HET WERK VAN
JAN EN CASPER LUYKEN

HET WERK

VAN

JAN EN CASPER LUYKEN

DOOR

P. VAN EEGHEN

MET MEDEWERKING VAN

J. PH. VAN DER KELLEN

OUD-DIRECTEUR VAN 'S RIJKS PRENTENKABINET TE AMSTERDAM

MET 56 PLATEN

DEEL II

AMSTERDAM
FREDERIK MULLER & C°.
1905

HET WERK VAN
JAN EN CASPER LUYKEN.

TWEEDE DEEL.

1699

337

P. Abraham à S. Clara, Etwas für Alle, Das ist: Eine kurtze Beschreibung allerley Stands- Ambts- und Gewerbs-Persohnen.... Mit Kupfern vermengt Durch Christoph Weigel, Kupferstechern und Verlegern in Nürnberg. Würtzburg, Gedruckt bey Hiob Hertzen. 1699. 3 dln. 8°.

Deel I komt voor in drie drukken: De 1ste is van 1699 en vermeldt geheel onder aan den titel als laatste regel: *Mit Römischer Kayserl. Majestät Freyheit.* Dit privilegie is van 12 September 1699 en werd gegeven voor 5 jaren. De 2de druk is van hetzelfde jaar, doch de mededeeling aangaande den uitgever luidt: *Verlegt, und mit Kupfern vermengt Durch Christoph Weigel in Nürnberg, auch in Wien zu finden Bey Johann Carl Hueber, Buch und Kunst-Händlern*, en onmiddellijk daaronder boven de aanduiding van den drukker: *Mit Römischer Kayserl Majestät Freyheit.* De 3de druk is van 1711 met gelijke mededeeling over den uitgever als de 2de. In de beide drukken van 1699 hebben de prenten geene volgnummers; in die van 1711 vindt men die rechts naast het gedicht.

Deel II komt voor in twee uitgaven, beide van 1711. Beide hebben geheel denzelfden titel met de vermelding: *Verlegt und mit Kupffern vermengt Durch Christoph Weigeln, Kupfferstechern und Kunsthändlern in Nürnberg, gegen der Kayserl. Reichs-Post über zu finden. Wurtzburg, druckts Martin Frantz Hertz. A. 1711.* In den 1sten druk zijn op den titel de aanvangsletters van *Etwas, Alle, Stands, Ambts, Gewerbs* en *Persohnen* zwart gedrukt, de laatste zes woorden van den titel met het adres zijn rood gedrukt. De prenten hebben geen volgnummer. In den 2den druk zijn bovenbedoelde aanvangsletters rood, gelijk op beide titels de andere letters dier woorden, en is het adres zwart gedrukt, terwijl de prenten bovenaan rechts volgnummers hebben.

Deel III bestaat in drie uitgaven, die alle op den titel dezelfde aanwijzing hebben als Deel II. De 1ste druk is van 1711 en heeft de prenten zonder volgnummers; de 2de druk van datzelfde jaar en de 3de van 1733 hebben die volgnummers wel, beneden links naast het gedicht.

In Deel II en III vindt men onder het Duitsche gedicht op enkele prenten eene hoofdletter aangebracht. Deze letters loopen in Deel II van *A* tot *K*, in Deel III van *A* tot *M*. De bedoeling daarvan is niet duidelijk, te meer daar niet altoos dezelfde letters op dezelfde prenten geplaatst zijn.

Niettegenstaande het lange tijdsverloop tusschen het verschijnen van het 1ste en van de beide andere deelen, dragen de nieuwe prenten voor dit werk, zoowel als de copiën naar *Het Menselyk Bedryf*, welke niet voorkomen in: *C. Weigel, Gemein-Nützlichen Haupt-Stände. 1698*, het kenmerk van ongeveer gelijktijdig en door dezelfde hand te zijn vervaardigd, als die in laatstgenoemd boek.

In het geheel komen in dit werk voor 8 prenten door Jan Luyken, waarvan 3 nieuw, en 51 door Casper Luyken, waarvan 40 nieuw. Verder de in de *Haupt-Stände* gebruikte copiën, met uitzondering van:

Copie N°. 12: *Der Geistliche.*

Copie N°. 60: *Der Müller.*

Eindelijk nog 10 nieuwe copiën naar *Het Menselyk Bedryf*, ten gevolge waarvan 97 van de daarin voorkomende prenten voor deze twee Duitsche uitgaven zijn gecopiëerd en zulks alleen niet het geval is met:

N°. 1367 *De Lootgieter.*

N°. 1395 *De Schaatsemaaker.*

N°. 1435 *De Veender.*

De plaatsing van opschrift, spreuk en gedicht is bij deze nieuwe prenten geheel gelijk aan die in de *Haupt-Stände.*

H. 85—87, B. 74—80 mm.

Het werk schijnt zeer zeldzaam geworden te zijn. Van dën eersten druk van Deel I is mij alleen het titelblad voorgekomen. De hierna volgende beschrijving is genomen naar het mij welwillend ter beschikking gestelde exemplaar uit de Königliche Bibliothek te Berlijn, dat bestaat uit de 2de uitgave van 1699 voor Deel I, en uit de 1ste uitgave van 1711 voor Deel II en III.

Deel I.

Bevat de navolgende prenten door Jan en Casper Luyken:

1.	Pag. 125	*Der Zahn-Artzt.*	N°. 2223 weder gebruikt.	3de Druk N°. *13*
2.	Pag. 141	*Der Postilion und Bott.*	N°. 2224 weder gebruikt.	3de Druk N°. *15*
3.	Pag. 172	*Der Fechtmeister in Postur.*	N°. 2225 weder gebruikt.	3de Druk N°. *19*
4.	Pag. 179	*Der Tantzmeister.*	N°. 2226 weder gebruikt.	3de Druk N°. *20*
5.	Pag. 458	*Der Bortenwircker.*	N°. 2233 weder gebruikt.	3de Druk N°. *59*
6.	Pag. 605	*Der Koch.*	N°. 2231 weder gebruikt.	3de Druk N°. *84*

Benevens de navolgende copiën uit de *Haupt-Stände* weder gebruikt:

1.	Pag. 8	*Der Regent*	Copie N°. 1.	3de Druk N°. *2*
2.	Pag. 55	*Der Advocat.*	Copie N°. 2.	3de Druk N°. *5*
3.	Pag. 64	*Der Soldat.*	Copie N°. 3.	3de Druk N°. *6*
4.	Pag. 89	*Der Schiffer.*	Copie N°. 6.	3de Druk N°. *9*

5.	Pag. 95	*Der Doctor.*	Copie N°. 14.	3de Druk N°. *10*
6.	Pag. 117	*Der Wundartzt.*	Copie N°. 15.	3de Druk N°. *12*
7.	Pag. 132	*Der Kauffmann.*	Copie N°. 16.	3de Druk N°. *14*
8.	Pag. 155	*Der Jäger.*	Copie N°. 17.	3de Druk N°. *17*
9.	Pag. 185	*Der Musicant.*	Copie N°. 22.	3de Druk N°. *21*
10.	Pag. 194	*Der Instrumentist.*	Copie N°. 23.	3de Druk N°. *22*
11.	Pag. 208	*Der Mahler.*	Copie N°. 19.	3de Druk N°. *24*
12.	Pag. 218	*Der Bildhauer.*	Copie N°. 18.	3de Druk N°. *25*
13.	Pag. 225	*Der Kupfferstecher.*	Copie N°. 20.	3de Druk N°. *26*
14.	Pag. 241	*Der Uhrmacher.*	Copie N°. 32.	3de Druk N°. *27*
15.	Pag. 249	*Der Gold-Arbeiter.*	Copie N°. 33.	3de Druk N°. *28*
16.	Pag. 255	*Der Silber-Arbeiter.*	Copie N°. 34.	3de Druk N°. *29*
17.	Pag. 262	*Der Goldschlager.*	Copie N°. 36.	3de Druk N°. *30*
18.	Pag. 267	*Der Müntzer.*	Copie N°. 31.	3de Druk N°. *31*
19.	Pag. 276	*Der Bergknap.*	Copie N°. 29.	3de Druk N°. *32*
20.	Pag. 282	*Der Schulmeister.*	Copie N°. 13.	3de Druk N°. *33*
21.	Pag. 298	*Der Buchdrücker.*	Copie N°. 24.	3de Druk N°. *35*
22.	Pag. 314	*Der Papierer.*	Copie N°. 26.	
23.	Pag. 319	*Der Buchbinder.*	Copie N°. 25.	
24.	Pag. 334	*Der Kupffer-Schmid.*	Copie N°. 37.	3de Druk N°. *39*
25.	Pag. 352	*Der Flaschner.*	Copie N°. 44.	3de Druk N°. *42*
26.	Pag. 357	*Der Dratzieher.*	Copie N°. 35.	3de Druk N°. *43*
27.	Pag. 363	*Der Schwerdt-Feger.*	Copie N°. 4.	3de Druk N°. *44*
28.	Pag. 369	*Der Büchsenschiffter.*	Copie N°. 5.	3de Druk N°. *45*
29.	Pag. 388	*Der Nadler.*	Copie N°. 42.	3de Druk N°. *48*
30.	Pag. 401	*Der Schmid.*	Copie N°. 43.	3de Druk N°. *50*
31.	Pag. 415	*Der Sattler.*	Copie N°. 84.	3de Druk N°. *52*
32.	Pag. 428	*Der Schuster.*	Copie N°. 85.	3de Druk N°. *54*
33.	Pag. 433	*Der Lederer.*	Copie N°. 82.	3de Druk N°. *55*
34.	Pag. 445	*Der Perruquenmacher.*	Copie N°. 71.	3de Druk N°. *57*
35.	Pag. 451	*Der Seidensticker.*	Copie N°. 73.	3de Druk N°. *58*
36.	Pag. 464	*Der Färber.*	Copie N°. 79.	3de Druk N°. *60*
37.	Pag. 470	*Der Huter.*	Copie N°. 80.	3de Druk N°. *61*
38.	Pag. 476	*Der Tuchscherer.*	Copie N°. 78.	3de Druk N°. *63*
39.	Pag. 488	*Der Schneider.*	Copie N°. 75.	3de Druk N°. *64*
40.	Pag. 494	*Der Weber.*	Copie N°. 81.	3de Druk N°. *65*
41.	Pag. 500	*Der Seiler.*	Copie N°. 11.	3de Druk N°. *66*
42.	Pag. 506	*Der Glasmacher.*	Copie N°. 45.	3de Druk N°. *67*
43.	Pag. 512	*Der Glaser.*	Copie N°. 47.	3de Druk N°. *68*
44.	Pag. 518	*Der Brillenmacher.*	Copie N°. 46.	3de Druk N°. *69*
45.	Pag. 524	*Der Töpffer.*	Copie N°. 58.	3de Druk N°. *70*
46.	Pag. 529	*Der Steinmetz.*	Copie N°. 49.	3de Druk N°. *71*
47.	Pag. 536	*Der Maurer.*	Copie N°. 50.	3de Druk N°. *72*
48.	Pag. 540	*Der Ziegler.*	Copie N°. 59.	3de Druk N°. *73*
49.	Pag. 545	*Der Schreiner.*	Copie N°. 51.	3de Druk N°. *74*
50.	Pag. 552	*Der Faszbinder.*	Copie N°. 55.	3de Druk N°. *75*
51.	Pag. 558	*Der Drechszler.*	Copie N°. 54.	3de Druk N°. *76*
52.	Pag. 571	*Der Zimmermann.*	Copie N°. 52.	3de Druk N°. *78*

53. Pag. 576	*Der Wagner*	Copie N°. 53.	3de Druk N°. *79*
54. Pag. 586	*Der Bäcker.*	Copie N°. 63.	3de Druk N°. *81*
55. Pag. 590	*Der Fleischer.*	Copie N°. 64.	3de Druk N°. *82*
56. Pag. 594	*Der Fischer.*	Copie N°. 65.	3de Druk N°. *83*
57. Pag. 598	*Der Gärtner.*	Copie N°. 68.	3de Druk N°. *85*
58. Pag. 627	*Der Bier-Brauer.*	Copie N°. 70.	3de Druk N°. *88*
59. Pag. 642	*Der Bürsten-binder.*	Copie N°. 76.	3de Druk N°. *90*
60. Pag. 648	*Der Kammmacher.*	Copie N°. 57.	3de Druk N°. *91*
61. Pag. 654	*Der Licht Zieher.*	Copie N°. 86.	3de Druk N°. *92*
62. Pag. 675	*Der Sieber.*	Copie N°. 56.	3de Druk N°. *95*
63. Pag. 689	*Der Bauer.*	Copie N°. 69.	3de Druk N°. *98*
64. Pag. 710	*Der Todtengraber.*	Copie N°. 87.	3de Druk N°. *100*

Eindelijk 2 nieuwe copiën:

65. Pag. 681 — *Der Besenbinder.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1370. Aldaar raakt de elboog van het kleinste kind de rechter randlijn; op de copie is daartusschen eene ruimte. 3de Druk N°. *96*

66. Pag. 685 — *Der Korbmacher.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1371. Aldaar is de deur links achter den boom over de loodrechte lijnen gearceerd met lijnen van boven links naar beneden rechts, op de copie met horizontale lijnen. 3de Druk N°. *97*

Er schijnen kleine verschillen te bestaan in de afbeeldingen uit eenzelfden druk. Zoo heeft de Heer J. Ph. van der Kellen een exemplaar van den 1sten en een van den 2den druk van Deel I gezien, die de navolgende afwijkingen vertoonden:

In beide was de prent N°. 2232: *Der Wein und Bier Schenck,* die ook voorkomt in Deel II van *Etwas für alle,* wederom gebruikt bij het hoofdstuk 87: *Der Wirth,* terwijl in den 3den druk op die plaats eene andere afbeelding voorkomt, niet door of naar Luyken en ook het opschrift: *Der Wirth* voerende. Deze laatste komt echter in het door mij beschreven exemplaar reeds voor in den 2den druk.

Verder waren in den 2den druk aldaar twee nieuwe copiën naar *Het Menselyk Bedryf,* n. l.:

67. Pag. 105 — *Der Apothecker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1407. Op het origineel draagt de man sloffen, op de copie schoenen met hakken.

68. Pag. 329 — *Der Kandelgiesser.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1387. Aldaar heeft het meest linksche venster boven de deur ééne ruit, op de copie twee naast elkaar.

Daarentegen heeft het hier beschreven exemplaar op die beide pagina's de niet naar Luyken gecopiëerde prenten, die voorkomen in de *Haupt-Stände.*

Eindelijk was aldaar in den 2den druk de afbeelding op pag. 319: *Der Buchbinder,* vervangen door eene andere copie van de tegenzijde, waarop de hoofdpersoon rechts zit; in het hier beschreven exemplaar komt nog de vroegere copie van dezelfde zijde voor.

Deze nieuwe copie van *Der Buchbinder* is ook gebruikt in den 3den druk

Das Coffe-Haus.

Brauch mit Bedacht, Was Reüe macht.

Die mit Coffe gefüllte Schalen,
müß offt ein hohes Spiel bezahlen,
verspielt bleibt die geschäzte zeit.
Viel besser wäre sich besinnen;
Ich wärme mich zuviel von innen,
das Herz wird kalt in Eitelkeit.

B

CASPER LUYKEN 1699. N° 2238.

van 1711; daarin is tevens de afbeellding op pag. 314: *Der Papierer*, vervangen door eene nieuwe copie van de tegenzijde, waarop de hoofdpersoon zich rechts bevindt. Zij zijn dan gemerkt N°. *37* en *36*.

DEEL II.

Bevat de navolgende prenten door Jan en Casper Luyken:

*2236 *7.* Pag. 1 — *Der Agtstein-Fischer.* — Links twee naakte mannen, alleen met een doek om het midden en met een zak aan een koord om den hals. De eene houdt eene spade over den schouder en staat aan den oever der zee, de tweede is daar reeds tot aan de knieën ingegaan en vischt met zijn schepnet naar barnsteen. Achtergrond eene steile rotskust, waar links nog een derde visscher nadert. — Gemerkt: *A.*
2de druk N°. *1.*

8. Pag. 24 — *Der Altmacher.* N°°. 2234 weder gebruikt. 2de druk N°. *3.*

9. Pag. 38 — *Der Ancker-Schmid.* N°°. 2222 weder gebruikt. 2de druk N°. *4.*

10. Pag. 69 — *Der Ballmeister.* N°°. 2227 weder gebruikt. 2de druk N°. *7.*

*2237 *11.* Pag. 143 — *Castanien-Bratin.* — Op straat zit rechts achter haar fornuis eene vrouw met een hoed met zeer breeden rand en weegt eene hoeveelheid gebraden kastanjes af, welke de tegenover haar staande dame zich gereed maakt in een doek te doen overstorten. Naast deze staat een heer met omgeslagen mantel. Achtergrond links eene stadsgracht met brug.
Op het fornuis: *C L* — 2de druk N°°. *14*

*2238 *12.* — Pag. 152 — *Das Koffe-Haus.* — In een rijk gemeubeld vertrek bevinden zich zes heeren rondom eene tafel, waarop twee brandende kaarsen staan. Rechts zijn twee bezig met damspelen, waarbij een derde staat toe te zien; links ontsteekt een ander zijne pijp aan een komfoor; achter hem staat de dienstbode, die een kop koffie brengt. — Gemerkt: *B.*
2de druk N°. *15*

13. Pag. 184 — *Dockenmacher von Trachant.* — N°. 2228 weder gebruikt.
In het exemplaar van de Kön. Bibliothek van Berlijn is deze prent, vermoedelijk door eene fout bij het inbinden, verwisseld met die van Deel III, pag. 123: *Der Dockenmacher von Pappenzeug*, die niet door Luyken vervaardigd is. Zoowel het register, als de inhoud van het bijschrift echter toonen aan dat de juiste volgorde is, zooals hierboven opgegeven.
2de druk N°. *18*

*2239 *14.* Pag. 227 — *Der Fischtrager.* — De man, van voren gezien, loopt naar rechts eenigszins achterover gebogen met een visch in de rechterhand en met eene mand vol visch vóór het lijf; achter hem een hond. Achtergrond: links een groot gebouw, rechts een stadsgezicht met brug, waar zich een heer en eene dame vertoonen. — Gemerkt: *C*
i. l. o.: *C L* — 2de druk N°. *23*

*2240 *15.* Pag. 287 — *Der Häring Fang.* — Eene kleine vischschuit, waarin een visscher en waaraan aan beide zijden een net is bevestigd, drijvende op de kurken. Op den voorgrond rechts twee mannen in een roeibootje bezig het net te onderzoeken.
2de druk N°. *30*

*2241 *16.* Pag. 299 — *Der Janitschar.* — Middenin een naar links gewend Turksch soldaat, gewapend met een geweer. Achtergrond een Turksch paleis; daarvóór links op den tweeden grond twee heeren en een hond, benevens meer achterwaarts nog vijf personen; rechts eene karos.
2de druk N°. *31*

*2242 *17.* Pag. 421 — *Der Muschelverkaufer.* — Rechts een kruiwagen, waarnaast de koopman, die in de eene hand een emmer houdt en met de andere eene geopende mossel aan de omstanders vertoont; links twee vrouwen en een jongen met een hoepel. Achtergrond rechts eene kerk met hoogen toren en door boomen omgeven.
2de druk N°. *43*

*2243 *18.* Pag. 511 — *Die Radel Wacht.* — Bij nacht loopen twee nachtwachts naar links over eene zeer slecht geplaveide straat langs gesloten huizen; beide zijn gewapend met sabel en knuppel, daarenboven heeft de voorste een ratel in de rechterhand; deze draagt een bonten muts, de andere een hoed. Achtergrond rechts eene stadsgracht.
i. r. o.: *C. Luyk.* — 2de druk N°. *52*

*2244 *19.* Pag. 553 — *Der Sack Trager.* — De korendrager begeeft zich met den zak op het hoofd naar het steile trapje rechts, waar de ingang van het pakhuis is. Op den tweeden grond rechts een ander, die met den ledigen zak terugkeert naar de korenschuit links. Achtergrond rechts een paar gebouwen, waarboven eene kerk met een hoog dak uitsteekt.
i. r. o.: *C L* — 2de druk N°. *56*

*2245 *20.* Pag. 575 — *Der Schäfer.* — Links twee herders, waarvan de voorste bij eene beek knielt en uit zijne hand drinkt, terwijl de andere daarnaar ziet; rechts achter hen verscheidene schapen. — Gemerkt: *H.*
2de druk N°. *58*

*2246 *21.* Pag. 588 — *Der Schermesserer.* — Werkplaats. Links op den voorgrond dompelt een werkman een stuk gloeiend ijzer in een vat met water, rechts op den tweeden grond is een tweede bezig aan den oven.
2de druk N°. *59*

*2247 *22.* Pag. 600 — *Der Schieferdecker.* — Torenspits en omgang rechts, waar twee werklieden de leien repareeren, welke door den een, die op eene ladder staat, worden vastgespijkerd, terwijl de ander ze hem aangeeft. Achtergrond links een stadsgezicht, waarbij eene kerk met zeer hoogen toren.
2de druk N°. *60*

*2248 *23.* Pag. 621 — *Das Spinn Haus.* — Groote zaal, met twee vensters aan het einde rechts en een half open schot links, waar een aantal vrouwen op twee rijen zitten te spinnen en te naaien. Achteraan links de opzichtster.
2de druk N°. *62*

*2249 *24.* Pag. 647 — *Der Stockfisch-Fang.* — Eene vischschuit met den boegspriet naar rechts, liggenden mast, en achteraan links een kleinen mast met vlaggestok. Aan weerszijden op den achtergrond eene dergelijke schuit. Op den voorgrond op het water de kring van tonnetjes, waaraan het net hangt. — Gemerkt: *I.*
2de druk N°. *65*

*2250 *25.* Pag. 668 — *Der Trompeter.* — Links twee blazende trompetters op steigerende paarden. Achtergrond rechts een ruitergevecht in eene vlakte, waarachter eene steile rots, bekroond met een kasteel.
i. l. o.: *C L* — 2de druk N°. *67.*

2251 *26.* Pag. 702 — *Der Vogler.* — Links zit de vogelaar, met zijn helper en met eene kooi naast zich, gereed om op het juiste oogenblik de beide netten dicht te slaan. Achtergrond links een kasteel met grooten boom, rechts een uitgestrekt vergezicht.
2de druk N°. *70*

*2252 *27.* Pag. 714 — *Der Walfisch Fang.* — Rechts op den voorgrond de reusachtige kop van een walvisch, die reeds door een harpoen getroffen is, terwijl de harpoenier in eene boot links zich gereed maakt den tweeden te werpen. Achtergrond links een eiland, waarbij een schip voor anker ligt, terwijl op het water meer naar voren eenige booten en verscheidene walvisschen zich vertoonen.
2de druk N°. *71.*

28. Pag. 726 — *Der Wein- und Bierschenck.* — N°. 2232 weder gebruikt.
2de druk N°. *72.*

Benevens de navolgende copiën uit de *Haupt-Stände* weder gebruikt:

69. Pag. 330	*Der Kupfferdrucker.*	Copie N°. 21.	2de Druk N°. *34*
70. Pag. 349	*Der Leuchter Macher.*	Copie N°. 39.	2de Druk N°. *37*
71. Pag. 360	*Der Leimmacher.*	Copie N°. 83.	2de Druk N°. *36*
72. Pag. 379	*Der Messer Schmid.*	Copie N°. 41.	2de Druk N°. *39*
73. Pag. 657	*Der Teppichwircker.*	Copie N°. 74.	2de Druk N°. *66*
74. Pag. 746	*Der Wollenbereiter.*	Copie N°. 77.	2de Druk N°. *74*
75. Pag. 784	*Der Zuckerbäcker.*	Copie N°. 67.	2de Druk N°. *77*

Eindelijk 2 nieuwe copiën:

76. Pag. 242 — *Der Garnwinder.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1374. Op het origineel blijft de punt van den stok, waaraan de doeken te droogen hangen, beneden de bovenrandlijn; op de copie wordt deze laatste geraakt.
2de druk N°. *25*

77. Pag. 638. — *Der Sternseher.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1449. Aldaar ziet men boven de sfeer tegen den muur eene balans, die op de copie is weggelaten.
2de druk N°. *64*

DEEL III.

Bevat de navolgende prenten door Jan en Casper Luyken:

2253 *29*. Pag. 48 — *Der Bier-Trager.* — Rechts eene slede bespannen met een paard en beladen met vijf biervaten, welke door twee mannen aan een bierboom worden afgeladen; daarachter een huis met een boom ervóór. Achtergrond links eene stadsgracht met brug.

2de druk N°. *6*

30. Pag. 85 — *Der Boots-Knecht.* — N°. 2221 weder gebruikt.

2de druk N°. *10*

*2254 *31*. Pag. 105 — *Der Comoediant.* — Eene Italiaansche tooneelvoorstelling. In het midden staan Leandro en Scaramuccia vóór de deur van een huis rechts, waarboven een venster door eene dame wordt geopend. Achtergrond een huis met vier ramen naast elkaar. Voorgrond de hoofden der talrijke toeschouwers.

Onder het geopende venster: *C L iv et f* — 2de druk N°. *12*

*2255 *32*. Pag. 115 — *Der Compaszmacher.* — Winkel; rechts achter de toonbank staat de man, die een kompas repareert; op de toonbank verscheidene kompassen, zandloopers en andere instrumenten. Een zeeman zit bij de deur links, door welke men achter de twee uithangende vlaggen eene kade ziet.

2de druk N°. *13*

*2256 *33*. Pag. 133 — *Der Torfftreter* — Eene vrouw, met grooten hoed op het hoofd en met planken onder de voeten, trapt de gebaggerde specie ineen. Links op den tweeden grond twee mannen evenzoo bezig. Achtergrond eene breede vaart.

2de druk N°. *15*

*2257 *34*. Pag. 155 — *Fecht-Schul.* — Groot lokaal, waar verscheidene personen zich in het schermen oefenen, rechts op den voorgrond met den degen, links op den tweeden grond met de sabel. Door de deur achter deze laatsten ziet men een huis op den achtergrond.

2de druk N°. *17*

*2258 *35*. Pag. 286 — *Der Kehrigführer.* — Rechts eene dienstbode van eene stoep komende met den aschketel, die aangenomen wordt door een vuilnisman; achter dezen de kar, overdekt met eene huif. Achtergrond een groot gebouw met koepeltoren en daarnaast rechts eene kapel.

Links op den voorgrond een vuilnisbak, waarop: *C L* — 2de druk N°. *30*

36. Pag. 294 — *Der Ketten Schmid.* — N°. 2229 weder gebruikt. — Gemerkt: *D.*

2de druk N°. *31*

2259 *37*. Pag. 309 — *Der Knopff-Presser.* — Werkplaats; links boort eene vrouw gaten in de knoopen, op den voorgrond rechts draait een werkman eene pers aan, daarachter eene tafel en nog verder af een werkman aan de draaibank.

2de druk N°. *33*

Der Bier-Trager.

Einigkeit erhält was üns wolgefällt.

Wie soll man den Verdrüß; verlachen,
den Menschen ihrem Nechsten machen,
ünd der üns stihlt des Herzens Rast?
Gedült müß hie die Schültern neigen,
ünd sich starck in der Liebe zeigen,
zü tragen eines andern Last.

JAN LUYKEN 1699. N° 2253.

*2260 *38.* Pag. 315 — *Der Kunsthändler.* — Winkel; achter de toonbank de verkooper, die aan twee heeren eene gravure vertoont. Links door eene deur ziet men een tweede vertrek, waar schilderijen hangen, die aandachtig worden beschouwd.
2de druk N°. *34*

39. Pag. 325 — *Der Leich-Bitter.* — N°. 2235 weder gebruikt.
2de druk N°. *39*

*2261 *40.* Pag. 470 — *Der Poete.* — Rechts zit de dichter aan eene tafel, het hoofd gesteund op de linkerhand en met de pen tot schrijven gereed in de opgeheven rechterhand; hij is gekleed in eene kamerjapon met strepen. Links door de deur, welke half bedekt is door een gordijn, ziet men een man op een plein, dat versierd is met eene fontein, en daarachter eene rots, door den steigerenden Pegasus bekroond.
i. l. o.: *C Luyken. f.* — 2de druk N°. *51*

*2262 *41.* Pag. 489 — *Das Rasp- oder Zucht-Haus.* — Gevangenis, verlicht door twee vensters met zware ijzeren stangen, waar twee veroordeelden, met ontbloot bovenlijf, hout zagen; de eene links rechtop staande, de andere rechts zich sterk buigende.
2de druk N°. *52*

*2263 *42.* Pag. 498 — *Der Richter.* — Onder eene baldakijn zitten links drie rechters, met de hoeden op het hoofd, te luisteren naar de woorden van een tegenover hen staand persoon, evenzoo met het hoofd bedekt; achter dezen rechts verscheidene toehoorders. — Gemerkt: *G.*
i. l. o.: *C. L.* — 2de druk N°. *53*

*2264 *43.* Pag. 546 — *Der Sänftentrager.* — Eene dame wordt in een gesloten draagstoel door twee mannen in hemdsmouwen over eene brug naar rechts vervoerd. Achtergrond eene stadsgracht, waaraan rechts verscheidene groote gebouwen, waaronder eene rotonde met vensters naar alle zijden.
2de druk N°. *58*

44. Pag. 554 — *Der Schachtelmacher.* — N°. 2230 weder gebruikt. — Gemerkt: *H.*
2de druk N°. *59*

*2265 *45.* Pag. 563 — *Der Sclave.* — In het midden staat de armelijk gekleede slaaf en wischt zich het zweet van het voorhoofd; naast hem een watervat. Achtergrond rechts eene pomp, waar de vaten onder toezicht van een Turk worden gevuld; links een slaaf, die een vat vervoert naar een schip.
2de druk N°. *60*

46. Pag. 618 — *Der See-Admiral.* — N°. 2220 weder gebruikt.
2de druk N°. *67*

*2266 *47.* Pag. 968 (drukfout voor 698). — *Das Spiel-Hausz.* — In een vertrek staan twee heeren triktrak te spelen, waarbij links een derde toeziet. Links nog twee en rechts drie personen.
i. l. o.: *C L f.* — 2de druk N°. *76*

*2267 *48.* Pag. 712 — *Der Springer.* — Kermistent, met toeschouwers op den voorgrond en op den achtergrond; in het midden links drie mannen op elkaars schouders, staande vóór eene springplank; een vierde kunstenmaker springt over die groep heen, terwijl van rechts een vijfde komt aanloopen om hetzelfde te doen.

2de druk N°. *77*

*2268 *49.* Pag. 761 — *Der Tauben-Händler.* — Links drie mannen en een jongen rondom een korf met duiven, waarvan ééne door den verkooper wordt losgelaten; daarachter twee groote huizen. Achtergrond rechts een stadsgezicht.

2de druk N°. *82*

*2269 *50.* Pag. 771 — *Der Tändler.* — Rechts een huis, waar eene vrouw over eene half geopende stoepdeur kijkt, terwijl eene tweede vrouw staande vóór eene kelderwoning daarnaast spreekt met den oude-kleerkooper op de straat, die met drie hoeden boven elkaar op het hoofd een kleedingstuk beschouwt. — Gemerkt: *K* (in spiegelschrift).

i. r. o.: *C L* — 2de druk N°. *83*

*2270 *51.* Pag. 887 — *Der Bährenführer.* — Links staat een man met bonten muts op het hoofd, die aan eene koord den beer vasthoudt aan een ring door den snoet. Aan wederzijde van het dier, dat op de achterpooten staat, een man met eene fluit, terwijl een derde zich heeft nedergezet op de stoep van het huis rechts, waar de bewoners over de onderdeur komen kijken. Achtergrond links huizen.

Het exemplaar van deze prent, dat in het Rijksmuseum aanwezig is, is gemerkt met *L*; dit is niet het geval met dat uit de Königliche Bibliothek te Berlijn, waarin integendeel die letter gevonden wordt op pag. 780, *der Tüncher* (niet door of naar Luyken).

2de druk N°. *95*

*2271 *52.* Pag. 895 — *Der Beutelschneider.* — Groot stadsplein bedekt met uitstallingen onder zeilen. Op den voorgrond rechts eene zittende koopvrouw met vruchten, in gesprek met eene tegenover haar staande dame met een kleinen jongen, welke dame niet bemerkt, dat de links achter haar zich bevindende gauwdief hare beugeltasch afsnijdt.

i. l. o.: *C. L.* — 2de druk N°. *96*

*2272 *53.* Pag. 907 — *Der Feuer-Fresser.* — Op straat staat links de kunstenmaker als Pierrot gekleed eenige sporten hoog op eene ladder, die tegen een muur leunt; hij houdt in de rechterhand een bakje met vlammende vloeistof, waarvan hij met een staafje eene deel naar den mond brengt. Voorgrond links vijf kinderen, tweede grond rechts verscheidene toeschouwers; daarachter huizen, eene kerk en de halve maan in de lucht.

Het exemplaar van deze prent uit Berlijn is gemerkt: *M*; daarentegen is dat op het Rijksmuseum zonder merk.

2de druk N°. *98*

*2273 *54.* Pag. 917 — *Der Gauckler* — Houten loods op de straatsteenen opgericht en alleen in het midden voorzien van een lossen houten vloer.

Rechts op den voorgrond en links op den achtergrond de talrijke toeschouwers, terwijl nog andere rechts op den achtergrond op eene verhevenheid zitten. In het midden hangt de kunstenmaker met het hoofd omlaag met zijn rechterbeen aan eene koord.

2de druk N°. *97*

*2274 *55.* Pag. 926 — *Der Artzt.* (Bedoeld wordt, gelijk ook het opschrift in het boek luidt: *Der Marckt-Schreyer*). — Tooneel in de open lucht, waarop rechts twee dansende hansworsten de aandacht trekken, terwijl achteraan links de kwakzalver staat met een papier met afhangende zegels. Het tooneel is omringd door eene talrijke menigte, wier hoofden men ziet.

i. l. o.: *C L* — 2de druk N°. *99*

*2275 *56.* Pag. 936 — *Der Seil-Tantzer.* — Kermistent met links amphitheatersgewijs geplaatste banken en daarboven eene galerij, terwijl op den voorgrond een talrijk publiek staat te kijken naar de voorstelling van den koordedanser, die van rechts naar links op de gespannen koord zich voortbeweegt.

i. r. o.: *C L* — 2de druk N°. *100*

*2276 *57.* Pag. 944 — *Der Taschen-Spieler.* — Rechts achter eene tafel de goochelaar, die een vogel uit een hoed te voorschijn toovert; links staan een vijftal heeren en dames te kijken.

2de druk N°. *101*

*2277 *58.* Pag. 954 — *Der Wasser-Speyer.* — Op een tooneel staat in het midden een man, die uit den mond een waterstraal omhoog blaast, welke als eene fontein nedervalt in een bak vóór hem. Links een tafeltje met verschillende kleine potten en een glas. Voorgrond de hoofden der toeschouwers. — Gemerkt: *N.*

2de druk N°. *102*

*2278 *59.* Pag. 963 — *Der Zigeiner* — Rechts staat eene heidin met een kind op den rug gebonden en voorspelt de toekomst uit de hand der tegenover haar staande boerenvrouw; naast deze een man en een jongen. Rechts op den tweeden grond onder een boom eene planken hut, waarin zich eene vrouw met een klein kind bevindt.

2de druk N°. *103*

Benevens de navolgende copiën uit de *Haupt-Stände* weder gebruikt.

78.	Pag. 339 — *Der Melber.*	Copie N°. 61.	2de druk N°. *35*
79.	Pag. 372 — *Der Oelschläger.*	Copie N°. 62.	2de druk N°. *41*
80.	Pag. 388 — *Der Pasteten Becker.*	Copie N°. 66.	2de druk N°. *43*
81.	Pag. 431 — *Der Perlenbohrer.*	Copie N°. 28.	2de druk N°. *47*
82.	Pag. 571 — *Der Scheider.*	Copie N°. 30.	2de druk N°. *61*
83.	Pag. 588 — *Der Schiff-Pompenmacher.*	Copie N°. 9.	2de druk N°. *63*
84.	Pag. 595 — *Der Schiffs Zimmermann.*	Copie N°. 7.	2de druk N°. *64*
85.	Pag. 629 — *Der Segelbaummacher.*	Copie N°. 8.	2de druk N°. *68*
86.	Pag. 636 — *Der Segelmacher.*	Copie N°. 10.	2de druk N°. *69*
87.	Pag. 650 — *Der Seiden Zurichter.*	Copie N°. 72.	2de druk N°. *71*

88. Pag. 689 — *Der Spiegler.* Copie N°. 48. 2de druk N°. *75*
89. Pag. 723 — *Der Stecknadelmacher.* Copie N°. 40. 2de druk N°. *78*
90. Pag. 730 — *Der Steinschneider.* Copie N°. 27. 2de druk N°. *79*
91. Pag. 801 — *Der Wagmacher.* Copie N°. 38. 2de druk N°. *86*

Eindelijk 4 nieuwe copiën:

92. Pag. 57 — *Der Blasbalgmacher.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1414. Aldaar is het huis rechts achter den hoofdpersoon tot beneden toe geheel onbeschaduwd en heeft op de benedenverdieping slechts één venster; op de copie is de benedenhelft van het huis met horizontale lijnen bedekt en ziet men onmiddellijk boven den schouder van den man twee vensters naast elkaar.

In de latere drukken is de bovenzijde van den grooten blaasbalg, rechts op den grond liggende, aan de linkerzijde bedekt met schuine lijnen, terwijl die op het origineel en op de copie in de 1[ste] uitgave geheel onbetint is.

2[de] druk N°. *7*

93. Pag. 67 — *Der Bleicher.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1429. Aldaar zijn op het bleekveld bepaalde stukken ondergoed, o. a. twee hemden, afgebeeld, op de copie alleen rechte stukken linnen.

2[de] druk N°. *8*

94. Pag. 667 — *Der Sesselmacher.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1373. Aldaar is duidelijk aangewezen de verbinding der dwarslatten met de staande gedeelten van den rug van den stoel, die vervaardigd wordt; op de copie ontbreekt die aanwijzing.

2[de] druk N°. *73*

95. Pag. 741 — *Der Stein-Seger.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1430. Aldaar raakt het benedendeel der zaag bijna de linker randlijn; op de copie is daartusschen nog eene beschaduwde ruimte.

2[de] druk N°. *80.*

Alle prenten van dit Deel zijn in den 2[den] druk van 1711 veel slechter dan in den 3[den] druk van 1733, hetgeen waarschijnlijk te wijten is aan de mindere bekwaamheid van den drukker van de 2de uitgave.

Dit boek werd later vertaald en verscheen onder den titel: *Iets voor Allen.... Door den berugten Pater Abraham van St Clara. In't Nederduyts overgebragt door J. le Long. 't Amsteldam, By de Janssoons van Waesberge. 1719.* 4 dln. 8°.

Hierin komen de copiën voor van 39 der nieuwe prenten, vervaardigd voor de *Haupt Stände* en voor *Etwas für Alle*, benevens van 7 andere gedeeltelijk. Verder nieuwe copiën naar 96 prenten uit *Het Menselyk Bedryf*, n.l. dezelfde, die in de Duitsche uitgaven werden overgenomen met uitzondering van:

N°. 1386 *de Geelgieter.*

Uit verscheidene afbeeldingen blijkt echter, dat voor het vervaardigen van deze serie gebruik is gemaakt van de origineele prenten door de Luykens en niet van de Duitsche copiën.

De prenten zijn tusschen den tekst in gedrukt en daardoor van achteren bedrukt. — H. 81—86, B. 72—77 mm.

DEEL I.

1. Pag. 1 — *de Vorst.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1460. Aldaar is het gedeelte van den grond tusschen de beide slagschaduwen geheel onbetint; op de copie is dat bedekt met horizontale lijnen.

2. Pag. 22 — *de Rechter.* — Van de tegenzijde naar N°. 2263. De rechtbank rechts.

3. Pag. 31 — *de Advocaat en Rechtsgeleerde.* — Van de tegenzijde naar N°. 1450. De hoofdpersoon links.

4. Pag. 48 — *de Soldaat.* — Van de tegenzijde naar N°. 1459. De hoofdpersoon rechts.

5. Pag. 57 — *de Admiraal.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2220. Aldaar zijn de rokspanden en de linkerknie geheel onbetint; op de copie zijn die met schuine lijnen beschaduwd.

6. Pag. 68 — *de Trompetter.* — Van de tegenzijde naar N°. 2250. De twee ruiters rechts.

7. Pag. 78 — *de Roermaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1394. De werkman naar links gekeerd.

8. Pag. 83 — *de Jaager.* — Van de tegenzijde naar N°. 1457. De man links.

9. Pag. 91 — *de Docter.* — Van de tegenzijde naar N°. 1452. De geneesheer zit rechts.

10. Pag. 99 — *de Apotheeker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1407. De man links.

11. Pag. 108 — *de Wondheeler.* — Van de tegenzijde naar N°. 1417. De patiënt rechts.

12. Pag. 115 — *de Koopman.* — Van de tegenzijde naar N°. 1458. De patroon rechts.

13. Pag. 128 — *de Schoolmeester.* — Van de tegenzijde naar N°. 1425. De onderwijzer links.

14. Pag. 134 — *de Wol-bereider.* — Van de tegenzijde naar N°. 1376. De werkman links.

15. Pag. 142 — *de Linne-wever.* — Van de tegenzijde naar N°. 1377. De arbeider rechts.

16. Pag. 147 — *de Droogscheerder.* — Van de tegenzijde naar N°. 1378. De man naar rechts gekeerd.

17. Pag. 152 — *de Verwer.* — Van de tegenzijde naar N°. 1379. De man links.

18. Pag. 158 — *de Kleermaaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1363. Aldaar is de schuine stut van de tafel tegen de linker randlijn belangrijk donkerder dan de omgeving; op de copie is alles geheel in ééne tint. Daarentegen is de schoorsteen van het huis, dat door de deur gezien wordt, op het origineel gelijk betint als het dak, doch op de copie lichter gehouden.

19. Pag. 163 — *de Pruikemaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1418. De man links.

20. Pag. 168 — *de Hoedemaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1419. De groep werklieden links.

21. Pag. 173 — *de Zy-reeder.* — Van de tegenzijde naar N°. 1375. De man zit rechts.

22. Pag. 183 — *de Gaaren-twynder.* — Van de tegenzijde naar N°. 1374. De zittende arbeider links.

23. Pag. 191 — *de Bleeker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1429. De man rechts.

24. Pag. 200 — *de Leerbereider.* — Van de tegenzijde naar N°. 1420. De man links.

25. Pag. 205 — *de Schoenmaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1380. De hoofdpersoon staat rechts.

26. Pag. 209 — *de Schoenlapper.* — Van de tegenzijde naar N°. 2234. De man naar links gekeerd.

27. Pag. 223 — *de Sakkedraager.* — Van de tegenzijde naar N°. 2244. De man loopt naar links.

28. Pag. 231 — *de Bakker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1362. De man staat rechts.

29. Pag. 235 — *de Vleesch-houwer.* — Van de tegenzijde naar N°. 1494. De twee slagers links.

30. Pag. 239 — *de Kok.* — Van de tegenzijde naar N°. 2231. De hoofdpersoon rechts.

31. Pag. 244 — *de Suikerbakker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1406. De man loopt naar links.

32. Pag. 253 — *de Kuiper.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1401. Aldaar is de muur op den voorgrond rechts nagenoeg geheel onbetint; op de copie is die bijna geheel met loodrechte lijnen bedekt.

33. Pag. 258 — *de Bierbrouwer.* — Van de tegenzijde naar N°. 1410. De man staat links.

34. Pag. 268 — *de Bierdraager.* — Van de tegenzijde naar N°. 2253. De dragers staan links.

35. Pag. 272 — *de Waard, of't Wyn en Bier-huis.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2232. Aldaar is de vloer geheel onbetint; op de copie is die bedekt met horizontale lijnen.

36. Pag. 304 — *de Poeet.* — Van de tegenzijde naar N°. 2261. De man zit links.

37. Pag. 322 — *de Luit en Vioolmaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1416. De twee mannen zitten rechts.

38. Pag. 327 — *de Musikant.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1448. Aldaar heeft het meest rechtsche venster boven de deur vijf ruiten naast elkaar en is de voorzijde van de stoof van den hoofdpersoon onbetint; op de copie zijn vier ruiten en is de stoof beschaduwd.

39. Pag. 334 — *de Pampiermaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1421. De werkman naar rechts gekeerd.

De copie in *Etwas für Alle,* Deel I, 3de druk van 1711, eveneens van de tegenzijde, heeft de deur van het groote gebouw achter het waterwiel betint met loodrechte lijnen; hier is die onbetint.

40. Pag. 350 — *de Boekdrukker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1422. De man staat rechts.

De copie, evenzoo van de tegenzijde, in de *Haupt-Stände,* vertoont, evenals het origineel, rechts achter den hoofdpersoon twee mannen werkzaam, hier slechts één.

41. Pag. 369 — *de Boekebinder.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1424. Aldaar is de vloer op den voorgrond onbetint, op de copie bedekt met horizontale lijnen.

42. Pag. 376 — *de Schilder.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1445. Aldaar is de vloer op den voorgrond onbetint, op de copie bedekt met horizontale lijnen.

43. Pag. 383 — *de Beeldhouwer.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1447. Aldaar is van het uit twee deelen bestaande voetstuk van het groote beeld de bovenzijde van het benedengedeelte links onbetint; op de copie is aldaar eene zware schaduw aangebracht.

44. Pag. 389 — *de Plaatsnyder.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1446. Aldaar is de linkerzijde van de lijst van het chassis slechts voor ¾ zichtbaar en ziet men den man buiten de deur geheel; op de copie is de geheele voorstelling meer naar rechts gebracht, waardoor het chassis geheel te zien is, maar de bedoelde man gedeeltelijk wordt bedekt door de rechter randlijn.

45. Pag. 400 — *de Plaatdrukker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1423. De man staat rechts.

46. Pag. 412 — *de Konstverkooper.* — Van de tegenzijde naar N°. 2260. Het achtervertrek is rechts.

47. Pag. 422 — *de Munter.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1437. Aldaar is de oven rechts rondom de opening geheel onbetint; op de copie zijn daarop lijnen aangebracht.

48. Pag. 430 — *de Steenbakker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1432. De groep arbeiders links.

49. Pag. 434 — *de Metselaar.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1365. Aldaar is de grond aan de overzijde van het water links boven den emmer onbetint; op de copie is dat gedeelte grootendeels met horizontale lijnen bedekt.

50. Pag. 438 — *de Steenhouwer.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1431. Aldaar is de bodem op den voorgrond en links boven de slagschaduw onbetint; op de copie zijn die gedeelten bedekt met horizontale lijnen.

51. Pag. 443 — *de Timmerman.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1364. Aldaar is licht gehouden tusschen de zware schaduw op den voorgrond en de pen van den balk links; op de copie ontbreekt dit.

52. Pag. 448 — *de Glasemaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1366. De man staat links.

53. Pag. 453 — *de Leidekker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2247. Aldaar zijn de huizen op den achtergrond betrekkelijk groot voorgesteld, zoodat de toren van de kerk links bijna tot aan de bovenrandlijn reikt; op de copie is de haan slechts ter hoogte van den hals van den arbeider.

54. Pag. 462 — *de Smidt.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1389. Aldaar gaat de slagschaduw van het linkerbeen van den werkman tot in den linker benedenhoek; op de copie raakt die schaduw de benedenrandlijn op den tweeden steen van links af.

Deel II.

55. Pag. 1 — *de Geestelyke.* — Van de tegenzijde naar N°. 1453. De preekstoel links, terwijl daarop in plaats van den Hervormden leeraar een Capucijner monnik is afgebeeld.

56. Pag. 20 — *het Coffy-huys.* — Van de tegenzijde naar N°. 2238. De dienstbode staat rechts.

57. Pag. 70 — *de Sterrekyker of Astrologist.* — Van de tegenzijde naar N°. 1449. De geleerde zit links.

58. Pag. 75 — *de Barnsteen Visscher.* — Van de tegenzijde naar N°. 2236. De twee mannen rechts.

59. Pag. 84 — *de Draayer.* — Van de tegenzijde naar N°. 1415. De werkman zit rechts.

60. Pag. 89 — *de Bergwerker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1436. De man zit links.

61. Pag. 92 — *de Alchymist of Goudmaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1451. De man zit links.

62. Pag. 109 — *de Spiegelmaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1427. De beide mannen links.

63. Pag. 118 — *de Borduurder.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1443. Aldaar wordt de bovenhoek van het borduurraam afgesneden door de linker randlijn; op de copie ziet men het raam geheel.

64. Pag. 124 — *de Tapytwerker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1444. De beide mannen rechts.

65. Pag. 134 — *de Goudtsmidt.* — Van de tegenzijde naar N°. 1440. De werklieden rechts.

66. Pag. 139 — *de Horlogiemaaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1426. Aldaar staat de klok achter het hoofd van den werkman op 4.55, op de copie op 12.30.

67. Pag. 146 — *de Balanzemaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1388. De werkman links.

68. Pag. 166 — *de Kaarsemaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1403. Het wagentje rechts.

69. Pag. 171 — *de Olyslager.* — Van de tegenzijde naar N°. 1402. De man en vrouw staan links.

70. Pag. 179 — *de Brillemaaker* — Van de tegenzijde naar N°. 1382. De beide mannen staan rechts.

71. Pag. 184 — *de Tinnegieter.* — Van de tegenzijde naar N°. 1387. De werkman links.

72. Pag. 189 — *de Koperslager.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1390. Aldaar zijn van het huis op den achtergrond de bovenvensters betint, doch de deur en het venster daarnaast alleen met lijnen aangeduid; op de copie zijn ook deze betint.

73. Pag. 194 — *de Messemaaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1392. Aldaar is de lucht, die men ziet door de tralievensters boven de deur, in het midden onbetint; op de copie is de geheele oppervlakte bedekt met horizontale lijnen.

74. Pag. 202 — *de Stoelemaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1373. De man zit links.

75. Pag. 210 — *de Waagemaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1412. De man staat rechts.

76. Pag. 216 — *de Pottebakker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1433. Aldaar is de berg op den achtergrond aan de voorzijde onbetint en is eene lichte strook gelaten tusschen de linker deurpost en de mand, die binnengedragen wordt; op de copie is de berg bedekt met loodrechte lijnen en raken de mand en de deurpost elkaar.

77. Pag. 221 — *de Landtman of Boer* — Van de tegenzijde naar N°. 1454. De man staat links.

78. Pag. 225 — *de Herder.* — Van de tegenzijde naar N°. 2245. De beide herders rechts.

79. Pag. 238 — *de Veender.* — Van de tegenzijde naar N°. 2256. De vrouw gaat naar links.

80. Pag. 250 — *de Hovenier.* — Van de tegenzijde naar N°. 1408. De tuinman staat links.

81. Pag. 256 — *de Voogelaar.* — Van de tegenzijde naar N°. 2251. De man zit rechts.

82. Pag. 267 — *de Zeylemaaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1400. Aldaar is de lucht boven links bij de bladeren van den boom onbetint en blijft de meest linksche punt van die bladeren een eind van de randlijn; op de copie wordt de randlijn bijna geraakt en is de lucht bedekt met horizontale lijnen.

83. Pag. 274 — *de Lyndraayer of Baander.* — Van de tegenzijde naar N°. 1399. De man links.

84. Pag. 279 — *de Boommaaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1396. De man links.

85. Pag. 285 — *de Compasse-maaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2255. Aldaar zijn de vlaggestokken, die men door het venster ziet, slechts even aangeduid; op de copie zijn die sterk beschaduwd.

86. Pag. 293 — *de Schipper.* — Van de tegenzijde naar N°. 1455. De man staat rechts.

87. Pag. 298 — *de Bootsgesel.* — Van de tegenzijde naar N°. 2221. Het schip rechts.

88. Pag. 303 — *de Visscher* — Van de tegenzijde naar N°. 1456. De man rechts.

89. Pag. 308 — *de Walvischvangst.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2252. Aldaar zijn in de sloep op den tweeden grond achter den harpoenier twee matrozen en ziet men den riem van één hunner; op de copie is slechts één matroos en is geen riem zichtbaar.

90. Pag. 327 — *de Haringvangst.* — Van de tegenzijde naar N°. 2240. het roeibootje links.

91. Pag. 339 — *de Mosselman.* — Van de tegenzijde naar N°. 2242. De twee vrouwen rechts.

92. Pag. 346 — *de Oude Kleerkoper.* — Van de tegenzijde naar N°. 2269. De handelaar naar links gekeerd.

93. Pag. 353 — *de Duyvemelker.* — Van de tegenzijde naar N°. 2268. Het groote huis rechts.

94. Pag. 373 — *de Heyden of Waarsegger.* — Van de tegenzijde naar N°. 2278. De hut links.

95. Pag. 384 — *de Comediant.* — Van de tegenzijde naar N°. 2254. De tooneelspeler naar links gekeerd.

96. Pag. 393 — *de Dansmeester.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2226 Aldaar is buiten de slagschaduw de vloer geheel onbetint, behalve eenige horizontale lijnen geheel op den voorgrond; op de copie is die bijna geheel bedekt met dergelijke lijnen, behalve de voorgrond.

97. Pag. 398 — *de Quaksalver.* — Van de tegenzijde naar N°. 2274. De twee potsenmakers links.

98. Pag. 408 — *de Goochelaar.* — Van de tegenzijde naar N°. 2276. De kunstenaar staat links.

99. Pag. 417 — *de Koordedansser.* — Van de tegenzijde naar N°. 2275. De man loopt naar rechts.

100. Pag. 425 — *de Beursesnyder.* — Van de tegenzijde naar N°. 2271. De dief rechts.

101. Pag. 436 —.*het Rasp-huys.* — Van de tegenzijde naar N°. 2262. De rechtop staande man rechts.

102. Pag. 446 — *het Spin-huys.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2248. Tusschen de hoofden van de eerste en de tweede vrouw van rechts af en onder het venster ziet men op de copie het gelaat van eene andere vrouw; deze laatste is niet aanwezig op het origineel.

103. Pag. 456 — *de Aanspreker.* — Van de tegenzijde naar de prent voorkomende in: *Jan Luyken, De Bykorf des Gemoeds. 1711.* Pag. 398.

104. Pag. 466 — *de Doodtgraver.* — Van de tegenzijde naar N°. 1461. De man naar links gekeerd.

Deel III.

105. Pag. 8 — *de Kiezetrekker.* — Van de tegenzijde naar N°. 2223. De deur rechts.

106. Pag. 25 — *de Postillon en Boode.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2224. Aldaar is op den voorgrond eene schaduw aangebracht van enkele mm. hoogte; op de copie reikt die schaduw bijna tot aan den hoofdpersoon.

107. Pag. 38 — *de Zeevemaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1372. De aldaar aanwezige deur in het midden is vervangen door een tralievenster.

108. Pag. 44 — *de Blaasbalgmaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1414. De man zit links.

109. Pag. 55 — *de Beezemmaker of Binder.* — Van de tegenzijde naar N°. 1370. De man is naar rechts gekeerd.

110. Pag. 73 — *de Kammemaker en Schuyermaker.* — Vereeniging van eene copie van de tegenzijde naar N°. 1369 en eene copie van dezelfde zijde naar den hoofdpersoon op N°. 1381, welke in de open ruimte rechts is aangebracht.

111. Pag. 84 — *de Goudslager.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1438. Aldaar is de voorgond onbetint, op de copie bedekt met horizontale lijnen.

112. Pag. 108 — *de Diamantslyper.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1441. Aldaar ziet men achter het hoofd van den werkman eene deur, welke op de copie ontbreekt.

113. Pag. 134 — *'t Goud-draadtrekken en Goud-spinnen.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1385. Aldaar zijn op den achtergrond twee vrouwen in gesprek; op de copie is slechts ééne vrouw bezig gouddraad op te winden.

114. Pag. 156 — *de Naaldemaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1383. Aldaar ziet men een stut van den middelsten balk naar den rechtop staanden paal naast het groote wiel en zijn rechts van dien paal verschillende deelen van het gebouw betint aangegeven; op de copie ontbreekt die stut en is bedoelde ruimte geheel onbetint.

115. Pag. 168 — *de Schermmeester en 't Schermschool.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2257. Aldaar ziet men door de deur achter de schermers op de sabel een muur met vensters en daarboven een hooger gebouw; op de copie is dat alles weggelaten. Daarentegen komt de handschoen onder de twee floretten, links op den voorgrond, niet voor op het origineel.

116. Pag. 201 — *de Slaaf en Janitzaar;* — Vereeniging van de hoofdfiguur van N°. 2241 en den achtergrond van N°. 2265, beide van de tegenzijde.

117. Pag. 232 — *de Springer, Waterspuwer, Tassenspeelder en Vuurspuwer.* — Van de tegenzijde naar de groep kunstenmakers en naar den voorgrond met toeschouwers van N°. 2267, terwijl de andere opgenoemde personen op den achtergrond staan.

118. Pag. 270 — *de Ankersmit.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2222. Aldaar is het rechterbeen van den meest links geplaatsten arbeider slechts voor een klein deel zichtbaar; op de copie vertoont zich dat been geheel binnen de randlijn.

119. Pag. 279. — *de Herberg en Kaatsbaan.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2227. Aldaar wordt de achtergrond rechts gevormd door eene groep boomen, doorloopende tot aan de randlijn; op de copie is slechts één boom, die een eind van de randlijn afblijft.

120. Pag. 374 — *de Stokvischvangst en Vischdrager.* — Vereeniging van de hoofdfiguur van N°. 2239 en het schip van N°. 2249, beide van de tegenzijde en verkleind.

121. Pag. 436 — *de Aschkarreman en Stratemaker.* — De beide hoofdpersonen van N°. 2258 van de tegenzijde, terwijl op den voorgrond een derde persoon is bijgevoegd, bezig de bestrating in orde te maken.

122. Pag. 452 — *de Poppemaker.* — De twee personen van N°. 2328 van de tegenzijde, onder bijvoeging van een derde op den tweeden grond.

Deel IV.

123. Pag. 14 — *de Zwaardveger.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1393. Aldaar is boven de twee vensters eene plank, waarop eenige voorwerpen; op de copie is dat alles weggelaten.

124. Pag. 32 — *de Scheider.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1451. Aldaar ziet men door het tralievenster rechts een boom, die op de copie ontbreekt.

125. Pag. 40 — *de Zadelmaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1413. Aldaar zijn de lucht en de bodem met uitzondering van den voorgrond geheel bedekt met horizontale lijnen, terwijl op de copie beide grootendeels onbetint zijn. Ook is de vrij groote, zittende hond achter het paard veranderd in een kleinen loopenden keffer.

126. Pag. 46 — *de Ratelwacht.* — Van dezelfde zijde naar N°. 2243. Aldaar is op de straat i. r. o. een groote steen, waarop de beteekening; op de copie loopen de balsteenen dóór tot den hoek. Ook heeft aldaar de uitstekende stok boven het hoofd van den tweeden wacht een schuinen stut tegen den muur, hetgeen op de copie ontbreekt.

127. Pag. 51 — *de Glasblazery en Glasblazer.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1428 voorzoover aangaat de hoofdfiguren, doch met geheele verandering der omgeving, zoodat men op de copie in een tweede vertrek een arbeider bij een venster en onder een grooten luchtkoker aan het werk ziet.

128. Pag. 71 — *de Mandemaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1371. Aldaar heeft de boom alleen bladeren naar de rechterzijde; op de copie ook een tak links vóór het huis.

129. Pag. 75 — *de Pasteybakker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1405. Aldaar is boven het meest linksche venster eene plank met eenige voorwerpen, welk een en ander op de copie is weggelaten.

130. Pag. 87 — *de Grutter.* — Van de tegenzijde naar N°. 1411. De man staat links.

131. Pag. 140 — *de Lymmaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1434. De man staat rechts.

132. Pag. 164 — *de Blikslager of Lantaarnmaker.* — Van de tegenzijde naar 1391. De jongen loopt naar rechts. Evenwel met overname van den arbeider in copie van dezelfde zijde.

133. Pag. 169 — *de Zilversmit.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1439. Aldaar leunt rechts tegen den oven boven het vat met brandstof eene zeef, welke op de copie ontbreekt.

134. Pag. 175 — *de Steenzager.* — Van de tegenzijde naar N°. 1430. De man zit links.

135. Pag. 213 — *de Kastanjebraadster.* — Van de tegenzijde naar N°. 2237. De vrouw zit links.

136. Pag. 230 — *de Speldemaker.* — Van de tegenzijde naar N°. 1384. De werksters naar links gekeerd.

137. Pag. 256 — *de Schip-pompemaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1397. Aldaar zijn op den achtergrond links van den hoofdpersoon vier schepen, eene sloep en een ducdalf, op de copie slechts één schip.

138. Pag. 312 — *de Paerelgater.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1442. Aldaar is de voorgrond geheel onbetint, op de copie bedekt met horizontale lijnen.

139. Pag. 342 — *de Kastemaker.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1368. Aldaar is zoowel het boven- als het benedengedeelte der kast rechts met versiering van kolommen en vakken; op de copie is het benedengedeelte geheel effen.

140. Pag. 353 — *de Scheepstimmerman.* — Van dezelfde zijde naar N°. 1398. Aldaar hebben de drie masten links van den arbeider een duidelijk aangewezen voetstuk, hetgeen op de copie ontbreekt.

Deze copiën komen onveranderd voor in de latere uitgave te Amsterdam, bij Jan Roman de Jonge, alwaar Deel I en II in 1736 en Deel III en IV in 1745 verschenen; evenzoo in die bij Jan Roman te Amsterdam, van welke mij Deel I van 1758, Deel II van 1759 en nogmaals Deel I tot IV z. j. bekend zijn, de laatste onder vermelding op den titel van *Derde druk.*

338

Lodewyk Hennepin, Nieuwe Ontdekkinge Van een groot Land, gelegen in America, tusschen nieuw Mexico en de Ys-zee.... Tot Amsterdam, By Abraham van Someren, 1699. 4°.

Pag. 18. N°. 1614 wederom gebruikt.
Pag. 80. N°. 1615 wederom gebruikt.

De prenten komen onveranderd nogmaals voor in den 2den druk *Tot Amsterdam, By Andries van Damme, Boekverkooper op 't Rokkin bezyden de Beurs, 1702.*

339

(Elizabetha Jocelyn), Uyterste Wille van een Moeder Aan haar toekomende Kind.... Den Tweden Druk. 't Amsterdam, By Jacobus van Nieuweveen, Boekverkooper in de Nieuwestraat, by de Nieuwendyk. z. j. 8°.

Onder dezen algemeenen titel bevat het boek met doorgaande pagineering behalve dat werk nog zes soortgelijke mystieke of godsdienstige stukken. Het tweede en het laatste vermelden op den gedrukten titel het jaar 1699.

Hierin 17 prenten door Jan Luyken, de titelprent H. 127, B. 85 mm.; de andere H. 87—90, B. 71—77 mm. Deze zijn tusschen den tekst ingedrukt en van achteren bedrukt. De kleine vignetten zijn waarschijnlijk door J. van den Aveele.

Uyterste Wille Van een Moeder.

2279 *1.* Titelprent.

Links zit eene vrouw te schrijven, terwijl zij de Wereld vertreedt; zij houdt met de linkerhand van boven een groot schilderij vast, dat naast haar op den grond steunt en waarop de Breede en de Smalle Weg zijn afgebeeld. Op den voorgrond vijf kinderen, die deze voorstelling aandachtig beschouwen; boven het schilderij een cherubijntje en een engeltje met lauwerkrans en palmtak. Over het schilderij hangt een papier, waarop: *Uyterste wille van een Moeder aan haar toekomende Kint.* — i. d. m.: *in Amsteldam, by Jacobus van Nieuweveen, Boekverkoper.*

i. r. o.: *I. Luyken.*

2280 *2.* Pag. 26 — Op den voorgrond rechts zit de Gierigheid, voorgesteld door eene oude vrouw, omgeven door geldzakken, met een krauwel in de hand en in gezelschap van een zwarten vogel. Op den tweeden grond de Weldadigheid, eene vrouw met eene zon boven het hoofd, die een hoorn des Overvloeds uitschudt, waarvan de inhoud wordt opgevangen door eene naast haar staande vrouw.

2281 *3.* Pag. 38 — Rechts een ledikant, waarin een gerust slapende persoon; links op den voorgrond een engel, die een duivel te gemoet treedt, welke zich achter in het vertrek vertoont.

2282 *4.* Pag. 48 — Op den voorgrond onder een papaverstruik ligt de Traagheid te slapen, voorgesteld als een man met ezelsooren, naast wien de Satan zich heeft nedergevleid. Daarachter links vier jonge mannen, die dit tooneel met gebaren van ergernis beschouwen; rechts eene ruïne.

2283 *5.* Pag. 60 — Rechts de Hoovaardij als eene sierlijk gekleede vrouw, gekapt met pauwenvederen, met een spiegel in de hand, wier sleep door den Satan gedragen wordt. Bij het loopen vertoont zich onder den zoom van haar kleed een duivelsklauw, hetgeen met groote ontsteltenis wordt opgemerkt door drie kinderen op den tweeden grond links.

2284 *6.* Pag. 78 — Op den voorgrond rechts twee mannen staande aan den oever van een fel bewogen water en met schrik ziende naar een zwaren bliksem, storm en regen, welke op den achtergrond rechts een groot gebouw omver werpen, terwijl meer naar voren links in een vast gefundeerd gebouw een persoon rustig zit te slapen als verpersoonlijking van de Geloovige Ziele.

2285 *7.* Pag. 90 — De Dronkenschap, voorgesteld door vijf mannen bij eene tafel, waarvan twee reeds geheel dronken zijn, terwijl de derde, luisterende naar den Satan, een beker opheft en ziet naar het naast hem staande varken. De beide anderen wijzen elkaar den Breeden Weg, die zich achter hen uitstrekt en die, door dansende menschen begaan, tusschen schoone dreven voert naar een groot vuur.

2286 *8.* Pag. 118 — Links de Satan, die in den arm de Wereld houdt, aan welke een viertal jongelingen met koorden gebonden zijn, die hij achter zich voert naar een groot vuur, waarbij de Dood hen opwacht. Rechts

boven deze personen vertoont zich in eene wolk de Voorzichtigheid, als een engel met verrekijker, spiegel en slang, die hun eene sikkel toereikt om de koorden, die hen binden, door te snijden.

UYTERSTE WILLE VAN SOETGEN VAN DEN HOUTE.

2287 *9.* Pag. 134 — Afbeelding van de schrijfster in hare gevangenis. Zij zit naar rechts gekeerd, met het been aan eene bank geketend, te schrijven onder een venster, wel voorzien met ijzeren stangen.

2288 *10.* Pag. 138 — Links zit de Wetenschap, eene vrouw met eene sfeer op het hoofd en omgeven door hare leerlingen; rechts wordt nog een knaap tot haar gebracht door zijne ouders. Op den tweeden grond in de wolken ziet men de Goddelijke Wijsheid, als eene vrouw met de zon boven het hoofd, houdende in de eene hand de slang als symbool der Eeuwigheid, terwijl zij met de andere de Tafelen der Wet en het Evangelie steunt.

2289 *11.* Pag. 152 — Een jongeling tusschen een goeden engel met den Bijbel, en een kwaden geest met de Wereld, die hem de keuze voorstellen tusschen den Smallen Weg links en den Breeden rechts.

SCHADELYKHEID DER WEERELD-LIEFDE.

2290 *12.* Pag. 186 — Op den voorgrond de Satan als vogelvanger gereed het net dicht te slaan boven een aantal personen, die van alle zijden komen aanloopen, ten einde zich meester te maken van de in het midden als lokaas liggende Wereld.

2291 *13.* Pag. 196 — Rechts zit op een pedestal, dat tot opschrift voert: *Sic se Habet Mundus*, een kind bellen te blazen, waarnaar begeerig wordt gegrepen door een achttal daaromheen staande makkers.

2292 *14.* Pag. 206 — Links staan twee personen en zien naar eene bloem die, in een pot geplaatst op een pedestal, dat tot opschrift heeft: *Sic Se Habet Vita*, geheel ontbladerd wordt door een uit den linker bovenhoek daarop gerichten luchtstroom.

EENS JONGELINGS SAMENSPRAAK, TUSSCHEN DE WELLUST EN DEUGD.

2293 *15.* Pag. 223 — Een jong man staande tusschen twee vrouwen: links de Deugd, staande in zedig gewaad, rechts de weinig gekleede Wellust, onder een boom zittende, welke beiden trachten hem over te halen haar te volgen.

DE HOVAARDIGE JULIA, DOOR HAAR VADER BEKEERT.

2294 *16.* Pag. 240 — Links zit de Keizer van Rome en wendt zijn gelaat bedroefd af bij het binnentreden van zijne dochter Julia in schitterend gewaad.

2295 *17.* Pag. 244 — Rechts staat de Keizer, die zich met blijdschap keert tot dezelfde dochter, die in een zeer eenvoudig en zedig gewaad voor hem verschijnt.

Van dit boek bestaat eene latere uitgave te Rotterdam bij Barent Bos 1702, van welke mij alleen de titelprent bekend is. Op deze is dit adres en jaar i. d. m. aangebracht.

Het verscheen weder te Amsterdam bij Gerrit Tielenburg 1748. De gedrukte titel vermeldt aldaar: *De Derde Druk*, zoodat deze uitgever den druk van 1702 niet schijnt te hebben gekend. Daarin komen dezelfde prenten weder voor, doch op andere bladzijden.

N°. 2279 heeft geen onderschrift i. d. m.
N°. 2280 is geplaatst op pag. 25.
N°. 2281 is geplaatst op pag. 38.
N°. 2282 is geplaatst op pag. 49.
N°. 2283 is geplaatst op pag. 64.
N°. 2284 is geplaatst op pag. 83.
N°. 2285 is geplaatst op pag. 95.
N°. 2286 is geplaatst op pag. 125.
N°. 2287 is geplaatst op pag. 140.
N°. 2288 is geplaatst op pag. 144.
N°. 2289 is geplaatst op pag. 158.
N°. 2290 is geplaatst op pag. 196.
N°. 2291 is geplaatst op pag. 206.
N°. 2292 is geplaatst op pag. 216.
N°. 2293 is geplaatst op pag. 236.
N°. 2294 is geplaatst op pag. 251.
N°. 2295 is geplaatst op pag. 255.

N°. 2291 is wederom gebruikt op pag. 49 van: *J. Luiken, Des Menschen Begin, Midden en Einde. Te Amsteldam By de Wed: P: Arentz, en K: vander Sys. 1712.*

340

Gregorio Leti, Het Leven van Filips de II, Koning van Spanien .... vertaalt door Mr. N. J. Wieringa .... In 's Gravenhage, By Engelbreght Boucquet, Boekverkoper inde Halstraat. Inde Waarheyt 1699. 2 dln. 8°.

Hierin 17 prenten door Jan Luyken met pagineering b. r. b. en onderschrift i. d. m. — N°. 2296 H. 139, B. 84 mm., de andere H. 126—130, B. 71—78 mm.

Deel I.

2296 *1.* Titelprent.

Rechts Karel V met de kroon op het hoofd, die eene trede afdaalt van zijn troon om aan den tegenover hem staanden Philips II den schepter te overhandigen. Op een velum: *het Leven van Filips de Tweede, Koning van Spanien.* — i. d. m.: *In 's Gravenhage, By Engelbrecht Bouquet Boekverkoper 1699.*

2297 *2. Eerste Deel Fol. 25. — Huwlyk van Prins Philips. II. met Donna, Maria van Portugal.* — In een kerkgebouw knielt de bruidegom links, de bruid rechts; midden tusschen hen staat de Aartsbisschop van Toledo, die het huwelijk inzegent.

2298 *3. Eerste Deel Fol. 120. — Aankomst, en ontscheping, van den Prince Philips, in Engelant.* — Op den voorgrond links een page, rechts Philips te paard, gevolgd door een stoet ruiters. Achtergrond links de geankerde vloot, rechts de kust met eene stad en daarachter een berg, benevens een aantal toeschouwers.

2299 *4. Eerste Deel Fol. 219. — Batailje, tusschen de Fransche en Spaansche, by St. Quintyn.* — Links het Fransche voetvolk, dat zich met musketten en speren tracht te verdedigen tegen den aanval der geheel geharnaste Spaansche ruiters. In het midden op den tweeden grond eene kruitontploffing.

2300 *5. Eerste Deel Fol: 270. — Dood van Carel de Vyfde.* — In eene kerk met rouwkleeden behangen staat rechts de priester vóór het altaar en neemt de brandende waskaars aan van den tot hem tredenden Karel V, nadat deze zijne eigene schijnbegrafenis had bijgewoond.

2301 *6. Eerste Deel Fol. 364. — Moort, door den Cardinaal del Monte, aan syn Huyswaart begaan.* — In eene taveerne met kroezen aan den muur hangende staat rechts op den voorgrond de Kardinaal in het gewaad van een jong edelman en lost een pistool op den tegenover hem staanden waard, aan wiens voeten zijn reeds vermoorden zoon ligt. Op den tweeden grond links eene vrouw, die gebaren van ontzetting maakt; rechts een steenen boog, waardoorheen men huizen en boomen ziet.

VERVOLGH VAN DEEL I.

2302 *7. Eerste Deel Fol. 452. — Gevaarlyke Brand, in't Escurial.* — Op den tweeden grond rechts het Paleis, waar uit twee verdiepingen de vlam uitslaat; links daarvóór de redders met brandladder en haken. Op den voorgrond rechts een aantal personen, wier houding blijken geeft van schrik; links twee brandemmers.

2303 *8. Eerste Deel Fol. 631. — Onthalsing, van verscheyde Edelen, door den Hertog van Alba, tot Brussel.* — Rechts op den tweeden grond het schavot, waar een knielende persoon wordt onthoofd; daaromheen en rechts op den voorgrond talrijke toeschouwers, alle blootshoofds. Achtergrond eene rij huizen.

2304 *9. Eerste Deel Fol. 679. — Prins Carel, tracht den Hertog van Alba, te doorsteken.* — In eene galerij staat rechts de jeugdige Prins met uitgetogen zwaard; tegenover hem de Hertog, die hem bij den arm vat. Aan het einde der galerij links twee personen.

2305 *10. Eerste Deel Fol. 817. — Belegering, van Nicosia, door de Turken.* Op den voorgrond een hevig gevecht tusschen de van rechts opdringende Turken en de zich verdedigende Christenen links; op den tweeden grond de torens en muren van Nicosia, met rechts eene bres, waardoor het vijandelijke leger binnenstormt, terwijl geheel op den achtergrond hun kamp te zien is.

Deel II.

2306 *11. Twede Deel Fol: 28. — Den Hertog van Alba, gevangen.* — Rechts wordt de Hertog aangesproken door een officier en door diens soldaten aangegrepen; achter hem rechts eene zuilengang; links op den tweeden grond een kasteel.

2307 *12. Twede Deel Fol: 61. — Stoute daad, van een Spanjaart voor Leyden.* Op den voorgrond een Hollandsch schip, waarvan de vijf opvarenden worden gedood of over boord gejaagd door een gevangengenomen Spanjaard, Pietro Ciacconne, wien zij meenden onschadelijk te hebben gemaakt. Achtergrond de torens van Leiden en verscheidene schuiten.

2308 *13. Twede Deel Fol: 160. — Lyk staatie, van Don Ian van Oostenryk.* De lijkbaar, op de schouders gedragen, voorafgegaan door soldaten en omgeven en gevolgd door personen in rouwgewaad, die van rechts komen, wordt tusschen twee rijen krijgslieden, links voetvolk, rechts ruiters, gevoerd naar de stad op den achtergrond.

2309 *14. Twede Deel Fol: 225. — Philips, tot Koning van Portugal gekroont.* Achter eèn met gordijnen behangen boog op eene verhooging zit de Koning, die op zijn troon de huldiging ontvangt. Op den voorgrond het lager gelegen deel der zaal met de juichende menigte.

Vervolgh van Deel II.

2310 *15. Twede Deel Fol: 395. — Bedriegelyken Alchimist onthalst.* — Op den tweeden grond in het midden het schavot, waar de veroordeelde geknield ligt om onthoofd te worden; daarachter links een hoog gebouw, rechts eene rij huizen. Op den voorgrond de twee groote honden van den man, welke door musketschoten worden afgemaakt.

2311 *16. Twede Deel Fol: 642. — Over dracht der Nederlande, aan de Infante Isabella.* — In eene zaal zit links de Koning, bij wien twee edelen tot den handkus worden toegelaten; meer achterwaarts rechts de Prinses; verder een aantal hovelingen rondom hen en op den voorgrond rechts eene tafel met schrijfgereedschap.

2312 *17. Twede Deel Fol: 685. — Lyk staatie van Philips.* — In eene kerk is links eene verhevenheid, waarop de lijkbaar, omgeven door geestelijken, van wie één eene toespraak houdt tot de talrijke beneden hem rechts verzamelde menigte. Op den voorgrond links twee mannen in rouwgewaad met brandende kaarsen in de hand.

2de Staat.

Van deze prenten zijn 12 wederom gebruikt in: *Astorga, Het Leven van Ferdinand Alvarez de Toledo, Hertog van Alba*, zoowel in den 1sten druk van 1701, als in den 2den van 1730.

De prenten zijn daarbij onveranderd gebleven, alleen zijn de pagineeringen b. r. b. en het meerendeel der onderschriften geheel of gedeeltelijk uitgeslepen en door andere aanwijzingen vervangen. In den druk van 1730 zijn de prenten vrij belangrijk opgesneden.

N°. 2297 b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 17.* — i. d. m.: *Huwlyk, van den Hertog van Alba.*
N°. 2298 b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 392.* — i. d. m.: *Inhaling van den Hertog van Alba tot Napels.*
N°. 2299 b. r. b.: *Twede Deel Fol. 106* — i. d. m.: Onveranderd onderschrift.
N°. 2302 b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 300* — i. d. m.: *Regensburg Geplondert.*
N°. 2303 b. r. b.: *Twede Deel Fol. 254* — i. d. m.: Onveranderd onderschrift.
N°. 2304 b. r. b.: *Twede Deel Fol. 214* — i. d. m.: Onveranderd onderschrift.
N°. 2305 b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 37* — i. d. m.: *Belegering en Inneming van Tunis*
N°. 2306 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 427* — i. d. m.: Onveranderd onderschrift.
N°. 2307 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 352* — i. d. m.: *Den Briel door de Watergeusen, in genomen.*
N°. 2310 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 400* — i. d. m.: *De Gouverneur van Haerlem onthalst.*
N°. 2311 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 273* — i. d. m.: *De Nieuwe Keur vorst van Saxen, Geinstalleert.*
N°. 2312 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 500* — i. d. m.: *Lyk statie van den Hertog van Alba.*

Behalve deze prenten komen nog voor N°. 2300 en N°. 2308 met ongewijzigde pagineering en onderschrift, maar opgesneden, vooral de laatste in hooge mate, zoodat de lijkbaar en al de daarop volgende rouwdragers sterk betint zijn; en N°. 2309, hebbende b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 138* en i. d. m.: *De Keurvorst van de Paltz krygt vergifnis van Keyser Karel*, en evenzoo opgesneden; de laatste is waarschijnlijk bestemd geweest voor een ander, mij niet bekend, werk.

3de Staat.

De prenten N°. 2296—2312 zijn daarna alle weder gebruikt in den 2den druk van: *G. Leti, Het Leven van Filips den II* te Amsterdam, bij de Janssoons van Waesberge, 1733. De onderschriften, die veranderd waren voor *Het Leven van Alba*, zijn weder uitgeslepen en vervangen door de vroeger gebruikte, soms met eene kleine wijziging, en de pagineering evenzoo; dit laatste evenzoo voor de in dat werk niet gebruikte prenten.

N°. 2296 i. d. m.: *t' Amsterdam by de Janssoons van Waesberge, MDCCXXXIII.* Opschrift ongewijzigd.
N°. 2297 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 24.* — i. d. m.: *Huwlyk van Philips met Donna Maria van Portugal.*
N°. 2298 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 119* — i. d. m.: Als 1e Druk.
N°. 2299 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 217* — i. d. m.: Ongewijzigd.
N°. 2300 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 269* — i. d. m.: Ongewijzigd.
N°. 2301 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 364* — i. d. m.: Ongewijzigd.
N°. 2302 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 452* — i. d. m.: Als 1e Druk.
N°. 2303 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 634* — i. d. m.: Ongewijzigd.
N°. 2304 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 682* — i. d. m.: Ongewijzigd.

N°. 2305 b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 821* — i. d. m.: Als 1e Druk.
N°. 2306 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 28* — i. d. m.: Ongewijzigd.
N°. 2307 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 61* — i. d. m.: Als 1e Druk.
N°. 2308 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 159* — i. d. m.: Ongewijzigd.
N°. 2309 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 225* — i. d. m.: Als 1e Druk.
N°. 2310 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 395* — i. d. m.: Als 1e Druk.
N°. 2311 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 603* — i. d. m.: Als 1e Druk.
N°. 2312 b. r. b.: *Twede Deel Fol: 685* — i. d. m.: Als 1e Druk.

In: *G. Leti, Het Leeven van Elisabeth, Koninginne van Engeland.... Derde druk t'Amsterdam, By Nicolaas ten Hoorn, Boekverkooper, 1720.* 2 dln. 8°, komen copiën voor van de navolgende prenten.

Deel I.

b. r. b.: *1. Deel P: 156.* — i. d. m.: *Sommerset slaat de Schotten.* — Copie van dezelfde zijde naar N°. 2299. Aldaar is de rechter voorpoot van het rennende paard op den voorgrond juist op den bandelier van den man die omver wordt gereden, op de copie naast dien bandelier.

b. r. b.: *1. Deel P: 181.* — i. d. m.: *Sommerset gevangen.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2306. De persoon, die gegrepen wordt staat links; in de kleeding en in de gelaatstrekken zijn een aantal veranderingen gemaakt.

b. r. b.: *1. Deel P: 228.* — i. d. m.: *Koning Philippus komt in Engeland.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2298. De hoofdpersoon is links geplaatst.

b. r. b.: *1. Deel P: 329.* — i. d. m.: *Elisabet gekroond.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2309. De sterk beschaduwde man op den voorgrond staat hier rechts, terwijl op den achtergrond verscheidene kleine wijzigingen zijn aangebracht.

b. r. b.: *1. Deel P: 391.* — i. d. m.: *Willem Paget met pracht begraven.* Copie van de tegenzijde naar N°. 2308. De stoet komt van links.

b. r. b.: *1. Deel. P: 427.* — i. d. m.: *Alexander Farnese, trout met Maria, Princesse van Portugal.* — Copie van dezelfde zijde naar N°. 2297. Aldaar ziet men onder het orgel rechts drie bogen, op de copie nog een gedeelte van den vierden boog.

Deel II.

b. r. b.: *2. Deel. P: 19.* — i. d. m.: *Lykplichten over Karel de IX. Koning van Vrankryk.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2312. De verhooging en de beide personen op den voorgrond bevinden zich rechts. Daarbij zijn verscheidene veranderingen in den achtergrond aangebracht.

b. r. b.: *2. Deel P: 186.* — i. d. m.: *Maria van Schotland onthalst.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2303. De persoon op den voorgrond staat links; de figuren van den beul en van de veroordeelde zijn geheel veranderd.

b. r. b.: *2. Deel. P: 414.* — i. d. m.: *Edict van Nantes, aan de Gereformeerden over-geleeverd.* — Copie van de tegenzijde naar een gedeelte van N°. 2311. De tafel op den voorgrond staat links; overigens met belangrijke wijzigingen in de kleeding der overgenomen personen.

341

Het Leven en Bedryf van .... Julius Mazaryn, Cardinaal, en Eerste Bedienaar van Staat .... in 't Nederduyts overgebragt .... Tot Leyden, By Boudewyn vander Aa, Boekverkooper woonende op 't Rapenburg over de Academie 1699. 2 dln. 8°.

Hierin 15 prenten door Casper Luyken met pagineering b. r. b. en onderschrift in de marge, welke marge bij N°. 2313 en N°. 2322—2327 door randlijnen omgeven is. — H. 122—129, B. 74—80 mm.

Deel I.

*2313 *1.* Titelprent.

Mazarin staande te midden van eene talrijke vergadering. Op een velum: *Het Leven en Bedryf van Iulius Mazaryn Cardinaal en Eerste Bedienaar van Staat.* — i. d. m.: *Tot Leyden By Boudewyn vander Aa, Boekverkoper 1699.*

*2314 *2. Fol. 20. — Mazaryn, maakt Vreede tussen de Spaansche en Fransche.* Kampement der Franschen. Op den voorgrond rechts eenige rustende soldaten; op den tweeden grond links een officier, die Mazarin tegemoet treedt, welke met zijn hoed wuivende uit het Spaansche leger terug komt rijden.

*2315 *3. Fol. 43. — Mazaryn, ontfangt uyt hand des Konings den Cardinaals Muts.* — In de kerk te Valence zet Koning Lodewijk XIII de muts op het hoofd van den diep nederbuigenden, nieuw benoemden kardinaal.

*2316 *4. Fol. 117. — Sitting van 't Parlament.* — De vergadering wordt door den Koning gepresideerd, voor wiens troon Mazarin staat.

*2317 *5. Fol. 127. — Prince van Masse, onthalst.* — Tooneel op het schavot, waar hem het hoofd tusschen twee blokken ingeklemd en met een mes afgesneden wordt.

*2318 *6. Fol. 200. — Parlaments Heeren gevangen genomen.* — Rechts op den voorgrond wordt een lid van het Parlement bij het verlaten zijner woning door soldaten gegrepen; links op den tweeden grond eene afdeeling krijgsvolk.

*2319 *7. Fol. 250. — Hertog van Beaufort, ontkomt uyt syn Gevangenis.* — Hij laat zich aan een touw af aan de buitenzijde van den Donjon de Vincennes.

*2320 *8. Fol. 291. — Prins van Condé, van Conti, en Hertog van Longueville gevangen.* — Links een huis, waaruit de drie edelen zich begeven naar het vóór de stoep staande rijtuig.

*2321 *9. Fol. 337. — Prins van Condé, komt weder tot Parys.* — Hij wordt bij het verlaten van de links staande karos door eene talrijke menigte verwelkomd.

Deel II.

*2322 *10. Tweede Deel. Fol: 8. — Mazaryn in Cardimaals gewaat geeft aan veel grooten gehoor.* — Rechts op den voorgrond staat de Kardinaal en spreekt eene links bij de ramen zittende vergadering toe.

*2323 *11. Tweede Deel. Fol: 38. — De Koning nog Jong van Iaaren zynde assisteert in het Parlement.* — Rechts op den voorgrond zit de Koning op zijn troon, vóór hem staat een hoveling in gebogen houding; op den achtergrond de leden van het Parlement.

*2324 *12. Tweede Deel. Fol: 50. — Mazaryn vande Koning verwelkomt.* — Op den voorgrond omhelzen beide elkaar, daarachter links de karos van den Kardinaal; achtergrond het Paleis, waar de Koningin zich bij de deur vertoont om hem op te wachten.

*2325 *13. Tweede Deel. Fol: 86. — Het gemeene volk roept om Brood en Vreede en geen Mazaryn.* — Groote, luid roepende volksmenigte vóór het paleis, dat men rechts ziet.

o. l. o.: *C L*

*2326 *14. Tweede Deel. Fol: 136. — Mazaryn door den Koning tot Parys in gehaalt.* — Rechts de Kardinaal, die den Koning de hand kust; achter hen verscheidene karossen, verder eene groote volksmenigte en daarachter huizen.

o. l. o.: *C L f*

*2327 *15. Tweede Deel. Fol: 226. — Mazaryn Reyd naar de Handel plaats.* Van links beweegt zich een groote stoet karossen, ruiters en voetknechten ter begeleiding van den Kardinaal naar het Faisanteneiland, middenin de rivier de Bidassoa, alwaar de vrede met Spanje gesloten werd.

342

Don Francisco de Quevedo, De vol-Geestige Werken.... Op nieuws vertaalt.... Tot Amsterdam, By Jan ten Hoorn, Boekverkoper, over 't oude Heere Logement, in de History-Schrijver. 1699. 2 dln. 8°.

Hierin 16 prenten door Casper Luyken met pagineering b. r. b. en onderschrift in de door randlijnen omgeven marge. Alleen N°. 2330 is beteekend i. l. o.: *C Luyken f.* — H. 126—130, B. 72—79 mm.

Deel I.

De Nachtloper.

*2328 *1. Eerste Deel Fol: 33. — Mislukte Serinade.* — Rechts op den voorgrond een wagen vol muzikanten, verkleed als duivels en narren, die voor-

nemens zijn ketelmuziek te gaan maken bij Faustina, doch stil blijven staan tegenover een huis links, waar de bedienden te voorschijn treden en hen aanvallen.

*2329 2. *Eerste Deel Fol: 63 — Don Diego Worstelt met de geest van Don Leander.* — Hij wordt aangegrepen en achterover geworpen door eene gestalte in monniksgewaad, terwijl de vier lampen van den muur op den grond vallen.

*2330 3. *Eerste Deel Fol: 89. — Den Griffier door Vier gemaakte Duyvels Mishandelt.* — Hij wordt door zijne aanvallers uit het bed gesleurd, op den grond geworpen en geslagen.

*2331 4. *Eerste Deel Fol: 95. — Don Diego gevangen* — Hij tracht te ontkomen uit de deur van eene woning, waarin links op den voorgrond een griffier, bijgelicht door de lantaarn van een hellebardier, de bizonderheden opschrijft van een gepleegden diefstal, zooals die worden medegedeeld door een man, die geheel in zijn mantel gehuld is.

*2332 5. *Eerste Deel Fol: 107. — Voorval van Don Diego met de Ridder van de Mirakelen.* — Bij het openen van de deur eener loods, die voor knekelhuis dient, wordt hem door een daar uittredenden man eene lantaarn vóór het gezicht gehouden.

*2333 6. *Eerste Deel Fol 131. — Wonderlyke begravenis en het gevegt daar over ontstaan.* — Hevige strijd met pistolen en zwaarden in eene rotsachtige streek tusschen mannen, die gedeeltelijk nog in treurgewaad zijn, gedeeltelijk dat hebben afgeworpen. Op den achtergrond Diego, die den muilezel tracht te grijpen, die een lijkkist vervoert.

Historie van .... Buscon.

*2334 7. *Eerste Deel Fol: 182. — Buscon wort Koning van de Scholieren.* Links Buscon en eenige vrienden te paard, waarbij zijn dier zich te goed doet aan den inhoud van eene mand groenten, waartegen de verkoopster rechts luide protesteert.

*2335 8. *Eerste Deel Fol: 216. — Buscon Lelyk bedrogen.* — Hij ligt rechts in een ledikant en wordt door vier zijner makkers gewekt.

*2336 9. *Eerste Deel Fol: 242. — Ontmoeting van Buscon met een Sotte Schermmeester.* — Rechts op den voorgrond de man in postuur, met eene schuimspaan voor degen. Links op den tweeden grond de herberg, waar een krans uithangt en twee personen in huis over de onderdeur kijken naar de vertooning, terwijl Buscon, evenzoo met eene schuimspaan in de hand, vóór de deur staat.

Deel II.

De Seven Gesigten.

*2337 10. *Twede Deel Fol: 5. — De Besete Deurwaarder.* — In eene kerk staat rechts de priester vóór het altaar met den wijwaterkwast in de eene hand en het kruisbeeld in de andere; achter hem de Schrijver. Vóór hem ligt de deurwaarder op den grond, die zich in zenuwtrekkingen wentelt op een monster, half hond, half slang.

*2338 *11. Twede Deel Fol: 25. — Gesigt der Doctoren.* — Op den voorgrond in het midden staat de Dood, als eene vrouw, die in de beide armen de teekenen houdt van geestelijke en wereldlijke macht. Achter haar beweegt zich in verscheidene bochten een lange stoet van Artsen, gekleed met hoeden en lange mantels en gezeten op muilezels, daarachter de Apothekers, de Heelmeesters en Kwakzalvers te voet.

*2339 *12. Twede Deel Fol: 73 — Laaste Oordeel.* — Op den voorgrond een ontwakende krijgsman en een nedergevallen Turk, tot wien een bazuinblazende engel nederdaalt uit eene wolk, waarboven Christus, als Rechter zichtbaar is. De verdere ruimte links gevuld met uit de dooden opgewekte menschen; rechts nadert de Schrijver.

*2340 *13. Twede Deel Fol: 95. — t Huys der Verliefde Sotten.* — Rechts een huis, vóór welks ingang eene fraai gekleede vrouw staat, in gesprek met den Schrijver tegenover haar. Achtergrond een tuin met talrijke elkaar begroetende heeren en dames.

*2341 *14. Twede Deel Fol: 110. — De Wereld in haar binnenste.* — Onder een gebroken boog wordt rechts de Schrijver door een oud man gewezen op eene tegenover hen voorbijgaande lijkstaatsie. Achter hem springt een nar rond.

*2342 *15. Twede Deel Fol: 140. — Gesigt van de Hel.* — Links spreekt de Schrijver met een bedelaar, die zit te rusten bij het kruispunt van twee wegen, de eene links smal, zonnig en bergopwaarts naar een tempel, en slechts door enkele voetgangers begaan; de andere breed, effen en beschaduwd, maar voerende naar de Hel; op deze bevinden zich een aantal personen, ruiters, eene karos enz.

*2343 *16. Twede Deel Fol: 208. — Hervormde Hel.* — Rechts zit Lucifer op zijn troon en wordt aangesproken door twee personen in Romeinsch gewaad. Links op den tweeden grond nadert de Schrijver. Achtergrond vlammen, waarin de zielen worden gepijnigd.

De 2de druk verscheen te Amsterdam bij Johannes van Septeren, op de Leydsestraat en by Hendrik Bosch, over 't Meysjens Weeshuys. z. j.
Daarin komen de prenten voor in copiën van dezelfde zijde en hebben ongeveer dezelfde afmetingen. De pagineering b. r. b. en de onderschriften i. d. m. zijn onveranderd.

N°. 2328. Op het origineel is aan het groote huis de diepte van het ronde venster boven de deur met één tint beschaduwd en zijn op het bovenblad der viool van den meest rechtschen muzikant alleen vier snaren, en op die van den meest linkschen muzikant slechts één F-gat aangeduid; op de copie is bij dat venster het voorste gedeelte veel sterker betint dan het achterste, terwijl op beide bedoelde instrumenten vier F-gaten zijn aangebracht.

N°. 2329. Op het origineel heeft de hoed van Don Diego drie pluimen en zijn de beide stoelen op den achtergrond betint; op de copie zijn vier pluimen en de stoelen sterk verlicht.

N°. 2330. Op het origineel heeft de meest linksche duivel een geesel met drie koorden en is op den grond eene verlichte ruimte tusschen dezen

persoon en den meest op den voorgrond staanden; op de copie is dit veranderd in een knuppel en in een geheel betinten grond.

N°. 2331. Op het origineel heeft de voorzijde der lantaarn één glas, op de copie twee kleine glazen, evenals de zijkant.

N°. 2332. Op het origineel is duidelijk aan de bovenzijde der openstaande deur aangeduid, dat die uit vier ruwe planken bestaat; op de copie is die deur voorgesteld als keurig afgewerkt.

N°. 2333. Op het origineel is de grond grootendeels onbetint, met name vóór — en eene kleine plek achter het linkerbeen van den man op den voorgrond, die een pistool afschiet; op de copie is de omgeving van het been geheel bedekt met horizontale lijnen.

N°. 2334. Op het origineel is het schabrak van het paard op den voorgrond geheel donker betint; op de copie is het boordsel daarvan sterk verlicht.

N°. 2335. Op de copie ziet men onder de rechterhand van den meest links geplaatsten persoon het gevest van een degen, hetgeen op het origineel niet voorkomt.

N°. 2336. Op de copie heeft de boom op den voorgrond links, twee kleine takken met bladeren en zijn op den voorgrond, meer rechts, eenige grasplanten; op het origineel ontbreekt dit en zijn alleen eenige uitspruitsels onmiddellijk aan den boomstam zichtbaar. Ook heeft het huis op den achtergrond rechts op het origineel één raam, op de copie drie ramen.

N°. 2337. Op het origineel is op de fries onder de versieringen op den boog naast den pilaar links, door zware loodrechte lijnen eene decoratie aangeduid; op de copie ontbreken deze lijnen.

N°. 2338. Op het origineel is de slagschaduw op den voorgrond geheel in ééne tint gehouden, terwijl de kardinaalshoed, welke de Dood aan den rechterarm draagt, slechts beschaduwd is met enkele schuine lijnen in verschillende richting; op de copie wordt de schaduw veel donkerder naar de randlijn toe en is de hoed bijna geheel bedekt met perpendiculaire lijnen naast elkaar.

N°. 2339. Op het origineel wordt de binnenzijde van den regenboog door de linker randlijn gesneden op gelijke hoogte als de voeten van den vliegenden engel; op de copie blijft die binnenzijde geheel binnen de randlijn en loopt bijna tot aan den grond door.

N°. 2340. Op het origineel is de linkerarm der vrouw bij de deur geheel betint met schuine lijnen; op de copie is die bijna geheel onbetint.

N°. 2341. Op het origineel is i. l. b. een tralievenster; op de copie is die ruimte alleen bedekt met perpendiculaire lijnen.

N°. 2342. Op het origineel is bij de figuren op den tweeden grond rechts de grond onder den eersten ruiter bijna geheel onbetint en heeft de karos rondom het portier eene betinte en aan drie zijden geheel rechte omlijsting; op de copie is dat gedeelte van den grond vrij sterk beschaduwd; de omlijsting is sterk verlicht en heeft bovenaan in het midden eene ronde versiering.

N°. 2343. Op het origineel heeft het rad op den achtergrond acht spaken, op de copie zeven.

343

Laurens van Zanten, Treur-tooneel der Doorluchtige Vrouwen, of Op en Ondergang der Vorstinnen.... t'Amsterdam, By Jan ten Hoorn, Boekverkooper, over 't Oude Heeren Logement; in de History-schryver, 1699. 4°.

Dit werk was bestemd als vervolg op: *L. van den Bosch, Treurtooneel der Doorluchtige Mannen, 1698,* en komt in den regel voor als 4de Deel van dat boek.

Hoewel op den gedrukten titel wordt medegedeeld, dat alle prenten door Jan Luyken zijn gemaakt, is dit slechts het geval met 8, terwijl 4 door Casper Luyken zijn vervaardigd.

Beteekend:

o. r. o.:	*I. L.*	N°. 2344, 2346, 2347, 2349, 2350, 2352—2354.
o. r. o.:	*C Luyken f*	N°. 2348.
o. l. o.:	*C. Luyken f*	N°. 2345.
o. l. o.:	*C L.*	N°. 2351.
o. r. o.:	*L*	N°. 2355 (door Casper Luyken).

H. 164—168, B. 132—135 mm.

Oorspronkelijk waren deze voorstellingen vier aan vier op éène plaat vervaardigd, en zóó zijn ook de eerste afdrukken gemaakt; daarna werden de aanwijzingen b. r. b. uitgeslepen en wederom afdrukken van de geheele plaat genomen, terwijl eindelijk deze laatste in vier gedeelten werd gesneden en de alzoo afzonderlijk vervaardigde prenten de laatste afdrukken zijn.

2344 *1.* b. r. b.: *Eerste Afdeeling. Pag: 43.* — i. d. m.: *Mishandeling van de Gemalinne van Mazistes, Schoondogter des Persischen Koning Darius.* In eene zuilengang, waar zich verscheidene Perzen met hunne honden bevinden, zit links de echtgenoote van Mazistes, den broeder van Xerxes, terwijl Amestris, de echtgenoote van den laatste, met een scheermes op haar aanvalt.

*2345 *2.* b. r. b.: *Eerste Afdeeling. Fol: 74.* — i. d. m.: *Salomona, een Hebreeusche Vrouwe, en haar zeven Zoonen.* — Op den voorgrond rechts wordt het in stukken gehouwen lichaam van een der zonen in eene pan boven een groot vuur gelegd. Daarachter staat Salomona, die hare andere zonen opwekt tot standvastigheid. Nog meer naar achteren links Koning Antiochus zittende vóór zijne tent; rechts een groot paleis.

2346 *3.* b. r. b.: *Eerste Afdeeling. Pag: 111.* — i. d. m.: *Afschuwelyke daad, van een Vrouw, tot Xanten.* — Het inwendige van eene woning. Rechts eene vrouw, die zich zelve verhangen heeft, terwijl zij in de eene hand haar gedood kind en in de andere eene brandende fakkel houdt, ten einde het huis in vlammen te doen opgaan. Links op den tweeden grond vier binnentredende Romeinsche krijgslieden bij de deur, door welke men de brandende stad ziet.

2347 *4.* b. r. b.: *Twede Afdeling. Pag: 28.* — i. d. m.: *Drahomir Princesse van Bohemen, word Levendig met Wagen en Paarde, in de Aarde geswolgen.* Rechts zinkt de vorstin met haar wagen, die met vier paarden bespannen is, in de zich plotseling openende aarde. Op den voorgrond een aantal geraamten van menschen; op den achtergrond rechts de stad Praag en daarachter een berg.

*2348 *5.* b. r. b.: *Twede Afdeling. Fol: 54.* — i. d. m.: *Bianca Rubea, Gemalinne van Baptista a Porta, Verplettert zig met de Grafzark van haar Man.* — Het inwendige van eene kerk. Op den voorgrond het geopende graf van den gedooden echtgenoot, waarin ook zij zich heeft begeven en waar zij den dood zoekt door het wegtrekken van den stut, welke de half opgeheven grafzerk in evenwicht houdt.

2349 *6.* b. r. b.: *Twede Afdeling. Pag: 88.* — i. d. m.: *De Hertoginne van Bourgondien, van haar Gemaal doorstoken.* — Feestzaal. Op den achtergrond rechts een balkon met muzikanten, daaronder de gasten. Op den voorgrond de Hertogin, die door haren echtgenoot wordt doorstoken en achterover valt.

2350 *7.* b. r. b.: *Derde Afdeling. Pag: 58.* — i. d. m.: *Anna Bulleyn, Gemalinne van Hendrik. de VIII. Koning van Engeland, binnen Londen onthalst.* — Tooneel op het schavot, waar de Koningin knielt. Achter haar de beul, verderaf weenende omstanders; achtergrond de gebouwen van den Tower.

*2351 *8.* b. r. b.: *Derde Afdeling Fol: 122.* — i. d. m.: *Maria Milet, haar Maagdom gewroken hebbende, word van de Soldaten doorschoten.* — Een zestal krijgslieden in eene boerenwoning aan tafel gezeten met eene vrouw, die den naast haar gezeten hopman een mes in de borst stoot. Links door de geopende deur wordt hare terechtstelling afgebeeld, hoe zij, aan een boom gebonden, wordt doodgeschoten.

2352 *9.* b. r. b.: *Derde Afdeling. Pag: 139.* — i. d. m.: *Droeve dood van twee Gelieven buyten s'Gravenhage.* — Bij nacht stort de met drie paarden bespannen reiswagen, waarin zij gezeten zijn, van eene brug in het water.

2353 *10.* b. r. b.: *Vierde Afdeling. Pag: 56.* — i. d. m.: *Dona Victorina, Dochter van Iacomo Beraldi. Venetiaansch edelman, binnen Venetien, gehangen en verbrand.* — Op een plein bevindt zich rechts de galg, waartegen de ladder rust; daarop staat de veroordeelde en naast haar de beul om haar de straf te doen ondergaan wegens het vermoorden van haren echtgenoot Ludovico Fassino. Op den tweeden grond worden de takkebossen opgestapeld om later het lijk te verbranden. Achtergrond, eene toeziende menigte en gebouwen.

2354 *11.* b. r. b.: *Vierde Afdeling. Pag: 162.* — i. d. m.: *Bellinde de Corzora, Dochter van Emanuel de Corzora, Portugeesch Edelman, buyten de wallen van Stremos, Levendig verbrand.* — Rechts is de veroordeelde in sierlijk gewaad aan den paal geketend; tegenover haar de beul, die den brandstapel aansteekt. Achtergrond, de toeschouwers en daarachter de stadsmuur.

*2355 *12.* b. r. b.: *Vierde Afdeling. Fol: 190.* — i. d. m.: *Ioachim Carpitzo, Doet zyn Gemalin om Overspel onthalsen.* — In een slaapvertrek ligt de vrouw geknield; achter haar links staan haar man en de predikant van Jemgum, benevens de beul op het punt van toe te slaan.

De titelprent van dit werk is door C. Huybert vervaardigd naar de teekening van Jan Luyken.

344

Portret van Lieuwe Willems Graaf.

2356 Door Jan Luyken, volgens de behandeling ongeveer 1699 vervaardigd.

Borstbeeld naar links gekeerd, met korte haren, en in eenvoudig gewaad, in een ovaal; tegen de binnenzijde daarvan, boven het hoofd, staat: *Lieuwe Willems Graaf.*

Links van dit ovaal staat een matroos met een zeevaartkundig werktuig en een dieplood; achter hem een persoon, die de maan observeert. — i. l. b.: de zon.

Bovenop: twee engeltjes met eene sfeer.

Rechts: een zeeman met eene half ontrolde kaart en achter hem een man, die met den Jacobsstaf de zonnehoogte waarneemt.

Beneden: eene groote verzameling van zeevaartkundige instrumenten.

Onder deze hoofdvoorstelling, in eene ruimte omgeven door eene lijst: zeven schepen zeilende bij eene rotsachtige kust.

i. d. m.: *'t Amsterdam bij Iohannes van Keulen aande Nieuwen Brug*

H. 206, B. 153 mm.

Deze prent is hoogstwaarschijnlijk vervaardigd voor een der boeken, door dezen zeevaartkundige uitgegeven, en komt wederom voor op den titel van: *De Nieuwe groote Verbeterde Lootsmans Weg-wyzer, Of nieuwe ligtende Zee-fakkel.... Naaukeurig opgestelt door Claas. J. Voogt Geometra. t'Amsterdam By Gerard van Keulen.... Anno 1717.* 4°.

De omlijsting van het ovaal komt na uitsnijding van het portret weder voor in: *Adriaen Claesz Hellingwerf, Groote Hoornse Stuurmans-konst.... Tot Amsterdam, By Joannes van Keulen, 1699.* 4°.

Aldaar is de opene ruimte ingenomen door het portret van den schrijver van dit boek, dat achter de omlijsting is geplakt.

345

Adriaen Claesz Hellingwerf, Groote Hoornse Stuurmans-konst, dat is.... onderwys in de Navigatie of loffelyke Kunst der Zeevaart.... Tot Amsterdam, By Joannes van Keulen, Boek, Zeekaart-verkooper en Graadboogmaaker aan de Oostzijde van de Nieuwenbrug, in de Gekroonde Lootsman. 1699. 4°.

Titelprent.

Tweede gebruik van een gedeelte van N°. 2356, nl. de omlijsting van het portret van Lieuwe Willemsz. Graaf, na uitsnijding van dit laatste, terwijl ter vervanging daarvan achter die omlijsting een even groot ovaal is geplakt. Daarop is aangebracht het naar rechts gekeerde borstbeeld van den Schrijver van dit boek, met lange haren en een los omgeknoopten doek om den hals; rondom zijn hoofd, tegen de omlijsting aan: *Adriaen Claesz Hellingwerf Tot Hooren.*

Dit portret is niet door Luyken.

1700

346

Godfried Arnold, Waare Afbeelding Der eerste Christenen. Volgens hun Leevendig Geloof, en Heylig Leeven.... uyt het Hoogduytsch vertaald door W. Sewel. T'Amsterdam, By Jacobus van Hardenberg, Barent Visscher, en Jacobus van Nieuweveen, Boekverkoopers. MDCC—MDCCI. 2 dln. fol.

Hierin 93 prenten door Jan Luyken, behalve N°. 2407 telkens twee boven elkaar op dezelfde plaat, waarvan de bovenste steeds, en de benedenste enkele malen met pagineering b. r. b.

Beteekend:

o. r. o.: *I. Luyken.*	N°. 2364, 2368, 2393, 2401, 2411, 2415, 2418, 2420—2424, 2426, 2427, 2432, 2433.
o. r. o.: *I Luiken*	N°. 2369, 2371, 2373—2378, 2380, 2385—2392, 2395, 2396, 2403, 2405, 2407—2410, 2412—2414, 2416, 2417, 2419, 2428—2431, 2434—2438, 2440, 2442—2449.
o. r. o.: *I. L.*	N°. 2366, 2402, 2425, 2441.
o. l. o.: *I. L.*	N°. 2372.
Zonder beteekening:	N°. 2357—2363, 2365, 2367, 2370, 2379, 2381—2384, 2394, 2397—2400, 2404, 2406, 2439.

Daarenboven bevinden zich nog o. r. o. van de benedenste prenten volgnummers, welke echter aanvankelijk zeer slordig en met verschillende fouten zijn aangebracht, hetgeen onder het afdrukken schijnt te zijn verbeterd, zoodat die nummers bij overigens geheel gelijke exemplaren dikwijls verschillen. — H. 124—128, B. 151—153 mm. N°. 2407 H. 262, B. 162.

2357 *1.* b. r. b.: *pag: 15.* — *Ondervraaging der Geloofsleerlingen.* — Links staat de leeraar, achter wien de gemeente zit. Tegenover hem staan en knielen vijf aankomelingen.

2358 *2.* o. r. o.: *1* — *Bedieninge des Doops in een rivier.* — Links is de doopeling in het water afgedaald en wordt ondergedompeld door den voorganger, die aan den oever knielt. Meer achterwaarts verscheidene personen, die nog wachten om ook aan de beurt te komen.

2359 *3.* b. r. b.: *pag: 188. — Paulus gebed aan den oever buijten Tirus. Handel. 22. 5.* — Rechts knielt de apostel omgeven door een kring van hoorders op het strand; links de zee met het gereed liggende schip.

2360 *4.* o. r. o.: *2 — Godsdienstige oefening in 't vertrek van Castulo in 's Keyzer Paleys.* — De samengekomenen zitten voor het meerendeel op den grond en begroeten een van rechts binnentredenden persoon.

2361 *5.* b. r. b.: *pag: 214. — De moeder het hoofd van haar kind in haaren Schoot vangende zingt een Lofzang.* — Op een groot plein knielt rechts eene vrouw en vangt in haar voorschoot het hoofd op van haren zoon, dat door den beul wordt afgeslagen. Meer achterwaarts eene talrijke menigte.

2362 *6.* o. r. o.: *3 — Een boef willende Agnes schenden, wordt door een roofvogel in 't gezigt gevloogen: waarover zij Gode lofzingt. Zie de aantekening op pag. 629.* — Links staat de Christin; rechts wordt haar belager achterover geworpen. Achtergrond, eene straat met een aantal toeschouwers.

2363 *7.* b. r. b.: *pag: 218. — Godsdienstige byeenkomst op een Begraafplaats.* — De vergadering knielt buiten den stadsmuur tusschen de grafmonumenten.

2364 *8.* b. r. b.: *pag: 219.* — o. r. o.: *4 — Godsdienstige Vergadering op 't veld.* — In een uitgestrekt landschap staat de leeraar te midden van een kring van op den grond nedergezeten toehoorders.

2365 *9.* b. r. b.: *pag: 278. — Christen-vrouwvolk op haar zelve woonende en met spinnen en weeven zich geneerende.* — In eene groote zaal zitten links de weefsters, rechts de naaisters, op den voorgrond de spinsters. Door drie bogen ziet men op den achtergrond links een tuin, rechts een bidvertrek en een keuken.

2366 *10.* b. r. b.: *pag: 283.* — o. r. o.: *5. — Paulus de kluijzenaar, met palmboom-bladen bekleed.* — Hij komt van rechts uit eene spelonk; links een palmboom.

2367 *11.* b. r. b.: *pag: 288. — Alexander de koolbrander aan de Gemeijnte tot een Leeraar voorgesteld, wordt afgeweezen.* — Rechts staat hij met zwart gelaat en in arbeiderskleeding naast den voorganger. Achter hem zijne kolenbranderij; links de gemeenteleden, die zich met teekenen van afkeuring afwenden.

2368 *12.* o. r. o.: *6 — Alexander de koolbrander in een zuijver gewaat voor de Gemeijnte predikende wordt tot Leeraar aangenomen.* — In eene ruime hal staat links de voorganger te prediken voor een aandachtig luisterend gehoor. Door een boog ziet men op den achtergrond de kolenbranderij.

2369 *13.* b. r. b.: *pag: 349. — 't Leezen der Heijlige Schrift in de Gemeijnte.* — In een vertrek zit rechts de leeraar met de rol vóór zich, waaruit hij aan de rondom hem zittende toehoorders voorleest.

2370 *14.* o. r. o.: *9* (fout, later veranderd in *7*) — *Een Prediking of verklaaring by avond over de Schrift.* — Links staat de voorganger, rondom wien het gehoor zit in eene door eene hanglamp verlichte zaal.

2371 *15.* b. r. b.: *pag: 354.* — *Een Vergadering alwaar iemand bij den tafel of 't altaar staat te prediken.* — De voorganger staat in het midden op den achtergrond; de gemeente zit op banken.

2372 *16.* o. r. o.: *8* — *Paulus de Samosatenzer predikende op een verwaande wijze.* — In eene kerk met kolommen is rechts de preekstoel, waarin de redenaar zich bevindt; het gehoor zit op banken.

2373 *17.* b. r. b.: *pag: 371.* — *Handgeklap van 't Slechtevolk onder de predicacie.* — In eene kerk met kolommen is links de preekstoel, aan den voet waarvan eenige aandachtige hoorders zitten; het overige gedeelte der kerk is voornamelijk gevuld met luidruchtig in de handen klappende menschen.

2374 *18.* b. r. b.: *pag: 375.* — o. r. o.: *10* (fout, later veranderd in *9*) — *Origenes onderwijzende de Geloofsleerlingen.* — In een groot lokaal met twee open vensters zit hij rechts te midden der luisterende knapen.

2375 *19.* b. r. b.: *pag: 395.* — *Verbaasdheijd der Lieden te Konstantinopolen die zich op straat laaten doopen.* — In eene breede straat, onder het losbreken van een hevig onweder, worden verscheidene personen gedoopt door hun met de hand water op het hoofd te gieten.

2376 *20.* b. r. b.: *pag: 406.* — o. r. o.: *16* (fout, later veranderd in *10*) — *Bediening des Doops zo van Jonge als bejaarde persoonen in een Doopvonte.* Te midden der gemeente staat de vierkante doopvont, waarin de voorganger gereed staat een kind te dompelen.

2377 *21.* b. r. b.: *pag: 420.* — *Avondmaal-houding in de gevangenis, alwaar Lucianus' borst tot een tafel verstrekt.* — In een verwulf ligt hij plat uitgestrekt, terwijl op zijne borst het brood en de beker zijn gesteld en rondom hem zijne medegevangenen zitten en knielen.

2378 *22.* b. r. b.: *pag. 423.* — o. r. o.: *11* — *Houding des Avondmaals op een slechte en eenvoudige wijze.* — In een vertrek zitten zij aan eene lange tafel, terwijl de voorganger het brood rondreikt.

2379 *23.* b. r. b.: *pag. 454.* — *Eenige Reijzigers verwelkomen malkanderen met een kus.* — Ontmoeting en begroeting van twee gezelschappen in een bosch.

2380 *24.* o. r. o.: *7* (fout, later veranderd in *12*)— *Groetenis met een kus en 't geven van de hand in een byeenkomst.* — In een ruim lokaal worden de binnentredenden door de reeds aanwezigen verwelkomd.

2381 *25.* b. r. b.: *pag. 488.* — *Eulampia neffens haaren broeder in olie gekookt.* — Op een groot plein bevinden zich beide in een open ketel, waaronder een fel vuur wordt gestookt.

2382 *26.* o. r. o.: *17* (fout, later veranderd in *13*) — *Secunda ziende haare zuster geesselen, zegt tegens den Rechter dat hij ook haar die eere niet most misgunnen.* — Op den voorgrond rechts ondergaat de eene zuster haar vonnis; links op den tweeden grond spreekt Secunda den daarbij toezienden rechter aan.

2383 *27.* b. r. b.: *pag: 549. — Uijtdeeling van brood aan verhongerde menschen.* — Op straat wordt rechts een aantal noodlijdenden van brood voorzien, terwijl van links nog verscheidene gevulde manden worden aangebracht.

2384 *28.* o. r. o.: *18* (fout, later veranderd in *14*) — *Martinus snydt zijnen rok in tween en geeft'er eenen armen man de helft van.* — Hij staat in het midden onder een bladerloozen boom en met het mes in de hand, waarmede hij zijn gewaad heeft doorgesneden. Links de bijna naakte arme, die de eene helft ontvangt; rechts een drietal goed gekleede toeschouwers.

2385 *29.* b. r. b.: *pag: 552.* — *Een Liefdemaaltijd* — Rechts een welvoorziene disch, waaromheen een twintigtal mannen en vrouwen zitten.

2386 *30.* o. r. o.: *12* (fout, later veranderd in *15*) — *Uijtdeeling van't overschot der Spijze aan den armen.* — In een vertrek staat links de tafel, waarvan de schotels met het overgeblevene worden afgenomen, om door den huisvader te worden ter hand gesteld aan de rechts binnenkomende armen.

2387 *31.* b. r. b. *pag: 559. — De Keijzerin Flacilla bedient de armen in't Gasthuijs.* — Groote zaal. Op den voorgrond links een ledikant met eene zieke, die door de vorstin van voedsel wordt voorzien; daarachter nog een ledikant, benevens verscheidene andere in de tweede zaal, welke door een boog wordt gezien.

2388 *32.* b. r. b. pag: *560.* — o. r. o.: *13* (fout, later veranderd in *16*) — *De Bisschop Deogratias gebruijkt de Kerk tot een Gasthuijs.* — In eene kerk met kolommen zijn aan alle zijden matrassen op den grond gespreid en daarop de zieken gelegd, terwijl eenige verplegers tusschen hen rondgaan.

2389 *33.* b. r. b.: *pag: 571. — De Oudvader Basilius spijst de armen en vreemdelingen.* — Een aantal personen gezeten rondom een welvoorzienen disch; rechts staat de gastheer en is bezig een beker te vullen.

2390 *34.* b. r. b.: *pag: 576.* — o. r. o.: *14* (fout, later veranderd in *17*). — *De Heere Jesus wascht zijnen Discipelen de voeten. Joh. 13.* — Voorstelling van de Voetwassching na het Avondmaal.

2391 *35.* b. r. b.: *pag: 609. — De soberheijd der eerste Christenen, eetende brood en zout beneffens wortelen en kruyden.* — Rechts op den voorgrond in de open lucht een eenvoudige maaltijd, meer achterwaarts links het kooken van kruiden, nog verder het halen van water uit eene fontein en het zoeken van kruiden.

2392 *36.* b. r. b.: *pag 611.* — o. r. o.: *15* (fout, later veranderd in *18*) — *Spiridion zet zijnen gast zwijnen vleesch voor.* — In een eenvoudig vertrek staat links eene vrouw met een ketel achter den gastheer; deze wijst naar het vóór hem staande vleesch, waar de gast zich met een gebaar van afgrijzen van afkeert. Verder rechts de brandende schouw.

2393 *37.* b. r. b.: *pag: 630. — Theodora trekt de soldaats kleederen van Didymus, en hy de haare aan, waardoor haar eere gered wordt.* — In een vertrek staat rechts de jonge man reeds gehuld in het lange vrouwengewaad en den helm toereikende aan het meisje, dat bezig is het harnas vast te gespen.

2394 *38.* o. r. o.: *10* (fout, later veranderd in *19*) — *Theodora, ziende dat Didijmus om haarent wille zoud onthoofd worden, komt aanloopen om mede aan de martelkroon deelachtig te zijn.* — Op den voorgrond links een groot vuur; op den tweeden grond middenin de martelaar, knielende om te worden onthoofd; daarachter de Romeinsche bevelhebber te paard, tot wien Theodora spreekt

2395 *39.* b. r. b.: *pag: 688.* — *Eenige Christenen te Tyrus veroordeeld om van de wilde beesten verscheurd te worden, blijven in 't Schouw-perk onbeschaadigd van de dieren.* — Tooneel in het amphitheater, waar in het midden eene groep Christenen staat, tusschen wie een panter en twee leeuwen zich rustig bewegen.

2396 *40.* o. r. o.: *20* — *Laurentius te Rome op eenen rooster gebraaden, spreekt den Tyran onvertzaagd aan.* — Op den voorgrond de martelaar en zijne beulen, rechts op den tweeden grond de rechter op een podium.

2397 *41.* b. r. b.: *pag: 692.* — *Zwaare gevangenis van iemand met de beenen in den Stok geslooten.* — In een gewelf ligt rechts de gevangene op den rug ter aarde, terwijl twee mannen den stok met een slot bevestigen.

2398 *42.* o. r. o.: *21* — *Een gevangen aan een halsijzer geslooten, en aan handen en voeten gebonden.* — In een gewelf zit links de gevangene op den grond, niet in staat eenige beweging te maken.

2399 *43.* b. r. b.: *pag: 694.* — *Geesseling met rijzen en roeden; en opscheuring van 't Lijf met krauwels.* — In een gewelf wordt de eerstgenoemde pijniging toegepast op den voorgrond rechts en op den tweeden grond links; de laatstgenoemde op den tweeden grond rechts.

2400 *44.* o. r. o.: Niets (later bijgegraveerd: *22*) — *Wreede geesseling met peezen, met Loode koogeltjes, en met weerhaaken; en met verscheuring van de Leeuwen.* — Op een plein worden links op drie aan palen gebonden Christenen de eerstbedoelde soorten van geeseling toegepast; op den achtergrond rechts het laatstgenoemde vonnis uitgevoerd.

2401 *45.* b. r. b.: *pag: 696.* — *Timotheus en Maura gekruijst, andere verdronken, en in een lederen zak gestoken met een hond en een adder.* — Open plek buiten een stadsmuur. Rechts op den voorgrond een man en eene vrouw naast elkaar gekruist, met nog een derde met het hoofd naar beneden; op den tweeden grond wordt een Christen in een put geworpen. Links op den achtergrond eene rivier, waarin een man wordt geworpen, terwijl op den oever een martelaar op de bovenomschreven wijze in een zak wordt gestoken.

2402 *46.* o. r. o.: Niets (later bijgegraveerd *23*). — *Christenen met een papiere bepikte rok aan, of met vlas en hars bewonden, langzaam bij nacht verbrand.* — In eene breede straat te Rome worden vijf Christenen als levende fakkels ter dood gebracht.

2403 *47.* b. r. b.: *pag: 697:* — *Veelerleij wreede dooden en pijnen der Christenen aangedaan.* — Op den voorgrond links wordt een martelaar onder een molensteen verpletterd, verder een ander opgehangen aan éène hand, een derde met gesmolten metaal begoten en een vierde het hoofd met een

steen verbrijzeld. Op den achtergrond de voorstelling van steeniging, van sleepen over den grond, van vierendeelen en van het afwerpen van een hoogen muur.

2404 *48.* o. r. o.: Niets (later bijgegraveerd: *24*). — *Julianus 't lijf opgesneeden en met garst gevuld, om tot een verkenstrog te verstrekken: anderen handen en voeten afgekapt, gesmolte lood in den mond gegooten, of anders gepynigd.* — Op den voorgrond van links af het brandmerken, het afkappen van handen en voeten, het ingieten van gesmolten lood, het uitsteken der oogen en het afsnijden van den neus. Op den achtergrond wordt rechts de bovenbedoelde mishandeling van het lijk van Julianus voorgesteld, daarnaast het ophangen aan één been en het indrijven van ijzeren pennen in het been.

2405 *49.* b. r. b.: *pag: 698.* — *Wreede manier van uytrekking op den pijnbank.* In een gewelf worden op deze wijze twee Christenen gepijnigd, de een liggende op een balk, de ander aan handen en voeten opgehangen.

2406 *50.* o. r. o.: Niets (later bijgegraveerd: *25*). — *Yslyke scheuring des lighaams door 't rad, doorstooting met spiessen, verzenging over een langzaam vuur, en kneuzing met mokers.* — Op eene opene plek worden rechts op den achtergrond de drie laatstgenoemde straffen toegepast. Op den voorgrond worden twee martelaren gedood door het wentelen over scherpe pennen, daarachter een derde door het afrollen met een cylinder van eene hoogte.

Deel II.

2407 *51.* Titelprent.

Op den voorgrond links staat het Christendom der twee eerste eeuwen, voorgesteld als eene oude vrouw lezende in den Bijbel, terwijl zij de symbolen van rijkdom en macht vertreedt en door het boven haar zwevende cherubijntje wordt gewezen op de haar wachtende kroon. Op den tweeden grond rechts is het Christendom van later tijden voorgesteld als eene jonge vrouw met een wierookvat, die het kruis vertreedt en die gekroond wordt door de naast haar staande Wereld, aan welke zij de hand reikt. De eerste figuur staat op een steen, die tot opschrift heeft: *G. Arnolds Waare Afbeelding der Eerste Christenen Tweede Deel.* — i. d. m.: *t' Amsterdam by J. V. Hardenberg. B. Visscher, en J. V. Nieuweveen, Boekverkoopers MDCI* (fout, later veranderd in *MDCCI*).

2408 *52.* b. r. b.: *II Deel. pag: 49.* — *Hesychius in 't Spinhuys gezet om dat hy zyn krygsdienst neerleyde.* — Groote zaal, waar een aantal vrouwen spinnen en waar op den voorgrond rechts de vroegere krijgsman ook dezen arbeid verricht.

2409 *53.* o. r. o.: *1.* — *Een soldaat Christen geworden zynde legt zyn geweer af in 't aanzien van 't gansche heir.* — Links op den voorgrond de bevelhebber met zijn gevolg, aan wiens voeten de bekeerling zijne wapenrusting nederlegt. Op den achtergrond rechts het kamp en een aantal krijgslieden.

2410 *54.* b. r. b.: *II Deel. pag: 134.* — *Paula gesturven zynde, zo wordt door 't gezelschap in haar kamer gezongen.* — De overledene ligt in het ledikant, ter weerszijden waarvan zingende vrouwen zitten.

2411 *55.* b. r. b.: *pag: 138* — o. r. o.: *2.* — *Een lyk van kerkedienaars gedraagen met zingende reyen verzeld.* — Het lijk wordt op eene opene baar naar links gedragen, voorafgegaan door geloofsgenooten, die zingen en fakkels dragen.

2412 *56.* b. r. b.: *II Deel. pag. 142.* — *Tiburtius op gloeyende koolen gaande* De martelaar betreedt op den voorgrond den met brandende kolen overdekten bodem en spreekt den links staanden rechter toe.

2413 *57.* b. r. b.: *pag. 143.* — o. r. o.: *3* — *Een soldaat komt met zyne bezetene dochter by Antonius den Kluyzenaar.* — Links zit Antonius onder een boom vóór den ingang zijner grot; tegenover hem staat de krijgsman en wijst op het meisje.

2414 *58.* b. r. b.: *II Deel. pag. 155.* — *Een oud man maakt een dood kind weder Levendig.* — In eene hut staat rechts een grijsaard, aan wiens voeten zich een gestorven kind in een korf bevindt.

2415 *59.* b. r. b.: *pag. 156.* — o. r. o.: *4* — *Eene moeder brengende haar dood kind by 't graf van Stephanus om weder Leevendig te worden.* — Links knielt de vrouw, terwijl zij haar kind naar het graf toekeert.

2416 *60.* b. r. b.: *II Deel. pag. 159.* — *Een wilde os in 't Schouwperk te Tyrus te vergeefs met gloeyende prikkels op de Martelaars aangehitst.* — In de arena staan rechts op den voorgrond vijf Christenen, tusschen wie twee tijgers zich rustig bewegen. Op den tweeden grond links sarren eenige mannen een stier.

2417 *61.* o. r. o.: *7* (fout, later veranderd in: *5*) — *De Martelaars in't Schouwperk door 't zwaard omgebragt.* — Dezelfde arena, waar een vijftal soldaten de martelaars doorsteken. Links op den achtergrond de kalm stilstaande stier

2418 *62.* b. r. b.: *II Deel. pag: 168.* — *Een bezetene tilt Hilarion hoog op van de grond.* — De grijsaard wordt tot ontzetting der omstanders door den aan twee ketenen gebonden bezetene omhooggeheven. Rechts op den tweeden grond zijne riethut.

2419 *63.* b. r. b.: *pag: 172.* — o. r. o.: *6.* — *Antonius op 't verschynen van een spook tekent zich met een kruys op 't voorhoofd.* — Rechts staat de kluizenaar vóór zijne hut; tegenover hem een monster, half mensch half ezel.

2420 *64.* b. r. b.: *II Deel. pag. 184.* — *Athenasius doet een uytlegging over 't geschreeuw der ravens van Cras.* — Op den voorgrond rechts wijst hij zijn toehoorders op drie raven, die rondom een heidenschen tempel vliegen, en bij elk waarvan het woord *Cras* is aangebracht.

2421 *65.* b. r. b.: *pag. 189.* — o. r. o.: *7.* — *Perpetua ziet een gezigt.* — Links op den voorgrond zit de Christin en ziet eene tot den hemel reikende ladder, aan den voet door een draak bewaard en die door een persoon wordt beklommen, terwijl verscheidene anderen beneden toezien.

2422 *66.* b. r. b.: *II Deel. pag. 190.* — Prent door eene lijst in de hoogte in tweeën gedeeld.

Links: *'t Gezigt van Jakobus.* — Hij knielt ter rechterzijde met een

ander Christen naast hem staande; tegenover hen eene verschijning, die hun beiden een gordel toewerpt.

Rechts: *'t Gezigt van Agapius.* — Hij zit links en ziet een jongeling naderen met een bloemkrans om den hals en een palmtak in de hand.

2423 *67.* b. r. b.: *pag: 191.* — o. r. o.: *8.* — *Konstantijn de Groote ziet een Kruys in de Lucht.* — Op eene groote vlakte staat rechts het leger in slagorde; op den voorgrond staat de Keizer met twee volgers, allen naar de lucht ziende, waar zich links een kruis van licht vertoont, waarboven: EN TOTTΩ NIKA (Hierin is de overwinning).

2424 *68.* b. r. b.: *II Deel, pag. 251.* — *De Keyzer Theodosius doet 7000 personen te Thessalonika ombrengen.* — Groot plein, waar in alle richtingen weerlooze personen door krijgslieden worden vermoord. Rechts op den achtergrond het paleis, waar de Keizer vóór den ingang staat toe te zien.

2425 *69.* o. r. o.: *9* — *Ambrosius weygert aan den Keyzer Theodosius den ingang in de Kerk.* — Rechts staat de Bisschop in de deur der kerk en maakt een afwijzend gebaar tegen den Keizer, die met zijn gevolg wil binnentreden.

2426 *70.* b. r. b.: *II Deel. pag. 272.* — *Telemachus poogt de kampvechters in 't perk te Scheyden.* — In de arena begeeft de grijsaard zich tusschen twee strijdende gladiatoren.

2427 *71.* o. r. o.: *10.* — *Telemachus wordt door 't volk gesteenigd.* — In het midden van de arena ligt Telemachus ter aarde geworpen door den aanval van het volk. Aan beide zijden van deze groep één der gladiatoren.

2428 *72.* b. r. b.: *II Deel. pag: 288.* — *Damasus en Vrsicinus beyde naar 't Bisschops ampt staande verwekken een moord in de kerk.* — Hevig gevecht in het bedehuis tusschen de volgers der twee mededingers, die ze daartoe aanvuren, de een op den voorgrond rechts, de ander op den achtergrond links.

2429 *73.* o. r. o.: *11.* — *Symmachus en Laurentius willende elk Bisschop zyn, hitsen 't volk tot moord aan.* — Zij staan, de een aan den ingang der kerk, de ander op eene verhevenheid op de straat; tusschen hen het verwoed strijdende volk.

2430 *74.* b. r. b.: *II Deel. pag: 345.* — *Orestes de Landvoogd van Alexandrie wordt door de monniken op 't aanhitsen van den Bisschop Cyrillus schimpelyk bejegend.* — Op den voorgrond rechts de Landvoogd; links drie monniken, die hem bespotten en met steenen werpen.

2431 *75.* o. r. o.: *12* — *Hypatia door eenige booswichten van een wagen gerukt, en na een kerk gesleept.* — Rechts op den voorgrond de met twee paarden bespannen wagen; links op den achtergrond eene kerk, waarheen de aangevallene vrouw wordt gesleurd, ten einde haar aldaar te vermoorden.

2432 *76.* b. r. b.: *II Deel. pag. 365.* — *Een gezelschap van Bisschoppen die op een gastmaal by nacht zich met drank overladen.* — Rechts eene lange tafel bezet met geestelijken, ieder voorzien van een grooten beker.

2433 *77.* o. r. o.: *13* — *Wellustige Bisschoppen by dage hunne dronkenschap uytslaapende.* — Een achttal geestelijken ligt op den grond en op eene bank te slapen; op den achtergrond twee dienaars, die de overblijfselen van het slempmaal wegruimen.

2434 *78.* b. r. b.: *II Deel. pag. 368.* — *De Keyzer neemende eenen Domheer zyn kostelyken hoed van 't hoofd* — Dit geschiedt te midden eener talrijke verzameling edelen en geestelijken; geheel rechts ziet men den mijter van den Aartsbisschop.

2435 *79.* o. r. o.: *14* — *De Keyzer verwyt den Aartsbisschop de pracht zyner Kerkelyken.* — In het midden staat de Keizer en toont den rijk versierden hoed aan den rechts staanden gemijterden Prelaat; links staat de Domheer in verlegene houding.

2436 *80.* b. r. b.: *II Deel. pag. 430.* — *Dioskorus Bisschop van Alexandrie doet eenige Bisschoppen in een Kerkelyke Vergadering door Soldaaten aangrypen.* — Rechts zitten de geestelijken aan eene tafel, terwijl van links de krijgslieden binnendringen en van Dioscorus hunne bevelen ontvangen.

2437 *81.* o. r. o.: *15.* — *Dioskorus doet de Bisschoppen boeyen, om hen alzo tot zyne wille te dwingen.* — Hij zelf staat op den voorgrond rechts te midden van een kring der door hem gevangengenomen geestelijken.

2438 *82.* b. r. b.: *II Deel. pag: 467.* — *De Apostel Joannes uyt het bad Loopende, om dat hy 'er Cerinthus zag inkomen.* — Het inwendige der Thermae met groot bassin. Op den voorgrond rechts Joannes, die zich met drie volgelingen snel verwijdert om niet in aanraking met den ketter te komen.

2439 *83.* b. r. b.: *pag: 472.* — o. r. o.: *16.* — *Een Jongvrouw als eene ketterin verbrand om dat zy eenen kerkelyke in zyne onkuysheyd niet te wille wou zyn.* — Op een plein is links de brandstapel opgericht, die door den beul wordt aangestoken.

2440 *84.* b. r. b.: *II Deel. pag: 484.* — *Licius een Ariaansch Bisschop onverhoeds op een bal treedende, zo maaken de jongens daar over een groot getier.* Op een plein loopt de geestelijke naar rechts; links vier luid schreeuwende knapen.

2441 *85.* o. r. o.: *17.* — *De jongens een vuur gemaakt hebbende werpen den bal door de vlam om hem zo te zuyveren.* — Voorstelling op een plein.

2442 *86.* b. r. b.: *II Deel. pag: 492.* — *Gregorius een Ariaansch Bisschop te Alexandrie door 't graauw mishandeld, en zyne kerk in de brand gestoken.* Links op den voorgrond wordt de geestelijke op den grond geworpen; rechts op den achtergrond de brandende kerk.

2443 *87.* o. r. o.: *18.* — *Een Monnik in een oproer te Konstantinopolen 't hoofd afgesneeden, en 't zelve op een Spies omgedraagen.* — De volksmenigte beweegt zich naar links; rechts op den tweeden grond het lijk van den vermoorde.

2444 *88.* b. r. b.: *II Deel. pag. 513.* — *Arnoldus Bisschop te Brix als een ketter verbrand.* — Rechts de brandstapel, links op den voorgrond twee monniken.

2445 *89.* b. r. b.: *pag. 514.* — o. r. o.: *19.* — *Arnulfus in de gevangenis geworgt.* — Links op den voorgrond de veroordeelde met twee beulen; rechts op den tweeden grond vier toeschouwers.

2446 *90.* b. r. b.: *II Deel pag: 522.* — *Ignatius door de Leeuwen verscheurd.* — Hij staat in het midden der arena, terwijl van links een leeuw hem bespringt.

2447 *91.* o. r. o.: *20* — *Polycarpus verbrand: Zie de beschryving daar van pag. 159.* — In het midden de brandstapel met de zich van den martelaar afwendende vlammen; rondom het volk met gebaren van verwondering.

2448 *92.* b. r. b.: *II Deel. pag: 543.* — *Chrysostomus in ballingschap geleyd.* — Hij wordt door eenige krijgslieden door eene woeste streek naar rechts gevoerd.

2449 *93.* o. r. o.: *21* — *Chrysostomus gebeente te Konstantinopolen begraaven.* — De beenderen, verzameld in eene vierkante kist, worden op een kerkhof buiten de stad in een graf nedergelegd.

2de Staat.

Met uitzondering van N°. 2407 komen al deze prenten in dezelfde volgorde voor in: *Tafereelen der Eerste Christenen, bestaande in 92 Konst-prenten van Jan Luiken, berymt door Pr. Langendyk en Cl. Bruin. Amsterdam By de Wed: Barend Visscher, 1722* 4°.

Voor dit boek zijn de koperplaten in de hoogte doorgesneden, en is uitgeslepen: de pagineering b. r. b., de volgnummers o. r. o., de zes laatste woorden van het onderschrift van N°. 2362 en de zeven laatste woorden van dat van N°. 2447; zij zijn daarna voorzien o. r. o. van volgnummers *1—92.* Onder elke prent is een zesregelig gedicht van C. Bruin en op de tegenoverliggende bladzijde een langer gedicht door P. Langendijk; dientengevolge zijn alle, met uitzondering van N°. 2449, van achteren bedrukt.

Zij werden geheel onveranderd weder gebruikt in den 2den druk van bovengenoemd werk te Amsterdam, bij Gerrit de Groot en Jacobus Rykhof Junior, 1740. 8°. Aldaar zijn ten gevolge van het formaat de prenten middendoor gevouwen, doch van achteren onbedrukt.

Van N°. 2371 bestaat een afdruk in den 2den Staat in plano, met daaronder een 26-regelig gedicht en: *Te Amsterdam by Abraham de Winter, Boekverkoper.*

Het is mij niet bekend of andere prenten van deze serie op gelijke wijze uitgegeven zijn.

347

M. Zueris van Boxhorn, Nederlandsche Historie, Behelsende de Staat van de Nederlandsche Kerk voor de Hervorming .... tot de tijden toe van Carel de V .... Te Utrecht, By Hermannus Ribbius, 1700. 8°.

Hierin 12 prenten door Casper Luyken met pagineering b. r. b. — H. 134—139, B. 86—90 mm., die van dubbele grootte 178 mm.

*2450 *1.* b. r. b.: *35* — In eene kerk biedt een priester aan een van ketterij beschuldigde een gloeiend ijzer aan, voor het Godsoordeel.

*2451 *2.* b. r. b.: *62* — Te Douay wordt eene jonge vrouw, genaamd Denisette, met gebonden handen door drie soldaten gebracht vóór drie rechters, die links aan eene tafel gezeten zijn.
o. l. o.: *C Luijken f.*

*2452 *3.* b. r. b.: *69* — Tepronkstelling van de ter dood veroordeelde Waldenzen te Atrecht op eene stellage vóór het Bisschoppelijk Paleis. 1459. Links staan de veroordeelden met beschilderde mijters op het hoofd; op den voorgrond ligt het lijk van één hunner, die in de gevangenis was gestorven.

*2453 *4.* b. r. b.: *78* — In een rijk versierd vertrek te Atrecht staat rechts de Graaf d'Etampes, weigerende te luisteren naar den gevangengenomen Messire Payen de Beaufort. Op den achtergrond links wordt deze naar den kerker gebracht. 1460.
Dubbele grootte.

*2454 *5.* b. r. b.: *92* — Noel Fere te Mante verbrand. Rechts de brandstapel, daartegenover de beul en een hond.
o. l. o.: *C. L. f.*

*2455 *6.* b. r. b.: *132* — Pijniging der Waldenzen te Atrecht. 1491. In eene gevangenis ligt op den voorgrond een ketter uitgestrekt, wien droppelsgewijze vocht op den buik wordt gegoten; op den tweeden grond links worden de voeten van een tweede geschroeid.

*2456 *7.* b. r. b.: *136* — Aanspraak van Meester Godefroy Bousart te Atrecht. 1491. De spreker staat met verscheidene andere personen op eene stellage, opgericht op de markt, en is omgeven door talrijke toehoorders. Op den voorgrond links twee ruiters.
Dubbele grootte.

*2457 *8.* b. r. b.: *139* — Waldenzen in Vlaanderen gepijnigd door ze, aan staken gebonden, het bovenlijf te villen en ze bloot te stellen aan de steken van erbij gebrachte bijen.

*2458 *9.* b. r. b.: *186* — Moord der Tempeliers te Zierikzee. 1312. In een vertrek wordt rechts een persoon in bed overvallen en een tweede aangegrepen door de van links binnendringende moordenaars. Op den grond verscheidene lijken.
Dubbele grootte.

*2459 *10.* b. r. b.: *188* — Monniken verwijderd uit een klooster te Zierikzee. 1383. De stoet van geestelijken beweegt zich naar rechts; op den voorgrond links twee krijgslieden; op den tweeden grond rechts het klooster, omgeven door een tuin en een muur.

*2460 *11.* b. r. b.: *214* — Baernt Preus, Burgemeester van Utrecht, vermoord. 1426. In een rijkversierd vertrek wordt hij rechts in bed overvallen door de binnendringende moordenaars.

*2461 *12.* b. r. b.: *286* — Komst in de Nederlanden van den Kardinaal Nicolaas Cusa. 1451. Van rechts komende, gezeten op een muilezel en gevolgd door een aantal geestelijken, wordt hij ontvangen door de diep buigende burgers.
o. l. o.: *C Luijken f*
Dubbele grootte.

Dit werk werd wederom uitgegeven te Amsterdam bij Johannes Rotterdam, 1729. Deze druk bevat copiën van dezelfde zijde naar deze prenten en dat wel bizonder nauwkeurig, zoodat slechts uiterst geringe verschillen bestaan. De pagineering b. r. b. en de beteekening zijn ook onveranderd overgenomen, zij het dan ook in gewijzigden vorm van cijfers en letters.

N°. 2450. Op het origineel heeft de man, aan wien het ijzer wordt voorgehouden, aan de voorzijde van zijn wambuis elf losse knoopsgaten, op de copie acht.

N°. 2451. De schoorsteen op den achtergrond tusschen het dak der kerk en de rechterpost van de deur der gerechtzaal is op het origineel door eene perpendiculaire lijn in twee deelen verdeeld, op de copie daarentegen geheel onbetint.

N°. 2452. Op het origineel ziet men tusschen het hoofd der voorste vrouw en den hellebardier op den tweeden grond nog eene hellebaard, die op de copie niet voorkomt.

N°. 2453. De twee pilasters tusschen de gecintreerde deuren hebben elk zeven canelures op het origineel en slechts vijf op de copie.

N°. 2454. Op het origineel raken de lijnen van den grond overal den linker voorpoot van den hond en worden ook gezien tusschen de beide voorpooten; op de copie raken slechts enkele lijnen den poot en is de plaats tusschen de twee pooten geheel wit.

N°. 2455. De meest rechtsche boomstam bij het kasteel is op het origineel slechts door ééne streep aangeduid, op de copie even als de andere stam aan het benedeneind door twee lijnen.

N°. 2456. Op het origineel heeft de meest links geplaatste ruiter op den voorgrond eene lichte opening alleen tusschen het lichaam en de afhangende mouw aan den linkerarm; op de copie is zulks daarenboven ook het geval bij den rechterarm.

N°. 2457. Op het origineel is de plek beneden de linkerhand van den beul betint; op de copie is aldaar een geheel onbeschaduwd gedeelte.

N°. 2458. Op het raam tusschen de deur en het ledikant ziet men onder het wapen een rand van ruitvormige ruitjes. Op de onderste rij is daarvan het meest linksche gebroken op het origineel, doch ongeschonden op de copie.

N°. 2459. De plek boven den linkervoet van den hellebardier en den rechtervoet van den tweeden persoon op den voorgrond is op het origineel betint met eenige horizontale lijnen, die beide voeten raken; op de copie is die plek geheel wit.

N°. 2460. Op het origineel is de geheele achterwand en de pilaster naast het ledikant ongeveer in ééne tint gehouden; op de copie is links van dien pilaster eene verlichte perpendiculaire afscheiding. Ook is op het origineel o. l. o. onder de bank eene lijn buiten de beneden randlijn, welke ontbreekt op de copie.

N°. 2461. Op het origineel ziet men links bovenaan binnen de randlijn de vroegere, verkeerd aangebrachte lijn; deze ontbreekt op de copie. Verder zijn de hooge ramen in den kerktoren en de schoorsteen tusschen dien toren en het kruis van den kardinaal op het origineel aan de rechterzijde beschaduwd, op de copie aan de linkerzijde.

2de Staat der copiën.

Van bovenstaande copiën zijn wederom gebruikt in den 2den druk van : *P. J. Entrop, De Kerkelyke en Joodsche Geschiedenissen verkort.... te Utrecht by S. de Waal 1780*:

N°. 2454, voorstellende aldaar het verbranden van Dubourg. — b. r. b.: *329*

N°. 2458, voorstellende aldaar de Bartholomëusnacht. — b. r. b. : *337*

348

Ethica Naturalis seu Documenta Moralia e Variis rerum Naturalium proprietatib^s Virtutum Vitiorumq symbolicis imaginibus collecta. a Christophoro Weigelio Norimbergae. 4°.

Dit werk bevat naar teekeningen door Jan Luyken 41 prenten door dezen en 59 door Casper; volgens de behandeling ongeveer 1700 vervaardigd. Boven de prent bevindt zich de aanduiding der voorstelling, met 1 regel bijschrift; onder de prent een 10-regelig gedicht, alles in de Latijnsche taal; verder nog het volgnummer *I—C.* — H. 100—104, B. 114—120 mm.

*2462 *1. Sol. — I.* — Rechts vóór hunne woning een staande man en eene zittende vrouw. Links boven, de stralende zon.

*2463 *2. Luna. — II.* — Rechts in eene schuit twee mannen, de eene in gepeins verzonken, de ander wijzende naar de volle maan.

*2464 *3. Stellae. — III.* — In eene stad, waar een breed water doorheen vloeit, staan een man en eene vrouw bij het licht eener lantaarn en beschouwen den sterrenhemel.

*2465 *4. Ignis. — IV.* — Rechts zit eene vrouw bij eene hoog opvlammende vuurpan; in het midden staat eene andere, die eene soortgelijke pan met langen steel vasthoudt. Achtergrond links de zee en een vulkaan.

*2466 *5. Aer. — V.* — Rechts een jonge man wandelend met vóór zich uitgestrekte armen.

*2467 *6. Aqua. — VI.* — Rechts zit eene oude vrouw; in het midden staat eene jonge vrouw en giet den inhoud van een kleinen emmer in een groot waterbekken. Links eene stroomende rivier.

*2468 *7. Terra.* — *VII.* — Rechts staat een oud man en spreekt een arbeider toe, die met eene spade een kuil in den grond graaft. Achtergrond links boomen, rechts een bergachtig landschap.

*2469 *8. Nubes.* — *VIII.* — Links zit een man en luistert naar eene vrouw, die hem op de wolken opmerkzaam maakt.

*2470 *9. Pluvia.* — *IX.* — Rechts een afdak, waaronder een man en eene vrouw met een hond schuilen voor den nederstroomenden regen. Links op den tweeden grond een omheinde tuin, waarlangs een man en een jongen hard loopen.

2471 *10. Grando.* — *X* — Hevig onweder met bliksem, hagel en regen. Rechts op den voorgrond twee vluchtende mannen, waarvan de eene ter aarde valt, en een hond; links op den tweeden grond twee mannen, die onder een boom schuilen.

*2472 *11. Nives.* — *XI.* — Een man en eene vrouw in hunne mantels gewikkeld loopen naar rechts in eene sneeuwbui. Achtergrond rechts eene stadsgracht met zamengeveegden sneeuwhoop.

*2473 *12. Tonitru.* — *XII.* — Rechts drie personen verbijsterd stilstaande of ter aarde vallend onder een geweldig onweder en hevigen slagregen. Achtergrond links eene stad.

*2474 *13. Iris.* — *XIII.* — Links staat een man en beschouwt een regenboog, die zich welft over een uitgebreid landschap.

2475 *14. Ventus.* — *XIV.* — Links staat eene vrouw, wier sluier door den wind wordt opgeheven. Achtergrond rechts eene rivier met verscheidene zeilvaartuigen.

*2476 *15. Montes.* — *XV.* — Een reiziger beschouwt met verbazing een tegenover hem liggenden hoogen berg.

*2477 *16. Valles.* — *XVI.* — Op den voorgrond zitten twee vrouwen op den grond naast een boom. Achtergrond een dal, aan beide zijden omgeven door bergen en gedeeltelijk in gebruik genomen voor akkerbouw.

2478 *17. Colles.* — *XVII.* — Twee mannen loopen naar links en zien naar een derden persoon, die op den tweeden grond rechts een heuvel heeft bestegen.

*2479 *18. Spelunca.* — *XVIII.* — Twee mannen turen in den duisteren achtergrond van eene grot rechts. Achtergrond links eene rivier.

2480 *19. Eremus.* — *XIX.* — Twee mannen wandelen naar links door eene heuvelachtige, eenzame streek.

2481 *20. Pratum.* — *XX.* — Rechts staat een man en beschouwt het landschap tegenover zich: eene sloot met eenden, een weiland met koeien en schapen en daarachter een dorp.

2482 *21. Campus.* — *XXI.* — Op den voorgrond spreken een staande en een zittende man met elkaar. Op den tweeden grond links een aantal bijenkorven.

2483 *22. Via. — XXII.* — Op den voorgrond rechts staan twee mannen, waarvan de eene wijst op een weg, die naar de stad op den achtergrond voert. Op den berm van dien weg zit op den tweeden grond eene vrouw met twee kinderen te rusten, en liggen een man en een meisje te slapen; meer achterwaarts eene karos met twee paarden. Links in een weiland een drinkend paard.

*2484 *23. Ager. — XXIII.* — Rechts snijden twee vrouwen de halmen van een graanveld af; links het samenbinden der schoven en het ploegen.

2485 *24. Lapis. — XXIV.* — Twee mannen, waarvan de eene in peinzende houding over de woorden van den ander, die met de eene hand omhoog wijst en met de andere op een grooten steen. Achtergrond links twee vrouwen bezig met tuinarbeid.

*2486 *25. Vinea. — XXV.* — Links een arbeider, die de wijnstokken aan de stutten vastbindt. Achtergrond rechts twee naderende personen en daarachter een gedeeltelijk begroeide berg.

*2487 *26. Arbor. — XXVI.* — Rechts spreken een zittende man en eene staande vrouw en wijzen op de boomen van den tuin, waarin zij zich bevinden.

*2488 *27. Flores. — XXVII.* — Rechts loopen twee vrouwen en beschouwen de bloemen in den hof.

*2489 *28. Herbae. — XXVIII.* — Een oude en een jonge man verzamelen kruiden, waarmede zij twee manden gevuld hebben. Rechts een zware boom.

2490 *29. Ros. — XXIX.* — Eene nederknielende vrouw toont aan eene andere de dauwdroppels op eenige groote bladen. Achtergrond links een klein kasteel.

*2491 *30. Rivus. — XXX.* — Links twee mannen in beschouwing van het voorbijstroomende water eener beek, die uit het bosch rechts haar oorsprong neemt.

*2492 *31. Fons. — XXXI.* — Eene fontein, waaruit zes stralen spuiten en waarbij twee personen hun dorst lesschen. Op den voorgrond rechts rust een derde onder de hooge boomen.

*2493 *32. Fluvius. — XXXII.* — Links op den voorgrond onder een boom staan twee mannen, waarvan de eene wijst naar de breede rivier vóór hen, die aan de overzijde door eenige steile rotsen wordt omzoomd en overspannen door een brug, terwijl meer naar voren eene schuit met goederen wordt beladen en een viertal menschen met een ezel aan den oever rusten.

2494 *33. Aqua cadens. — XXXIII.* — Links wijst een man aan zijn ter aarde gezeten medgezel, die zich de ooren dichthoudt, op den tegenover hen nederstortenden waterval.

2495 *34. Palus. — XXXIV.* — Links staan een man en eene vrouw aan den rand van een met riet begroeid moeras.

*2496 *35. Silva. — XXXV.* — Rechts loopt een reiziger met stok en ransel door een zwaar bosch.

2497 *36. Arena. — XXXVI.* — Twee mannen loopen naar rechts door eene woestenij en beschouwen de voetstappen hunner voorgangers in het zand.

*2498 *37. Portus. — XXXVII.* — Aan den oever der zee zit een visscher en staat een tweede. Achter hen rechts de rotsige kust.

2499 *38. Mare. — XXXVIII.* — Fel bewogen zee onder duisteren hemel. In het midden wordt een schip door de golven opgeheven; meer achterwaarts rechts een tweede vaartuig.

2500 *39. Scopuli. — XXXIX.* — Schipbreuk. Op den voorgrond links drijven vier personen op een balk; rechts achterwaarts het zinkende schip en verscheidene schipbreukelingen, die zich zwemmende trachten te redden.

*2501 *40. Metallorum Fodinae. — XL.* — Op den voorgrond rechts een mijnwerker, die een wagentje met erts voortduwt; op den tweeden grond in het midden de ingang eener mijn met windas en daarachter een hooge berg; links een smeltoven.

*2502 *41. Gemmae. — XLI.* — Rechts vóór een huis zitten twee mannen bij eene tafel; één hunner vertoont verscheidene edelgesteenten aan een derde, die daarbij staat. Op den voorgrond links een liggende hond en daarachter een landschap met twee personen en verderaf een brug.

*2503 *42. Unio. — XLII.* — Rechts loopt een jongeling aan het zeestrand en beschouwt de daar liggende schelpen.

*2504 *43. Tempus Matutinum. — XLIII.* — Rechts eene met wingerd begroeide woning, waar eene vrouw het luik openstoot, om de stralen der tegenover haar opgaande zon binnen te laten.

*2505 *44. Prandium. — XLIV.* — Een woonvertrek met in het midden eene tafel, beladen met verschillende spijzen, waarbij de moeder en twee kinderen staan, terwijl links de vader zit en rechts de dienstmaagd met nog meer voorraad komt aandragen. Links het venster, rechts de haard.

2506 *45. Vesper. — XLV.* — Rechts eene woning, waarvóór een man op eene bank zit in de avondschemering. Naast hem staat een tweede.

2507 *46. Media Nox. — XLVI.* — Rechts een ledikant, waarin een man rustig slaapt, evenals de kat op een stoel en de hond op den grond.

*2508 *47. Ver. — XLVII.* — Links een bejaard man, die een jongeling opmerkzaam maakt op de uitspruitende planten en bladeren. Achtergrond een tuin, waar eenige lieden aan het werk zijn.

*2509 *48. Aestas. — XLVIII.* — Rechts twee wandelende personen. Daarachter rechts schapen en eene groep boomen, links vee en verderaf een ploegende landman.

*2510 *49. Autumnus. — XLIX.* — In een tuin beschouwen een man en eene vrouw de bijna ontbladerde takken van een boom links. Op den tweeden grond rechts een arbeider met een kruiwagen.

*2511 *50. Hiems. — L.* — Rechts loopen een grijsaard met bonten muts en mof, en een oude vrouw, in een mantel gehuld, en zien naar het ijsvermaak van arreslede en schaatsenrijders op den tweeden grond links.

2512 *51. Glacies. — LI.* — Op den voorgrond worden twee mannen, die door het ijs zijn gezakt, gered door middel van eene ladder en een ijsstok. Rechts op den tweeden grond een groot huis en verscheidene toeschouwers, benevens eenige schaatsenrijders.

*2513 *52. Tempus serenum. — LII.* — Rechts onder de boomen wandelt een jongeling langs eene vaart, waarin zich eene roeischuit en eenige eenden bevinden.

*2514 *53. Turbo. — LIII.* — Stadsstraat bij hevigen regen en wind. Links op den voorgrond schuilen twee mannen onder een luifel en voegt zich bij hen eene vrouw; rechts op den tweeden grond eene woning, waar de deur wordt geopend om verscheidene voor het weder vluchtende personen binnen te laten.

2515 *54. Nebulae. — LIV.* — Te midden van een dichten nevel ontmoeten elkander twee mannen, van welke de eene rechts zijn weg al tastende zoekt, terwijl de andere links op handen en voeten voortkruipt.

2516 *55. Vmbra. — LV.* — Links eene hooge rots, in wier schaduw twee reizigers rusten. Rechts een uitgebreid zonnig landschap.

*2517 *56. Canis. — LVI.* — In het midden drie honden. Links eene woning door boomen omgeven, waarbij een heer in kamerjapon wandelt; rechts eene vaart.

*2518 *57. Catus. — LVII.* — Links eene boerenwoning, waarvóór eene vrouw de melkemmers schuurt. Op den voorgrond links eene kat zittende op eene omgekeerde tobbe, en daarnaast eene tweede.

2519 *58. Glis & Mus. — LVIII* — In een keldergewelf staat in het midden eene groote val, in welker nabijheid zich een rot en eene muis bevinden. Links door een boog een doorkijk naar een koestal; rechts een raampje, waar een man door kijkt.

*2520 *59. Bos. — LIX.* — Rechts bij een hek en een wilgeboom een liggend en een staand rund; links op den tweeden grond een heer en een boer in gesprek; daarachter een dorp.

*2521 *60. Equus. — LX.* — Rechts onder een boom een rustend en een grazend paard; links op den tweeden grond eene kar, waarop een vat wordt vervoerd; daarachter eene karos en eene stad.

*2522 *61. Asinus. — LXI.* — Op den voorgrond rechts een liggende en een staande ezel. Daarachter eene steile rots, langs welke twee ezels worden gedreven, de eene belast met eene vrouw en een kind, de andere met twee zakken.

*2523 *62. Oves. — LXII.* — Links bij eene rietmatschutting en onder een boom staat een schaap. Rechts op den tweeden grond een herder met eene talrijke verspreide kudde.

*2524 *63. Hircus. — LXIII.* — Rechts bij een steilen rotswand staat een bok en ligt eene geit. Op den tweeden grond links wordt eene geitenkudde door twee herders geleid.

N LUYKEN 1700. N° 2512.

*2525 *64. Porcus. — LXIV.* — Links op den voorgrond twee varkens; rechts op den tweeden grond nog eene talrijke kudde met twee drijvers.

*2526 *65. Camelus. — LXV.* — Links op den tweeden grond eene hoogte, van waaraf zich een viertal beladen kameelen met hunne geleiders naar den voorgrond rechts begeven.

*2527 *66. Cervus. — LXVI.* — Op den voorgrond een snel vluchtend hert; op den tweeden grond links de vervolgende jager te paard en zijne honden.

2528 *67. Araneus. — LXVII.* — Twee mannen beschouwen een spinneweb, dat geweven is tusschen de takken van een boom links. Rechts op den achtergrond een vrachtwagen en daarachter een huis.

2529 *68. Apes. — LXVIII.* — Rechts zien twee mannen naar een aantal bijenkorven, in twee rijen tegenover hen opgesteld.

*2530 *69. Ferae. — LXIX.* — In een park ligt op den voorgrond links een leeuw aan eene ketting bevestigd. Rechts meer achterwaarts twee hokken, elk met een panter daarvóór, welke door twee mannen worden beschouwd. Achtergrond twee groote gebouwen en boomen.

*2531 *70. Lupus. — LXX.* — Rechts op den voorgrond ligt een wolf bij eenige beenderen en ziet naar eene kudde schapen, die op den tweeden grond links gedreven wordt.

*2532 *71. Simia. — LXXI.* — Rechts een gebouw, op de stoep waarvan een aap vastgeketend is; links naderen twee mannen en een jongen.

*2533 *72. Volucres in genere. — LXXII.* — Rechts staat een jongeling, die de hand opheft naar de lucht, waarin zich allerlei vogels bewegen.

*2534 *73. Cygnus. — LXXIII.* — Drie zwemmende zwanen. Een viertal andere bevinden zich meer achterwaarts onder de boomen op den oever rechts. Links op den tweeden grond staan een man en eene vrouw toe te zien.

*2535 *74. Passer. — LXXIV.* — Rechts op den voorgrond een boom, in welks takken en aan welks voet zich een aantal musschen bevinden; links meer achterwaarts een jongeling, die dit gadeslaat.

2536 *75. Luscinia. — LXXV.* — Links eene boomgroep, waar zich op één der takken een luid zingende nachtegaal bevindt; rechts een bosch, waar een staande en twee zittende mannen naar den vogel luisteren, terwijl op den achtergrond een ruiter nadert.

*2537 *76. Gallus. — LXXVI.* — Kippenhok, waar in het midden de haan staat te kraaien, omgeven door vier loopende en twee op-stok-zittende kippen en twee kuikens. Meer achterwaarts eene vrouw bezig voeder te strooien, en nog eene tweede, van achteren gezien.

2538 *77. Pavo. — LXXVII.* — Links op den voorgrond staan een man en eene vrouw, die naar den tweeden grond wijzen, waar rechts vóór een huis drie pauwen benevens eenige duiven en hoenders zich bevinden.

*2539 *78. Columbae. — LXXVIII.* — Op den voorgrond rechts zitten drie duiven op den grond, terwijl drie andere daarboven op een platje zitten en drie rondfladderen. Op den tweeden grond links twee mannen, de eene met eene spade over den schouder.

*2540 *79. Pisces in genere. — LXXIX.* — Aan het strand zitten links twee visschers en sorteeren de gevangen visschen. Achter hen een man met een vischkorf; rechts op den achtergrond een viertal, die een net aan wal trekken.

*2541 *80. Pisces magni. — LXXX.* — Op den voorgrond rechts eene roeiboot met eene talrijke bemanning, waaronder de harpoenier, op het punt zijn harpoen te werpen naar den meer achterwaarts zichtbaren walvisch. Nog verder een steil, rotsachtig eiland en links eenige vaartuigen.

*2542 *81. Pisces parvi. — LXXXI.* — Op den voorgrond aan den oever van eene vrij groote watervlakte zitten twee mannen te hengelen, van welke de eene een gevangen visch loshaakt.

2543 *82. Homo. — LXXXII.* — Links zit een grijsaard en wijst op een man en eene vrouw, die voorbijgaan. Achtergrond een stadsplein met marktgewoel.

2544 *83. Juvenes. — LXXXIII.* — Links staan een man en eene vrouw, wien een jongeling snel voorbijloopt, met den hoed wuivende. Achtergrond een park met eene karos, een ruiter en verscheidene wandelaars.

2545 *84. Senes. — LXXXIV.* — Binnenhof van een oudemannenhuis. Rechts op den voorgrond zitten twee grijsaards op eene bank vóór het hoofdgebouw en spreken met een tegenover hen staanden jongeren persoon; daarachter nog een oude man. Links een staande en twee zittende oude lieden en de toegangspoort van het gesticht.

2546 *85. Sanus. — LXXXV.* — In eene kamer zit rechts een man aan eene tafel en onderhoudt zich met een tweede tegenover hem staande. Achter hen rechts een lessenaar en kruk en verscheidene boeken, deels verborgen door een gordijn. Links een doorkijk naar het voorhuis, waar verscheidene goederen worden uitgedragen naar een verder achterwaarts zichtbaar schip.

2547 *86. Infirmus. — LXXXVI.* — Ziekenkamer. Rechts het ledikant, waarin de lijder, sprekende tot een vóór hem staanden persoon. Op den voorgrond rechts zit nog een man; links meer achterwaarts eene schreiende vrouw, een kind en twee binnentredende mannen.

2548 *87. Dives. — LXXXVII.* — In eene opene hal zit rechts een man met pels en bonten muts naast een ijzeren geldkist aan eene tafel, waarop hij een aantal geldstukken nedertelt; tegenover hem staan twee mannen. Door de opening links ziet men een plein met boomen, waarop zich eene karos en een vrachtwagen bevinden.

2549 *88. Pauper. — LXXXVIII.* — Rechts staat een man met ontbloot hoofd, die een geldstuk ontvangt van den tegenover hem staanden persoon. Op den tweeden grond rechts eene kleine woning met daarvóór een kind en eene zittende vrouw, die bezig is met spinnen. Links een landman bezig met spitten en verderaf eene karos.

2550 *89. Claudus. — LXXXIX.* — Rechts hinkt een kreupele, wiens linkervoet is afgezet, op twee krukken en eene stelt; achter hem eenige gebouwen. Links op den tweeden grond twee toeschouwers.

2551 *90. Arx. — XC.* — Links zitten twee personen en beschouwen het rechts op den tweeden grond gelegen gebouw met zijne torens en poorten.

2552 *91. Civitas. — XCI.* — Rechts op den voorgrond staan twee wandelaars op eene hoogte en overzien het panorama aan hun voet, waar eene groote stad doorstroomd wordt door eene breede rivier, terwijl zich daarachter heuvelachtig land en op den achtergrond een hooge berg vertoont.

*2553 *92. Cometa. — XCII.* — Op een stadsplein staan rechts op den voorgrond en links meer naar achteren een aantal lieden te kijken naar de staartster, die zich aan den hemel vertoont, met de staart naar rechts gewend.

2554 *93. Bellum. — XCIII.* — Hevige strijd door krijgslieden in Romeinsche kleederdracht. Rechts op den voorgrond verdedigt een ter aarde gevallene zich met zijne speer tegen zijn met schild en zwaard gewapenden aanvaller. Rechts op den achtergrond een toren in brand.

2555 *94. Fames. — XCIV.* — Op den voorgrond doen zich een man, eene vrouw en twee kinderen te goed aan een gestorven paard; de eerste belet links een tweeden man zich daarbij te voegen. Op den tweeden grond een oud gebouw en rechts twee toeschouwers.

2556 *95. Pestis. — XCV.* — Op een groot stadsplein liggen op den voorgrond twee stervenden; aan een hunner wordt eene lafenis gereikt door een man, die de hand vóór den mond houdt. Op den tweeden grond rechts het uitdragen van een lijk; links het slepen van een gestorvene naar een stapel bijeengebrachte lichamen.

2557 *96. Insecta. — XCVI.* — Links op den voorgrond vertoont een man den inhoud van twee korven aan twee mannen en een kind; rechts op den tweeden grond een bijna ontbladerde boom, waarbij een man op eene ladder staat om de nog aanwezige vruchten te oogsten, terwijl hij spreekt met eene vrouw naast hem.

2558 *97. Exundatio aquarum. — XCVII.* — Links op den voorgrond zijn een man en eene vrouw op eene drooge plaats te midden van het geheel overstroomde land. Door dat water waden tal van personen, waaronder eene vrouw met eene wieg op het hoofd, benevens schapen en andere dieren.

2559 *98. Incendium. — XCVIII.* — Op den voorgrond wordt allerlei huisraad bijeengebracht, gered uit de rij brandende huizen op den achtergrond.

2560 *99. Terrae motus. — XCIX.* — Op den voorgrond rechts zakken vier personen in de zich openende aarde, en ontkomen twee anderen ter nauwernood. Op den tweeden grond links de instortende huizen; op den achtergrond rechts een lange stoet vluchtelingen te voet, te paard en in karossen.

*2561 *100. Mundi negocia. — C.* — Op den voorgrond rechts twee mannen uitziende naar een groot plein, omgeven rechts door gebouwen, links door

opgestelde kramen. Op het plein is rechts eene kuiperij, links zijn de verkoopers bezig met hun handel, terwijl in het midden een aantal personen en op den achtergrond eene karos met zes paarden zich vertoonen.

Deze prenten met uitzondering van N°. 2466 en 2488 zijn wederom gebruikt in: *Die Grösse und Mannigfaltigkeit in den Reichen der Natur und Sitten.... herausgegeben von Johann David Tÿroff des altern Christoph Weigels seel. Erb in Nürnberg A°. 1766.* 4°.

Uit de voorrede van dit werk blijkt, dat de *Ethica Naturalis* ten gevolge van de uitsluitend Latijnsche bijschriften weinig aftrek vond. Deze nieuwe uitgave heeft boven de prent de aanduiding der voorstelling en een tweeregelig gedicht en onder de prent het volgnummer, *I—C*, benevens eene beschouwing, welke tot onder aan de volgende bladzijde wordt voortgezet, zoodat alle prenten van achteren bedrukt zijn. Dit alles is in de Duitsche taal. Sommige prenten zijn zeer sterk afgesleten.

1. Die Sonne.	*I.*	— N°. 2462 wederom gebruikt.
2. Der Mond.	*II.*	— N°. 2463 wederom gebruikt.
3. Die Sterne.	*III.*	— N°. 2464 wederom gebruikt.
4. Das Feuer.	*IV.*	— N°. 2465 wederom gebruikt.
5. Das Wasser.	*VI.*	— N°. 2467 wederom gebruikt.
6. Die Erde.	*VII.*	— N°. 2468 wederom gebruikt.
7. Die Wolken.	*VIII.*	— N°. 2469 wederom gebruikt.
8. Der Regen.	*IX.*	— N°. 2470 wederom gebruikt.
9. Der Hagel.	*X.*	— N°. 2471 wederom gebruikt.
10. Der Schnee.	*XI.*	— N°. 2472 wederom gebruikt.
11. Der Donner.	*XII.*	— N°. 2473 wederom gebruikt.
12. Der Regenbogen.	*XIII.*	— N°. 2474 wederom gebruikt.
13. Der Wind.	*XIV.*	— N°. 2475 wederom gebruikt.
14. Die Berge.	*XV.*	— N°. 2476 wederom gebruikt.
15. Das Thal.	*XVI.*	— N°. 2477 wederom gebruikt.
16. Die Hügel.	*XVII.*	— N°. 2478 wederom gebruikt.
17. Die Höhle.	*XVIII.*	— N°. 2479 wederom gebruikt.
18. Die Wüste.	*XIX.*	— N°. 2480 wederom gebruikt.
19. Die Wiese.	*XX.*	— N°. 2481 wederom gebruikt.
20. Das Feld.	*XXI.*	— N°. 2482 wederom gebruikt.
21. Der Weg.	*XXII.*	— N°. 2483 wederom gebruikt.
22. Der Acker.	*XXIII.*	— N°. 2484 wederom gebruikt.
23. Der Stein.	*XXIV.*	— N°. 2485 wederom gebruikt.
24. Der Weinstock.	*XXV.*	— N°. 2486 wederom gebruikt.
25. Der Baum.	*XXVI.*	— N°. 2487 wederom gebruikt.
26. Die Kräuter.	*XXVIII.*	— N°. 2489 wederom gebruikt.
27. Der Thau.	*XXIX.*	— N°. 2490 wederom gebruikt.
28. Der Bach.	*XXX.*	— N°. 2491 wederom gebruikt.
29. Der Springbrunnen.	*XXXI.*	— N°. 2492 wederom gebruikt.
30. Der Flusz.	*XXXII.*	— N°. 2493 wederom gebruikt.
31. Der Wasserfall	*XXXIII.*	— N°. 2494 wederom gebruikt.

32. Der Sumpf.	*XXXIV.*	—	N°. 2495 wederom gebruikt.
33. Der Wald.	*XXXV.*	—	N°. 2496 wederom gebruikt.
34. Der Sand.	*XXXVI.*	—	N°. 2497 wederom gebruikt.
35. Das Ufer und der Haven.	*XXXVII.*	—	N°. 2498 wederom gebruikt.
36. Das Meer.	*XXXVIII.*	—	N°. 2499 wederom gebruikt.
37. Die Klippen.	*XXXIX.*	—	N°. 2500 wederom gebruikt.
38. Die Metalle.	*XL.*	—	N°. 2501 wederom gebruikt.
39. Die Edelsteine.	*XLI.*	—	N°. 2502 wederom gedruikt.
40. Die Perle.	*XLII.*	—	N°. 2503 wederom gebruikt.
41. Der Morgen.	*XLIII.*	—	N°. 2504 wederom gebruikt.
42. Der Mittag.	*XLIV.*	—	N°. 2505 wederom gebruikt.
43. Der Abend.	*XLV.*	—	N°. 2506 wederom gebruikt.
44. Die Mitternacht.	*XLVI.*	—	N°. 2507 wederom gebruikt.
45. Der Frühling.	*XLVII.*	—	N°. 2508 wederom gebruikt.
46. Der Sommer.	*XLVIII.*	—	N°. 2509 wederom gebruikt.
47. Der Herbst.	*XLIX.*	—	N°. 2510 wederom gebruikt.
48. Der Winter.	*L.*	—	N°. 2511 wederom gebruikt.
49. Das Eis.	*LI.*	—	N°. 2512 wederom gebruikt.
50. Das heitere Wetter.	*LII.*	—	N°. 2513 wederom gebruikt.
51. Der Wirbelwind.	*LIII.*	—	N°. 2514 wederom gebruikt.
52. Der Nebel.	*LIV.*	—	N°. 2515 wederom gebruikt.
53. Der Schatten.	*LV.*	—	N°. 2516 wederom gebruikt.
54. Der Hund.	*LVI.*	—	N°. 2517 wederom gebruikt.
55. Die Katze.	*LVII.*	—	N°. 2518 wederom gebruikt.
56. Der Ratze und die Maus.	*LVIII.*	—	N°. 2519 wederom gebruikt.
57. Der Ochs.	*LIX.*	—	N°. 2520 wederom gebruikt.
58. Das Pferd.	*LX.*	—	N°. 2521 wederom gebruikt.
59. Der Esel.	*LXI.*	—	N°. 2522 wederom gebruikt.
60. Das Schaaf.	*LXII.*	—	N°. 2523 wederom gebruikt.
61. Der Bock.	*LXIII.*	—	N°. 2524 wederom gebruikt.
62. Das Schwein.	*LXIV.*	—	N°. 2525 wederom gebruikt.
63. Das Kameel.	*LXV.*	—	N°. 2526 wederom gebruikt.
64. Der Hirsch.	*LXVI.*	—	N°. 2527 wederom gebruikt.
65. Die Spinne.	*LXVII.*	—	N°. 2528 wederom gebruikt.
66. Die Bienen.	*LXVIII.*	—	N°. 2529 wederom gebruikt.
67. Die wilden Thiere.	*LXIX.*	—	N°. 2530 wederom gebruikt.
68. Der Wolf.	*LXX.*	—	N°. 2531 wederom gebruikt.
69. Der Affe.	*LXXI.*	—	N°. 2532 wederom gebruikt.
70. Die Vögel überhaubt.	*LXXII.*	—	N°. 2533 wederom gebruikt.
71. Die Tauben.	*LXXIII.*	—	N°. 2539 wederom gebruikt.
72. Der Sperling.	*LXXIV.*	—	N°. 2535 wederom gebruikt.
73. Die Nachtigall.	*LXXV.*	—	N°. 2536 wederom gebruikt.
74. Der Pfau.	*LXXVI.*	—	N°. 2538 wederom gebruikt.
75. Der Schwan.	*LXXVII.*	—	N°. 2534 wederom gebruikt.
76. Der Hahn.	*LXXVIII.*	—	N°. 2537 wederom gebruikt.
77. Die Fische überhaubt.	*LXXIX.*	—	N°. 2540 wederom gebruikt.
78. Die grossen Fische.	*LXXX.*	—	N°. 2541 wederom gebruikt.
79. Die kleinen Fische.	*LXXXI.*	—	N°. 2542 wederom gebruikt.

80. Der Mensch.	*LXXXII.*	— N°. 2543 wederom gebruikt.
81. Der Jüngling.	*LXXXIII.*	— N°. 2544 wederom gebruikt.
82. Die Alten.	*LXXXIV.*	— N°. 2545 wederom gebruikt.
83. Der Gesunde.	*LXXXV.*	— N°. 2546 wederom gebruikt.
84. Der Kranke.	*LXXXVI.*	— N°. 2547 wederom gebruikt.
85. Der Reiche.	*LXXXVII.*	— N°. 2548 wederom gebruikt.
86. Der Arme.	*LXXXVIII.*	— N°. 2549 wederom gebruikt.
87. Der Lahme.	*LXXXIX.*	— N°. 2550 wederom gebruikt.
88. Das Schlosz.	*LXXXX.*	— N°. 2551 wederom gebruikt.
89. Die Stadt.	*LXXXXI.*	— N°. 2552 wederom gebruikt.
90. Der Komete.	*LXXXXII.*	— N°. 2553 wederom gebruikt.
91. Der Krieg.	*LXXXXIII.*	— N°. 2554 wederom gebruikt.
92. Die Hungersnoth.	*LXXXXIV.*	— N°. 2555 wederom gebruikt.
93. Die Pest.	*LXXXXV.*	— N°. 2556 wederom gebruikt.
94. Das Ungeziefer.	*LXXXXVI.*	— N°. 2557 wederom gebruikt.
95. Die Ueberschwemmung.	*LXXXXVII.*	— N°. 2558 wederom gebruikt.
96. Die Feuersbrunst.	*LXXXXVIII.*	— N°. 2559 wederom gebruikt.
97. Das Erdbeben.	*LXXXXIX.*	— N°. 2560 wederom gebruikt.
98. Die Geschäfte der Welt.	*C.*	— N°. 2561 wederom gebruikt.

In deze uitgave komen niet de oorspronkelijke prenten, maar de hieronder beschreven copiën, voor, bij:

Die Luft.	*V.*	Copie naar N°. 2466.
Die Blumen.	*XXVII.*	Copie naar N°. 2488.

Blijkens de voorrede van bovenbeschreven *Grösse und Mannigfaltigkeit in den Reichen der Natur und Sitten*, verscheen eenige jaren na de *Ethica Naturalis* een soortgelijk werk, nu niet meer uitsluitend met Latijnsche bijschriften, ten gevolge waarvan het eerste weinig tot het publiek schijnt te zijn doorgedrongen, maar tevens met Hoogduitsche gedichten en bijschriften. Dit was: *R. P. Abraham a S. Clara, Huy! und Pfuy der Welt. Huy, Oder Anfrischung Zu allen schönen Tugenden: Pfuy Oder Abschreckung Von allen schändlichen Lastern.... Durch Christoph Weigel, Kupferstechern und Kunsthändlern in Nürnberg. Würtzburg, Gedruckt bey Martin Frantz Hertzen. 1707.* klein folio.

Het bevat de copiën van dezelfde zijde, bizonder nauwkeurig naar de origineelen gevolgd; een algemeen verschil is, dat zij op grootere koperen platen zijn vervaardigd, terwijl bij de origineelen de marge niet breeder is dan 1—2 mm. De copiën komen met de gedichten voor telkens op één blad, dat van achteren onbedrukt is. De volgnummers der origineelen komen hier niet voor.

Hoogstwaarschijnlijk door Casper Luyken is:

*2562 Titelprent.

De aardglobe wordt aan beide zijden door vier vrouwen omringd, terwijl daarachter in het midden een engel staat; deze laatste wijst met de linkerhand omhoog, waar drie cherubijnen in de wolken zichtbaar zijn, en houdt met de rechterhand een kleed vast, dat, gedeeltelijk over de aardglobe gespreid, van boven de afbeeldingen vertoont van zon, maan en sterren, van onderen die van verschillende dieren. Van de vier vrouwen links

beschouwen twee de laatstgenoemde voorstellingen, terwijl de derde hare aandacht wijdt aan de globe en de vierde luistert naar den engel, om diens woorden op te schrijven. Van de vier personen rechts houdt één den bovenhoek van het kleed vast en beschouwen twee de daarop voorkomende hemellichamen, terwijl de vierde eene afbeelding omhoog houdt van een hart met een oog erin. De globe rust op een steen, waarvan de voorzijde het opschrift heeft: *Huy und Pfuy der Welt von P. Abraham à S. Clara.* — H. 262, B. 167 mm.

1. Sol. — Copie naar N°. 2462. — Op het origineel is de bank beneden de zittende vrouw beschaduwd met perpendiculaire lijnen, op de copie met arceeringen.

2. Luna. — Copie naar N°. 2463. — Op het origineel ziet men bij den kleinen boom, onmiddellijk rechts van het huis, geen scherp omlijnde stammen en is de wilgenboom op den voorgrond, aan de linkerzijde geheel onbetint; op de copie is één stam zichtbaar en is op den wilgenboom naast de schouders van den staanden man eene geheel zwarte klimplant met vijf bladeren aangebracht.

3. Stellae. — Copie naar N°. 2464. — De lucht onmiddellijk rondom het kasteel op den achtergrond links is op het origineel alleen met horizontale lijnen bedekt, op de copie ook nog met schuine lijnen.

4. Aer. — Copie naar N°. 2466. — Op het origineel bevindt zich in de rivier, recht onder den toren op den achtergrond links, een klein roeibootje; dit komt op de copie niet voor. De meest links geplaatste boom op den tweeden grond vertoont op het origineel één stam, op de copie twee.

5. Aqua. — Copie naar N°. 2467. — Op het origineel is aan de overzijde der rivier tegen de linker randlijn een struikgewas, dat op de copie niet is overgenomen.

6. Ignis. — Copie naar N°. 2465. — Op het origineel is aan den horizont, aan weerszijden van den vulkaan eene onbetinte strook lucht boven de bergen; op de copie loopen de horizontale lijnen door tot aan de bergen.

7. Terra. — Copie naar N°. 2468. — Op het origineel is op het wiel van den kruiwagen op den tweeden grond in het midden eene schaduw van den spil naar beneden; deze schaduw ontbreekt op de copie.

8. Nubes. — Copie naar N°. 2469. — De kerk op den achtergrond rechts is op het origineel geheel betint en zonder ramen; op de copie is de naar links gekeerde gevel sterk verlicht en van twee ramen voorzien.

9. Pluvia. — Copie naar N°. 2470. — Op het origineel is tusschen den rechter tak van den boom bij het afdak en de rechter randlijn gebladerte aanwezig, dat op de copie weggelaten is.

10. Grando — Copie naar N°. 2471. — De staart van den hond raakt de slagschaduw daaronder op het origineel niet, op de copie wel.

11. Nives. — Copie naar N°. 2472. — Op het origineel ziet men de sneeuwvlokken in de lucht niet verder links dan boven het hoofd van

den man en heeft het huisje op den achtergrond links twee vensters; op de copie zijn de sneeuwvlokken aangeduid tot aan den linker bovenhoek en is de woning zonder vensters.

12. Tonitru. — Copie naar N°. 2473. — Tusschen de kleine verhevenheid van den voorgrond links in de randlijn is nog een stukje van de rivier zichtbaar; dit is op het origineel onbetint, op de copie bedekt met horizontale lijnen.

13. Iris. — Copie naar N°. 2474. — Op het origineel ziet men den regenboog geheel en nog aan beide zijden eene donkere strook lucht tot aan de randlijnen; op de copie wordt de boog door beide randlijnen gesneden. Van deze prent bestaat nog eene andere copie, waarop dit verschil is weggenomen en het origineel in allen deele is nagevolgd, zoodat het verschil alleen zichtbaar is daaraan, dat op de copie de lijnen over den regenboog heen, iets fijner en dichter bij elkaar zijn gegraveerd dan op het origineel.

14. Ventus. — Copie naar N°. 2475. — Het huis op den achtergrond zichtbaar onmiddellijk rechts van het zeilende schip heeft op het origineel vier vensters naast elkaar, op de copie drie.

15. Montes. — Copie naar N°. 2476. — De vierkanten toren op den achtergrond rechts heeft op het origineel aan de voorzijde twee vensters boven elkaar, op de copie geene vensters.

16. Valles. — Copie naar N°. 2477. — Op het origineel is tusschen de berg links en de daarboven zwevende, donkere wolk een lichter, alleen met horizontale lijnen, betint gedeelte; op de copie raakt die donkere wolk de rots.

17. Colles. — Copie naar N°. 2478. — Tusschen de beenen van den wandelaar ter linkerzijde, onder diens kleed en boven de lijn van den voorgrond is eene vierhoekige ruimte, welke op het origineel geheel onbetint is, op de copie beschaduwd.

18. Spelunca. — Copie naar N°. 2479. — Op het origineel ziet men bladeren onmiddellijk links van den stam tegen de bovenrandlijn; deze bladeren ontbreken op de copie.

19. Eremus — Copie naar N°. 2480. — Op het origineel loopt de zware schaduw op den voorgrond, allengs smaller wordende, door tot aan den rechter hoek; op de copie eindigt die bij nog vrij beduidende hoogte op 10 mm. afstand van de rechter randlijn.

20. Pratum. — Copie naar N°. 2481. — Op het origineel blijft eenige ruimte tusschen het naar rechts gekeerde rund op den achtergrond en de linker randlijn; op de copie wordt dit dier door die lijn geraakt.

21. Campus. — Copie naar N°. 2482. — Op het origineel verwijdert de stok van den zittenden man zich van het been bij de knie; op de copie gebeurt dit eerst ter hoogte van de kuit.

22. Via. — Copie naar N°. 2483. — De bovenste tak van den struik achter de beide mannen raakt op het origineel de rechter randlijn niet, op de copie wel.

23. Ager — Copie naar N°. 2484. — Op het origineel loopen de verschillende gedeelten van de bladeren bij den boom boven de bukkende vrouw in één en is de lucht links tot beneden toe bedekt met horizontale lijnen; op de copie zijn bij den boom twee geheel afgezonderde gedeelten bladeren, waartusschenin de stam zichtbaar is, en is links boven den horizont eene strook lucht geheel onbetint.

24. Lapis. — Copie naar N°. 2485. — De binnenste der twee randlijnen is op het origineel zeer zwaar, op de copie daarentegen zeer zwak.

25. Vinea. — Copie naar N°. 2486. — Op het origineel zijn de beide lichte wegen onder langs den voet van den berg op den achtergrond en halverwegen op de helling daarvan in toon gehouden door fijne lijnen; op de copie zijn die gedeelten geheel onbetint.

26. Arbor. — Copie naar N°. 2487. — De drie lichtstrepen op den grond van de laan en zichtbaar onder den rechter arm der vrouw zijn op het origineel bedekt met fijne horizontale lijnen, en de beide onderste loopen door tot den stam van den boom op den voorgrond; op de copie zijn zij geheel onbetint en gaan niet verder dan tot de boomen op den tweeden grond.

27. Flores — Copie naar N°. 2488. — Op het origineel is de deur van het huis op den achtergrond bedekt met loodrechte lijnen en ziet men bij de anjelierplant op den voorgrond in het midden geheel onbetinte plekken aan beide zijden binnen in den bovensten hoepel en rechts binnen in de twee onderste hoepels; op de copie is de deur bedekt met kruisarceeringen en zijn die plekken betint.

28. Herbae — Copie naar N°. 2489. — In de plek i. r. b. tusschen den stam, den dikken tak en de rechter randlijn, ziet men op het origineel slechts schuine lijnen, terwijl aldaar op de copie bladeren zijn aangebracht.

29. Ros. — Copie naar N°. 2490. — De schoorsteen van het huisje, rechts onder den toren op den achtergrond, heeft op het origineel de verlichte en de beschaduwde zijde even breed; op de copie is de verlichte zijde breeder.

30. Rivus. — Copie naar N°. 2491. — De doode tak van den meest links geplaatsten boom op den tweeden grond, waarvan men het benedengedeelte ziet onder den laagsten bebladerden tak van den grooten boom op den voorgrond, schuin boven het hoofd van den zittenden man, wordt op het origineel voortgezet tusschen de beide bebladerde takken als eindigend in twee uiteinden; op de copie is dit niet overgenomen en ziet men op die plek geen dooden tak.

31. Fons. — Copie naar N°. 2492. — Op het origineel is aan wederzijde van het donkere ovaal op het voetstuk van de fontein eene lichte strook en

heeft de kerktoren op den achtergrond slechts één venster; op de copie is de schaduw aan de rechterzijde tot tegen het ovaal aan voortgezet en heeft de kerktoren twee vensters naast elkaar.

32. Fluvius. — Copie naar N°. 2493. — De lucht is op het origineel bijna geheel bedekt met horizontale lijnen; op de copie is de benedenhelft geheel onbetint. Verder ziet men op het origineel nog eene strook betint land tusschen de linkerhand van den ouden man en het verlichte water op den achtergrond; op de copie gaat dit water tot aan de hand.

33. Aqua cadens. — Copie naar N°. 2494. — Op de copie raakt de struik, die zich i. r. b. op de rots bevindt, de bovenrandlijn, hetgeen op het origineel niet het geval is.

34. Palus. — Copie naar N°. 2495. — Op de copie is eene schaduw aangebracht onder het tweede waterlelieblad van rechts af, loopende tot aan de benedenrandlijn; deze schaduw ontbreekt op het origineel.

35. Silva. — Copie naar N°. 2496. — De grond tusschen den donkeren voorgrond links en het rechterbeen van den wandelaar is op het origineel bedekt met horizontale lijnen, op de copie met arceeringen. Verder zijn op den achtergrond links tusschen de boomstammen eenige lichte plekken, die op het origineel bedekt zijn met fijne horizontale lijnen en op de copie geheel onbetint zijn.

36. Arena. — Copie naar N°. 2497. — Het linkeroog van den ouden man wordt op het origineel aangeduid door een klein streepje uitkomende tegen de lucht, hetwelk op de copie weggelaten is.

37. Portus. — Copie naar N°. 2498. — De ruimte tusschen den rechter arm en de zijde van den zittenden visscher is op het origineel geheel wit, op de copie daarentegen met horizontale lijntjes bedekt.

38. Mare. — Copie naar N°. 2499. — Op het origineel is het onderste gedeelte van den schuimkop, waar die tegen de donker beschaduwde golven uitkomt, grootendeels bedekt met fijne lijntjes, zelfs op eene plek, onder den grooten mast van het schip over de geheele hoogte; op de copie is dat gedeelte bijna geheel wit.

39. Scopuli. — Copie naar N°. 2500. — Op het origineel zijn de man, die langs het schip aan een touw hangt, en de persoon links onder hem in het water (de laatste zeer onduidelijk aangegeven) betint, evenals de golf tusschen de rechterzijde van den voorsteven van het schip, den afgebroken boegspriet en den daarboven aanwezigen donkeren wolk. Op de copie zijn beide personen en het bovenomschreven gedeelte van het water sterk verlicht.

40. Metallorum Fodinae. — Copie naar N°. 2501. — De dikte van de rechtopstaande plank, waarin de spil van het hijschtoestel is bevestigd, boven den man, die bezig is met draaien, is op het origineel geheel wit, op de copie betint met horizontale lijntjes.

41. Gemmae. — Copie naar N°. 2502. — De linkerhand van den man op den tweeden grond naast den pilaar is op het origineel geheel omringd door lijnen; op de copie is aldaar eene onbetinte plek. Verder ziet men onder den boog achter dezen persoon op het origineel nog een verder verwijderd gebouw, op de copie alleen twee golvende horizontale lijnen.

42. Vnio. — Copie naar N°. 2503. — De buitenzijde van het rechterbeen is op het origineel bijna geheel beschaduwd, vooral bij den enkel; op de copie is die zijde geheel onbetint.

43. Tempus Matutinum. — Copie naar N°. 2504. — Het verlichte gedeelte water onmiddellijk boven den donkeren voorgrond loopt op het origineel tot aan de linker randlijn, doch blijft op de copie daar 5 mm. van verwijderd.

44. Prandium. — Copie naar N°. 2505. — Op het origineel heeft het venster achter het hoofd van den man drie ruiten naast elkaar en zijn de ruiten der twee vensters betint; op de copie zijn vier ruiten naast elkaar en zijn alle ruiten der beide vensters onbetint.

45. Vesper. — Copie naar N°. 2506. — Op het origineel snijdt de benedenrandlijn de voorzijde van den drempel op 10 mm. van den rechter hoek; op de copie is dit gedeelte der woning meer samengedrongen en is bedoeld snijpunt op 6 mm. van den hoek.

46. Media Nox — Copie naar N°. 2507. — De voorpoot van den stoel onmiddellijk naast de tafel is op het origineel geheel bedekt met arceeringen; op de copie is dit alleen het geval aan de schaduwzijde en heeft de lichtzijde alleen horizontale lijnen.

47. Ver. — Copie naar N°. 2508. — Op het origineel ziet men onder de poort op den achtergrond links twee personen, die op de copie ontbreken.

48. Aestas. — Copie naar N°. 2509. — Op de copie ziet men onder de linkerhand van den man op den voorgrond tusschen de drie aldaar aanwezige boomstammen twee geheel witte plekken; op het origineel zijn deze betint. Daarenboven ziet men op het origineel boven den ploegenden man twee wandelaars geheel op den achtergrond; deze zijn op de copie weggelaten.

49. Autumnus. — Copie naar N°. 2510. — Op het origineel snijdt de linker randlijn den dunnen boom bovenaan en wordt zij door verscheidene takken geraakt; op de copie wordt zij alleen geraakt door één tak van den dikken boom.

50. Hiems. — Copie naar N°. 2511. — Het dak van het huis, dat men links door de boomen ziet, is op het origineel met horizontale strepen, op de copie geheel onbetint.

51. Glacies. — Copie naar N°. 2512. — Op het origineel raakt de linker randlijn den rechtervoet van den man, die met den langen stok hulp biedt; op de copie is tusschen beide eene ruimte.

52. Tempus serenum. — Copie naar N°. 2513. — De zonzijde van den dunsten boom rechts is op het origineel voor de benedenhelft bedekt met horizontale lijnen, op de copie tot onderaan toe geheel onbetint.

53. Turbo. — Copie naar N°. 2514. — Op het origineel is de onderdeur, die door de vrouw rechts wordt geopend, met horizontale, op de copie met perpendiculaire lijnen.

54. Nebulae. — Copie naar N°. 2515. — Op het origineel is eene sterke slagschaduw van den knie van den kruipenden man onder diens linkerhand tot aan het been van den tweeden persoon; op de copie ontbreekt deze schaduw.

55. Vmbra. — Copie naar N°. 2516. — Aldaar ziet men in den struik rechts van den ezeldrijver slechts bladeren; op de copie zijn drie stammen aanwezig.

56. Canis. — Copie naar N°. 2517. — Aldaar is in de benedenverdieping van het huis op den tweeden grond een venster zichtbaar tusschen twee boomstammen en ter hoogte van den kop van den hond met hangooren; op de copie is dit venster lager aangebracht onmiddellijk boven het daar aanwezige struikgewas.

57. Catus. — Copie naar N°. 2518. — Het venster links boven de deur heeft op het origineel acht en zeven tralies, op de copie elf en acht.

58. Glis & Mus. — Copie naar N°. 2519. — Op het origineel is de achtermuur van den koestal geheel in ééne tint; op de copie zijn aldaar door het niet aanwezig zijn van horizontale lijnen verscheidene lichte plekken om afgebrokkelde kalk voor te stellen.

59. Bos. — Copie naar N°. 2520. — Op het origineel raakt de linkerrandlijn den boomstam op den achtergrond; op de copie is tusschen beide nog een verlicht gedeelte.

60. Equus. — Copie naar N°. 2521. — Op het origineel raakt i. r. b. het bovenste der uitspruitsels de rechter randlijn; op de copie is dit niet het geval.

61. Asinus. — Copie naar N°. 2522. — Aldaar is rechts van den kop van den liggenden ezel een gedeelte alleen bedekt met rechtstandige lijnen; op de copie zijn daarover ook schuine lijnen aangebracht.

62. Oves. — Copie naar N°. 2523. — Aldaar zijn horizontale lijnen aangebracht in de drie driehoekige openingen tusschen de drie boomstammen boven de rietmat links, terwijl die op de copie geheel onbetint zijn.

63. Hircus. — Copie naar N°. 2524. — Aldaar is de lucht tusschen den berg op den achtergrond en de linker randlijn met horizontale strepen gedeeltelijk bedekt, op de copie op die plaats geheel onbetint.

64. Porcus. — Copie naar N°. 2525. — Aldaar heeft de sterk beschaduwde plant i. r. o. twee bladeren naar links en twee naar rechts, uitkomende tegen den lichteren grond daarachter; op de copie vertoont deze plant behalve dat nog twee bladeren naar boven gekeerd.

65. Camelus. — Copie naar N°. 2526. — Aldaar is het gedeelte lucht tusschen den hoogen berg op den achtergrond en de rechter randlijn geheel onbetint; op de copie is dat bedekt met horizontale lijnen.

66. Cervus. — Copie naar N°. 2527. — Op het origineel komt de boom links geheel uit tegen eene onbetinte lucht; op de copie zijn op die plaats horizontale lijnen aangebracht.

67. Araneus. — Copie naar N°. 2528. — Aldaar raakt de onderste tak van den boom bij den vrachtwagen op den achtergrond de rechter randlijn; op de copie blijft die daar een eind van verwijderd.

68. Apes. — Copie naar N°. 2529. — Op het origineel is de omtrek van rechter schouder en arm bij den meest rechts geplaatsten man bijna niet aangegeven, op de copie daarentegen door eene lijn omgetrokken. Verder zijn de insecten, die vóór het verlichte gedeelte van den bijkorf vliegen, op het origineel weinig zichtbaar, op de copie zeer zwart en bijna even groot als de twee ingangen van de korf.

69. Ferae. — Copie naar N°. 2530. — Op het origineel is de lucht tusschen den zijgevel van het gebouw op den achtergrond en den overhangenden boomtak daarboven bedekt met horizontale lijnen; op de copie is dat gedeelte onbetint.

70. Lupus — Copie naar N°. 2531. — Op de copie ziet men eene witte plek aan den voet van den berg tegen den donkeren tweeden grond aan boven den rug van den wolf; op het origineel is die plek met lijnen bedekt.

71. Simia — Copie naar N°. 2532. — Op het origineel raakt de linker randlijn het bovenraam van het huis op den tweeden grond en snijdt het benedenraam door midden; op de copie is links van het eerste nog een betint gedeelte muur en ziet men het tweede geheel.

72. Volucres in genere. — Copie naar N°. 2533. — Aldaar raakt geen enkele lijn van de lucht de bergen aan den horizont; op de copie zijn de horizontale luchtlijnen tot aan de bergen aanwezig.

73. Columbae. — Copie naar N°. 2539. — Aldaar ziet men aan den gevel van het huis onder de vijf ramen van de bovenverdieping nog een venster, dat op de copie is weggelaten.

74. Passer. — Copie naar N°. 2535. — Bij den naar links gewenden, sterk verlichten musch op den voorgrond in het midden is op het origineel de afscheiding van kop en lichaam duidelijk aangegeven; op de copie ontbreekt dit.

75. Luscinia. — Copie naar N°. 2536. — Aldaar ziet men van het paard op den achtergrond vier pooten, op de copie slechts drie.

76. Pavo. — Copie naar N°. 2538. — Aldaar loopt het onbetint gedeelte van den grond achter de twee pauwen slechts tot den steen naast den drinkbak; op de copie loopt die onder den drinkbak door tot aan den rechter randlijn.

77. Cygnus. — Copie naar N°. 2534. — Aldaar is de hand van den man op den tweeden grond links beschaduwd; op de copie is die geheel onbetint.

78. Gallus. — Copie naar N°. 2537. — Op de copie raakt een der staartvederen van den haan den rechter schouder van den man, die men op den rug ziet; op het origineel is zulks niet het geval.

79. Pisces in genere. — Copie naar N°. 2540. — Op het origineel is de lucht aan den horizont van de linker randlijn tot aan de hooge rots geheel onbetint; op de copie ziet men daarin eenige betinte plekken.

80. Pisces magni. — Copie naar N°. 2541. — Op het origineel is de lucht geheel bedekt met horizontale lijnen; op de copie is daarin eene plek wit gelaten aan den horizont tegen de linker randlijn.

81. Pisces parvi — Copie naar N°. 2542. — Op het origineel is de bovenzijde van de linker mouw van den man, die de visch afhaakt, met rechtstandige lijnen bedekt tot aan de hand toe; op de copie zijn onder het hoofd slechts vijf van die lijnen zichtbaar en is het overige van de mouw onbetint.

82. Homo. — Copie naar N°. 2543. — Op het origineel is de buitenzijde van het rechterbeen van den jongen man beschaduwd met arceeringen, op de copie alleen met horizontale lijnen.

83. Juvenes. — Copie naar N°. 2544. — Op het origineel wordt het benedengedeelte van den boom op den tweeden grond gesneden door de rechter randlijn en is aan de linkerhand van den man op den voorgrond de nagel van den duim door een streepje aangegeven; op de copie ziet men de takken geheel en daarnaast nog eene strook lucht en ontbreekt bovenbedoeld streepje.

84. Senes. — Copie naar N°. 2545. — Aldaar is op het steenen deurkozijn rechts van den pilaar door dwarslijnen aangegeven, dat het uit vier stukken bestaat; dit ontbreekt op de copie.

85. Sanus. — Copie naar N°. 2546. — Aldaar raakt het kussen van de tabouret achter den zittenden man de rechter randlijn; op de copie blijft die daarvan verwijderd.

86. Infirmus — Copie naar N°. 2547. — Aldaar is tusschen den rok der weenende vrouw en den stoel op den voorgrond een donkere poot zichtbaar van haar zetel; deze ontbreekt op de copie.

87. Dives. — Copie naar N°. 2548. — Op het origineel is de afhangende punt van het gordijn in het midden aan de rechter zijde ook met rechtstandige lijnen bedekt; deze komen niet voor op de copie.

88. Pauper. — Copie naar N°. 2549. — Op het origineel blijft de linker tak van den boom achter de hut beneden de wolklijn en is de grond tusschen het bovendeel van den takkebos en de rechter randlijn beschaduwd; op de copie steekt die tak boven de wolk uit en is bedoeld gedeelte van den grond licht gehouden.

89. Claudus. — Copie naar N°. 2550. — Op het origineel is het rechter been van den onderwijzenden man op den tweeden grond slechts tot even boven de knie verlicht, op de copie tot aan de schuinhangende plooi van den mantel.

90. Arx. — Copie naar N°. 2551. — Het hoofd van den zittenden man op den achtergrond naast de brug is op het origineel één zwart geheel; op de copie is in het midden daarvan eene lichte stip.

91. Civitas. — Copie naar N°. 2552. — Op het origineel raakt de rechter randlijn de heup van den man op den voorgrond en de opening der poort op den achtergrond, zichtbaar achter dat been; op de copie wordt de heup niet geraakt en ziet men rechts van de poortopening nog een stuk muur.

92. Cometa. — Copie naar N°. 2553. — Het huis in het midden op den achtergrond heeft op het origineel vijf vensters naast elkaar in de eerste verdieping, op de copie slechts vier.

93. Bellum. — Copie naar N°. 2554. — Op den tweeden grond links onder het vaandel komt een man met opgeheven zwaard aanloopen. Op het origineel loopen de horizontale lijnen der lucht over dat zwaard heen; op de copie is het bovengedeelte van dat wapen geheel onbetint.

94. Fames. — Copie naar N°. 2555. — Op het origineel raakt het bovenlid van den rechter middenvinger van den man links, het hoofd van den jongen; op de copie is dit niet het geval, doordat bedoeld bovenlid niet aangegeven is.

95. Pestis. — Copie naar N°. 2556. — De buitenzijde der omlijsting van de poort, waar een lijk wordt uitgedragen, raakt de rechter randlijn op het origineel; op de copie is rechts van die omlijsting nog een gedeelte muur zichtbaar.

96. Insecta. — Copie naar N°. 2557. — Op het origineel blijven de takken van den boom links op den achtergrond boven het dak van het daarachter aanwezige huis; op de copie wordt dit dak geraakt.

97. Exundatio aquarum. — Copie naar N°. 2558. — Op het origineel is de wieg, die door de vrouw middenin wordt gedragen, aan de voorzijde rond, op de copie rechthoekig en door eene bepaalde omlijsting aangeduid. Verder ontbreekt op de copie de lichte plek onder het rechter oor van het schaap, dat i. r. o. juist van voren wordt gezien.

98. Incendium. — Copie naar N°. 2559. — De zijkant van het op den voorgrond liggende kastje is op de copie beschaduwd door kruisarceeringen, op het origineel daarenboven nog door eene derde laag schuine lijnen.

99. Terrae motus. — Copie naar N°. 2560. — Het instortende huis links vertoont bovenaan een venster, waarvan het schuins liggend kozijn de randlijn raakt. De lucht, welke door dat venster gezien wordt, is op het origineel bedekt met horizontale lijnen, op de copie daarentegen licht gelaten.

100. Mundi negocia. — Copie naar N°. 2561. — Op het origineel heeft de achterste vierkante toren van het kasteel links één en rechts geen venster; verder is op den tweeden grond de zak op den kruiwagen bedekt met schuine lijnen. Op de copie heeft die toren aan beide kanten vier kleine venstèrs en is de zak beschaduwd met perpendiculaire lijnen.

Later zijn deze copiën wederom gebruikt in de 4°-uitgave van *Abraham a S. Clara, Huy und Pfuy*, bij denzelfden uitgever en drukker, 1710. Aldaar zijn de prenten van achteren bedrukt, terwijl van de titelprent, N°. 2562, eene verkleinde copie van dezelfde zijde voorkomt. — H. 167, B. 138 mm.

De origineele prenten en de copiën schijnen eenigszins door elkander verward te zijn bij het afdrukken. In een der exemplaren van de uitgave van 1707 komen voor 99 copiën en het origineel van N°. 2484; in een ander 98 copiën, waaronder de nieuwe copie van N°. 2474, en de origineelen van N°. 2484 en N°. 2512; en in een exemplaar van de 4°-uitgave van 1710 vindt men 97 copiën en de origineelen van N°. 2464, N°. 2488 en N°. 2491. Hiervóór op pag. 466 werd reeds gewezen op eene soortgelijke verwarring in: *Die Grösse und Mannigfaltigkeit in den Reichen der Natur.*

Eene latere druk van de 4°-uitgave verscheen in 1725.

Eene andere serie copiën van dezelfde zijde op verkleinde schaal dezer prenten komt voor in: *J. Luiken, Beschouwing der Wereld, 1708.* (Zie aldaar).

Verkleinde copiën van de tegenzijde van eenige dezer prenten komen voor op de: *Eeuwige Almanach: naar den Nieuwen, of Ouden-Styl. Uitgegeeven tot Amsterdam; by Abrah: Allard, op den Dam met Privilegie.* in plano.

In het midden bevindt zich de Almanak en de *Verklaaring* daarvan, waarvan de inhoud aanleiding geeft te onderstellen, dat men hier te doen heeft met den herdruk van eene in 1698 uitgekomen Almanak. Daaromheen zijn de bedoelde twaalf copiën gerangschikt, onder elke waarvan een zesregelig gedicht, terwijl geheel bovenaan het opschrift staat: *Schrikel-jaarige Oorlog en Vreede-krans t' Utrecht*, en daaronder evenzeer een zesregelig gedicht; de inhoud van al deze bijschriften wijst op het jaar 1712.

De afbeeldingen hebben bovenin op eene banderol den naam der maand en zijn H. 73, B. 85 mm.

Boven naast elkaar:

Januarius. Copie naar N°. 2511. *Hiems.*
Februarius. Copie naar N°. 2540. *Pisces in genere.*
Martius. Copie naar N°. 2514. *Turbo.*
Aprilis. Copie naar N°. 2489. *Herbae.*

Links boven elkaar:

Maius. Copie naar N°. 2508. *Ver.*
Julius. Copie naar N°. 2481. *Pratum.*

Rechts boven elkaar:

Junius. Copie naar N°. 2509. *Aestas.*
Augustus. Copie naar N°. 2477. *Valles.*

Beneden naast elkaar:

September. Copie naar N°. 2487. *Arbor.*
October. Copie naar N°. 2486. *Venea.*
November. Copie naar N°. 2510. *Autumnus.*
December. Copie naar N°. 2512. *Glacies.*

In de Hollandsche vertaling: *Abraham van St Clara, 's Werelds Mooi- en Lelykheit,* waarvan de 2[de] druk verscheen: *Te Amsterdam, By de Janssoons van Waesberge MDCCXXXIV.* 8°, komt eene verkleinde navolging van de titelprent voor, genomen van dezelfde zijde. De drie cherubijnen en eene der vrouwen links zijn weggelaten; het opschrift op het voetstuk van den wereldbol luidt: *s Werelds-Moy en Lelykheid: door P. Abraham a S[t] Clara.* — H. 126, B. 76 mm.

De 1[ste] druk is niet te mijner beschikking.

349

Flavius Joseph, Histoire des Juifs .... traduite Sur l'Original Grec reveu sur divers Manuscrits, par Monsieur Arnauld d'Andilly .... a Amsterdam, Chez Pierre Mortier, Libraire. MDCC. folio.

Sommige, overigens geheel gelijke exemplaren hebben het adres: *a Amsterdam, Chez George Gallet, Libraire. MDCC.*

Hierin 1 prent met 16 afbeeldingen door Jan Luyken, elk H. 71, B. 86 mm., op 4 rijen elk van 4 stuks, H. 307, B. 367 mm. De afbeeldingen zijn gescheiden door strooken, waarop onder elke voorstelling de uitlegging aangebracht is.

Opschrift i. b. m. der geheele plaat:
Figures des Cérémonies des Juifs &c. servant à l Histoire des Juifs ecrite par Joseph. — o. r. o.: *Page 1.* — o. l. o.: *Avec Privilege I L*

1e Rij.

2563 *1. Figure des habits du Grand Prêtre.* — De Hoogepriester in vol ornaat en een Priester, staande bij een ten offer bestemd rund.

2564 *2. Moyse dresse le Parvis tout à l'entour du Tabernacle.* — Links zit Mozes, sprekende met een naast hem staanden persoon en toeziende, hoe op den tweeden grond de omheining rondom den Tabernakel wordt gemaakt.

2565 *3. l'Autel d'Airain.* — Rechts een Priester bezig met het brandoffer. Links op den voorgrond nadert een tweede.

2566 *4. Figure des Lévites.* — In het midden staat een Leviet met een wierookvat, links meer achterwaarts een tweede met eene schaal.

2de Rij.

2567 *5. L'Autel d'Or des Parfums.* — Links staat de Hoogepriester en werpt reukwerk op het altaar rechts vóór hem.

2568 *6. La Cuve d'Airain.* — Een vijftal Priesters verzameld rondom het groote waschvat en bezig gelaat, handen en voeten te reinigen.

2569 7. *Cérémonie des eaux de Jalousie.* — Links op den voorgrond de vrouw met den beker, rechts op den tweeden grond de Hoogepriester en verscheidene volgelingen.

2570 8. *le Chandelier d'Or.* — Links staat de Hoogepriester en steekt de zevenarmige kandelaar aan, waaraan reeds zes lichten branden, terwijl het laatste wordt in orde gemaakt door een naast hem knielenden Priester.

3e Rij.

2571 9. *Figure de la Table des Pains de Propositions.* — Rechts staat een Priester achter de tafel en stelt daarop de Toonbrooden in orde.

2572 10. *Fête Solemnelle des Tabernacles.* — Plein, door huizen omgeven, waar zoowel op den grond als op de daken een aantal Loofhutten zijn opgericht. Links op den voorgrond worden nieuwe takken aangebracht.

2573 11. *Moyse dresse le Tabernacle.* — Links staat de Ark des Verbonds, bestraald door Hemelsch licht, en waarheen Mozes met de hand vóór het gelaat zich begeeft.

2574 12. *Moyse met la Table, le Chandelier & l'Autel d'Or dans le Tabernacle.* — Het binnenste van het Heilige ondersteund door een pilaar. Links op den voorgrond verwijdert zich een Priester.

4e Rij.

2575 13. *Autel, Cuvier, & Colonnes d'airain.* — Het Voorhof van Salomo's Tempel.

2576 14. *Dédicace du Temple de Salomon.* — Rechts Salomo, knielende op eene verhevenheid en omringd door zijn volk, terwijl op den achtergrond het offer door Hemelsch vuur wordt ontstoken.

2577 15. *l'Arche de l'Alliance au Lieu, très-Saint.* — De Ark tusschen twee kolossale beelden van engelen.

2578 16. *Mer d'Airain.* — Voorhof van Salomo's Tempel, met de koperen Zee, door runderen gedragen.

2de Staat in: *Biblia Hebraica Manualia .... edita a Johanne Simonis. Prostant Amstelaedami, Apud Jacobum a Wetstein, M.DCC.LIII.* 8°.

Aldaar is de plaat in de hoogte middendoor gesneden, zoodat er twee maal twee rijen zijn ontstaan, verder zijn alle op- en onderschriften, pagineering en beteekening uitgeslepen en in plaats daarvan Latijnsche onderschriften aangebracht, onder elke der voorstellingen.

Op ééne plaat, i. r. b.: *Pag. 87.*
N°. 2563: *Vestimentum Pontificis Maximi Exod. XXVIII.*
N°. 2564: *Moses Tabernaculum atrio cingit Exod. XXXVIII.*
N°. 2565: *Altare aereum 2 Chron. IV. 1.*
N°. 2566: *Levitae 2 Chron. V. 12. XXXV.*

N°. 2567: *Altare aureum suffitus Exod XXX.*
N°. 2568: *Labrum aeneum. Exod XXX.*
N°. 2569: *Ceremonia aquarum Zelotypiae Num. V.*
N°. 2570: *Candelabrum aureum Exod XXV.*

Op ééne plaat, i. l. b.: *Pag. 156.*

N°. 2571: *Mensa Panum Propositiones Exod. XXV.*
N°. 2572: *Festum Tabernaculorum Levit. XXIII.*
N°. 2573: *Moses figit Tabernaculum Exod. XL.*
N°. 2574: *Mensa, Candelabrum et Altare aureum in Tabernaculo Exod. XL.*
N°. 2575: *Altare, Pelvis et Columnae ex aere I. Reg. VII. VIII.*
N°. 2576: *Dedicatio Templi Salomonis I. Reg. VIII.*
N°. 2577: *Arca foederis in Sancto Sanctorum. I. Reg. VIII.*
N°. 2578: *Mare aeneum I Reg. VII.*

In: *Flavius Josephus, Geschiedenissen der Joden.* 8° (N°. 321) komen in den 2[den] druk van 1736 eenigszins verkleinde copiën van de tegenzijde voor naar 10 van deze prenten; zij zijn aldaar van achteren bedrukt en o. r. o. of o. l. o. zijn de letters *I. L.* geplaatst. — H. 65—68, B. 79—83 mm.

Deel I. pag. 262	naar N°. 2573.	Mozes staat hier links.
pag. 264	naar N°. 2571.	De Priester staat hier links.
pag. 266	naar N°. 2570.	De Hoogepriester staat hier links.
pag. 268	naar N°. 2567.	De Hoogepriester staat hier rechts.
Deel II. pag. 793	naar N°. 2577.	Op het origineel staat de engel, die het meest naar de Ark overbuigt, links, hier rechts.
pag. 795	naar N°. 2578.	De daarbij staande personen zijn hier links.
pag. 799	naar N°. 2563.	Het rund is hier naar links gekeerd.
pag. 804	naar N°. 2575.	De trap is hier rechts.
pag. 809	naar N°. 2576.	Salomo is hier links.
pag. 811	naar N°. 2572.	Het aanbrengen van nieuwe palmtakken is hier rechts.

350

(W. Goeree), Mosaize Historie der Hebreeuwse Kerke.... Gedrukt voor den Autheur, en worden te Koop gevonden Tot Amsterdam By desselfs Zonen, Willem en David Goeree, op de Louwrier-Gragt, tussen de Konijne en Haase-Straat; in 't Jaar 1700. 4 dln. folio.

Hierin 50 prenten door Jan Luyken, waarvan de 4 vignetten op de titelprenten, N°. 2579, 2589, 2593 en 2610, cirkelvormig zijn, in doorsnede 118 mm. De overige prenten zijn H. 270—296 mm., met uitzondering van N°. 2612—2617, die 249—255 mm. zijn.

De breedte is zeer verschillend, als:

160—180 mm.: N°. 2580, 2587, 2591, 2612—2617.
349—371 mm.: N°. 2581, 2582, 2584, 2585, 2589, 2595—2602, 2606—2609, 2621—2624.
440 mm.: N°. 2592.
527—567 mm.: N°. 2586, 2594, 2604, 2605, 2618—2620, 2625, 2626, 2628.
632—640 mm.: N°. 2583, 2590.
760—768 mm.: N°. 2603, 2627.
838 mm.: N°. 2611.

De onderschriften i. d. m. De verklaring der aanwijzingen bevindt zich in het boek.

Alleen de titelprenten zijn beteekend i. d. m.: *Ioh. Luyken fecit ad mentem Authoris.*

DEEL I.

2579 *1.* Vignet op de titelprent.
i. d. b. m. in Grieksche karakters: *Hautai gar eisin hai duo diathekai. Gal. 4. 24.* (Want deze zijn de twee verbonden). — Op den voorgrond links zit Mozes tusschen twee steenen tafelen, die tot opschrift voeren: *Deut: 5 : 22.* en *Deuteronomium 4 : 8.*; daarnaast eene rol, waarop: *Psalm 33.* en onder de door Mozes vertrapte Egyptische afgoden: *Exod. 12 : 12.* — Op den tweeden grond rechts Abram door Melchizedek gezegend, en nog meer achterwaarts een steen, met het opschrift: *Deeze zyn de twee verbonden,* en waar naast links eene vrouw, vóór wie Izak knielt, rechts eene tweede, staande naast Ismaël.

2580 *2.* i. r. b.: *1 Deel P. 10. — Abrahams Geslagt en Maagschap etc.* — Een aantal mannen, vrouwen en kinderen van verschillenden leeftijd, die bijeenkomen ter beschouwing van de geslachtslijst van Noach tot Mozes.

2581 *3.* Pag. 50. Rand rondom de kaart van het land Kanaän voorzien van 22 kleine medaillons, waarvan 21 met afbeeldingen van voorvallen uit het leven van Abraham.

Boven van het midden naar rechts:

1. *De Reys-togten van Abraham, gaande uit Ur der Kaldëen na Kanaan.*
2. *Gen. 11 : 31. en 12 : 4. 5.* — Abram verlaat Ur.
3. *Gen. 12 : 7.* — Abram bouwt een altaar in het eikenbosch More.
4. *Gen. 12 : 14. 15.* — Farao rooft Sarai.

Aan de rechterzijde van boven af:

5. *Gen. 12 : 19. 20.* — Sarai aan Abram teruggegeven.
6. *Gen. 13 : 7. 8. 9.* — Scheiding van Abram en Loth.
7. *Gen. 13 : 14. etc.* — Abram overziet het land Kanaän.
8. *Gen. 14 : 1—12.* — Loth gevangengenomen.

Beneden van rechts naar links:

9. *Gen. 14 : 14—17.* — Abram verslaat Kedor Laomer.
10. *Gen. 14 : 18.* — Abram ontmoet Melchizedek.
11. *Gen. 15.* — Gods verbond met Abram.
12. *Gen. 16 : 5. 6. etc.* — Hagar door Sarai vernederd.
13. *Gen. 17 : 1—22.* — De geboorte van Izak aangekondigd.

Abraham vant Slaan der vijandige Koningen, met zyn Neef Loth, en den hernoomen Beuyt wederg

JAN LUYKEN 1700. N° 2582.

; word van Melchizedek in't Dal des Konings met den Eeren-Wyn beschonken en Gezeegend Gen. 14

14. *Gen. 17 : 23.* — Instelling der besnijdenis.
15. *Gen. 18 : 1—17.* — Abraham ontvangt de drie mannen.

Aan de linkerzijde van beneden af:

16. *Gen. 21.* — Geboorte van Izak.
17. *Gen. 21 : 8. 9.* — Ismaël bespot Izak.
18. *Gen. 21 : 14.* — Hagar weggezonden.
19. *Gen. 22 : 1—14.* — Abraham offert Izak.

Boven van links naar het midden:

20. *Gen. 23 : 1—20.* — Begrafenis van Sara.
21. *Gen. 24.* — Ontmoeting van Eliëzer en Rebekka.
22. *Gen 25.* — Begrafenis van Abraham.

Dubbele grootte.

Eene copie van de tegenzijde naar de medaillons N°. 2—22 wordt gevonden bij wijze van lijst rondom een ledig vak, waarschijnlijk bestemd voor het schrijven van een Nieuwjaarswensch. — i. r. b. staat het cijfer *29.* Het geheele blad is H. 391, B. 312 mm.

Bovenaan in het midden is eene open ruimte omgeven door een bloemfestoen en daaronder: *Abrahams reistogten uit Ur na Canaan.*

Rechts daarvan de copiën:

naar N°. 2. De karavaan beweegt zich naar links.
naar N°. 3. Abram naar rechts gekeerd.

Aan de rechterzijde van boven af:

naar N°. 4. Farao's paleis aan de linkerzijde.
naar N°. 5. de Koning aan de linkerzijde.
naar N°. 6. Loth begeeft zich naar rechts.
naar N°. 7. Abram ziet naar rechts.
naar N°. 8. De gevangenen worden naar links gevoerd.
naar N°. 9. Abram komt van rechts, met het zwaard in de linkerhand.

Beneden van rechts naar links:

naar N°. 10. Melchizedek ter rechterzijde.
naar N°. 11. Abram links, het vuur rechts.
naar N°. 12. Hagar begeeft zich naar rechts.
naar N°. 13. Abraham knielt aan de linkerzijde.
naar N°. 14. De tent met hare bewoners rechts.

Aan de linkerzijde van beneden af:

naar N°. 15. De drie bezoekers zitten aan de linkerzijde.
naar N°. 16. Sara ligt aan de rechterzijde.
naar N°. 17. Sara met Izak bevinden zich links.
naar N°. 18. Hagar begeeft zich naar links.
naar N°. 19. Abraham staat links, met het mes in de linkerhand.
naar N°. 20. De ingang der spelonk is links.

Boven van links naar rechts:

naar N°. 21. Eliëzer staat rechts.
naar N°. 22. De ingang der spelonk is links.

2582 *4.* b. r. b.: *1 Deel P. 114. — Abraham .... word van Melchizedek in 't Dal des Konings met den Eeren-Wyn beschonken en Gezeegend Gen. 14.* — Met aanwijzingen *A—T.* — Op den voorgrond het behandelen van den

buit; op den tweeden grond rechts Melchizedek met zijn gevolg, dat verkwikkingen aanvoert; verder achterwaarts de Koning van Sodom met zijn wagen en de door Abram heroverde kudden, die huiswaarts keeren. Links Abram met zijne manschappen, daarachter de verloste inwoners van Sodom, en Loth.
Dubbele grootte.

2583 *5.* b. r. b.: *1 Deel P. 302. — Doe dede de Heere, Swavel en Vijer regenen over Sodom en Gomorra.... Gen. 19 : 24. 25.* — Het vernietigen der beide steden door hemelsch vuur, het ineenstorten der huizen en het verzinken van de geheele streek in de diepte.
Vierdubbele grootte.

2584 *6.* o. r. o.: *1 Deel P. 416. — Eliezer Abrahams Huys-bezorger.... versoekt van Bethuël een Houwelyk voor zyns Heeren Zone Isaak, met de dogter Rebekka te stigten. Gen. 24.* — Met aanwijzingen *A—M.* — In eene opene hal zitten op den voorgrond rechts Bethuël en zijne vrouw in gesprek met Eliëzer, verder links Laban en Rebekka en de knechten van Abraham bezig zich van stof te ontdoen. Op den tweeden grond rechts het aanrechten der tafel, links het ontpakken der geschenken. Op den achtergrond de stalling, waar de kameelen worden verzorgd.
Dubbele grootte.

2585 *7.* b. r. b.: *1 Deel P. 572. — De Vader Jakob.... 'thuys van Laban ontvlugt, en van hem.... agter-haald, maaken 't zaamen een Verbond.... Gen. 31.* — Met aanwijzingen *A—W.* — In eene boschrijke streek zitten Jakob en Laban met hunne volgelingen en geven elkaar de hand. Op den tweeden grond links en in het midden de tenten van Jakobs vier vrouwen, elke met hare kinderen; rechts het oprichten van een gedenkteeken tot bezegeling van het verbond. Op den achtergrond de verschillende kudden van den aartsvader.
Dubbele grootte.

2586 *8.* i. r. b.: *1 Deel P. 611. — Jakob.... verdeeld zyn gantse have in twee legers, en trekt.... zyn Broeder tegemoet Gen. 32 : 7. 14—17.* — Met aanwijzingen *A—O.* — Op den voorgrond de verschillende kudden door Jakob bestemd tot geschenk voor Ezau; daarachter de aartsvader zelf met zijne vrouwen, elke met hare kinderen, en de helft zijner bezittingen van allerlei vee, terwijl op den achtergrond de andere helft daarvan volgt.
Driedubbele grootte.

2587 *9.* i. r. o.: *1 Deel P. 658. — t Graf-Gedenkteeken dat Jakob over Rachel oprigte aande weg naa Bethlehem Ephrata. Gen. 35 : 19. 20.* — Afbeelding van dat gebouw volgens de meening van Rabbi Benjamin als een gedeeltelijk bouwvallig en met planten begroeid tempeltje, met een rechtlijnig dak, hier voorgesteld, omringd door het tooneel van den Bethlehemitischen kindermoord. Het frontispice van het gebouw voert tot opschrift: *Hier leyd de Schoonheyd en de Liefde.*; op een afgebroken voetstuk i. r. o. leest men behalve de pagineering: *Jeremia 31 : 15. Daar is een Stemme in Rama gehoord; Rachel beweende haare Kinderen. Matth 2 : 18.*

Boven die voorstelling, als op een los vel papier, is eene tweede afbeelding van hetzelfde gebouwtje, met een koepeldak en in goed onderhouden toestand, omringd door Turken. Dit is volgens de schets, die de reiziger Thevenot er in 1650 van maakte.

Deel II.

2588 *10.* Vignet op de titelprent.

Op den voorgrond zitten links drie herders met hunne schapen, rechts vijf vrouwen en kinderen; daartusschen in eene afzonderlijke omlijsting de ontmoeting van Jakob en Jozef. Daarboven verschillende akkerwerktuigen en daartusschen een lint, waarop: *Et regit et servat*

2589 *11.* o. r. o.: *2 Deel P. 85. — Josef op des Konings tweede Staatzye-Waagen Omgevoerd; en tot een Verzorger des algemeenen Voorraads uytgeroepen. Gen. 41 : 42. 43.* — Groot plein, waarover zich een stoet beweegt, waarvan Jozef op een wagen met vier paarden op den voorgrond het middenpunt is, voorafgegaan door muzikanten en gevolgd door ruiters, priesters met hunne afgoden, personen, die geld onder het volk werpen enz. Rechts op den achtergrond het Koninklijk Paleis, waar Farao met zijne hovelingen staat toe te zien boven aan den trap, aan welks voet de groote staatsiewagen, met acht paarden bespannen, wacht.

Onderaan een rand, waarop 10 Egyptische munten zijn voorgesteld.

Dubbele grootte.

2590 *12.* b. r. b.: *2 Deel P. 110. — Joseph het koorn .... verkopende, brengd des Konings Schat-kist vol geld.... terwyl hy ook zyn Broeders versoekt.... Gen. XLI. etc.* — Met aanwijzingen *A—P.* — Groot plein in eene stad, die door afgodsbeelden, piramiden, enz. als eene Egyptische wordt aangeduid. Rechts op den voorgrond het paleis, waar Jozef op het bordes staat en juist de bede zijner broeders om graan te mogen koopen, aanhoort; vóór dat paleis de tafels, waar de betaling geschiedt. Het plein is geheel gevuld met groepen, die met ledige zakken komen, die bezig zijn met onderhandelen, of die met gevulde zakken graan huiswaarts keeren. Achtergrond de groote pakhuizen, waar het graan wordt afgeheschen.

Ongeveer vierdubbele grootte.

2591 *13.* o. r. o.: *2 Deel. P. 195. — De Plegtelykheid der Zoon-Aanneeming, by de Romeynen Adoptio genoemd.* — Op een ruim plein in eene Romeinsche stad verklaart de hoofdpersoon ten overstaan van den magistraat en onder het opheffen van een geldstuk, dat hij den daarbij staanden jongeling tot zoon aanneemt.

Daaronder eene rij van vijf Romeinsche penningen.

Boven de hoofdvoorstelling, als op een afzonderlijk blad, Jakob, die de zonen van Jozef, Manasse en Ephraïm, zegent.

2592 *14.* b. r. b.: *2. Deel P. 362. — Joseph.... maakt.... een Rouwklage van seven dagen over Jakob, en begraaft hem in de Spelonke Machpela. Gen 50 : 5—13.* — Met aanwijzingen *A—V.* — Links op den tweeden grond de begraafplaats, waar het als eene mummie ingewikkelde lijk van Jakob wordt ingedragen. Daarachter Jozef met zijne twee zonen en zijne broeders, omgeven op den voorgrond door de klagers, op den achter-

grond door de medegekomen Egyptenaren en den stoet van wagens, waarmede zij naar Machpela gekomen zijn.

Ongeveer driedubbele grootte.

Deel III.

2593 *15.* Vignet op de titelprent.

Op den voorgrond links drie mannen onder toezicht van een Egyptischen drijver bezig met tichelsteenen te vervaardigen; rechts twee weenende vrouwen bij hare gedoode zuigelingen en eene derde, aan welke haar kind ontroofd wordt. Daarachter op eene afzonderlijke afbeelding het vinden van Mozes door Farao's dochter en daarboven een aantal akkerwerktuigen, waartusschen een lint met het opschrift: *Abjectus emergo.*

2594 *16.* i. r. b.: *3 Deel Pag. 80. — Faro, om den aanwas der kinderen Israels te schutten.... maaktse 't leven bitter. Exod. 1 : 11. 14. en kap. V.* Met aanwijzingen *A—V.* — Op den voorgrond de verschillende bezigheden voor het vervaardigen van leem en de tichelsteenen. Op den tweeden grond rechts het opstapelen van die steenen, links het gereedmaken van het voedsel voor de arbeiders. Op den achtergrond links de slavendienst der Hebreërs bij den veldarbeid en het vervoer der steenen naar de steden Pithom en Raämses; rechts eene bespreking der Egyptische vroedvrouwen onder palmboomen, het werpen der Hebreeuwsche kinderen in den Nijl en het vinden van Mozes.

Ongeveer driedubbele grootte.

2595 *17.* b. r. b.: *3 Deel P. 116. — Moses gebied Aaron het water der rieviere.... te slaan; soo dat het in Bloed veranderd.... Exod 7 : 20, 21.* Op den tweeden grond in het midden staat Farao; achter hem links zijn gevolg en de toovenaars, die het wonder nadoen. Tegenover den Koning staan Mozes en Aäron aan de rivier, waarvan de oevers bedekt zijn met toeschouwers, terwijl in het water tal van doode visschen en eenige krokodillen drijven. Op den voorgrond links worden de visschen op den wal gehaald; op den achtergrond ziet men de stad.

Dubbele grootte.

2596 *18.* b. r. b.: *3 Deel P. 122. — Ende Aaron strekte zijn hand uit.... en daar quamen Vorssen op en bedekten Egipten-land. Exod. 8 : 5, 6, 7.* — Op den tweeden grond links staan Mozes en Aäron bij de rivier, waaruit tallooze kikvorschen te voorschijn treden, te vergeefs bestreden met allerlei middelen en doordringende tot het rechts gelegen paleis van Farao, die onder het groote balkon aan den maaltijd zit.

Dubbele grootte.

2597 *19.* b. r. b.: *3 Deel Pag. 134. — Aaron slaat het Stof der aarde, en 't werd door heel Egipten tot Luysen.... Exod.8 : 17, 19* — Op den tweeden grond in het midden Mozes en Aäron; links van hen boven aan den trap van zijn paleis de Koning, tot wien de toovenaars komen, erkennende hier Gods vinger te zien; verder aan alle zijden menschen en dieren onder den invloed der plage. Op den voorgrond rechts op een blad papier de afbeelding der parasieten behoorende bij verschillende dieren.

Dubbele grootte.

Mofes zyn Staf na den hemel verheffende, word Egiptenland met Donder, fwaren Hagel en V

JAN LUYKEN 1700. N° 2600.

enschen en beesten, en al wat op den velden is geslagen, en 't geboomte verbrooken. Exo. 9: 24. 25.

2598 *20.* b. r. b. *3 Deel P. 142. — Egiptenland met een sware Vermenging van Ongedierte geplaagd.... Exod. 8 : 21, 22, 24.* — Aan alle zijden voorstellingen van menschen en dieren, die aangevallen worden door de tallooze insecten, waartegen zij zich te vergeefs trachten te verdedigen door vuren aan te leggen en door andere middelen. Links op den achtergrond Farao op zijn troon onder een steenen baldakijn, terwijl Mozes en Aäron vóór hem staan.
Dubbele grootte.

2599 *21.* b. r. b.: *3 Deel P. 152. — Het Vee der Egiptenaren door Pest geslagen; werpen Moses en Aaron asse uit den Oven naden hemel; en menschen en beesten worden met.... Sweeren aangetast. Exod, 9 : 3 10. etc.* Rechts op den tweeden grond staat Farao vóór den ingang van zijn paleis en ziet vóór zich zijne toovenaars nedervallen onder de ook hen aantastende plage, terwijl Mozes de asch omhoog werpt. Daarachter links en op den voorgrond tal van menschen, misvormd door de zwelling der pestbuilen; op den achtergrond het dood nedervallen van allerlei vee.
Dubbele grootte.

2600 *22.* b. r. b.: *3 Deel P. 154. — Moses zyn Staf na den hemel verheffende, word Egiptenland met Donder, swaren Hagel en Vijer.... geslagen.... Exo. 9 : 24, 25.* — Tooneel buiten de stad, waar tengevolge van de losbrekende elementen menschen en beesten gedood of gewond nederstorten, boomen en struiken worden vernield en verdere verwoesting wordt aangericht. Op den achtergrond links de stad, waar Farao onder beschutting der poort toeziet, terwijl iets meer naar voren Mozes en Aäron staan.
Dubbele grootte.

2601 *23.* b. r. b.: *3 Deel P. 160. — Moses zyn hand.... uit-strekkende, doet Godt.... Sprinkhanen over heel het land opkomen.... Exod. 20 : 13, 14, 15.* Voorstelling van den vergeefschen strijd tegen de insecten, die alles kaal eten en de beesten dol maken. Op den tweeden grond links staan Mozes en Aäron; tegenover hen zit Farao op zijn wagen, die door vier paarden wordt getrokken. Achter den Koning de stad.
Dubbele grootte.

2602 *24.* b. r. b.: *3 Deel P. 166. — Moses zyn hand na den Hemel uitstrekkende, vald een Dikke Duysternis.... over gands Egipten-land.... Exod. 10 : 22, 23.* — Tooneel in eene stad, waar de personen in het duister tastend hun weg zoeken of moedeloos nederzitten, of wel zich bij kunstlicht langzaam voortbewegen. Op den achtergrond links het door de zon helder beschenen land Gosen.
Dubbele grootte.

2603 *25.* o. r. o.: *3 Deel P. 296.* — Links een vignet gevormd door een grooten steen, waarop eene kroon met zwaard en schepter, eene priestermuts met reukschaal en wetsrol en eene weegschaal, en waaroverheen een papier hangt met opschrift: *de Veertig-Jaarige Reys-togten der Kinderen Israels Num. XXXIII....* De streek tusschen Egypte en Palestina in vogelvlucht gezien: rechts de Roode Zee, links beneden de Middellandsche

Zee, links boven de Doode Zee, met aanwijzing van al de in het Bijbelsch verhaal genoemde plaatsen en kleine voorstellingen van het aldaar voorgevallene.

Ongeveer vierdubbele grootte.

2604 *26.* b. l. b.: *3 Deel P. 372. — de kinderen Israels .... komen in Elim .... Exo. 15 : 27.* — Voorstelling van eene oasis te midden van eene dorre streek, en waar het volk zoowel als het vee zich rijkelijk te goed doet aan den overvloed van water in de schaduw der 70 palmboomen.

Driedubbele grootte.

2605 *27.* b. r. b.: *3 Deel P. 500. — Moses de Kinderen Israels .... aanden .... Sinai henen geleyd hebbende; word .... de Wet Gods .... afgekondigd. Exod XIX.* — Met aanwijzingen *A—W.* — Rechts op den achtergrond de Sinaï omgeven door wolken en vuur; aan den voet van den berg staat Mozes en spreekt de Oudsten des volks toe. De voorgrond geheel bezet met de Israëlieten, de mannen links, de vrouwen en kinderen rechts, die met kenteekenen van schrik en eerbied het schouwspel gadeslaan.

Driedubbele grootte.

2606 *28.* b. r. b.: *3 Deel P. 615. — Moses .... bouwd een Altaar; rigt XII Steenen op .... Exod. 24.* — Met aanduidingen *A—I.* — Op den voorgrond in het midden het altaar en aan beide zijden het gereed maken der offerdieren; daarachter links Mozes, die de wetsrollen en het volk besprengt; rechts het oprichten van 12 gedenksteenen. Achtergrond: de berg Sinaï, gehuld in wolken en vuur.

Dubbele grootte.

2607 *29.* b. r. b.: *3 Deel P. 658. — Ende zy seiden, maakt ons Goden .... Doe antwoorde Aaron; ruk-af de Goude Oorciercelen .... en brengtze tot mij. Exod. 32 : 1. 2.* — Met aanduidingen *A—H.* — Op den voorgrond in het midden Aäron, die een model teekent voor het Gouden Kalf; links anderen bezig met het pedestal. Rechts de vrouwen, die zich ontdoen van hare sieraden, om die te brengen bij de schaal, waar alles gewogen wordt. Verder achterwaarts de tenten der Israëlieten en geheel op den achtergrond rechts de berg Sinaï.

Dubbele grootte.

2608 *30.* b. r. b.: *3 Deel P. 664. — Doe seide het Volk; Dit zyn uwe Goden .... ende Aaron .... riep uit; morgen sal den Heere een Feest zyn. Exod. 32 : 4.* — Met aanwijzingen *A—M.* — Op den voorgrond links bij den smeltoven met windas en blaasbalg, het beschouwen van den gietvorm van het beeld; rechts het vlechten van kransen en festoenen. Daarachter het oprichten van het Gouden Kalf en het bouwen van een altaar; op den achtergrond links het leger der Israëlieten, rechts de berg Sinaï.

Dbbele grootte.

2609 *31.* b. r. b.: *3 Deel P. 670. — Ende zy .... Offerden Brand-Offer .... en zaten neder om te Eten en te Drinken .... Exod. 32. 6.* — Met aanwijzingen *A—L.* — Op den voorgrond links een feestmaal, rechts het slachten der offerdieren; op den tweeden grond het Gouden Kalf en het daarvóór

opgerichte altaar, omgeven door de aanbiddende menigte. Op den achtergrond verscheidene groepen, die zich met dansen vermaken; geheel achteraan rechts de berg Sinaï en aan den voet daarvan Mozes, die met Jozua terug keert en de Tafelen der Wet tegen de rots verbrijzelt.

Dubbele grootte.

DEEL IV.

2610 *32*. Vignet op de titelprent.

Op den voorgrond links vier mannen bezig met het vervaardigen van deelen van den Tabernakel, rechts drie vrouwen bezig met spinnen. Daarachter Mozes, die het plan voor den Tabernakel beoordeelt, en daarboven verschillend vaatwerk voor den tempeldienst, waartusschen zich een lint slingert, waarop: *Facient mihi Sanctuarium.*

2611 *33*. i. h. m. v. d. b. m.: *4 Deel P. 9. — Moses..... doet.... den Tabernakel.... toebereiden en tot den opstal veerdig maken. Exod. XXV. XXVI. XXVII. etc.* — Met aanwijzingen *1—57*. — Op den voorgrond rechts zit Mozes en neemt de geschenken van het volk voor den voorgenomen bouw in ontvangst; verder is de geheele ruimte van voorgrond en tweeden grond ingenomen door allerlei werkplaatsen, waar de meest verschillende bezigheden worden verricht ter vervaardiging van de onderdeelen van den Tabernakel, zoowel van het gebouw zelf als van de voorwerpen bestemd voor den Dienst. Achtergrond het leger der Israëlieten.

Ongeveer vijfdubbele grootte.

2612 *34*. i. d. m.: *4 Deel P. 198. — Aaron en zyne Zonen den Linnen-Onderbroek en Rok met Oogjes aangedaan. Exod. 28 : 42. 39.*

Op deze en de navolgende vijf prenten is de voorstelling genomen in den Voorhof van den Tabernakel, waar de genoemde kleedingstukken aan den Hoogepriester en zijne zonen worden aangedaan. Boven die afbeeldingen zijn dan in afzonderlijke omlijsting de gewaden nogmaals grooter voorgesteld.

2613 *35*. i. d. m.: *4 Deel P. 204. — Het Aanbinden van de geborduurde Gordel en Onder-Priesterlyke Mutzen. Exod. 28 : 39.*

2614 *36*. b. r. b.: *4 Deel P. 212. — Aaron den Mantel des Ephods of Rok met Goude Schellen aangedaan. Exod. 28 : 31—35.*

2615 *37*. i. d. m.: *4 Deel P. 220. — Den Ephod of Gouden Schouder-Kleed, Aaron aangebonden. Exod. 28 : 6—14.*

2616 *38*. i. d. m.: *4 Deel P. 226. — De Borst-Lap met de XII Ligt-geevende Steenen Urim en Thummim, Aaron aangedaan. Exod 28 : 15—30.*

2617 *39*. i. d. m.: *4 Deel P. 232. — Aaron den Hoed van Fyn Linnen opgezet en de Goude Plaat aangebonden. Exod. 28 : 41, 37, 39. etc. Lev. 8 : 9.*

2618 *40*. b. r. b.: *4 Deel P. 290. — Den Tabernakel met zynen Voorhof.... in opstal gebragt; word.... gestoffeerd. Exod. XL.* — Met aanwijzingen *1—54*. — Op den tweeden grond het in elkaar zetten van de gereed gemaakte gedeelten van den Tabernakel en het oprichten der pilaren, die

met de daartusschen gehangen gordijnen den Voorhof omringen. Op den voorgrond links het aanvoeren der bouwdeelen; rechts onder eene tent Mozes, die de bouwkundige plannen aangeeft, en Aäron, die zijne zonen wijst naar den achtergrond, waar de verschillende voorwerpen, voor den eeredienst bestemd, worden aangevoerd. Geheel achteraan de volksmenigte der Israëlieten.

Ongeveer driedubbele grootte.

2619 *41.* o. l. o.: *4 Deel P. 292. — Den Opstal des Tabernakels.... van Sijon afgehaald en tot den Tempel gebragt; terwyl Salomon.... het Huys des Heeren inwyd.... I. Kon. VIII.* — Met aanwijzingen *A—Q.* — Het voorhof van Salomo's Tempel, die zich in het midden verheft, omgeven door reusachtige gebouwen. Op den tweeden grond in het midden staat de Koning in zegenende houding, terwijl de uit den Tabernakel afkomstige voorwerpen voor den eeredienst langs hem heen naar het nieuwe gebouw worden gedragen. Vóór den ingang daarvan brandende offers op het groote altaar, terwijl aan alle zijden in het Voorhof een aantal kleinere altaren zijn opgericht, bij welke de tallooze offerdieren worden gereed gemaakt en verbrand.

Ongeveer driedubbele grootte.

2620 *42.* b. r. b.: *4 Deel P. 330. — Den Tabernakel opgeregt zijnde, Zalfd Moses deselve.... terwyl de XII. Vorsten Israels haar Offer-geschenken.... brengen. Lev. 8. Num. 7.* — Met aanwijzingen *A—Z—Bb.* — De geheele tweede grond wordt ingenomen door den gereed gemaakten Tabernakel, met aan wederzijde de tenten der Levieten; aan den ingang staat Aäron en neemt de geschenken, die gebracht worden, aan. Op den voorgrond in het midden staat Mozes, die de hulde ontvangt van de Hoofden der Stammen, die met hunne banieren van verschillende zijden in ossewagens aankomen. Achtergrond het leger der Israëlieten.

Ongeveer driedubbele grootte.

Eerste Staat.

In de eerste afdrukken zijn de pilaren aan de voorzijde van den Voorhof geheel onbeschaduwd.

Tweede Staat.

In de latere afdrukken zijn de pilaren bedekt met horizontale lijnen, doch is de prent overigens onveranderd.

2621 *43.* i. r. b.: *4. Deel P. 392. — De Levyten.... worden.... Ontzondigd; en door.... voorstellen aant Heyligdom tot desselfs Dienst ingewyd. Num. 8.* — Met aanwijzingen *A—R.* — Voorstelling van het Voorhof van den Tabernakel, waar de Levieten worden gereinigd, gewijd en in het Heiligdom gevoerd; links op den voorgrond Mozes, verder achterwaarts Aäron; middenin het altaar. Achtergrond het leger der Israëlieten.

Dubbele grootte.

2622 *44.* i. r. b.: *4 Deel P. 436. — De Leger-Ordening, volgens welke de XII Stammen.... haar ronds-om den Tabernakel moesten nederslaan. Num. Kap. I en II.* — Met aanwijzingen *A—Y.* — Overzicht in vogelvlucht van

de legering der Israëlieten. In het midden de Tabernakel, onmiddellijk omgeven door de Levieten en in wijderen kring door de twaalf stammen, drie aan elke zijde, en elke daarvan weder verdeeld in acht afdeelingen rondom eene open ruimte. Op den voorgrond het inzamelen van manna; geheel links een hooge boom.

Dubbele grootte.

In: *Descriptio Orbis Antiqvi in XLIV. Tabulis exhibita a Io. Davide Koelero Hist. et Polit. P. P. Altdorfino studio atque opera Christophori Weigelii Norimbergae.* z. j. folio, komt onder N°. 32 de copie van dezelfde zijde van deze prent voor.

Deze heeft i. r. b.: *32,* — i. d. m.: *Castra metatio oder Zeichnung der Lager-Ordnung, nach welcher die XII Stämme.... sich lagern müssen. 4 B. Mos. 1. 2. 3.* — en daaronder de verklaring van de op de prent voorkomende aanwijzingen *A—Y.* — Op het origineel wordt de groote boom op den voorgrond links beneden door de randlijn gesneden; op de copie blijft de geheele boom binnen die randlijn. — H. 281, of met de marge 318, B. 380 mm.

2623 *45.* i. l. b.: *4 Deel. P. 462. — Jehu doed de 't Zeventig hoofden der Zonen Achabs.... in twee hoopen leggen.... 2 Kon. 10.* — Rechts het koninklijk paleis, waar Jehu staat boven aan de trap, aan welker voet de afgehouwen hoofden op twee stapels bijeenliggen, ten aanschouwe eener talrijke volksmenigte tegenover hem.

Dubbele grootte.

2624 *46.* i. l. b.: *4 Deel. P. 463. — Jehu doed te Samaria alle de Baals Priesters en heel de rest van 't huys Achabs ombrengen. 2 Kon. 10.* — Het midden der prent wordt ingenomen door den Baälstempel, waarvan het inwendige zoowel als de geheele straat rondom dat gebouw allerlei tooneelen van moord en vernieling te zien geeft.

Dubbele grootte.

2625 *47.* o. r. o.: *4. Deel. P: 592. — De Legertogt der XII. Stammen Israels, soo deselve.... voort-trokken.... Num. X. etc.* — Met aanwijzingen *1—37.* — Geheel op den voorgrond een aantal mannen, die door het omhakken der boomen den weg voor de naderende Israëlieten vrij maken. Deze naderen door de vlakte, afgedeeld in stammen, voorafgegaan door Mozes en Aäron, tusschen wie de Ark des Verbonds gedragen wordt en boven wie de Wolkkolom zweeft.

Driedubbele grootte.

2626 *48.* o. r. o.: *4 Deel P. 646. — Moses doet de Bel-hamels.... op-hangen, en veel vande rest ter dood brengen. Num. XXV.* — Op den tweeden grond rechts, vóór den ingang van het Voorhof des Tabernakels, de tent, waar Mozes in tegenwoordigheid der Oudsten zijne bevelen geeft. Daarachter aan beide zijden de tenten der Israëlieten, tusschen welke zich boomen en galgen bevinden, belast met de lijken der terechtgestelden. Op den voorgrond links en rechts het ter dood brengen der afvalligen; in het midden het begraven der gevonden afgoden.

Driedubbele grootte.

2627 *49.* i. r. b.: *4 Deel P: 655. — Moses.... wrake vande Midianiten genomen.... hebbende, doet ook hare Vrouwen en alle Knegtjes door 't sweerd vallen, de geroofde.... tot een beuyt uitdelen. Num XXXI.* — Met aanwijzingen *A—M.* — Rechts op den tweeden grond Mozes en Eleazar, hunne bevelen gevend; meer naar links het dooden der gevangen vrouwen en knapen en het wegvoeren van de jonge meisjes. Op den voorgrond het binnenbrengen van de lijken der vijf koningen der Midianieten en van Bileam, benevens van den buit, welke laatste geheel vooraan door vlammen en water wordt gereinigd. Verder achterwaarts het wegdrijven van het veroverde vee en geheel op den achtergrond links de brandende steden van de Midianieten, rechts de legerplaats van de Israëlieten.

Ongeveer vierdubbele grootte.

2628 *50.* b. r. b.: *4 Deel P. 689. — Josua.... aande Jordane gekomen, doet al het volk.... 't land Kanaans intrekken.... Jos. III.* — Met aanwijzingen *A—T.* — Het leger der Israëlieten trekt in twee afdeelingen door het drooge bed van den Jordaan van rechts naar links. Op den voorgrond de bouwdeelen van den Tabernakel op wagens, en de kist, welke het gebeente van Jozef bevat. Op den tweeden grond rechts Jozua, zijne bevelen gevende aan de Oudsten, terwijl vóór hem twaalf gedenksteenen worden opgericht en in het midden der rivier de Ark des Verbonds stilstaat. Verder achterwaarts de tweede afdeeling met het vee naar de overzijde trekkende. Verder achter deze hoofdgroepen, links de reeds in Kanaän aangekomen manschappen; rechts zij, die wachten tot hunne beurt komt.

Driedubbele grootte.

Verder bevinden zich in dit werk drie prenten door andere graveurs vervaardigd naar de teekening van Jan Luyken.

Deel III.

1. b. r. b.: *Derde deel, Fol. 343.* — i. d. m.: *De kinderen Israels droogvoets door de roode zee getrokken, legt Farao in haar verdronken met zyn gansche heyr. Exod. XIV. v.s 28—31.* — Voorstelling van het strand der Roode Zee, waar de Israëlieten de aan wal gespoelde wapenen der Egyptenaren bijeenverzamelen.

o. l. o.: *J. Luiken delin.* — o. r. o.: *J. Schynvoet fec.* — H. 268, B. 364 mm.

2. i. r. b.: *3. Deel. P: 350.* — Op den voorgrond links twee personen, die de kaart der Roode Zee en van de omliggende landen beschouwen, welke, door een breeden rand omgeven, de geheele prent vult. Rechts een persoon, die de maat neemt van een gedooden krokodil; in het midden drie anderen, die eene kleine kaart van hetzelfde water bestudeeren en waarvan één op een steen zit.

Op dien steen: *T. V. Vianen Fecit.* — H. 283, B. 172 mm.

3. o. r. o.: *4. Deel. P: 428.* — i. d. m.: *De Banieren of Veld-Teekenen der XII Stammen Israels. Num. 2 : 2.* — Groot pedestal in drie afdeelingen boven elkaar; op de bovenste, die aan de zijden door loof omgeven is, zijn op vier rijen de banieren der Twaalf Stammen voorgesteld en daaronder:

Nvm. 2. — De middelste afdeeling vertoont als in bas-relief Jakobs afscheid van zijne zonen en daaronder: *Gen: XLIX.* — en nog lager links: *Gen. 49 : 22.* — De onderste bevat naast elkaar vier kabbalistische zinnebeelden, gemerkt *A—D.* — H. 282, B. 170 mm.

Eindelijk komen nog voor eenige copiën naar: *P. Cunaeus, De Republyk der Hebreen. 1682,* als:

i. r. b.: *4 Deel P. 120.* — i. d. m.: *De Tabernaakel met zynen Voorhof in Opstal vertoond.* — Deze afbeelding bestaat uit copiën van de tegenzijde van gedeelten van N°. 446, 455 en 458.

Daarboven is: *De Tabernaakel van ter zyden aante zien.*, copie van de tegenzijde naar N°. 456.

Op de prent, gemerkt i. r. b.: *4 Deel P. 146.* — i. d. m.: *De koperen Brand-Altaar.... afgebeeld,* is de afbeelding der priesters, die bezig zijn met offeren, van de tegenzijde gevolgd naar N°. 453.

In: *Van der Aa, Galerie Agréable du Monde. 1710,* zijn wederom gebruikt na zeer slordige verwijdering der pagineering:

N°. 2580—2587.
N°. 2589—2592.
N°. 2595—2602.
N°. 2604—2609.
N°. 2611—2628.

351

Historie des Ouden en Nieuwen Testaments.... t'Amsterdam, By Pieter Mortier, Boekverkooper. MDCC. 2 deelen. folio.

Gelijktijdig met dit werk verscheen ook eene Fransche uitgave, zijnde volgens de Voorrede de bijschriften van deze laatste vervaardigd door D. Martin, welke door W. Sewel voor de Hollandsche uitgave werden vertaald.

Uit een nog bestaanden afdruk van den oorspronkelijken Prospectus blijkt, dat het werk in 500 exemplaren werd gedrukt, dat het binnen enkele maanden geheel zoude uitkomen, dat de prijs zonder band *f* 36.— op gewoon papier en *f* 47.— op groot royaal papier bedroeg, terwijl eindelijk de geheele verzameling origineele teekeningen te koop werd aangeboden.

Uit den evenzeer nog bestaanden Prospectus van het jaar 1799 blijkt, dat op dat tijdstip de nog onverkochte exemplaren, waaronder 35 in de Fransche taal, waren overgenomen door de Boekhandelaars H. Gartman, W. Vermandel en Zoon, J. W. Smit, J. B. Elwe en W. Holtrop, die ze toen trachtten te plaatsen los en gebonden in drie banden à *f* 15.— en *f* 21.— op gewoon papier, en à *f* 19.— en *f* 26.— op groot papier.

Bij dezen zoogenaamden *Grooten Bijbel van Mortier* is onder het afdrukken de laatste koperplaat van het Nieuwe Testament, welke de prenten: *Ioannes ziet het Nieuwe Ierusalem,* en *De Boom des Levens* te zien geeft,

middendoor gebroken en weder aaneengehecht door schroeven, waarvan in de daarna afgedrukte exemplaren de afdruk zichtbaar is in de omlijsting van de laatstgenoemde afbeelding.

De prenten, door verschillende graveurs vervaardigd, komen twee aan twee voor op de platen; boven elke afbeelding staat op een tablet de verklaring van het voorgestelde in het Hollandsch en in het Fransch, zoodat zij konden dienen voor de uitgaven in de beide talen. Ingeval beide prenten door denzelfden graveur zijn vervaardigd, is alleen de onderste beteekend. — i. l. o. is het volgnummer aangebracht.

In bovenbedoelden Prospectus wordt Jan Luyken alleen als teekenaar van een gedeelte van het werk genoemd, nevens O. Elliger, I. Goeree, Picard, Tideman en Hoet, terwijl de plaatsnijders Joseph Mulder, Jacob Baptist, van der Gouwen, de Blois, Rheinhard en Sluyter met name zijn aangeduid, allen onder het oppertoezicht van David van der Plaes, „voornaem en Konst-ryk Schilder." Echter heeft J. Luyken ook als graveur aan dit boek gewerkt en bevinden zich daarin van zijne hand 28 prenten, 4 vignetten op kaarten en 30 tusschen den tekst gedrukte vignetten.

De prenten zijn beteekend:

o. l. o.:	*I. Luycken jnv. et fecit*	N°. 2630.
o. r. o.:	*I. Luycken fecit*	N°. 2649, 2651, 2653.
o. r. o.:	*J. Luycke inv.*	N°. 2641.
o. r. o.:	*I. Luken fecit*	N°. 2632.
o. r. o.:	*J. Luyken fecit*	N°. 2635, 2647, 2656.
o. r. o.:	*I. Luyken fecit*	N°. 2645.
op de lijst r.:	*I. Luyken fecit*	N°. 2633, 2636—2639, 2643.

H. 196—207, B. 133—138 mm.

Deel I.

2629 *1.* 55 boven. — *De Ceremonie vant Yver-water.* — In het midden staat de vrouw, rechts de priester vóór den Tabernakel, links het altaar.

2630 *2.* 55 beneden. — *De Offeranden van de Overste der Stammen Israels.* Links Mozes vóór den ingang van het Voorhof, tegenover hem de Vorsten wijzende op hunne ossenwagens met geschenken.

2631 *3.* 94 boven. — *Salomon doet den Tempel bouwen.* — Rechts op den achtergrond de Tempel, waarheen de gereedgemaakte stukken steen worden gebracht.

2632 *4.* 94 beneden. — *Men werkt aan den Gouden Altaar en andere werkstukken der Tempel.* — Links op den voorgrond en rechts op den tweeden grond de werkplaatsen; op den achtergrond rechts de Tempel.

2633 *5.* 96 boven. — *Inwying van Salomons Tempel.* — Op den tweeden grond de Koning op eene verhevenheid geknield, ziende naar den Tempel, vóór welks ingang het offer door Hemelsch vuur wordt ontstoken.

2634 *6.* 98 boven. — *Het Loverhutten Feest.* — Straat in eene stad; op den voorgrond het aanbrengen van nieuwe palmtakken.

2635 *7.* 110 beneden. — *Zacharia gesteenigd.* — Links het rookende altaar, rechts de tempel.

2636 *8.* 113 boven. — *Afgodery van Manasse.* — In den Voorhof van den Tempel; rechts het afgodsbeeld, vóór hetwelk de Koning knielt.

2637 *9.* 114 boven. — *Jerusalem geplonderd en verbrand.* — Een lange stoet van gevangenen en veroverd vee wordt door krijgslieden naar links geleid; rechts op den achtergrond de brandende stad.

2638 *10.* 116 boven. — *Esdras doet de Wet voor al 't volk leezen.* — Rechts op den tweeden grond op eene tribune de voorlezer, links de luisterende en deels biddende menigte.

2639 *11.* 117 boven. — *Mordechai in zegepraal omgeleidt* — De stoet beweegt zich naar rechts te midden der toeschouwers.

2640 *12.* 141 boven. — *Nieuwsgierigheyd van Philopater door een Beroerdheyd gestraft.* — Voorhof des Tempels geheel gevuld met biddende en hevig verschrikte Joden; rechts de Tempel, waar de Koning wil binnendringen, terwijl de daarvóór staande Priesters trachten hem dit te beletten.

2641 *13.* 141 beneden. — *God verlost de Jooden van de woede van Philopater.* Op den voorgrond rechts de knielende, weerlooze Joden met vrouwen en kinderen; op den achtergrond links de hen aanvallende olifanten, die teruggejaagd worden door twee in de wolken verschijnende engelen.

Deel II.

2642 *14.* Titelprent.

In hoofdzaak is deze naar de teekening van D. van der Plaets door een ander gegraveerd en stelt voor het Geloof, als eene gevangene vrouw met een kruis in de hand, die door een engel wordt gewezen op een ontrold blad, dat door een kleinen engel vastgehouden wordt. Door Jan Luyken is op dat blad voorgesteld de Kruisiging van Jezus, omgeven door een rand, die verdeeld is in twaalf afdeelingen, waarvan elke den marteldood van één der apostelen voorstelt. Ook is van zijne hand het gedeelte onmiddellijk onder dit blad, alwaar als op den achtergrond voorgesteld wordt eene Christenvervolging vóór een tempel. Onder de voeten van den hoofdpersoon staat: *L'Histoire du N. Testament*— i. d. m.: *Chez Pierre Mortier.*

2643 *15.* 6 boven. — *De Opschryving in Iudea gedaan.* — Rechts eene tribune met ambtenaren, waar Jozef en Maria zich komen aanmelden; links het weggaan van hen, die daaraan reeds hebben voldaan; achtergrond de stadspoort.

2644 *16.* 29 boven. — *Een ryke gaat bedroeft van Iesus weg.* — Rechts Jezus, die zijne discipelen wijst op den jongeling, die zich naar links verwijdert.

2645 *17.* 29 beneden. — *Iesus onderwyst de Iooden op 't Loofhutten Feest.* Links staat Jezus zijne hoorders toesprekende, achter wie men rechts den Tempel ziet.

2646 *18.* 35 boven. — *Christus Inryding te Ierusalem op eenen Ezel.* — De stoet beweegt zich naar rechts, waar op den achtergrond de stad is.

2647 *19.* 35 beneden. — *Christus vervloekt eenen Vygeboom.* — Jezus staat rechts van den boom; links op den achtergrond de Tempelberg.

2648 *20.* 36 boven. — *De Gelijkenis van de Wijngaardeniers.* — De zoon van den eigenaar wordt naar links gesleurd; rechts op den achtergrond de toren en de wijnpers.

2649 *21.* 36 beneden. — *De Gelijkenis van de Bruijloft van des Konings Zoon.* Links staat de Koning; vóór hem wordt de gast zonder bruiloftskleed gebonden; op den achtergrond rechts de genoodigden aan den disch.

2650 *22.* 38 boven. — *De Discipelen toonen Iesus den Tempel.* — Links op den voorgrond zit Jezus met zijne jongeren; tegenover hem de Tempel, waarheen eene talrijke schare trekt.

2651 *23.* 38 beneden. — *De Gelijkenis der Wijze en Dwaaze Maagden.* Rechts het gebouw, waarvóór de tien Maagden zich bevinden, van welke vijf den Bruidegom tegemoet treden, die op den achtergrond links nadert.

2652 *24.* 61 boven. — *Paulus geneest een Kreupele te Lystre.* — Paulus in het midden, links de opspringende genezen kreupele.

2653 *25.* 61 beneden. — *De Lystriers brengen Ossen aan om die aan Paulus op te Offeren.* — Rechts staan Paulus en Barnabas, terwijl van links de priesters met de offerdieren naderen.

2654 *26.* 62 boven. — *Paulus en Silas verdryven den Duyvel uyt den Bezetenen.* — Links staat Paulus met eenige volgelingen; rechts de in vervoering zich bewegende dienstmaagd.

2655 *27.* 71 boven. — *Ioannes ziet het Lam op den Berg Zion staan &c.* Op den vlakken top van een berg en door hemelsch licht bestraald, staat in het midden het Lam, omringd door twee kringen van nederknielende personen. Links in den bovenhoek een zwevende engel met eene banderol, waarop in Grieksche karakters: *Euaggelion aionion.* (Het eeuwig Evangelie).

2656 *28.* 71 beneden. — *De zeven Fioolen van Gods toorn uytgegooten.* — Op eene wolk gieten de zeven engelen de schalen uit, welke hun overhandigd worden door de vier emblematische dieren der Evangelisten vóór den ingang van den tempel, die zich op den achtergrond vertoont.

De meeste dezer voorstellingen komen ook voor in den zoogenaamden *Kleinen Bijbel van Mortier,* 1703, door Jan Luyken zelf, doch eenigszins gewijzigd.

Daaronder zijn echter als verkleinde copiën van dezelfde zijde door een ander vervaardigd, die

naar N°. 2639. Mordechai rondgeleid. Later ook gebruikt in *Flavius Josephus 1704* folio, en in den 2den druk van 1722. Van deze prent bestaat eene tweede copie, welke voorkomt in den 2den druk van den *Kleinen Bijbel van Mortier, 1722.*

naar N°. 2650. De Discipelen toonen Jezus den Tempel.
naar N°. 2654. Paulus en Silas te Philippi.
naar N°. 2655. De Aanbidding van het Lam.
naar N°. 2656. De Fiolen van Gods toorn.

Verder bevinden zich in den *Grooten Bijbel van Mortier* drie kaarten (de eene in twee varianten) met vignetten door Jan Luyken, soms in over-

eenstemming met de Voorrede gebonden achter het tweede deel, soms ook tusschen de andere prenten.

2657 *29.* i. r. o.: *Tom. 1. Pag. 2.* — i. d. b. m.: *Carte dela Situation du Paradis Terrestre.... Par Messiu Pierre Daniel Huet.* — Daarnaast de vertaling in het Hollandsch.

Vignet links boven: een leeuw en een lam naast elkaar nederliggende; links de slang om een boom gekronkeld en een drinkend hert.

Op de kaart verscheidene kleine afbeeldingen: de Verjaging uit het Paradijs, de Ark van Noach, het verslaan van Amalek, Bileam, enz.

1e Staat.

i. r. o.: *a Amsterdam Chez Pierre Mortier. Avec Privilege.*

in den Hollandschen Grooten Bijbel van Mortier 1700.

in den Franschen Grooten Bijbel van Mortier 1700.

in *J. Clericus, Atlas Antiquus,* 1e druk (ca 1705).

2e Staat.

Adres als boven, doch na uitslijping van den naam en vervanging door: *I Covens & C Mortier Avec Privilege.* — en daarnaast *9.*

in *J. Clericus, Atlas Antiquus,* 2de druk.

in *Icones Biblicae,* Hollandsche druk 1729.

in *Icones Biblicae,* Fransche druk 1732.

in *Icones Biblicae,* Hollandsche druk 1747.

in de later uitgegeven exemplaren van den Grooten Bijbel van Mortier.

Eene copie van dezelfde zijde komt voor in *D. Martin, la Sainte Bible, 1707.*

2658 *30.* i. r. o.: *Tom. 1. Page 119.* — Vignet rechts boven: Een groote, vierkante steen, die op de voorzijde het opschrift heeft: *Voyage des Enfans d'Israel.... d'Egypte.... au Pays de Canaan....* en daaronder de vertaling in het Hollandsch. Bovenop dien steen rusten twee personen en staan drie andere op den achtergrond; aan den voet zijn links en rechts drie personen bezig met inzamelen van manna.

Op de kaart kleine afbeeldingen: Farao's Ondergang, de Wetgeving op Sinaï, het Gouden Kalf, de Koperen Slang, enz.

1ste Staat.

Met: *P. Mortier excud. cum Privilegio.* op den steen onder het Hollandsche opschrift,

in den Hollandschen Grooten Bijbel van Mortier, 1700.

in den Franschen Grooten Bijbel van Mortier, 1700.

in *J. Clericus, Atlas Antiquus,* 1ste druk (ca 1705).

2de Staat.

Na uitslijping van het adres en vervanging door: *I Covens & C Mortier excudit, cum Privilegio.* — en i. r. o.: *11.*

in *J. Clericus, Atlas Antiquus,* 2de druk.

in *Icones Biblicae,* Hollandsche druk 1729.

in *Icones Biblicae,* Fransche druk 1732.

in *Icones Biblicae,* Hollandsche druk 1747.

in de later uitgegeven exemplaren van den Grooten Bijbel van Mortier.

2659 *31.* i. r. b.: *Dans le N. Testament. Pag. 20.* — Vignet links boven: Groote vierkante steen, waarvan de voorzijde het opschrift heeft: *Carte de la Terre Sainte.... ou sont.... Marqués les Voyages de Iesus-Christ....* Bovenop dien steen rusten aan de voorzijde vijf personen, terwijl meer naar achteren de hoofden van zeven personen te zien zijn. Links van den steen staat Jezus met zijne discipelen achter zich; aan zijne voeten wentelt zich een bezetene, naast eene knielende vrouw; rechts worden twee zieken op draagbaren aangebracht. De opgeheven rechtervoet van den bezetene steekt uit boven den binnenkant der omlijsting van het opschrift.

Tweede vignet rechts beneden: op een steen zit een man en maakt met een passer afmetingen op een tablet, waarbij een tweede persoon toeziet.

1ste Staat.

Met: *Par le Soin de Pierre Mortier. Avec Privilege.* onder het opschrift,
in de Fransche uitgave van den Grooten Bijbel van Mortier 1700.
in *J. Clericus, Atlas Antiquus.* 1e druk.

2de Staat.

Adres uitgeslepen en veranderd in: *Par le Soin de I. Covens & C. Mortier Avec Privilege.* en bijvoeging i. r. o. van *16*,
in *J. Cleriquus, Atlas Antiquus.* 2e druk.
in *Icones Biblicae,* uitgave 1732 met Franschen tekst.
in de later uitgegeven exemplaren van den Grooten Bijbel van Mortier met Franschen tekst.

In: *Augustin Calmet, Histoire de la Vie et des Miracles de Jesus-Christ .... A Bruxelles, Chez Simon t'Serstevens, Imprimeur près les RR. PP. Dominicains. 1721.* 8°, vindt men als titelprent de copie van de tegenzijde: links — van de beide personen, die op draagbaren worden aangebracht; rechts — van Jezus en van de discipelen in zijne onmiddellijke omgeving; bovenop den steen — van drie personen op den voorgrond en van zeven personen op den achtergrond. Opschrift op de voorzijde van den steen: *Histoire de la Vie et des Miracles de Iesus Christ.* — H. 123, B. 71 mm.

2660 *32.* i. r. b.: *Int N. Testament. Pag. 20.* — Vignet links boven, met geheel dezelfde ordonnantie als dat van N°. 2659, doch met opschrift: *Het Heylige Land.... waar.... is aan geweesen de Reysen van Iesus-Christus....* Hier ziet men op den achtergrond bovenop den steen de hoofden van acht personen en blijft de voet van den bezetene beneden de binnenzijde der omlijsting van het opschrift.

Tweede vignet rechts beneden met dezelfde voorstelling als op N°. 2659.

1ste Staat.

Met: *t Amsterdam door Pieter Mortier. Met Privilegie.* op de voorzijde van den steen van het tweede vignet,
in den Grooten Bijbel van Mortier, 1700.

2de Staat.

Adres als boven doch met bijvoeging i. r. b.: *Ioseph: 489,*
in de folio-uitgave van Flavius Josephus, 1704 en 1722.

3de Staat.

Adres uitgeslepen en veranderd in: *a Amsterdam Chez Jean Covens & Corneille et Pierre Mortier,*
in *Icones Biblicae,* uitgave 1729.

4de Staat.

Adres geheel weggeslepen en die plaats bedekt met loodrechte lijnen,
in *Icones Biblicae,* uitgave 1747.

In Deel II komen nog voor 30 vignetten tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt, met uitzondering van N°. 2661 ieder aan het einde van eene afdeeling. Zij zijn omgeven door eene omlijsting van palmtakken. — H. 85, B. 120 mm., N°. 2662 H. 102, B. 177 mm.

2661 *33.* Achter de Voorrede: De Christelijke Hoofddeugden door vrouwen voorgesteld. Rechts zit de Hoop, in het midden staat Het Geloof, evenals links de Liefde. Achter deze zit eene vrouw met een kruis in de hand toe te zien.

2662 *34.* pag. 1. — In het midden staat Christus op een voetstuk, vergezeld links van Maria, rechts van Jozef; links op den voorgrond Abraham, Izak en Jakob en daarachter eene reeks voorvaders, eindigend bij Adam en Eva; rechts David en Salomo en eene andere reeks, eindigend bij den berg der Hemelvaart. Met aanwijzingen N°. *1—9.*

2663 *35.* pag. 4. — De Hongerigen gespijsd. Van rechts komen man, vrouw en kind; links zitten de gasten.

2664 *36.* pag. 12. — De Geboorte van Jezus. Rechts staat Jozef; achter hem ziet men den Os en den Ezel.

2665 *37.* pag. 16. — De Wijzen uit het Oosten van rechts komende zien de ster.

2666 *38.* pag. 20. — De Dorstigen gelaafd. Links het huis, waaruit de verkwikking wordt aangebracht.

2667 *39.* pag. 22. — Rechts Jezus met den Satan staande op de tinne des Tempels.

2668 *40.* pag. 26. — De Vreemdelingen geherbergd. Rechts het huis, waar zij uitgenoodigd worden binnen te treden.

2669 *41.* pag. 28. — De Naakten gekleed. Uit het huis links worden een aantal kleedingstukken aangebracht om de hulpbehoevenden te verzorgen.

2670 *42.* pag. 30. — Rechts zit de Rijke Man te midden zijner schatten. Links op den achtergrond ziet men zijne landerijen.

2671 *43.* pag. 32. — Jezus staande spreekt de links zittende Farizeën aan en wijst op den rechts zittenden waterzuchtige.

2672 *44.* pag. 36. — De Farizeër staat in den Voorhof des Tempels en ziet naar rechts. Achter hem links de Tollenaar.

2673 *45.* pag. 38. — De Genoodigden ter Bruiloft. Rechts op den voorgrond verontschuldigt zich één hunner bij den bode wegens zijne vrouw; links op den tweeden grond een ander wegens zijn vee; daarachter een derde wegens zijn akker.

2674 *46.* pag. 40. — Rechts zit Jezus en wijst de omstanders op de offerkist, waarin de Weduwe haar penning werpt.

2675 *47.* pag. 46. — Het Badwater van Siloam. Rechts een man op krukken, links twee liggende kranken ziende naar den engel, die naar rechts gewend nederdaalt.

2676 *48.* pag. 50. — De Zieken getroost. Rechts ligt de kranke op zijn bed omgeven door zijne vrienden; links op den tweeden grond zit een ander bij de deur op een ziekenstoel.

2677 *49.* pag. 56. — De Barmhartige Samaritaan. Rechts bevinden zich de gewonde en zijn helper.

2678 *50.* pag. 58. — Rechts zit Jezus met Maria aan zijne voeten. Achter deze staat Martha en wijst op het keukenvuur links op den achtergrond.

2679 *51.* pag. 64. — Links staat de Verloren Zoon bij de zich verzadigende zwijnen.

2680 *52.* pag. 78. — De Gevangenen bezocht. In een gewelf zitten vier gevangenen, waarvan de meest rechtsche met de voeten in den stok; in het midden naderen twee bezoekers.

2681 *53.* pag. 80. — Jezus, met zijne discipelen van links komende, spreekt Zachëus aan, die in den vijgenboom is geklommen.

2682 *54.* pag. 84. — Jezus, in Gethsemané staande, spreekt zijne rechts slapende discipelen toe. Op den achtergrond links nadert de bende der priesters.

2683 *55.* pag. 88. — Petrus, naar rechts gekeerd, komt weenende uit het huis van den Hoogepriester.

2684 *56.* pag. 90. — Rechts werpt Judas zich van de rots. Links op den achtergrond de Tempel.

2685 *57.* pag. 94. — Rechts Jezus met een doek over het gelaat, te midden der hem mishandelende soldaten. Links op den achtergrond de leden van den Raad.

2686 *58.* pag. 110. — Paulus, naar rechts gekeerd, knielt over den nedergestorten Eutychus te midden eener talrijke menigte, van welke één links eene flambouw omhooghoudt.

2687 *59.* pag. 116. — Paulus staat rechts en ziet, hoe de vóór hem zittende Agabus zichzelf vastbindt.

2688 *60.* pag. 134. — Rechts staat de Vrouw uit de Openbaring op de halve maan. Tegenover haar de Draak met zeven koppen.

2689 *61.* pag. 138. — De naar rechts vliegende Vrouw wordt achtervolgd door den Draak, uit wiens muil een breede waterstroom komt.

2690 *62.* pag. 142. — Links staan Johannes en een Engel, die hem wijst op een gedrocht met zeven koppen, dat op zijn rug eene rijk getooide vrouw draagt en zich naar rechts begeeft.

Deze vignetten zijn onveranderd weder gebruikt in de meeste exemplaren van den 1sten druk van den zoogenaamden *Kleinen Bijbel van Mortier. 1703*, klein folio, en later in de uitgave van 1729 van de *Icones Biblicae.* In de laatste zijn zij van achteren onbedrukt.

Copiën van dezelfde zijde naar N°. 2661 en N°. 2662, en van de tegenzijde naar de andere vignetten komen voor in den *Kleinen Bijbel van Mortier*, en wel in sommige exemplaren van den 1sten druk van 1703, en in den 2den druk bij Antoni Schoonenburg van 1722. (Zie voor de beschrijving: aldaar).

Met uitzondering der beide eerste nummers zijn deze copiën weder gebruikt in: *C. Bruin, Veertig Samen- en Alleenspraaken uit het Nieuwe Verbond. t'Amsterdam By Marten Schagen.* 8°, zoowel in den 1sten druk van 1729, als in den 2den van 1737.

Later zijn 5 daarvan wederom gebruikt in: *J. van Lodensteyn, Gedichten en Gezangen over het H. Evangelium van Lukas. t'Amsterdam by Martin Schagen, 1732.* 8°.

352

Jan Huygen, Stichtelyke Rymen op Verscheiden Stoffen.... T'Amsterdam, gedrukt voor den Autheur, Ter Drukkerye van Jacobus van Hardenberg, Boekverkooper, in de Stilsteeg. 1700. 8°.

Hierin 12 prenten door J. Luyken, tusschen den tekst gedrukt en daardoor van achteren bedrukt, behalve N°. 2691 in de beide eerste drukken, waar deze prent van achteren wit is. Tweeregelige gedichten boven de prent geven de verklaring van de voorstelling. — N°. 2691 H. 88 mm., N°. 2696 H. 121 mm., de andere H. 94—96 mm., alle B. 74—79 mm.

2691 *1.* Tegenover pag. 1. — Een gezelschap van acht lofzingende personen rondom eene tafel. Boven hen zes cherubijnen in eene wolk.

2692 *2.* pag. 4. — Jezus toont de teekenen zijner kruisiging aan een vóór hem knielenden man. Op den achtergrond links een hert bij eene stroomende beek, rechts een hooge berg.

Eene copie van de tegenzijde naar de figuur van Jezus komt met eenige verandering voor op de titelprent door I. Ruyter van: *Vertroostingen Eener Gelovige tegen de Verschrickingen des Doods. Te Amsteldam by A. Schoonenburg, 1734.* 8°.

2693 *3.* pag. 18. — Op den voorgrond links eene zittende vrouw, ziende naar den gekruisten Christus, die zonder de medekruiselingen is voorgesteld, omringd door priesters en Romeinsche soldaten.

2694 *4.* pag. 30. — Een man, staande bij eene weide met runderen en schapen, beschouwt den zonsopgang.

2695 *5.* pag. 40. — Een man, naar rechts gekeerd, knielt en ziet naar den hemel, van waar drie lichtstralen nederdalen. Achter hem de Wereld, waarvan hij zich afwendt; op den achtergrond rechts een hert bij eene stroomende beek.

Deze prent komt nogmaals voor in den druk van 1723 en is in 1724 andermaal gebruikt op den titel van: *P. Huygen, Alleensprake met God.*

Daarna is zij zoowel voor het eene als voor het andere boek vervangen door eene copie van dezelfde zijde. Op het origineel hebben de twee bloemstengels op den voorgrond onder de knie van den man, drie en drie knoppen; op de copie zijn er zes en vijf knoppen aangebracht. Deze copie heeft gediend voor de uitgave van 1733 der *Stichtelyke Rymen* te Amsterdam bij Jacobus Verheyde.

Daarna is zij voor de beide latere uitgaven bij Jacob ter Beek wederom vervangen door eene tweede copie van dezelfde zijde. Daarop zijn de bloemstengels weder geheel als op het origineel, dat overigens met groote nauwkeurigheid is gevolgd. Tusschen den meest rechtschen en den middelsten lichtstraal is een donkerder gedeelte: op het origineel komen de horizontale lijnen daarvan van rechts af niet voorbij den wijsvinger van de rechterhand van den man, terwijl de benedenste lijnen doorloopen van het lichaam van den man tot aan het struikgewas achter het hert; op de copie ziet men die horizontale lijnen ook nog even links van den vinger, terwijl de vijf benedenste lijnen niet doorloopen tot aan het struikgewas, maar daarvan door eene kleine witte plek verwijderd blijven.

Van deze prent bestaat nog eene copie door Warnar van Horstink, niet bestemd om in dit boek te worden geplaatst, en i. d. m. r. beteekend: *WH* (aan elkaar).

2696 *6.* pag. 52. — Prent, schijnbaar bestemd geweest voor eene titelprent, met vier voorstellingen. In het midden een Geloovige, gezeten bij eene kast vol boeken; hij vertreedt de Wereld; achter hem bevindt zich een engel; boven hem verscheidene cherubijnen in eene wolk. Door de geopende deur links treedt een man in gewone kleeding binnen; geheel op den voorgrond eene duif, terwijl op de zijde van de tafel eene slang afgebeeld is.

Daarboven twee kleine voorstellingen naast elkaar; links een park, waar twee tuinlieden werkzaam zijn; rechts een koopman op zijn kantoor.

Onder de hoofdvoorstelling: eene hazenjacht.

2697 *7.* pag. 66. — De maaltijd der armen en kreupelen, die van alle zijden aankomen.

2698 *8.* pag. 74. — Een man knielt naar links gewend vóór den geopenden Bijbel, waarbij zich een doodshoofd, eene duif en eene slang vertoonen,

en wijst met een gebaar de Wereld terug. Een achter hem staande engel belet den Satan te naderen.

Van deze prent bestaat eene copie van de tegenzijde door Warnar van Horstink.

2699 *9*. pag. 96. — Een man staat in bewondering vóór een uitgebreid landschap, waarin zich op den tweeden grond runderen en eene kudde schapen vertoonen.

2700 *10*. pag. 202 (drukfout voor 102). — Twee personen in een tuin beschouwen aandachtig de bloemen.

2701 *11*. pag. 112. — In een binnenhuis staat een man en wijst naar de hangklok. Door de geopende deur ziet men eene kerk, waarheen een begrafenisstoet trekt.

2702 *12*. pag. 132. — Twee personen aan het strand beschouwen een kompas.

Latere drukken zijn van 1723 en 1733 bij Jacobus Verheyde op de hoek van de Molsteeg en van 1738 en 1740 bij Jacob ter Beek bezijden de Beurs in de Gekroonde Bijbel, alle te Amsterdam.

In de drie eerste uitgaven is op den titel geen vignet gebruikt; in de beide laatste komt wederom het vignet voor, dat in 1688 had gediend voor: *D. R. Kamphuyzen, Stichtelyke Rymen*. (N°. 956).

De drukfout bij N°. 2700 komt nog voor in de uitgave van 1723, doch is daarna hersteld.

Enkele malen komt dit boek afzonderlijk voor, doch meestal te zamen met: *P. Huygen, De Beginselen van Gods Koninkryk in den Mensch*. (Zie Boek N°. 165).

353

Jeremias Taylor, Historie van 't Leven en de Doot van onsen Saligmaker Jesus Christus.... Uit den Sevenden Engelschen Druk vertaald.... t'Utrecht, By Wilhelm Broedelet, Boekverkoper op den Dam. M.D.CC. 3 deelen, 1 band. folio.

Bevat 14 prenten door Jan Luyken en 1 prent door Casper Luyken.

H. 60—64, B. 138 mm.: N°. 2703, 2706, 2707.
H. 239, B. 136 mm.: N°. 2702*a*.
H. 123—124, B. 173—175 mm.: N°. 2708, 2709, 2711—2714.
H. 257—262, B. 173—181 mm.: N°. 2704, 2705, 2710, 2715, 2716.

Beteekend o. r. o.:

Jan Luyken Inven. et Fecit: N°. 2704, 2705, 2709—2712.
J. Luyken Inv. et Fecit: N°. 2715.
J. L. Inven et Fecit: N°. 2714.
J. Luyken fe.: N°. 2703.
J. Luyken: N°. 2707.
I. L.: N°. 2706.
Caspar Luyken Fecit: N°. 2716.

Deel I.

2702*a* *1.* i. l. b.: *Pag. 1 I: Deel.* — Kaart van Palestina. — i. r. o.: Vignet, voorstellende Christus, gezeten op een rotsblok en omgeven door zijne hoorders. Het blok heeft op de voorzijde: *Loca Terrae Sanctae quorum fit mentio in Euangeliis.*

2703 *2.* Vignet boven pag. 1. — Links de Engel, die aan de tegenover hem zittende Maria de aanstaande Geboorte van Jezus verkondigt.

2704 *3.* b. r. b.: *Fol: 19. I. Deel.* — De Aanbidding der Herders, die links door een boog binnentreden.

2705 *4.* b. r. b.: *Fol: 109. I. Deel.* — De Kindermoord te Bethlehem. Op den voorgrond de wanhopige verdediging der moeders; op den achtergrond de stad, waar de soldaten de huizen binnendringen of op straat het bloedbad voortzetten.

Deel II.

2706 *5.* Vignet boven pag. 1. — De Bruiloft te Kana. Rechts zit Maria; in het midden Jezus, die zijne bevelen geeft aan de dienaars, die links bij de watervaten staan.

Deel III.

2707 *6.* Vignet boven pag. 1. — Jezus predikt staande in het schip. Deze groep links, terwijl rechts een aaneengesloten kring aandachtige hoorders staat en zit.

2708 *7.* b. r. b.: *Fol: 4. III. Deel.* — Jezus met zijne discipelen van rechts komende spreekt den links liggenden lijder aan in de galerij rondom het Badwater Siloam.

2709 *8.* Op dezelfde koperplaat als N°. 2708. — b. r. b.: *Fol: 7. III. Deel.* Jezus aan den maaltijd van Simon den Farizeër. Deze zit rechts, links staat de vrouw aan de voeten van Jezus.

2710 *9.* b. r. b.: *Fol: 53. III. Deel.* — Jezus spijzigt de schare. Op een heuvelachtig terrein zit Jezus rechts op den tweeden grond, terwijl de discipelen de wonderbare spijze uitreiken aan de aan alle zijden in afdeelingen neergezeten hoorders.

2711 *10.* b. r. b.: *Fol: 105. III. Deel.* — Jezus gevangengenomen. De bende komt van links; de discipelen vluchten rechts.

2712 *11.* Op dezelfde koperplaat als N°. 2711. — b. r. b.: *Fol: 172. III. Deel.* Petrus verloochent den Heer. Links op den voorgrond de groep rondom het vuur; Jezus in het midden op den tweeden grond, omziende naar den ontrouwen discipel; daarachter de Joodsche Raad.

2713 *12.* b. r. b.: *Fol. 110. III. Deel.* — Geeseling van Jezus door twee beulen. Jezus naar links gekeerd; links op den achtergrond een open boog.

2714 *13.* Op dezelfde koperplaat als N°. 2713. — Rechts op den tweeden grond op een podium Jezus staande naast Pilatus, die zich de handen wascht. Aan den voet de schreeuwende volksmenigte tot op den voorgrond links.

Jan Luyken Inven. et Fecit.

N LUYKEN 1700. N° 2710.

2715 *14.* b. r. b.: *Fol: 112. III. Deel.* — De Kruisiging. Rechts op den tweeden grond de drie kruisen op Golgotha; op den voorgrond eene groep van den heuvel afdalende en weeklagende Israëlieten; links op den achtergrond de stad Jerusalem.

*2716 *15.* b. r. b.: *Fol: 214. III. Deel.* — De Opstanding. Links zit de Engel naast het graf, waaruit Jezus opstijgt; rechts op den voorgrond de nedergevallen krijgsknechten; verder achterwaarts de drie vrouwen.
o. l. o.: *J. L. Inven.*

Naar de teekening van Jan Luyken gegraveerd is de Titelprent van dit werk, voorstellende Jezus als Overwinnaar der Wereld, door engelen omgeven; achter hem links Mozes, rechts Johannes de Dooper. Op den voorgrond houden de vier Evangelisten eene rol vast, waarop: *Het Leven vanden Saligmaker Jesus Christus door J. Taylor.* — i. d. m.: *t' Utrecht By Wilhelm Broedelet Boekvercoper. M.D.C.C.*
Het voetstuk, waarop zij staan, heeft links: *I. Luycken Inven,* rechts: *I. Mulder Fecit.*

In: *F. Halma, Heilige Feestgezangen en de Zegepraal des Geloofs. Leeuwarden by François Halma.* z. j. 4° komen voor verkleinde copiën naar sommige dezer prenten. — H. 160—165, B. 113—125 mm.

1. b. r. b.: *Pag. 1.* — i. d. m.: *De Heilant geboren Matth. I. en II en Luc. II.* — Copie van dezelfde zijde naar N°. 2704.

2. i. r. b.: *Pag. 22.* — i. d. m.: *Herodes Kindermoort. Matth. II. 16—18.* Copie van dezelfde zijde naar N°. 2705.

3. i. r. b.: *Pag. 96.* — i. d. m.: *De Heilandt gevangen. Matth. XXVI, 49. Joh. XVIII. 3—8.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2711.

4. b. r. b.: *Pag. 100.* — i. d. m.: *De Heilant door Petrus verloochent. Matth XXVI. 69—75 enz.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2712.

5. i. r. b.: *Pag. 125.* — i. d. m.: *De Heilant gegeesselt. Matth XXVII. 26.* Copie van dezelfde zijde naar N°. 2713.

6. i. r. b.: *Pag. 140.* — i. d. m.: *Pilatus wascht zyne handen ten bewyze van Iezus onschuldt. Matth XXVII. 24.* — Copie van de tegenzijde naar N°. 2714.

7. b. r. b.: *Pag. 154.* — i. d. m.: *De Heilant gekruist. Matth. XXVII.* Copie van de tegenzijde naar N°. 2715.

8. b. r. b.: *Pag. 209.* — i. d. m.: *De Heilant verrezen. Matth. XXVIII.* Copie van de tegenzijde naar N°. 2716.

De ordonnantie bij N°. 3—6 is eenigszins gewijzigd en de achtergronden veranderd ten gevolge van de andere verhouding van hoogte en breedte op deze copiën.

2de Staat.
Dezelfde copiën zijn wederom gebruikt in den 2den druk van datzelfde boek, in 1718, doch met veranderde pagineering.

Copie N°. 1 heeft b. r. b.: *Pag. 1.*
Copie N°. 2 heeft i. r. b.: *Pag. 20.*
Copie N°. 3 heeft i. r. b.: *Pag. 86.*
Copie N°. 4 heeft b. r. b.: *Pag. 88.*
Copie N°. 5 heeft i. r. b.: *Pag. 111.*
Copie N°. 6 heeft i. r. b.: *Pag. 124.*
Copie N°. 7 heeft b. r. b.: *Pag. 136.*
Copie N°. 8 heeft b. r. b.: *Pag 186.*

354

Johannes Jacobus Wissenbachius, Disputationes ad Instituta Imperialia .... Franekerae, Ex Typographia Jacobi Horrei, MDCC. 4°.

Titelprent.
2de Staat van N°. 1102.

355

Mayse Morgenstond.

2717 Afzonderlijk uitgegeven prent, volgens de bewerking ongeveer 1700 vervaardigd.

Rechts op den voorgrond staat een man vóór zijne huisdeur en beschouwt het landschap, dat door een kronkelend water wordt doorsneden; aan de overzijde daarvan ziet men eene rij huizen en het bouwen van eene nieuwe woning. Op den voorgrond links schapen en bijenkorven, daarachter het bewerken van den grond en het melken der koeien, nog verder het maaien en ploegen. Alles verlicht door de stralen der opgaande zon op den achtergrond links.

o. r. o.: *J. Luijken.*

Onder de prent: *Mayse Morgenstond.* en daaronder in 4 kolommen drie gedichten van J. D. Dekker, D. R. Kamphuysen, en G. Brand. Onderaan: *Te Amsteldam, by Kornelis de Veer, Boekverkooper in de Beursstraat, by den Dam.* — H. 256, met het onderschrift 586, B. 352 mm.

In: *De Leermeester der Zeden. t'Amsterdam, By Jacob van Royen,* derde druk z. j. komt eene verkleinde copie van dezelfde zijde door G. Schouten voor. — H. 121, B. 193 mm.

In den 4[den] druk bij G. Bos komt deze copie weder voor met bijvoeging van *99* boven in de linker marge.

In den 5[den] druk, bij Gerrit Bos en Cornelis de Wit 1750, en in den 6[den] druk, bij Tjeert Bliek 1781, is laatstgenoemde pagineering veranderd in *109*. In den 5[den] druk is de prent een weinig opgesneden, in den 6[den] sterker.

Nog bestaat er eene verkleinde copie van de tegenzijde, vermoedelijk bestemd voor een mij niet bekend boek. — H. 169, B. 254 mm.

In: *Jan van Westerhoven, Den Schepper verheerlykt in de Schepselen .... Te Amsteldam By Kornelis vander Sys, Boekverkooper in de Beursstraat, in de drie Raapen 1715* 8°, vertoont de titelprent, die door P. Sluyter vervaardigd is, eene verkleinde copie van de tegenzijde naar het middelste gedeelte van den *Mayse Morgenstond*, omgeven door verschillende kleine medaillons. — De geheele prent H. 133, B. 85 mm.

356

De Vier Werelddeelen.

Serie van vier afzonderlijk uitgegeven kaarten, elk voorstellende een werelddeel. Elke kaart bestaat uit vier bladen en is voorzien van 1 of 2 vignetten door Jan of Casper Luyken. Alle hebben i. d. b. m., behalve den naam van het werelddeel, *dressée sur les N: Observations, faites en toutes les Parties de la Terre rectifiée par Mrs de l'Academie Royale des Sciences &c.* — H. 1065—1175, B. 1283—1305 mm.

De oudste bekende druk draagt het adres van J. Covens & C. Mortier, doch daar de behandeling der gravure heenwijst naar ongeveer 1700, is het hoogst waarschijnlijk, dat er nog een oudere druk bestaan heeft met het adres van P. Mortier, welke echter ook door den Heer J. Ph. Van der Kellen nimmer gezien is.

2718 *1.* Europa.

Vignet i. l. b.: De Faam, op eene rots gezeten, houdt in de rechterhand eene bazuin, waarop zij blaast, en in de linkerhand eene tweede. Lager naast den steen, links Minerva, rechts twee kinderen, die bestookt worden door een waterspuitend zeemonster, op welks rug een derde kind zit; meer achterwaarts rechts drie mannen staande op de rots. De voorzijde van deze laatste heeft het opschrift: *L'Europe, Dressée sur les Observations de Mrs de l'Academie Royale des Sciences, & de Sanson, Nolin, du Fer, de l'Isle, et Principalement sur la Carte que Monsieur N. Witsen, Bourgemaistre, &c &c a donnée au public.... Par Jean Covens et Corneille Mortier Geographes. a Amsterdam. Avec Privilege.*

Tweede vignet i. r. o.: Het Keizerlijk wapenschild vastgehouden door vier kinderen; daarachter de Paus en links van dezen een Koning, een Hertog en de Doge. Naast het wapenschild zit links eene vrouw, op wier schoot verschillende kronen en schepters liggen, terwijl aan hare voeten een leeuw met den pijlbundel en een engeltje zich bevinden; rechts staat de Keizer en een Keurvorst. Achter deze groep op eene verhevenheid staat eene vrouw met eene stedekroon op het hoofd, sprekende tot de naast haar zittende Ceres; achter deze links een Riviergod en Mercurius, rechts een Zeegod, met eene scheepskroon gesierd. Onder de hoofdgroep: *l'Europe. a Amsterdam par Jean Covens et Corneille Mortier Avec Privilege.*

In de *Nieuwe Atlas, inhoudende de vier Gedeelten der Wereld.... Amsterdam, by Johannes Covens en Corns. Mortier,* ongeveer 1740, groot folio,

komt op de kaart: *Germaniae l'Empire d'Allemagne*, een vignet voor i. l. o., dat gevormd is uit copiën van dezelfde zijde van verschillende gedeelten van het laatst beschreven vignet. Op een steen bevinden zich de Vrouw met de Stedekroon, Ceres, Mercurius en de Riviergod; naast den steen links de Zeegod, rechts de Keizer en de Keurvorst.

2719 *2.* Azië.

Vignet i. l. b.: Op den voorgrond zit links een Turk, rechts een Javaan; daarachter bij een palmboom twee Indiërs, een Chinees, een Japanees, een Pers en een Kalmuk. Op den achtergrond rechts een Indisch vorst op een olifant, met zijn gevolg. Opschrift onder die groep: *L'Asie*; verder evenals op N°. 2718.

i. r. o. van de geheele kaart is een klein afzonderlijk kaartje aangebracht.

2de Staat.

Bovenbedoeld klein kaartje weggeslepen.

*2720 *3.* Afrika.

Vignet i. r. b.: Een steen, waarbovenop eene sfinx, een wierookvat, een drietal bustes enz., beneden een krokodil; links een gevleugelde draak, die een man ter aarde geworpen heeft en aangevallen wordt door een jager te paard; rechts een Indiaan met pijl en boog gewapend. Opschrift op den steen: *L'Afrique*; verder gelijk op N°. 2718, doch zonder vermelding van N. Witsen.

Tweede vignet i. l. o.: Op een platten steen, welke het opschrift: *Afrique*, draagt, zitten rechts twee Kaffers, links een Ethiopiër en een geketende Europeaan; naast deze een Riviergod. Op den steen staan links twee Turken, waarvan de één naast zich een tammen leeuw heeft en achter zich een slaaf met een zonnescherm, en aan wie een Indiaan een gedooden struisvogel en andere dieren aanbiedt.

Meer achterwaarts links eene Turksche vrouw op een olifant en in het midden eene karavaan met dromedarissen; op den achtergrond rechts eene baai met omliggende bergen.

*2721 *4.* Amerika.

Vignet i. l. b.: Een aantal kinderen, versierd met vederen en voor het meerendeel voorzien van kleine vleugels, zweven rondom een velum met het opschrift: *L'Amerique*; verder zooals op N°. 2720, doch thans ook met weglating van de namen der Fransche geleerden.

2de Staat.

Onder het adres is op het velum bijgevoegd het jaartal: *1756*.

Tweede vignet i. l. o.: Op een platten steen, welke het opschrift draagt: *L'Amerique*, zit op den voorgrond links een Indiaan, wiens haarband met ééne, zeer hooge veer versierd is; rechts staat een tweede, met pijl en boog gewapende, Indiaan met twee volgelingen. Op den steen zijn drie Europeanen in onderhandeling met drie Indianen over verschillende vóór hen uitgestalde producten. Op den tweeden grond links ziet men eene dergelijke onderhandeling en verder naar achteren eene vergadering van op den grond gezeten Indianen.

1ste Staat.

Boven de laatstbeschreven groep en links boven den hoogen berg op den achtergrond, zeer dicht bij de linker randlijn der kaart, staat: *Terre de Diemen* en rechts boven den Indiaan met ééne veer: *Nouvelle Zeelande.*

2de Staat.

Deze beide opschriften uitgeslepen en de woorden *Nouvelle Zeelande* aangebracht daar, waar vroeger het andere opschrift stond.

Het vignet i. r. b. is niet door Luyken.

357

Volksfeest. Het Mastklimmen.

*2722 Prent volgens de behandeling ongeveer 1700 vervaardigd door Casper Luyken. De vermelding i. l. b.: *N°. 5* geeft aanleiding tot de onderstelling dat deze prent behoort tot eene serie, waarvan echter de andere prenten mij niet bekend zijn.

Een hooge mast, aan welken bovenaan verschillende kleederen als prijzen zijn bevestigd, wordt door een man beklommen, terwijl aan den voet het plein geheel bezet is met eene talrijke, toekijkende menigte. De achtergrond van het plein wordt gevormd door vier huizen; de ramen der bovenverdieping van drie daarvan zijn met toeschouwers bezet. Vóór het tweede huis van rechts af is eene versiering aangebracht van twee obelisken met festons van groen en daarnaast twee groote beelden, Apollo links, Diana rechts.

De bouworde der huizen geeft aanleiding te denken aan eene Noordduitsche stad. — H. 290, B. 175 mm.

358

Audiëntie van Franciscus Xaverius bij den Keizer van Japan.

*2723 Afzonderlijk uitgegeven prent volgens de behandeling ongeveer 1700 vervaardigd.

Rechts zit de Keizer op zijn troon; op den voorgrond staan drie hovelingen; naast hen knielt een vierde op den grond en meet met een passer iets af op een vóór hem liggend papier. Links staat Franciscus Xaverius, met de rechterhand naar boven wijzende, den Keizer toe te spreken; bij hem staan een jonge Chinees, die een crucifix en een bijbel draagt, een jonge man met eene aardglobe, die als geschenk voor den Keizer bestemd schijnt, en een jong geestelijke, die eene kaart ontrolt en vertoont. Links op den achtergrond vallen van aldaar staande afgoden de hoofden en armen af, tot groote verbazing der omstanders.

i. h. m. op den grond: *C. Luyken inv et f.* — H. 445, B. 635 mm.

Van deze prent kent de Heer J. Ph. van der Kellen slechts één exemplaar, nl. dat in het Prentenkabinet te Dresden.

359

Etiquette of liasblad.

*2724 Volgens de behandeling ongeveer 1700 door Casper Luyken vervaardigd. Links op den voorgrond een met het boveneind naar rechts gewend, ovaal wapenschild, beladen met een kruis en waarboven men eene hertogskroon ziet; verder omgeven door eene menigte figuren. — H. 238, B. 168 mm.

Van deze prent kent de Heer J. Ph. van der Kellen slechts één exemplaar, nl. dat in het Prentenkabinet te Dresden, waar zij, toen hij zich aldaar bevond, geplaatst was onder het werk van J. Wandelaar.

360

De Twaalf Maanden.

Serie van 12 prenten, elk voorstellende eene maand, volgens de behandeling ongeveer 1700 door Casper Luyken vervaardigd. Onder de prent is de naam der maand en een vierregelig gedicht in de Duitsche taal gegraveerd. — H. 246 (de geheele plaat 312), B. 177 mm.

*2725 *1.* i. d. m.: *Ianuarius.* — Gedicht: *Die Welt.... geflügelt fort.* — Van links komen een heer en eene dame op schaatsen, de heer voorzien van eene handmof, de dame van een masker, dat zij even van het gelaat afneemt; naast hen een kleine hond. Op den tweeden grond rechts een heer en eene dame in eene arreslede op het ijs. Links in de lucht het teeken van den Waterman.

o. r. o.: *C. Luijken inv. et f.* — Onder het gedicht: *C. Weigel exc.*

*2726 *2.* i. d. m.: *Februarius.* — Gedicht: *Ich bin.... spielt.* — Een dansende man naar rechts gekeerd, voor den vastenavond gekleed in een gewaad, dat versierd is met afbeeldingen van brillen, uilen en roosters, en verder voorzien van een rommelpot, eene varkensblaas en een rooster. Op den tweeden grond links twee mannen, als Polichinel verkleed, die door een drietal kinderen worden bespot; rechts eene kroeg, waar drie mannen vóór de deur in gesprek zijn. Links in de lucht het teeken van de Visschen.

*2727 *3.* i. d. m.: *Martius.* — Gedicht: *Der Widder.... geniesz?* — Aan het strand staat een visscher naast een aantal gevangen zeedieren; links op den tweeden grond een visscher met gevulden mand op den rug; rechts op den achtergrond het ophalen van een net en verder achterwaarts een vuurtoren. Rechts in de lucht het teeken van den Ram.

*2728 *4.* i. d. m.: *Aprilis.* — Gedicht: *Wie lieblich.... sind.* — Straat bij maneschijn, waar een sierlijk gekleed jongman de gitaar bespeelt op de stoep van een huis, waar boven links een luik half geopend wordt door een meisje in nachtgewaad en met eene kaars in de hand. Op den tweeden grond rechts eene karos en daarnaast een bediende met eene lantaarn.

*2729 *5.* i. d. m.: *Maius.* — Gedicht: *Jezt.... krönen kan.* — In een tuin staat de jonge tuinknecht, met den hoed in de eene hand en eene hark

in de andere, naast eene oudere, sierlijk gekleede dame, die hem een bloemkrans op het hoofd drukt en onder de kin streelt; daarnaast links een pauw, rechts hoenders. Op den achtergrond het deftige heerenhuis met een plein, waar de eigenaar in eene kamerjapon rondwandelt.

*2730 *6.* i. d. m.: *Iunius.* — Gedicht: *Die Sonn .... trägt.* — Jonge boerin in een weiland met melkemmer en koperen melkkan; naast haar twee schapen. Op den tweeden grond rechts een boer bezig met melken. Rechts in de lucht het teeken van den Kreeft.

*2731 *7.* i. d. m.: *Iulius.* — Gedicht: *Es brüllt .... Sclaverey.* — Een maaier bezig zijne zeis aan te zetten; achter hem rechts een paard. Op den tweeden grond links vier mannen, bezig met maaien en hooi opladen. In de lucht rechts het teeken van den Leeuw.

*2732 *8.* i. d. m.: *Augustus.* — Gedicht: *Die Sternen-Jungfer .... gestreckt.* — Een naar links gekeerde landman met eene sikkel in de hand; achter hem slaapt een tweede op den grond naast zijn hond. Op den achtergrond rechts twee vrouwen bezig met schoovenbinden.

*2733 *9.* i. d. m.: *September.* — Gedicht: *Die Hof-Capell .... seijn.* — Een naar links gekeerde man staat, aandachtig luisterend, onder een boom; naast hem op den grond eene kruik en eene tabakspijp; achter hem de vogelaar en de baan. Links in de lucht het teeken van de Weegschaal.

*2734 *10.* i. d. m.: *October.* — Gedicht: *Es quillt .... wollt.* — In een kelder staat een man aandachtig den inhoud te bezien van een wijnroemer, dien hij in de hand houdt, terwijl hij in de andere eene kan heeft; links meer naar achteren twee wijnvaten en de bediende, die uit één daarvan eene proef neemt. Rechts door de half geopende deur ziet men twee mannen bezig aan den wijnpers en daarachter in de lucht het teeken van den Schorpioen.

*2735 *11.* i. d. m.: *November.* — Gedicht: *Sind .... Schul.* — Een naar links gekeerde jager, vergezeld van drie honden en dragende zijn jachtbuit: van voren verscheidene vogels, van achteren een haas. Op den achtergrond links eene zwijnsjacht, rechts een valkenier; boven dezen in de lucht het teeken van den Boogschutter.

*2736 *12.* i. d. m.: *December.* — Gedicht: *Am Himel .... greift.* — Een slager, die een luid schreeuwend varken wegdraagt; links achter hem ligt nog zulk een dier op den grond. Daarachter een tweede slager bezig een geslacht varken op de leer te hangen en daarboven in de lucht het teeken van den Steenbok.

Later zijn vermoedelijk naar al deze prenten verkleinde copiën gemaakt. In de verzameling Van Eeghen bevindt zich een blad uit een Duitschen kalender, die blijkens de op de achterzijde vermelde historische bizonderheden na 1709 moet zijn verschenen. De voorzijde vertoont de verkleinde copie naar N°. 2731, genomen van dezelfde zijde, doch met weglating van het hemelteeken. — H. 143, B. 94 mm.

361

De Vijf Zinnen.

Serie van 5 prenten, elk voorstellende eene der zinnen, volgens de behandeling ongeveer 1700 door Casper Luyken vervaardigd. Onder de prent zijn de aanduiding en een vierregelig gedicht in de Duitsche taal gegraveerd. — H. 245—247 (de geheele plaat 302), B. 177—179 mm.

*2737 *1.* i. d. m.: *Sehen.* — Gedicht: *Das Aug.... setzt.* — Rechts zit eene dame vóór den op een tafel gestelden spiegel; achter haar staat een bejaard man met een bril op den neus het spiegelbeeld te bekijken. Op den achtergrond links een tuin met fontein, waar een heer wandelt.

Onder het gedicht: *Christoph Węigel excudit.* — o. l. o.: *Caspar Luijken invenit et fecit.*

*2738 *2.* i. d. m.: *Hören.* — Gedicht: *Vor Essens.... gebracht.* — Een sierlijk gekleede heer en dame dansen op een terras op de muziek, welke op den tweeden grond links door twee speellieden wordt gemaakt op eene viool en eene violoncel.

Onder het gedicht: *C. Weigel excudit.* — o. l. o.: *C. L. iv. et f.*

*2739 *3.* i. d. m.: *Riechen.* — Gedicht: *Du greifst.... schnupft.* — Een sierlijk gekleede heer en dame, wandelende op een plein, worden staande gehouden door een Joodschen marskramer, die eene doos met snuif aanbiedt, waarvan de heer een weinig op de hand heeft gelegd en opsnuift. Achtergrond links eene brug en eene stadsbuurt, rechts een groot huis.

Onder het gedicht: *C. W. exc.* — o. l. o.: *C. L. f.*

*2740 *4.* i. d. m.: *Schmecken.* — Gedicht: *Lern.... krank.* — Een man zit vóór een huis en drinkt gulzig uit eene groote kruik; een hond springt tegen zijne knieën op, terwijl een tweede onder den stoel kruipt. Links van den man staat een bedeljongen toe te zien; rechts een welvoorziene disch en daarachter eene vrouw met een wijnglas in de hand.

Onder het gedicht: *C. Weigel exc. in Nürnberg.* — o. l. o.: *C. L. iv. et f.*

*2741 *5.* i. d. m.: *Fühlen.* — Gedicht: *Der Schläfer.... misst.* — Een man met eene gevulde kruik in de hand wordt door zijne vrouw met stokslagen naar huis gejaagd. Rechts op den tweeden grond de herberg.

Onder het gedicht: *C. Weigel exc.* — o. l. o.: *C. L. iv. et f.*

1701

362

Marquis van Astorga, Het Leven van Ferdinand Alvarez de Toledo, Hertog van Alba.... In 's Gravenhage, By Meyndert Uytwerf, en Engelbregt Boucquet, Boekverkopers, 1701. 2 dln. 8°.

Hierin 12 prenten door Jan Luyken, uit: *G. Leti, Het Leven van Filips II. 1699*, wederom gebruikt, met verandering der pagineering en gedeeltelijke verandering der onderschriften.

Deel I.

1. b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 17.* — i. d. m.: *Huwlyk, van den Hertog van Alba.* — N°. 2297, 2de Staat.

2. b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 37.* — i. d. m.: *Belegering en Inneming van Tunis.* — N°. 2305, 2de Staat.

3. b. r. b.: *Eerste Deel Fol: 273.* — i. d. m.: *De Nieuwe Keur-vorst van Saxen, Geinstalleert.* — N°. 2311, 2de Staat.

4. b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 300.* — i. d. m.: *Regensburg Geplondert.* N°. 2302, 2de Staat.

5. b. r. b.: *Eerste Deel Fol. 392.* — i. d. m.: *Inhaling van den Hertog van Alba tot Napels.* — N°. 2298, 2de Staat.

Deel II.

6. b. r. b.: *Twede Deel Fol. 106.* — i. d. m.: *Batailje, tusschen de Fransche en Spaansche, by St. Quintyn.* — N°. 2299, 2de Staat.

7. b. r. b.: *Twede Deel Fol. 214.* — i. d. m.: *Prins Carel, tracht den Hertog van Alba, te doorsteken.* — N°. 2304, 2de Staat.

8. b. r. b.: *Twede Deel Fol. 254.* — i. d. m.: *Onthalsing, van verscheyde Edelen, door den Hertog van Alba, tot Brussel.* — N°. 2303, 2de Staat.

9. b. r. b.: *Twede Deel Fol: 352.* — i. d. m.: *Den Briel door de Water geusen, in genomen.* — N°. 2307, 2de Staat.

10. b. r. b.: *Twede Deel Fol: 400.* — i. d. m.: *De Gouverneur van Haerlem onthalst.* — N°. 2310, 2de Staat.

11. b. r. b.: *Twede Deel Fol: 427.* — i. d. m.: *Den Hertog van Alba, gevangen.* — N°. 2306, 2de Staat.

12. b. r. b.: *Twede Deel Fol: 500.* — i. d. m.: *Lyk staatie van den Hertog van Alba.* — N°. 2312, 2de Staat.

Dezelfde prenten komen opgesneden, doch overigens onveranderd, voor in den 2den druk, die in 1730 te Amsterdam bij de Janssoons van Waesberge verscheen.

In sommige exemplaren daarenboven nog een drietal andere prenten, oorspronkelijk evenzoo in: *G. Leti, Het Leven van Filips II*, gebruikt (zie Boek N°. 340).

363

De Fontenelle, Oeuvres; Nouvelle Edition augmentée. A Amsterdam, Chez Pierre Mortier, Libraire sur le Vygen-Dam M.D.CCI. 3 dln. 8°.

De verschillende werken verschenen met afzonderlijke titels, waarop het jaartal vermeld staat. Hierin 4 titelprenten door Casper Luyken. — H. 113—122, B. 74—79 mm.

DEEL I.

*2742 *1.* Titelprent.
i. d. m.: *Dialogues des Morts.* — Het bovengedeelte wordt ingenomen door den mythologischen Godenhemel op de wolken; bovenaan Mercurius, Apollo en Neptunus; lager Jupiter, Juno, Mars, Amor, Vulcanus en anderen. Onder deze groep een bergachtig landschap.

DEEL II.

*2743 *2.* Titelprent.
i. d. m.: *Entretiens sur la Pluralité des Mondes* — Tegen een achtergrond van boomen ziet men een grotwerk met drie bogen; onder elk daarvan eene fontein. Op den voorgrond links spreken een heer en eene dame met elkander; de eerste wijst omhoog, waar in het bovengedeelte der prent eene voorstelling van het zonnestelsel afgebeeld is.

*2744 *3.* Titelprent.
i. d. m.: *Histoire des Oracles.* — Op den voorgrond links een standbeeld van Diana, rechts een waarzeggende priester; zij bevinden zich op eene hoogte, aan den voet waarvan in eerbiedige houding verscheidene personen zich bevinden, waarvan men alleen de hoofden ziet. Verder achterwaarts links eene kapel, waarin een beeld en waarvóór eenige personen knielen; rechts een viertal beelden op pedestal. Op den achtergrond links een berg, bekroond met een zittend beeld onder een door kolommen gedragen koepeldak.

DEEL III.

*2745 *4.* Titelprent.
i. d. m.: *Poesies Pastorales.* — In een bosch zitten rechts eene herderin en een herder naast elkaar, terwijl van links drie herders naderen; verder achterwaarts wandelen nog twee paren hand aan hand.

Deze prenten zijn onveranderd weder gebruikt in den druk bij denzelfden uitgever, die op den algemeenen titel het jaartal *1710* vermeldt, terwijl op de afzonderlijke titels geen jaartal gesteld is.

Van N°. 2743 bestaat eene zeer nauwkeurige copie van dezelfde zijde in: *De Fontenelle, Reden-Voeringe Over verscheidene Waerelden In 't Geheel-Al.... Vertaalt door A. B. Tot Amsterdam, By Nicolaas ten Hoorn, Boekverkooper over 't Oude Heeren Logement. 1702.* 8°. Deze copie heeft i. d .m.: *Reden-voeringe over verscheidene Waerelden,* en daaronder, door eene randlijn daarvan afgescheiden: *Tot Amsterdam by Nicolaas ten Hoorn. Boekverkoper 1702.* Op het origineel ziet men de waterstralen van boven verlicht ook binnen het rotswerk, en zijn zoowel het gelaat der dame als de vijf vingers van de omhoog geheven linkerhand van den heer goed afgewerkt; op de copie zijn die stralen binnen het rotswerk geheel zwart, en

is van het gelaat slechts eene lichte plek door eene lijn omgeven te zien, en van de hand slechts twee vingers.

In: *De Fontenelle, Oeuvres Diverses.... A Amsterdam, Aux dipens d'Etienne Roger M.DCC.XVI.* 3 dln. 8°, komen zeer vrije navolgingen der titelprenten voor, zonder onderschrift.

364

Aantekeninge, Van eenige merkwaardige Voorvallen, In het Leeven, Van de Kluyzenaar Joannes Genuwit. t'Amsterdam, By Barend Visscher, Boekverkooper in de Dirk van Hassel-steeg. 1701. 8°.

2746 Titelprent door Jan Luyken.

Een man in een lang gewaad knielt, naar links gekeerd, aan den voet van een berg. Op dezen ziet men, behalve eenig struikgewas, ter halver hoogte eene hut tegen den rotswand met een drietal daarbij aanwezige personen. Onder deze voorstelling op een rechthoekig tablet: *Aantekeninge over 't Leven van Johannes de Kluysenaar.* — i. d. m.: *t'Amsterdam By Barent Visscher, inde Dirk van Hasseltsteeg.* — H. 139, B. 85 mm.

Deze prent is geheel onveranderd weder gebruikt voor eene uitgave in plano. Boven de voorstelling staat: *Het Leeven Van de Kluyzenaar Johannes Genuwit.* Aan weerszijden en eronder is afgedrukt het gedicht in vijf coupletten door Jan Luyken, dat de voorrede van het boek vormt. Daaronder: *t'Amsterdam, By Barent Visscher, Boekverkooper in de Dirk van Hassel-steeg.* — Het geheele blad H. 505, B. 392 mm.

Daarna komt zij na uitslijping van het adres i. d. m. weder voor op eene uitgave in plano, die het gedrukte adres draagt van *Ludolf Renkink.*

Eindelijk ten vierde male weder in plano met het adres: *t'Amsteldam, bij M. de Bruyn, Boekverkooper in de Warmoesstraat, het zesde huis van de Vischsteeg, Noordzyde.* Bij deze uitgave is het opschrift: *Het Leven Van den Kluizenaar Johannes Genuwit.*

365

Philippus van Limborch, Christelyke Godgeleerdheid.... vertaalt door C. D. — 't Amsterdam, By Barent Visscher, in de Dirk van Hasselts-steeg, Anno. MDCCI—III. 3 dln. 4°.

Deel I verscheen 1701, Deel II 1702, Deel III 1703.

2747 Titelprent door Jan Luyken.

De Godsvrucht, voorgesteld als eene vrouw met het Alziend Oog op de borst, ziet omhoog naar de wolken, waar vijf cherubijntjes zich vertoonen; zij vertreedt de Wereld en houdt boven het hoofd der daaraan vastgeketende,

links beneden haar zittende, Wereldliefde eene ijzeren boei. Rechts van den hoofdpersoon zit het Geloof met Bijbel en Kruis; tusschen hen staat de Liefde in een gewaad, dat met cherubijntjes versierd is, met eene vlam boven het hoofd en met vleugels, terwijl links meer op den achtergrond de Hoop met haar Anker staat. De voorzijde van den steen, waarop deze groep zich bevindt, heeft tot opschrift: *Christelyke Godgeleerdheid van Philippus van Limburg.* — i. d. m.: *t'Amsterdam By Barent Visscher, in de Dirk van Hasselts steeg.* — H. 169, B. 128 mm.

Op de achterzijde van deze prent is een gedicht in twee kolommen afgedrukt met de verklaring der voorstelling.

366

(Hiob Ludolff), Allgemeine Schau-Bühne der Welt, Oder Beschreibung der vornehmsten Welt-Geschichte Des Siebenzehenden Jahr-Hunderts, Zweyter Theil.... Franckfurt am Mayn, Verlegt von Johann David Zunnern. M.D.CCI. folio.

Het geheele werk bestaat uit 4 deelen, doch alleen in Deel II komen prenten van de Luykens voor.

De naam van den Schrijver wordt in Deel I en II niet op den titel, maar aan het einde van de Voorrede gevonden; in Deel III en IV, die na zijn dood verschenen, wordt de naam ook op den titel vermeld.

Deel I verscheen in 1699 bij denzelfden uitgever als Deel II; Deel III in 1713, Deel IV in 1718, beide met het adres: *Verlegt von Johann David Zunners seel. Erben, und Johann Adam Jung.* Deel III is: *Gedruckt bey Anton Heinscheit,* Deel IV: *Gedruckt bey Johann Bauern.*

Alleen van Deel I is een 2de druk van 1716.

Later werd het werk nog aangevuld met een vijfde deel, geschreven door I. Georgius Pritius, hetgeen blijkt uit de Voorrede. Het adres luidt: *Franckfurt an Mayn, Verlegt von Johann Adam Jung. Gedruckt bey Balthasar Diehl, im Jahr MDCCXXXI.*

Het boek bevat 7 prenten door Jan Luyken en 44 door Casper Luyken. Zij zijn tusschen den tekst ingedrukt en van achteren bedrukt, behalve N°. 2796—2798, die van achteren onbedrukt zijn. — Titelprent H. 330, B. 186 mm., de andere H. 114—122, B. 170—177 mm.

*2748 *1.* Titelprent.

Op een pedestal zit de Vrede met palmtak en hoorn des overvloeds; achter haar een engeltje, dat haar kroont, en de Faam. Lager links staat eene vrouw, waarschijnlijk voorstellende Europa, nevens haar Mercurius en meer achterwaarts een bisschop en twee andere personen; rechts eene vrouw met boeken en meetwerktuigen, achter haar nog twee personen. Aan den voet van het pedestal liggen Oorlog en Geweld geketend naast allerlei oorlogsmateriaal.

i. r. o.: *Cas. Luycken inv et fecit.*

2749 *2*. pag. 33 — 1631. Tilly verovert Magdeburg. Op den voorgrond drie soldaten met de Keizerlijke vlag. Links en rechts op den tweeden grond de geopende stadspoorten, waardoor de aanvallers binnendringen. Daarachter de brandende stad.

*2750 *3*. pag. 71. — 1631. Uitbarsting van den Vesuvius. Op den voorgrond een naar links vluchtende ruiter.

*2751 *4*. pag. 85. — 1632. Consistorie te Rome onder Paus Urbanus VIII, waar eene worsteling ontstaat tusschen de Kardinalen Borgius en S. Onofrio, die met moeite door Kardinaal Sandoval worden gescheiden.

2752 *5*. pag. 115. — 1632. Dood van Gustaaf Adolf bij Lützen. Links op den voorgrond eenige ruiters, waaronder de Koning, die van achteren doorschoten wordt; rechts de veldslag.

*2753 *6*. pag. 220. — 1633. Dood van de Infante Isabella te Brussel. Vóór het ledikant links bevinden zich twee weenende kamervrouwen en drie monniken, van wie de eene de stervende een crucifix voorhoudt. Op den voorgrond staan een edelman en een monnik, rechts meer achterwaarts twee edellieden.

*2754 *7*. pag. 253. — 1633. Te midden van een aantal Turken knielt met ontbloot hoofd Emir Fehr-eddin, Vorst der Drusen, wien de Sultan Amurath IV zijn doodvonnis heeft doen aankondigen.

*2755 *8*. pag. 283. — 1634. Wallenstein vermoord. Hij staat in nachtgewaad rechts bij een geopend venster en ontvangt een stoot met de hellebaard van den Overste Eurock, achter wien verscheidene van diens helpers links het vertrek binnendringen.
i. r. o.: *C. L invent: et f:*

*2756 *9*. pag. 343. — 1634. Urbain Grandier te Angers levend verbrand. Rechts de brandstapel; links drie beulen, die hout aandragen en die het door hem geschreven boek, benevens tooverformulieren van den veroordeelde in de vlam werpen.

2757 *10*. pag. 436. — 1635. De Heraut van Koning Lodewijk XIII leest op straat te Brussel de oorlogverklaring aan Spanje voor.

*2758 *11*. pag. 500. — 1636. Ferdinand III tot Roomsch Koning gekroond. In eene kerk knielt de vorst naar links gekeerd, terwijl hem de kroon wordt opgezet.

2759 *12*. pag. 565. — 1637. Hongersnood in Duitschland. Op den voorgrond rechts verslinden zes personen menschelijke lichaamsdeelen. Op den tweeden grond links plukken vrouwen bladeren van de boomen, wordt een lijk opgegraven en een man door twee anderen aangevallen. Op den achtergrond het afnemen van lijken van de galg.

2760 *13*. pag. 571. — 1637. Een aantal monniken, uit Breda en Brabant verjaagd, begeven zich in een langen stoet van overdekte en opene wagens naar Antwerpen.

2761 *14*. pag. 670. — 1638. De te Stockholm gevangen Generaal Arnheim ontvlucht met behulp van eene touwladder, terwijl aan den voet van den vestingmuur zijn dienaar met twee paarden hem wacht.

*2762 *15*. pag. 679. — 1638. Verovering van Bagdad door de Turken op de Perzen, waarbij 20 000 van deze laatsten gedood worden. Uitgebreid moordtooneel op een plein; links op den voorgrond een Turk met een afgehouwen hoofd in de hand.
o. i. h. m.: *CL.* (dooreen).

2763 *16*. pag. 738. — 1639. Mustapha, neef van Sultan Amurath IV, op diens bevel te Constantinopel geworgd.

*2764 *17*. pag. 743. — 1639. Een pacha te Aleppo, vergezeld van drie bedienden, brengt een Europeeschen geneesheer in de kamer, waar zijne vrouw ziek te bed ligt, doch veroorlooft hem niets anders te zien dan de hand der lijderes.
i. l. o.: *C. Luka in. en. f*

*2765 *18*. pag. 761. — 1640. Keizer Ferdinand III wordt te Regensburg gelukgewenscht met de geboorte van zijn zoon Leopold.
i. l. o.: *C Luijken f*

*2766 *19*. pag. 792. — 1640. Oproer te Barcelona. Bestorming der gevangenis rechts op den tweeden grond.

*2767 *20*. pag. 801. — 1640. De Spaansche Kanselier Michael de Vasconcellos te Lissabon in zijn huis overvallen, uit eene kast gehaald en vermoord.
i. l. o.: *C L* (dooreen).

*2768 *21*. pag. 807. — 1640. Oproer te Londen. Links op den voorgrond wordt de poort der gevangenis geopend en worden de daar aanwezige personen bevrijd; rechts op den tweeden grond staat een geestelijke, door gewapende mannen omringd.

*2769 *22*. pag. 870. — 1641. Spaansche soldaten in de Nederlanden, die weigeren naar Spanje terug te gaan, worden gebonden, op karren geladen en weggevoerd.
i. l. o.: *C Luyken f.*

*2770 *23*. pag. 872. — 1641. De Hertog de Soissons geeft eene afstraffing aan Seneterre, die hem een huwelijk komt voorstellen met de Weduwe Combalet, eene nicht van Richelieu.
o. r. o.: *C Luiken f.*

*2771 *24*. pag. 877. — 1641. De Hertog van Lotharingen knielt vóór Lodewijk XIII en biedt zijne onderwerping aan.

*2772 *25*. pag. 905. — 1641. De Graaf van Strafford spreekt van het schavot het volk toe.
i. d. m.: *C Luijken*

*2773 *26*. pag. 944. — 1642. Strafgericht te Praag over de Keizerlijke troepen, die in den slag bij Leipzig voor de Zweden waren gevlucht. Op

een geheel met soldaten bezet plein worden rechts op den voorgrond de degens der officieren gebroken en de vaandels verbrand; links op den tweeden grond werpen de soldaten met dobbelsteenen, om, gedecimeerd, te worden opgehangen met de officieren.

i. r. o.: *C. Luyken f*

*2774 *27*. pag. 962. — 1642. Tooneel op het schavot, waar Cinq-Mars reeds is onthoofd en De Thou gereed is den doodelijken slag te ontvangen.

*2775 *28*. pag. 967. — 1642. Dood van Maria de Medicis. Vóór het ledikant staat een priester in misgewaad, terwijl zich links en rechts een aantal geestelijken, monniken, edellieden en kamervrouwen in het vertrek bevinden.

*2776 *29*. pag. 973. — 1642. Opvoeding van den oudsten zoon van Koning Philips IV van Spanje, slechts door vrouwen omgeven.

*2777 *30*. pag. 997. — 1642. Wreedheden tegen de Protestanten in Ierland. Op den voorgrond worden verscheidene personen in stukken gehakt of levend gevild; op den achtergrond links worden vrouwen in de rivier gejaagd en rechts twee personen levend gebraden.

*2778 *31*. pag. 1007. — 1642. Sefi, Shah van Perzië, meenende vergiftigd te zijn, doet in den tuin van zijn paleis veertig van zijne vrouwen levend begraven. Rechts op den achtergrond het paleis.

*2779 *32*. pag. 1050. — 1643. Sterfbed van Lodewijk XIII. In een fraai behangen vertrek bevinden zich links van het ledikant op den voorgrond twee monniken en meer achterwaarts een zestal personen; rechts de Koningin met twee kleine prinsen.

*2780 *33*. pag. 1063. — 1643. Aanval van het volk te Madrid op het rijtuig, waarin verondersteld wordt, dat de Minister Olivarez zich huiswaarts begeeft.

*2781 *34*. pag. 1089. — 1643. In een ruim vertrek zit rechts Guei-tschun, Eerste Minister van den Keizer van China, aan wien op eene schaal een zijden snoer wordt gebracht, als een bevel, zich zelf op te hangen. — Alle personen zijn in Turksch kostuum.

i. l. o.: *C. Luijken i e f*

*2782 *35*. pag. 1109. — 1644. Paus Innocentius X doet in eene groote zaal van het Vaticaan het inschrift aan den muur weder herstellen, dat Paus Alexander III had doen vervaardigen ter eere der Venetianen en dat door Paus Urbanus VIII was uitgewischt.

i. r. o.: *C Luyken*

In sommige exemplaren bevindt deze prent zich op pag. 1108, en is dan omgewisseld met het daar aanwezige portret van Paus Innocentius X.

*2783 *36*. pag. 1169. — 1644. Rechts drie groote Turksche oorlogsschepen, die aangevallen worden door de galeien der Ridders van Malta.

*2784 *37*. pag. 1175. — 1644. Zung-tschin, Keizer van China, door de rebellen overwonnen, doodt zijne dochter, om haar voor gevangenneming te

bewaren. Door de deur links ziet men in den tuin het vervolg van dit drama, n.l. de Keizer, die zich zelf aan een boom heeft opgehangen.

*2785 *38.* pag. 1241. — 1645. De vrouwen te Parijs knielen op straat vóór Koningin Anna, om haar te smeeken de belastingen te verlagen. Achter de vorstin hare karos.

*2786 *39.* pag. 1249. — 1645. Nicola Montero, Prior van Zedofeita en vertegenwoordiger der Portugeesche geestelijkheid te Rome, wordt in zijne karos door Spanjaarden aangevallen. Zijn hofmeester wordt gedood en hijzelf geraakt van schrik buiten kennis.

*2787 *40.* pag. 1257. — 1645. Samenkomst van de alleen met mestvorken gewapende boeren in Engeland, om zich tegen den Koning te verzetten.

*2788 *41.* pag. 1334. — 1646. Hollanders, in Brazilië gevangengenomen door de Tapujo-Indianen, worden door dezen gedood, in stukken gehouwen en opgegeten. Op den tweeden grond rechts een hevige strijd; op den achtergrond links eene vloot, rechts de zeekust.

*2789 *42.* pag. 1342. — 1646. In het Engelsche Hoogerhuis worden door een smid de rijkszegels stukgeslagen, te midden eener talrijke vergadering. Op den voorgrond rechts drie heeren in gesprek.

*2790 *43.* pag. 1389. — 1647. Masaniello in eene kerk sprekende met twee sierlijk gekleede mannen. Links op den achtergrond ziet men door de portiek een straatgevecht en brandende huizen.

*2791 *44.* pag. 1415. — 1647. Prins Toralto, de aanvoerder der bevolking van Napels tegen de Spanjaarden, van verraad beschuldigd en door het volk vermoord. Op den voorgrond wordt zijn lijk over de straat gesleurd, terwijl daarachter op eene piek zijn hoofd en één van zijne beenen worden gedragen.

*2792 *45.* pag. 1468. — 1647. Koning Karel I van Engeland, na door de Schotten te zijn uitgeleverd, wordt door de militairen medegevoerd, om in het leger bewaakt te worden. Achter den Koning staat de karos; op den achtergrond rechts een kasteel op eene hoogte.

*2793 *46.* pag. 1559. — 1648. Bespreking van den vrede te Munster. Zes ambassadeurs rondom eene tafel gezeten, waarop eene kaars brandt; achter hen staan vier personen van minderen rang.

*2794 *47.* pag. 1563. — 1648. Praag door de Zweden veroverd. Op den achtergrond rechts wordt de poort geopend op eene hoogte, waartegen de ruiterij van Königsmark oprent, terwijl rechts op den tweeden grond de musketiers de huizen beschieten.

*2795 *48.* pag. 1731. — 1650. Inhuldiging van Christina, Koningin van Zweden. Over een groot plein beweegt zich een lange stoet; op den voorgrond de Koningin in een wagen met baldakijn, door vier paarden getrokken.

Verder zijn in dit boek nog twee prenten, van achteren onbedrukt, elke met twee voorstellingen boven elkaar; van deze zijn drie van de hand van Casper Luyken.

*2796 *49.* pag. 1528. — 1648. Afkondiging van den vrede te Osnabrück. Rechts op den achtergrond op een met tapijten behangen balkon wordt de juist afgeloopen voorlezing der overeenkomst vervangen door luidruchtige muziek van pauken en trompetten. De geheele voorgrond is bezet met toehoorders, links twee heeren te paard.
i. l. b.: *N°. II*

*2797 *50.* pag. 1705. — 1650. Publicatie te Neurenberg van de gesloten tractaten. Rechts het Raadhuis, waar een leeuw, in twee stralen, wijn uitgiet over de daarheen dringende burgers; links een aantal toeschouwers.
i. l. b.: *N° III*

*2798 *51.* pag. 1534. — 1648. Op dezelfde plaat als N°. 2797. Vergadering te Augsburg voor de vredesonderhandelingen. In eene groote zaal, die door eene deur rechts verbonden is met een tweede vertrek, bevinden zich een aantal heeren in gesprek, voor het meerendeel staande; achterin links twee vensters en een groote kachel.
i. l. b.: *N° IV*

Behalve deze prenten bevat het boek nog 7 copiën naar prenten door Jan Luyken. Van 6 dezer bevindt zich een afdruk van de oorspronkelijke prent in de verzameling Van Eeghen. Hoogst waarschijnlijk zijn de door Jan Luyken in Nederland vervaardigde koperplaten bij de overzending naar Wurzburg in het ongereede geraakt en heeft men naar een afdruk der origineelen in Duitschland de copiën gemaakt.

2799 1631. Stierengevecht te Madrid, bij welke gelegenheid ten gevolge eener paniek een groot aantal toeschouwers werden gedood en gewond. Binnen een staketsel, opgericht op een door huizen omgeven plein, worden zeven stieren bevochten; rechts op den voorgrond staan twee edellieden te paard hunne beurt af te wachten, terwijl een derde den stier met eene lans aanvalt.
Op pag. 59 is daarvan eene copie van de tegenzijde. Bovenbedoelde edellieden bevinden zich daar links met de speren in de linkerhand.

2800 1631. Oproer te Constantinopel door de Janitzaren en Spahi's tegen den Groot-Vizier van Sultan Amurath IV. Hij valt in het midden ter aarde onder de sabelhouwen van drie aanvallers; op den voorgrond links twee snel loopende Janitzaren, waarvan de voorste een afgehouwen hoofd in de hand heeft. Rechts een groot paleis.
Op pag. 67 is daarvan eene copie van dezelfde zijde. Op het origineel heeft de grootste figuur op den voorgrond links twee zeer groote vederen op de muts, de tweede figuur achter hem slechts eene kleine aanduiding van zulk een versiersel. Op de copie hebben beide ééne zeer groote veder.

2801 1632. Het hoofd van den terechtgestelden Hertog van Montmorency te Toulouse aan het volk vertoond. Rechts op den tweeden grond een gebouw, voorzien van een venster met twee openingen; vóór de eene ziet men den rechter met de roede der Gerechtigheid, vóór de andere den beul, die in de rechterhand het afgehouwen hoofd vasthoudt. Op de straat eene talrijke, luid roepende menigte.

Op pag. 137 wordt de copie van de tegenzijde gevonden. Het gebouw is aldaar aan de linkerzijde.

2802 1635. Philip Christoph von Sötern, Keurvorst van Trier, in zijn paleis gevangengenomen. De Keurvorst zit rechts naast eene tafel, waarop een boek, een beker en papieren, en wordt door twee edellieden met uitgetrokken degen bedreigd. Achter hen het ledikant, links de geopende deur, met doorkijk naar een ander vertrek, waar twee mannen staan.

Op pag. 398 is de copie van dezelfde zijde. Op het origineel houdt de voorste aanvaller zijn zwaard naast den knoop van het ondergewaad van den Keurvorst, op de copie juist op den knoop. Verder gaat het uiteinde van de pluim van den meest naar links geplaatsten edelman iets over de omlijsting van het behangsel achter het ledikant, terwijl op de copie die omlijsting geheel doorloopt.

2803 1636. Eene Japansche vrouw, welke geweld was aangedaan, werpt zich zelve uit het raam. Rechts op den tweeden grond het huis, waar deze wanhoopsdaad wordt uitgevoerd; links op den voorgrond eene zittende vrouw en een staande man, en verder achterwaarts nog verscheidene personen, die met gebaren van ontzetting het voorval aanschouwen.

Op pag. 534 is de copie van de tegenzijde. De omlaag springende vrouw aan de linkerzijde.

2804 1649. Koning Karel I van Engeland onthoofd. Hij ligt geknield, met het hoofd op het blok naar links gekeerd; links vóór hem staat de beul met opgeheven bijl, en verderaf twee soldaten en twee toeschouwers; rechts achter hem de geestelijke, een soldaat en vier andere personen, waarvan de eene den mantel van den Koning over den arm houdt.

Op pag. 1662 is de copie van de tegenzijde. De Koning ligt naar rechts gekeerd.

Hoogstwaarschijnlijk verkeerde in hetzelfde geval als N°. 2799—2804, het origineel van de prent, voorstellende den slag bij Nordlingen, welke gevonden wordt op pag. 306, doch aldaar wel duidelijk naar de teekening van Jan Luyken is, doch niet door hem gegraveerd. Van links komt de aanval der Keizerlijke ruiterij, terwijl rechts op den voorgrond de Zweedsche ruiters vluchten, terwijl op den tweeden grond hun voetvolk nog stand houdt.

Het origineel van deze prent heeft echter ook de Heer J. Ph. van der Kellen nimmer gezien.

367

Sterfbed eener Catholieke vorstin.

2805 In eene rijk versierde kamer ligt de stervende met gevouwen handen in een ledikant met groot baldakijn. Bij het hoofdeinde staan twee vrouwen en knielt een monnik; aan het voeteneind staan twee Jezuïeten, van wie de éène eene brandende waskaars in de hand houdt. Achter het ledikant bevinden zich nog acht of negen treurende vrouwen. Op den

voorgrond links twee staande edellieden, rechts twee biddende monniken, op eene lage bank gezeten.

Op het kussen van laatstgenoemde bank: *I L* — H. 120, B. 175 mm.

Van deze prent is mij slechts één afdruk bekend, nl. die in de verzameling Van Eeghen. Bij de geheel gelijke afmeting als die van: *H. Ludolff, Allgemeine Schau-Bühne der Welt*, is het niet onwaarschijnlijk, dat deze prent door Jan Luyken vervaardigd is voor dat boek, hetzij voor N°. 2753, de dood der Infante Isabella, of voor N°. 2775, de Dood van Maria de Medicis, doch dat in plaats daarvan eene nieuwe prent door Casper Luyken in het boek afgedrukt is.

368

Twee prenten door Casper Luyken, waarschijnlijk bestemd geweest voor de versiering van een mij niet bekend historisch werk.

*2806 Sterfbed van een Engelsch vorst, waarschijnlijk Karel II, bij avondverlichting. Links ligt de stervende met eene groote krulpruik op het hoofd in het ledikant, dat met zware gordijnen behangen is; links daarvan aan het voeteneinde staan twee heeren en twee dames, de laatste gekapt à la Fontange; vóór het bed staat eene ronde tafel, waarop een kopje, een bord en een lepel, en aan den voet waarvan op den grond eene groote klisteerspuit ligt. Rechts van het ledikant aan het hoofdeinde staat een Anglikaansch geestelijke met een glas op een schotel in de hand; verder twee heeren, waarvan de eene met het teeken van de Kousenbandorde op zijn mantel geborduurd, en eindelijk vier vrouwen, waarvan twee zich weenende naar de deur begeven, die toegang verleent tot een ander vertrek, waar een soldaat de wacht houdt.

*2807 Twistgesprek. Rechts een groot en hoog ledikant, waarin een voornaam persoon ligt, wiens hoofd men boven de met kant omzette dekens ziet uitkomen, bedekt met eene slaapmuts over zijne pruik. Links vóór het ledikant zitten twee mannen op stoelen tegenover elkaar in levendige discussie; de eene leunt op de verder links staande tafel, waarvan de tegenovergestelde smalle zijde wordt bezet door een heer op een stoel. Vóór de tafel staat een Roomsch geestelijke, dien men vanachteren ziet, te spreken, en tegenover hem een drietal personen, die eenige folianten nazoeken. Op den achtergrond ziet men nog de hoofden van een aantal toehoorders.

De beide prenten zijn omgeven door dubbele randlijnen. — H. 117, B. 170 mm.

369

(P. H. N.), Sedige Bedenckingen, Over Het bitter Lijden onses Heeren en Zalighmakers Jesu Christi .... Tot Haerlem, Gedruckt by Claas Braaw, voor den Autheur. Anno 1701. 8°.

De letters van den Schrijver bevinden zich onder de Voorrede; tusschen deze en Pag. 1 van het boek vindt men 15 pagina's met mystieke gedichten, en op de eerste daarvan eene prent door Jan Luyken, tusschen den tekst ingedrukt en van achteren bedrukt.

2808 Links knielt een naar rechts gekeerd man, in wiens geopend hart een lichtstraal uit den hemel valt, terwijl hij opziet naar een op dat hart steunend kruisbeeld, uit welks handen twee bloedstralen op hem nedervloeien. Rechts op den tweeden grond twee staande mannen, waarvan de een den ander op het hierboven vermelde opmerkzaam maakt.

H. 87, B. 72 mm.

De 2de druk is te Haarlem, *Gedrukt by Izaak Enschedé, Boekdrukker in de Frankestraat, voor den Autheur. 1714.*, waarin de prent onveranderd voorkomt.

Zij was reeds vroeger nogmaals gebruikt voor eene uitgave in plano, waarop de prent is omringd door verschillende der bij het boek afgedrukte gedichten, het laatste onderteekend: *P. H. N.*, terwijl geheel onderaan staat: *Te Haarlem, gedrukt by Isäak Enschede, Boekdrukker in de Frankestraat 1713.* — Het geheele plano-blad is H. 382, B. 274 mm.

370

Voorne Caartboeck van alle de Dorpen, en Polders gelegen Inden Lande van Oost, ende West Voorne, Mitsgaders Over Flacqueé.... 1701. folio.

Deze atlas is zonder gedrukten titel. Bovenstaand opschrift komt voor op de titelprent, die door Romeyn de Hooghe is vervaardigd en met 1701 gedateerd is.

Hierin 32 kaarten met vignetten; op de meeste wordt het midden ingenomen door het wapenschild van den op de kaart voorgestelden polder, waaronder de naam is aangebracht.

Alle kaarten zijn onderaan, tegen de benedenrandlijn, beteekend: *I. Luiken Fecit cum Aqua Forti.*, en hebben volgnummers b. r. b.

Bovenstaande beteekening, die geheel afwijkt van de gewoonte van Jan Luyken, is zonder twijfel door een ander op de kaart geplaatst. Inderdaad zijn vervaardigd door Jan Luyken 14 vignetten, door Casper Luyken 17 en door beide te zamen 1 vignet, vermoedelijk alle naar de teekening van eerstgenoemde.

*2809 *1. N°. I — Voorne* — Vignet i. l. b. — Links twee matrozen en een Zeegod; op den achtergrond zes schepen.

*2810 *2. N°. II. — Oost Voorn* — Vignet i. r. b. — Links twee vrouwen en daarachter een herder met eene kudde schapen; rechts een zittende man, met een gedooden haas aan een stok over den schouder hangende, en naast hem twee honden. Op den voorgrond twee kinderen spelende met drie konijnen en twee cylindervormige, naar onderen iets dunner wordende voorwerpen, van boven voorzien van een platten, ronden knop en op zijde onderaan van eene langwerpige opening.

De verklaring van deze eigenaardige voorwerpen wordt hoogst waarschijnlijk gevonden in het handschrift van Jan Kluit, dat berust op het Archief te Brielle en waarvan de Heer Joh. H. Been aldaar zoo vriendelijk was mij den inhoud mede te deelen.

Te Oostvoorne heeft vroeger op een heuvel, thans nog het Reuzekasteel geheeten, een burg gestaan; daarbij is eene weide, de Hofwei genoemd. Volgens bovengenoemd handschrift lagen nog in de 18de eeuw op die weide twee zoogenaamde ijzeren spillen, »ieder lang drie voeten en zeven »duimen, in haar diameter dik vijff duim, en is aan ieder derzelve een »platte kop van twee duimen dik, die zeven duimen breed is, en dus twee »duimen over de spillen heenen steekt; d'eene is zwaarder als d'ander »wegende de eene 250, en d'andere omtrent 200 ℔." Deze voorwerpen werden algemeen beschouwd als de spillen der kruiwagens van de Reuzen, die daar vroeger zouden hebben gewoond. Jan Kluit echter noemt dit »beuzeltaal" en meent daarin te zien spillen behoorende bij Romeinsche of Middeleeuwsche Blijden of Balisten. Als bijzonderheid wordt daarbij nog vermeld, dat deze voorwerpen, hoewel steeds aan weer en wind blootgesteld, nimmer aan roest onderhevig waren.

2811 *3. N° III. — Rugge.* — Vignet i. l. o. — Links eene vrouw, die den inhoud van een korf met appelen overstort in eene grootere mand; naast haar een zittende man en een kind, dat de op den grond liggende vruchten bijeenverzamelt; achter hen nog een man, die een zwaren korf aanbrengt. Rechts een man en eene vrouw rustende naast eene korenschoof en maaiwerktuigen. Op den achtergrond een buitenverblijf, een man te paard naast een wandelaar, en runderen in de weide.

2812 *4. N° IV. — Ooster Land en Kley Burg* — Vignet i. r. o. — Links twee arbeiders bezig met graan dorschen, waarbij een derde toeziet; daarachter eene boerenwoning, vanwaar een wagen, met schoven beladen, nadert; geheel achteraan een haas, achtervolgd door drie honden en een jager met een polsstok. Rechts een man naast een paard. Op den voorgrond eene vrouw met eene hooivork, en een kind met twee konijnen.

*2813 *5. N° V. — Roc-anje* — Vignet i. l. o. — Links twee vrouwen, aan welke een kind een sprinkhaan brengt; daarnaast op den grond een konijn, een kikvorsch, eene hagedis en eene slak. Rechts een jager met twee gedoode hazen en twee rustende honden. Op den achtergrond een man te paard, met twee windhonden op de hazenjacht.

2814 *6. N° VI. — Nieuwen Hoorn* — Vignet i. l. o. — Links eene vrouw naast den Hoorn des Overvloeds; achter haar een man met een korf. Rechts eene vrouw, eene landkaart bestudeerende; daarachter een hooiwagen en eene melkster met eene gevulde kan.

*2815 *7. N° VII. — Nieuwe Goote* — Vignet i. r. o. — Links eene boerin met juk en melkkan, naast haar eene geit; achter haar koeien in een weiland, van welke één wordt gemolken; verder een ploegende arbeider en eene boerenwoning. Rechts Ceres; aan hare voeten twee schoven, achter haar voorstelling van den graanoogst.

*2816 *8. N°. VIII. — Vier Polders* — Vignet i. r. o. — Links eene vrouw naast haar melkemmer; daarachter eene koe en verderaf eene naar land komende visschersschuit en drie andere op het water. Rechts een maaier en daarachter voorstelling van den graanoogst. Op den voorgrond twee schapen en een zwaan.

*2817 *9. N°. IX. — Nieuw Helle Voet* — Vignet i. l. b. — Rechts op den achtergrond de Graanoogst. Op den voorgrond eene staande en eene zittende maaister in gesprek.

2818 *10. N°. X. — 't Weer Gors* — Vignet i. r. b. — Links twee mannen bezig met een zeil; bij hen kanonnen, vlaggen en een rolpaard, op den achtergrond een zeilend oorlogschip. Rechts eene vrouw met scheepskroon, omgeven door attributen der Zeevaart.

2819 *11. N° XI. — Naters* — Vignet bovenaan over de geheele breedte. — Links twee mannen in gesprek; verderaf een landman bezig met melken, een ander met ploegen en het opstapelen van schoven. Rechts een jager te paard met twee bedienden te voet, de een met een vuurroer, de ander met een valkenrek; verderaf eene hazenjacht te paard. Op den voorgrond een bok, een valk en drie honden.

*2820 *12. N° XII. — S.te Anna Polder* — Vignet i. r. b. — Links een ruiter in gesprek met een jager te voet, die vergezeld is van twee honden. Rechts eene staande vrouw met eene platte mand vol appelen, een zittende man en twee konijnen.

*2821 *13. N°. XIII. — Quacq* — Vignet i. r. b. — Links een staande man met een zak zaaikoren over den schouder, en een zittende man, die graan strooit voor kippen en eenden; daarachter een ploegende landman. Rechts een man, die de kroon boven het wapenschild vasthoudt; naast hem twee honden en gedood wild.

*2822 *14. N°. XIV. — Streuyt* — Vignet bovenaan over de geheele breedte. Neptunus op zijn schelpwagen, omgeven door zijn gevolg; op den achtergrond links drie, rechts twee zeilende schepen.

2823 *15. N° XV. — Ouden Hoorn* — Vignet b. i. h. m. — Links een arcadische landman met hooivork en dorschvlegel; verderaf koeien en melkende landlieden. Rechts Ceres, met twee kinderen en een schaap; verder een ruiter in gesprek met een landbouwer; nog verder voorstelling van den hooioogst.

*2824 *16. N° XVI. — Swarte Waal* — Vignet i. r. b. — Aan weerszijden een visscher; de linksche met een schepnet, de rechtsche met een groot net naast zich en een visch in de linkerhand. Meer achterwaarts links het uitoefenen van het visschersbedrijf; rechts eene aan wal liggende schuit, waarin een man, die het zeil ophijscht.

2825 *17. N°. XVII. — Heenvliet* — Vignet i. l. b. — Op den voorgrond drie rustende mannen in gesprek; de eene voorzien van een vuurroer, de andere van eene sikkel en eene korenschoof; naast hen twee honden. Op den achtergrond links melksters, rechts twee ruiters vergezeld van een jager met een valkenrek en twee honden; verderaf eene hazenjacht te paard.

*2826 *18. N°. A. — West Voorn* — Vignet i. l. o. — Twee zeegoden; de eene links met eene roeispaan in de hand, is vergezeld van een grooten visch; de andere zit rechts met een drietand, achter hem eenige Tritons.

2827 *19. N°. B. — Goedereede* — Vignet b. i. h. m. — Links eene vrouw, wijzende naar een uitgestrekt veld, dat omgespit wordt. Rechts eene herderin met twee schapen; op den achtergrond eene kudde, die in de kooi wordt gedreven.

*2828 *20. N°. C. — T Oude Dorp* — Vignet i. l. o. — Links een valkenier met zijn valkenrek en twee honden; daarachter eene hazenjacht te paard. Rechts twee landbouwers in gesprek en wijzende naar het planten van vlas op den achtergrond.

2829 *21. N°. D. — Het Oude Nieuwe Land* — Vignet i. l. b. — Links twee vrouwen met verschillende werktuigen voor de vlasbereiding; achter haar eene vrouw, die het vlas aanbrengt; verderaf een baggeraar. Rechts een valkenier met twee honden; verderaf twee zeilende schepen.

*2830 *22. N°. E. — Den Ovden Oost Dyck —*, Vignet i. r. o. — Links een rustende jager met drie honden; daarachter voorstelling van den graanoogst, en eene kerk. Rechts een staande jager, met een haas aan een stok.

*2831 *23. N°. F. — 't West Nieuwelant* — Vignet i. l. b. — Links twee landlieden met sikkel en dorschvlegel, en twee korenschoven. Rechts een jager met zijn hond. Op den achtergrond eene hazenjacht.

*2832 *24. N°. 1 — Voorne. (inden Lande van Over Flacquee.)* — Vignet i. r. o. — Een herder en een landbouwer, naast hen eene geit en twee schapen; op den achtergrond het omspitten van een veld, en eene boerenwoning.

*2833 *25. N°. 2. — Dirckx Lant* — Vignet i. l. b. — Links twee herders; daarachter drie bijenkorven, waarnaast de bijenhouder staat met een doek vóór het gelaat, en op een bekken slaande. (Zie N°. 2213). Rechts een herder met eene groote kudde schapen. Op den voorgrond eene korenschoof.

*2834 *26. N°. 3. — De Oude Tonge.* — Vignet i. l. o. — Twee engelen als schildhouders; rechts op den achtergrond twee mannen in gesprek bij eenige balen.

2835 *27. N°. 4. — De Nieuwe Tonge.* — Twee vignetten: i. r. o. het wapenschild met twee engelen als schildhouders; en o. i. h. m. voorstelling van het behandelen van het vlas.

2836 *28. N°. 5. — Grys Oort.* — Vignet i. l. b. — Twee engelen als schildhouders; op den achtergrond links het behandelen van het vlas, rechts het planten ervan.

**2837 *29. N°. 6. — Out en Nieuw Herckingen.* — Vignet boven over de geheele breedte. — Op den achtergrond links het ploegen der akkers; rechts een zaaier, drie runderen met hun geleider en eene boerenwoning. Op den voorgrond twee konijnen.

Het wapenschild en de ploegende landman links daarvan zijn door Casper, het overige is door Jan Luyken.

2838 *30. N°. 7. — Melis Sant.* — Vignet o. i. h. m. — Links een zittende landbouwer met eene hooivork; achter hem wordt de akker beploegd en weder met eene rol gelijk gemaakt. Rechts een rustende herder met twee schapen; achter hem eene spinnende vrouw en geheel op den achtergrond een herder bij zijne kudde schapen.

2839 *31. N°. 8. — Rocxsennisse.* — Vignet r. i. h. m. — Links eene vrouw met eene korenschoof; daarachter de graanoogst. Rechts eene vrouw zittende bij eenige zakken met graan.

2840 *32. N°. 9. — Onwaart en Aerts Dyck Wal.* — Vignet i. r. b. — Links twee rustende herders; achter hen hunne talrijke kudde schapen. Rechts een rustende landman met een hond; daarachter het beploegen van den akker.

In: *K. van Alkemade en Mr. P. van der Schelling, Beschryving vande Stad Briele, en den Lande van Voorn 1729*, folio, zijn geheel onveranderd wederom gebruikt in Deel I:
N°. 2809 op pag. 5.
N°. 2832 op pag. 13.
N°. 2826 op pag. 167.

371

Portret van David Theophilus Reyherus.

*2841 Borstbeeld in ovaal, naar links gewend, met eene krulpruik op het hoofd en een witten doek om den hals geknoopt. Op eene lijst rondom het portret: *David Theophilvs Reyhervs. Chirvrg. Norib. Celeberr. Aetatis svae Anno XXXXIV. A.C. CIƆ IƆ CCI.* Onder het portret een vierregelig Duitsch gedicht door Samuel Faber, Conr. Gymn.

i. l. o.: *Casp: Luikens deliniavit et dedicavit* — H. 260, B. 188 mm.

Waarschijnlijk is deze prent ook door hem gegraveerd.

372

Historische Denckwürdigkeiten des 1700-sten Jahrs.

*2842 Afzonderlijk uitgegeven prent door Casper Luyken, waarop 11 voorstellingen, waarvan 1 in het midden, door de andere omgeven; de laatstgenoemde hebben Latijnsche en Duitsche onderschriften en hebben i. r. o. een volgnummer. — Dergelijke prenten met herinneringen aan het voorgevallene bestaan ook van andere jaren bij denzelfden uitgever, doch door anderen gegraveerd.

In het midden links zit eene weenende vrouw bij een monument, waarboven zich de tiara en eene koningskroon vertoonen en waarvan de voorzijde in het Latijn den dood vermeldt van Paus Innocentius XII, op 27 September, van Karel II Koning van Spanje, op 1 November, van Sylvester Valieri Doge van Venetië, op 5 Juli. Rechts staan de Tijd en de Liefde

met een brandend hart aan weerszijden van een ovaal schild, op welks voorzijde de in 1700 voorgekomen geboorten worden vermeld, evenzoo in het Latijn; en wel de zonen van den Roomsch-Koning Joseph, op 29 October; van den Keurvorst van Beieren, op 16 Augustus; van den Hertog van Holstein, op 29 April; van den Hertog van Modena, op 8 September. Daarboven in eene wolk Juno met haar door pauwen getrokken wagen.

i. r. o.: *Christoph Weigel. exc.*

Boven links. — *I.* — *Der verbesserte Iulianische Calender wird eingeführt.* Tien heeren rondom eene tafel zittende; op den voorgrond een tweetal in gesprek.

Boven in het midden. — *II.* — *Der kaijserliche Abgesandte hält Seinen prächtigen Einzug in Constantinopel.* — Een lange stoet ruiters en voetgangers, allen in Turksch gewaad, beweegt zich door de straten.

Boven rechts. — *III.* — *Tönningen.... vergeblich bombardiret.* — Op den voorgrond links twee ruiters; op den tweeden grond rechts het kamp der Denen; op den achtergrond de vesting.

Links. — *IV.* — *Riga.... belagert.* — Op den voorgrond rechts de Koning van Polen en drie andere ruiters, links twee personen te voet; tusschen hen ziet men het Poolsche leger en daarachter de stad.

Rechts. — *V.* — *Der Fried zwischen.... Dännemark und.... Holstein wird zum Schluss gebracht.* — Elf heeren zittende of staande rondom eene tafel.

Links. — *VI.* — *Narva.... belagert.* — Op den voorgrond links twee Kozakken te paard; op den tweeden grond rechts het Moscovietische leger en daarachter de stad.

Rechts. — *VII.* — *Die Polnischen Magnatē treffen miteinander.* — Hevig gevecht, op den voorgrond rechts van ruiters, op den tweeden grond links van soldaten te voet.

Beneden rechts. — *VIII.* — *Pabst Clemens XI wird gekrönet.* — In eene kapel wordt op den achtergrond den Paus, die vóór het altaar knielt, de tiara opgezet; rechts en links zitten verscheidene kardinalen; op den voorgrond links staan twee priesters met mijters op het hoofd.

Beneden in het midden. — *IX.* — *Narva.... entsezt....* — Rechts op den voorgrond de Koning van Zweden met zijne ruiters; links op den tweeden grond en verder achterwaarts het vluchtende leger der Moscovieten.

Beneden links. — *X.* — *Der Herzog von Anjou.... als König in Spanien ausgeruffen.* — Op den voorgrond leest een heraut te paard de verklaring voor; hij wordt gevolgd door eenige ruiters en is omringd door een aantal toehoorders.

De geheele prent H. 327, B. 432 mm.

373

Neurenberger Kleederdrachten.

Afzonderlijk uitgegeven kostuumbladen in 8° door Casper Luyken, met onderschriften i. d. m. — H. 143—163, B. 87—111 mm.

*2843 *1. Ein Nürnbergischer Geistlicher.* — Naar links gekeerd, gekleed in eene ruime toga, met een gepijpten halskraag en eene breede barret. Op den achtergrond rechts de Lorenzkirche, links eene straat.

*2844 *2. Ein Rathsherr.* — Naar links gekeerd, gekleed in een met fluweel opgemaakt gewaad met zeer breede overslagen, een driedubbelen linnen kraag en den zwarten, spits toeloopenden hoed. Op den achtergrond groote gebouwen rondom een terras.

*2845 *3. Ein Kaufmann.* — Naar links gaande, met hoed en mantel. Op den achtergrond de stad Nürnberg van de Noordzijde.

*2846 *4. Ein spaziren-gehende Frau.* — Naar rechts gaande, met eene kleine, zwart-kanten muts op en een waaier in de linkerhand. Op den achtergrond de stadsmuur en daarvóór boomen.
i. r. o.: *C: Luyken ad vivum del: et f: 1701.*

*2847 *5. Ein Nürnbergerin im Regen-Tuch.* — Naar rechts gaande, schuift zij het om het hoofd sluitende en onder de kin bevestigde regenkleed open, waardoor de gewone kleeding te zien komt; in de rechterhand houdt zij een waaier. Op den achtergrond een stadsgezicht met den Weisse Thurm.

*2848 *6. Eine Magd die zur Hochzeit dient.* — Naar links gaande, gekleed in eene ronde bonten muts en een driedubbelen linnen kraag; in de linkerhand draagt zij eene wijnkan en over den rechterarm en schouder een kleed. Op den achtergrond rechts een gebouw, waarbij eene karos en twee dames staan.
i. r. o.: *C. L. ad viv. del. 1701*

*2849 *7. Der Spruch-Sprecher.* — Naar links gekeerd en staande op een hoog terras met den mantel over den linkerschouder; zijn gewaad is geheel behangen met penningen en in de rechterhand houdt hij een fraai gesneden schepter.

*2850 *8. Der Pritschmeister.* — Naar links gaande in een gewaad, geheel vervaardigd uit stukken van twee verschillende kleuren; hij is op de borst versierd met zes metalen plaques en houdt in de rechterhand een klein houten zwaard. Op den achtergrond links een man, die in de schaduw eener tent met den kruisboog naar het wit schiet.

*2851 *9. Ein Stadt-Knecht.* — Naar rechts gekeerd, met een kort overkleed van 16de-eeuwschen vorm, en een degen op zijde. Op den achtergrond de Henkersteg te Nürnberg.

*2852 *10. Ein Gärntner.* — Naar links gaande, met den hoed op het hoofd. Als achtergrond een uitgebreid landschap met enkele struiken en links twee mannen, die over eene kleine brug gaan.

*2853 *11. Ein Nürnbergischer Bauer.* — Naar rechts gaande, met een donker bovenkleed over een wit onderkleed, beide van denzelfden vorm. Op den achtergrond rechts eene boerenwoning.

Ein Rathsherr.

CASPER LUYKEN 1701. N° 2844.

*2854 *12. Eine Nürnbergische Bäurinn.* — Naar links gekeerd, met ronde bonten muts en linten om het been. Op den achtergrond links een klein boerenhuis.

i. r. o.: *C. L. d: et fc: 1701* — Onder het onderschrift: *Chr: Weigel. exc:*

*2855 *13. Ein Jud der nach der Sijnagog gehet.* — Naar rechts gekeerd; op de borst van het bovenkleed is eene hartvormige versiering aangebracht. Naast hem op den grond rechts twee groote steenen; op den achtergrond links eene kerk.

*2856 *14. Die Jüdin nach der Sijnagog gehend.* — Naar rechts gaande; gekleed met een zeer breeden gepijpten kraag. Op den achtergrond een heuvelachtig landschap.

Onder het onderschrift: *Chr: Weigel. excudit.*

*2857 *15. Eine Frau im Regen-Tuch.* — Naar rechts gaande, met den waaier in de hand en gehuld in het regenkleed, dat onder de kin is bevestigd. Op den achtergrond een stadsgezicht, rechts de torens der Lorenzkirche.

i. r. o.: *C. L. ad vivum del et f*

De prenten N°. 2843—2856 zijn later te zamen met zes andere, die niet door Luyken vervaardigd zijn, weder onveranderd uitgegeven onder den titel: *Deutliche Vorstellung der Nürnbergischen Trachten in Kupfer gestochen mit feinen Farben erleuchtet und anjetzo mit den nothigsten Erklärungen kürzlich versehen. Nurnberg, bey Johann David Tyroff, Christoph Weigels des älteren sel. Erb. 1766.* 4°, met bijgevoegden tekst door Prof. Will. Deze serie is bekend als: *Tyroff's Trachtenbuch.*

De prenten hebben daarin naast het onderschrift een volgnummer als:

N°. 2843	*1.*	N°. 2850	*10.*
N°. 2844	*2.*	N°. 2851	*13.*
N°. 2845	*5.*	N°. 2852	*16.*
N°. 2846	*6.*	N°. 2853	*17.*
N°. 2847	*7.*	N°. 2854	*18.*
N°. 2848	*8.*	N°. 2855	*19.*
N°. 2849	*9.*	N°. 2856	*20.*

Voor: *P. Abraham a S Clara, Neu-eröffnete Welt-Galleria 1703,* heeft Casper Luyken de vergroote copiën naar N°. 2853 en N°. 2854 weder vervaardigd.

1702

374

M. J. Buxtorf, Schoole der Jooden, Begrijpende het gehele Joodsche Geloof.... Op Nieuws oversien.... Tot Leyden. By Daniel van den Dalen, En Hendrik van Damme, Boekverkopers 1702. 8°.

Hierin 5 prenten door Jan Luyken. — De titelprent H. 131, B. 80 mm., de andere met pagineering b. r. b. en beteekening: *I. L.* o. r. o. — H. 131—133, B. 153 mm.

2858 *1.* Titelprent.

Rechts zit eene vrouw, met een palmtak in de hand en met een kind links naast haar; beide lezen uit eene lange, geopende rol. Links daarachter twee mannen, van wie één haar wijst op de Tafelen der Wet; op den achtergrond rechts de Tempel van Salomo.

Onder de hoofdvoorstelling drie kleine medaillons naast elkaar met de afbeelding links van Abrahams Offer, in het midden van Koning David, rechts van Mozes bij de Wetstafelen.

Op een velum: *Buxtorf Schole der Ioden.* — i. d. m.: *Tot Leyden by Daniel vanden Dalen en Hendrik van Damme 1702.*

2859 *2. Pag. 240. — Ceremonien van 't lesen der wet.* — In de Synagoge is links op den achtergrond de verhevenheid, waar de Rabbijn zich met eenige anderen bevindt en de wetsrol omhoog houdt, om die te vertoonen aan de talrijke toehoorders, wier hoofden voor het meerendeel met doeken bedekt zijn.

2860 *3. Pag. 324. — Feest houdinge der Ioden.* — Bij lamplicht zitten rechts zes personen rondom eene tafel; achter hen de dienstbode, die een beker vult. Op den tweeden grond links treden vier vrouwen en meisjes binnen.

2861 *4. Pag. 354. — 't Loof-hutten feest der Ioden.* — Tooneel op straat, waar een aantal loofhutten opgericht zijn. Links op den voorgrond wordt de laatste hand aan zulk een gebouw gelegd; rechts op den voorgrond loopen vier personen met palmtakken en muziekinstrumenten; daarachter wordt een gastmaal gegeven in eene loofhut.

2862 *5. Pag. 460. — Ceremonien van het trouwen der Ioden.* — De Rabbijn staat met het Bruidspaar onder een door vier mannen gedragen baldakijn; rechts staan de verwanten en werpen graankorrels naar hen, waarbij geldstukjes worden gevoegd, die door de armen met grooten ijver worden opgeraapt.

De 1ste druk van 1694 heeft geene prenten door Luyken. De prenten zijn wederom gebruikt in den 3den druk, te Rotterdam, By Jan Daniel Beman M.D.C.C.XXXI.

Aldaar is bij N°. 2858 de koperen plaat afgesneden bijna onmiddellijk beneden de onderrandlijn en vervalt dus het adres i. d. m., terwijl de pagineering der andere prenten is veranderd en geworden:

N°. 2859	*Pag. 245.*	N°. 2861	*Pag. 366.*
N°. 2860	*Pag. 334.*	N°. 2862	*Pag. 480.*

375

J. de Decker, Rym-Oeffeningen .... Den derden Druk. t'Amsterdam. By Willem de Coup, Willem Lamsvelt en Philip Verbeek, Boekverkoopers. 1702. 3 dln. 1 bd. 8°.

Hierin 9 prenten door Jan Luyken, waaronder geene nieuwe.

Boek I.

1. b. r. b.: *pag. 59.* 3de Staat van N°. 627. Jezus gevangengenomen.
2. b. r. b.: *pag. 61.* 3de Staat van N°. 628. Jezus vóór Kajafas.
3. b. r. b.: *pag. 65.* 2de Staat van N°. 1109. Jezus geneest de kranken.
4. pag. 65. 2de Staat van N°. 1110. De Opwekking van Lazarus.
5. b. r. b.: *pag. 67.* 3de Staat van N°. 625. Jezus bespot.
6. b. r. b.: *pag. 72.* 3de Staat van N°. 629. Jezus zijn kruis dragende.
7. b. r. b.: *pag. 86.* 3de Staat van N°. 630. De Opstanding.

Boek III.

8. b. r. b.: *pag. 144.* 2de Staat van N°. 1103. Jezus geboren.
9. pag. 144. 2de Staat van N°. 1104. De Wijzen uit het Oosten.

Dit werk verscheen wederom in 1726 te Amsterdam, bij Hendrik Stockink, De Wed. van A. van Aeltwijk, Hendrik Bosch, Willem Barents, David Ruarus en Adam Lobé, in 2 dln. 4°.

Daarin komen dezelfde prenten voor, doch met veranderde pagineering.

Deel I.

b. r. b.: *I Deel pag. 219.* 4de Staat van N°. 627.
b. r. b.: *I Deel pag. 221:* 4de Staat van N°. 628.
b. r. b.: *I Deel pag 225* 3de Staat van N°. 1109.
pag. 227. 3de Staat van N°. 1110.
b. r. b.: *I. Deel pag. 227* 4de Staat van N°. 625.
b. r. b.: *I Deel pag. 234* 4de Staat van N°. 629.
b. r. b.: *I Deel pag. 246* 4de Staat van N°. 630.
b. r. b.: *I Deel pag 310* 3de Staat van N°. 1103.
pag. 310. 3de Staat van N°. 1104.

376

Daniel le Roy, De Zeekerheid van der Vorsten Dood.... Toegepast, op de alderbeklaagelijkste Dood.... van Willem de III.... Tot Rotterdam, by Reinier van Doesburg, 1702. 4°.

Vignet op den gedrukten titel. N°. 1508 ten vierden male gebruikt.

377

Adamus van Halen, De klagende Dogter van Juda.... Toegepast op de Alderbeklaaglijkste Dood van zijn Majesteid Willem de Derde.... Tot Rotterdam, by Reinier van Doesburg, 1702. 4°.

Vignet op den gedrukten titel. N°. 1508 ten vijfden male gebruikt.

378

Isaak Pontanus, XL Bedenkingen over verscheide stoffen van het H. out verbondt, eindigende met de Histori van Josefs Leven.... t'Amsterdam gedrukt, En zijn te bekomen, by Gerrit Slaats, Boekverkooper, op de Schager-markt. MDCCII. 4°.

2863 Titelprent door Jan Luyken.

Links staat Mozes met eene geopende wetsrol in de handen, en den linkerarm steunende op de Tafelen der Wet. Rechts staat Jozef, met de linkerhand wijzende naar een schild naast zich, waarop zijne beide droomen zijn afgebeeld; in de rechterhand houdt hij drie korenaren, terwijl hij met dien arm op eene korenmaat steunt. Dit voorwerp en de Wetstafelen staan op een breeden steen, welke tot opschrift heeft: *Is. Pontanus XL. Bedenkingen over 't H. O. verbont en de histori van Jozef. uitgegeven door J. Brandt.*

Boven en beneden deze hoofdvoorstelling telkens twee afbeeldingen naast elkaar, alle onderling gescheiden door 2 mm. breede strooken.

Boven links: Abel gedood.
rechts: Noach en zijn gezin verlaten de Ark.
Beneden links: Abraham offert Izak.
rechts: Jozef uit den kuil getrokken.

i. d. m.: *t'Amsterdam gedruckt en te bekomen by Gerrit Slaats, Boekverkoper op de Schagermart. 1702.*

o. r. o.: *I. Luiken.* — H. 166, B. 126 mm.

379

Slag bij Luzzara.

*2864 Afzonderlijk uitgegeven prent door Casper Luyken.

Groote veldslag. Rechts Prins Eugenius met zijn staf; aan zijne voeten liggen eenige dooden en gewonden. In het midden wordt de Prins Commeroy dood weggedragen; links de Hertog van Créquy medegesleept in de vlucht der Franschen. Op den achtergrond de stad Luzzara en de rivier de Po. De ruimten tusschen deze voorstellingen worden gevuld met strijdende troepen te paard en te voet. Met aanwijzingen *A—M.* — Op eene banderol in de lucht: *Abbildung des in Italien bey Luzzara geschehenen blutigen Treffens in welcher Ihre Kayserl. Majest. Leopoldus der Erste durch Tafferkeit seines Feldherren Prinzens Eugenii die Franzosische Macht geschlagen, und eine herrliche von allen Geschicht Federn billig zurühmende Victorie erfochten.* Aan wederzijde van het opschrift: *den 15 Aug. — 1702.* — i. d. m. de verklaring der aanwijzingen en daaronder: *Zu finden in Wienn bey Jo. Carl Hueber.*

Op den voorgrond van de prent op een zak: *C. L* (dooreen) *inventor et fecit.* — H. 320, B. 438 mm.

380

Verovering van Landau.

*2865 Afzonderlijk uitgegeven prent door Casper Luyken.

Rechts staat de Roomsch-Koning Jozef I met Prins Ludwig van Baden en Generaal von Thijng op een heuvel en ziet den Franschen bevelhebber Melac voorbij zich trekken, die met zijne troepen, met vliegende vaandels en muziek, en onder wegvoering van zijne bagage en kanonnen, de door hem overgegeven vesting Landau ontruimt. Met aanwijzingen *1—6.* — i. d. m. in eene cartouche: *Die von Ihro Römisch Königl: Maijestät Iosepho I. besiegte Vestung Landau und der darauf erfolgte Auszug der Französischen Besatzung Sept. 1702.* Aan weerszijden van dit onderschrift de verklaring der aanwijzingen. — o. l. o.: *Zu finden in Wienn bey Io Carl Hueber.*

i. r. o.: *C. L.* (dooreen) *inv et fecit.* — H. 178, B. 280 mm.

1703

381

P. Abraham a S. Clara, Neu-eroffnete Welt-Galleria, worinen .... Die Kayserl. Hoffstatt in Wien .... Bisz endlich gar auf den mindesten Gemeinen Mann .... von Christoph Weigel in Kupffer gestochen, zu Nürnberg. MDCCIII — klein folio.

Hierin 100 prenten door Casper Luyken (101 met inbegrip van de dubbele afbeelding van Karel III) met verklaring van de voorgestelde personen i. d. m. — H. 237—249, B. 166—180 mm.

Zonder beteekening: N°. 2866, 2871, 2872, 2878, 2888, 2893, 2896, 2902, 2903, 2905—2908, 2925, 2929—2931, 2935, 2938, 2942, 2944—2950, 2952—2956, 2958, 2959, 2961, 2966.

o. r. o.: *C. L.* (dooreen of naast elkaar) *fecit.* (of afgekort):
N°. 2867, 2868, 2870, 2874—2877, 2879, 2881—2883, 2885—2887, 2898, 2901, 2910, 2912, 2913, 2915, 2917, 2918, 2933, 2937, 2940, 2941, 2957, 2965.

i. r. o.: *C. L.* (dooreen of naast elkaar) *fecit.* (of afgekort)
N°. 2980, 2884, 2889—2892, 2895, 2904, 2909, 2911, 2914, 2916, 2919, 2920, 2922, 2924, 2927, 2936, 2939, 2951, 2962.

i. l. o.: *C. L.* (dooreen of naast elkaar) *fecit:*
N°. 2921, 2923.

o. l. o.: *C. L.* (dooreen) *fecit*:
N°. 2899.
i. r. o.: *C. L.* (dooreen) *inv et fecit*:
N°. 2900.
i. r. o.: *C. L* (dooreen) *del et f.*:
N°. 2926.
i. l. o.: *C. Luiken fecit*: N°. 2928.
i. r. o.: *C Luiken fecit*: N°. 2897, 2932, 2943.
o. r. o.: *C. Luyken fecit*: N°. 2963, 2964.
i. r. o.: *C. Luyken del et fecit*:
N°. 2894.
o. r. o.: *Cas Luyken f.*: N°. 2869, 2873, 2934, 2960.

Op de meeste prenten wordt het adres gevonden: *Christoph Weigel exc. Norib:* hetzij voluit, of wel op verschillende wijzen afgekort:
i. h. m. o. d. m.: N°. 2866—2879, 2881—2883, 2885—2887, 2898, 2901, 2903, 2909, 2912—2915, 2917, 2918, 2933, 2934, 2937, 2940, 2941, 2957, 2960, 2963—2965.
o. r. o.: N°. 2880, 2884, 2888—2892, 2895, 2897, 2899, 2900, 2904—2906, 2911, 2916, 2919—2923, 2925, 2927, 2928, 2931, 2932, 2936, 2939, 2942, 2944, 2945, 2947, 2948, 2951, 2953, 2954, 2959.
Zonder adres: N°. 2893, 2894, 2896, 2902, 2907, 2908, 2910, 2924, 2926, 2929, 2930, 2935, 2938, 2943, 2946, 2949, 2950, 2952, 2955, 2956, 2958, 2961, 2962, 2966.

*2866 *1. Clemens XI. Pontifex Maximus* — De Paus in huisdracht, rechts naast hem de tiara. Het gelaat vertoont eene flauwe aanduiding van eene snor, terwijl zoowel rechts, als vooral links van het hoofd slechts zeer weinig haar zichtbaar is. Op den achtergrond links de Pieterskerk te Rome en het Vaticaan.

2de Staat in de 5de uitgave.
De naam i. d. m. is uitgeslepen en vervangen door *Innocentius XIII.* Het gelaat is zonder snor, aan beide zijden met krulhaar omgeven, en het geheele hoofd is breeder gemaakt.
Innocentius XIII was Paus 1721—1724.

*2867 *2. Leopoldus I. Romanorum Imperator.* — In zwart geborduurd hofkostuum, met een gepluimden hoed op de lange zwarte pruik, staat hij op een met tapijtstof bedekten stoep, welke voert naar het Paleis op den tweeden grond links. Achtergrond rechts een aangelegde tuin.
Leopold I overleed 1705.

*2868 *3. Eleonora Magdalena Theresia Imperatrix.*, de derde echtgenoote van Keizer Leopold, geboren Prinses van Pfalz-Neuburg. Rechts naast haar eene zeer groote tuinvaas. Achtergrond een tuin met bloemperken en populieren.

*2869 *4. Iosephus I. Romanorum Rex.* — Rechts achter hem op eene tafel de Keizerskroon en schepter; links eene batterij, vuur gevende tegen eene vesting op den achtergrond.

Joseph I werd 1690 Roomsch-Koning en regeerde als Keizer 1705—1711.

*2870 *5. Wilhelmina Amalia. Romanorum Regina,* de echtgenoote van Jozef I, geboren Prinses van Brunswijk. Naar rechts gaande met het haar langs beide slapen zichtbaar tot beneden het oog. Achter haar links eene fontein, rechts op den achtergrond een buitenverblijf, meer naar voren een terras met twee standbeelden.

2[de] Staat in de 4[de] uitgave.

Het onderschrift en het adres geheel uitgeslepen en vervangen door: *Elisabetha Christina, Roman: Avgvsta, et Hispaniarvm Regina.,* de echtgenoote van Karel III van Spanje. Ook het haar is veranderd met twee krullen op het voorhoofd en zoodanig opgemaakt, dat links van het gelaat niets zichtbaar is.

Elisabeth Christina van Brunswijk huwde 1708 met Karel III, Koning van Spanje.

*2871 *6. Carolvs Archidux Austriae.* — In wandelkostuum, met den steek op het hoofd en met de rechterhand steunende op zijn rotting. Rechts van hem eene sfinx, daarachter een terras met balustrade.

*2872 *6a.* N°. 2871 komt slechts voor in de twee eerste uitgaven en is in de 3[de] uitgave vervangen door een ander portret van denzelfden vorst, ook door C. Luyken, in het harnas met den koningsmantel om de schouders en den kommandostaf in de hand; achter hem links de koningskroon en de schepter op eene tafel. Achtergrond rechts eene stad. Onderschrift: *Carolus III. Hispaniarum Rex.*

In de 4de uitgave is dit wederom vervangen door een ander portret, van eene andere hand, waarop Karel in soortgelijk gewaad afgebeeld is, met de keizerskroon en den schepter links achter zich, en waar de omgeving bijna geheel ingenomen is door breedgeplooide draperiën. Alleen rechts op den achtergrond ziet men eene vesting, die met vuurkogels wordt gebombardeerd. Onderschrift: *Carolvs VI. D. G. Rom. Imp. S. A. Germ. Hisp. Hvng. & Bohem. Rex.*

o. r. o.: *Christoph Weigel excudit.*

Karel, Aartshertog van Oostenrijk, werd in 1703 Koning van Spanje onder den naam van Karel III en in 1711 Keizer van Duitschland onder dien van Karel VI.

*2873 *7. Maria Elisabetha Archidux Austriae.* — Naar rechts gekeerd met een ruiker in de hand; vóór haar een groote bloempot. Links op den tweeden grond een buitenverblijf met stoep.

*2874 *8. Maria Anna Archidux Austriae.* — Met een waaier in de rechterhand, terwijl zij met de andere eene over den boezem hangenden haarlok op zijde brengt. Achter haar een terras en buitenverblijf.

2de Staat in de 4de uitgave.

De woorden: *C. Weigel exc.*, die zich in de marge onder bovenvermeld onderschrift bevinden, zijn uitgeslepen en vervangen door: *Regina Portugalliae.*

Zij werd Koningin van Portugal door haar huwelijk met Koning Joao V in 1708.

*2875 *9. Maria Iosepha Archidux Austriae.* — Naar links gekeerd; rechts achter haar eene fontein, waarvan zij het water opvangt in eene schelp.

*2876 *10. Maria Magdalena Archidux Austriae.* — Met een waaier in de rechterhand en eene vrucht in de andere. Rechts op den voorgrond eene groote vaas met een oranjeboom; verder achterwaarts een terras, waarop links eene fontein.

*2877 *11. Lotharivs Franciscvs Mogunt. Archiep. Elector. S. R. I. Per Germ. Cancell.* — In half wereldlijk, half geestelijk gewaad; links naast hem een tafel, waarop de Keurvorstelijke muts. Achtergrond rechts een groot gebouw, door struiken omgeven.

*2878 *12. Leopoldvs a Colonitz S. R. E. Cardinalis Archiep. Collocensis et Bachiensis etc.* — In Kardinaalsgewaad met den hoed op het hoofd en de linkerhand in de zijde. Op den tweeden grond links een huis bij een park.

*2879 *13. Iohannes Philippvs Comes a Lamberg S. R. E. Cardinalis. Imperat. ad Comit. Ratisb. Princip. Cōmissarius.* — In geestelijk gewaad, met den hoed op het hoofd en een doek in de afhangende linkerhand. Achtergrond rechts een buitenverblijf.

*2880 *14. Lvd. Gvilielmvs. Marchio Badensis, Imperatoris Archistrategus.* — Naar links gaande, met den kommandostaf in de rechterhand naar voren uitgestrekt. Links op den tweeden grond eene batterij, in werking tegen de op den achtergrond zichtbare vesting.

2de Staat in de 4de uitgave.

Het onderschrift en het adres geheel uitgeslepen en vervangen door: *Illvstr. Comes Gvido de Staremberg. Archist. Exerc. Caroli III. his. R.*

Karel III regeerde van 1703 tot 1713 als Koning van Spanje.

*2881 *15. Evgenivs. Princeps Sabaudiae, Imperatoris Archistrategus.* — Naar links ziende, met den kommandostaf in de linkerhand. Op den tweeden grond rechts eene batterij, in werking tegen eene vesting op den achtergrond.

*2882 *16. Abbas Monasterii Melcensis, Ordin. D. Benedicti.* — In donker, geestelijk gewaad, in de rechterhand de plooien van den mantel ophoudende. Links op den voorgrond een leunstoel. Achtergrond een huis in een tuin.

*2883 *17. Dominicvs Antonivs S. R. I. Comes a Kaunitz. Aur. Vell. Eques. etc.* In het plechtgewaad van de Orde van het Gulden Vlies, staande op een met vazen versierd terras.

*2884 *18. Rector Magnificus in Wienn.* — Gekleed in eene toga, met een kort, met hermelijn omzet manteltje om de schouders en een barret op het hoofd. Rechts naast hem een stoel en eene tafel, waarop boeken en een staf, die met de Keizerskroon versierd is.

*2885 *19. Marcvs Antonivs Imperatoris Orientalium interpres. S. Sepuleri* (aldus) *Eques.* — In een langen, met hermelijn omzoomden kaftan en de muts in de rechterhand. Achtergrond rechts een gebouw met vele vensters en met een zeshoekigen toren, bekroond met den Keizerlijken Adelaar.

*2886 *20. Feminae in Aula Imp. Graeco Brumae habitu.* — Twee vrouwen, in eenerlei met hermelijn omzoomd gewaad; de eene links van voren, de andere van achteren gezien, met twee lange tressen. Achtergrond een versierd tuinhuis.

*2887 *21. Kaiserliche Edel-Knaben.* — Twee pages in gesprek; de eene links, van achteren gezien, is voorzien van een korten mantel. Achtergrond rechts een buitenverblijf.
o. l. o.: *P. S. v. Ehrenberg del.*

*2888 *22. Kaiserlicher Herold.* — In een geborduurd, lang gewaad, waaroverheen de wapenrok met den Rijksadelaar; in de rechterhand een dunne staf. Achtergrond rechts eene stad.

*2889 *23. Kaiserliche Kammer-Iungfrau.* — Naar rechts gaande, met een waaier in de linkerhand en een sleutel op haar gewaad bevestigd onder de rechterhand. Achtergrond een park met geschoren hagen.

2de Staat in de 3de uitgave.
Het laatste woord uitgeslepen en vervangen door: *Fräulin.*

*2890 *24. Kaiserlicher Cammer-diener.* — In een zwart gewaad, versierd met zwarte kant. Achtergrond een buitenverblijf en park.
o. l. o.: *P. S. v. Ehrenberg. del:*

*2891 *25. Kaiserlicher Paucker.* — Naar links gaande, slaat hij op twee pauken, die door een man vóór hem op den rug gedragen worden en waarvan de zijde versierd is met den Rijksadelaar en het getal *76.* Achtergrond een gebouw.

*2892 *26. Kaiserlicher Trompeter.* — Van achteren gezien; hij wijst met de rechterhand naar den achtergrond en houdt in de linker eene trompet met daaraan bevestigde banier, waarop de Rijksadelaar is geborduurd. Achtergrond rechts een groot gebouw, door boomen omgeven.

*2893 *27. Ein Kaijserlicher Hatschir.* — Naar rechts gaande met eene hellebaard over den rechterschouder. Achtergrond rechts eene heuvelachtige streek met een gebouw, door een muur omgeven.

*2894 *28. Ein Kaijserlicher Trabant.* — Naar links gekeerd, met een korten mantel over de schouders en steunende op zijne hellebaard. Links op den tweeden grond een evenzoo gekleed persoon, van achteren gezien. Rechts een buitenverblijf en park.

*2895 *29. Leib=Laquaijen am Kaiserlichen Hof.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj:* — Twee personen op eene stoep, de meest rechtsche van achteren gezien en met een korten mantel over de schouders. Achtergrond een park met eenige gebouwen.

2de Staat in de 2de uitgave.
De vijf woorden betreffende het Privilegie uitgeslepen.

*2896 *30. Ein Lauffer an den Kaijserlichen Hof.* — Een man snel naar rechts loopende, een langen stok in de beide handen vóór zich houdende. Achtergrond rechts een paleis met park.

*2897 *31. Ein Jäger.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* — Een naar links gaand heer, met een wandelstok in de linkerhand, wijst met de andere iets aan den naast hem opspringenden hond. Achtergrond een park.

2de Staat in de 2de uitgave.
De vijf letters betreffende het Privilegie uitgeslepen.

*2898 *32. Eine Wienerin.* — Naar links gekeerd, houdt zij met de linkerhand een waaier vóór het gelaat. Achter haar een breed water en aan de overzijde eene stad.

*2899 *33. Ein Kellner.* — Hij neemt al buigende met de linkerhand de muts van het hoofd en houdt in de andere hand een gevulden roemer. Achtergrond links een boerenhuis.

*2900 *34. Eine Regenspurgische Frau.* — Staande op eene kade aan de Donau, waartoe links eenige treden toegang verleenen, en gekleed in een wijd, donker overgewaad en eene ronde bonten muts. Op den achtergrond eene lange brug over de rivier en eene stadspoort.

*2901 *35. Nürnbergische Frau im Regentuch.* — Naar links gaande, de waaier in de linkerhand en het ruime regenkleed los om zich heen waaiende.

*2902 *36. Ein Nürnbergischer Bauer.* — Naar rechts gaande met een donker bovenkleed over een wit van denzelfden vorm. Op den achtergrond rechts eene boerenwoning.
Vergroote copie van dezelfde zijde naar N°. 2853 door C. Luyken zelf.

*2903 *37. Nürnbergische Bäurin.* — Naar links gewend met ronde bonten muts en linten om het been. Op den achtergrond links een klein boerenhuis.
Vergroote copie van dezelfde zijde naar N°. 2854 door C. Luyken zelf.

*2904 *38. Eine Strassburgerin.* — Met een witten doek los om den hals en een waaier in de rechterhand, beschut zij hare oogen met de andere hand tegen de zon. Achtergrond eene groote stad.

*2905 *39. Franckfurther Iud und Iüdin.* — Links staat de man, en profil genomen, met slappen hoed, puntkraag en korten mantel; rechts de vrouw met gepijpten kraag, een net in de hand en met zeer gerafelde kleeding. Achtergrond eene vesting.

*2906 *40. Ein Holländischer Kauffman.* — Met een mantel over de schouders leest hij met groote aandacht een brief, welken hij in de linkerhand houdt.

Achter hem links eene stadsgracht met boomen, rechts een groot gebouw, boven het water opgericht en kennelijk uit het geheugen geteekend naar de Oude Beurs te Amsterdam over het Rokin.

*2907 *41. Ein Holländischer Schiffer.* — Op eene steenen kade staat een schipper met korten wijden broek en buis. Een geheel gelijk gekleede kleine jongen houdt een vinger van zijne linkerhand vast. Op den tweeden grond links een zeilende botter. Achtergrond links eene stad aan de overzijde van het water, rechts een aantal schepen.

*2908 *42. Holländisches Schiffers-Weib.* — Staande op eene duin, met sterk geplooiden rok en eene mannenslaapmuts op het hoofd. Een klein meisje, dat behalve het hoofddeksel geheel als de moeder gekleed is, houdt een vinger van hare rechterhand vast. Achter haar de zee met links een brandenden vuurtoren, rechts eene groote vischschuit en eene kleine sloep.

*2909 *43. Ein Holländischer Boots-Knecht.* — Staande op de kade met den hoed scheef op het hoofd en in de linkerhand een gevulden roemer houdende; achter hem zijne scheepskist. Op den voorgrond links eenige treden, die omlaag voeren; achter hem de zee met verscheidene groote zeilschepen.

Vergroote copie van dezelfde zijde, door C. Luyken zelf vrij nauwkeurig gevolgd naar N°. 2221.

*2910 *44. Georgius Pr. Daniae, Dux Cumbriae, Archithalassus Angliae.* — In het plechtgewaad van Ridder van den Kouseband. Achtergrond een landhuis en park.

*2911 *45. Englischer Admiral. zur See.* — Naar links gekeerd, met de korte sabel in de rechterhand en met ontblooten rechterarm. Achtergrond een scheepsgevecht met een aantal brandende vaartuigen.

*2912 *46. Parliamenti Superioris Adsessor, Lord s. Dominus in Angliae.* — Op een terras naar rechts gaande, houdt hij in de rechterhand de beide handschoenen, in de andere den barret.

*2913 *47. Ritter von St Jacob in Spanien.* — Gehuld in een mantel, waarop van voren het St Jakobskruis geborduurd is en waaronder het harnas gezien wordt. Achtergrond een tuin, aangelegd met bloemperken.

*2914 *48. Ein Spanischer Officier.* — Op eene kade beweegt hij zich snel naar links, terwijl hij het lange rapier uit de schede trekt. Achter hem links eene galei, rechts eene stad met groote kerk aan de overzijde van het water.

*2915 *49. S. Ludovici Eques in Gallia.* — In het plechtgewaad der Orde van St Louis, leunt hij links tegen eene tafel met overhangend kleed. Rechts op den achtergrond een aangelegde tuin.

*2916 *50. Hertzog von Venedig.* — De Doge in groot ornaat. Achter hem de Piazza San Marco met den Campanile.

*2917 *51. Venetischer Edelmann und Procurator.* — Staande op eene kade en gekleed in eene toga en een loshangenden geborduurden lap over den linkerschouder. Achter hem links eene gondel en verderaf eenige gebouwen; rechts twee schepen, die goederen aanbrengen.

*2918 *52. Ein Venetischer Edelman.* — Met de linkerhand houdt hij de plooien bijeen van zijne wijde toga, in de andere zijne met bonten rand omzette muts. Achtergrond geheel wit.

*2919 *53. Eine Griechische Frau.* — Naar rechts gaande, houdt zij in de rechterhand een vierkanten waaier op steel. Achtergrond een bergachtig landschap.

*2920 *54. Eine Zigeinerin.* — Naar links gekeerd, met loshangende haren en blootsvoets en gehuld in een mantel; in een doek draagt zij een klein kind op den rug, terwijl naast haar een tweede kind staat, alleen met een hemd bekleed. Op den tweeden grond links eene planken hut.

*2921 *55. Ein Hungarischer Herr.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* — Jong edelman in Hongaarsch kostuum met loshangenden dolman en eene strijdkolf met ronden knop in de rechterhand. Achtergrond een paleis in een park.

2de Staat in de 2de uitgave.
De letters betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2922 *56. Ein Hungarischer Beamter im Sōmer-Kleid.* — Naar rechts gaande met loshangende open mouwen en met de rechterhand steunende op een stok. Achtergrond een bergachtig landschap.

*2923 *57. Eine Hungarische Frau in Sōmer-Tract.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes. Maj:* — Naar links gaande, met een klein kapsel op het hoofd en handschoenen in de linkerhand.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2924 *58. Eine Hungarische Frau in Winter Tract.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj:* — Naar rechts gekeerd, met een kort bovengewaad, met bont omzoomd, en een doek, om het hoofd gebonden en afhangende over den rug.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2925 *59. Eine vornehme Hungarische Frau.* — Naar links gaande met een los omgehangen bovenkleed, met hermelijn omzoomd.

*2926 *60. Hussarn Obrister.* — Met eene panterhuid over den linkerschouder bevestigd aan een bandelier, waarvan op de borst een bolvormig versiersel afhangt; in de rechterhand een dunne wandelstok.

*2927 *61. Ein Hussarn Officier.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* — Naar rechts gaande, met eene panterhuid omgeknoopt over den rechterschouder en met eene strijdkolf in de linkerhand. Achtergrond een boschrijk landschap.

2de Staat in de 2de uitgave.
De letters betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2928 *62. Ein Hussar.* en daaronder: *Cum. Priv: Sac. Caes Majestatis.* — Naar links gaande; aan een riem over den rechterschouder hangt eene geborduurde tasch naast de zware sabel; aan de andere zijde hangt een kleine kruithoorn aan den gordel. Achtergrond een bergachtig landschap.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2929 *63. Ein Heijduck.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj:* — Snel naar links gaande met een vuurroer over den schouder gehangen, eene strijdbijl in de rechterhand, de sabel in de andere; omhangen met een langen mantel.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2930 *64. Ein Honack.* — Staande en bewapend met een vuurroer, over den rug hangende, met een korten sabel en eene bijl, vóór in den gordel hangende; hij steunt op den stok, dien hij in de rechterhand houdt.

*2931 *65. Eine Honakin.* en daaronder: *Cum Priv. Sac: Caes: Maj:* — Naar rechts gaande, met een gevulden korf aan den linkerarm en een doek met lange slippen om het hoofd gebonden.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2932 *66. Ein Hungarischer Bantzer-Stecher.* — Het hoofd en het bovenlijf zijn beschermd door een maliënkolder, daarenboven de rechterhand door een ijzeren handschoen; hij houdt daarin den langen stootdegen, terwijl de ontbloote linkerhand een rond schild ter verdediging voert. Achtergrond een bergachtig landschap.

*2933 *67. Einer von den Freübeutern des Carpatischen Gebirgs, die man Corallen nennt.* — Het bovenlijf alleen met een hemd bekleed, loopt hij snel naar links; over de schouders hangen aan riemen het vuurroer en de kruithoorn; in de linkerhand houdt hij eene bijl.

*2934 *68. Ein Polnisch armirter Edelman.* — Naar links gekeerd, gekleed in een langen Poolschen rok, de benedenarmen beschermd door ijzeren platen, en bewapend met de sabel, den dolk en den boog in een koker aan de linkerzijde; met den pijlkoker aan de rechterzijde en een strijdhamer in de rechterhand.

*2935 *69. Polnischer Heijduck.* — Gekleed in een wijden broek en met een gegalloneerd bovengewaad, over den rug hangende, steunt hij met eene strijdbijl op een grooten steen rechts.

*2936 *70. Ein Polnischer Bauer.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* — Hij staat blootshoofds en leunt met beide handen op een korten, zwaren jachtspriet. Achtergrond links een boerenhuis, rechts een uitgestrekt landschap.

2de Staat in de 2de uitgave.
De letters betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2937 *71. Ein Polnischer Iud.* — Bejaard man met zeer grooten hoed en kaftan en met een boek onder den linkerarm. Achtergrond eene stad.

*2938 *72. Ein Moscovitischer Herr.* — Naar links gaande met eene bonten muts op het hoofd, eene sabel op zijde, een dolk in den gordel en een wandelstok in de rechterhand. Op den achtergrond links een houten huis.

*2939 *73. Ein Kosack.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj:* — Hij staat blootshoofds, in armoedige kleeding, met het vuurroer over den rug hangende, den kruithoorn aan zijn gordel bevestigd, en in de linkerhand eene knots.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2940 *74. Mvstapha II. Türckischer Kaiser.* — In een geborduurd, slepend gewaad, een dunne stok in de linkerhand en op het hoofd een met paarlen versierde tulband, waarbovenop naast elkaar een kleine vederbos en een juweel in den vorm van eene stralende zon. Achtergrond een Turksch paleis met vijf minarets in een park.

*2941 *75. Türckische Kaiserin.* — In geborduurd gewaad en met onbedekt gelaat; het hoofddeksel eindigt in een punt, waarvan een gazen sluier afhangt, waarvan zij het benedeneind in de linkerhand houdt. Achtergrond eene reeks buitenverblijven tegen een heuvelrug.

*2942 *76. Ein Türckischer Gränitz-Bassa.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* (In het Register wordt vermeld: *Gräntz Bassa*). — Van achteren gezien, het hoofd en den rug bedekt met een wolfsvel, waaraan op het hoofd drie vederen en op den rug eene arendsvlerk bevestigd zijn; in de linkerhand houdt hij een strijdhamer. Achtergrond eene stad aan een haven, waarin eenige kleine schepen zich bewegen.

2de Staat in de 2de uitgave.
De letters betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2943 *77. Ein Türckischer Gränitz-Bassa.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj:* — Naar links gaande, op het hoofd eene muts met drie vederen en voorzien van een mantel, waaroverheen aan de linkerzijde een pantervel hangt, en met eene strijdbijl in de linkerhand. Achtergrond eene stad aan den zeeoever, zich uitstrekkende tot aan eene zeer steile rots.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2944 *78. Eine Tanzende Türkin.* — Met niet omsluierd gelaat, dansend op een grasveld, dat omgeven is door geschoren hagen, waarboven de verder afstaande boomen en de bovenverdieping van een paleis uitkomen.

*2945 *79. Ein Türck den Alcoran tragend.* en daaronder: *Cum. Priv: Sac: Caes: Maj:* — Naar links gaande, houdt hij met beide handen op het hoofd een lezenaar, waarbovenop het Heilige Boek ligt.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2946 *80. Ein Türkischer Laquaij.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj:* — Naar links gaande, met eene Janitzarenmuts op het hoofd en verder in geborduurde kleeding; in de rechterhand eene strijdbijl. Op den achtergrond rechts een buitenverblijf met park en een muur.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2947 *81. Ein Türkischer Stummer.* — Naar rechts gaande met een valk op de rechtervuist.

*2948 *82. Ein Verschnittener.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* — Op een terras staat een neger in fraai Turksch gewaad, met den linker elleboog steunende op een muur, die ter afsluiting van een terras dient, en eene bloem met aandacht beschouwende. Op den achtergrond links een zomerblijf met park.

2de Staat in de 2de uitgave.
De letters betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2949 *83. Zähend oder Tribut Kind.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* — Twee jongelieden naar rechts gaande, beide met een zak over den schouder gehangen. Op den achtergrond rechts vijf palmboomen.

2de Staat in de 2de uitgave.
De letters betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2950 *84. Ein Janitschar.* — Met de Janitscharenmuts op het hoofd, het vuurroer over den linkerschouder en de kruithoorn aan de rechterzijde van den gordel hangende. Op den achtergrond een boomrijk landschap, waaronder rechts een palmboom en daarbij een dikke vestingtoren.

*2951 *85. Ein Janitschar.* — Met eene ronde muts op het hoofd, het vuurroer over den linkerschouder en een yatagan in den gordel gestoken. Achtergrond eenige boomen en daarachter gebouwen; rechts twee palmboomen.

*2952 *86. Ein Schütz auf den Türkischen Galeeren.* en daaronder: *C. P. S. C. M.* Naar links gekeerd, op het hoofd eene muts met éćne veder, en bewapend met sabel, boog en pijlkoker. Op den achtergrond eene havenstad tegen een heuvelrug gelegen; links de zee met twee galeien.

2de Staat in de 2de uitgave.
De letters betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2953 *87. Eine Türkin im Haus.* — Staande op een terras, waarvan de muur versierd is met eene groote bloemenvaas rechts; zij is ongesluierd, houdt in de rechterhand een vierkanten waaier op langen steel en heeft onder de voeten losse zolen bevestigd op zeer hooge steunsels. Op den achtergrond links een gebouw in een park.

*2954 *88. Eine Türkin ins Bad gehend.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj* — Naar links gaande, het gelaat bijna geheel bedekt, houdt zij onder den linkerarm een pak en houdt met de rechterhand op het hoofd in evenwicht een voorwerp, dat door een rijk geborduurd omhulsel met afhangende kwasten bedekt is. Achtergrond eene heuvelachtige streek.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2955 *89. Eine Türkin auf der strasse gehend.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes: Maj.* — Naar rechts gaande met geheel bedekt gelaat, ook nog met eene zwarte klep over de oogen. Op den achtergrond links een heuvelachtig terrein met twee palmboomen; rechts een huis, waarheen een brug toegang verleent.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2956 *90. Ein Tartar.* en daaronder: *Cum Priv: Sac: Caes Majestatis.* — Naar rechts gekeerd en omziende is hij bezig een pijl te leggen op den boog, dien hij in de linkerhand houdt. Achtergrond een heuvelachtig terrein.

2de Staat in de 2de uitgave.
De woorden betreffende het Privilegie zijn uitgeslepen.

*2957 *91. Ein Armenischer Kauffman.* — In gedachten verzonken leunende tegen den muur van een terras; in de linkerhand houdt hij een stok met sierlijken knop. Achtergrond rechts een bergachtig landschap met eene breede rivier.

*2958 *92. Ein Persianischer Fürst.* — In een rijk geborduurden kaftan en steunende met de rechterhand op een stok, beweegt hij zich naar links.

*2959 *93. Ein Persianischer Edelman.* — Jonge man naar links gekeerd, met den boog over den linkerschouder en den pijlkoker naast de sabel aan de linkerzijde.

*2960 *94. Ein König der Mohren in Orient.* — Met vederen versierd op het hoofd, om den hals en aan den gordel, de linkerarm verborgen onder een mantel en in de rechterhand een langen pijl houdende. Achtergrond een heuvelachtig terrein met verscheidene palmboomen.

*2961 *95. Ein Indianischer Abgesander von Bantham an den Englischen Hof.* Naar links gewend, met eene kleine muts op het hoofd, gekleed in Sikapan en Tjelana en met een stok in de linkerhand. Achter hem loopt zijn bediende, met zeer lang hoofdhaar, die een pajong boven zijn hoofd houdt. Achtergrond geheel wit.

2de Staat in de 2de uitgave.
Op den achtergrond is een heuvelachtig terrein met palmboomen aangebracht door C. Luyken zelf.

*2962 *96. Ein Frau in Marocco.* — Naar rechts gaande met eene bloem in de rechterhand, en een achter het hoofd wapperenden sluier.

*2963 *97. Ein Vornehmer Herr in Ethiopien.* — Geene donkere huidkleur aangegeven. Het bovenlijf ontbloot, verder gekleed in een langen rok, waarover een versierd schort van pantervellen; gewapend met boog, pijlkoker en zwaard.

*2964 *98. Eine Vornehme Frau in Ethiopien.* — Geene donkere huidkleur aangegeven. Naar rechts gewend; alleen gekleed met een doek om de heupen, terwijl zij haar kind op den rug draagt. Achtergrond eene vlakte, rechts eene aloëplant.

*2965 *99. Ein West-Indianischer König.* – Versierd met vederen op het hoofd, om de armen en om het midden, en omhangen met een gebloemden mantel, heft hij in de linkerhand dreigend een pijl op. Achtergrond een landschap met verscheidene palmboomen; links eene hut.

*2966 *100. Tanzende West-Indianische Königin.* — Naar links gekeerd, het hoofd versierd met vederen, om het midden een doek en omhangen met een gestreepten mantel; aan de rechterhand heeft zij castagnetten, in de linkerhand een voorwerp, gevormd door een stok, die door eene kalebas gestoken is. Op den achtergrond links eene aloë, rechts een palmboom.

Van dit werk bestaan vijf uitgaven, kenbaar aan de volgende verschillen:

De 1ste uitgave vermeldt op den titel het jaar *1703*; het vierde woord daarvan is gespeld *worinen*, de achterzijde van den titel is onbedrukt; daarop volgt de *Eingang der Galleria* op 2 bladzijden gedrukt, eindelijk de opdracht aan den Roomsch-Koning Jozef I op 2 bladzijden. Achter in het boek: *Verzeichnus der Trachten.*

Hierin alle prenten in den 1sten Staat.

De 2de uitgave heeft het vierde woord op den titel *worinnen* gespeld en vermeldt daarop geen jaartal. Deze schijnt zeer spoedig na de 1ste te zijn verschenen en onderscheidt zich van deze overigens alleen, doordat N°. 2961 met den achtergrond voorkomt, terwijl de onderschriften, die betrekking hebben op een waarschijnlijk verwacht, doch niet verkregen Keizerlijk Privilegie zijn uitgeslepen op N°. 2895, 2897, 2921, 2923, 2924, 2927, 2928, 2929, 2931, 2936, 2939, 2942, 2943, 2945, 2946, 2948, 2949, 2952, 2954, 2955, 2956.

De 3de uitgave heeft weder denzelfden titel als de 1ste met het jaar *1703*; daarbij is echter de *Eingang Der Galleria* op 1 bladzijde gedrukt op den achterkant van den titel. Verder is hierin N°. 2871 vervangen door N°. 2872 en komt N°. 2889 in den 2den Staat voor.

De 4de uitgave heeft denzelfden titel en de *Eingang Der Galleria* evenzoo gedrukt als de 3de. Daar hierin echter N°. 2870, 2874 en 2880 in den 2den Staat voorkomen, terwijl N°. 2872 weder is vervangen door het portret van Karel VI, als Keizer van Duitschland, kan het jaartal 1703 niet goed zijn en is deze uitgave vermoedelijk omstreeks 1712 geschied.

De 5de uitgave is weder zonder vermelding van jaartal op den titel. De prenten zijn in den rechter benedenhoek der marge voorzien van volgnummers *1—100*, waarbij echter de hiervóór opgegeven volgorde in zooverre is veranderd, dat het portret van Keizer Karel VI als *5*, vooraf-gaat aan N°. 2870, dat *6* is gemerkt, terwijl N°. 2881 als *14* is omgewisseld met N°. 2880 als *15*. Daar in deze uitgave N°. 2866 voorkomt in den

2[den] Staat, moet deze geschied zijn tusschen 1721 en 1724. Van laatstgenoemd portret van Paus Innocentius XIII bestaan ook exemplaren zonder volgnummer.

382

Eerbewijzing door den Roomsch-Koning Jozef I aan het H. Sacrament.

*2967 Afzonderlijk uitgegeven prent door Casper Luyken.

Rechts een huis met vijf ramen en eene deur met een steenen boog, waarboven een uithangbord met een Ooievaar zich vertoont. Daarvóór staat een priester met den monstrans, omgeven door zijne begeleiders met baldakijn, lantaarn, twee kerkvaandels en twee toortsen. Achter hen verscheidene personen, meest vrouwen; op den voorgrond rechts twee groote honden. In het midden knielt Jozef I neder vóór het Sacrament; achter hem zijn gevolg, allen met groote krulpruiken, terwijl geheel links de door den vorst verlaten jachtwagen staat. Op den achtergrond paarden en ruiters en daarachter de stad Weenen. Daarboven links op eene wolk eene groep gevormd door een Paus, die een hostiekelk in de hand houdt, en vier engelen; van deze draagt een de Koningskroon, de tweede de Keizerskroon, de derde eene afbeelding van Rudolf von Habsburg met den priester, terwijl de vierde op eene bazuin blaast en een lint in de hand houdt, waarop staat: *Pietas Augusta triomphet.* — i. d. m.: *Turbatum Pietas olim pacaret ut orbem, Firmavit manibus sceptra Rudolphe tuis. Rex Proavum pietate refert. Furor omnia vertat. Austriacam evertet non tamen ille Domum.* en daaronder: *Augustus Germ: Hungariaeq: Rex Iosephus I. die 13. Iulij è venatione redux, cum S. Eucharistiam deferentem Sacerdotem obuium haberet eundem ad pauperis infirmae hospitium secutus, aegrae inopiam largâ elemosynâ solat(us) reducemq: Sacerdotem longo rursus itineris spatio pedes comitatus est Istud Pietatis Austriacae exemplum exhibet haec imago, simul adiungit non vanae fiduciae argumentum fore, ut tam insignis Rudolphi I. imitatio felicitatem Rudolphi et gloriam à coelo obtineat, et victorijs, coronis, sobole numerosa Regnatricem Domum firmet, exornet, amplificet Iosephus I. verè Augustus.*

o. r. o.: *C. Luyken fecit.* — H. 265, B. 356 mm.

Van deze prent bestaan twee drukken, de eene zonder randlijnen, de andere met dubbele randlijnen benevens nog eene enkele randlijn om het onderschrift i. d. m.

De vaststelling van het jaar, waarin deze prent is vervaardigd, kan slechts bij benadering geschieden, daar het hier voorgestelde feit, voorzooveel ik heb kunnen nagaan, alleen wordt vermeld in: *(Eucharias Gottlieb Rinck,) Josephs des Sieghafften Röm Kaysers Leben und Thaten. In zwey theile abgefasset und mit bildniszen gezieret. Cölln, im jahr 1712.* 8°. Deel I. pag. 49. Aldaar wordt het tijdstip omschreven als: *Einige wenig jahre vor Kayser Leopolds todte.* Leopold stierf 5 Mei 1705, en waar Juli 1702 niet de datum kan zijn, omdat Jozef I zich toen buiten Weenen bij het beleg van Landau bevond, is de bepaling op 1703 zeer waarschijnlijk,

Turbatum Pietas olim pacaret ut orbem,
Firmavit manibus sceptra Rudolphe tuis

Augustus Germ: Hungarumq; Rex Iosephus I die 13. Iuly e venatione r
eundem ad pauperis infirmæ hospitium secutus, ægræ inopiam larga cleem
Istud Pietatis Austriacæ exemplum exhibet hæc imago, simul adiungit non va
et glor um a cælo obtineat, et victorijs, coronis, sobole numerosa Re

CASPER LUYKEN 1703. N° 2967.

Rex Proavum pietate refert. Furor omnia vertat
Austriacam evertet non tamen ille Domum.

C. Luyken fecit

cum S. Eucharistiam deferentem Sacerdotem obvium haberet.
solat, reducemq; Sacerdotem longo rursus itineris spatio pedes comitatus est.
uicæ argumentum fore, ut tam insignis Rudolphi I. imitatio felicitatem Rudolphi
cam Domum firmet, exornet, amplificet Iosephus I. vere Augustus

te meer daar er met het oog op de prent N°. 2968 en op *Abr. a S. Clara, Weltgallerie* veel reden is tot de onderstelling, dat C. Luyken zich toen tijdelijk te Weenen ophield.

Hoogstvermoedelijk heeft hem bij de vervaardiging dezer prent eene afbeelding voor den geest gestaan, waarop Romeyn de Hooghe een soortgelijk voorval uit het leven van Karel II, Koning van Spanje, afbeeldde. De groep beneden, waar de knielende Koning den priester schijnt uit te noodigen plaats te nemen in zijne met muilezels bespannen karos is geheel anders dan op de prent van Luyken, doch de groep in de wolken, van den Paus met vier engelen, biedt in beide prenten groote overeenkomst aan.

383

Eedaflegging door Aartshertog Karel wegens de Spaansche Successie op 12 September 1703.

*2968 Afzonderlijk uitgegeven prent door Casper Luyken, voorstellende een groot en rijk versierd vertrek in de Keizerlijke Burg te Weenen. Aan de achterzijde tusschen twee vensters is een troonhemel aangebracht; daaronder staat Keizer Leopold II, hebbende aan zijne rechterhand zijn zoon, den Roomsch-Koning Jozef I, beide met den hoed op het hoofd, en aan zijne linkerhand zijn zoon Aartshertog Karel, die den eed aflegt; achter dezen eene tafel, waarop een crucifix, vier brandende kaarsen en een boek. Aan beide zijden tegen den muur geschaard, staan een aantal Raadsheeren, alle met allongepruiken op het hoofd, behalve de naast Jozef I geplaatste geestelijke.

De geheele voorstelling is omgeven door eene lijst van samengevlochte bladeren. — H. 270, B. 355 mm.

384

Historie des Ouden en Nieuwen Testaments, Verrykt met ontrent vierhonderd Printverbeeldingen .... t'Amsterdam, By Pieter Mortier, Boekverkooper. MDCCIII. 2 dln. kl. fol.

Deel II draagt het jaartal MDCCII.

In dezen zoogenaamden *Kleinen Bijbel van Mortier* zijn 151 prenten door Jan Luyken, waaronder 119 nieuwe. Zij zijn tusschen den tekst gedrukt en daardoor van achteren bedrukt; i. d. m. de aanwijzing der teksten tot verklaring der voorstellingen. Oorspronkelijk zijn zij vier aan vier op één koperplaat gegraveerd en is deze daarna doorgesneden. — H. 98—104, B. 146—150 mm.

De titelprent N°. 3029 is van achteren onbedrukt. — H. 290, B. 190 mm.

Deel I.

2969 *1.* pag. 8. *Gen: IV. vs. 8.* — Abel door Kaïn gedood.

2970 *2.* pag. 9. *Gen: V. vs. 5.* — Adams sterfbed onder eene tent, waarheen van verschillende zijden zijne nakomelingen toesnellen.

2971 *3.* pag. 13. *Gen: VI. vs. 14 .... 22.* — Noach beschouwt de plannen voor de ark, die op den tweeden grond rechts wordt gebouwd.

2972 *4.* pag. 14. *Gen: VII. vs. 7 .... 9.* — De dieren trekken paarsgewijze in de ark.

2973 *5.* pag. 16. *Gen. VII. vs. 10 .... 24.* — De Zondvloed; de menschen trachten te vergeefs eene toevlucht te vinden op den berg rechts.

2974 *6.* pag. 22. *Gen: XI. vs. 1 .... 4.* — Het maken van steenen voor den torenbouw van Babel.

2975 *7.* pag. 26. *Gen XIIII vs. 8. 12.* — De Koning van Sodom en zijne bondgenooten verslagen door den Koning van Babel in het dal der lijmputten.

2976 *8.* pag. 27. *Gen: XIIII. vs. 18. 19.* — Ontmoeting van Abram en Melchizedek.

2977 *9.* pag. 35. *Gen: XXI. vs. 13 .... 18.* — Hagar uit eene wolk toegesproken door den Engel.

2978 *10.* pag. 36. *Gen: XXII. vs. 9 .... 13.* — Abraham offert Izak.

2979 *11.* pag. 38. *Genesis XXIII. vs. 19.* — Sara begraven in de spelonk van Machpela.

2980 *12.* pag. 39. *Gen: XXIIII. vs. 17. 18.* — Rebekka geeft Eliëzer te drinken.

2981 *13.* pag. 40. *Gen: XXV. vs. 30 .... 34.* — Ezau met een jachthond in Jakobs tent gekomen, verkoopt zijn eerstgeboorterecht.

2982 *14.* pag. 41. *Gen: XXVII. vs. 1. 2.* — Izak zegent Jakob.

2983 *15.* pag. 43. *Gen: XXVIII. vs. 12 .... 15.* — Jakobs droom.

2984 *16.* pag. 46. *Gen: XXXI. vs 17 .... 21.* — Jakob verlaat Laban met zijne op ezels gezeten vrouwen en zijne kudden.

2985 *17.* pag. 43 (drukfout voor 47). *Gen: XXXII. vs. 24.* — Jakobs worsteling; links aan de overzijde van den Jabbok staat zijn gezin.

2986 *18.* pag. 49. *Gen: XXXIII. vs. 2 .... 4.* — Ontmoeting van Jakob en Ezau, die elkaar om den hals vallen.

2987 *19.* pag. 50. *Gen: XXXIIII. vs. 25.* — Moord te Sichem.

2988 *20.* pag. 52. *Gen: XXXVII. vs. 20.* — Jozef door zijne broeders in den kuil geworpen.

2989 *21.* pag. 55. *Gen. XL. vs. 20.* — Farao rechts onder een troonhemel aan tafel zittende, herstelt den vóór hem buigenden schenker in zijn ambt.

2990 *22.* pag. 56. *Gen XLI. vs. 2.* (op de treden van den troon). — Jozef legt Farao's droomen uit.

2991 *23.* pag. 58. *Gen: XLIII. vs. 26 .... 29.* — Jozefs broeders knielen vóór hem en bieden hem geschenken aan.

2992 *24.* pag. 60. *Gen: XLIIII.* — Jozefs beker gevonden in den graanzak van Benjamin. De zak is gemerkt *B*, gelijk de daarnaast staande zakken met *S*, *R*, *I* en *A*.

2993 *25.* pag. 61. *Gen: XLV.* — Jozef maakt zich bekend aan zijne rondom hem knielende broeders.

26. pag. 63. N°. 2991 wederom gebruikt.

2994 *27.* pag. 68. *Genesis L. vs. 7.* — Het als mummie ingepakte lijk van Jakob door zijne zonen in de spelonk van Machpela begraven.

2995 *28.* pag. 69. *Exod. I. vs. 13.* — De Israëlieten maken tichelsteenen in Egypte.

2996 *29.* pag. 84. *Exod: IX. vs. 22 .... 26.* — De plaag van den hagel en het onweder.

2997 *30.* pag. 85. *Exod: X. vs. 13—15.* — De plaag van de sprinkhanen.

2998 *31.* pag. 87. *Exod: X vs. 22* — Farao en zijne hovelingen gedurende de plaag der duisternis.

2999 *32.* pag. 88. *Exod. XII 29 .... 33.* — Het sterven van Farao's oudsten zoon. Op den tweeden grond spreekt de Koning tot het weeklagende volk.

3000 *33.* pag. 89. *Exod: XII. vs. 34 .... 39.* — Uittocht der Israëlieten uit Egypte.

3001 *34.* pag. 90. *Exod. XIIII. vs. 27. 28.* — Ondergang van Farao en zijn leger in de Roode Zee.

3002 *35.* pag. 91. *Exod: XV. vs. 1 .... 20.* — Lofzang der Israëlieten na het doortrekken van de Roode Zee. Rechts op den tweeden grond Mirjam en de vrouwen met tamboerijns.

3003 *36.* pag. 95. *Exod: XVII. vs. 9.* — Mozes op den bergtop met Aäron en Hur tijdens den strijd tegen de Amalekiten.

3004 *37.* pag. 97. *Exod: XVIII. vs. 5 .... 7.* — Mozes ontvangt het bezoek van Jethro, met Zippora en hare twee zonen.

3005 *38.* pag. 98. *Exod. XIX. 17 .... 21.* — De wetgeving op Sinaï.

3006 *39.* pag. 102. *Exod: XXXIIII. vs. 29 .... 32.* — Mozes met zijn schitterend gelaat van den berg komende, wordt door de Israëlieten begroet met gebaren van ontsteltenis.

3007 *40.* pag. 103. *Exod: XXXV. vs. 21 .... 29.* — De Israëlieten brengen geschenken voor den bouw van den Tabernakel.

3008 *41.* pag. 104. *Exod: XXXVI.* — Voorbereiding van den bouw van den Tabernakel. Rechts onder eene tent worden de sieraden vervaardigd, links op den tweeden grond de balken bekapt.

3009 *42.* pag. 117. *Levit: VIII. vs. 6 .... 13.* — Aäron in den Voorhof van den Tabernakel tot Hoogepriester gezalfd.

3010 *43.* pag. 119. *Exod. XXXIX en XL.* — Aäron en zijne zonen met het offervee in den Voorhof van den Tabernakel.

3011 *44.* pag. 124. *Numeri. V. vs. 16.* — Het IJverwater.

3012 *45.* pag. 126. *Numeri. XI. vs. 31.* — Het kamp der Israëlieten, waar Mozes wijst naar de opkomende menigte kwakkelen.

3013 *46.* pag. 127. *Numeri. XIII. vs. 26.* — De teruggekeerde verspieders vertoonen aan Mozes de medegebrachte vruchten.

3014 *47.* pag. 131. *Numeri. XXI. vs. 6. 8.* — Mozes toont den Israëlieten de Koperen Slang.

3015 *48.* pag. 132. *Numeri XXII. vs. 20 .... 28.* — Bileam door den Engel belet verder te rijden.

3016 *49.* pag. 139. *Josua III.* — De Israëlieten trekken door de drooge bedding van den Jordaan.

3017 *50.* pag. 140. *Josua: VII. vs. 24.* — Achan en zijn gezin worden gesteenigd.

3018 *51.* pag. 141. *Josua. X. vs. 12.* — Josua beveelt de zon stil te staan.

3019 *52.* pag. 145. *Josua: XXIIII.* — Josua richt een gedenksteen op bij de vernieuwing van het verbond van het volk Israël met God.

3020 *53.* pag. 147. *Judicum I. vs. 6....* — Aan Adoni-Bezek worden de duimen van handen en voeten afgehouwen.

3021 *54.* pag. 151. *Judicum. VI. vs. 36 .... 40.* — Gideon vindt het vlies geheel nat van den dauw.

3022 *55.* pag. 152. *Judicum. VII. vs. 1 .... 8.* (op den voorgrond rechts). — Gideon doet zijne manschappen bij een water drinken.

3023 *56.* pag. 212. *I Konin VI vs. 1.* — Salomo doet den tempel bouwen. Grootendeels gevolgd naar N°. 2631.

3024 *57.* pag. 216. *I. Koninge VIII. vs. 3 ....* — Inwijding van den Tempel. Geheel gevolgd naar N°. 2633.

3025 *58.* pag. 221. *I. Konin. VIII. vs. 65.* — Het Loofhuttenfeest. Geheel gevolgd naar N°. 2634.

3026 *59.* pag. 257. *II. Konin. XXV. vs. 9.* — Wegvoering van Juda uit het brandende Jeruzalem. Gevolgd naar N°. 2637.

3027 *60.* pag. 288. *Jona. III. vs. 4.* — Prediking van Jona te Ninive te midden der zich verootmoedigende bevolking.

3028 *61.* pag. 314. *III. Machab. VI. vs. 15.* — De Joden verlost in de Arena, doordat de op hen aanvallende olifanten door de verschijning van twee engelen worden op de vlucht gejaagd. Grootendeels gevolgd naar N°. 2641.

Deel II.

3029 *62.* Titelprent.

Christus, naar links gewend en staande op een kleinen heuvel tot ontvangst van een langen stoet personen, die van den achtergrond af tot hem komen met hunne zieken en lijdenden. Achter hem rechts de discipelen en de in hem geloovende vrouwen. Op den voorgrond links de vier Evangelisten met hunne attributen, waaronder Markus, zittende op een grooten steen, die hier zonder opschrift is; rechts staat Johannes de Dooper, die op Jezus wijst, en zit Paulus met het zwaard naast zich. In de wolken rechts engelen en cherubijnen. — i. d. m.: *Historie des Nieuwen Testaments.*

2de Staat.

De prent is in de breedte iets, in de hoogte vrij belangrijk ingekort, zoodat de afmeting is geworden: H. 260, B. 188 mm. Het onderschrift i. d. m. is verdwenen en in plaats daarvan is op den steen links op den voorgrond aangebracht: *Histoire du Nouveau Testament, A Amsterdam Chez Martin Schagen.*

Deze heeft gediend voor de Fransche vertaling door D. Martin. 1724.

3de Staat.

Bovenvermeld opschrift weder gewijzigd in: *Figuuren van 't O. en N. Testament, te Amsterdam by Marten Schagen.*

Deze heeft gediend voor eene mij niet bekende uitgaaf.

4de Staat.

Het opschrift wederom veranderd in: *Leeven van den Grootsten en Besten aller Menschen Jezus.*

Deze heeft als opgevouwen Titelprent gediend in: *Johan, Jacob Hesz, Het Leven van den grootsten en besten aller Menschen Jezus,* waarvan de 1ste druk verscheen te Haarlem bij J. Bosch in 1775 en de 2de aan hetzelfde adres z. j.

63. Boven de *Voorreede.* N°. 2662 wederom gebruikt. De Voorloopers van Christus.

3030 *64.* pag. 6. *Luc. I. vs. 8 .... 15.* — De engel verschijnt aan Zacharias bij het altaar, waarvan de voorzijde versierd is met de symbolen der Evangelisten.

3031 *65.* pag. 7. *Luc. I. vs. 21. 22.* — Zacharias komt stom uit den Tempel tot het in het Voorhof nederknielende volk.

3032 *66.* pag. 8. *Luc. I. vs 26 .... 38.* — De Aankondiging aan Maria.

3033 *67.* pag. 12. *Matth. I. vs 20 .... 24.* — De Engel verschijnt aan Jozef, die in zijne timmermanswerkplaats te bed ligt.

3034 *68.* pag. 13. *Luc: II. vs. 1 .... 4.* — Jozef en Maria komen te Bethlehem voor de beschrijving bij de ambtenaren.

3035 *69.* pag. 16. *Luc. II. vs. 9 .... 12.* — De Aankondiging aan de Herders.

3036 *70.* pag. 22. *Matth. II. vs. 16 .... 18.* — De Kindermoord te Bethlehem.

3037 *71.* pag. 25. *Matth. III. vs. 1 .... 12.* — Johannes de Dooper predikt, staande onder een boom, voor eene aandachtig luisterende menigte aan den oever der Jordaan.

3038 *72.* pag. 29. *Joan. II. vs. 2 .... 9.* — Jezus op de Bruiloft te Kana beveelt den dienaren de watervaten te vullen.

3039 *73.* pag. 30. *Joan. II. vs. 14 .... 16* — Jezus verjaagt de handelaars uit den Tempel.

3040 *74.* pag. 34. *Matth IV. vs. 23. 24.* — Jezus staande rechts op een groot plein, terwijl van alle zijden zieken en bezetenen tot hem worden gebracht.

3041 *75.* pag. 35. *Matth. V. VI. VII.* — De Bergrede. Jezus op den tweeden grond; de toehoorders op den voorgrond.

3042 *76.* pag. 41. *Marc. II. vs. 3 .... 4.* — De geraakte wordt door het dak vóór Jezus nedergelaten.

3043 *77.* pag. 42. *Matth. IX. vs. 9.* — Jezus, links voorbij het tolhuis van Levi gaande, wenkt hem om mede te gaan.

3044 *78.* pag. 43. *Luc. VII vers 11 .... 15.* — Jezus wekt den jongeling te Naïn op, wiens begrafenisstoet van rechts uit de stadspoort komt.

3045 *79.* pag. 44. *Matth. IX. vs. 20. 22.* — Jezus, te midden der schare, spreekt tot de vóór hem nederknielende, gezond geworden vrouw.

3046 *80.* pag. 46. *Matth. X. vs. 2. 4.* — Jezus, staande op een heuvel, kiest de twaalf apostelen uit.

3047 *81.* pag. 47. *Matth. XI. vs. 2 .... 7.* — Johannes de Dooper, in de gevangenis met den voet vastgeketend, zendt twee van zijne discipelen uit.

3048 *82.* pag. 49. *Luc. VII vs. 36 .... 38.* — Maaltijd bij Simon den Farizeër. Links ligt Jezus op eene rustbank, terwijl aan zijne voeten de boetvaardige zondares staat.

3049 *83.* pag. 50. *Matth. XIII vs. 3 .... 8.* — De Zaaier. Links op den voorgrond een doornstruik; rechts op den tweeden grond de vogels, die het zaad oppikken.

3050 *84.* pag. 52. *Matth. XIV. vs. 8 .... 11.* — Op den voorgrond links reikt een krijgsman het hoofd van Johannes den Dooper op een schotel aan de dochter van Herodias. Rechts op den achtergrond Herodes aan het feestmaal.

3051 *85.* pag. 54. *Joan. V. vs. 2 .... 8.* — Het Badwater van Bethesda. Rechts op den voorgrond ligt de zieke, die achtendertig jaren krank geweest was en tot wien Jezus en zijne discipelen toetreden.

3052 *86.* pag. 55. *Joan VI. vs. 10 .... 13.* — Spijziging der schare. Jezus op den tweeden grond rechts zittende op een heuvel.

3053 *87.* pag. 57. *Matth. XIV. vs 24. 31.* — Rechts Jezus wandelende op de zee. Tegenover hem de zinkende Petrus; achter dezen het vaartuig.

3054 *88.* pag. 58. *Matth. XV. vs. 22. 28.* — De Kananeesche vrouw knielt vóór Jezus. Achter haar een hond.

2055 *89.* pag. 59. *Matth. XVII. vs. 1 .... 7.* — De Verheerlijking op den Berg. Rechts op den voorgrond de drie discipelen.

3056 *90.* pag. 65. *Matth. XIX. vs. 13 .... 15.* — Rechts zit Jezus, omgeven door zijne discipelen, en zegent de kinderen, die tot hem gebracht worden.

3057 *91.* pag. 66. *Matth. XIX. vs. 16. 22.* — De Rijke Jongeling.
Geheel gevolgd naar N°. 2644.

3058 *92.* pag. 67. *Joan. VII. vs. 14 .... 15.* — Links staat Jezus en predikt in het Voorhof van den Tempel.
Grootendeels gevolgd naar N°. 2645.

3059 *93.* pag. 76. *Luc. XV. vs. 16.* — De Verloren Zoon als varkenshoeder staande bij de trog, waaruit de dieren hun voedsel nemen.

3060 *94.* pag. 77. *Luc XVI. vs. 19 .... 24.* — Lazarus, door de honden belekt, ligt rechts aan de deur van den Rijken Man, wiens feestmaal op den tweeden grond afgebeeld is.

3061 *95.* pag. 78. *Luc. XVII. vs. 12 .... 17.* — Rechts staat Jezus met zijne discipelen. Tegenover hem op den tweeden grond de luid roepende tien melaatschen.

3062 *96.* pag. 80. *Matth. XX. vs. 1 .... 8.* — De Arbeiders in den Wijngaard ontvangen na volbrachten arbeid hun loon.

3063 *97.* pag. 81. *Matth. XXI. vs. 1 .... 9.* — Jezus' intocht te Jerusalem over de uitgespreide kleederen en onder het gewuif der palmen. Rechts op den achtergrond de stadsmuren.

3064 *98.* pag. 82. *Matth. XXI. vs. 19.* — De Onvruchtbare Vijgeboom.
Grootendeels gevolgd naar N°. 2647.

3065 *99.* pag. 84. *Matth. XXI. vs. 33 .... 39.* — De Booze Landlieden werpen den Zoon van den Eigenaar buiten den Wijngaard.
Grootendeels gevolgd naar N°. 2647.

3066 *100.* pag. 85. *Matth. XXII. vs. 2 .... 13.* — Rechts op den voorgrond de Gast zonder Bruiloftskleed, die gebonden wordt. Tegenover hem de Koning; achter hem het feestmaal.

3067 *101.* pag. 90. *Matth. XXV. vs. 1. 12.* — Rechts op den voorgrond de Wijze en de Dwaze Maagden. Links op den achtergrond de naderende, fel verlichte bruiloftsstoet.

3068 *102.* pag. 92. *Matth XXV. vs. 31 .... 46.* — Het Laatste Oordeel. Links de gezaligden, rechts de vervloekten.

3069 *103.* pag. 95. *Joan. XIII. vs. 4....6.* — De Voetwassching van Petrus. Hij zit rechts op den voorgrond en wijst naar zijn hoofd.

3070 *104.* pag. 99. *Luc. XXII. vs. 42.* — Jezus, naar links gekeerd, knielt in Gethsemané. Vóór hem daalt een engel neder; op den achtergrond rechts de slapende discipelen.

3071 *105.* pag. 100. *Joan. XVIII. vs. 4....8.* — Jezus, rechts staande, terwijl zijne discipelen zich achter hem bevinden, doet door één woord zijne gewapende aanvallers ter aarde storten.

3072 *106.* pag. 111. *Joan. XIX vs. 4. 5.* — Op den achtergrond rechts het Podium vóór het paleis van Pilatus, waar deze Jezus vertoont aan het op den voorgrond zich verdringende volk.

3073 *107.* pag. 112. *Matth. XXVII. vs. 24.* — Rechts zit Pilatus vóór den ingang van zijn paleis en wascht zijne handen. Op den tweeden grond staat Jezus gebonden; op den achtergrond ziet men de hoofden van het volk.

3074 *108.* pag. 113. *Joan. XIX. vs. 17.* — Jezus van rechts uit de stadspoort komende, valt neder onder het gewicht van zijn kruis.

Deze prent is geplakt over eene andere niet door Luyken, voorstellende de Graflegging, die voorkomt op pag. 119 en die hier waarschijnlijk bij vergissing gedrukt was.

3075 *109.* pag. 116. *Marc. XV. vs. 27* — De Kruisiging. Op den tweeden grond rechts de drie kruisen, op den voorgrond de toeschouwers.

3076 *110.* pag. 117. *Luc. XXIII. vs. 45.* — In het Heilige in den Tempel, waar links de Zevenarmige Kandelaar, in het midden het altaar, en rechts de Tafel der Toonbrooden staan, zien vijf priesters met ontzetting het door midden gescheurde gordijn, dat het Heilige der Heiligen afscheidde.

3077 *111.* pag. 123. *Joan. XX. vs. 14....16.* — Rechts knielt Maria Magdalena vóór den verrezen Jezus in den hof.

3078 *112.* pag. 124. *Luc. XXIIII. vs. 13....19.* — Jezus met de twee Emmaüsgangers zich naar links begevende.

3079 *113.* pag. 136. *Actor. VIII. vs. 38.* — Philippus doopt den Moorschen Kamerling. Achter hen de met vier paarden bespannen staatsiewagen en het gevolg van den laatste.

3080 *114.* pag. 137. *Actor IX. vs. 4. 5.* — Saulus en zijne krijgslieden, door hemelsch licht beschenen, storten ter aarde.

3081 *115.* pag. 142. *Actor XII. vs. 4. 10.* — Petrus door den Engel naar links uit de gevangenis geleid, rechts de slapende wachters.

3082 *116.* pag. 143. *Actor XII. vs. 21. 23.* — Op den tweeden grond zit Herodes op den troon, luide toegejuicht door het rondom staande volk, op het oogenblik, dat hij, getroffen door den Engel, die zich links in de lucht vertoont, achteroverzinkt.

3083 *117.* pag. 146. *Actor. XIV. vs. 8. 10.* — Paulus geneest den kreupele te Lystre.

Grootendeels gevolgd naar N°. 2652.

3084 *118.* pag. 147. *Actor XIV. vs 11. 13.* — De offerstieren te Lystre tot Paulus en Barnabas gebracht.

Gedeeltelijk gevolgd naar N°. 2653.

3085 *119.* pag. 151. *Actor XVII. vs. 22.* — Paulus, staande op den Areopagus, predikt voor de rondom hem zittende Grieken.

3086 *120.* pag. 154. *Actor. XXV. vs. 23.* — Rechts zitten Agrippa en Berenice op den troonzetel, iets lager Festus; tegenover hen staat Paulus met geketende handen.

3087 *121.* pag. 155. *Actor XXVII. vs. 41. 44.* — Links op den voorgrond een groot vuur, waarbij de geredde schipbreukelingen op Melite zich warmen en waarin Paulus den adder afschudt. Rechts op den achtergrond naderen andere geredden.

122. pag. 178. N°. 2661 wederom gebruikt. Geloof, Hoop en Liefde.

Op de volgende bladzijden zijn de andere 29 vignetten weder aangebracht, die oorspronkelijk waren vervaardigd voor den *Grooten Bijbel van Mortier. 1700.* Zij zijn hier echter in eene geheel andere volgorde gesteld en behalve N°. 2662 telkens twee aan twee boven elkander afgedrukt; onder elke voorstelling staat de verklaring, met eenige regels ter verdere uitlegging. Hierdoor is elk der prenten N°. 2662—2688 van achteren bedrukt met een ander vignet, terwijl N°. 2689 en 2690 van achteren met tekst bedrukt zijn.

123.	pag. 179	boven:	N°. 2662.	De Voorloopers van Christus. (Voor de 2de maal in dit boek).
124.	pag. 180	boven:	N°. 2664.	De Geboorte van Jezus.
125.		beneden:	N°. 2665.	De Wijzen uit het Oosten.
126.	pag. 181	boven:	N°. 2667.	Jezus op de tinne des Tempels.
127.		beneden:	N°. 2675.	Het Badwater van Bethesda.
128.	pag. 182	boven:	N°. 2677.	De Barmhartige Samaritaan.
129.		beneden:	N°. 2678.	Jezus te Bethanië.
130.	pag. 183	boven:	N°. 2670.	De Rijke Dwaas.
131.		beneden:	N°. 2671.	Jezus geneest den Waterzuchtige.
132.	pag. 184	boven:	N°. 2673.	De Bruiloftsgasten genoodigd.
133.		beneden:	N°. 2679.	De Verloren Zoon.
134.	pag. 185	boven:	N°. 2672.	De Farizeër en de Tollenaar.
135.		beneden:	N°. 2681.	Zacheüs in den vijgeboom.
136.	pag. 186	boven:	N°. 2674.	De Penning der Weduwe.
137.		beneden:	N°. 2663.	De Hongerigen gespijsd.
138.	pag. 187	boven:	N°. 2666.	De Dorstigen gelaafd.
139.		beneden:	N°. 2668.	De Vreemdelingen geherbergd.
140.	pag. 188	boven:	N°. 2669.	De Naakten gekleed.
141.		beneden:	N°. 2676.	De Zieken getroost.

142. pag. 189 boven: N°. 2680. De Gevangenen bezocht.
143. beneden: N°. 2682. Jezus in Gethsemané.
144. pag. 190 boven: N°. 2685. Jezus door de krijgsknechten mishandeld.
145. beneden: N°. 2683. Het berouw van Petrus.
146. pag. 187, drukfout voor 191
boven: N°. 2684. Zelfmoord van Judas.
147. beneden: N°. 2686. Dood van Eutychus.
148. pag. 192 boven: N°. 2687. Paulus en Agabus.
149. beneden: N°. 2688. De Draak en de door de zon omringde Vrouw.
150. pag. 193 boven: N°. 2689. De Vrouw door den Draak achtervolgd.
151. beneden: N°. 2690. De zevenkoppige Draak en zijne berijdster.

Bovendien bevinden zich in dit werk de navolgende copiën naar prenten door Luyken:

Deel I.

1. pag. 109. Van de tegenzijde naar N°. 451 en naar een gedeelte van N°. 452: de Tafel der Toonbrooden.

2. pag. 110. Van de tegenzijde naar N°. 448 en 449: het Reukaltaar en de Zevenarmige Kandelaar.

3. pag. 112. Van de tegenzijde naar N°. 453 en 454: het Brandaltaar en het Koperen Waschvat.

4. pag. 262. Van dezelfde zijde naar N°. 2639: Mordechai geëerd.

Deze copie is kenbaar aan de tekstaanwijzing i. d. m.: *Esther. VI. vs 6.* en verder daaraan, dat boven den hals van het paard van Mordechai de speer van een zijner begeleiders zichtbaar is. Behalve in dezen 1sten druk van den *Kleinen Bijbel van Mortier*, 1703, is deze copie nog gebruikt in de beide eerste drukken van: *Flavius Josephus, Alle de Werken*, 1704 en 1722. folio.

Er bestaat eene tweede copie naar dezelfde prent; deze is zonder tekstaanduiding i. d. m., terwijl ook de speer boven het paard is weggelaten. Deze copie komt voor in den 2den druk van den *Kleinen Bijbel van Mortier* bij Antoni Schoonenburg c.s. 1722, en in de Fransche vertaling daarvan door D. Martin, 1724.

Deel II.

5. pag. 89. Van dezelfde zijde naar N°. 2650: Jezus beschouwt den Tempel.

6. pag. 148. Van dezelfde zijde naar N°. 2654: Paulus drijft den waarzeggenden geest uit te Philippi.

7. pag. 171. Van dezelfde zijde naar N°. 2655: de Aanbidding van het Lam.

8. pag. 172. Van dezelfde zijde naar N°. 2656: de Fiolen van Gods toorn.

Niet in den 1sten, maar alleen in den hierachter beschreven 2den druk bij Antoni Schoonenburg c.s. 1722 komt op pag. 305 voor eene prent, voorstellende den dood van Eleazar, verpletterd onder den door hem gedooden olifant, en met het onderschrift i. d. m.: *I. Machab: VI. vs. 43.*

Deze prent is de copie van twee andere door J. Luyken, n.l. de linkerzijde van dezelfde zijde genomen naar de ruiterbende op N°. 1927 en de andere helft van de tegenzijde naar N°. 1900, welke beide origineelen voorkomen in: *Al de Werken van Flavius Josephus. 1698.* 8°.

Deze copie is ook nog gebruikt in de Fransche vertaling van den *Kleinen Bijbel van Mortier* door D. Martin en verder in de drie edities van *Alle de Werken van Flavius Josephus. 1704, 1722, 1732.* folio.

De 2de druk van den *Kleinen Bijbel van Mortier* verscheen in 1722 te Amsterdam bij Antoni Schoonenburg, Pieter Visser, Evert & Jan Visscher, en Gerard onder de Linden.

Deze verschilt van de 1ste uitgave daarin, dat verscheidene prenten opgegraveerd zijn; verder, dat op pag. 46 niet de prent door Luyken, doch eene andere voorkomt, terwijl eerstgenoemde is afgedrukt op pag. 63 op de plaats van het ten tweeden male gebruikte N°. 2991, en dan voorstelt de Komst van Jakob in Egypte, terwijl eindelijk de vignetten alle copiën zijn.

Er bestaan echter ook exemplaren, die al deze bizonderheden vertoonen en waar toch de oorspronkelijke titel van Pieter Mortier 1703, is vóórgeplaatst.

pag. 178. Naar N°. 2661: Geloof, Hoop en Liefde. Copie van dezelfde zijde; op het origineel is de uitstraling van het licht achter het Geloof aangeduid door lijnen, op de copie door onbetint gehouden stralen.

pag. 179 (en evenzoo boven de *Voorreede*). Naar N°. 2662: De Voorloopers van Christus. Van dezelfde zijde; op het origineel staan cijfers aan de voeten der voornaamste personen en is de mantel over den rechterschouder en arm van Jozef bedekt met schuine lijnen; op de copie ontbreken de cijfers en is bovenbedoeld gewaad bijna geheel onbetint.

pag. 180 boven. Naar N°. 2664: Geboorte van Jezus. Van de tegenzijde; de opening der grot rechts.

pag. 180 beneden. Naar N°. 2665: De Wijzen uit het Oosten. Van de tegenzijde; de personen staan links.

pag. 181 boven. Naar N°. 2667: Jezus op de tinne des Tempels. Van de tegenzijde; de personen staan links.

pag. 181 beneden. Naar N°. 2075: Het Badwater van Bethesda. Van de tegenzijde; de man op krukken staat links.

pag. 182 boven. Naar N° 2677: De Barmhartige Samaritaan. Van de tegenzijde; de gewonde ligt links.

pag. 182 beneden. Naar N°. 2678: Jezus te Bethanië. Van de tegenzijde; het keukenvuur rechts.

pag. 183 boven. Naar N°. 2670: De Rijke Dwaas. Van de tegenzijde; de man zit links.

pag. 183 beneden. Naar N°. 2671: Jezus geneest den Waterzuchtige. Van de tegenzijde; de zieke zit links.

pag. 184 boven. Naar N°. 2673: De Bruiloftsgasten genoodigd. Van de tegenzijde; de bode wijst naar rechts.

pag. 184 beneden. Naar N°. 2679: De Verloren Zoon. Van de tegenzijde; de persoon staat rechts.

pag. 185 boven. Naar N°. 2672: De Farizeër en de Tollenaar. Van de tegenzijde; de Tollenaar staat rechts.

pag. 185 beneden. Naar N°. 2681: Zacheüs op den vijgeboom. Van de tegenzijde; Jezus beweegt zich naar links.

pag. 186 boven. Naar N°. 2674: De Penning der Weduwe. Van de tegenzijde; Jezus zit links.

pag. 186 beneden. Naar N°. 2663: De Hongerigen gespijsd. Van de tegenzijde; het huis staat links.

pag. 187 boven. Naar N°. 2666: De Dorstigen gelaafd. Van de tegenzijde; het huis staat rechts.

pag. 187 beneden. Naar N°. 2668: De Vreemdelingen geherbergd. Van de tegenzijde; het huis staat links.

pag. 188 boven. Naar N°. 2669: De Naakten gekleed. Van de tegenzijde; het huis staat rechts.

pag. 188 beneden. Naar N°. 2676: De Zieken getroost. Van de tegenzijde; de kranke ligt links.

pag. 189 boven. Naar N°. 2680: De Gevangenen bezocht. Van de tegenzijde; de vastgeketenden zitten links.

pag. 189 beneden. Naar N°. 2682: Jezus in Gethsemané. Van de tegenzijde; de slapende discipelen links.

pag. 190 boven. Naar N°. 2685: Jezus door de krijgsknechten mishandeld. Van de tegenzijde; de hoofdgroep links.

pag. 190 beneden. Naar N°. 2683: Berouw van Petrus. Van de tegenzijde; hij gaat naar links.

pag. 187 (drukfout voor 191) boven. Naar N°. 2684: Zelfmoord van Judas. Van de tegenzijde; de stad Jerusalem is rechts.

pag. 187 (drukfout voor 191) beneden. Naar N°. 2686: Dood van Eutychus. Van de tegenzijde; de man met de fakkel staat rechts.

pag. 188 (drukfout voor 192) boven. Naar N°. 2687: Paulus en Agabus. Van de tegenzijde; Paulus staat links.

pag. 188 (drukfout voor 192) beneden. Naar N°. 2688: De Draak en de door de zon omringde Vrouw. Van de tegenzijde; het monster staat rechts.

pag. 193 boven. Naar N°. 2689: De Vrouw door den Draak achtervolgd. Van de tegenzijde; zij vliegt naar links.

pag. 193 beneden. Naar N°. 2690: De Zevenkoppige Draak en zijne berijdster. Van de tegenzijde; Johannes en de engel staan rechts.

Deze copie-vignetten met uitzondering van N°. 2661 en 2662 zijn wederom gebruikt in: *Cl. Bruin, Veertig Samen- en Alleenspraaken uit het Nieuwe Verbond. t'Amsterdam, By Marten Schagen, Boekverkooper op den Nieuwendyk, schuin over de St Niklaesstraat. MDCCXXIX.* 8°.

Zij zijn aangevuld door twaalf nieuwe copiën, op dezelfde wijze omgeven door festoenen en i. r. b. voorzien van volgnummers in Romeinsche cijfers.

I.	pag. 1.	Nieuwe copie niet naar Luyken. De ontmoeting van Maria en Elisabeth.
II.	pag. 11.	Copie naar N°. 2664: De Geboorte van Jezus.
III.	pag. 17.	Nieuwe copie van de tegenzijde naar N°. 3035: De Aankondiging aan de Herders.
IV.	pag. 32.	Copie naar N°. 2665: De Wijzen uit het Oosten.
V.	pag. 39.	Nieuwe copie van dezelfde zijde naar N°. 3036: De Kindermoord te Bethlehem.
VI.	pag. 48.	Copie naar N°. 2667: Jezus op de tinne des Tempels.
VII.	pag. 55.	Copie naar N°. 2675: Het Badwater te Bethesda.
VIII.	pag. 61.	Copie naar N°. 2677: De Barmhartige Samaritaan.
IX.	pag. 69.	Copie naar N°. 2678: Jezus te Bethanië.
X.	pag. 76.	Copie naar N°. 2670: De Rijke Dwaas.
XI.	pag. 84.	Copie naar N°. 2671: Jezus geneest den Waterzuchtige.
XII.	pag. 92.	Copie naar N°. 2673: De Bruiloftsgasten genoodigd.
XIII.	pag. 99.	Copie naar N°. 2679: De Verloren Zoon.
XIV.	pag. 108.	Nieuwe copie van de tegenzijde naar N°. 3057: De Rijke Jongeling.
XV.	pag. 115.	Copie naar N°. 2672: De Farizeër en de Tollenaar.
XVI.	pag. 124.	Copie naar N°. 2681: Zacheüs in den vijgeboom.
XVII	pag. 132.	Nieuwe copie van de tegenzijde naar N°. 3063: De intocht te Jerusalem.
XVIII.	pag. 146.	Copie naar N°. 2674: De Penning der Weduwe.
XIX.	pag. 155.	Nieuwe copie van de tegenzijde naar N°. 3067: De Wijze en Dwaze Maagden.
XX.	pag. 179.	Copie naar N°. 2663: De Hongerigen gespijsd.
XXI.	pag. 184.	Copie naar N°. 2666: De Dorstigen gelaafd.
XXII.	pag. 191.	Copie naar N°. 2668: De Vreemdelingen geherbergd.
XXIII.	pag. 199.	Copie naar N°. 2669: De Naakten gekleed.
XXIV.	pag. 206.	Copie naar N°. 2676: De Zieken getroost.
XXV.	pag. 216.	Copie naar N°. 2680: De Gevangenen bezocht.
XXVI.	pag. 225.	Copie naar N°. 2682: Jezus in Gethsemané.
XXVII.	pag. 233.	Nieuwe copie van de tegenzijde naar N°. 3071: Jezus doet zijne aanvallers terugdeinzen.

XXVIII.	pag. 244.	Copie naar N°. 2685: Jezus door de krijgsknechten mishandeld.
XXIX.	pag. 250.	Copie naar N°. 2683: Het berouw van Petrus.
XXX.	pag. 258.	Nieuwe copie van de tegenzijde naar N°. 3073: Pilatus wascht zich de handen.
XXXI.	pag. 269.	Nieuwe copie van de tegenzijde naar N°. 3077: Jezus verschijnt aan Maria Magdalena.
XXXII.	pag. 279.	Copie naar N°. 2684: Zelfmoord van Judas.
XXXIII.	pag. 287.	Nieuwe copie van dezelfde zijde naar N°. 3085: Paulus te Athene.
XXXIV.	pag. 297.	Copie naar N°. 2686: De dood van Eutychus.
XXXV.	pag. 303.	Copie naar N°. 2687: Paulus en Agabus.
XXXVI.	pag. 312.	Nieuwe copie van dezelfde zijde naar N°. 3086: Paulus vóór Agrippa.
XXXVII.	pag. 326.	Nieuwe copie van dezelfde zijde naar N°. 3087: Paulus te Melite.
XXXVIII.	pag. 335.	Copie naar N°. 2688: De Draak en de door de zon omringde Vrouw.
XXXIX.	pag. 340.	Copie naar N°. 2689: De Vrouw door den Draak achtervolgd.
XL.	pag. 345.	Copie naar N°. 2690: De Zevenkoppige Draak en zijne berijdster.

Van de bovenvermelde serie zijn wederom gebruikt in: *J. van Lodesteyn, Gedigten En Gezangen Over het H. Evangelium van Lukas. 't Amsterdam by Marten Schagen, 1732.* 8°.

pag. 20.	N°. *VI*
pag. 94.	N°. *XIII*
pag. 118.	N°. *XIV*
pag. 164.	N°. *XVI*
pag. 172.	N°. *XXVII*
pag. 176.	N°. *XXVIII*
pag. 182.	N°. *XXX*

Eene Fransche vertaling van den *Kleinen Bijbel van Mortier* verscheen in 1724 te Amsterdam bij Marten Schagen, onder den titel: *D. Martin, Histoire de la Bible contenant le vieux et le nouveau Testament.*

Daarin komen weder voor alle prenten N°. 2969—3087, sterk opgesneden, ongeveer op dezelfde pagina's als in de Hollandsche editie, doch sommige daarvan iets afwijkend, doordat enkele van de prenten, welke niet door Jan Luyken zijn vervaardigd, weggelaten zijn. Ook zijn enkele veranderingen aangebracht in de tekstaanwijzingen i. d. m.

Deel I.

De tekstaanwijzing is geheel uitgeslepen bij N°. 3004, 3011, 3013, 3015, 3016, 3017, 3018, 3019, 3020 en 3023, terwijl die gewijzigd is op de volgende prenten:

pag. 117. N°. 3010. Aäron en zijne zonen bij het offervee. — Het onderschrift uitgeslepen en vervangen door: *Levit VIII. 14—24.*

pag. 148. N°. 3021. Gideon en het vlies. — pag. 149. N°. 3022. Gideon kiest zijne manschappen. — Bij deze beide prenten is het eerste woord: *Judicum.* gedeeltelijk uitgeslepen en veranderd in: *Juges.*

pag. 217. N°. 3025. Het Loofhuttenfeest. — Na uitslijping van: *I. Konin.* is dit veranderd in: *I ou III des Rois.*

pag. 253. N°. 3026. De Wegvoering uit Jerusalem. — Het geheele onderschrift is uitgeslepen en vervangen door: *II ou IV des Rois XXV. v^s. 1 .... 7.*

Deel II.

pag. 6—31. N°. 3030—3039. — Bij deze 9 prenten is vóór den naam van den Evangelist bijgegraveerd: *S.* of *St.*, terwijl daarenboven bij N°. 3038 en 3039 *Joan* is veranderd in *Jean.*

Bij de andere prenten van het Nieuwe Testament is deze wijziging niet doorgevoerd.

De Titelprent N°. 3029 is in den 2den staat.

De vignetten op den gedrukten titel en boven de *Préface* zijn beide copiën:

de eerste naar N°. 2661: Geloof, Hoop en Liefde;

de tweede naar N°. 2662: De Voorloopers van Christus.

27 Prenten uit den *Kleinen Bijbel van Mortier* zijn weder gebruikt in: *Flavius Josephus, Alle de Werken. Amsterdam, By Pieter Mortier 1704.* folio, n.l.: N°. 2969, 2971, 2974, 2976—2978, 2980—2982, 2985—2988, 2990—2993, 3000, 3001, 3003, 3011, 3013, 3015, 3016, 3018, 3020, 3024.

In den 3den druk van dat werk bij Marten Schagen, 1732, zijn dezelfde prenten wederom gebruikt met uitzondering van N°. 2971 en 3003, doch zijn 15 andere prenten uit den *Kleinen Bijbel van Mortier* opnieuw afgedrukt, n.l. N°. 2972, 2975, 2984, 2989, 2994, 2995, 3004, 3007, 3008, 3017, 3019, 3022, 3023, 3027 en 3075.

In: *Basnage, Histoire du vieux et du nouveau Testament. 1705*, zijn wederom gebruikt 1 vignet en 45 prenten, n.l.: N°. 2662, 2969, 2971, 2973, 2974, 2978, 2983, 2993, 3001, 3003, 3005, 3007, 3012—3016, 3018, 3022, 3025, 3026, 3030, 3032, 3033, 3035—3037, 3039, 3047, 3050, 3052, 3053, 3055, 3063, 3064, 3069, 3070, 3075, 3078—3082, 3084, 3086 en 3087.

De meeste afbeeldingen van dezen Bijbel hebben verder ook nog gediend om, twee aan twee boven elkaar op één blad afgedrukt, te strekken tot versiering van folio-Bijbels; zij zijn dan van achteren onbedrukt.

Zoo is in de verzameling Van Eeghen een Statenbijbel, uitgegeven bij Samuel en Johannes Luchtmans te Leiden, 1757, folio, waarin op die wijze weder gebruikt zijn, doch in zeer onregelmatige volgorde: N°. 2970, 2971, 2973, 2974, 2976—2980, 2983, 2996—2999, 3002, 3003, 3005, 3006, 3009, 3010, 3012, 3014, 3021, 3025, 3026, 3030—3035, 3037—3087; benevens de copiën naar de vignetten N°. 2661 en 2662. Van den Triomf van Mordechai komt de 2de copie voor.

385

Histoire de Guillaume III. Roi d'Angleterre, d'Ecosse, de France, & d'Irlande, Prince d'Orange, &c. &c &c. .... A Amsterdam, Chez Pierre Mortier, Libraire sur le Vygendam. M.D.CCIII. 3 dln. 8°.

Hierin 20 prenten door Jan Luyken, waaronder 4 nieuwe.

Deel II.

3088 *1.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 73.* — Slag bij Fleurus. Op den voorgrond een hevig gevecht man tegen man; op den achtergrond rechts staan de piekeniers gereed een aanval af te wachten, terwijl de ruiterij het Fransche leger aanvalt, te midden waarvan links eene kruitontploffing plaats vindt. — H. 147, B. 132 mm.

3089 *2.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 78.* — Zeeslag bij Bevezier. In het midden de hevige strijd der Hollandsche en Fransche vloten; op den voorgrond de wrakgeschoten Fransche schepen; op den achtergrond links de Engelsche vloot, die blijft stil liggen zonder hulp te bieden. — H. 147, B. 131 mm.

3090 *3.* b. r. b.: *f. 3. Tom. 2. Pag. 84.* — Slag bij de Boyne. Op den voorgrond links Willem III te paard op het oogenblik, dat, tot schrik van zijne omgeving, zijne laars geraakt wordt door den kanonskogel, die het naast hem staande paard van den rechterpoot berooft. Op den tweeden grond rechts het afdalen der ruiterij langs de plaats, waar eene kruitontploffing geschiedt, naar de rivier, welke midden door het landschap loopt en welke meer naar achteren door eene afdeeling ruiterij en door twee afdeelingen voetvolk op drie plaatsen wordt doorwaad, ten einde het leger van Koning Jacobus II aan te vallen. — H. 159, B. 288 mm.

2de Staat.

Na uitslijping der aanwijzing b. r. b. is i. d. m. het onderschrift: *Passage de Boyne.* aangebracht.

Hoogstwaarschijnlijk is de prent in dezen staat niet in een boek gebruikt, maar afzonderlijk uitgegeven.

Onmiddellijk achter Deel II, doch met afzonderlijke pagineering, is het geheele boek: *Le Triomphe Royal*, (zie boek N°. 204) weder afgedrukt en daarmede ook de daarin door J. Luyken vervaardigde prenten. Deze waren twee aan twee naast elkaar op ééne koperplaat gegraveerd; voor het gebruik in dit boek is bij de rechtsche voorstellingen bovenaan de aanwijzing van het Deel, onderaan het volgnummer aangebracht, terwijl de linksche voorstellingen geheel onveranderd bleven.

4. pag. 29.	— b. r. b.:		*Fig: 17.*		N°. 1204 wederom gebruikt.
5. pag. 30.	— b. r. b.:	*Tom. 2.*	*Fig: 18.*	o. r. o.: *9*	N°. 1205 wederom gebruikt.
6. pag. 31.	— b. r. b.:		*Fig: 19.*		N°. 1206 wederom gebruikt.
7. pag. 32.	— b. r. b.:	*Tom. 2.*	*Fig: 20.*	i. r. o.: *10*	N°. 1207 wederom gebruikt.
8. pag. 32.	— b. r. b.:		*Fig: 21.*		N°. 1208 wederom gebruikt.

9. pag. 33. — b. r. b.: *Tom. 2. Fig: 22.* i. r. o.: *11* N°. 1209 wederom gebruikt.
10. pag. 34. — b. r. b.: *Fig: 23.* N°. 1210 wederom gebruikt.
11. pag. 35. — b. r. b.: *Tom. 2. Fig: 24.* o. r. o.: *12* N°. 1211 wederom gebruikt.
12. pag. 36. — b. r. b.: *Fig: 25.* N°. 1212 wederom gebruikt.
13. pag. 37. — b. r. b.: *Tom. 2. Fig: 26.* o. r. o.: *13* N°. 1213 wederom gebruikt.
14. pag. 38. — b. r. b.: *Fig: 27.* N°. 1214 wederom gebruikt.
15. pag. 39. — b. r. b.: *Tom. 2. Fig: 28.* o. r. o.: *14* N°. 1215 wederom gebruikt.
16. pag. 40. — b. r. b.: *Fig: 29.* N°. 1216 wederom gebruikt.
17. pag. 41. — b. r. b.: *Tom. 2. Fig: 30.* o r. o.: *15.* N°. 1217 wederom gebruikt.
18. pag. 42. — b. r. b.: *Fig: 31.* N°. 1218 wederom gebruikt.
19. pag. 43. — b. r. b.: *Tom. 2. Fig: 32.* o. r. o.: *16.* N°. 1219 wederom gebruikt.

Deel III.

3091 *20.* Titelprent.

Voorstelling van een grafmonument, gevormd door een voetstuk, waarvan de vóórzijde versierd is met de afbeelding van een ruitergevecht. Op dat voetstuk ligt Willem III in volle wapenrusting uitgestrekt, het hoofd naar links, terwijl zich achter hem een obelisk verheft, waarvan de vóórzijde het opschrift voert: *Histoire du Roi Guillaume Tom. III.* Achter den obelisk ziet men vier gevangenen en een aantal vaandels en kanonnen; op den voorgrond vóór het voetstuk zit links eene weenende vrouw en staat rechts een weenend kind, terwijl tusschen hen het prinselijk wapen is aangebracht. — H. 132, B. 84 mm.

386

P. C. Hooft, Nederlandsche Historien .... de vierde druk .... 't Amsterdam, By Henrik Wetstein, en Pieter Scepérus. tot Leiden, By Daniel van den Dalen. tot Utrecht, By Willem vande Water. 1703. 2 dln. folio.

Hierin 15 prenten door Jan Luyken, alle eerst gebruikt in: *Pieter Bor Christiaensz, Oorsprongk, begin, en vervolgh der Nederlandsche Oorlogen. Amsterdam, 1679—1684.*

Deel I.

1. pag. 84. 2de Staat N°. 50. Prediking op het veld.
2. pag. 100. 2[de] Staat N°. 51. Beeldenstorm.
3. pag. 228. 3[de] Staat N°. 52. Inneming van Den Briel.
4. pag. 236. 2[de] Staat N°. 53. Terechtstelling van Don Pedro Pacieco.
5. pag. 288. 2[de] Staat N°. 54. Moord te Naarden.
6. pag. 316. 2[de] Staat N°. 55. Slag op de Zuiderzee.
7. pag. 472. 2[de] Staat N°. 56. Moord te Antwerpen.
8. pag. 578. 3[de] Staat N°. 57. Uitleiden der geestelijken te Amsterdam.

Deel II.

9. pag. 640. 2[de] Staat N°. 58. Verovering van Maastricht.
10. pag. 772. 2[de] Staat N°. 59. Beleg van Steenwijk.

11. pag. 794. 1ste Staat N°. 60. Ontzet van Kamerijk.
12. pag. 850. 2de Staat N°. 61. Fransche Furie te Antwerpen.
13. pag. 902. 1ste Staat N°. 62. Moord van Willem I.
14. pag. 908. 2de Staat N°. 63. Graf van Willem I.
15. pag. 1061. 2de Staat N°. 65. Beleg van Grave.

387

Beknopte Beschryving van Italien, Behelzende 's Lands Outheid, Beginselen, Voortgang, Oorlogen, Verwoestingen, en tegenwoordige staat.... Te Amsterdam, By Nicolaas Ten Hoorn, Boekverkoper over 't Oude Heeren-Logement, 1703. 8°.

3092 Titelprent door Jan Luyken.

Links een standbeeld van Herkules, aan den voet waarvan eene vrouw zit met de pen boven het op haar knieën geopende boek; zij geeft aanwijzingen aan twee aandachtig luisterende personen op de kaart, welke door de naast haar staande vrouw wordt ontrold. Achtergrond een uitgebreid landschap met reizigers te voet, te paard en in een reiswagen. De kaart ligt uitgespreid op een steen, waarvan de vóórzijde het opschrift draagt: *Beknopte Beschryvinge van Italien.* — i. d. m.: *Te Amsterdam by Nicolaas ten Hoorn Boekverkoper 1703.* — H. 119, B. 71 mm.

388

A. Montanus en J. Verwey, Het Leven, Bedryf, en Oorlogs-daaden van Wilhem den Derden.... Tot Amsterdam, By Jan ten Hoorn, Boekverkooper, over 't Oude Heeren Logement. 1703. 4 dln. 8°.

Blijkens de titels is Deel I geschreven door Montanus, Deel II of *Vervolg* door G. C., Deel III of *Tweede Deel*, en Deel IV of *Tweede Vervolg* door Jacobus Verwey. Er bestaan echter ook exemplaren, overigens geheel hetzelfde, waar op den titel van Deel I, als schrijver van Deel II of *Vervolg* wordt aangeduid V. W (Verwey).

Hierin 4 prenten door Jan Luyken en 1 door Casper Luyken, de eerstgenoemde nieuw. Het portret van Willem III, hoewel op dezelfde plaat als de titelprent, is niet door J. Luyken vervaardigd.

Deel I.

3093 *1.* Titelprent.

Willem III in koninklijk ornaat op den troon gezeten in het Parlement. Op een velum: *Leven en Oorlogs-daden van Wilhem den Derden Koning van Engeland, etc.*

Onder de hoofdvoorstelling de afbeelding van een veldslag, omgeven door een afzonderlijken rand. — H. 143, B. 82 mm.

Deel III.

2. pag. 104. 2de Staat van N°. 1475. Vertrek van Willem III naar Engeland.

Deel IV.

3094 *3.* pag. 46. Boven in de lucht: *Lyk staatie van Maria Stuart Koninginne van Engeland.* — De stoet, geheel te voet, beweegt zich in verscheidene bochten op een groot plein, over de straatbedekking van zwart laken, van Whitehall naar Westminster. Met aanwijzingen N°. *1—13.* — H. 133, B. 191 mm.

3095 *4.* pag. 434. Boven in de prent: *Sterf bed van Wilhem Hendrik de Derde Koning van Engeland* — In het midden het ledikant, waarin de stervende koning ligt, omgeven door vijf personen; aan het voeteneind links staat de Aartsbisschop van Canterbury bij een tafeltje, waarop de teekenen des Avondmaals; achter hem zit Koningin Anna met hare hofdames. Rechts van het bed verscheidene heeren; op den voorgrond aan beide zijden twee geknielde, biddende personen. — H. 133, B. 191 mm.

3096 *5.* pag. 446. Boven in de lucht: *Lyk staatie van Wilhem Hendrik De Derde Koning van Engeland.* — De stoet, hoofdzakelijk bestaande uit ruiters en karossen, beweegt zich in verscheidene bochten over een groot plein; alleen de toortsdragers, de afdeeling hellebardiers en de Prins van Denemarken, als eerste rouwdrager, met zijn gevolg zijn te voet. Met aanwijzingen N°. *1—9.* — H. 149, B. 284 mm.

Daarenboven bevinden zich in dit werk:

Deel III, pag. 194. Copie van dezelfde zijde naar N°. 984. Kroning van Willem III.

Deel III, pag. 282. De copie naar N°. 1175 wederom gebruikt. De Slag bij de Boyne.

Deel IV, pag. 18. De copie naar N°. 983 wederom gebruikt. De Kroningsoptocht.

Deel II, pag. 176. De prent door D. de la Feuille naar de teekening van J. Luyken uit *Sylvius, Leven van Willem III, 1694* wederom gebruikt. Beleg van Grave.

389

Théatre de la Guerre en Italie.

*3097 Groot vignet door Casper Luyken, blijkens de voorstelling na 1701 vervaardigd, en vormende het linker bovendeel der kaart van Noord-Italië, welke i. l. o. op een klein vignet het opschrift heeft: *Le Duché de Milan, dans toute son estendue .... a Amsterdam Par Pierre Mortier. Avec Privilege.*

Van deze kaart is het linker bovendeel afgeknipt en aangevuld door het daartegen geplakte nieuwe vignet, voorstellende een zeer steilen bergrug, aan den voet waarvan een aantal kanonnen zijn aangebracht, die met windassen worden naar boven geheschen en daarna verder

gesleept om de hoogste punten te bezetten. Overal tusschen de insnijdingen der rotsen ziet men Keizerlijke troepen; op den achtergrond rechts een aanval van hunne ruiters, die den vijand op de vlucht jagen. Links bovenaan Prins Eugenius te paard, die bevelen geeft aan een naast hem staanden officier te voet en achter wien men twee vaandels met den Dubbelen Adelaar ziet. Onder deze groep het opschrift: *Théatre de la Guerre en Italie Qui Comprend le Duché de Milan.... ou sont Exactement observées les Route des Imperiaux.... a Amsterdam Chez Pierre Mortier, sur le Vygendam. Avec Privilege.* — Het vignet is H. 274, B. 507 mm.

2de Staat.

Ongeveer een derde gedeelte van de plaat aan de linkerzijde afgesneden, waardoor de groep van Prins Eugenius en het opschrift zijn verdwenen. In de lucht boven de windassen leest men: *Passage des Imperiaux en Italie.* — i. r. o.: *190*

Deze staat komt voor in Deel XIV van: *Les Forces de l'Europe, Asie, Afrique et Amerique,* dat onder den afzonderlijken titel van: *Les Costes de France et Espagne.... Tome II. a Amsterdam, Chez Pierre Mortier, sur le Vygendam.* 4°-oblong verscheen. — H. 267, B. 326 mm.

3de Staat.

Na uitslijping van het cijfer i. r. o. wordt deze gevonden in: *Vander Aa, La Galerie agréable,* afdeeling *Savoye, Piémont, Milanez, enz.*

390

Le Grand Teatre de la Guerre en Italie.

*3098 Groot vignet, door Casper Luyken blijkens de voorstelling vervaardigd na 1702, en bijna de geheele bovenhelft beslaande van eene uit twee bladen bestaande kaart van Noord-Italië.

Op den voorgrond links Prins Eugenius op een steigerend paard; achter hem Keizerlijke ruiters met twee standaarden en een trompetter. De bevelhebber wijst met den kommandostaf naar den tweeden grond, waar de kanonnen op muilezels zijn gebracht tot aan den voet van een steilen bergrug, om dan met windassen een eind hooger te worden geheschen. Overal tot op de hoogste toppen bevinden zich afdeelingen soldaten, voor het meerendeel bezig met het optrekken of ophijschen van het geschut. Links op den achtergrond worden andere steile rotsen door de krijgslieden beklommen. — i. l. b. het opschrift: *Le Grand Teatre de la Guerre en Italie. Dressé sur les Memoires des plus Habiles Ingenieurs Suivans les Armées. Présenté à son Altesse Serenissime le Prince Eugene de Savoye Par son Tres-Humble et Tres-Obeissant Serviteur. Pierre Mortier Libraire A Amsterdam* — Het vignet H. 315, B. 581 mm.

Ongeveer in het midden, onmiddellijk onder deze hoofdvoorstelling is een tweede, klein vignet aangebracht, voorstellende den gevangen Franschen bevelhebber, die, bewaakt door ruiterij en voetvolk, in het voorbijrijden zijn

overwinnaar groet. Boven deze voorstelling staat: *Mr. de Villeroy fait Prisonnier, Par le Prince Eugene de Savoye.* en er onder eene drieregelige mededeeling: *Le Prince Eugene de Savoye entra .... dans Cremone .... la nuit du 31. Janvier au 1. Fevrier. 1702.*

Deze kaart komt voor in den 1sten druk van den *Atlas Novum ad Usum Serenissimi Burgundiae Ducis,* die te Amsterdam bij Pierre Mortier werd uitgegeven z. j., doch ontbreekt in den lateren druk, die onder den titel *Atlas Novus* in 1733 bij Iean Covens et Corneille Mortier verscheen.

2de Staat.

In het opschrift van de hoofdvoorstelling zijn de 13 laatste woorden achter *Savoye* weggeslepen, terwijl zich i. l. o. van het benedenblad der kaart een klein vignet vertoont in den vorm van eene omlijsting bestaande uit allerlei oorlogstuig en daarbij twee soldaten met vuurroeren gewapend, welk vignet met eenige veranderingen gevolgd is naar dat van de kaart van *Le Duché de Milan,* waarop later N°. 3097 is aangebracht. Deze druk is bij J. Covens en C. Mortier.

Daar geen benedenblad der 1e uitgave van *Le Grand Teatre de la Guerre en Italie* te mijner beschikking is, kan ik niet nagaan of dit kleine vignet ook reeds daarop aanwezig is.

Eene copie van dezelfde zijde naar het vignet, voorstellende de begroeting van Prins Eugenius door De Villeroy, bevindt zich in het *Groot Stedeboek van Italie,* uitgave 1704 bij Pieter Mortier te Amsterdam, op de kaart van Cremona.

391

Théatre de la Guerre en Hongarie.

3099 Vignet door Jan Luyken i. r. b. van de kaart van Hongarije, vervaardigd naar aanleiding van den opstand onder Rakoczy in 1703.

In het midden een breede steen, waarbovenop een adelaar met het Keizerlijke wapenschild is geplaatst, terwijl aan den voet allerlei wapentuig bijeenligt. Links staat een Hongaarsch bevelhebber, de muts en den rok met bont omzoomd, terwijl iets meer achterwaarts nog twee evenzoo gekleede mannen zijn, de eene zittende, met den strijdhamer over den schouder en met het wapenschild van Hongarije in de rechterhand; verder twee soldaten met kuras en helm en geheel op den achtergrond een ruitergevecht. Rechts van den steen staat de Keizerlijke Generaal; achter hem eenige officieren en soldaten. De voorzijde van den steen heeft tot opschrift: *Théatre de la Guerre en Hongarie Transilvanie &c Dressé sur les Memoires le plus Recens par Mr Sanson. A Amsterdam Chez Pierre Mortier. Avec Privilegie.*

De kaart bestaat uit 4 bladen.

2de Staat.

Met gedeeltelijk uitgeslepen en veranderd opschrift, dat nu luidt: *Thé-*

atre de la Guerre en Hongarie Transilvanie &c Dressé sur les Memoires le plus Recens et des plus habiles Ingenieurs. A Amsterdam Chez I. Covens et C. Mortier Avec Privilegie

Eene copie van dezelfde zijde van de groep links van den steen, met weglating van het ruitergevecht, wordt als vignet i. l. o. gevonden op eene kaart, bestaande uit 2 bladen naast elkander. De steen voert aldaar het opschrift: *Le Royaume de Hongrie, et les Estats, Qui en ont esté sujets, et qui sont presentement. Tiré des Memoires les plus Nouveaux par le Sr Sanson. A Amsterdam chez P: Mortier Avec Privilege.*

2de Staat.

Het adres uitgeslepen en veranderd in: *A Amsterdam Chez Covens et Mortier Avec privilege.*

392

Theatre de la Guerre en Espagne et en Portugal.

3100 Groot vignet door Jan Luyken, blijkens de voorstelling ongeveer 1703 vervaardigd en het grootste gedeelte innemende van de rechter benedenhelft van de uit 4 bladen bestaande kaart van Spanje en Portugal.

Rechts zit de Koning te paard en geeft zijne bevelen aan een voor hem buigenden Spanjaard; achter hem het gevolg te paard en te voet; een der ruiters draagt den standaard, waarop het wapenschild van Spanje, omgeven door het Gulden Vlies. Boven hen in de wolken ziet men de Faam, die op eene bazuin blaast, en twee engeltjes, die het wapenschild met den Keizerlijken adelaar vasthouden. Op den tweeden grond en afdalende naar het strand verscheidene reeds gelande krijgslieden te paard en te voet; geheel links het strand, waar uit tal van kleine vaartuigen de troepen worden geland, overgebracht door de zeer talrijke vloot, welke tot aan den gezichteinder de geheele zee bedekt. Geheel op den voorgrond rechts liggen een kanon, pauken, een helm en ander oorlogstuig. Daarboven op de voorzijde van de rots, waarop de Koning zich bevindt: *Theatre de la Guerre en Espagne et en Portugal. Dressé sur les Memoires des plus Habiles Ingenieurs &c: Presenté à Charles. III. Roy d'Espagne, et des Indes. &c: &c: Par son Tres Humble, et Tres Obeissant Serviteur. Pierre Mortier Geograp. et Libraire. a Amsterdam Avec Privilege.* — Het vignet is H. ca 380, B. 580 mm.

2de Staat.

De woorden van het opschrift achter *&c: &c:* gedeeltelijk uitgeslepen en door andere vervangen, zoodat het nu luidt: *Par son Tres Humble, et Tres Obeissants Serviteurs Jean Covens et Corneille Mortier Geographes a Amsterdam Avec Privilege.*

3de Staat.

De naam van den Koning uitgeslepen en vervangen door: *Philippe V.* Overigens is zoowel het opschrift van den 2den Staat als de prent geheel onveranderd, zoodat zelfs de Keizerlijke Adelaar op het schild in de in de wolken nog aanwezig is.

Hoogstvermoedelijk is deze staat van ongeveer 1710, toen Karel III Spanje verliet, om de regeering te aanvaarden als Keizer van Duitschland.

Deze 3de Staat komt voor in den: *Atlas Novus ad Usum Serenissimi Burgundiae Ducis* in de uitgave bij Jan Covens en Cornelis Mortier.

Eene verkleinde copie van dezelfde zijde en met eenige kleine veranderingen wordt gevonden als vignet i. r. o. van eene kaart van het Pyreneesche Schiereiland. Deze heeft voor opschrift: *Hispaniae et Portugalliae Regna Felicissimo nuper Adventu classico Caroli III. Austriaci, Hispaniarum & Indiarum Regis &c fortunata. exhibente Io Bapt. Homano Norimberg.* — Deze copie is H. ca 200, B. ca 270 mm.

Deze kaart wordt gevonden in den *Atlas minor*, uitgegeven bij Nicolaas Visscher, zonder jaar.

1704

393

P. Abraham a S Clara, Heilsames Gemisch Gemasch, das ist: Allerley seltsame und verwunderliche Geschichten .... Verlegt durch Christoph Weigel Kupfferstechern in Nürnberg, Zu finden aber Bey Jacob Koll, Buchbinder zu Wien, bey dem Stock am Eysen. Würtzburg, Gedruckt bey Hiob Hertzen. 1704. 4°.

Hierin 51 prenten door C. Luyken. Onder de afbeeldingen zijn de opschriften der hoofdstukken gedrukt. N°. 3101, van achteren wit, is H. 147, B. 109 mm.; de andere prenten, tusschen den tekst geplaatst en daardoor van achteren bedrukt, zijn H. 75—77, B. 104—107 mm.

*3101 *1.* Titelprent.
Eene zittende vrouw, naar links gekeerd, schrijft in een boek, terwijl zij met de linkerhand op een zandlooper steunt. Achter haar links het standbeeld van de Waarheid, met een spiegel in de hand. Op den voorgrond rechts knipt een geheel naakt kind aan een vos den staart af. — i. d. m.: *Die Warheit ohne Fuchs-Scepter.*
i. l. o.: *C. Luyken. del: et f:*

*3102 *2.* pag. 1. — *Schlag drein, es musz seyn.* — Het lijk van Paus Gregorius VI, met het hoofd naar links op eene draagbaar nedergezet vóór de deur der Pieterskerk te Rome, ten einde een godsoordeel uit te lokken, of hij daarbinnen mag worden begraven.

*3103 *3.* pag. 9. — *Der Mann musz brauchen ein Manier.* — Eene vrouw wordt door haar man met stokslagen ontvangen. Rechts de deur der woning; links op den achtergrond de Duivel, die zich verwijdert in de gedaante van een ruiter.

*3104 *4.* pag. 19. — *Pfuy Teufel, wie stinckts.* — Eene vrouw, ziek te bed liggende, met het hoofd naar rechts, doet op verzoek van haar biechtvader haren minnaar tot zich komen, om hem haar berouw over hunne

verhouding mede te deelen, doch strekt bij zijn binnentreden weder als van ouds de armen verlangend naar hem uit. Aan het hoofdeinde rechts staat de Duivel.

*3105 *5.* pag. 27. — *Pagatell führt in die Höll.* — In eene kerk ligt op de baar het lijk van een jongen man met het hoofd naar rechts. Iets meer achterwaarts staat zijne minnares, die zich zelve met een dolk doorsteekt.

*3106 *6.* pag. 37. — *Geldt stifft alles Ubel in der Welt.* — Eene vrouw doorsteekt een jongen man, die met het hoofd naar rechts te bed ligt, om zich van zijn geld meester te maken, terwijl zij nog onbewust is, dat hij haar zoon is.

*3107 *7.* pag. 47. — *Ein harte Nusz die Ergernusz.* — Het jonge kind van zekeren Macarëus, dat getuige was geweest van een door zijn vader gepleegden moord, en in navolging daarvan zijn kleineren broeder al spelende de keel had afgesneden, wordt door de moeder in toorn met hetzelfde mes doorstoken. Links door de geopende deur een doorkijk naar eene stad, rechts de keukenschouw.

*3108 *8.* pag. 55. — *Du ein Christ?* — Een man, die geweigerd had vergiffenis voor eene ontvangen beleediging te schenken aan zijne tegenpartij, toen deze hem daarom gevraagd had, wordt na diens overlijden aangegrepen door een Duivel, die met hem in den grond verzinkt. Links op den tweeden grond het huis, vóór hetwelk zijne vrienden zitten en getuige zijn van dit einde.

*3109 *9.* pag. 63. — *Holla! sag nicht mehr: Hohl mich &c.* — Een meisje in Saksen, die haren eersten geliefde ontrouw geworden was, wordt op hare bruiloft door een Duivel te midden der dansende gasten door de lucht weggesleept. Links meer naar achteren twee muzikanten op eene stellage, die vóór het groote ledikant is geplaatst.

*3110 *10.* pag. 71. — *Das Tau, förcht der Wauwau.* — Een boer ontvangt twee van rechts binnentredende Duivels, welke hij had opgeroepen om te zamen met twee andere, die reeds links aan tafel zitten, met hem te drinken.

*3111 *11.* pag. 79. — *Fort mit Fortuna.* — Rechts zit een arme schoenmaker vóór zijne woning in gesprek met een naast hem staanden rijken Israëliet. Tegenover hem links staat het standbeeld van zijn schutspatroon St. Nikolaas.

*3112 *12.* pag. 89. — *Beheiliget werde dein Nam.* — Rechts een monnik, die met den vinger aan een zeer toornigen man de letters *I. N. R.* op het voorhoofd schrijft, waarop deze tot inkeer komt. Op den tweeden grond links eene vrouw en een kind.

*3113 *13.* pag. 97. — *Du Teufels-Papier.* — Aan eene tafel, door eene kaars beschenen, zitten links een Duivel en rechts een jonkman kaart te spelen, terwijl de eerste eene aaskaart vertoont.

*3114 *14.* pag. 105. — *Beten ist nit allzeit gut.* — In eene kerk knielt rechts een meisje vóór een altaar, om de H. Catharina te bidden, haar den gewenschten bruidegom te doen verkrijgen, waarop het beeld ter aarde valt en hoofd en voet ervan afbreken.

*3115 *15.* pag. 117. — *Zanck Zwischen Gott und dem Teufel.* — Op een plein vóór eene kerk ligt op den grond eene doodkist, bevattende het lijk van een landbouwer, die op Zondag geoogst had; daarnaast staat zijne vrouw, die tot straf voor hetzelfde misdrijf de sikkel en de korenaren niet kan loslaten. Links op den voorgrond twee mannen onder een boom.

*3116 *16.* pag. 126. — *Der ist wohl ein Tölpel, der nit acht ein Tempel.* — S. Monulphus en S. Gondulphus, uit de dooden opgestaan, opdat Paus Leo IV bij de inwijding eener kerk 365 priesters zou bijeenhebben, worden door hem met de wijwaterkwast besprenkeld en dalen weder in hun graf. Links de omlaag zinkende geest van een der Heiligen; rechts achter den Paus de geestelijken met gebaren van ontzetting.

*3117 *17.* pag. 135. — *Rosimunda, du hertziger Schatz.* — Op den voorgrond links rijdt een jongeling, die achter zich op zijn paard een vreemdeling heeft opgenomen, welken hij heeft afgesneden van de galg, die men rechts ziet. Later bleek deze zijn beschermengel te zijn, die hem van een dreigend gevaar redde.

*3118 *18.* pag. 145. — *Dem Eins seynd zweylieb.* — Op een dorpsplein rijden een boer en zijne vrouw op een bok gezeten naar rechts op weg naar den heksensabbat. Op den tweeden grond ziet men verscheidene toeschouwers; links een boom, rechts eene woning.

*3119 *19.* pag. 156. — *Lach, Echo, Ach.* — Rechts gaat Jacobus, bisschop van Nische, in pelgrimsgewaad, terwijl drie meisjes, die bij eene fontein links staan te wasschen, hem beschimpen.

*3120 *20.* pag. 165. — *Das härteste Handwerck gering zu machen.* — Graaf Gualterus vraagt Griseldis ten huwelijk. Links achter hem zijn dienaar, die zijn paard vasthoudt; rechts kijkt haar vader, de oude Janicula, over de half geopende deur.

*3121 *21.* pag. 177. — *Des Teufels sein liebste Speis.* — Een jongeling, die op aandringen zijner ouders den geestelijken stand vaarwel had gezegd, wordt door hen bij zijne thuiskomst begroet, doch valt in zijn eigen degen en is onmiddellijk dood.

*3122 *22.* pag. 189. — *Wer da? Gut Freund.* — In een rotsachtig landschap loopt Keizer Maximiliaan naar links, aan de hand van een jongen man als boer gekleed, die blijkt zijn beschermengel te zijn.

*3123 *23.* pag. 200. — *Der lobwürdige Gott-Loser.* — Rechts zit Joannes Columbinus van Siena bij eene kaars te lezen in het verhaal van het leven van S. Maria Egyptiaca, terwijl hij wacht op het gereedmaken van zijn avondeten in de keuken, die men door de geopende deur links ziet.

*3124 *24.* pag. 211. — *Der stoltze Feder-Hanns.* — Rechts bevindt zich een hoogmoedige Koning in een vijver, om te baden; links achter hem vliegt een engel weg met zijne kleederen, door het gemis waarvan niemand hem meer als vorst wilde erkennen. Op den achtergrond verscheidene personen van het gevolg onder palmboomen.

*3125 *25.* pag. 222. — *Der schlimme Sch.* — Een man verkoopt voor twee honderd gulden aan een vriend een krekel in een glaasje als beschermgeest. Rechts op den tweeden grond een huis en een put.

*3126 *26.* pag. 232. — *Der wahrsagende Echo.* — In eene kerk staat links een Duivel op den preekstoel; tegenover hem eene talrijke schare toehoorders.

*3127 *27.* pag. 243. — *Amen, Amen, ein seltsame Waar.* — Anthimus, bisschop van Nicomedië, onthaalt in zijne woning de vijf krijgslieden, die Keizer Diocletianus had afgezonden, om hem gevangen te nemen. Rechts ziet men door de geopende deur de keuken, waaruit de spijzen worden opgedragen.

*3128 *28.* pag. 253. — *Reiche Bettler.* — Op de markt te Memmingen loopt een hond, die in zijn bek een voet houdt, welke door een wonder plotseling ontnomen was aan een spotter, die de processiegangers naar S. Sigismund te Freysing had beschimpt.

*3129 *29.* pag. 263. — *Wer hat einen guten Sporn, der ist recht auszerkorn.* Rechts treedt een jongeling in een klooster, waar hij door een monnik wordt ontvangen. Links op den voorgrond twee mannen, die hem schijnen te willen weerhouden; op den achtergrond ziet men eene straat door een boog.

*3130 *30.* pag. 273. — *Feuer hintern Ofen.* — De abt Vitalis ontvangt te Alexandrië een slag in het aangezicht bij het verlaten van een verkeerd huis, waar hij getracht had de bewoonsters te bekeeren. Hij komt van rechts; links op den achtergrond een park.

*3131 *31.* pag. 284. — *Behüt mich Gott vor der alten Hexen.* — Rechts zit eene oude vrouw, met wijdgeopenden mond, waarin een monnik kijkt, die haar verzekert, dat zij tot de uitverkorenen behoort, daar zij bij geheel gemis aan tanden met de verdoemden niet zou kunnen tandeknersen.

*3132 *32.* pag. 295. — *Ein Stuhl von linden Holtz.* — Een Keizerlijk soldaat wordt door een kogel getroffen, terwijl zijn kameraad, die den grond kust als boete voor zijn vloeken, gered wordt. Achtergrond links een kampement.

*3133 *33.* pag. 306. — *Gute Creditores, seynd grosse Debitores.* — Links staat Koning Akbar, de Groot-Mogol, met zijn gevolg (alle in Europeesch gewaad) en ziet, hoe tegenover hem een aap uit eene bus de papieren haalt, waar de namen der verschillende godsdiensten op waren geschreven, ten einde daardoor de meerdere voortreffelijkheid van elke dier vormen te onderzoeken.

*3134 *34.* pag. 316. — *Vorsteher seynd Aussteher.* — Een ingebeelde leekebroeder, die zich voorstelt aartsbisschop te zullen worden, steelt bij een geestelijke, waar hij geherbergd was, diens paard en beste gewaad en rijdt daarmede naar rechts. Op den tweeden grond rechts kijkt zijn gastheer uit het venster.

*3135 *35.* pag. 327. — *Gute Werck helffen nit allzeit im Himmel.* — Een beroemd rechtsgeleerde te Venetië wordt aan tafel bediend door een aap, die den wijn inschenkt, terwijl later de Capucijner Matthëus de Bascio openbaarde, dat dit eene vermomming van den Duivel was geweest. Links zitten de gasten; op den achtergrond in het midden ziet men een tuin met fontein.

*3136 *36.* pag. 340. — *Der erlaubte Zigeuner.* — Eene edelvrouw geleidt een armen bedelaar naar rechts op den stoep van hare woning. Later blijkt deze de Heer Christus zelf te zijn. Op den achtergrond links een groot landhuis.

*3137 *37.* pag. 353. — *Das geistliche Kräuter-Buch.* — De Ridder De Bacheville komt bijna naakt, in slavenkleeding, uit de Turksche gevangenschap terug aan zijn huis en spreekt met zijne van rechts toetredende vrouw, zonder dat zij hem herkent.

*3138 *38.* pag. 366. — *Der Mensch soll seyn wie der Teufel.* — Op een plein zit links P. Franciscus a Jesu in armoedige kleeding vruchten te verkoopen, waarover hij met eene vrouw onderhandelt; rechts nadert een monnik.

Deze voorstelling moet een voorval afbeelden in Japan gebeurd, doch van die plaatsaanduiding is niets te bemerken noch in de gebouwen, noch in de kleeding.

*3139 *39.* pag. 378. — *Nit gut, ist gar gut.* — Rechts staat de Fransche priester Foulques op een plein. Tegenover hem de bekeerde woekeraar, die zich als boete voor zijn misdrijf vrijwillig heeft begeven in een vat, vroeger gevuld met meel, maar waarvan de inhoud door een wonder was veranderd in slangen en wormen. Rondom talrijke toeschouwers.

*3140 *40.* pag. 392. — *Ein Schüssel voll guten Willen.* — In eene kerk staat rechts S. Bernardus bij een graf, dat hij weder had doen openen, ten einde zich te vergewissen of de daar begraven priester al dan niet in het kleed zijner orde was gehuld. Rondom een aantal toeschouwers.

*3141 *41.* pag. 404. — *Unterthäniges Bitten.* — Rechts zit eene rijke edelvrouw vóór hare woning en ziet toe bij het slachten van een varken, dat zij ter voldoening van schuld had ontnomen aan eene arme weduwe. Deze staat met haar zoon tegenover haar en vraagt te vergeefs om een stukje van het vleesch.

*3142 *42.* pag. 414. — *Mach nichts aus dir, so wird etwas aus dir.* — In eene keuken wordt aan de zeer nederige non Berengaria door eene dienstmeid een emmer water over het hoofd geworpen. Het fornuis staat links.

*3143 *43.* pag. 426. — *Was hören? wie hören? Wann hören?* — Links de Duivel sprekende tot een arm geworden edelman, dien hij door het overhandigen van een koord tot zelfmoord tracht te brengen.

*3144 *44.* pag. 440. — *Das Teufels Freud.* — In een gewelf bevinden zich links de Koningen van Frankrijk en van Engeland te paard, samengekomen om vrede te sluiten. Van rechts nadert de Duivel in de gedaante van eene groote slang en doet door zijne verschijning den oorlog weder ontbranden.

*3145 *45.* pag. 453. — *Jung gewohnt, alt gethan.* — Ernest, aanvankelijk een braaf jongeling, die zich langzamerhand met allerlei schanddaden afgegeven had, ligt, naar links gekeerd, geknield en gereed door den beul te worden onthoofd. Rechts twee monniken, twee burgers en de beulsknecht, de laatste met eene groote hooivork in de hand.

*3146 *46.* pag. 465. — *Teufels-Vögel.* — In eene kerk staat rechts een priester vóór het altaar. Achter hem links staan twee jonge mannen, waarvan de eene op hem wijst.

*3147 *47.* pag. 477. — *Magister Esel.* — Op een veld bukt zich een stalmeester over twee gedoode ezels, een witte van S. Nicolaas, en een zwarte van diens diaken, en snijdt hunne koppen af.

*3148 *48.* pag. 489. — *Gebenedeyt, vermaledeyt.* — Aan eene ronde tafel zit de oude Joannes Coaxa op luidruchtige manier door hem geleend geld te tellen, ten einde zijn beiden dochters, die links achter zijn rug door de geopende deur toezien en tusschen welke hij zijn geheele vermogen had verdeeld, te doen gelooven, dat hij nog meer bezit, en zich daardoor eene meer liefderijke behandeling te verzekeren.

*3149 *49.* pag. 502. — *Die Sonn im Zeichen des Schützens.* — In eene kerk is links een altaar, waarop het beeld van St. Sebastiaan, dat tijdens eene hevige pest sterk begint te zweeten. Dit vocht wordt door den priester in doeken verzameld, welke daarna dienen als geneesmiddel voor de daarbij staande personen, die door de ziekte zijn aangetast.

*3150 *50.* pag. 516. — *Ein wunderlicher Fund.* — De edelman Frumoldus, krankzinnig geworden na een strijd met de monniken van St. Gallen, zet zich achterstevoren op zijn paard, dat naar links gaat, ten aanschouwe van eenige verwonderde voorbijgangers.

*3151 *51.* pag. 527. — *O wie bösz! wo kein Besem.* — In eene bibliotheek staat rechts een monnik met gebaren van schrik bij het zien van een met ketenen omhangen spook.

In sommige exemplaren van dezen druk is N°. 3107 vervangen door eene andere voorstelling:

*3152 Een met het hoofd naar rechts te bed liggend man, wiens kleederen zijn nedergelegd op twee vóór het bed staande stoelen. Tusschen die beide meubelen staat een man, van achteren gezien, die den slaper een mes in de keel stoot, hetgeen wordt gezien door twee kinderen op den achtergrond.

Deze voorstelling sluit geheel met den aanvang van het verhaal, waarvan N°. 3107 den afloop vertoont. Met het oog op het feit, dat laatstgenoemde afbeelding overgenomen is op de hierachter vermelde copie voor de Hollandsche vertaling, komt N°. 3152 vermoedelijk alleen voor in de eerste afdrukken van de uitgave van 1704.

De latere druk: *Würtzburg, Gedruckt bey Hiob Hertzen 1724,* heeft dezelfde prenten, doch met weglating van N°. 3151, in plaats daarvan, eene nieuwe prent, die ook door Casper Luyken is vervaardigd en dus vermoedelijk reeds ter zelfder tijd als de oorspronkelijke serie is ontstaan.

*3153 Een achttal jongelieden dansende in de open lucht. Links op eene stellage een fluitspeler, daarnaast rechts een huis van planken vervaardigd, en geheel rechts op den achtergrond een landschap.

Deze voorstelling past volstrekt niet bij den inhoud van het hoofdstuk, waarboven het is aangebracht, doch is vermoedelijk eene in den eersten druk niet gebruikte versiering voor het hoofdstuk: *Teufels-Vögel,* waarin op pag. 472 een verhaal voorkomt, dat geheel met deze afbeelding overeenstemt.

Copiën, met enkele afwijkingen, vooral ten gevolge van het verschil van formaat, naar de meeste dezer prenten vindt men in de Hollandsche vertaling van dit werk: *P. Abraham van St. Clara, Nuttelyk Mengelmoes.... t'Amsterdam, By de Wed Wolters, en J. Pauli, Boekverkoopers. 1718.* 8°.

Daarvan is de titelprent van achteren wit, en H. 128, B. 78 mm. De overige prenten zijn tusschen den tekst gedrukt en daardoor van achteren bedrukt. H. 82—86, B. 71—74 mm.

Titelprent. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3101. In het boek schrijft de vrouw: *Regt door Zee.* Achter haar rug een tablet met het opschrift: *Nuttelyk Mengelmoes door P. A. St. Clara.*

pag. 1. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3102. De Paus ligt met het hoofd naar rechts; i. r. b. is de afbeelding van den stormwind, die de kerkdeur deed openspringen.

pag. 7. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3103.

pag. 17. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3104. De vrouw ligt met het hoofd naar links; verder is naast het bed de biechtvader afgebeeld, terwijl de Duivel op den voorgrond onder het ledikant uit kruipt.

pag. 26. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3105 met belangrijke afwijkingen. De gedoode man ligt ook hier met het hoofd naar rechts, doch op den grond.

pag. 36. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3106. De vrouw houdt eene kaars in de linkerhand; op den achtergrond rechts ziet men haar man.

pag. 47. — Copie van dezelfde zijde naar de hoofdgroep van N°. 3107.

pag. 55. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3109. De muzikanten zitten rechts.

pag. 63. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3110. De binnentredende Duivel komt van links.

pag. 70. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3111. De schoenmaker zit links.

pag. 77. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3112.

pag. 84. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3113. De kaartspelende Duivel zit rechts en wordt aangeduid door pooten met een gespleten hoef.

pag. 92. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3114. Het altaar is links.

pag. 104. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3115. De zwaar beschaduwde man op den voorgrond is rechts.

pag. 113. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3116. De Paus staat links en houdt den wijwaterkwast in de nederhangende rechterhand; tegenover hem zijn de beide Heiligen afgebeeld, die weder in hunne graven afdalen.

pag. 122. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3117. Het paard beweegt zich naar rechts.

pag. 131. — Copie van de tegenzijde naar de hoofdgroep op N°. 3118, doch zonder de toeschouwers en voorgesteld bij nacht.

pag. 142. — Copie van de tegenzijde naar N° 3119. De pelgrim loopt naar links.

pag. 151. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3120.

pag. 163. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3121.

pag. 175. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3122. Keizer Maximiliaan beweegt zich naar rechts en heeft eene lange lans in de linkerhand.

pag. 187. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3123. De lezende man zit links.

pag. 196. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3124. De badende vorst is naar links gewend.

pag. 208. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3125. De vrouw bij den put op den tweeden grond staat links.

pag. 219. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3126. De preekstoel is rechts.

pag. 231. — Copie naar N°. 3127 met belangrijke afwijkingen. De krijgslieden, die op het origineel 17[de]-eeuwsche kleeding dragen, zijn hier in Romeinsch gewaad; ook de tafel en de zetels zijn geheel veranderd en de keuken is hier links.

pag. 242. — Copie van de tegenzijde naar de hoofdgroep op N°. 3128. De hond loopt naar links.

pag. 253. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3129. Het klooster is links. De man op den voorgrond rechts staat hier rustig toe te zien.

pag. 263. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3130.

pag. 273. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3131. De zittende vrouw is links, de monnik rechts.

pag. 284. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3132. De knielende soldaat is met het hoofd naar links.

pag. 295. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3134. De ruiter begeeft zich naar links; de naar hem ziende priester is weggelaten.

pag. 306. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3135. De aap staat links; achter het dier is een geestelijke bijgevoegd.

pag. 317. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3136.

pag. 331. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3137. De vrouw komt van links uit het huis; achter haar ziet men eene dienares, terwijl op den voorgrond rechts een jongen is afgebeeld.

pag. 343. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3138. De vruchtenverkooper zit rechts; de monnik is weggelaten; de koopende vrouw heeft een Japansch kapsel gekregen; verder zijn rechts van haar nog twee evenzoo gekleede vrouwen en links een Japanees afgebeeld. Op den achtergrond een haven.

pag. 355. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3139. De bisschop staat links; het voorval vindt plaats in eene schuur. De sterk beschaduwde persoon op den voorgrond ontbreekt.

pag. 369. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3140. De H. Benedictus is naar rechts gewend.

pag. 380. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3141. De smeekende vrouw staat rechts; de man naast de onbarmhartige edelvrouw is niet overgenomen.

pag. 390. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3142. Het fornuis staat rechts.

pag. 402. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3143. De arme edelman staat links; het hem aangeboden koord is niet overgenomen.

pag. 415. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3144. De beide ruiters bevinden zich rechts en hebben de zwaarden ontbloot.

pag. 428. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3145. De veroordeelde is naar rechts gekeerd. De beulsknecht op den voorgrond is weggelaten.

pag. 439. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3146. Het altaar is links.

pag. 446. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3147. De stalmeester staat rechts; het voorval vindt plaats in een stal.

pag. 454. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3148. De oude man zit naar links gekeerd.

pag. 467. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3149. Het altaar staat rechts. De zieken achter den priester zijn weggelaten.

pag. 477. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3150. Het paard loopt naar rechts.

De beide andere hierin voorkomende prenten zijn copiën naar: *P. Abraham a S Clara, Wohl angefüllter Wein Keller. 1710.*

pag. 493. — Copie van dezelfde zijde naar N°. 3787.

pag. 505. — Copie van de tegenzijde naar N°. 3791.

Een latere druk van deze Hollandsche uitgave is van 1752, bij G. de Groot & Zoon, te Amsterdam.

Verder bestaan er veel verkleinde copiën van de tegenzijde naar N°. 3112 en 3123, zonder dat mij bekend is, voor welk boek die hebben gediend, en evenmin, of die tot eene meer uitgebreide serie behooren. — H. 60, B. 73 mm. met uitgeschulpte hoeken.

394

Berooving van een lijk.

*3154 Deze prent, door Casper Luyken, is oorspronkelijk hoogstwaarschijnlijk bestemd geweest, om in: *P. Ab: a S. Clara, Heilsames Gemisch Gemasch,* te worden geplaatst boven het hoofdstuk: *O! wie bösz! wo kein Besem,* doch niet gebruikt. Aldaar komt op pag. 537 het verhaal voor, hoe in Spanje aan een geestelijke de last wordt gegeven eene hostie te verwijderen uit den mond van een gestorven en reeds begraven advokaat, die wegens zijne slechte daden den Duivel ten prooi was geworden.

Op de voorstelling ligt in een gewelf het lijk met het hoofd naar rechts. Over den doode buigt zich een man, die hem met beide handen den mond open drukt en er aandachtig in ziet. — H. 77, B. 107 mm.

In de plaats daarvan is dan later N°. 3151 vervaardigd.

395

François Desseine, Beschryving van 't niew of hedendaagsch Rome.... in 't Nederduitsch overgebragt door W. V. R. t'Amsterdam, Gedrukt by François Halma, Boekverkooper, in Konstantyn den Grooten, 1704. folio.

Dit is het 2de Deel, met doorgaande pagineering volgende op het 1ste, waarin Oud-Rome wordt behandeld en waarvan de titel een ander vignet vertoont.

*3155 Vignet op den titel, door Casper Luyken.

Rechts staat Minerva; links zit de Faam met eene bazuin, waaromheen een lint gewikkeld is; op den voorgrond liggen eenige boeken. Daartusschen, de voorstelling van het verschijnen van het kruis in de lucht met het bijschrift: *In hoc signo vinces,* aan Constantijn den Groote, die met zijne ruiterbenden van rechts komt aanrukken.

Boven deze voorstelling een ovaal schild, vastgehouden door twee engeltjes en toonende het naar rechts gekeerde profiel van den Keizer met het opschrift: *Constantinus Mag: Aug:*

i. l. o.: *C. L* (dooreengestrengeld en in spiegelschrift.) — H. 84, B. 117 mm.

Hetzelfde vignet komt voor op den titel van: *Basilius Kennet, de Aaloudheden van Rome,* vormende het 3de deel van bovenbedoelde serie.

396

Flavius Josephus, Alle de Werken, Behelzende Twintig Boeken van de Joodsche Oudheden, 't Verhaal van zijn eygen Leeven, De Histori van de Oorlogen der Jooden tegens de Romeynen, Zyne Twee Boeken tegen Apion, en zyne beschryving van den Marteldood der Machabeen. Waarby komt Het Gezantschap van Philo aan den Keyzer Kaligula.... in 't Nederduytsch overgebragt door W. Sewel. Nog zyn daarby gevoegd De Vyf Boeken van Egisippus Van de Joodsche Oorlogen, en de verdelging Jerusalems .... t'Amsterdam, By Pieter Mortier, Boekverkooper. MDCCIV. 2 deelen, 1 band. folio.

De eerstgenoemde werken zijn met doorloopende, dat van Egesippus met afzonderlijke pagineering.

Hierin 127 prenten door Jan Luyken, waarvan nieuw de titelprent en 83 tusschen den tekst ingedrukt en daardoor van achteren bedrukt; benevens 15 nieuwe prenten op 9 platen buiten den tekst en van achteren onbedrukt. — De kleine prenten H. 102—106, B. 145—154 mm.; de titelprent H. 347, B. 218 mm.; de groote prenten H. 319—324, B. 410—424; N°. 3244—3251 H. 161, B. 206 mm.

De tusschen den tekst gedrukte prenten zijn gedeeltelijk vroeger gebruikt in den *Kleinen Bijbel van Mortier, 1703*; onder deze is de tekst vermeld, waarin het voorgestelde feit wordt beschreven, hetgeen niet het geval is bij de voor dit werk nieuw vervaardigde prenten.

De eerst gedrukte exemplaren van deze uitgave zijn daaraan kenbaar, dat de prenten op pag. 557 en 587 eerst bij vergissing zijn verwisseld en op de verkeerde plaats zijn afgedrukt, terwijl daarna de aldaar behoorende prent er overheen is geplakt; verder aan het voorkomen van de prent op pag. 596 in den 1[sten] Staat.

DEEL I.

3156 *1.* Titelprent.

Rechts zit eene geketende vrouw, voorstellende het Joodsche volk, in rouwgewaad; naast haar op den grond liggen de Hoogepriesterlijke gewaden. Zij ziet met ontzetting een viertal Romeinsche krijgslieden met uitgetrokken zwaarden op zich aankomen, en achter deze den Tempel in vlammen opgaan. — i. l. o. een steen, waarop: *Alle de Werken van Flavius Josephus.*

Boven deze voorstelling een velum, waartegen drie cirkelvormige medaillons zijn opgehangen, waarvan het grootste middenin voorstelt de Aarde, omgeven door de Zon, de Maan en de Sterren. Links de Zondvloed; rechts de Tabernakel met priesters en een offerdier op den voorgrond.

Onder de hoofdvoorstelling evenzeer drie medaillons: Links een cirkelvormig waarop David, harp spelende op zijn troon; in het midden een

rechthoekig, voorstellende een veldslag; rechts een cirkelvormig, met Salomo op zijn leeuwentroon.

i. d. m., door eene randlijn omgeven: *'t Amsterdam, by Pieter Mortier, Met Privilegie.*

JOODSCHE HISTORI.

2. pag. 6. Kain en Abel. N°. 2969 wederom gebruikt.

3. pag. 8. Bouw van de Ark. N°. 2971 wederom gebruikt.

4. pag. 10. Torenbouw van Babel. N°. 2974 wederom gebruikt.

5. pag. 16. Abram en Melchizedek. N°. 2976 wederom gebruikt.

6. pag. 19. Hagar in de Woestijn. N°. 2977 wederom gebruikt.

7. pag. 20. Abraham offert Izak. N°. 2978 wederom gebruikt.

8. pag. 22. Rebekka en Eliëzer. N°. 2980 wederom gebruikt.

9. pag. 24. Izak zegent Jakob. N°. 2982 wederom gebruikt.

10. pag. 28. Ontmoeting van Jakob en Ezau. N°. 2986 wederom gebruikt.

11. pag. 28. Jakobs Worsteling. N°. 2985 wederom gebruikt.

12. pag. 29. Moord te Sichem. N°. 2987 wederom gebruikt.

13. pag. 30. Ezau verkoopt zijn eerstgeboorterecht. N°. 2981 wederom gebruikt.

3157 *14.* pag. 31. Jozef ligt rechts te slapen. Achter hem zijn in twee cirkelvormige medaillons zijne droomen afgebeeld.

15. pag. 32. Jozef in den kuil geworpen. N°. 2988 wederom gebruikt.

3158 *16.* pag. 33. Jozef door zijne broeders verkocht.

3159 *17.* pag. 36. Jozef legt aan den gevangen Bakker en Schenker hunne droomen uit.

18. pag. 37. Jozef vóór Farao. N°. 2990 wederom gebruikt.

3160 *19.* pag. 38. Jozef verkoopt koren aan zijne voor hem buigende broeders.

20. pag. 39. Jozef ontvangt geschenken van zijne broeders. N°. 2991 wederom gebruikt.

3161 *21.* pag. 40. Maaltijd van Jozefs broeders.

22. pag. 41. Jozefs beker gevonden. N°. 2992 wederom gebruikt.

23. pag. 43. Jozef maakt zich bekend. N°. 2993 wederom gebruikt.

3162 *24.* pag. 46. Onderdrukking der Israëlieten in Egypte. Op den voorgrond rechts het maken der tichelsteenen, daarachter het bouwen der Pyramiden; links de Nijl.

3163 *25.* pag. 48. Mozes, aan het hof van Farao gebracht als driejarig kind, vertreedt de kroon, welke de vorst hem op het hoofd had gezet, ten teeken, dat hij hem als zoon aannam.

3164 *26.* pag. 50. Mozes verjaagt de slangen, die een deel van Egypte onbewoonbaar maakten, door een aantal ibissen op hen los te laten.

3165 *27.* pag. 51. Op den voorgrond rechts de dochters van Jethro bij den put. Op den tweeden grond links verjaagt Mozes de haar bedreigende herders.

28. pag. 55. Uittocht uit Egypte. N°. 3000 wederom gebruikt.

29. pag. 56. Farao's ondergang. N°. 3001 wederom gebruikt.

30. pag. 61. Mozes bij den strijd tegen de Amalekieten.
N°. 3003 wederom gebruikt.

31. pag. 74. Het IJverwater. N°. 3011 wederom gebruikt.

32. pag. 70. (drukfout voor 76). Terugkomst der Verspieders.
N°. 3013 wederom gebruikt.

3166 *33.* pag. 82. Mozes, met Aäron staande vóór den Tabernakel, toont aan de verzamelde Israëlieten diens bloeienden staf.

34. pag. 85. Bileam op den weg tegengehouden.
N°. 3015 wederom gebruikt.

3167 *35.* pag. 98. Mozes neemt vóór zijn dood op den berg Nebo afscheid van Eleazar en Jozua.

36. pag. 100. De Israëlieten trekken door de Jordaan.
N°. 3016 wederom gebruikt.

3168 *37.* pag. 103. De Gibeonieten toonen Jozua hun beschimmeld brood en hunne oude kleederen.

38. pag. 104. Jozua doet de zon stilstaan. N°. 3018 wederom gebruikt.

39. pag. 107. Aan Adoni-Bezek worden de duimen afgehouwen.
N°. 3020 wederom gebruikt.

3169 *40.* pag. 124. Boäz ondervraagt zijn opzichter over Ruth, die op den tweeden grond bezig is korenaren te zoeken.

3170 *41.* pag. 121. (drukfout voor 131). Buiten de stadspoort van Rama wordt Saul door Samuël gezalfd. Op den achtergrond links verwijdert zich zijn reisgenoot.

3171 *42.* pag. 152. Rechts staat de Tooveres van Endor, tegenover wie de geest van Samuël oprijst; daarachter Saul, die zijn gelaat verbergt.

3172 *43.* pag. 154. De Amalekieten, feestvierende na de plundering van Ziklag, worden door David en zijne manschappen overvallen.

3173 *44.* pag. 174. Joab doorsteekt Amasa verraderlijk, terwijl hij hem met de rechterhand bij den baard grijpt, onder schijn hem te willen omhelzen.

3174 *45.* pag. 180. David, in zijne laatste dagen, op eene rustbank gezeten; vóór hem knielt Bathseba om de belangen van haar zoon Salomo te bepleiten. Achter hen staat Nathan.

3175 *46.* pag. 184. Joab door Benaja gedood, niettegenstaande hij zich vastklemt aan de hoornen van het altaar.

47. pag. 190. Inwijding van Salomo's Tempel.
N°. 3024 wederom gebruikt.

3176 *48.* pag. 208. Elia staande in de grot, terwijl vóór hem de bliksem voorbijschiet.

3177 *49.* pag. 225. Zacharias in het Voorhof van den Tempel gesteenigd.

3178 *50.* pag. 243. Godolia, onder den invloed van een overdadig feestmaal, door Ismaël vermoord.

3179 *51.* pag. 264. Zerubbabel, de vorst der Joden, vóór den op zijn troon gezeten Koning Darius.

3180 *52.* pag. 280. Alexander de Groote knielt vóór den Hoogepriester Jaddus.

3181 *53.* pag. 284. Bijeenkomst der 72 vertalers van de Wet volgens bevel van Koning Ptolomeüs Philadelphus.

3182 *54.* pag. 291. Rechts zit Koning Ptolomeüs Philadelphus op zijn troon, terwijl de Koningin naast hem staat. Tegenover hen Hyrkanus, Josephus' zoon, die een geschenk aanbiedt van 100 knapen en 100 jonge dochters.

3183 *55.* pag. 309. Demetrius Seleucus, Koning van Syrië, verdedigt zich te voet tegen een aantal ruiters, die hem met pijlen doorschieten.

3184 *56.* pag. 312. Slag van Joppe, waar de ruiters van Apolonius te vergeefs trachten door hunne pijlen schade te doen aan de met schilden bedekte troepen van Jonathas.

3185 *57.* pag. 314. Het paleis van Koning Demetrius Nikanor te Antiochië door de bevolking aangevallen. Op den achtergrond links de brandende huizen der stad.

3186 *58.* pag. 320. Hyrkanus, Simons zoon, wendt zich af en doet het beleg opbreken van het slot Dagon bij het zien der geeseling zijner aldaar gevangen moeder en broeders op den muur.

3187 *59.* pag. 321. Hyrkanus, Simons zoon, doet het graf van David openen en rooft de daar aanwezige kostbaarheden.

3188 *60.* pag. 325. Antigonus, zoon van Hyrkanus, in een verwulf vermoord door de lijfwacht van zijn broeder Aristobulus.

3189 *61.* pag. 329. Alexander Joannes, vorst der Joden, doet een aantal zijner tegen hem gekante onderdanen kruisigen. Links op den achtergrond het feestmaal, dat hij inmiddels houdt.

3190 *62.* pag. 334. Onias, biddende in het Voorhof van den Tempel, wordt door de hem omringende Joden gesteenigd.

3191 *63.* pag. 343. Herodes, zoon van Antipater en landvoogd van Galilea, verschijnt vóór den rechterstoel van Hyrkanus.

3192 *64.* pag. 347. Malichus aan den zeeoever door een viertal krijgslieden gedood.

3193 *65.* pag. 351. Herodes wordt door zijne volgers weerhouden zich zelf te dooden. Op den tweeden grond links zijne moeder naast haar omgevallen wagen.

3194 *66.* pag. 352. In de gevangenis worden aan den Hoogepriester Hyrkanus, Alexanders zoon, door de Parthen de ooren afgesneden. Op den tweeden grond links stoot Phasaël, Antipaters zoon, zijn hoofd tegen den muur te pletter.

3195 *67.* pag. 359. Antigonus, zoon van Aristobulus, Koning der Joden, te Antiochië, op bevel van Antonius onthoofd.

3196 *68.* pag. 362. Herodes doet den door hem tot Hoogepriester benoemden Aristobulus verdrinken.

3197 *69.* pag. 372. Herodes op zijn rustbed. Links staat zijne vrouw Mariamne; rechts zijn schenker, die hem een beker aanbiedt.

3198 *70.* pag. 375. Renspelen door Herodes te Jerusalem gegeven.

3199 *71.* pag. 389. Alexander en zijn broeder Aristobulus, zonen van Herodes, verantwoorden zich vóór Keizer Augustus.

3200 *72.* pag. 393. Het graf van David ten tweeden male op bevel van Herodes geopend, waarbij twee zijner soldaten worden verteerd door eene uitslaande vlam op het oogenblik, dat zij de kisten van David en Salomo aantasten.

3201 *73.* pag. 402. Alexander, zoon van Herodes, wordt gebonden gebracht in tegenwoordigheid van zijne gemalin Glasyra, en deze daarop ondervraagd.

3202 *74.* pag. 406. Alexander en Aristobulus in de gevangenis geworgd op bevel van hun vader Herodes.

3203 *75.* pag. 412. Te midden van eene groote vergadering knielt Antipater voor zijn vader Herodes, dien hij had getracht te vergiftigen.

3204 *76.* pag. 418. Herodes, te bed liggende, wordt in zijne poging tot zelfmoord verhinderd door zijn kleinzoon Achiab, die hem het mes ontneemt.

3205 *77.* pag. 422. Archelaüs, zoon van Herodes, knielt te Rome vóór Keizer Augustus.

3206 *78.* pag. 444. Petronius, Romeinsch landvoogd van Egypte, staat rechts op een podium vóór zijn paleis te Tiberias, terwijl op de straat de Joden in grooten getale nederknielen, om hem te smeeken het bevel in te trekken tot plaatsing van het standbeeld des Keizers in den Tempel.

3207 *79.* pag. 455. In een gewelf wordt Keizer Caligula door eene gewapende bende overvallen en vermoord.

3208 *80.* pag. 460. Caesonia, echtgenoote van Caligula, met hare dochter door Lupus gedood bij het lijk van den vermoorden Keizer.

3209 *81.* pag. 468. Koning Agrippa, door het volk met goddelijke eerbewijzing verheerlijkt, ziet boven zijn troon een uil zitten, dien hij als onheilsbode beschouwt.

3210 *82.* pag. 477. De krijgslieden van den Stadhouder Felix vallen op eene volksmenigte aan, die door een Egyptischen bedrieger was geleid naar den Olijfberg tegenover den Tempel.

Deel II.

Oorlog der Jooden tegen de Romeynen.

3211 *83.* pag. 519. Pompejus verovert den Tempel stormenderhand door eene bres.

3212 *84.* pag. 532. Herodes, na zijne overwinning op het leger van Antigonus zich in het bad bevindende, doet door de vrees, die hij inboezemt, drie gewapende vijanden op de vlucht gaan.

3213 *85.* pag. 545. Pheroras knielt in een boetekleed vóór zijn broeder Herodes, naast wiens troon Archelaüs, Koning van Kappadocië, staat.

3214 *86.* pag. 552. De weduwe van Pheroras tracht zelfmoord te plegen door zich over de leuning van een bordes op straat te werpen.

3215 *87.* pag. 557. De gouden arend, dien Herodes boven de poort van den Tempel had doen plaatsen, door het volk met touwen daar afgerukt.

In de eerst gedrukte exemplaren is op deze bladzijde bij vergissing afgedrukt de prent N°. 3218, die op pag. 587 behoort te staan, en later de werkelijk hier behoorende prent daaroverheen geplakt.

3216 *88.* pag. 569. Rechts zit Pilatus op een podium vóór zijn paleis. Op de straat wordt eene samenscholing der Joden door zijne als burgers gekleede soldaten met stokslagen uiteengejaagd.

3217 *89.* pag. 576. Hevig gevecht te Caesarea vóór de Synagoge tusschen de Joden en de Grieken, die aldaar op straat een soort altaar hadden opgericht en daarop vogels geofferd.

3218 *90.* pag. 587. Simon, Saulus' zoon, bestrijder van zijn eigen volk, door hen omsingeld, doodt zijne geheele familie en eindelijk zichzelf.

In de eerst gedrukte exemplaren is op deze bladzijde bij vergissing afgedrukt de prent N°. 3215, die op pag. 557 behoort te staan en later de werkelijk hier behoorende prent daaroverheen geplakt.

3219 *91.* pag. 596. Josephus komt met zeven soldaten en een groot aantal ledige schepen vóór het tegen de Romeinen opgestane Tiberias en beveelt den aan den oever staanden bevelhebber der muitelingen, Klitus, zichzelf de linkerhand af te houwen.

2de Staat.

In de eerst gedrukte exemplaren is Klitus voorgesteld met het omhoog geheven zwaard, dat op het punt is neder te vallen op den uitgestoken linkerarm. Daarna werd de prent gedeeltelijk uitgeslepen en veranderd, zoodat de pols reeds doorsneden is en de afgehouwen hand ter aarde valt.

3220 *92.* pag. 607. Beleg van Jotapata door de Romeinen onder Vespasianus, die de muren met een stormram beuken. Rechts boven op den muur staat Simeas, met een aantal pijlen doorschoten, en vertoont den door hem veroverden ramskop, die bij dat oorlogswerktuig behoort.

3221 *93.* pag. 613. Josephus, na de verovering van Jotapata met veertig metgezellen in eene grot verborgen en door hen bedreigd, spreekt ze toe.

3222 *94.* pag. 623. Het instorten van een toren van den muur van Gamala, ondergraven door drie Romeinsche soldaten, die op den voorgrond links vluchten.

3223 *95.* pag. 635. Oploop en strijd in den Tempel te Jerusalem. Op den voorgrond rechts het lijk van den vermoorden Zacharias, Baruchs zoon.

3224 *96.* pag. 647. Josephus door Vespasianus in vrijheid gesteld. Op den voorgrond links worden zijne boeien met een hamer stukgeslagen.

3225 *97.* pag. 652. Titus wordt met eenige ruiters van zijne andere volgelingen afgesneden door een uitval der Joden uit Jerusalem.

3226 *98.* pag. 662. Beleg van Jerusalem. Op den voorgrond links Titus te paard, die zijne bevelen geeft betreffende den aanval, die door middel van twee torens en verscheidene stormrammen wordt ondernomen.

3227 *99.* pag. 672. Uitval der Joden uit Jerusalem, waarbij de aanvalswerktuigen van de Romeinen door de vlammen worden vernield.

3228 *100.* pag. 679. Dapperheid van den Syriër Sabinus, die met elf volgelingen over de bouwvallen van een ingestort gedeelte muur in Jerusalem tracht door te dringen.

3229 *101.* pag. 686. Hongersnood binnen Jerusalem. Eene vrouw toont aan de binnendringende krijgslieden de overblijfselen van haar kind, dat zij had gedood en tot spijze gebruikt.

3230 *102.* pag. 691. Jezus, Ananus' zoon, rondgaande door de straten van Jerusalem, waarover hij het: Wee! uitroept ten aanhoore der naar hem luisterende personen.

3231 *103.* pag. 699. Simon, Giora's zoon, komt te voorschijn uit de puinhopen van den Tempel, waaronder hij zich verscheidene dagen had verborgen. Links de Romeinsche soldaten, die zich verbazen over zijne verschijning, doch door wie hij daarna werd gevangengenomen.

Egesippus, Joodsche Oorlogen.

3232 *104.* pag. 12. Antipater, vóór den rechterstoel van Caesar gesteld, toont dezen de in zijn dienst bekomen wonden.

3233 *105.* pag. 21. Mariamne, de huisvrouw van Herodes, op valsche aanklacht veroordeeld, wordt weggevoerd om gedood te worden en op straat door hare moeder Alexandra met verwijten overladen.

3234 *106.* pag. 27. Herodes doet Tryfon, zijn barbier, dien hij verdacht door Tyro te zijn omgekocht om hem te dooden, met dezen laatste en diens zoon door het volk steenigen en doodslaan.

3235 *107.* pag. 42. Koning Agrippa door de Joden met steenworpen uit Jerusalem gejaagd.

3236 *108.* pag. 49. Simon de Toovenaar vliegt te Rome door de lucht, doch stort omlaag op het gebed van den apostel Petrus.

3237 *109.* pag. 62. De kleine schepen der Joden op het meer Gennezaret overwonnen door de Romeinsche vloot.

3238 *110.* pag. 69. Placidus met zijne ruiters verslaat de Joden en drijft het meerendeel hunner in de Jordaan.

3239 *111.* pag. 86. Tijdens de belegering van Jerusalem wordt een aantal gevangen Joden door de Romeinen aan den voet van den muur gekruisigd, hetgeen op den stadsmuur wordt beantwoord door dezelfde straf toe te passen op de inwoners, die wilden ontvluchten.

Behalve deze tusschen den tekst gedrukte prenten komen in dit boek nog 15 groote afbeeldingen buiten den tekst voor.

Deel I.

3240 *112.* i. r. o.: *Pag. 9.* — i. d. m.: *De Sondvloed. Gen: VII.* — i. l. o.: *P. Mortier edit. Cum Privileg.* — Algemeene vlucht der menschen om onder den stortregen met hunne kudden en bezittingen den hoogsten top van den berg rechts te bereiken. Links de door de overstrooming verraste menigte; op den achtergrond de Ark.

3241 *113.* i. r. o.: *Pag. 18.* — i. d. m.: *Sodom door 't Vuur Vergaan. Gen. XIX.* — i. l. o.: *P. Mortier edit. Cum Privileg.* — Wilde vlucht van de inwoners der onder den vuurregen verwoest wordende stad.

3242 *114.* i. r. o.: *Pag. 54.* — i. d. m.: *De Plaag van Hagel en Vuur over Egipte. Exod. IX.* — i. l. o.: *P. Mortier. edit cum Privileg.* — De zich op het veld bevindende menschen en dieren gedood of op de vlucht gejaagd door den hevigen bliksem en hagel. Op den achtergrond links eene stad.

3243 *115.* i. r. o.: *Pag. 63.* — i. d. m.: *De Wetgeeving op den Berg Sinai. Exod. XIX.* — i. l. o.: *P. Mortier edit. Cum Privileg.* — Rechts op den tweeden grond het steile rotsgevaarte, waarvan de top verborgen is in vlammen en bliksemschietende wolken, terwijl op den voorgrond de Israëlieten met gebaren van ontzetting en vrees toezien.

Tegenover pag. 71. Vier voorstellingen op ééne plaat, twee aan twee boven elkaar en afgescheiden door 8 mm. breede strooken.

3244 *116.* Boven links. Op de strook: *Het opzetten van den Tabernakel.* — Links op den voorgrond zit Mozes in gesprek met drie personen; rechts op den tweeden grond wordt de afschutting opgericht rondom den Tabernakel, boven welken de Wolkkolom zweeft.

3245 *117.* Boven rechts op dezelfde plaat als N°. 3244. — b. r. b.: *Pag. 71.* Op de strook: *De Gouden Kandelaar, het Reukwerks Altaar, en de Tafel der Toonbrooden.* — Voorstelling van het Heilige in den Tabernakel.

3246 *118.* Beneden links op dezelfde plaat als N°. 3244. — i. d. m.: *De Heerlykheyd des Heeren over de Arke des Verbonds.* — Mozes treedt rechts in het Heilige der Heiligen vóór de Ark des Verbonds, boven welke zich de vuurstralende Wolk bevindt.

3247 *119.* Beneden rechts op dezelfde plaat als N°. 3244. — i. d. m.: *Viering van het Loofhutten Feest.* — Op den voorgrond rechts de eerste aanleg van eene loofhut; op den tweeden grond en links zijn er reeds verscheidene gereed en in gebruik genomen.

Tegenover pag. 189. Vier voorstellingen als boven omschreven.

3248 *120.* Boven links. Op de strook: *De binnenhof des Tempels, met het altaar, en de kopere kolommen.* — Voorstelling van het Voorhof van Salomo's Tempel. Op den voorgrond rechts verscheidene priesters, bezig met de toebereidselen voor het offer.

3249 *121.* Boven rechts op dezelfde plaat als N°. 3248. — b. r. b.: *Pag 189.* Op de strook: *Inwying van Salomons Tempel.* — Op den voorgrond rechts knielt Salomo op eene verhooging, omgeven door het volk en de bazuinblazende priesters. Tegenover hem het groote altaar, dat ontstoken wordt door van den hemel nederdalend vuur; daarachter de Tempel.

3250 *122.* Beneden links op dezelfde plaat als N°. 3248. — i. d. m.: *De Arke des Verbonds in 't Heylige der Heyligen.* — De Hoogepriester, die in dat gedeelte van den Tempel komt vóór de Ark des Verbonds, naast welke de twee reusachtige beelden der Cherubs staan.

3251 *123.* Beneden rechts op dezelfde plaat als N°. 3248. — i. d. m.: *De gegootene Zee, of het groot koper waschvat.* — Het groote koperen bekken, gedragen door twaalf koperen runderen en omgeven door een aantal tempeldienaars.

3252 *124.* i. r. o.: *Pag. 337.* — i. d. m.: *Pompejus neemt den Tempel te Ierusalem Stormenderhand in.* — i. l. o.: *P. Mortier edit cum Privileg:* — Rechts op den voorgrond het binnenstormen der Romeinen door de bres in den muur. Op den tweeden grond het strijdgewoel, daarachter de Tempel.

3253 *125.* i. r. o.: *Pag. 355.* — i. d. m.: *Herodes Beoorloogt de Roovers inde Rotsen door Soldaaten die in kisten aan yzere kettingen hangende door windaasen neergelaten worden.* — i. l. o.: *P. Mortier edit cum Privileg.* — Steile rotsstreek, waar de roovers, die zich hadden geborgen in de spelonken op de hierboven vermelde wijze, door de krijgslieden van Herodes worden bereikt en verjaagd.

DEEL II.

3254 *126.* i. r. o.: *Pag. 689.* — i. d. m.: *De Uyterste verdelging van de Stad Jerusalem en den Tempel.* — i. l. o.: *P. Mortier edit Cum Privileg:* — Op den voorgrond en meer naar achteren het binnenstormen der Romeinen, wadende door het bloed, en het vermoorden der Joden. Op den achtergrond de in vlammen opgaande Tempel en verdere gebouwen.

Eindelijk bevindt zich hierin nog achter het: *Bericht Van den Heer Arnauld d'Andilly*, aan het begin van Deel II:

127. De Kaart van *het Heylige Land.* N°. 2660 in den 2[den] Staat door bijvoeging i. r. b.: *Ioseph. 489.*

Op pag. 276 is wederom gebruikt de copie naar N°. 2639, de Triomf van Mordechai, welke ook voorkomt in den *Kleinen Bijbel van Mortier*, pag. 262.

2[de] Staat van N°. 3240—3254.

De groote prenten zijn in 1708 weder gebruikt als een gedeelte van de serie van 61 afbeeldingen in de *Icones Biblicae.* Zij zijn aldaar voorzien o. r. o. van volgnummers:

N°. 3240 o. r. o.: *3*
N°. 3241 o. r. o.: *6*
N°. 3242 o. r. o.: *17*
N°. 3243 o. r. o.: *22*
N°. 3247 o. r. o.: *23*
N°. 3251 o. r. o.: *30*
N°. 3252 o. r. o.: *39*
N°. 3253 o. r. o.: *62*
N°. 3254 o. r. o.: *33*. Bij deze prent is tevens i. d. m. rechts bijgevoegd: *Destruction de Jerusalem & du Temple. II des Roys XXV.*

De 2[de] druk van: *Flavius Josephus, Alle de Werken* is te Amsterdam bij Joannes Oosterwijk in 1722.

Daarin zijn sommige der tusschen den tekst gedrukte prenten iets opgesneden; de titelprent en de groote prenten hebben het adres van Pieter Mortier behouden, doch bij een vijftal is naast de Hollandsche aanduiding i. d. m. nog eene Fransche vertaling gevoegd bij de veranderingen van den 2[den] Staat.

N°. 3240. — Bijgevoegd i. d. m. rechts: *Le Déluge. Genese VII.*

N°. 3241. — Bijgevoegd i. d. m. rechts: *Sodom consumée par le Feu du Ciel. Genese XIX.*

N°. 3242. — Het eerste woord van het Hollandsche onderschrift is uitgeslepen en vervangen door: *Sevende.* — Bijgevoegd i. d. m. rechts: *Septiéme Playe. Grêle & Feu. Exode IX. v. 22.*

N°. 3243. — Bijgevoegd i. d. m. rechts: *Dieu donne sa Loi sur la Montagne de Sinai. Exode XIX.*

N°. 3252. — Bijgevoegd i. d. m. rechts: *Prise du Temple de Jérusalem par Pompée prédite par Zacharie. Chap. 14.*

De verwisseling der prenten N°. 3215 en 3218 komt in dezen druk niet voor. N°. 3219 is in den 2den staat.

De 3de druk is te Amsterdam bij Marten Schagen, 1732. De gedrukte titel vermeldt, dat de vertaling door Sewel is nagezien, verbeterd en aangevuld door Sigebert Haverkamp, Hoogleeraar te Leiden, terwijl daarbij de mededeeling is gevoegd: *Verciert met Konstplaaten, van Jan en Kaspar Luiken.*

In het *Naberigt des Boekverkopers* schrijft de uitgever, dat hij alle platen, »welke van een slordige hand gemaekt waren, er uitgenomen, en »er andere van Jan en Kaspar Luiken ten getale van 74 ingevoegt" heeft. Verder heeft hij »dezulke, welke te voren van den vermaerden Luiken »daerin, doch afgebezigt waren, naer de eerste en beste drukken, op het »allernaeukeurigste, door een zeer bequame hand, laten vernieuwen, zulks »er niet meer als 23 Platen van andere Makers ingebleven zijn."

Geheel juist is deze laatste mededeeling niet, daar er inderdaad in dezen druk slechts 21 prenten zijn, die niet door de Luyken's vervaardigd, of wel zeer nauwkeurig naar de oorspronkelijke afbeeldingen door Jan Luyken gecopiëerd zijn.

Onder de nieuwe prenten zijn opnieuw gebruikt 38, vervaardigd door Jan Luyken, en wel 15 voor den *Kleinen Bijbel van Mortier* en 23 voor de *Schriftuurlijke Geschiedenissen, 1712*, terwijl de 41, vervaardigd door Casper Luyken, alle in laatstgenoemd boek voorkomen.

Deze vormen te zamen 79 stuks, doch daarentegen komen in dezen 3den druk niet voor de navolgende 5 prenten, die wel in den 1sten druk aanwezig zijn:

volgnummer *3.* Bouw van de Ark.
volgnummer *24.* Onderdrukking der Israëlieten in Egypte.
volgnummer *30.* Mozes bij den strijd tegen de Amalekieten.
volgnummer *127.* Vignet op de kaart: het Heylige Land.

terwijl waarschijnlijk ook als van hem is beschouwd de prent voorkomende op pag. 276, de Triomf van Mordechai.

Op deze wijze is »de invoeging van 74 stuks" te verklaren.

De nieuw ingevoegde prenten, oorspronkelijk gebruikt in de *Schriftuurlijke Geschiedenissen, 1712*, bevinden zich op de navolgende pagina's:

door Jan Luyken: 81, 111, 197, 212, 217, 221, 222, 226, 234, 236, 246, 247, 248, 250, 252, 261, 265, 266, 291, 426, 740, 744 en pag. 37 van Egesippus.

door Casper Luyken: 3, 13, 17, 18, 48, 51, 59, 60, 113, 115, 118, 120, 121, 122, 124, 126, 127, 135, 140, 141, 143, 145, 146, 148, 150, 151, 155, 164, 166, 168, 171, 177, 185, 194, 196, 200, 205, 207, 214, 216.

Voor de bizonderheden daarvan zie bovenvermeld boek.

De prenten, oorspronkelijk vervaardigd voor den *Kleinen Bijbel van Mortier 1703* zijn geplaatst als volgt:

pag. 8.	Intocht in de Ark.	N°. 2972 wederom gebruikt.
pag. 15.	Nederlaag van den Koning van Sodom.	N°. 2975 wederom gebruikt.
pag. 27.	Jakob verlaat Laban.	N°. 2984 wederom gebruikt.
pag. 36.	De Schenker vóór Farao.	N°. 2989 wederom gebruikt.
pag. 45.	Jakob begraven.	N°. 2994 wederom gebruikt.
pag. 46.	Verdrukking der Israëlieten in Egypte.	N°. 2995 wederom gebruikt.
pag. 62.	Jethro komt tot Mozes.	N°. 3004 wederom gebruikt.
pag. 65.	Mozes verzamelt bijdragen voor den Tabernakel.	N°. 3007 wederom gebruikt.
pag. 65.	Bouw van den Tabernakel.	N°. 3008 wederom gebruikt.
pag. 101.	De straf van Achan.	N°. 3017 wederom gebruikt.
pag. 107.	Jozua vernieuwt het Verbond.	N°. 3019 wederom gebruikt.
pag. 114.	Gideon kiest zijne manschappen.	N°. 3022 wederom gebruikt.
pag. 188.	Salomo's Tempelbouw.	N°. 3023 wederom gebruikt.
pag. 228.	Prediking van Jona.	N°. 3027 wederom gebruikt.
pag. 422.	Kruisiging van Jezus.	N°. 3075 wederom gebruikt.

Van de tusschen den tekst gedrukte prenten, die in beide drukken voorkomen, zijn sommige in den 3^den^ druk op andere pagina's te vinden als in den 1sten.

De mededeeling over het »vernieuwen derzulke, die afgebezigt waren" heeft voornamelijk betrekking op de navolgende 17 prenten, welke alle oorspronkelijk hebben gediend voor den *Kleinen Bijbel van Mortier 1703* en waarvan sommige hier sterk opgesneden voorkomen, terwijl naar de andere zeer nauwkeurige copiën van dezelfde zijde zijn genomen. In beide gevallen is de vroeger daaronder geplaatste tekst weggelaten.

De copiën zijn die naar de navolgende prenten:

Volgnummer *4*. pag. 10. Torenbouw van Babel. — Op de copie raakt de linker randlijn het benedendeel van den rug van den voorsten arbeider; op het origineel ziet men nog een gedeelte van het lichaam van den volgenden werkman.

Volgnummer *5*. pag. 16. Abram en Melchizedek. — Op het origineel ziet men aan de buitenzijde van Abrams rechterbeen twee knoppen aangegeven als versiering van de riemen; op de copie ontbreken die.

Volgnummer *6*. pag. 19. Hagar in de Woestijn. — Op het origineel heeft de struik, waaronder Ismaël ligt te zieltogen, twee stammen; op de copie drie.

Volgnummer *7*. pag. 20. Izak geofferd. — Op het origineel blijft de struik rechts achter het altaar verwijderd van de rechter randlijn; op de copie wordt deze door een der takken geraakt.

Volgnummer *8*. pag. 22. Eliëzer en Rebekka. — De muur van het gebouw op den achtergrond vertoont, onmiddellijk vóór het gelaat van Rebekka, op het origineel één venster, op de copie twee.

De oude koperplaten, doch opgesneden, zijn gebruikt bij:

Volgnummer *31*. pag. 74. Het IJverwater.

Volgnummer *32*. pag. 76. Terugkomst der Verspieders.

Volgnummer *34*. pag. 85. Bileam tegengehouden.
Volgnummer *36*. pag. 100. Doortocht door de Jordaan.
Volgnummer *38*. pag. 104. Jozua doet de zon stilstaan.
Volgnummer *39*. pag. 108. Adoni-Bezek gestraft.

benevens bij de navolgende, niet voorkomende in de 1e uitgave van 1704:

pag. 62.	Bezoek van Jethro bij Mozes.	N°. 3004 wederom gebruikt.
pag. 65.	Mozes vraagt bijdragen voor den Tabernakel.	N°. 3007 wederom gebruikt.
pag. 65.	Bouw van den Tabernakel.	N°. 3008 wederom gebruikt.
pag. 101.	Achan gestraft.	N°. 3017 wederom gebruikt.
pag. 107.	Jozua vernieuwt het Verbond.	N°. 3019 wederom gebruikt.
pag. 188.	Salomo bouwt den Tempel.	N°. 3023 wederom gebruikt.

De titelprent heeft in de door randlijnen omgeven marge het adres: *'t Amsterdam, by Marten Schagen, Met Privilegie.*

Van de groote prenten N°. 3240—3254 zijn al de nummers en onderschriften uitgeslepen. De laatste zijn vervangen door ongeveer gelijkluidende met die van den 1sten druk, 1704; doch bij N°. 3240—3243 is de aanduiding van den tekst weggelaten.

Bovendien hebben N°. 3240—3243 en N°. 3252—3254 alle o. l. o.: *I Luyken inv.* en o. r. o.: *M. Schagen Excudit.* Eerstgenoemd onderschrift vindt men ook o. l. o. van N°. 3246 en 3250; laatstgenoemd ook o. r. o. van N°. 3247 en 3251.

Verder zijn aanduidingen van pagineering in dezen druk aangebracht als volgt:

N°. 3240. — b. l. b.: *Pag. 9.*
N°. 3241. — b. r. b.: *Pag. 18.*
N°. 3242. — b. r. b.: *Pag. 54.*
N°. 3243. — b. l. b.: *Pag. 63.*
N°. 3244. — b. l. b.: *Pag. 71.*
N°. 3248. — b. l. b.: *Pag. 189.*
N°. 3252. — b. l. b.: *Pag. 337.*
N°. 3253. — b. l. b.: *Pag. 355.*
N°. 3254. — b. l. b.: *Pag. 689*

Eindelijk zijn nog te vermelden twee verkleinde copiën van dezelfde zijde naar N°. 3156, de eene als Titelprent voor den 2den druk van de *Historie der Jooden, 1736.* 8°. De steen i. l. o. heeft tot opschrift: *Alle de Werken van Flavius Josephus.* — i. d. m.: *'t Amsterdam by Marten Schagen, met Privilegie* — o. l. o.: *I. Luyken inv.* — o. r. o.: *I. C. Philips sculp. dir.* — H. 132, B. 77 mm.

De andere is in 4° formaat, met geheel dezelfde bijschriften als op die in 8°, en heeft gediend als Titelprent voor de uitgave van dit werk, welke in 1736 en 1737 door Marten Schagen bezorgd werd, in 2 dln.

Dezelfde Titelprent met onveranderd adres vindt men ook op die exemplaren, die een gewijzigden gedrukten titel hebben, z. j., en met het adres van Jan Bosch te Haarlem, doch die overigens geheel gelijk zijn aan de uitgave bij M. Schagen. — H. 200, B. 150 mm.

In: *The Works of Flavius Josephus.... translated By Ebenezer Thompson, D.D. and William Charles Price, L.L.D. London: Printed for Fielding and Walker, N°. 20 Pater Noster Row. MDCCLXXVIII.* 2 dln. 4°, komen verscheidene copiën voor naar prenten van de Hollandsche uitgave, zoowel van dezelfde als van de tegenzijde.

Daar mij echter geen compleet exemplaar daarvan ten dienste staat, kan de juiste opgave hier niet worden verstrekt.

In: *François Halma, Bybelsche Mengelzangen.... Te Leeuwarden, Gedrukt by François Halma, Drukker der Ed: Mog: Staten van Frieslandt, 1718.* 4°, bevindt zich over pag. 41 eene verkleinde copie van de tegenzijde naar N°. 3241, met onderschrift i. d. m.: *Sodoms verbranding door 't Vuur uit den Hemel.* — H. 155, B. 273 mm.

Naar N°. 3254 bestaat eene verkleinde copie van dezelfde zijde. — i. r. b.: *Pag. 992.* — i. d. m.: *Hierosolyma vna cvm templo a Tito Vespasiano capta et incensa.* — H. 222, B. 308 mm., doch het is mij niet bekend, voor welk boek deze heeft gediend. Dit moet echter spoedig na 1704 geweest zijn, want een 2de Staat van deze copie komt voor in: *P. van der Aa, La Galerie Agréable du Monde* (ca 1710). Alsdan zijn de pagineering en het onderschrift uitgeslepen en vervangen door i. r. b.: *Pag. 300.* en i. d. m.: *Het verbranden des Tempels te Jerusalem, en uiterste verwoesting der Stadt door Titus Vespasianus.*

Naar de prent N°. 3254 is later nog eene copie van dezelfde zijde vervaardigd met het onderschrift i. d. m.: *De Verwoesting van Jerusalem;* — o. l. o.: *C. Ed. Taurel sculps.* — o. r. o.: *naar J. Luyken.*

Van dezelfde hand is eene copie van dezelfde zijde naar N°. 3240, met onderschrift i. d. m.: *De Zondvloed.*

Deze twee prenten zijn H. 306—310, B. 405—412 mm.

397

Lodewyk Hennepin, Aanmerkelijke Voijagie gedaan na 't gedeelte van Noorder America, behelzende een nieuwe Ontdekkinge van een zeer groot Land. gelegen tusschen Nieuw Mexico en de IJs Zee.... te Rotterdam bij Barent Bos, boekverkooper, 1704 — 4°.

b. r. b.: *Pag 19.* N°. 1614 in den 2den Staat.

b. r. b.: *Pag 80.* N°. 1615 in den 2den Staat.

398

Basilius Kennet, De Aaloudheden van Rome.... vertaald door W. Sewel. t'Amsterdam, Gedrukt by François Halma, Boekverkoper, in Konstantyn den Grooten, 1704. folio.

Dit werk komt gewoonlijk voor als 3de Deel bij het gelijktijdig ter zelfder plaatse uitgegeven boek: *F. Desseine, Beschryving van Oud en Nieuw Rome.*

Vignet op den gedrukten titel. N°. 3155 wederom gebruikt.

Op pag. 251. N°. 1591 in den 2[den] Staat, tusschen den tekst ingedrukt en daardoor van achteren bedrukt.

399

Jan Luiken, De Zedelyke en Stichtelyke Gezangen. Vermeerderd met een Byvoegsel, en Den Lof en Oordeel van de Werken der Barmhartigheid.... Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz, en C: van der Sys, Boekverkoopers, in de Beursstraat, in de drie Raapen. 1704. 8°.

Dit is de 2[de], vermeerderde druk van dit werk, dat reeds, doch toen zonder prenten, in 1698 was verschenen: *by Willem de Coup, Boekverkooper op het Rockin, aen de Valbrug.*

Hierin 23 prenten door Jan Luyken, bovenaan voorzien van een Romeinsch cijfer als volgnummer, en van een kort bijschrift; N°. 3255—3275 van achteren onbedrukt, N°. 3276 en 3277 tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt. De prenten hebben bovenaan een volgnummer in Romeinsche cijfers en eene korte spreuk; onderaan één of meer teksten.

N°. 3256—3275 beteekend o. l. o.: *I L* — Titelprent H. 131, B. 86 mm.; de andere H. 85—89, B. 70—73 mm.

3255 *1.* Titelprent.

In een tuin en bestraald door licht uit eene wolk, waarin zich zes cherubijnen vertoonen, bevinden zich eene staande en drie zittende vrouwen rondom een steen bedekt met rollen, te midden waarvan zich een brandend hart vertoont; twee harer op den voorgrond vertreden de Wereld. Achter haar in den tuin nog vier wandelende vrouwen, nevens eene, die knielt, en geheel achteraan eene poort. Op de voorzijde van den steen: *Stichtelyke Gezangen door Ian Luiken.* — i. d. m.: *Te Amsterdam by de Wed[e]: P: Arentz en C: vander Sys.*

3256 *2.* pag. 1. — *I.* — *Het is niet dat het schynt.* — Eene zwierig gekleede vrouw wordt door eene andere in zeer eenvoudig gewaad gewezen op een begrafenisstoet op den tweeden grond.

3257 *3.* pag. 6. — *II.* — *Om wel te besteeden.* — Eene vrouw, met eenige boeken vóór zich, zit bij het open raam te zien naar den zonsopgang.

3258 *4.* pag. 13. — *III.* — *Dat telt al af.* — Bij een muur, die van een zonnewijzer voorzien is, beschouwen eene zittende en eene staande vrouw den zonsondergang.

3259 *5.* pag. 16. — *IV.* — *Om een beter.* — Verscheidene pelgrims ontmoeten elkaar met teekenen van blijdschap en vervolgen samen hun weg door eene bergachtige streek.

3260 *6.* pag. 28. — *V* — *Ziet op het voorbeeld.* — Een pelgrim wijst op een vos, die onder een boom vóór zijn hol zit. Op den boomtak een vogelnest.

3261 *7.* pag. 32. — *VI.* — *Baa Wereld.* — Eene vrouw verbreekt het koord, dat haar aan de Wereld bindt en begeeft zich naar links op den Smallen Weg, waarboven zich een zestal cherubijnen en engeltjes in eene wolk vertoonen.

3262 *8.* pag. 35. — *VII.* — *Groot, onder klein aanzien.* — Aanbidding der Herders. Jezus wordt door Maria vastgehouden naast de kribbe. Daarboven eene talrijke engelenschaar in eene wolk.

Er bestaat eene copie van dezelfde zijde naar het benedengedeelte dezer prent zonder de engelen; ook zijn op den achtergrond de nederdalende lichtstralen weggelaten.
o. l. o.: *G van den Eekhout, f. 1813.* — H. 67, B. 69 mm.

3263 *9.* pag. 42. — *VIII.* — *Om onzent wille.* — Links twee vrouwen in beschouwing van den gekruisten Christus op den voorgrond rechts. Rondom het kruis vertoonen zich in de wolken talrijke engelen, terwijl aan den voet een doodshoofd en eene slang liggen en aan de achterzijde eene weenende vrouw tegen het kruis zit en eene andere het omhelst.

3264 *10.* pag. 61. — *IX.* — *Van hier tot beter.* — Sterfbed eener vrouw, omringd door zes deelnemende vriendinnen. In eene wolk houdt een engel haar den palmtak der overwinning voor; daarachter nog verscheidene engelen.

3265 *11.* pag. 65. — *X.* — *Om een goed heenkomen.* — In eene dorre streek loopen twee pelgrims naar rechts, elkaar opwekkende. Op den tweeden grond links beklimmen twee andere een heuvel.

3266 *12.* pag. 78. — *XI.* — *Het wezen geeft de schaduw.* — Rechts eene vrouw verdiept in de beschouwing der veldbloemen. Op den tweeden grond achter haar rechts bijenkorven, links eene sloot.

3267 *13.* pag. 100. — *XII.* — *Hoe liefelyk is 't licht!* — In een donker vertrek zit rechts eene vrouw bij eene tafel, waarop een opengeslagen boek. Van de andere zijde nadert eene tweede vrouw en plaatst eene brandende kaars op een hoogen kandelaar op de tafel. Daarachter een doorkijk op een vertrek, waar eene vrouw bezig is bij het haardvuur.

3268 *14.* pag. 111. — *XIII.* — *Vryheid, Blyheid.* — Rechts eene knielende vrouw, die het deurtje opent van eene groote teenen kooi en daardoor aan den vogel gelegenheid geeft te ontvluchten.

3269 *15.* pag. 123. — *XIV.* — *Op dat hy ons hielp.* — Jezus in Gethsemané naar links geknield en vertroost door een engel vóór hem. Op den achtergrond rechts de slapende discipelen.

3270 *16.* pag. 131. — *XV.* — *Zie op 't einde.* — Eene vrouw met het kruis op den schouder overziet links beneden haar den Breeden Weg, gevuld met een groot aantal personen en uitloopende op de Hel. Rechts voert de Smalle Weg, waarop zich slechts twee personen bevinden, omhoog naar het Eeuwig Licht.

3271 *17.* pag. 133. — *XVI.* — *Die opgestaan is, zal ons ook doen opstaan.* — Christus toont aan Thomas de wond in zijne zijde, te midden der andere discipelen.

3272 *18.* pag. 140. — *XVII.* — *De hoop vertroost.* — Een eenzame, naar links gaande pelgrim in eene met struiken bezette streek. Op den achtergrond rechts eene rivier en daarboven in eene wolk twee engeltjes.

3273 *19.* pag. 174. — *XVIII.* — *Door kortheid onwaardig.* — Een aantal kinderen zich verheugend bij een hoog opvlammend stroovuur. Op den tweeden grond links twee vrouwen, die ernaar zien.

3274 *20.* pag. 181. — *XIX.* — *'t Moet eindelyk doch zyn.* — Aan den zeeoever staat een man in een lang gewaad gehuld en ziet om naar den Dood, die hem oproept hem te volgen naar het gereedliggende schip aan de linkerzijde; aan zijne voeten ligt een gebroken zandlooper. Rechts boven verscheidene cherubijnen in eene lichtstralende wolk.

3275 *21.* pag. 183. — *XX.* — *ô Grooten dag!* — Voorstelling van het Jongste Gericht.

3276 *22.* pag. 213. — *XXI.* — *Een waardige Boode.* — Links ligt Grietje Claes van Zaandam, op den arm gesteund, in eene bedstede. Tegenover haar staat een engel, uit wiens uitgebreide armen rechts een tak met bladeren, links eene lange veder te voorschijn komen.

Van dit verhaal had Jan Luyken reeds eene andere, grootere afbeelding gemaakt in 1678. Zie N°. 2.

3277 *23.* pag. 216. — *XXII.* — *Op Reis belyd men zich.* — Een kluizenaar, volgens het gedicht Joannes Genuwit (Zie N°. 2746), zit vóór zijne rotswoning op eene hoogte en wordt door twee personen opgezocht.

Met afzonderlijke pagineering is achter dit boek afgedrukt N°. 262: *Jan Luiken, Lof en Oordeel van de Werken der Barmhartigheid* en daarin de prenten N°. 1499—1506 wederom gebruikt. De titelprent heeft het adres van de *Wed: P: Arentz en C. van der Sys.*

Zoowel de druk van 1698, als die van 1704 zijn zeer zeldzaam.

De 3de druk is bij dezelfde uitgevers in 1709. Daarin is het aantal gedichten zeer uitgebreid, zoodat het boek in plaats van 200 pagina's in 1698, en 222 pagina's in 1704, thans 299 pagina's telt; onder de nieuwe stukken behoort dat: *Op het Overlyden van Casparus Luiken, Geboren 1672. en gestorven 1708.* (pag. 260).

In deze uitgave komen wel dezelfde prenten voor als in die van 1704, doch in geheel andere volgorde, benevens ééne meer. Zij zijn nu tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt, behalve de Titelprent.

Titelprent. — N°. 3255 wederom gebruikt.
pag. 1. — *I.* — N°. 3256 wederom gebruikt.
pag. 8. — *II* — N°. 3257 wederom gebruikt.
pag. 20. — *III* — N°. 3258 wederom gebruikt.
pag. 28. — *IV* — N°. 3259 wederom gebruikt.
pag. 42. — *V* — N°. 3262 wederom gebruikt.
pag. 52. — *VI* — N°. 3260 wederom gebruikt.
pag. 66. — *VII* — N°. 3261 wederom gebruikt.
pag. 82. — *VIII* — N°. 3272 wederom gebruikt.
pag. 104. — *IX* — N°. 3277 wederom gebruikt.
pag. 116. — *X* — N°. 3268 wederom gebruikt.
pag. 124. — *XI* — N°. 3266 wederom gebruikt.
pag. 134. — *XII* — N°. 3267 wederom gebruikt.
pag. 148. — *XIII* — N°. 3273 wederom gebruikt.
pag. 158. — *XIV* — N°. 3270 wederom gebruikt.
pag. 166. — *XV* — N°. 3265 wederom gebruikt.
pag. 193. — *XVI* — N°. 3269 wederom gebruikt.
pag. 202. — *XVII* — N°. 3263 wederom gebruikt.
pag. 216. — *XVIII* — N°. 3271 wederom gebruikt.
pag. 225. — *XIX* — N°. 3276 wederom gebruikt.

3278 *24.* pag. 233. — *XX.* — *'t Is noch de zelve Macht.* — Links zit Jeske Claes in hare bedstede en ziet in een visioen een kind in een slepend gewaad door het vertrek wandelen. Rechts meer naar achteren de schouw.

pag. 242. — *XXI.* — N°. 3274 wederom gebruikt.
pag. 248. — *XXII.* — N°. 3264 wederom gebruikt.
pag. 289. — *XXIII* — N°. 3275 wederom gebruikt.

De: *Lof en Oordeel van de Werken der Barmhartigheid,* achter dezen druk, heeft nog de prenten in den 1sten Staat.

De volgende drukken zijn van 1734 bij Kornelis van der Sys, Boekverkooper in de Beursstraat, in de drie Raapen, en van 1767 bij Gerrit de Groot en Zoon, beide te Amsterdam. In beide is de volgorde der prenten dezelfde als in dien van 1709. Het adres op de titelprent i. d. m. is veranderd in: *Te Amsteldam by Kornelis van der Sys, Boekverkoper,* hetgeen in den druk van 1767 onveranderd is gebleven.

In beide komen de prenten van: *Lof en Oordeel van de Werken der Barmhartigheid,* voor in den 2den Staat. De titelprent daarvan, van 1734, vermeldt i. d. m. het adres van: *Kornelis van der Sys, inde Beursstraat;* die van 1767 is zonder adres.

De prent N°. 3275 is onveranderd weder gebruikt als laatste afbeelding in: *A. Spinniker, De Werken en Vergelding Der Barmhertigheid En Onbarmhertigheid, 1711.*

De prent N°. 3276 is later weder gebruikt als middelpunt van een blad in plano. Onder het opschrift: *Een waardige Boode, Dus verscheenen aan eene Weduwe, in 't Jaar 1672,* zijn overgedrukt de omstandige beschrijving van deze verschijning, door Luyken opgeteekend uit den mond van Grietje Claes, benevens bovenaan een 12-regelig, en onderaan een 68-regelig gedicht, alle uit de: *Zedekundige en Stichtelyke Gezangen.* Het geheel is onderteekend: *Jan Luyken.* Geheel onderaan: *Te Amsterdam, by Jan Hartig, Boekverkooper op Cingel. 1747.*

De voorstelling van N°. 3278 is vrij nauwkeurig gevolgd, op veel verkleinde schaal, naar de prent, welke in 1677 werd vervaardigd door C. Decker en afzonderlijk uitgegeven. — i. d. m. drie vierregelige strophen naast elkaar. Daaronder in boekdruk het opschrift: *Het Goddelijck Wonder* en de omstandige beschrijving van deze verschijning, welke tusschen 13 en 16 October 1676 te beurt viel aan Ieske Claes, huisvrouw van Rincke Abbis te Amsterdam en waardoor haar het herstel werd aangekondigd van de verlamming, waaraan zij sedert veertien jaar leed. Geheel onderaan staat: *t'Amsterdam, by Jacobus Robyn, in de Nieuwe-brugh-Steegh, in de Stuurman, 1677.* — i. r. o.: *C. Decker Fe.* — H. 212 (met de marge 241), B. 280 mm.

De omstandige beschrijving is onderteekend: *Johannes Luyken,* en is door hem opgeschreven uit den mond der genezen vrouw. Zoowel deze beschrijving, als het 12-regelig gedicht, benevens een vierregelig vers, dat geheel onderaan is gedrukt, bevinden zich in de: *Zedelyke en Stichtelyke Gezangen,* als bijschrift bij N°. 3278.

Er bestaan van deze prent twee drukken van 1677 en eene van 1679, alle met hetzelfde adres en denzelfden inhoud, doch onderling verschillend in den lettervorm.

Het geval schijnt ook buitenslands bekend te zijn geworden, tenminste er bestaat nog eene uitgave, waar, onder het Hollandsche gedicht, eene Engelsche vertaling is gedrukt van de beschrijving van het wonder, onder het opschrift: *The Divine Miracle,* terwijl dan onderaan het adres is gesteld: *Amsterdam. Printed for Jacob Robyn, Bookseller Living in the New Bridge-street, att y Sigul of the Sturemanne where you may befurnisht, with all sorts of mapps and Draughts.*

Deze Engelsche uitgave, welke onder het gedicht rechts de woorden heeft: *Jacobus Robyn Excud.,* die op den Hollandschen druk van 1677 nog niet voorkomen en op die van 1679 zeer slordig zijn uitgeslepen, is dus waarschijnlijk van 1678.

400

de la Neuville, Historie van Holland .... in het Fransch beschreven .... Te Amsterdam, By Jan ten Hoorn, Boekverkooper, over 't Oude Heeren Logement, 1704. 3 dln. 8°.

3279 Titelprent door Jan Luyken.

De Hollandsche Maagd zit met den pijlbundel in de rechter-, en de vrijheidshoed in de linkerhand; aan hare voeten links een hoorn des overvloeds, rechts een brullende leeuw, die naar het zwaard grijpt. Achter haar links een gebouw, waarop de bustes der vijf Stadhouders en daarboven een stralende zon; rechts een zeestrijd en daaronder een veldslag. Onmiddellijk links naast den hoofdpersoon staat eene verzegelde doos en daaronder een afhangend papier, met het opschrift: *Trouwe Verbonde.*

Het benedengedeelte der prent wordt gevuld door de wapenschilden der zeven Provinciën, rondom een tablet, waarop: *Historie van Holland. I Deel.* — H. 141, B. 87 mm.

Dezelfde Titelprent komt voor in de beide andere deelen, alleen met verandering van het cijfer op het tablet.

In 1725 verscheen bij denzelfden uitgever een druk in 4°. Deze heeft als vignet op den gedrukten titel de hierboven beschreven prent, doch zonder het benedengedeelte en afgesneden onmiddellijk onder de hoofdvoorstelling.

401

Het nieuw Stedeboek van Italie ofte naauwkeurige Beschryving van alle deszelfs Steden .... Naar de tekeninge van .... Joan Blaeu. Amsterdam, by Pt Mortier. 1704—1705. 4 deelen. groot folio.

Deel IV. Hierin 1 prent door Jan Luyken.

3280 Het Forum Romanum te Rome, ziende naar het Coliseum. Het geheele plein is vol kudden runderen, schapen en varkens. Op den voorgrond verscheidene op den grond zittende of liggende personen, verder zes staande figuren: rechts twee, die de kolommen bewonderen, links twee in gesprek en in het midden twee monniken, van achteren gezien. — i. d. m.: *Campo Vaccino à Rome. Dessinée sur le Lieu et Mis au Iour, Par le Soin de Pierre Mortier Libraire a Amsterdam. Avec Privilege.* — o. r. o.: *IV.* — H. 397, B. 518 mm.

Deel I, kaart XV: *Cremone* heeft i. r. b. de copie van het vignet N°. 3098.

In de 2de uitgave, onder den titel van: *Nieuw Vermeerderd en Verbeterd Groot Stedeboek van geheel Italie, of naauwkeurige Beschryving van alle deszelfs Steden .... In s Gravenhage, By Rutgert Christoffel Alberts MDCCXXIV.*, komt eene uiterst nauwkeurige copie van N°. 3280 voor, met hetzelfde onderschrift en alleen verschillende in de afmeting. — H. 391, B. 510 mm.

Er bestaat nog eene tweede, minder nauwkeurige copie van dezelfde zijde. Daarop zijn de twee monniken op den voorgrond in het midden, van voren gezien. Midden in de marge is het wapenschild van Pruisen afgebeeld; links daarvan op twee regels het onderschrift: *Forum Nervae, imp et Boarium in eo Templa Iovis Statoris Saturni, et Concordiae. Donat. 2 lib. 13, 14, 15, & 23 Cap.* Rechts het onderschrift: *Campo Vacino waar in het overschot en ruinen der Tempelen van Iupiter de Staandehouder, Saturnus ende Eendragt.* Daaronder over de volle breedte der prent: *Hunc Conspectum a se aeri incisum Serenissimo ac Potentissimo Frederico I. Borussorum Regi D. D. Petrus Schenk, Amstel.* — H. 450, B. 598 mm.

402

Intocht van Jozef I te Neurenberg.

Afzonderlijk uitgegeven prent door Casper Luyken.

*3281 Op den voorgrond een aantal personen te voet en te paard, voor het meerendeel diep buigende voor den stoet van den Roomsch-Koning Jozef I, die het dorp St. Peter doortrekt naar de stad Neurenberg, welke men, bekroond door den Burg, op den achtergrond links ziet. De Vorst zit in een open wagen met twee achterwaarts getrokken kappen, en bespannen met vier paarden, terwijl verscheidene open en gesloten rijtuigen, en ruiters voorgaan en volgen. — i. d. m.: *Prospect der Stadt Nürnberg von St. Peter, welche Strasse Josephvs I. als Römischer König herein gezogen. 1704.* — o. r. o.: *Chr: Weigel exc.* — H. 304, B. 398 mm.

In: *C. G. Müller, Verzeichnis von Nürnbergischen Topographisch-Historischen Kupferstichen und Holzschnitten. Auf eigene Kosten. Nürnberg gedruckt mit Bielingischen Schriften. 1791.* 4°, wordt op pag. 131 ook deze prent genoemd met de bijvoeging: »Aus dem Köler Stadt Atlas."

1705

403

Mr. Basnage, Histoire du vieux et du nouveau Testament.... A Amsterdam, Dans l'Imprimerie de J. Groenewoudt. MDCCV. 2 dln. 4°.

Hierin 46 prenten door Jan Luyken, die eerst hadden gediend voor den *Kleinen Bijbel van Mortier, 1703,* wederom gebruikt. Alle zijn tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt.

Deel I.

pag. 3. De Voorloopers van Christus. N°. 2662.
pag. 9. Abel door Kaïn gedood. N°. 2969.

pag. 10. Bouw van de Ark. N°. 2971.
pag. 11. De Zondvloed. N°. 2973.
pag. 12. De Toren van Babel. N°. 2974.
pag. 14. Izak geofferd. N°. 2978.
pag. 16. Jakobs droom. N°. 2983.
pag. 18. Jozef maakt zich bekend. N°. 2993.
pag. 21. Ondergang van Farao. N°. 3001.
pag. 23. Mozes tijdens den strijd tegen Amalek. N°. 3003.
pag. 24. Wetgeving op Sinaï. N°. 3005.
pag. 26. De Israëlieten brengen geschenken voor den Tabernakel. N°. 3007.
pag. 31. Terugkomst der Verspieders. N°. 3013.
pag. 32. Het opkomen der Kwakkelen. N°. 3012.
pag. 34. De Koperen Slang. N°. 3014.
pag. 36. Bileam tegengehouden. N°. 3015.
pag. 40. Overtocht door de Jordaan. N°. 3016.
pag. 43. Jozua doet de zon stilstaan. N°. 3018.
pag. 47. Gideon kiest zijne manschappen. N°. 3022.
pag. 93. Wegvoering van Juda uit Jerusalem. N°. 3026.
pag. 97. Het Loofhuttenfeest. N°. 3025.

Deel II.

pag. 3. De Engel verschijnt aan Jozef in den droom. N°. 3033.
pag. 5. De Kindermoord te Bethlehem. N°. 3036.
pag. 6. Prediking van Johannes den Dooper. N°. 3037.
pag. 11. Het hoofd van Johannes den Dooper aan de dochter van Herodias gegeven. N°. 3050.
pag. 12. Jezus wandelt op de zee. N°. 3053.
pag. 13. Spijziging der vijfduizend menschen. N°. 3052.
pag. 14. De Verheerlijking op den Berg. N°. 3055.
pag. 21. De Intocht te Jerusalem. N°. 3063.
pag. 23. De Onvruchtbare Vijgeboom. N°. 3064.
pag. 24. Jezus verjaagt de verkoopers uit den Tempel. N°. 3039.
pag. 26. Jezus in Gethsemané. N°. 3070.
pag. 30. De Engel verschijnt aan Zacharias. N°. 3030.
pag. 31. De Aankondiging aan Maria. N°. 3032.
pag. 32. De Aankondiging aan de Herders. N°. 3035.
pag. 37. Johannes de Dooper in de gevangenis. N°. 3047.
pag. 40. De Emmaüsgangers. N°. 3078.
pag. 49. De Voetwassching. N°. 3069.
pag. 50. De Kruisiging. N°. 3075.
pag. 59. Doop van den Moorman. N°. 3079.
pag. 60. Saulus bekeerd. N°. 3080.
pag. 61. De Verlossing van Petrus. N°. 3081.
pag. 62. Herodes door den Engel geslagen. N°. 3082.
pag. 63. Paulus en Barnabas te Lystre. N°. 3084.

pag. 65. Paulus vóór Agrippa. N°. 3086.
pag. 66. Paulus op Melite. N°. 3087.
Daarenboven bevindt zich hier in Deel I pag. 102 wederom de eerste copie naar N°. 2639, de Triomf van Mordechai.

404

Jacobus Basnage, 't Groot Waerelds Tafereel, Waar in de.... Geschiedenissen.... zedert de Scheppinge des Waerelds Tot het Uiteinde van de Openbaaring van Johannes, Worden afgemaalt.... Wyders vertaalt.... door.... Abraham Alewyn. Tot Amsterdam, By J. Lindenberg, in de Kalverstraat, by de Capel. 3 dln. 1 bd. folio.

Het Privilegie is van 19 November 1705. De prenten in dit boek zijn door Romeyn de Hooghe vervaardigd en waren in 1703 zonder tekst uitgegeven, onder den titel: *Alle de Voornaamste Historien Des Ouden en Nieuwen Testament, Verbeeld in uytstekende Konst-platen door den Wyd-beroemden Heer en Mr. Romeyn de Hooge Tot Amsterdam, By Jacob Lindenberg op 't Rokkin, 1703.* folio. Blijkens de Voorrede »Aan den Godvruchtigen Leezer" had Alewijn: »dienstig geoordeelt, de moeite te neemen, om dit »roemruchtig Werkstuk met eenige zinnebeelden en cieraaden, op de stoffe »toepasselyk, op te toojen, en dezelve als Slotprenten onder eenige Tafe»reelen, daar toe verkooren, te plaatzen; hebbende ten dien einde myn »uitvindingen door braave Meesters, waar onder Cornelis Huibertsz en »Casper Luiken, twee wakkere Konstenaars, uitmunten, in 't kooper laaten »brengen."

Van de in dit werk voorkomende Slotprenten of culs-de-lampe zijn 10 vervaardigd door Casper Luyken. Sommige daarvan komen meer dan eenmaal voor. De voorstellingen bevinden zich in het midden en zijn omgeven door krullen en andere versierselen.

*3282 Onder prent XXII. — St. Joris te paard, die met zijne speer een duivel doorsteekt.

*3283 Onder prent XXXVI. — Links staat Boaz vóór zijne woning en spreekt tot den opzichter; rechts op den voorgrond Ruth met de opgezamelde korenaren; daarachter de maaiers aan den arbeid.

*3284 Onder prent XLVII. — Een naar rechts loopend hert onder een boom getroffen door een bliksemstraal.

*3285 Onder prent LXI. — Eene naar rechts loopende Furie, met twee fakkels in de handen, vertreedt de Tafelen der Wet.

*3286 Onder prent LXX. — Een geleerde, gezeten naast eene tafel, waarop eene globe en meetkunstige instrumenten; aan zijne voeten liggen een bol, eene kroon en een schepter.

*3287 Onder prent LXXII. — Christus, met een stralenkrans om het hoofd, treedt de deur binnen van een tempel, waarboven de Duif, als zinnebeeld van den Heiligen Geest, zichtbaar is.

*3288 Onder prent LXXXII. — Het Geloof, voorgesteld als eene vrouw, houdende met de eene hand een groot kruis, waarop zij tevens steunt, en in de andere een koord, waaraan zij een gemuilbanden leeuw naast zich leidt.

*3289 Onder prent XCVII. — Eene hand, uit eene wolk komende, neemt den doek weg, die over eene globe was gelegd.

Onder prent XCVIII. — N°. 3282 wederom gebruikt.
Onder prent XCIX. — N°. 3286 wederom gebruikt.

*3290 Onder prent C. — Twee slangen, met opgeheven kop, belagen eene boven hen vliegende duif, die door de zonnestralen beschenen wordt.

Onder prent CI. — N°. 3288 wederom gebruikt.
Onder prent CII. — N°. 3285 wederom gebruikt.
Onder prent CXII. — N°. 3287 wederom gebruikt.
Onder prent CXIII. — N°. 3287 wederom gebruikt.

*3291 Onder prent CXIV. — Een afgehouwen stam, waaruit zich eene nieuwe loot ontwikkelt, waarboven de Duif, als zinnebeeld van den Heiligen Geest. De voorstelling wordt omgeven door vier cherubijnen, wier vleugels elkander raken.

Onder prent CXXXV. — N°. 3288 wederom gebruikt.
Onder prent CXXXVI. — N°. 3287 wederom gebruikt.
Onder prent CXL. — N°. 3291 wederom gebruikt.

De platen der vignetten zijn H. 106—117, B. 146—158 mm.

Van dezen 1sten, zoowel als van den 2den druk, welke spoedig daarop verscheen, werden binnen 13 maanden meer dan 1500 exemplaren verkocht. Dit blijkt uit de opdracht van den 3den druk, die z. j. verscheen bij denzelfden uitgever. Het portret van Basnage, dat zich daarin bevindt, heeft het jaartal 1707.

De 1ste druk heeft boven de prenten alleen den naam van het Bijbelboek, waaruit de voorstelling genomen is; de 3de en latere drukken hebben daarnevens nog de vermelding van het Folio, waartegenover de afbeelding geplaatst is. In deze uitgave is weder gebruik gemaakt van dezelfde culs-de-lampe, doch zij zijn veelal onder andere prenten aangebracht, terwijl ook de onderlinge vergelijking van verschillende exemplaren aantoont, dat die plaatsing niet bij alle dezelfde is.

fol. 44. — Onder prent	XXII.	— N°.	3282.
fol. 45. — Onder prent	XXXVI.	— N°.	3283.
fol. 72. — Onder prent	XXXVIII.	— N°.	3289.
fol. 113. — Onder prent	LXI.	— N°.	3285.
fol. 133. — Onder prent	LXX.	— N°.	3286.
fol. 137. — Onder prent	LXXII.	— N°.	3283.
fol. 149. — Onder prent	LXXXII.	— N°.	3288.
fol. 10. — Onder prent	XCIX.	— N°.	3286.
fol. 11. — Onder prent	C.	— N°.	3290.
fol. 14. — Onder prent	CI.	— N°.	3288.
fol. 15. — Onder prent	CII.	— N°.	3284.
fol. 29. — Onder prent	CVI.	— N°.	3290.
fol. 46. — Onder prent	CXIII.	— N°.	3287.
fol. 47. — Onder prent	CXIV.	— N°.	3291.
fol. 80. — Onder prent	CXXXV.	— N°.	3289.
fol. 81. — Onder prent	CXXXVI.	— N°.	3290.
fol. 85. — Onder prent	CXXXVIII.	— N°.	3291.

Het werk is herhaaldelijk uitgegeven, o. a. verscheen de 10[de] druk bij J. Lindenbergh, aan de Molsluys, 1721. Ook zijn er drukken in de Fransche taal, o. a. de 8[ste] bij hetzelfde adres, 1714.

405

Joannes Clericus, Atlas Antiquus, Sacer, Ecclesiasticus et Profanus.... Collectus ex Tabulis Geographicis Nic. Sansonis.... Amstelodami, Apud Petrum Mortier. folio.

De Latijnsche Voorrede is gedateerd 1705.

Hierin 4 prenten door Jan Luyken, waarvan 1 nieuw.

3292 *1.* Titelprent.

Eene zittende vrouw houdt op de knieën uitgespreid eene kaart, waarop: *Terra Sancta.* Achter haar links eene schilderij, voorstellende Jezus, die een blinde geneest, en daarboven, Aäron en Mozes, die met zijn staf op de kaart wijst, en meer naar rechts Abraham en Izak op weg naar Moria. Rechts van den hoofdpersoon vier mannen, die de kaart met aandacht beschouwen en daarboven twee Koningen en drie Romeinsche krijgslieden, van welke de voorste eene speer op de kaart wil werpen. Op den voorgrond links een zittende krijgsman, steunende op een ovaal schild, dat versierd is met de voorstelling van de vlucht van Aeneas uit Troje; rechts staat een Romeinsche Imperator, die een wereldbol vertreedt. Tusschen hen, half liggende, een priester met omhuld hoofd, die in de hand eene rol, een schepter en een meetsnoer houdt. Geheel op den voorgrond een gebroken kapiteel en gedeelten van eene wapenrusting. Onderaan op de voorzijde van een steen het opschrift: *Atlas Antiquus Sacer et Profanus,*

Disposuit & Emendavit Tabulas Joannes Clericus. — i. d. m.: *Amstelodami Apud Petrum Mortier. Cum Privilegio.* — H. 440, B. 263 mm.

2. Kaart 3. *Carte de la Situation du Paradis Terrestre.* N°. 2657 in 1sten staat wederom gebruikt.

3. Kaart 5. *Voyage des Enfans d'Israel.* N°. 2658 in 1sten staat wederom gebruikt.

4. Kaart 10. *Carte de la Terre Sainte.* N°. 2659 in 1sten staat wederom gebruikt.

In den lateren druk bij J. Covens en C. Mortier is op de Titelprent het adres i. d. m. veranderd in: *Amstelodami Apud Ioannem Covens & Cornelium Mortier cum Priviligio.* De kaarten N°. 2657, 2658 en 2659 zijn daarin in den 2den staat.

406

Jeu des Metamorphoses d'Ovide. Pour apprendre la Fable. A Amsterdam, Chez Pierre Mortier, Libraire, à la Ville de Paris. 12°.

Verzameling van 52 speelkaarten, door Casper Luyken waarschijnlijk omstreeks 1705 vervaardigd. Zij zijn in de hoogte in tweeën verdeeld: de bovenhelft vertoont een persoon of een verhaal uit de Mythologie, de onderhelft eene korte omschrijving van het voorgestelde in de Fransche taal, aangebracht tusschen twee nederhangende draperiën. Boven aan elke der afbeeldingen is de kaartkleur aangebracht en in elke dier figuren ter nadere onderscheiding de cijfers *2—10* en de letters *R.* (Roy), *D.* (Dame), en ter vervanging van Valet en As, *P.* (Prince) en *C.* (Chevalier). — H. 45, met het onderschrift 81, B. 50 mm.

In het daarbij behoorende *Advertissement & Instruction Pour le Jeu* wordt gezegd, dat deze verandering gemaakt werd om toch vooral te voorkomen, dat aan gewoon kaartspelen zoude worden gedacht, daar dit spel bepaald voor leering bestemd was. Het werd gespeeld door ronddeelen der kaarten, die dan beurtelings moesten worden opengelegd, waarop de eigenaar het verhaal moest doen van het voorgestelde; werd hij op eene fout betrapt, dan verbeurde hij een fiche aan dengene, die hem verbeterde. Desnoods was voldoende het in dit *Advertissement* opgenomen korte verhaal bij elke afbeelding, maar beter was het geheel op de hoogte te zijn van de evenzeer bij Pierre Mortier verschenen *Metamarphoses d'Ovide en 3 voll. avec les fig.*

Achteraan wordt nog vermeld hoe deze uitgever nog andere spelen had doen verschijnen:

Le Jeu d'Armoiries des Souverains & Etats de l'Europe.

Le Jeu des quatre Parties du Monde.

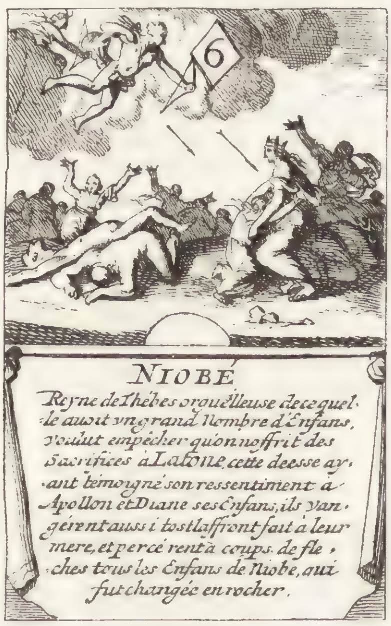
N° 3296

N° 3306

N°. 3321

N° 3340

C. LUYKEN. 1705.

Le Jeu des Rois de France.
Le Jeu des Hommes Illustres.
Le Jeu des Reines Renommées.

*3293 *1.* Harten R. Momus links op den voorgrond in narrengewaad; boven rechts Jupiter op de wolken.

*3294 *2.* Harten D. Jupiter met den arend op eene wolk.

*3295 *3.* Harten P. Juno met den pauw op eene wolk.

*3296 *4.* Harten C. Mercurius zit rechts bij eenige koopwaren; links op den achtergrond verscheidene zeilende schepen.

*3297 *5.* Harten 10. Mercurius staat links, blazende op de fluit om den vóór hem liggenden Argus te doen insluimeren; tusschen hen de in eene koe veranderde Io. Boven rechts Juno op eene wolk.

*3298 *6.* Harten 9. Links daalt Venus van haren door duiven getrokken wagen af bij het lijk van Adonis, gedood door het rechts wegsnellend zwijn.

*3299 *7.* Harten 8. In een tuin zitten Pomona en de als eene oude vrouw zich voordoende Vertumnus in gesprek.

*3300 *8.* Harten 7. Links Picus, de zoon van Saturnus, die door de tegenover hem staande Circe in eene ekster wordt veranderd.

*3301 *9.* Harten 6. Ganimedes op den rug van den adelaar van Jupiter ontvoerd.

*3302 *10.* Harten 5. Iphis en Iante knielen vóór een tempel bij het beeld van Venus, om die godin te danken voor de verandering van den eerstgenoemde van een meisje in een jongeling.

*3303 *11.* Harten 4. Links zit Biblis onder een boom, de armen uitstrekkend naar haren broeder Caunus, die van haar wegvlucht.

*3304 *12.* Harten 3. Europa op den stier gezeten en zwemmende ontvoerd. Rechts op den achtergrond hare gezellinnen op het strand.

*3305 *13.* Harten 2. Rechts zit Callisto, die door Jupiter, onder den schijn van Diana, wordt omhelsd.

*3306 *14.* Klaveren R. Palemon als zeegod staande op een door twee paarden getrokken schelpwagen.

*3307 *15.* Klaveren D. Neptunus zittende op een door twee paarden getrokken wagen; rechts achter hem twee zeegoden.

*3308 *16.* Klaveren P. Thetis, gezeten op den rug van een dolfijn.

*3309 *17.* Klaveren C. Glaucus, als zeegod, nadert het strand, waar de nimf Scylla op eene rots zit.

*3310 *18.* Klaveren 10. Scylla in het bad aangevallen door honden; links in de verte Glaucus.

*3311 *19.* Klaveren 9. Op den voorgrond rechts Acis en Galathea, elkaar omarmende; links op den tweeden grond Polyphemus, op de pansfluit spelende.

*3312 *20.* Klaveren 8. Links Latona met twee kinderen, de hulp van Jupiter inroepende; rechts een waterplas, waar de haar bedreigende boeren worden veranderd in kikvorschen.

*3313 *21.* Klaveren 7. De nimf Arethusa ontvlucht aan de vervolging van den stroomgod Alpheüs.

*3314 *22.* Klaveren 6. De Sirenen, als gevleugelde vrouwen, bewegen zich door de zee; rechts op den achtergrond het schip van Ulysses.

*3315 *23.* Klaveren 5. Hermaphroditus en Salmacis elkaar omhelzende aan den oever van het badwater.

*3316 *24.* Klaveren 4. Narcissus in bewondering over de terugspiegeling van zijn gelaat in het water; rechts naast hem zijn hond.

*3317 *25.* Klaveren 3. Op den voorgrond Diana met hare nimfen in het bad; links op den tweeden grond Acteon, met pijl en boog in de hand en op wiens hoofd zich het hertengewei vertoont.

*3318 *26.* Klaveren 2. De nimf Coronis, langs het strand vluchtende voor de vervolging van Neptunus, wordt in eene kraai veranderd.

*3319 *27.* Schoppen R. Bacchus gezeten op zijn door twee tijgers getrokken wagen; links eene Maenade op een ezel, rechts twee Saters.

*3320 *28.* Schoppen D. Mars, staande op een wagen, getrokken door twee paarden en versierd met zegeteekenen; rechts achter hem eenige krijgslieden.

*3321 *29.* Schoppen P. Mars te voet en naast hem Bellona gewapend met een geesel; rechts achter haar eenige krijgslieden.

*3322 *30.* Schoppen C. Vulcanus met twee Cyclopen in zijne werkplaats bezig wapenen te vervaardigen.

*3323 *31.* Schoppen 10. Op den voorgrond wordt de nimf Cenis op het strand omvat door Neptunus, wiens paarden op den tweeden grond links zichtbaar zijn.

*3324 *32.* Schoppen 9. Hyacinthus, doodelijk gewond door de werpschijf van Apollo, wordt door dezen bijgestaan.

*3325 *33.* Schoppen 8. Rechts ziet de nimf Hyrie met schrik, hoe haar zoon zich van eene rots werpt en in een zwaan wordt veranderd, uit droefheid over den onvervulden wensch naar het bezit van den stier, die op den tweeden grond links zich vertoont.

*3326 *34.* Schoppen 7. Rechts onder een baldakijn een troon, waarop Julius Caesar wordt vermoord; links door eene zuilengang ziet men de stad Rome en daarboven eene komeet.

*3327 *35.* Schoppen 6. Ulysses en Ajax in woordenstrijd over het bezit van de tusschen hen liggende wapenrusting van Achilles; rechts op den tweeden grond de Grieken vóór hunne tenten.

*3328 *36.* Schoppen 5. In een slaapvertrek valt Tereus, Koning van Thracië, met ontbloot zwaard aan op zijne vrouw Progne, die hem het hoofd voorhoudt van hunnen door haar gedooden zoon Itys.

*3329 *37.* Schoppen 4. Ceres zendt Triptolemus op een met draken bespannen wagen naar de aarde, om aldaar den akkerbouw te onderwijzen.

*3330 *38.* Schoppen 3. Perseus houwt het hoofd af van de vóór hem liggende Medusa; rechts op den tweeden grond de steigerende Pegasus.

*3331 *39.* Schoppen 2. Rechts Cadmus toeziende, hoe de door hem gezaaide drakentanden opschieten als gewapende, elkaar bestrijdende mannen. In den linker bovenhoek Minerva op eene wolk.

*3332 *40.* Ruiten R. Morpheus, als een bejaard man, uitgestrekt op eene door gordijnen omgeven legerstede.

*3333 *41.* Ruiten D. Rechts op den voorgrond zit Pluto, met Cerberus aan zijne voeten; daarachter links de vlammen van de Onderwereld.

*3334 *42.* Ruiten P. Links Proserpina, die geschaakt wordt door Pluto met zijn wagen, waarachter zich vlammen vertoonen; rechts op den voorgrond twee dienaressen, die tevergeefs trachten haar te beschermen.

*3335 *43.* Ruiten C. Charon voert eene ziel in zijne schuit over den Styx.

*3336 *44.* Ruiten 10. Iphis hangt zich zelf op aan de deurpost van het huis van Anaxarete, die zijne liefde had versmaad. Links tegenover hem eene handenwringende vrouw.

*3337 *45.* Ruiten 9. Op den voorgrond rechts wordt een herder veranderd in een olijfboom wegens het bespotten der nimfen, die op den tweeden grond links dansen.

*3338 *46.* Ruiten 8. Links daalt Jupiter met zijn arend op eene wolk neder en treft met zijn bliksem de Cercopen, die daardoor in apen veranderen.

*3339 *47.* Ruiten 7. Cyparissus vol weemoed staande naast zijn lievelingshert, dat hij bij ongeluk gedood heeft. Links daalt Apollo in eene wolk neder, om hem in een cypres te veranderen.

*3340 *48.* Ruiten 6. Dood der kinderen van Niobe door de pijlen van Apollo en Diana.

*3341 *49.* Ruiten 5. In een vertrek staat links Minerva met haar uil; meer achterwaarts rechts zit Arachne bij haar weefsel.

*3342 *50.* Ruiten 4. Ceres, zoekende naar hare ontvoerde dochter Proserpina, spreekt tot eene vrouw, die hare huisdeur half geopend heeft. Links op den voorgrond een jongen, die haar had bespot en tot straf in eene hagedis wordt veranderd.

*3343 *51.* Ruiten 3. Ontmoeting van de in eene merrie veranderde Ocyrrhoë met haren vader, den Centaur Chiron.

*3344 *52.* Ruiten 2. Op den voorgrond de Muzen; op den tweeden grond worden de negen dochters van Piërus in eksters veranderd, na door de Muzen te zijn overwonnen.

In: *de Gueudeville, Atlas Historique. Deel VII. pl. 37* komen de copiën van dezelfde zijde voor van N°. 3293—3344, op 1 blad tezamengebracht. Zij hebben aldaar een eenigszins anderen vorm en missen de aanduiding als speelkaarten; tevens is de volgorde geheel gewijzigd.

Boven beschreven kaartspel is zeer zeldzaam.

407

(P. Cunaeus), La Republique des Hebreux.... A Amsterdam, Chez Pierre Mortier, Libraire sur le Vygendam, à la Ville de Paris, MDCCV. 3 dln. 8°.

Evenals de Hollandsche uitgave van 1682 (zie Boek-N°. 52) bevat thans Deel I de vertaling van het oorspronkelijke Latijnsche werk door Petrus Cunaeus, terwijl Deel II en III de bijvoegingen en uitleggingen inhouden van W. Goeree. Deze zijn in de Fransche uitgave na diens dood nog vermeerderd door zijn zoon G. Goeree, terwijl Deel IV van de Hollandsche uitgave niet overgenomen is.

Hierin 45 prenten door Jan Luyken van dezelfde onderwerpen als in de Hollandsche uitgave, N°. 425—471, doch daarvan verschillend, doordat de eerste waren vervaardigd geheel volgens de aanwijzing van W. Goeree.

De prenten hebben b. r. b. de pagineering, i. d. m. de uitlegging. Zij zijn H. 126—140 mm., de kleine B. 72—85 mm., de grootere van zeer afwisselende breedte, n.l.:

129—130 mm.: N°. 3386, 3389.
165—190 mm.: N°. 3346, 3349, 3352, 3353, 3359, 3362, 3364, 3378, 3379.
233 mm.: N°. 3376.
263 mm.: N°. 3354.
285—307 mm.: N°. 3357, 3373, 3380, 3382, 3383, 3385, 3387, 3388.

Deel I.

3345 *1.* Titelprent.

In het midden een altaar; links staat Aäron, die de wetsrol daarop heeft

nedergelegd; rechts Mozes, die daarbij eene kroon voegt. Op de voorzijde van het altaar staat: *La Republique des Hebreux*; op het voetstuk in Hebreeuwsche karakters: *Jehova Nissie* (Jehova is mijn banier). — i. d. m.: *A Amsterdam Chez Pierre Mortier.*

Op N°. 425 staan de beide personen rechts achter het altaar.

3346 *2.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 68.* — i. d. m.: *Cérémonie des eaux de Jalousie.* Hier ontbreekt het groote waterbekken, dat op N°. 426 rechts op den voorgrond staat.

3347 *3.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 130.* — i. d. m.: *Les Habits d'or du grand Prêtre.* — Rechts op den achtergrond de Tempel; op N°. 427 een toren en stadsmuur.

3348 *4.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 131.* — i. d. m.: *Vêtemens Blancs pour la Fête des Propitiations.* — Op N°. 428 heeft de schaal in de rechterhand van den Priester een groot handvatsel, hetgeen hier ontbreekt.

3349 *5.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 132.* — i. d. m.: *Habits des Prêtres mis en ordre en s'habillant.* — i. r. o.: *Bonnet des moindres Prêtres.* — Op N°. 429 zijn de aanduidingen met Romeinsche cijfers, hier met Arabische.

3350 *6.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 136.* — i. d. m.: *La Voix de Dieu par l'Urim & le Thummim.* — Op N°. 430 is boven links een gordijn aangebracht, dat hier ontbreekt.

3351 *7.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 157.* — o. r. o.: *4.* — i. d. m.: *Onction, et Consecration, des Prêtres.* — Op N°. 431 komt het Brandaltaar tot aan den linker randlijn; hier ziet men daartusschen op den voorgrond een groot waschvat.

3352 *8.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 176.* — i. d. m.: *Temple de Salomon à Jerusalem.* — Op N°. 433 zijn zoowel links als rechts tusschen het eerste en het tweede paviljoen twaalf vensters zichtbaar, hier zes.

3353 *9.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 198.* — i. d. m.: *Jérusalem Assiegée par Tite Vespasien.* — Op N°. 434 ziet men op den voorgrond rechts onder den belegeringstoren een hond, die hier ontbreekt.

3354 *10.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 200.* — i. d. m.: *Le Temple de Jerusalem dêtruit Par les Romains.* — Op N°. 435 brandt alleen de Tempel rechts en eene ruine in het midden, hier de stad langs den geheelen achtergrond.

3355 *11.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 203.* — i. d. m.: *Médailles Romaines après la prise de Judée.* — Waarschijnlijk is deze prent ook door J. Luyken vervaardigd, hoewel de enkele omtrekken geene voldoende zekerheid geven. Op N°. 436 raakt op de penning rechts bovenaan, het hoofd van den staanden man den tak van den palmboom; hier is daartusschen eene ruimte.

3356 *12.* Rechts van de afbeelding: *Tom. 1. Pag. 203.* — i. d. b. m.: *Pierre Antique de l'Arc de Triomphe de T. Vespasien.* — i. d. m.: *sur laquelle on voit les Saints Ornemens du Temple des Juifs, apportée à Rome.* — Op N°. 437 raakt de laatste persoon de rechter randlijn, hier is daartusschen eene ruimte.

3357 *13.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 209.* — i. d. m.: *Dieux d'Egypte, de Syrie, de Babilone, et de Samarie adorés par les Hébreux et par les Iuifs* — Op N°. 438 is de tempel op den achtergrond links, gemerkt *G*, open en slechts afgesloten door twee openhangende gordijnen; hier is dat gebouw geheel gesloten.

3358 *14.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 271.* — i. d. m.: *Le Tombeau de David pillé par Hyrcan.* — Op N°. 440 zijn rechts van het monument twee obelisken aangebracht, welke hier ontbreken.

3359 *15.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 288.* — i. d. m.: *Fête des Tabernacles des Iuifs.* — Op N°. 441 ziet men op den achtergrond tegen de linker randlijn een groot gebouw, dat hier ontbreekt, terwijl daarentegen de compositie der menigte op de straat veel voller is.

3360 *16.* b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 306.* — o. r. o.: *3.* — i. d. m.: *Tour de Babel.* Op N°. 442 spreekt de Koning op den voorgrond links tot den persoon, die achter hem staat; hier wijst hij naar den toren.

Verder bevat dit Deel de copie van N°. 432, den plattegrond van Jerusalem, thans gemerkt b. r. b.: *Tom. 1. Pag. 174.* — o. r. o.: *5*; en de vergroote copie van dezelfde zijde naar het vignet op de kaart N°. 439, hier aangebracht boven aan de kaart: *Terre de Canaan. à Present la Palestine.* (pag. 252).

Deel II.

3361 *17.* Titelprent.

Drie engelen, die in eerbiedige houding een kleed opheffen, waaronder de Tabernakel verborgen is. Daarboven op eene wolk eene vrouw, met de zon op de borst en omgeven door verscheidene engelen en cherubijnen, welke op een papier, dat haar door één hunner wordt voorgehouden, schrijft: *La Republique des Hebreux. Tom. II.* — i. d. m.: *A Amsterdam Chez Pierre Mortier.*

De soortgelijke voorstelling op N°. 443 heeft slechts twee engelen beneden en drie boven.

3362 *18.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 40.* — i. d. m.: *Le Tabernacle intérieur avec ses meubles Sacrez.* — Evenals op N°. 444 is ook hier een opgeplakt papier bij wijze van gordijn ter afscheiding van het Heilige der Heiligen. Aldaar is op den voorgrond rechts eene zeer groote priesterfiguur, welke hier ontbreekt.

3363 *19.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 64.* — i. d. m.: *Cherubins et leur diverse Figure.* Op N°. 445 houdt de cherubijn, welke links op den voorgrond geplaatst is, de beenen kruiselings over elkaar; hier degene, die zich rechts bevindt.

3364 *20.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 83.* — i. d. m.: *Le Tabernacle avec son Vestibule, sa Structure, & son usage.* — Op N°. 446 ziet men onder den meest naar links afgebeelden der drie ingangen van het Voorhof een gedeelte van eene priesterfiguur; hier een priester in gesprek met twee personen, die een schaap medebrengen.

3365 *21.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 112.* — i. d. m.: *L'Arche de l'Alliance dans le S. des Saints.* — Op N°. 447 houdt Mozes de hand vóór de oogen, hier niet.

3366 *22.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 204.* — o. r. o.: *9.* — i. d. m.: *L'Autel d'Or des Parfums.* — Op N°. 448 zijn naast den Hoogepriester nog twee priesters; hier is hij alleen.

3367 *23.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 217.* — i. d. m.: *Chandelier d'Or.* — Op N°. 449 is de staande persoon rechts, hier links.

3368 *24.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 230.* — i. d. m.: *Chandelier vû dans vne Vision de Zacharie.* — Op N°. 450 heeft de engel op den achtergrond een ontbloot linkerbeen, hier een lang gewaad.

3369 *25.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 232.* — i. d. m.: *Table d'or, des Pains de Proposition.* — Op N°. 451 ziet men tusschen de twee stapels toonbrooden eene groote en twee kleine schalen, hier slechts ééne schaal.

3370 *26.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 241.* — i. d. m.: *Table des Pains de Proposition, selon le sentiment des Juifs.* — Op N°. 452 bevinden zich beneden rechts in het Voorhof van den Tabernakel twee personen, hier vier.

3371 *27.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 257.* — i. d. m.: *L'autel d'Airain des Holocaustes.* — Op N°. 453 staat links op den voorgrond één priester, hier twee.

3372 *28.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 298.* — i. d. m.: *Cuve d'Airain.* — Op N°. 454 zijn links van het waschvat twee personen en rechts één, hier juist andersom.

3373 *29.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 328.* — i. d. m.: *Le Tabernacle dressé dans le Desert par les Lévites.* — Met aanwijzingen *A—R.* — Op N°. 455 wordt op den voorgrond rechts aan Mozes een tablet voorgehouden door één persoon, hier door twee.

3374 *30.* Aan de rechterzijde: *Tom. 2. Pag. 330.* — i. d. m.: *Le dehors du Tabernacle.* — Met aanwijzingen *A—K.* — Op N°. 456 is naast het gordijn één persoon afgebeeld, hier twee.

3375 *31.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 340.* — o. r. o.: *8* — i. d. m.: *Les Dudaim.* — Op N°. 457 is de tent van Lea op den tweeden grond links zonder omgeving, hier onder een boom en met drie tenten er achter.

3376 *32.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 344.* — Bovenaan: *Arbre Généalogique des Sacrificateurs & des Levites. Exod. 6. 16. Nomb. 3. 18. &c.* — Onderaan twee vignetten. Op N°. 458 staan op den wagen links twee mannen en zijn de runderen niet aangespannen; hier zijn drie mannen en de runderen in het tuig.

3377 *33.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 348.* — i. d. m.: *Armoiries des Etendarts des XII Tribus.* — Op N°. 459 raakt de strik van de banier van Gad de rechter randlijn; hier blijft zij daar een eind af.

3378 *34.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 352.* — i. d. m.: *Campement des XII. Tribus, et celui des Levites tout autour du Tabernacle.* — Met aanwijzingen *A—S.* Op N°. 460 wordt de vlakte rechts op den achtergrond afgesloten door drie ronde bergen, hier door eene steile rots en eenige kleinere hoogten.

3379 *35.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 354.* — o. r. o.: *10.* — i. d. m.: *Camp des Israëlites selon le sentiment des Juifs.* — Met aanwijzingen *A—M.* — Op N°. 461 zijn op den voorgrond in het midden een man en drie runderen afgebeeld, die hier niet voorkomen.

3380 *36.* b. r. b.: *Tom. 2. Pag. 380.* — i. d. m.: *Marche de l'Armée d'Israel sous les quatre grandes Bannières.* — Met aanwijzingen *1—31.* — Op N°. 462 is het vooruitstekende hoogland, waar het leger om heen trekt, geheel kaal; hier bezet met enkele palmboomen.

DEEL III.

3381 *37.* Titelprent.

Links een brandend altaar, waarachter zich twee priesters bevinden; een derde knielt op den voorgrond om eene schaal op te nemen en ter hand te stellen aan den tegenover hem staanden Hoogepriester. Onder diens voeten staat op de voorzijde van een steen: *La Republique des Hebreux. Tom. III.* — i. d. m.: *A Amsterdam Chez Pierre Mortier.*

Op N°. 463 staat achter het altaar slechts één priester en is i. l. b. eene figuur in de wolken afgebeeld.

3382 *38.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 57.* — i. d. m.: *Consécration des Lévites lors qu'ils furent installez dans leurs Charges, selon la Loi. Nomb. 8.* — Met aanwijzingen *A—N.* — Hier bevinden zich naast den ingang van den Tempel links twee groote, vrijstaande pilaren, welke op N°. 464 ontbreken.

3383 *39.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 119.* — i. d. m.: *Consécration de la Republique des Hébreux par les Bénédictions et les Malédictions, auprés des Montagnes de Guérizim et d'Hébal.* — Met aanwijzingen *A—P.* — Op N°. 465 heeft eene der twee vrouwen bij den put op den voorgrond een grooten zonnehoed op, welke hier is weggelaten.

3384 *40.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 119.* — i. d. m.: *Explication de la Cérémonie de la Consécration de la République des Hebreux.* — Drie figuren aan den voet van een muur, waarop de uitlegging is vermeld der aanwijzingen op N°. 3383.

Op N°. 466 is de ruimte boven en achter den muur geheel onbetint; hier is die gearceerd en gevuld met wolken.

3385 *41.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 167.* — i. d. m.: *Hosanna Rabba, ou le Grand Hosanna les dernier jour dela feste des Tabernacles.* — Met aanwijzingen *A—O.* — De op N°. 467 i. r. o. aangebrachte groep van Christus met zijne discipelen is hier weggelaten.

3386 *42.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 169.* — i. d. m.: *l'Autel d'airain selon Maimonides et autres.* — Met aanwijzingen *A—L.* — Twee afbeeldingen van het altaar boven elkaar. Op N°. 468 is de opgang van het bovenste naar rechts, die van het onderste naar links gekeerd; hier is het juist andersom.

3387 *43.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 201.* — i. d. m.: *Choix du Dixiéme des Troupeaux.* — Op N°. 469 heeft het hooge huis, boven het dak der schaapstal, twee vensters; hier één.

3388 *44.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 240.* — i. d. m.: *La Vache rousse brulée hors du Camp d'Israel.* — Met aanwijzingen *A—H.* — Op N°. 470 staan i. r. o. op den voorgrond twee personen, belangrijk grooter dan de andere figuren; deze zijn hier weggelaten.

3389 *45.* b. r. b.: *Tom. 3. Pag. 277.* — i. d. m.: *Moutons de Syrie.* — Op N°. 471 loopt het schaap met het wagentje naar links, hier naar rechts.

Verder komt in dit Deel op bl. 97 nogmaals voor de kaart van *Terre de Canaan,* met copie-vignet naar N°. 439.

In den 2den druk, die 1713 verscheen te Amsterdam bij de Gebroeders Chatelain, komen dezelfde prenten onveranderd voor, behalve dat op N°. 3345 het adres i. d. m. is uitgeslepen en vervangen door: *A Amsterdam Chez les freres Châtelain.* De andere titelprenten hebben het oude adres behouden.

In dezen 2den Staat is N°. 3345 nogmaals gebruikt in: *Basnage, Antiquitez Judaiques. A Amsterdam. Chez les Freres Chatelain, MDCCXIII.* 8°.

408

Het Leven van J: B: Poquelin de Moljere, Beroemd Frans Tooneel-speelder. Uit het Frans in 't Nederduits gebragt. Te Amsterdam, By Nicolaas ten Hoorn, Boekverkooper over 't Oude-zyds Heeren Logement 1705. 8°.

Hierin 2 prenten door Casper Luyken, te zamen op ééne koperplaat vervaardigd. — H. 125—128, B. 66—75 mm.

*3390 *1.* Portret; borstbeeld in ovale omlijsting, met de pruik op het hoofd, een om den hals loshangend hemd en omgeslagen mantel. Daaronder op een tablet: *Iean Baptiste Poquelin de Moliere.*

*3391 *2.* Titelprent.
Rechts op den voorgrond zit Molière, gekleed met pruik en kamerjapon bij eene tafel, en wordt in het schrijven gestoord door een gemaskerd persoon, achter wien zich nog eene vrouw vertoont, en die den schrijver wijst naar den achtergrond, waar ten aanschouwe van een talrijk publiek eene Italiaansche tooneelvoorstelling gegeven wordt. — i. d. m.: *Het Leeven van Monsr. Moliere.*
i. l. o.: *C L*

409

Les Forces de l'Europe, Asie, Afrique et Amérique, ou Description des Principales Villes Avec leurs Fortifications. .... A Amsterdam. Chez Pierre Mortier, sur le Vijgendam. 4° oblong.

Deel XIIII, onder den afzonderlijken titel: *Les Costes de France et d'Espagne, sur l'Ocean & sur la mer Méditerranée &c.... Tom. II* bevat: N°. 3097 in den 2[den] Staat: *Passage des Imperiaux en Italie.*

410

Afzonderlijk uitgegeven prent ter herdenking van de verovering van Barcelona door Karel III in 1705.

*3392 Zinnebeeldige voorstelling. Rechts komt Koning Karel III in Romeinsch gewaad, doch met de pruik op het hoofd, te paard uit eene poort, voorafgegaan door de Voorzichtigheid en de Godsvrucht, die het portret van Keizer Leopold I draagt, en gevolgd door de Wijsheid, de Gerechtigheid, de Dapperheid, de Zuiverheid en andere Deugden. Hij wordt ontvangen door de buigende en toejuichende bewoners van Barcelona, welke stad links op den achtergrond is afgebeeld. In het midden daalt uit de wolken eene godin met den hoorn des overvloeds en verscheidene engeltjes, die den Koning zegepalmen, kroonen en het symbool der Eeuwigheid aanbieden. — i. d. b. m. met drukletters: *Jupiter auxilium piis semper.*

o. r. o.: *C: Luiken fecit.*

Onder de prent in boekdruk: *Zeegepraal Van Karel de Derde, Koning van Spanjen en beyde de Indieës,* en een 72-regelig gedicht op 2 kolommen door W. van der Hoeven. — H. 210, met het onderschrift 515, B. 298 mm.

2de Staat, uitgegeven in 1710.

Het vóór den Koning gedragen portret van Keizer Leopold I is uitgeslepen en vervangen door een schild, waar het juweel en de keten van het Gulden Vlies over heen hangen. De beteekening o. r. o. is uitgeslepen; daarentegen zijn onder de figuren aangebracht de aanduidingen *1—18*, waarvan de uitlegging wordt gegeven in het gedicht. — i. d. b. m.: *De Ooster Zon doorbreekende door de Bourbonse Nevelen bij de Praal-ryke Intrede v̄ Kg. Karel III te Saragossa en Optogt na Madrid.*

Onder de prent links: *Praalryke Intrede van Z. M. Kg Karel III, te Saragossa, enz. En deszelfs optogt naar Madrid, 1710, Neffens een Tyd-verhaal der voornaamste Krygs-Gevallen van Spanje, van 1701 af tot nu toe.* Daaronder een gedicht in 3 kolommen en onderaan: *Te Amsterdam by Abraham Allard, op den Dam met Privilegie.* Rechts de vertaling van een en ander in het Fransch.

3de Staat, uitgegeven in 1714.

Het vóór den Koning gedragen Gulden Vlies en de stad op den achtergrond links uitgeslepen en vervangen door het wapenschild van Engeland en door eene rivier met schepen en een daarbij gelegen kasteel. Bij de figuren aanwijzingen *1—15.*

Het bovengedeelte der prent is weggeslepen, zoodat zij slechts 195 mm. hoog is, en in die ruimte het opschrift aangebracht: *Deugdenpraal ter Intrede v̄ Z. K. M. George I, Kong v̄. Gr: Brittanje, &c in London; 1 October 1714.* Daaronder een gedicht in 6 kolommen ter uitlegging der aanwijzingen; eindelijk: *t'Amsterdam bij A. Allard aan den Dam.*

Aan de onderzijde is evenzoo een gedeelte van den grond weggeslepen, van den hond af naar rechts toe; in die ruimte is gedrukt de vertaling van het opschrift en een iets korter gedicht in het Fransch.

1706

411

Herkules Bouman, Waereld vol Stryd, of Algemeen Worstelperk van 't rampspoedig menschdom. t'Amsterdam, By Jacob van Royen, Boekverkooper in de Kalverstraat, by de Kapel. 1706. 8°.

Hierin 4 prenten door Jan Luyken. — H. 120—124, B. 76—80 mm.

3393 *1.* Titelprent.

In het midden de wereldbol, waar een papier overheen hangt met het opschrift: *de Waereld vol Stryd.* Links leunt daartegen eene weenende vrouw, aan wier voeten eene gebroken kolom en eene kroon liggen; rechts zitten twee weenende kinderen, achter wie de Oude en de Nieuwe Tijd, voorgesteld door een grijsaard en een jongeling, beide gevleugeld, de wereldbol met geesel en roede kastijden. In de lucht vertoonen zich eene komeet, bliksemstralen en de personificatie van den Stormwind. — i. d. m.: *tot Amsterdam by Jacob van Royen.*

3394 *2.* b. r. b.: *2.* — In het midden staat het Geweld, als een gewapend man, met zwaard en geesel in de handen, en met eene kroon, waaruit vlammen opstijgen, op het hoofd; hij vertreedt de overwonnen en gebonden personen. Op den voorgrond links eene vrouw, wijzende op de afbeelding van een doorboord hart; rechts een gewonde landman naast zijne werktuigen. Op den achtergrond links eene brandende stad, rechts eene overstrooming. — i. d. m.:

Daar bloed dorst en Geweld hun Kling en Sweep Vertoond.
Ziet men Paleis, noch Vorst, noh (sic) *arbeits-man Verschoond.*

3395 *3.* b. r. b.: *120* — Links staat de Dwingeland, met schepter en boei in de handen, en met een leeuw, die een schaap verscheurt, achter zich, en ziet toe, hoe door twee beulen de personificatie van de Wet onder een juk wordt nedergedrukt, en de personificatie van het Evangelie met geeselslagen wordt verjaagd. Op den voorgrond zit links eene vrouw in diep neerslachtige houding naast een lijk in eene kist. — i. d. m.:

Hier doed de Aarts Dwingeland, de Wet en 't heilbond Drukken!
maar 't Zielloos Lichaam weet van ramp noch Ongelukken.

3396 *4.* b. r. b.: *185* — Eene vrouw, met haar hart in de handen, zit tusschen de Wereld en den Wellust, die haar beide hunne bekoringen aanbieden; op den voorgrond ligt de Satan, die zijne pijlen op dat hart richt. In de wolken drie cherubijnen. — i. d. m.:

Ziet hier hoe s'menschen hart, door s' Waerelds Dartelhêen:
Door 't Vleesch, en Satans pyl, ver Zogt word en bestreen.

412

Michel Ange de la Chausse, Le grand Cabinet Romain ou Recueil d'Antiquitez Romaines .... A Amsterdam, Chez François L'Honoré, & Zacharie Chastelain le Fils. MDCCVI. folio.

*3397 Titelprent door Casper Luyken.

Rechts zit Rome, omgeven door verschillende personen en kinderen, die toepasselijke attributen vasthouden. Zij wordt begroet door den Tijd, boven wien de Faam de bazuin blaast bij een monument, dat bovenop een feniks draagt, en verder op de voorzijde verschillende portret-medaillons heeft, benevens het opschrift: *Le grand Cabinet Romain.* — i. d. m., door randlijnen omgeven: *A Amsterdam, chez Francois L'Honoré, pres la Bourse, et chez Zacharie Chatelain, le Fils derriere la Maison de Ville.*

o. r. o.: *C. Luijken in. et. f* — H. 316, B. 218 mm.

413

Aug: Herman Franken, Schriftmaatige Overweeging van Genade en Waarheid .... Uit het Hoogduits vertaald. Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz en K: van der Sys, Boekverkoopers, in de Beursstraat, in de drie Raapen, 1706. En te bekomen by Doctor Welner, op de Stoelemarkt, het 2de Huis van de Molsteeg. 8°.

3398 Titelprent door Jan Luyken.

In het midden Christus aan het kruis, aan welks voet twee mannen zitten, die eene banderol vasthouden, waarop: *en de Waarheid is door Jesus Christus geworden. Joh. I. v. 17.* Achter deze mannen links Jeruzalem, rechts de Berg Sinaï. Aan weerszijden van het kruis houden engelen een ontrold blad vast; op het linksche staan voluit de woorden van: *Rom. VIII. 31. 32.*, op het rechtsche die van: *Johan. III. v. 16.*

Boven deze voorstelling over de volle breedte Salomo's Eerste Gericht, omgeven door eene banderol, waarop: *Waar geen Waarheid is, daar is ook geen Liefde en Genade. Waar Liefde en Genade is, daar is ook Waarheid. I. Koning. III. v. 16. 28.*

Onder de hoofdvoorstelling Abrahams Offer, omgeven door eene banderol, waarop in het midden: *Genade en Waarheid.*, links voluit de woorden van: *Rom. XII. v. 1.*, rechts: *Ik sterf alle dage I. Cor. XV. v. 33.*

o. r. o.: *J. Luyken f.* — H. 121, B. 84 mm.

414

Kornelis van Hoek, De vernederde en verhoogde Kristus .... Te Rotterdam, By Barent Bos 1706. 8°.

3399 Titelprent door Jan Luyken.

In het midden het opschrift: *De vernederde en verhoogde Kristus. Door Kornelis van Hoek,* omgeven door 10 voorstellingen, die van elkaar zijn afgescheiden door 4 mm. breede strooken.

Boven	links:	de Opstanding.
	in het midden:	het Laatste Oordeel.
	rechts:	de Hemelvaart.
Links	boven:	Jezus vóór Kajafas.
	daaronder:	de Bergrede.
Rechts	boven:	de Kruisiging.
	daaronder:	de Kananeesche vrouw.
Beneden	links:	de Aankondiging aan Maria.
	in het midden:	de Geboorte van Jezus.
	rechts:	de Aankondiging aan de Herders.

i. d. m.: *Te Rotterdam by Barent Bos.*

De 2de druk is bij denzelfden uitgever in 1716; daarin komt N°. 3399 onveranderd voor, behalve dat achter het adres i. d. m. is bijgevoegd: *1716.*

De 3de druk is te Amsterdam bij Jacob ter Beek in 1725. Aldaar is het adres i. d. m. geheel uitgeslepen, doch is lager in drukletters geplaatst: *Te Amsterdam, By Jacob ter Beek, Boekverkooper bezuyden de Beurs. 1725.* — H. 123, B. 86 mm.

415

Salomon van Rusting, Nieuw-gebouw der Genees-konst. Gegrondvest op Reeden en Ervarentheid .... t'Amsterdam, By Jan ten Hoorn, Boekverkooper over 't Heere Logement. 1706. 8°.

3400 Titelprent door Jan Luyken.

Een jong man staande vóór eene tafel, rondom welke zeven aandachtig naar hem luisterende heeren zijn gezeten. De achtergrond vertoont eene groote ziekenzaal met verscheidene door gordijnen omgeven bedden en een aantal patiënten en verplegers.

Daaronder eene kleinere afbeelding, waarop rechts eene tent, waar een chirurg een gewonde verbindt, terwijl een andere wordt aangedragen uit den hevigen ruiterstrijd, die op den achtergrond links wordt gevoerd.

Boven de hoofdvoorstelling op een velum: *Nieuw-Gebouw der Genees--konst. Gegrondvest op Reeden en Ervarentheid. Door Salomon van Rusting. Med. Doctor.* — i. d. m.: *t'Amsterdam, By Ian ten Hoorn. 1706.* — H. 132, B. 82 mm.

In den 2den druk bij denzelfden uitgever is dezelfde titelprent gebruikt, alleen met verandering van het jaartal i. d. m. in: *1726.*

416

Jan Philipsz. Schabaalje, De vermeerderde Lust-hof Des Gemoeds, Met de Zaamenspraaken der Wandelende Ziele met Adam, Noach, en Simon Cleophas.... t'Amsteldam, By J. Riewertsz. in de Beurs-straat, en B. Visscher, in de Dirk van Hasseltsteeg. 1706. 8°.

Hierin 25 prenten door Jan Luyken. In de voorrede wordt gezegd, dat de prenten in den voorgaanden druk niet voldeden en thans vervangen zijn door andere van den »konstigen" Joannes Luyken, die daarbij tevens zesregelige bijschriften heeft gemaakt. N°. 3402—3425 zijn tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt. — N°. 3401 H. 126, B. 82 mm.; de andere H. 84—87, B. 72—76 mm.

3401 *1.* Titelprent.
Op den voorgrond zit links Adam met een appel en eene spade in de handen, rechts Noach met het model van de Ark in de hand en een dooden vos aan zijne voeten; daarachter staat links de Wandelende Ziele in pelgrimsgewaad onder een palmboom en luisterende naar Simon Cleophas, die twee rollen vóór zich uitgespreid heeft op een steen, op de voorzijde waarvan men leest: *Lust-hof des Gemoets door I. P. Schabaelie.* — i. d. m.: *t'Amsterdam by I: Rieuwertsz, en B: Visscher.*

3402 *2.* pag. 49. — Links zit de Wandelende Ziele in gesprek met Adam. Op den achtergrond eene hut van boomtakken.

3403 *3.* pag. 61. — Adam en de naast hem nederknielende Eva vinden het lijk van Abel bij zijne kudde.

3404 *4.* pag. 83. — De Wandelende Ziele ontmoet Noach. Op den tweeden grond verschillende dieren; op den achtergrond de berg Ararat, met de Ark op zijn top.

3405 *5.* pag. 105. — Noach geeft aan zijne werklieden bevelen over den bouw der ark.

3406 *6.* pag. 120. — De Zondvloed. Op den achtergrond de drijvende Ark.

3407 *7.* pag. 145. — De wandelende Ziele vindt Simon Cleophas op den top van een berg.

3408 *8.* pag. 157. — Ezau verkoopt zijn recht van eerstgeboorte. Achter hem links twee honden aan den ingang der tent.

3409 *9.* pag. 168. — Op den voorgrond rechts bevinden zich de zonen van Jakob bij hunne kudden en wijzen elkaar den in de verte naderenden Jozef aan.

3410 *10.* pag. 187. — Op den voorgrond links knielen de zonen van Jakob vóór Jozef, die op den tweeden grond rechts zit, omgeven door zijne trawanten; verder achterwaarts links een plein.

3411 *11.* pag. 201. — Mozes, met den herdersstaf onder den linkerarm, staat te midden zijner kudde in de woestijn van Midian.

3412 *12.* pag. 211. — Op den voorgrond het inzamelen van het manna; daarachter de tenten der Israëlieten en Mozes, die het volk wijst op de Wolkkolom.

3413 *13.* pag. 231. — Rechts Elia knielende bij zijn altaar, dat door hemelsch vuur wordt ontstoken; links op den tweeden grond het knielende en toeziende volk, en daarachter op eene hoogte het altaar der Baälspriesters.

3414 *14.* pag. 245. — Hizkia met eenige ruiters vindt het leger van Sanherib geheel gedood ter aarde liggen.

3415 *15.* pag. 260. — Wegvoering der Israëlieten uit Jeruzalem, dat op den achtergrond in vlammen opgaat.

3416 *16.* pag. 277. — Lange optocht der Israëlieten, die onder trompetgeschal uit de Babylonische Gevangenschap terugkeeren.

3417 *17.* pag. 323. — In een verwulf bevinden zich links de herders, rechts Maria en Jozef, rondom de kribbe.

3418 *18.* pag. 346. — Rechts staat Johannes de Dooper en predikt aan den oever der Jordaan voor eene talrijke, aandachtig luisterende menigte.

3419 *19.* pag. 361. — Op den voorgrond de schare, aan wie de apostelen brood uitdeelen; op den achtergrond rechts Jezus, zittende op eene hoogte.

3420 *20.* pag. 374. — Rechts staat Jezus en beveelt Lazarus uit het graf te komen, waaraan deze gehoorzaamt. Hij wordt door de omstanders met gebaren van groote verwondering begroet.

3421 *21.* pag. 387. — Jezus in Gethsemané door de krijgsknechten gevangengenomen.

3422 *22.* pag. 401. — Terugkeer der Joden van den heuvel Golgotha, waarop zich de drie kruisen verheffen.

3423 *23.* pag. 423. — Rechts staat Petrus met eenige volgelingen op de stoep van eene woning en predikt voor de bijeengekomen menigte. Op den achtergrond links eene stad, waarbij een hooge toren.

3424 *24.* pag. 447. — In een verwulf slapen rechts op den voorgrond twee krijgslieden, terwijl Petrus door een engel uit de gevangenis wordt verlost.

3425 *25.* pag. 499. — Op den voorgrond het dooden der Joden door de Romeinen, terwijl daarachter de Tempel door de vlammen wordt vernield.

De volgende drukken zijn alle te Amsterdam:

van 1724 bij de Wed: B. Visscher, Boekverkoopster in de Dirk van Hasselt-steeg.

van 1742 bij Jacob ter Beek, Boekverkoper bezyden de Beurs, in de Gekroonde Bybel.

van 1768 by Kornelis de Veer.

In eene door den verzamelaar Van der Mark te Leiden omstreeks 1760 geschreven lijst van boeken, welke zich bevindt op het Stedelijk Archief te Leiden, wordt behalve de uitgave van 1706 nog eene bij dezelfde uitgevers van 1708 opgegeven. Ook de Heer J. Ph. van der Kellen heeft deze nimmer gezien.

De drukken van 1706 en 1724 zijn met gothische, de latere met latijnsche letters gedrukt.

De 1ste druk is van den 2den te onderkennen, doordat achter N°. 3402 in den gedrukten tekst het door Adam gesprokene aanvangt met eene kapitale *O*, terwijl die later is veranderd in eene kleine letter. Verder is op pag. 83 boven de prent N°. 3403 het cijfer: *1077* in den 1sten druk op het eind van den tweeden regel, in den lateren druk op het begin van den derden regel.

In alle deze drukken komen de prenten onveranderd voor behalve de verandering van het adres i. d. m. van N°. 3401, zijnde in den druk van:

1724 *t'Amsterdam by de Weduwe Barent Visscher.*
1742 *t'Amsterdam by Jacob Ter Beek, Boekverkoper.*
1768 *t'Amsterdam by Kornelis de Veer, Boekverkoper.*

In: *Eusebius Pamfilus, Kerkelyke Geschiedenissen.... vertaald door Abraham Arent vander Meersch.... Te Amsterdam, By F. Houttuyn, Boekverkooper op het Water over de Papen Brug 1749.* 4°, komt op pag. 17 de copie van de tegenzijde voor naar N°. 3417. De voorstelling is aldaar in de breedte grooter gemaakt, tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt.

Deze copie is weder gebruikt in: *Het Leven de Leer en 't Lyden van den Zaligmaker; verhandeld volgens Hesz.... Te Amsterdam, bij J. B. Elwe, 1812.* 12°. Zij heeft dan b. r. b.: *10*, en is van achteren onbedrukt.

417

Adreskaart van Abraham van Wylick te Amsterdam.

*3426 Door Casper Luyken vervaardigd, vermoedelijk omstreeks 1706.

In een lokaal, dat van links door twee vensters wordt verlicht, zijn vijf werklieden bezig met het vervaardigen en opwinden van gouddraad. Door eene open gelaten ruimte in den achterwand ziet men een tweede vertrek met weefstoel, waar de stoffen worden gereed gemaakt door twee arbeiders. Onder aan de prent, op den vloer van het eerstgenoemde lokaal: *Fabriek van Abraham van Wylick, tot Amsterdam. Die ook Fabriceert allerhande Goude Zilvere, en Zyde Stoffen.* — H. 176, B. 279 mm.

Van deze prent is mij slechts 1 exemplaar bekend. Daarop ziet men onder de marge het bovengedeelte van een viertal hoofdletters, die blijkbaar behoord hebben tot een onderschrift, dat vroeger daaronder was gegraveerd, en daar slechts de bovengedeelten der letters meer zichtbaar zijn en de ondermarge van dit exemplaar geheel intact is, blijkt daaruit, dat de eerste Staat of vroegere staten grooter marge hadden en derhalve voor den hierboven beschreven staat het koper verkleind is geworden.

418

Johan Lodewyk Gottfried, De Aanmerkenswaardigste en Alomberoemde Zee- en Landreizen der Portugeezen, Spanjaarden, Engelsen en Allerhande Natiën .... tot Ondekking van de Oost- en Westindiën .... in het Nederduits getrouwelyk overgezet .... 's Gravenhage, by De Wed. Boucquet en Zoonen. Te Leyden by Jan van der Deyster, en De Janssoons van der Aa 1706—1727. 8 dln. folio.

Naaukeurige Versameling der Gedenk-waardigste Zee en Land-Reysen na Oost en West-Indiën .... In het ligt gegeven te Leyden, Door Pieter van der Aa, Boekverkoper in de St. Pieters Koor-steeg, in Plato. 1706—1708. 28 deelen, 29 banden. 8°.

De verschillende reisbeschrijvingen, die Pieter van der Aa had doen vertalen, werden door hem in 1706 gelijktijdig uitgegeven in folio- en in octavoformaat, iedere reis met eigene pagineering. De bedoeling was de folio-uitgave te doen inbinden met bijeenvoeging der verschillende reizen gedaan door ééne zelfde natie, terwijl in de octavo-uitgave alle reizen door elkaar werden opgenomen in chronologische volgorde. Aanvankelijk was de bedoeling in de verzameling ook op te nemen de reizen der Hollanders, doch spoedig werd daarvan afgezien, met het plan daarover een afzonderlijk werk uit te geven. Tengevolge echter van het snelle uitgeven der 8°-editie, werd de folio-uitgave spoedig gestaakt en eerst later weder opgevat en ten einde gebracht.

Het gevolg van een en ander is, dat sommige prenten voor de eerste maal gevonden worden in de folio-, andere in de octavo-uitgave. In het algemeen is de inhoud van beide dezelfde; enkele prenten komen alleen in ééne uitgave voor.

Hierin 1 vignet door Jan Luyken en 20 prenten door Casper Luyken. Deze laatste zijn in de 8°-uitgave van achteren wit en hebben o. r. o. eene aanwijzing; in de folio-editie zijn zij tusschen den tekst gedrukt en daardoor van achteren bedrukt, terwijl de aanwijzingen o. r. o. nog niet aanwezig, of uitgeslepen zijn. — H. 120—126, B. 172—181 mm.

Folio-uitgave. Deel I van de Reizen der Spanjaarden.
1ste Reis van Christoffel Kolumbus. (1706).

*3427 *1.* pag. 43. — Landing van Columbus op Hispaniola, waar de inwoners hem gouden voorwerpen aanbieden. Links op den tweeden grond het oprichten van een kruis aan den zeeoever; daarachter de drie schepen. (1492).

2de Staat: 8°-uitgave, Deel II, pag. 72, met bijvoeging o. r. o.: *A 5*

Reis van Diego de Lepe. (1706).

*3428 *2.* pag. 19. — Op den voorgrond Francisco de Bovadilla, die Columbus in boeien doet slaan. Op den achtergrond links de landing van den Admiraal op S. Domingo; rechts zijne inscheping als gevangene, om naar Spanje gevoerd te worden. (1500).

2de Staat: 8°-uitgave, Deel III, pag. 25, met bijvoeging o. r. o.: *E 2*

FOLIO-UITGAVE. DEEL I VAN DE REIZEN DER FRANCOISEN ENZ.
Reis van J. du Plan Carpin. (1706).

3429 *3.* b. r. b.: *Pag. 1.* — i. r. o.: Vignet. Een groote steen, waarbij links een gewapend, rechts een ongewapend Tartaar staat; vóór deze zit een derde met sikkel en korenschoof; op den achtergrond links de achtervolging van een leeuw door een Tartaarschen ruiter. Op de voorzijde van den steen: *Kaart van Tartaryen. Volgens de Voyagien Gedaan door Iohan du Plan Carpin en Ascelin. Inde Iaaren 1296, 1297, enz.* — o. l. o.: *Uytgevoerd tot Leyden Door Pieter vander Aa. Met Privilegie.* — o. r. o.: *Carpin en Ascelin.*

2de Staat: 8°-uitgave, Deel I, pag. 1, na verwijdering der onderschriften o. l. o. en o. r. o. en vervanging daarvan door: *Carte de la Tartarie, où les chemins sont marquez, faite suivant les Voyages de Jean du Plan Carpin et Ascelin dans ce Pays-là en 1296. 1297, etc. conferée avec d'autres plus recentes. de nouveau mis au jour par Pierre vander Aa. à Leide. Avec Privilege.*

8°-UITGAVE, DEEL III. SCHEEPSTOGTEN NAAR WEST-INDIË. (1706).

*3430 *4.* pag. 79. — Het vervaardigen van kano's door de Indianen door het uitbranden van het inwendige der boomstammen. (1503). — o. r. o.: *F 8*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Spanjaarden.* pag. 47.

3de Staat: in een lateren druk in 8° met bijvoeging i. r. o.: *Manière des Indiens sur la construction de leurs Canoes.* — o. r. o.: *F. 4.*

8°-UITGAVE, DEEL IV. TOGT VAN DE PORRAS. (1706).

*3431 *5.* pag. 26. — Op den tweeden grond een hevig gevecht tusschen den Landvoogd Bartholomeüs Columbus en Francisco de Porras; op den voorgrond links eene kano met drie Indianen. (1504). — o. r. o.: *G 2*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Spanjaarden.* pag. 18.

8°-UITGAVE, DEEL XV. REIS VAN JAN STADEN. (1706).

*3432 *6.* pag. 80. — Dorp der Tuppin-Imbas-Indianen. Verscheidene woningen omgeven door een staketsel; aan den ingang ziet men acht hoofden op staken en in het midden eene ruimte, waar een gevangene wordt gedood. (1547). — o. r. o.: *t*

Deze prent is in de folio-uitgave niet overgenomen.

*3433 *7.* pag. 99. — Een gevangene der Tuppin-Imbas-Indianen staat gebonden te midden zijner vijanden, waarvan één zich gereed maakt, hem het hoofd te verbrijzelen. (1547). — o. r. o.: *x*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 70.

8°-uitgave, Deel XV. Reis van Lerius. (1706).

*3434 *8.* pag. 69. — Het braden op een rooster van de deelen van een lijk en het verslinden daarvan door de menscheneters in Brazilië. (1556). — o. r. o.: *c 2*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 38.

*3435 *9.* pag. 155. — Rouwbetoon en begrafenis bij de Indianen in Brazilië. Op den voorgrond de nederhurkende vrouwen. (1556). — o. r. o.: *c 5*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 84.

8°-uitgave, Deel XX. Reis van Candisch. (1706).

*3436 *10.* pag. 5. — Ontmoeting met zeeleeuwen in Port Desiré in Brazilië. (1586). — o. r. o.: *P 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 3.

*3437 *11.* pag. 12. — Woningen en kano's der Indianen te Moremoreno. Links op den achtergrond de Engelsche schepen. (1587). — o. r. o.: *P 2*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 7.

*3438 *12.* pag. 25. — Aankomst van Candish aan de Ladrones Eilanden, waar de inboorlingen hem met kano's te gemoet komen. (1587). — o. r. o.: *P 3*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 15.

*3439 *13.* pag. 33. — De vrouwen van den Koning van Java doorsteken zich na zijn overlijden. Op den tweeden grond wordt het lijk verbrand. (1587). — o. r. o.: *P 4*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 21.

8°-uitgave, Deel XXI. Reis van W. Raleigh. (1706).

*3440 *14.* pag. 4. — Raleigh verovert de stad S. Joseph op Trinidad op de Spanjaarden en neemt den bevelhebber Berreo gevangen. (1595). — o. r. o.: *h 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 7.

*3441 *15.* pag. 7. — Voorbereidsels voor een drinkgelag met den Koning van Guana. (1595). — o. r. o.: *h 2*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 9.

*3442 *16.* pag. 12. — Bewaring der geraamten van de hoofden der Indianen aan de Orinoco. Woningen op staken boven het water aldaar. (1595). — o. r. o.: *h 3*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 13.

*3443 *17.* pag. 15. — Het verslinden van een neger door eene groote slang in de Orinoco. (1595). — o. r. o.: *h 4*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 15.

*3444 *18.* pag. 21. — Gesprek van Raleigh met den Koning van Aromaya vóór zijne tent. (1595). — o. r. o.: *h 5*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 19.

8°-UITGAVE, DEEL XXIII. REIS VAN JOHAN SMITH. (1707).

*3445 *19.* pag. 160. — Jachtvermaak in Virginië. Op den voorgrond links een hert met zeer breede horens, op den tweeden grond rechts drie Indianen bezig met visschen; aan de overzijde der rivier een aantal anderen, die de herten in het water jagen en aldaar afmaken. (1608). — o. r. o.: *Y 2*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 85.

8°-UITGAVE, DEEL XXV. REIS VAN JOHAN SMITH. (1707).

*3446 *20.* pag. 3. — Het zien van eene zeemeermin in Nieuw Engeland. Op den achtergrond de kust en de daarbij liggende Engelsche schepen. (1614). — o. r. o.: *Y 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Engelsen.* pag. 3.

*3447 *21.* pag. 33. — Ontvluchting van Smith uit zijne gevangenschap in een roeibootje aan de Fransche kust. (1615). — o. r. o.: *Y 8*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Engelsen.* pag. 19.

Daarenboven bevinden zich in dit werk nog verschillende prenten, die hoogstwaarschijnlijk naar teekeningen van Casper Luyken door anderen zijn vervaardigd. Zonder de teekenigen te kennen is dit zeer bezwaarlijk aan te geven, omdat ook J. Goeree voor deze uitgave gewerkt heeft, en zijne gravures gemaakt heeft zoowel naar zijne eigene teekeningen, als naar die van Luyken, en deze laatste daarbij veel van het kenmerkende verloren hebben.

8°-UITGAVE, DEEL VII. REIS VAN PEDRARIAS DAVILA. (1706).

1. pag. 121. — Gevecht der Kastilianen onder Gonzales de Badajos tegen de Indianen onder den Cacique Parizao Pariba. (1515). — o. r. o.: *L 6.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Spanjaarden.* pag. 70.

8°-UITGAVE, DEEL VII. REIS VAN F. H. DE CORDUA. (1706).

2. pag. 31. — Onthoofding te Dariën van Vasco Nunez. (1517). — o. r. o.: *M 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Spanjaarden.* pag. 19.

3. pag. 81. — Menschenoffers op het Isla de Sacrificios, bijgewoond door Jean de Gryalva. (1518). — o. r. o.: *M 3*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Spanjaarden.* pag. 47.

8°-UITGAVE, DEEL VIII. REIS VAN FERNANDES CORTES. (1706).

4. pag 51. — Cortez doet de afgoden omwerpen in den tempel op het eiland Cozumel. (1519). — o. r. o.: *A 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Spanjaarden.* pag. 27.

8°-UITGAVE, DEEL IX. REIS VAN PANFILIO DE NARVAEZ. (1706).

5. pag. 77. — Strijd van Narvaëz en Cortez en hunne volgers in een huis. (1520). — o. r. o.: *C 3*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Spanjaarden.* pag. 41.

8°-UITGAVE, DEEL IX. REIS VAN LUCAS VASQUEZ D'AYLLON. (1706).

6. pag. 91. — Aanbidding der afgoden op het eiland Chicora. (1520). — o. r. o.: *C 4*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Spanjaarden.* pag. 49.

8°-UITGAVE, DEEL XI. REIS VAN GIL GONZALES DAVILA. (1706).

7. pag. 6. — Moordaanslag op Christoffel d'Olide door zijne drie gevangenen, terwijl hij het avondeten gebruikt. (1524). — o. r. o.: *G 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II, *Spanjaarden.* pag. 9.

8°-UITGAVE, DEEL XI. REIS VAN GARCIA JOFRE DE LOYASA. (1707).

8. pag. 41. — Bezwaarlijke tocht van het leger van Cortez door het gebergte. (1525). — o. r. o.: *b 3*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Spanjaarden.* pag. 23.

9. pag. 70. — Strafoefening aan de samenzweerders tegen Alonso d'Estrada, die gehangen en verminkt worden. (1525). — o. r. o.: *b 4*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Spanjaarden.* pag. 37.

8°-UITGAVE, DEEL XIII A. REIS VAN NUNO DA CUNTRA. (1706).

10. pag. 319. — Verovering van het kamp van Badur Chan, Koning van Guzeratte door den Groot-Mogol Omaum Patxiah. (1535). — o. r. o.: *G gg 7*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Portugysen.* pag. 171.

8°-UITGAVE, DEEL XIII B. VERVOLG REIS N. DA CUNTRA. (1706).

11. pag. 49. — De Assadachan in Dekan knielt voor den Hidalchan en biedt hem 200.000 gouden pardo's aan. (1536). — o. r. o.: *H hh 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Portugysen.* pag. 27.

12. pag. 121. — De Koning van Cambaya bezoekt de vesting Dio en wordt ontvangen door Manuel de Souza met zijne troepen. (1536). — o. r. o.: *H hh 2*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Portugysen.* pag. 65.

13. pag. 142. — Dood van Manuel de Souza te Dio in een scheepstrijd. (1537). — o. r. o.: *H hh 3.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Portugysen.* pag. 77.

14. pag. 227. — Martin Alfonso de Souza met de zijnen in hun verblijf aangetast door het leger van den Koning van Bengalen. (1538). — i. r. m.: *H hh 4*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Portugysen.* pag. 121.

15. pag. 295. — Het lijk van Cachil Daiolo, Koning van Tidore, weggevoerd uit den strijd tegen Antonio Galvaon. (1538). — o. r. o.: *H hh 6*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Portugysen.* pag. 159.

8°-UITGAVE, DEEL XVI. REIS VAN R. DE LAUDONNIERE. (1706).

16. pag. 81. — Opoffering van den eerstgeboren zoon aan den Koning van Florida. (1564). — o. r. o.: *25*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 61.

8°-UITGAVE, DEEL XVII. REIS VAN LEENDERT ROUWOLF. (z. j.)

17. pag. 24. — Badhuis te Tripoli. Op den voorgrond de toepassing der verschillende vormen van massage. (1573). — o. r. o.: *Rouwolf. Pag. 24.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 13.

18. pag. 123. — Vestiging der arme Mooren nabij Aleppo in een bosch bij eene rivier. (1574). — b. r. b.: *Rouwolf. Pag. 123.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 63.

19. pag. 137. — De Mooren nabij Aleppo komen zwemmende om brood bedelen. (1574). — o. r. o.: *Rouwolf. Pag. 137.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 71.

20. pag. 207. — Strijd van Rouwolf met zijn geleider te midden eener hevige sneeuwbui op het Taurische gebergte. (1575). — o. r. o.: *Rouwolf. Pag. 207.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 107.

21. pag. 300. — Het Visbaram-feest in Turkije. (1575). — i. r. o.: *Rouwolf. Pag. 300.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Francoisen enz.* pag. 155. — Niet tusschen den tekst gedrukt, maar ingevoegd en van achteren onbedrukt. — Bijgevoegd i. r. b.: *Pag. 155*

8°-UITGAVE, DEEL XVII. REIS VAN MARTIN FROBISHER. (1706).

22. pag. 63. — Reparatie der schepen op Beste Blessings Eiland. (1578). — i. r. o.: *Frobisher. Pag. 63.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 33.

8°-UITGAVE, DEEL XVIII. REIS VAN CASPER BALBY. (1706).

23. pag. 36. — Het oplaten van postduiven van Balsora naar Babel. Rechts op den tweeden grond een waterwiel. (1579). — i. r. o.: *e 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 19. De aanduiding i. r. o. is niet uitgeslepen.

8°-UITGAVE, DEEL XIX. REIS VAN MICHIEL HEBERER. (1706).

24. pag. 40. — Gevangenis der Christenslaven te Alexandrië. (1582). — o. r. o.: *Heberer. Pag. 40.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 23.

25. pag. 90. — Binnenplein der gevangenis te Alexandrië. Bezoek van een Turkschen profeet. (1582). — o. r. o.: *Heberer. Pag. 90.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 39.

26. pag. 164. — Strafoefening te Constantinopel aan een Griek en eene Turkin, die in ongeoorloofde betrekking samen geleefd hadden. Hij wordt aan een ijzeren haak gehangen, zij verdronken. (1582). — o. r. o.: *Heberer. Pag. 164.*

2[de] Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 87.

8°-UITGAVE, DEEL XXII. REIS VAN NICOLAUS SCHMIDT. (z. j.)

27. pag. 49. — Strafoefening te Constantinopel aan een bakker, die slecht gewicht had geleverd, en aan een nalatigen schuldenaar. De eene wordt met een bord om den hals rondgevoerd, de andere moet bedelen, terwijl hij een zwaren ketting draagt. (1610). — o. r. o.: *N. Schmidt. Pag. 49.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 27.

8°-UITGAVE, DEEL XXIII. REIS VAN JOHAN SMITH. (1707).

28. pag. 156. — Afbeelding van negen personen uit Virginië op twee rijen boven elkaar, met aanwijzingen *A—I* (1609). — o. r. o.: *Y. 1.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel I. *Engelsen.* pag. 81.

8°-UITGAVE, DEEL XXVI. REIZEN NAAR DE TARTERS. (z. j.)

29. pag. 6. — Nogaïsche Tartaren, hunne woningen, kudden en levenswijze. (1633). — o. r. o.: *a. 1.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 5.

30. pag. 19. — Huwelijk der Nogaïsche Tartaren, ten overstaan van den vader, die te midden der staande leden van het gezin zit. (1633). — o. r. o.: *a. 2.*

Deze prent is in de folio-uitgave niet overgenomen. In sommige exemplaren is die ingevoegd en alsdan van achteren onbedrukt. — o. r. o.: *Pag. 11.*

31. pag. 33. — Rooftocht der Tartaren, die groote kudden buit maken, terwijl op den achtergrond nog gevochten wordt. (1633). — o. r. o.: *a. 3.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 19.

32. pag. 41. — Dadian, Vorst van Mingrelië, verstoot zijne gemalin en doet aan zijn Grootvizier den neus afsnijden. (1633). — i. r. o.: *a. 4.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 25.

33. pag. 47. — Kleeding en feestmaal der Mingreliërs. (1633). — o. r. o.: *a. 5.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 29.

34. pag. 51. — Straffen en godsoordeel bij de Mingreliërs. (1633). — o. r. o.: *a. 6*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 31.

8°-UITGAVE, DEEL XXVII. AANTEEKEN: V. HIER: LOBO. (1707).

35. pag. 48. — Voorstelling van den reusachtigen Condor in Abyssinië en van het vangen van apen. (1636). — o. r. o.: *Lobo. Pag. 48.*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 3.

8°-UITGAVE, DEEL XXVII. REIS VAN MANUEL D'ALMEIDA. (1707).

36. pag. 25. — Lijkplechtigheden en weeklagen in Abyssinië. (c[a] 1640). — o. r. o.: *Almeida. Pag. 25.*

Deze prent is in de folio-uitgave niet overgenomen.

8°-UITGAVE, DEEL XXVII. REIS VAN MR T. S. (1707).

37. pag. 25. — Landing en mishandeling der gevangenen te Algiers. (1648). — o. r. o.: *(m) 1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Engelsen.* pag. 7.

38. pag. 85. — Doodstraffen der Turken te Climsan. (1650). — o. r. o.: *(m) 2.*

2[de] Staat: folio-uitgave, Deel II. *Engelsen.* pag. 43.

8°-UITGAVE, DEEL XXVII. — REIS VAN GALLONYE. (z. j.)

39. pag. 39. — Straf van een slaaf, die had pogen te ontvluchten. (1670). — o. r. o.: *C. 2.*

2[de] Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 21.

8°-UITGAVE, DEEL XXVIII. REIS VAN O. F. V. D. GREUBEN. (1707).

40. pag. 15. — Ontvangst van den reiziger in eene negerij op Sierra Leona, waar hij de bewoners door fluitspel in verrukking brengt. (1682). — o. r. o.: * *1*

2de Staat: folio-uitgave, Deel II. *Francoisen enz.* pag. 9.

Alvorens in den 2[den] staat te worden afgedrukt in de folio-uitgave der *Zee- en Land Reysen,* waren na uitslijping der aanduidingen o. r. o. en na bijvoeging van Fransche onderschriften reeds gebruikt in: *Vander Aa, Galerie Agréable du Monde, 1710*: N°. 3400, 3432, 3433, 3435—3438, 3441—3443.

419

Twee prenten door Casper Luyken, waarschijnlijk bestemd geweest voor Boek N°. 418.

In de verzameling Van Eeghen bevinden zich twee prenten, waarvan mij geene andere afdrukken bekend zijn, doch die, geheel in formaat en behandeling overeenstemmende met N°. 3427, 3428 en 3431, zeer waarschijnlijk bestemd waren, in: *Gottfried, Zee- en Land Reizen* te worden opgenomen. — H. 123, B. 172—176 mm.

*3448 *1.* Rechts op den voorgrond Columbus afscheid nemende van den Koning en de Koningin van Spanje, die naast elkaar onder een troonhemel staan. Op den tweeden grond rechts de wachthebbende soldaten; links twee ruiters, die zich naar den achtergrond begeven, waar men eene versterkte havenstad ziet en de drie schepen, waarheen verscheidene bootjes nog personen en voorraden brengen.

*3449 *2.* Groote zaal met drie vensters, waar een tiental personen in Spaansch kostuum rondom den disch zijn vereenigd en door vier dienaren worden bediend. Eén der personen heeft een rond voorwerp vóór zich op tafel. Kennelijk is dit de afbeelding van den maaltijd, waarbij Columbus het ei op tafel deed staan, doch dit laatstgenoemde feit wordt veel duidelijker gezien op de prent, die zich bevindt op pag. 19 van de 1ste Reis van Christoffel Columbus, 1492 in de folio-uitgave, Deel I van de Reizen der Spanjaarden, en die niet door C. Luyken is vervaardigd. Vermoedelijk is die afbeelding toen gebruikt in plaats van N°. 3449.

420

Nederlandsche Reisen tot Bevordering van den Koophandel.... Te Amsterdam bij Petrus Conradi. 1784. 14 dln. 8°.

Hierin komen voor de 1ste maal voor twee prenten, door Casper Luyken blijkens de behandeling ongeveer 1706 vervaardigd en welke zeer mogelijk behoorden onder de »veele nieuwe Kopere Konst-platen, die reets in staat zijn om gedruckt te worden" volgens het *Na-berigt aan den Leser* in Deel XXVIII van de 8°-uitgave der *Zee- en Land Reysen*, en die bestemd waren tot versiering van de door Pieter van der Aa uit te geven *Reys-Togten der Hollanders.*

Deel VII.

*3450 *1.* pag. 126. — i. d. m.: *Schermutzeling tegen eenige Wilden.* — Zeekust, waar op den voorgrond links eenige naakte inboorlingen met hunne pijlen trachten de landing te beletten van eene boot aan het strand op den tweeden grond. Verder achterwaarts een viertal groote schepen, welker bemanning in verscheidene sloepen naar wal roeit. — H. 123, B. 176 mm.

Deel XIII.

*3451 *2.* pag. 96. — i. d. m.: *Afbeelding van Serinhaim in Brazil.* — Heuvelachtig landschap. Op den voorgrond links eene afdeeling militairen, rechts een ossekar; meer naar achteren links een gebouw, waarop een kruis; verder in het midden een groot kruis voor aanbidding bestemd, en rechts eene door staketsels omgeven verzameling huizen. — H. 135, B. 235 mm.

1707

421

Thomas van Kempen, Naavolging van Jesus Christus. Naar de Fransche uitbreiding van den Heer Pierre Corneille, In Nederduitsche dichtmaat gebragt. Te Amsterdam, Gedrukt voor het Kunstgenootschap (Nil Volentibus Arduum) en te bekomen by de Erven van J. Lescaille, enz. Met Privilegie. 1707. 8°.

3452 Titelprent.

Rechts gaat Jezus aan het hoofd zijner discipelen en wendt zich om, om een jongen man toe te spreken, die zich een kruis op den schouder legt en met den voet de wereldbol afstoot. Achter hem is een tweede bezig zijn kruis op te tillen. — i. d. m., door randlijnen omgeven: *Thomas à Kempis, Naavolging van Christus.*

i. r. o.: *J. Luyken inv. et fec.* — H. 118, B. 94 mm.

In den 2[den] druk bij denzelfden uitgever, 1716, is dezelfde titelprent gebruikt. Aldaar is de door randlijnen omgeven plaats, waar de titel op is aangebracht, geheel bedekt met loodrechte lijnen.

422

La Sainte Bible, qui contient le Vieux et le Nouveau Testament.... Avec des Préfaces particulieres.... par David Martin. A Amsterdam, Chez Henry Desbordes, Pierre Mortier, Pierre Brunel, Libraires. MDCCVII. 2 dln. folio.

Hierin 3 kaarten met vignetten door Jan Luyken.

Deel I.

3453 *1.* b. r. b.: *Nehemie Chap. III.* — i. r. o.: *3* — Rand van 12 afbeeldingen, onderling afgescheiden door 2—3 mm. breede strooken, rondom een plattegrond van Jerusalem, die door een ander vervaardigd is. De vermelding van het voorgestelde is aangebracht op die strooken.

Boven links: *l'Arche de l'Alliance.* — De Ark des Verbonds, waarheen de Hoogepriester zich van links begeeft met eene offerschaal in de hand. — H. 67, B. 61 mm.

middenin: Opschrift in de lucht: *Le Temple de Salomon* — Voorstelling van den gevel des Tempels met galerijen aan beide zijden. Oorspronkelijk schijnt de bedoeling te zijn geweest, deze afbeelding te doen strekken over de volle breedte, immers zoowel i. r. o. van de afbeelding links, als i. l. o.

van die rechts ziet men de niet uitgeslepen voortzetting der galerijen. — H. 67, B. 292 mm.

rechts: *Les Bêtes du Sacrifice.* — Rechts staat de priester nevens een rund en met een korf, waarin zich duiven bevinden, aan den arm. Vóór hem een bok en drie schapen; daarachter nog eenige priesters. — H. 67, B. 61 mm.

Links boven: *Le Chandelier d'Or.* — Naast den zevenarmigen kandelaar staat rechts een priester, terwijl een tweede links knielt om de lamp met olie te vullen. — H. 79, B. 61 mm.

Links beneden: *Le Roy Salomon.* — In koninklijk gewaad naar rechts gekeerd, met den schepter in de rechterhand en de linkerhand op de borst. — H. 125, B. 61 mm.

Rechts boven: *L'Autel d'Or des Parfums.* — Rechts staat de Hoogepriester en werpt reukwerk op het brandende altaar, waarvan de voorzijde de symbolen der vier Evangelisten vertoont. — H. 79, B. 61 mm.

Rechts beneden: *Le Souverain Sacrificateur.* — De Hoogepriester naar links gekeerd, in groot ornaat en met een wierookvat in de hand. — H. 125, B. 61 mm.

Beneden links: *Les Vaisseaux Sacrez.* — Op den voorgrond rechts reinigen eenige Levieten het vaatwerk des Tempels; links meer achterwaarts het brandaltaar. — H. 73, B. 61 mm.

daarnaast: *La Mer d'Airain.* — De Koperen Zee, gedragen door twaalf koperen runderen, staande in het Voorhof des Tempels en omgeven door tempeldienaars. — H. 73, B. 96 mm.

in het midden: *La Table des Pains de proposition.* — Rechts staat een priester en wijst op de Tafel der Toonbrooden. — H. 73, B. 100 mm.

daarnaast: *L'Autel des holocaustes, & une des Cuves à se laver.* — Het groote Altaar, waartoe eene trap toegang verleent, in het Voorhof des Tempels. — H. 73, B. 96 mm.

rechts: *Les Préparatifs des Sacrifices.* — Verscheidene tempeldienaren rondom eene tafel, waarop de offers worden in stukken gehakt. — H. 73, B. 61 mm.

De geheele kaart is H. 360, B. 436 mm.

Nog bevindt zich in dit deel de — *Carte de la Situation du Paradis Terrestre;* — i. r. b.: *Genese Chap. III.* — i. r. o.: *2* — welke een vignet heeft, dat eene copie is van dezelfde zijde naar N°. 2657.

DEEL II.

3454 *2.* i. r. b.: *St. Matthieu Chap. I.* — i. r. o.: *4* — i. l. b.: Vignet, voorstellende een grooten steen, waarvan de voorzijde het opschrift draagt: *Carte de la Terre Sainte Divisée selon les douze Tribus d'Israel. où sont Exactement Marquez les Voyages de Iesus-Christ. &c.* Links van dien steen onder een palmboom staat Jezus, die gevolgd wordt door de apostelen en aan wiens voeten eene vrouw knielt. Op den voorgrond ligt een zieke, terwijl van rechts andere lijders komen aanloopen of worden gedragen, alle biddende om hulp. Bovenop den steen bevinden zich drie met aandacht toeziende personen en meer achterwaarts nog een viertal.

3455 *3.* i. r. b.: *St. Luc Chap. I.* — i. r. o.: *5.* — Vignet beneden over de volle breedte. Links Matthëus en Markus ter weerszijden van een medaillon met voorstelling van de Aanbidding der Herders; rechts Lukas en Johannes evenzoo bij de voorstelling der Kruisiging. In het midden de Opstanding uit het graf, waarbij links een engel zit, terwijl aan beide zijden de verschrikte wachters liggen. Meer achterwaarts links de drie vrouwen, die zich naar het graf begeven; rechts de ontmoeting van Jezus met Maria Magdalena onder een palmboom. Onder het vignet in het midden: *Le Pais de Canaan traversé par N. S. Iesus Christ, et par ses Apostres.*

423

Téatre de la Guerre sur le Rhein, Moessele, Mayn, le Necker Meuse, et le Pais aux Environ.

*3456 Groot vignet voor eene kaart door Casper Luyken, waarschijnlijk ongeveer 1707 vervaardigd.

Rechts geeft een bevelhebber te paard zijne bevelen aan drie krijgslieden te voet; achter deze ziet men twee ruiters en een kampement, en daarboven in de lucht vliegende: Mars, de Faam blazende op eene bazuin, waarvan het doek voorzien is van den rijksadelaar, en een engeltje, dat het symbool der Eeuwigheid vasthoudt. Op den voorgrond vóór den bevelhebber ligt een gedoode ruiter met zijn paard; de tweede grond naar links vertoont eene batterij in werking en het optrekken van troepen te paard en te voet ter bestorming van de kleine vesting, welke nog meer achterwaarts is afgebeeld aan den oever van eene sterk kronkelende rivier, aan weerszijden waarvan troepen zijn opgesteld. De voorstelling wordt beneden afgesloten door eene rechte lijn, voorzien van eene nabootsing van franje. Boven in het midden houden vier engeltjes een velum vast, waarop: *Téatre de la Guerre Sur le Rhein, Moessele, Mayn, le Necker Meuse, et le Pais aux Environ* — i. l. o.: *Se vend a Amsterdam Chez Pierre Mortier. Avec Privilege.*

i. r. o.: *C Luyken f* — H. 288, B. 460 mm.

2de Staat.

Het vignet vergroot door bijvoeging aan de linkerzijde van eene voortzetting der voorstelling. Op den voorgrond een boom en daarachter op den tweeden grond achter de twee standaarden der ruiters een trompetter en een aantal soldaten; verder achterwaarts troepen in aansluiting aan die, welke zich langs de rivier vertoonen. Op het velum ontbreken de zes laatste woorden achter *Necker.* Vóór den boom staat een groote steen, aan den voet waarvan een kanon, kogels, kettingkogels, wisschers en een kruitvat zijn afgebeeld, en achter dit laatste eene naar rechts gerichte vlaggentropee, door welke het adres i. l. o. van de oorspronkelijke prent wordt bedekt. Op de voorzijde van den steen: *Heroï Virtute et Fortuna clarissimo Gallorum Debellatori timendo: cui Candide et Constanter agere, est perpetuo triumphare, Carolo Primo, Landgr. Hassiae, Princ Hersfeldiae, &c. &c. hunc Martis Campum Danubio atque Rheno Nobilissimis Fluviis Prae-*

cinctum Submisse dicat atque consecrat Petrus Mortier. — Daaronder op het voetstuk: *Amstelaedami Apud Petrum Mortier Cum Privileg. Ordin. Holl. et Westfris.*

Het nieuwe stuk H. 417 mm., het geheele vignet B. 578 mm.

1708

424

Gueudeville, Atlas Historique ou nouvelle Introduction A l'Histoire .... 7 dln. folio.

Uitgegeven zijn:

Deel I	A Amsterdam, Chez François L'Honoré & Compagnie Près la Maison de Ville.	MDCCV.
Deel II	A Amsterdam, Chez les Freres Châtelain Libraires, Près de la Maison de Ville.	MDCCVIII.
Deel III	(Tom. II, Seconde Partie) Als boven.	MDCCVIII.
Deel IV	Als boven.	MDCCXIV.
Deel V	A Amsterdam, Chez L'Honoré & Châtelain Libraires	MDCCXIX.
Deel VI	Als boven.	MDCCXIX.
Deel VII	Als boven.	MDCCXX.

Hierin 7 nieuwe prenten door Casper Luyken. — N°. 3457 cirkelvormig, middellijn 65 mm.; de andere H. 101—105, B. 150—162 mm.

DEEL III.

Drie voorstellingen naast elkaar boven aan het blad: *Carte des Prérogatives des Rois et de la Noblesse d'Angleterre .... Tome 2. N°. 51.*

Middenin:

*3457 *1.* Omschrift: *La Reine Creant un Chevalier de la Iarretiere.* — Links op den voorgrond drie ridders, die toezien; rechts meer achterwaarts Koningin Anna gereed, met het zwaard den nieuwen ridder aan te raken, die echter met den rug naar haar toe geknield ligt.

Links van de middenvoorstelling:

*3458 *2.* Zinnebeeldige voorstelling. Links Hercules met zijne knots en de drie gouden appelen der Hesperiden, voorstellende de Deugd, en daarnaast eene vrouw met speer en lauwerkrans en met het beeld van Minerva in de hand, voorstellende de Adel. Rechts bevinden zich de Moed, als eene vrouw, die een stier zonder moeite tegenhoudt, en de Roem, als eene vrouw met een standaard in de ééne en eene obelisk in de andere hand.

Rechts van de middenvoorstelling:

*3459 *3.* Zinnebeeldige voorstelling. Middenin zit de Adel, als eene vrouw met een schepter en eene ster boven het hoofd. Links staan de Waakzaam-

heid met een zandlooper en een haan, en de Volharding met eene lamp; rechts bevinden zich de Dapperheid als een jong man, steunende op een leeuw, de Voorzichtigheid als eene vrouw met een spiegel en een hert, en de Weldadigheid, die hare gaven aan twee kinderen uitdeelt.

Twee voorstellingen boven aan het blad: *Carte du Gouvernement Militaire d'Angleterre .... Tome 2. N°. 52*

Links:

*3460 *4.* Zinnebeeldige voorstelling: Engeland als een jong Romeinsch man, met lauweren gekroond. Links Herkules, steunende op een hert en een draak verslaande, en Mercurius en Pegasus; rechts Minerva en een jongeling met den palm der overwinning.
i. l. o.: *C. L. fecit*

Rechts:

*3461 *5.* Zinnebeeldige voorstelling. Middenin Mars tusschen Bellona en Neptunus. Aan weerszijden bevinden zich twee vrouwen: links de Monarchie met drie schepters, en de Aristocratie, met een pijlbundel; daarachter een oprukkend leger; rechts de Democratie met een granaatappel en aan hare voeten een zak graan, en de Eendracht, met eene vlammende schaal en een hoorn des overvloeds; daarachter eene vloot.

Twee voorstellingen boven aan het blad: *Nouvelle Carte du Gouvernement Civil d'Angleterre .... Tome 2. N°. 53.*

Links:

*3462 *6.* Zinnebeeldige voorstelling. De Vrijheid, met schepter en hoed in de hand en eene kat naast zich, wordt vergezeld door de Scheepvaart met landkaart en scheepsmodel, door de Gerechtigheid met zwaard en weegschaal, door de »Rustigheid" steunende op een olifant, en door de Vaderlandsliefde, een gewapend jongeling.

Rechts:

*3463 *7.* Zinnebeeldige voorstelling. Links zit Engeland op een wolkentroon; zij wordt door een engeltje gekroond en is gereed uit haren hoorn des overvloeds mede te deelen aan de haar omringende personen. Tegenover haar staat de Koophandel, eveneens met een hoorn des overvloeds en met eene kaart van Amerika in de hand. Middenin, meer naar achteren, zit de Natuurwet bij den ingang van een tuin en met een papier in de hand, waarop: *Aequa lance*; geheel op den achtergrond de Parnassus met den Pegasus.

Behalve deze prenten bevat dit werk nog verschillende copiën naar prenten van Luyken.

DEEL I.

b. r. b.: *N°. 9* Beneden links: *Triomphe des Anciens Romains*; copie, met vele veranderingen gevolgd naar N°. 1588: Keizerlijke Zegepraal.

b. r. b.: *N° 9* Beneden rechts: *Leur Pompe dans les Ieux et Ceremonies*; copie, met vele veranderingen gevolgd naar N°. 1590: De Sleep gaande na de renbaan.

Deel V.

b. r. b.: *Tom: V. N°. 14. Pag. 40.* Links, copie van de tegenzijde naar N°. 1736: Turksche mannen.

b. r. b.: *Tom: V. N° 14. Pag. 40.* Rechts, copie van de tegenzijde naar N°. 1737: Turksche vrouwen.

b. r. b.: *Tom: V. N°. 24. Pag. 52.* Beneden links: *Nef de l'Eglise du Saint Sepulchre.*, copie van dezelfde zijde naar N°. 1746 met veranderde figuren.

b. r. b.: *Tom: V. N° 24. Pag. 52* Beneden rechts: *Choeur de l'Eglise du Saint Sepulchre.*, copie van dezelfde zijde naar N°. 1747 met veranderde figuren.

b. r. b.: *Tom: V. N°. 25. Pag. 52* Op de afbeelding van Bethlehem de copie van de tegenzijde naar de groepen reizigers op N°. 1058 en 1059.

b. r. b.: *Tom: V. N° 35. Pag. 110* Beneden in het midden: *Maniere dont le Roi se pese.*, copie van de tegenzijde naar de hoofdgroep op N°. 1091.

b. r. b.: *Tom: V. N° 58. Pag. 176* Boven in het midden: *Veue de Siam* — Eenigszins gewijzigde copie van de tegenzijde naar N°. 912.

b. r. b.: *Tom: V. N° 58. Pag. 176.* Boven links: *Ballon du Roy a 120 rameurs.* Copie van de tegenzijde naar N°. 914.

b. r. b.: *Tom: V. N° 58. Pag. 176:* Boven rechts: *Pagode de Siam.* Copie van de tegenzijde naar N°. 913.

b. r. b.: *Tom: V. N° 58. Pag. 176.* Beneden links: *Ballon des Gentils Hommes.* Copie van de tegenzijde naar N°. 916.

Deel VI.

b. r. b.: *Tom: VI N° 17. Pag. 74.* Beneden: *Le Fort des Hollandois au Cap de bonne esperance.* Verkleinde copie van dezelfde zijde naar N°. 911.

b. r. b.: *Tom: VI. N° 24. Pag. 94.* Boven links: *Boeufs sauvages du Canada.* Verkleinde copie van de tegenzijde naar N°. 1615.

b. r. b.: *Tom: VI N° 24. Pag. 94.* Boven rechts: *Saut ou Chute d'eau de Niagara.* Verkleinde copie van de tegenzijde naar N°. 1614.

Deel VII.

b. r. b.: *Tom: 7. N°. 37. Carte pour conduire a l'Intelligence de la Table....* Op één blad bij elkaar de copiën van dezelfde zijde naar N°. 3293—3344, met

weglating van de aanduiding der kaartenkleuren en van de gordijnvormige versiering op zijde van het onderschrift, dat zelf ook gewijzigd is. De volgorde is eene geheel andere en thans aldus: N°. 3297, 3304, 3342, 3323, 3318, 3308, 3322, 3334, 3298, 3293—3295, 3299—3301, 3305, 3332, 3333, 3296, 3302, 3303, 3335—3341, 3344, 3343, 3319—3321, 3325—3327, 3331, 3306, 3307, 3324, 3328—3330, 3309—3317.

Van de *Gallerie Historique* bestaat een latere druk, waarvan Deel I in 1713 uitkwam bij Freres Chatelain en Deel VII in 1732 bij Zacharie Chatelain. In dezen laatsten druk komt de copie naar N°. 3293—3344 opgesneden voor.

Van Deel I verscheen weder een druk in 1739 bij Zacharie Chatelain. Aldaar heeft de copie naar N°. 1588 en 1590 b. r. b.: *N°. 17.*

425

Jan Luiken, Beschouwing der Wereld, Bestaande in Hondert konstige Figuuren, Met Godlyke Spreuken En Stichtelyke Verzen. Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz, en K: vander Sys, Boekverkoopers in de Beurs-straat, in de drie Raapen, 1708. 8°.

Hierin 1 nieuwe titelprent door Jan Luyken, en 100 copiën van dezelfde zijde naar de prenten N°. 2462—2561 uit de *Ethica Naturalis*; deze zijn tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt. — De titelprent is H. 133, B. 85 mm., de andere H. 85, B. 79 mm.

3464 Titelprent.
Op een voetstuk is de aardglobe geplaatst, waarop behalve de aardrijkskundige aanwijzingen ook bij wijze van een vignet zijn afgebeeld een mensch met allerlei dieren en vogels rondom een opschrift: *Beschouwing der werelt.* Daarachter staat een engel, die met de linkerhand naar de globe wijst en met de rechterhand naar boven, waar men een vijftal cherubijnen in eene wolk ziet. Links zijn vier vrouwen, de eene, op den voorgrond gezeten met een aantal boeken en rollen bij zich, luistert naar de aanwijzingen van de achter haar staande vrouw betreffende de afbeeldingen van de hemellichamen, die voorkomen op een groot vel papier, dat over de globe hangt; meer achterwaarts nog twee vrouwen in gesprek onder een palmboom. Rechts zit eene vrouw, die in de rechterhand een hart opheft, waarin zich een oog bevindt; daarachter nog twee vrouwen. Opschrift op het voetstuk: *Beschouwing der Wereld, door Jan Luiken.* — i. d. m.: *Te Amsteldam, by de Wed^e P: Arentz, en K: van der Sys.*
o. r. o.: *J. L. fe.*

De copiën hebben bovenaan het opschrift en een korte spreuk in de Hollandsche taal en verder bijschriften, bestaande uit een gedicht en uit

teksten. De meeste zijn verkleind en met weglating van een gedeelte der voorstelling aan éénе der beide zijden overgenomen.

1. pag. 2. — *De Zon.* — *Hoe veel schoonder den oorspronk.* Naar N°. 2462.
2. pag. 6. — *De Maan.* — *Niet als den Dag!* Naar N°. 2463.
3. pag. 10. — *De Sterren.* — *Het werk pryst de Meester.* Naar N°. 2464.
4. pag. 14. — *De Wolken.* — *Zy belooven lief of leed.* Naar N°. 2469.
5. pag. 18. — *De Lucht.* — *Wie kan ze missen.* Naar N°. 2466.
6. pag. 22. — *Het Vuur.* — *Wacht u.* Naar N°. 2465.
7. pag. 26. — *Het Water.* — *Enkelt is't Doorluchtig.* Naar N°. 2467.
8. pag. 30. — *De Aarde.* — *Om 't geen hy voort brengt.* Naar N°. 2468.
9. pag. 34. — *De Wind.* — *Nochtans in wezen.* Naar N°. 2475.
10. pag. 38. — *De Regen.* — *Tot Vruchtbaarheid.* Naar N°. 2470.
11. pag. 42. — *De Sneeuw.* — *Niet langer als 't koud is.* Naar N°. 2472.
12. pag. 46. — *De Donder.* — *Tot Verbaastheid.* Naar N°. 2473.
13. pag. 50. — *De Hagel.* — *'t Kan haast veranderen.* Naar N°. 2471.
14. pag. 54. — *De Berg.* — *Hemelwaart.* Naar N°. 2476.
15. pag. 58. — *Het Dal.* — *Om niet van hoog te vallen.* Naar N°. 2477.
16. pag. 62. — *De Heuvel* — *Om niet te dwaalen.*
Naar N°. 2478; het middengedeelte, onverkleind overgenomen.
17. pag. 66. — *Het Bos.* — *'t Is onveilig.* Naar N°. 2496.
18. pag. 70. — *Het Veld.* — *Vry en onbezet.* Naar N°. 2481.
19. pag. 74. — *De Heide.* — *Men hoopt op beter.* Naar N°. 2482.
20. pag. 78. — *Het Zand.* — *'t Is duidelyk.*
Naar N°. 2497; alleen het middengedeelte, onverkleind.
21. pag. 82. — *De Woestyn.* — *'t Is maar een doorgang.* Naar N°. 2480.
22. pag. 86. — *De Spelonk.* — *Wie wil daar woonen?* Naar N°. 2479.
23. pag. 90. — *De Waterval.* — *Tot verdooving.* Naar N°. 2494.
24. pag. 94. — *De Poel en Moeras.* — *'t Kan worden, daar 't niet na lykt.* Naar N°. 2495.
25. pag. 98. — *De Fontein.* — *Klaar en zuiver.* Naar N°. 2492.
26. pag. 102. — *De Akker.* — *Ter rechter plaats.* Naar N°. 2484.
27. pag. 106. — *De Wyngaard.* — *Het is hem goed.* Naar N°. 2486.
28. pag. 110. — *De Boomen.* — *De daaden moeten spreeken.* Naar N°. 2487.
29. pag. 114. — *De Kruiden.* — *Niet al wat voor komt.* Naar N°. 2489.
30. pag. 118. — *De Bloemen.* — *Daar schuilt noch meer.* Naar N°. 2488.
31. pag. 122. — *De Dauw.* — *Tot onderhouding.* Naar N°. 2490.
32. pag. 126. — *De Steen.* — *Werd verbrooken, tot heeling.* Naar N°. 2485.
33. pag. 130. — *De Weg.* — *Op gedaan werk is goed rusten.* Naar N°. 2483.
34. pag. 134. — *De Metaalen.* — *Diep verholen.* Naar N°. 2501.
35. pag. 138. — *De Edele Steen.* — *Wie zouw dat zeggen.* Naar N°. 2502.
36. pag. 142. — *De Paarl.* — *Onder slechte gedaante.* Naar N°. 2503.
37. pag. 146. — *De Rivier.* — *Met moeiten anders.* Naar N°. 2493.

38. pag. 150. — *De Beek.* — *Wat zal hem staande houden?*
Naar N°. 2491.
39. pag. 154. — *Den Oever.* — *Sta vast.* Naar N°. 2498.
40. pag. 158. — *De Zee.* — *Om weinig, Groot bestaan.* Naar N°. 2499.
41. pag. 162. — *De Klip.* — *Door achteloosheid.*
Naar N°. 2500; het middengedeelte, onverkleind overgenomen.
42. pag. 166. — *De Nevel.* — *Weest opmerkzaam.* Naar N°. 2515.
43. pag. 170. — *De Schaduw.* — *Tot dat het koel werde.* Naar N°. 2516.
44. pag. 174. — *De Morgenstond.* — *Het scheeld aan hem niet.*
Naar N°. 2504.
45. pag. 178. — *De Middag.* — *Meer als genoeg.* Naar N°. 2505.
46. pag. 182. — *De Avond-stond.* — *De tyd verloopt.* Naar N°. 2506.
47. pag. 186. — *De Middernacht.* — *Levendig dood.* Naar N°. 2507.
48. pag. 190. — *'t Onstuimig Weer.* — *Om een goed heen komen.*
Naar N°. 2514.
49. pag. 194. — *Het Mooi Weer.* — *Dit wyst verder.* Naar N°. 2513.
50. pag. 198. — *Het Voorjaar.* — *'t Gaat uit zyn Banden.* Naar N°. 2508.
51. pag. 202. — *De Zomer.* — *Heel anders, als onlangs.* Naar N°. 2509.
52. pag. 206. — *De Na-tyd.* — *Of 't niet geweest en waar.*
Naar N°. 2510.
53. pag. 210. — *De Winter.* — *Koud is de dood.* Naar N°. 2511.
54. pag. 214. — *Het Ys.* — *Beter op 't Land.* Naar N°. 2512.
55. pag. 218. — *De Hond.* — *Elk is de wacht bevoolen.* Naar N°. 2517.
56. pag. 222. — *De Kat.* — *Tot schrik van 't quaad.* Naar N°. 2518.
57. pag. 226. — *Het Schaap.* — *Noch slachtand, noch krauwel.*
Naar N°. 2523.
58. pag. 230. — *De Bok.* — *Niet alzo.* Naar N°. 2524.
59. pag. 234. — *Het Zwyn.* — *Altyd nederwaarts.* Naar N°. 2525.
60. pag. 238. — *Den Os.* — *Zonder nadenken.* Naar N°. 2520.
61. pag. 242. — *Het Paard.* — *Werelds loon.* Naar N°. 2521.
62. pag. 246. — *Den Ezel.* — *Ten Dienste.* Naar N°. 2522.
63. pag. 250. — *De Kemel.* — *Na last verlichting.* Naar N°. 2526.
64. pag. 254. — *Het Hart.* — *Dit niet maar een ander.* Naar N°. 2527.
65. pag. 258. — *Het Wild Gediert.* — *Niet te betrouwen.* Naar N°. 2530.
66. pag. 262. — *De Wolf.* — *'t Verderf is naby.* Naar N°. 2531.
67. pag. 266. — *De Aap.* — *Het lykt 'er na.* Naar N°. 2532.
68. pag. 270. — *De Honingby.* — *Na den aard is.* Naar N°. 2529.
69. pag. 274. — *De Spinnekop.* — *De strik leit verholen.* Naar N°. 2528.
70. pag. 278. — *De Rat en Muis.* — *Ziet voor u.* Naar N°. 2519.
71. pag. 282. — *Het Gevogelte.* — *Tot zynder tyd.* Naar N°. 2533.
72. pag. 286. — *De Hen.* — *Niet vruchteloos.* Naar N°. 2537.
73. pag. 290. — *De Duif.* — *Zy zyn gewend.* Naar N°. 2539.
74. pag. 294. — *De Swaan.* — *Wit, is de rechten aard.* Naar N°. 2534.
75. pag. 298. — *De Mos.* — *Hoeveel te meer de mensch.* Naar N°. 2535.
76. pag. 302. — *De Paauw.* — *Schoon voor 't oog.* Naar N°. 2538.
77. pag. 306. — *De Nachtegaal.* — *Door 't gehoor proeft men 't binnenst'.* Naar N°. 2536.
78. pag. 310. — *De Vissen.* — *Den goede Goed.* Naar N°. 2540.

79. pag. 314. — *De kleine Vis.* — *Laat maar dryven.* Naar N°. 2542.
80. pag. 318. — *De groote Vis.* — *'t Is Monstereus.* Naar N°. 2541.
81. pag. 322. — *De Regenboog.* — *Wonderbaarlyk en schoon.* Naar N°. 2474.
82. pag. 326. — *Het Hemels-teken.* — *Tot Waarschouwing.* Naar N°. 2553.
83. pag. 330. — *Het Ongediert.* — *Zuivert u.* Naar N°. 2557.
84. pag. 334. — *De Watervloed.* — *Wykt uit het Werelds Dal.* Naar N°. 2558.
85. pag. 338. — *De Brand.* — *Ziet wat de vinger wyst.* Naar N°. 2559.
86. pag. 342. — *De Aardbeeving.* — *Gevaar van onder en boven.* Naar N°. 2560.
87. pag. 346. — *De Honger.* — *Honger is een scherp zwaard.* Naar N°. 2555.
88. pag. 350. — *Het Zwaard.* — *Is dat des Lams aard?* Naar N°. 2554; het middengedeelte, onverkleind.
89. pag. 356. — *De Pest.* — *Zonden is Pest.* Naar N°. 2556.
90. pag. 360. — *De Stad.* — *Die is hem ook niet.* Naar N°. 2552.
91. pag. 364. — *Het Slot.* — *Verbergd u recht.* Naar N°. 2551.
92. pag. 368. — *De Mensch.* — *Niet als de Dieren.* Naar N°. 2543.
93. pag. 372. — *De Jonge.* — *Die ten halve wederkeerd en dwaald niet.* Naar N°. 2544.
94. pag. 376. — *De Oude.* — *ô Kostelyke Tyd.* Naar N°. 2545.
95. pag. 380. — *De Gezonde.* — *Terwyl 't u beuren mag.* Naar N°. 2546.
96. pag. 384. — *De Zieke.* — *Sloft niet tot hier toe.* Naar N°. 2547.
97. pag. 390. — *De Kreupele.* — *Maar voor een tyd.* Naar N°. 2550.
98. pag. 394. — *De Arme.* — *Zo uw herte tot God.* Naar N°. 2549.
99. pag. 398. — *De Ryke.* — *Onvolmaakt en vluchtig.* Naar N°. 2548.
100. pag. 402. — *De heele Wereld.* — *Anders als Elk.* Naar N°. 2561; het middengedeelte, geheel onverkleind.

Latere uitgaven van dit werk verschenen in 1725 en 1738 bij Kornelis vander Sys, en in 1778 bij F. Houttuyn.

Een gedeelte van bovenvermelde copiën zijn wederom gebruikt in: *Leerzame Zamenspraaken, over eenige Dieren, Vogels, Insecten, en Visschen. Te Amsterdam, By de Erven van F. Houttuin MDCCLXIX.* 8°.

pag. 7. — copie N°. 55. *de Hond.*
pag. 17. — copie N°. 56. *de Kat.*
pag. 27. — copie N°. 57. *het Schaap.*
pag. 37. — copie N°. 58. *de Bok.*
pag. 45. — copie N°. 59. *het Zwijn.*
pag. 55. — copie N°. 60. *de Koe.*
pag. 69. — copie N°. 61. *het Paard.*
pag. 83. — copie N°. 62. *de Ezel.*
pag. 95. — copie N°. 63. *de Kameel.*
pag. 105. — copie N°. 64. *het Hert.*
pag. 117. — copie N°. 65. *de Leeuw en de Tijger.*

pag. 135. — copie N°. 66. *de Wolf.*
pag. 145. — copie N°. 70. *de Rot en de Muis.*
pag. 159. — copie N°. 67. *de Aap.*
pag. 169. — copie N°. 72. *de Hoenders.*
pag. 179. — copie N°. 73. *de Duiven.*
pag. 189. — copie N°. 75. *de Musschen.*
pag. 197. — copie N°. 77. *de Nagtegaal.*
pag. 207. — copie N°. 76. *de Pauw.*
pag. 219. — copie N°. 74. *de Zwaan.*
pag. 231. — copie N°. 69. *de Spin.*
pag. 245. — copie N°. 68. *de Bye.*
pag. 263. — copie N°. 79. *de Baars.*
pag. 273. — copie N°. 78. *de Kabbeljauw.*

426

Hadrianus Relandus, Dissertationum Miscellanearum.... Trajecti ad Rhenum. Ex Officina Gulielmi Broedelet bibliopolae. MDCCVIII. 3 dln. 8°.

DEEL III.

pag. 86. N°. 1263 in den 2den Staat. Kaart van Ceylon.

427

Vallemont, Historiezaal der geheele Weereld.... In't Nederduitsch overgebragt.... Te Amsterdam, By Nicolaas ten Hoorn, Boekverkoper, 1708. 3 dln. 8°.

3465 Titelprent door Jan Luyken.

Rechts zit de Tijd aan eene tafel te schrijven onder voorlichting van Mercurius. Aan weerszijden van de deur der kamer bevindt zich eene vrouwengestalte op een pedestal; de eene, aan den linkerkant, met eene rol in de hand en eene Jakobsladder over den schouder; de andere met twee boeken, waarvan zij één geopend houdt in de opgeheven rechterhand. Boven de deur drie engeltjes bij eene globe; daarachter de Zon en de dierenriem. Door de deur ziet men eene groote bibliotheek, waar een geleerde in kamerjapon bezig is de boeken te schikken. Op een door loodlijnen bedekt gedeelte onderaan de prent leest men: *Vallemonts Historie Zaal. I Deel. t'Amsterdam by Nicolaas ten Hoorn 1708.* — H. 142, B. 81 mm.

In de beide volgende deelen is het vierde woord van het onderschrift veranderd in *II* en in *III*.

Een vroegere druk, van 1703 te Leiden bij Boudewijn van der Aa, heeft deze titelprent nog niet.

428

Historiae Celebriores Veteris Testamenti Iconibus repraesentatae et Ad excitandas bonas meditationes selectis Epigrammatibus exornatae in lucem datae à Christophoro Weigelio Noribergae. folio.

Dit werk verscheen zonder gedrukten titel met eene opdracht aan Jozef I, gedateerd September 1708, en bevat, nevens enkele prenten door andere kunstenaars, 99 door Jan Luyken en 127 door Casper Luyken.

Onder de prenten bevinden zich eene tekstaanwijzing, een vierregelig Latijnsch en een vierregelig Duitsch gedicht. De 1ste druk heeft geene volgnummers, die wel voorkomen in de beide latere drukken.

De titelprenten zijn H. 295—303, B. 207—210 mm., de prenten H. 240—243, B. 189—192 mm.

De beteekening bevindt zich o. l. o.:

I. L. fec: N°. 3498, 3520, 3523, 3552, 3557, 3572, 3576, 3578, 3590, 3593, 3606, 3611, 3614, 3621, 3624, 3631, 3634, 3646, 3647, 3660, 3665—3668, 3672, 3674.

I. Luyken fecit.
N°. 3542, 3543, 3565, 3580, 3583, 3604, 3625, 3671, 3691.

Ian Luyken, fecit.
N°. 3471, 3474, 3497, 3513, 3515, 3522, 3524, 3525, 3541, 3548, 3553, 3554, 3562, 3564, 3574, 3585—3588, 3595, 3597, 3598, 3601—3603, 3615, 3617, 3619, 3623, 3630, 3632, 3635, 3636, 3638, 3645, 3648, 3650, 3653, 3656, 3657, 3664, 3670, 3673, 3675, 3681, 3685, 3686, 3688—3690.

Ian Luyken inv. et fecit
N°. 3514, 3605, 3669, 3677.

Door Jan Luyken zonder beteekening:
N°. 3472, 3473, 3496, 3571, 3575, 3592, 3594, 3596, 3654, 3661.

C. L. fec N°. 3502, 3503, 3506, 3517, 3521, 3527, 3532, 3533, 3536, 3537, 3545, 3559, 3566, 3579, 3581, 3599, 3610, 3622, 3627, 3639, 3642—3644, 3676, 3678—3680, 3683, 3684, 3687.

C L inv: et fecit.
N°. 3485.

C Luyken fecit.
N°. 3484, 3505, 3539, 3569, 3626, 3633, 3658.

C. Luyken del:
N°. 3481, 3492, 3499.

C. Luyken inv:
N°. 3589.

C. Luyken del. et f.
N°. 3469, 3475, 3477, 3479.

Casp: Luyken fecit.
N°. 3468, 3482, 3486, 3488, 3494, 3500, 3504, 3507—3511, 3516,

3518, 3526, 3528, 3529, 3534, 3535, 3538, 3540, 3544, 3547, 3549—3551, 3555, 3556, 3558, 3560, 3563, 3570, 3573, 3577, 3582, 3584, 3591, 3600, 3607, 3608, 3612, 3613, 3616, 3628, 3640, 3641, 3649, 3651, 3659, 3663, 3682.

Casp: Luyken del: et fecit

N°. 3476.

Casp: Luyken inv et fecit

N°. 3467, 3478, 3490, 3491.

Door Casper Luyken, zonder beteekening:

N°. 3466, 3470, 3480, 3483, 3487, 3489, 3493, 3495, 3501, 3512, 3519, 3530, 3531, 3546, 3561, 3567, 3568, 3609, 3618, 3620, 3629, 3637, 3652, 3655, 3662.

De aanwijzing van den uitgever bevindt zich o. r. o. hetzij voluit: *Christoph Weigel exc.*, hetzij met verschillende verkortingen. Deze aanwijzing ontbreekt op N°. 3466, 3469, 3470, 3472, 3473, 3475—3477, 3479—3481, 3483, 3487, 3489, 3492, 3493, 3495, 3496, 3498, 3499, 3501, 3512, 3514, 3519, 3530—3532, 3536, 3537, 3546, 3561, 3567—3569, 3571, 3575, 3588, 3589, 3592, 3594, 3596, 3609, 3611, 3618, 3620, 3624, 3626, 3629, 3633, 3637, 3652, 3654, 3655, 3659, 3661, 3662, 3669, 3672, 3677, 3680, 3684, 3690.

Oude Testament.

*3466 *1.* Titelprent.

Naast een altaar staat links Mozes, rechts Aäron; daarboven en meer achterwaarts, tusschen twee kolommen, is een kleiner altaar aangebracht, dat op de voorzijde de afbeelding heeft van de ontmoeting van Jakob en Jozef, en waarop de Tafelen der Wet rusten, vastgehouden door twee engelen. Aan beide zijden aan den voet van het altaar vier kinderen bezig met het beschouwen van afbeeldingen. Op de voorzijde van het altaar het opschrift: *Historiae Celebriores Veteris Testamenti Iconibus repraesentatae et Ad excitandas bonas meditationes selectis Epigrammatibus exornatae in lucem datae à Christophoro Weigelio Noribergae.*

*3467 *2.* Eva geeft Adam de verboden vrucht. Op den voorgrond rechts een hond en eene kat, links een leeuw en een olifant, daarachter de slang om een boom gekronkeld.

2de druk N°. *1*

*3468 *3.* Adam en Eva door een Engel met een vlammend zwaard uit het Paradijs verdreven.

2de druk N°. *2*

*3469 *4.* Kaïn, aan wiens voeten het lijk van Abel ligt, vlucht weg.

2de druk N°. *3*

*3470 *5.* De Zondvloed.

2de druk N°. *4*

3471 *6.* De dieren trekken paarsgewijze voorbij Noach en zijn gezin, komende uit de Ark, die op den achtergrond op den berg Ararat rust.

2de druk N°. *5*

3472 *7.* Noach en zijn gezin knielen bij hun altaar en zien den regenboog.
2de druk N°. *6*

3473 *8.* Torenbouw van Babel. Op den voorgrond het bereiden van kalk en steenen.
2de druk N°. *7*

3474 *9.* Abram en Lot trekken aan het hoofd van eene lange karavaan uit Mesopotamië.
2de druk N°. *8*

*3475 *10.* Ontmoeting van Abram en Melchizedek.
2de druk N°. *9*

*3476 *11.* Abraham ontvangt de drie Engelen. Op den tweeden grond de tent, waar Sara door de half geopende deur kijkt.
2de druk N°. *10*

*3477 *12.* Lot en zijne dochters ontvluchten Sodom. Rechts op den tweeden grond zijne vrouw en daarachter de brandende stad.
2de druk N°. *11*

*3478 *13.* Abimelech, gevolgd door zijne hovelingen, komt met Sara uit zijn paleis en geeft haar weder aan Abraham terug.
2de druk N°. *12*

*3479 *14.* Abraham, staande vóór de tent, waarin zich Sara en Izak bevinden, zendt de weenende Hagar en Ismaël weg.
2de druk N°. *13*

*3480 *15.* Hagar, te midden van een boomrijk landschap, wordt door een Engel gewezen op eene bron in hare nabijheid.
2de druk N°. *14*

*3481 *16.* Abraham gereed Izak te offeren.
2de druk N°. *15*

*3482 *17.* Rebekka geeft te drinken aan Eliëzer, achter wien zijne dienaars en de kameelen staan.
2de druk N°. *16*

*3483 *18.* Ezau bezegelt door een handdruk den verkoop van zijn eerstgeboorterecht aan Jakob.
2de druk N°. *17*

*3484 *19.* Izak zegent Jakob, achter wien Rebekka staat. Rechts op den achtergrond herders en schapen.
2de druk N°. *18*

*3485 *20.* Jakobs droom.
2de druk N°. *19*

*3486 *21.* Jakob omhelst Rachel. Rechts achter hem een monument met eene vaas, beide met beeldhouwwerk.
2de druk N°. *20*

*3487 *22.* Jakob worstelt met den Engel.
2de druk N°. *21*

*3488 *23.* Ezau, gevolgd door zijne krijgslieden, omhelst Jakob, achter wien zijne vrouwen en kinderen en kudden zich vertoonen.
2de druk N°. *22*

*3489 *24.* De zonen van Jakob vermoorden de bewoners van Sichem in eene rijk versierde woning. Door de deur ziet men een verlaten plein.
2de druk N°. *23*

*3490 *25.* Jozef door zijne broeders verkocht. Rechts verscheidene kameelen.
2de druk N°. *24*

*3491 *26.* Jakob, staande vóór zijne woning, ontvangt van zijne zonen het bebloede gewaad van Jozef.
2de druk N°. *25*

*3492 *27.* Jozef in een rijk versierd slaapvertrek door de vrouw van Potifar aangegrepen.
2de druk N°. *26*

*3493 *28.* Jozef, in de gevangenis, legt de droomen uit van den Bakker en den Schenker.
2de druk N°. *27*

*3494 *29.* Jozef legt de droomen uit van Farao.
2de druk N°. *28*

*3495 *30.* Jozef maakt zich bekend aan zijne broeders.
2de druk N°. *29*

3496 *31.* Links staat Jakob vóór zijne tent en hoort het bericht, dat Jozef nog leeft. Rechts de lange stoet der beladen ezels en der gezonden voertuigen.
2de druk N°. *30*

3497 *32.* Ontmoeting van Jakob en Jozef. Achter den eerste rechts zijn gezin en zijne kudden, achter Jozef links zijn staatsiewagen.
2de druk N°. *31*

3498 *33.* Rechts ligt Jakob te bed in een ruim vertrek, waarvan het raam uitzicht geeft op een palmboom. Rondom staan en zitten zijne zonen, terwijl één hunner knielende den zegen ontvangt.
2de druk N°. *32*

*3499 *34.* Mozes gevonden door Farao's dochter, die met haar gevolg van rechts komt.
2de druk N°. *33*

*3500 *35.* Mozes verslaat den Egyptenaar.
2de druk N°. *34*

*3501 *36.* Mozes knielt voor den Brandenden Braambosch. Achter hem bevinden zich zijne kudden, vóór hem zijn in eene slang veranderde staf.
2de druk N°. *35*

*3502 *37*. De Israëlieten, gedwongen steenen te vervaardigen, beklagen zich over het zware werk.
2de druk N°. *36*

*3503 *38*. Links zit Farao op zijn troon; tegenover hem staat Mozes, wiens in eene slang veranderde staf de slangen der toovenaars verslindt.
2de druk N°. *37*

*3504 *39*. Links op den voorgrond staat Farao aan den oever van de Nijl. Aan de overzijde slaat Mozes het water, dat bedekt is met doode visschen.
2de druk N°. *38*

*3505 *40*. De plaag van de ziekte onder het vee. In eene stal wordt een aantal zieke en stervende dieren verpleegd; door de geopende deur ziet men nog verscheidene aangetaste dieren.
2de druk N°. *39*

*3506 *41*. De plaag der pestbuilen. Een aantal daardoor aangetaste personen bevinden zich vóór het paleis, waar Farao zich aan de deur vertoont.
2de druk N°. *40*

*3507 *42*. De plaag van den hagel, waardoor menschen en dieren overvallen en gedood worden.
2de druk N°. *41*

*3508 *43*. De dood der eerstgeborenen. Een aantal weeklagende personen omringen het lijk van den gestorven zoon van Farao; deze zelf verschijnt op den drempel.
2de druk N°. *42*

*3509 *44*. Het Pascha door de Israëlieten staande gegeten.
2de druk N°. *43*

*3510 *45*. Het opzamelen van het manna.
2de druk N°. *44*

*3511 *46*. De Israëlieten verkwikken zich aan het water, dat door Mozes uit de steenrots wordt te voorschijn geroepen.
2de druk N°. *45*

*3512 *47*. De Amalekieten verslagen door de Israëlieten. Rechts op den achtergrond Mozes met Aäron en Hur op den berg.
2de druk N°. *46*

3513 *48*. Rechts zit Mozes met Jethro onder eene tent. Tegenover hen de Israëlieten; daarachter het kamp.
2de druk N°. *47*

3514 *49*. De Wetgeving op Sinaï.
2de druk N°. *48*

3515 *50*. Rechts Aäron als Hoogepriester, sprekende met een priester vóór den Tabernakel. Links het brandaltaar.
2de druk N°. *49*

*3516 *51.* Aanbidding van het Gouden Kalf. Op den achtergrond dalen Mozes en Jozua van den berg.
2de druk N°. *50*

*3517 *52.* Terugkeer der verspieders met den druiventros en andere vruchten.
2de druk N°. *51*

*3518 *53.* De Israëlieten door slangen overvallen. Op den achtergrond Mozes met de Koperen Slang.
2de druk N°. *52*

*3519 *54.* Bileam door den Engel belet voort te rijden.
2de druk N°. *53*

3520 *55.* Jozua, aan het hoofd der Israëlieten, trekt door de drooge bedding der Jordaan.
2de druk N°. *54*

*3521 *56.* Jozua knielt vóór den Vorst van het Heir des Heeren.
2de druk N°. *55*

3522 *57.* Achan, van diefstal overtuigd, knielt voor Jozua.
2de druk N°. *56*

3523 *58.* Jozua ontvangt de vóór hem knielende Gibeonieten.
2de druk N°. *57*

3524 *59.* Jozua beveelt de zon stil te staan.
2de druk N°. *58*

3525 *60.* Aan Adoni-Bezek worden de duimen van handen en voeten afgehouwen.
2de druk N°. *59*

*3526 *61.* Jaël, staande vóór den ingang harer tent, toont den Israëlieten daarbinnen den door haar gedooden Sisera.
2de druk N°. *60*

*3527 *62.* Gideons offer op den dorschvloer door den Engel ontstoken.
2de druk N°. *61*

*3528 *63.* Gideon wringt de natte schaapsvacht uit.
2de druk N°. *62*

*3529 *64.* Jeftha vóór zijne woning door zijne dochter en hare gezellinnen met muziek ontvangen.
2de druk N°. *63*

*3530 *65.* De Engel des Heeren vaart op in den rook van het offer van Manoach en zijne vrouw.
2de druk N°. *64*

*3531 *66.* Simson verscheurt den leeuw.
2de druk N°. *65*

*3532 *67.* Simson verslaat de Filistijnen met een ezelskinnebakken.
2de druk N°. *66*

*3533 *68.* Simson draagt de deuren der poort van Gaza weg.
2de druk N°. *67*

*3534 *69.* Simson, met touwen gebonden, verbreekt zijne banden.
2de druk N°. *68*

*3535 *70.* Simson verbreekt de pilaren in den tempel van Dagon.
2de druk N°. *69*

*3536 *71.* De vrouw van den Leviet van het gebergte van Efraim wordt dood opgenomen in de straat van Gibea.
2de druk N°. *70*

*3537 *72.* Ruth wordt door Boaz aangesproken. Op den tweeden grond rechts het maaien en binnenbrengen van den oogst.
2de druk N°. *71*

*3538 *73.* Hanna brengt den jongen Samuel in het Huis Gods tot Eli.
2de druk N°. *72*

*3539 *74.* Eli stort dood ter aarde vóór de poort van Silo bij het vernemen van de nederlaag van Israël.
2de druk N°. *73*

*3540 *75.* Saul door Samuël tot Koning gezalfd.
2de druk N°. *74*

3541 *76.* Saul wordt gevonden, verborgen tusschen de watervaten. Daarachter de Israëlieten met hunne banieren.
2de druk N°. *75*

3542 *77.* Het verschijnen van bliksem en regen na de rede, door Samuël gehouden bij de aanstelling van Saul tot Koning.
2de druk N°. *76*

3543 *78.* Saul scheurt een slip van den mantel van Samuël, die zich van hem afwendt.
2de druk N°. *77*

*3544 *79.* David te midden zijner broeders door Samuël gezalfd tot Koning.
2de druk N°. *78*

*3545 *80.* David met het afgehouwen hoofd van Goliath in de hand. Op den tweeden grond de Filistijnen vervolgd door de Israëlieten.
2de druk N°. *79*

*3546 *81.* Afscheid van David en Jonathan.
2de druk N°. *80*

*3547 *82.* David ontvangt van Achimelech de toonbrooden en het zwaard van Goliath.
2de druk N°. *81*

3548 *83.* Abigaël biedt geknield een rijken voorraad aan David aan, die met zijne manschappen van het gebergte afkomt.
2de druk N°. *82*

*3549 *84.* David neemt de spies en den beker uit de tent van den slapenden Saul.
2de druk N°. *83*

*3550 *85.* De geest van Samuël verschijnt aan de Tooveres van Endor. Achter haar ligt Saul ter aarde.
2de druk N°. *84*

*3551 *86.* Slag op het gebergte Gilboa. Links op den voorgrond ligt Saul gedood en stort zijn wapendrager zich in zijn eigen zwaard.
2de druk N°. *85*

3552 *87.* De Amalekiet met Sauls kroon knielt vóór David, die evenals zijne volgelingen, zijne kleederen scheurt, ten teeken van droefheid.
2de druk N°. *86*

3553 *88.* Rechab en Baëna bieden David het hoofd van den vermoorden Isboseth aan.
2de druk N°. *87*

3554 *89.* David, harpspelende aan het hoofd van den stoet, die de Ark des Verbonds overbrengt naar Jerusalem. Links op den tweeden grond de dood van Uza.
2de druk N°. *88*

*3555 *90.* Davids berouw na zijne bestraffing door Nathan.
2de druk N°. *89*

*3556 *91.* David door de wijze vrouw van Thekoa overgehaald, om Absalom weder in genade aan te nemen.
2de druk N°. *90*

3557 *92.* David op zijne vlucht door Simeï met steenen geworpen en beschimpt.
2de druk N°. *91*

*3558 *93.* Absalom door Joab gedood.
2de druk N°. *92*

*3559 *94.* Amasa door Joab vermoord.
2de druk N°. *93*

*3560 *95.* David giet het water uit, dat uit de bron te Bethlehem was gehaald.
2de druk N°. *94*

*3561 *96.* Salomo's Eerste Gerecht.
2de druk N°. *95*

3562 *97.* Salomo geeft zijne bevelen betreffende den bouw van den Tempel, die op den tweeden grond rechts verrijst.
2de druk N°. *96*

*3563 *98.* De Profeet Ahia stelt aan Jerobeam tien stukken van diens verscheurden mantel ter hand.
2de druk N°. *97*

3564 *99.* Rehabeam, op den tweeden grond rechts op een podium staande, spreekt tot het daarvóór staande volk, dat zich met gebaren van afkeuring verwijdert.
2de druk N°. *98*

3565 *100.* Jerobeam strekt zijne hand uit tegen den Profeet, die het altaar van het Gouden Kalf heeft doen splijten.
2de druk N°. *99*

*3566 *101.* De Ongehoorzame Profeet door den leeuw gedood.
2de druk N°. *100*

*3567 *102.* De blinde Profeet Ahia met de huisvrouw van Jeroboam.
2de druk N°. *101*

*3568 *103.* Elia door de raven gespijzigd.
2de druk N°. *102*

*3569 *104.* Elia beveelt aan de weduwe te Zarfath, die vóór de stadspoort hout bijeenzoekt, om voor hem spijs te bereiden van haar laatst overgebleven voorraad.
2de druk N°. *103*

*3570 *105.* Elia strekt zich uit over den gestorven zoon van de weduwe te Zarfath.
2de druk N°. *104*

3571 *106.* Obadja verstrekt spijze aan de in eene spelonk verborgen profeten.
2[de] druk N°. *105*

3572 *107.* Elia's offer op Karmel door hemelsch vuur ontstoken.
2[de] druk N°. *106*

*3573 *108.* Elia, liggende onder den jeneverboom, wordt door den Engel gewekt.
2[de] druk N°. *107*

3574 *109.* Steeniging van Naboth. Rechts op den tweeden grond staan de rechters daarbij toe te zien.
2[de] druk N°. *108*

3575 *110.* Op den voorgrond Achab op zijn strijdwagen doodelijk getroffen door een pijl. Op den achtergrond het strijdgewoel.
2[de] druk N°. *109*

3576 *111.* Het hemelsch vuur doodt de krijgslieden door Ahazia uitgezonden tegen Elia.
2[de] druk N°. *110*

*3577 *112.* Eliza raapt den mantel op van den ten hemel opvarenden Elia.
2de druk N°. *111*

3578 *113*. Eliza werpt te Jericho zout in de bron, om het water drinkbaar te maken.
2de druk N°. *112*

*3579 *114*. De kinderen, die Eliza hadden bespot, worden door twee beren overvallen.
2de druk N°. *113*

3580 *115*. De Koningen van Juda, van Israël en van Edom komen tot den Profeet Eliza.
2de druk N°. *114*

*3581 *116*. De weduwe en hare zonen vullen vaten met olie uit de steeds gevulde kruik, volgens bevel van Eliza.
2de druk N°. *115*

*3582 *117*. Eliza geeft aan de Sunamietische vrouw haar gestorven kind levend terug.
2de druk N°. *116*

3583 *118*. Eliza werpt te Gilgal meel in den pot, waarin de vergiftige kruiden gekookt zijn.
2de druk N°. *117*

*3584 *119*. Naäman, de Syriër, daalt af in de Jordaan. Op den oever bevindt zich zijn gevolg.
2de druk N°. *118*

3585 *120*. De verloste bewoners van Samaria vinden overvloed van levensmiddelen in het door de Syriërs verlaten kamp. Rechts op den achtergrond de stad met den stroom van uittrekkende en terugkeerende Israëlieten.
2de druk N°. *119*

3586 *121*. De overblijfselen van Izebel op de straat gevonden.
2de druk N°. *120*

3587 *122*. De doode, die in het graf van Eliza gelegd was, wordt weder opgewekt.
2de druk N°. *121*

3588 *123*. Hizkia doet de afgodsbeelden, en daaronder de Koperen Slang, omverwerpen.
2de druk N°. *122*

*3589 *124*. Het leger van Sanherib geslagen door den Engel Gods.
2de druk N°. *123*

3590 *125*. Hizkia, ziek te bed liggende, wordt door Jesaja gewezen op den zonnewijzer.
2de druk N°. *124*

*3591 *126*. De Hoogepriester Hilkia en zijn gevolg komen op bevel van Josia tot de Profetes Hulda.
2de druk N°. *125*

3592 *127.* David buigt zich vóór den hem verschijnenden, straffenden Engel des Heeren boven Jerusalem.
2de druk N°. *126*

3593 *128.* De Profeet Micha staande vóór de Koningen Josafat en Achab.
2de druk N°. *127*

3594 *129.* De Profeet Oded beveelt aan Pekah, den Koning van Israël, de door hem gevangengenomen kinderen van Juda weder los te laten.
2de druk N°. *128*

3595 *130.* Terugkeer uit de Babylonische Gevangenschap. Een lange stoet mannen, vrouwen en kinderen benevens hunne lastdieren beweegt zich door een bergachtig landschap.
2de druk N°. *129*

3596 *131.* Het Loofhuttenfeest. Op den voorgrond worden palmtakken aangevoerd en eene loofhut gebouwd, terwijl verder achterwaarts reeds verscheidene gereed en in gebruik zijn.
2de druk N°. *130*

3597 *132.* Wederopbouw der muren van Jerusalem onder Nehemia door werklieden, gewapend met het oog op een waarschijnlijken aanval.
2de druk N°. *131*

3598 *133.* Mordechai in zegepraal rondgeleid door de straten tusschen de diep buigende bevolking.
2de druk N°. *132*

*3599 *134.* Job, geknield vóór zijne woning, verneemt de treurmaren der opeenvolgende boodschappers.
2de druk N°. *133*

*3600 *135.* Job zittende op den mesthoop. Naast hem zijne huisvrouw, tegenover hem zijne drie vrienden.
2de druk N°. *134*

3601 *136.* Job, weder in welstand gekomen, staat vóór zijn huis, omgeven door zijne kudden, en wordt door een drietal mannen begroet.
2de druk N°. *135*

3602 *137.* Jeremia verbreekt de aarden kruik bij zijne aankondiging van Gods strafgericht aan de Oudsten van Jerusalem.
2de druk N°. *136*

3603 *138.* Jojakim, Koning van Juda, verbrandt in zijn paleis de rol der Profetiën van Jeremia.
2de druk N°. *137*

3604 *139.* Ebed-Melech, de Moorman, doet Jeremia uit den kuil ophalen.
2de druk N°. *138*

3605 *140.* De bewoners van Jerusalem in gevangenschap weggevoerd naar Babel. Een lange stoet, waarin zich ook de uit den Tempel geroofde voorwerpen bevinden, beweegt zich uit de brandende stad.
2de druk N°. *139*

3606 *141.* Op den voorgrond rechts Nebukadnezar, die verschrikt wijst naar den brandenden oven op den tweeden grond tegenover hem, waarin zich vier personen bevinden.
2de druk N°. *140*

*3607 *142.* Het feest van Belsazar. Rechts boven worden de geheimzinnige woorden op den muur geschreven.
2de druk N°. *141*

*3608 *143.* Daniël in den leeuwenkuil.
2de druk N°. *142*

*3609 *144.* Jona in den storm overboord geworpen.
2de druk N°. *143*

*3610 *145.* Jona door den visch op den oever uitgespuwd. Op den achtergrond eene havenstad.
2de druk N°. *144*

3611 *146.* Jona predikt te Ninive te midden der bevolking, die door allerlei teekenen haar berouw te kennen geeft.
2de druk N°. *145*

*3612 *147.* Jona, zittende onder den wonderboom, wacht te vergeefs op de verwoesting van Ninive.
2de druk N°. *146*

*3613 *148.* Judith, staande vóór de tent van Holofernes, bergt diens afgehouwen hoofd in den zak, die haar wordt voorgehouden door hare knielende dienstmaagd.
2de druk N°. *147*

3614 *149.* Tobias vangt den visch op aanwijzing van den Engel.
2de druk N°. *148*

3615 *150.* De oude Tobias wordt weder ziende na de terugkomst van zijn zoon en diens geleider.
2de druk N°. *149*

*3616 *151.* De bestraffing van Heliodorus, die in den Tempel door twee engelen en een hemelschen ruiter wordt ter aarde geworpen.
2de druk N°. *150*

3617 *152.* Koning Antiochus stort stervende van zijn strijdwagen te midden zijner legerbenden.
2de druk N°. *151*

NIEUWE TESTAMENT.

*3618 *153.* Titelprent.
Links van een altaar, waarboven zes engeltjes zweven, staat het Geloof met het kruis en met twee kinderen aan hare voeten, die de werktuigen

van Jezus' lijden vasthouden. Rechts staat de Hoop met het anker en en zit de Liefde met vier kinderen naast een klein altaar, waarop een brandend hart wordt geofferd. Het opschrift op de voorzijde van het altaar is geheel hetzelfde als op N°. 3466, behalve dat het woord *Veteris* vervangen is door *Novi.*

3619 *154.* De aanbidding van Jezus door de Wijzen uit het Oosten, voorgesteld in een bouwval.
2de druk N°. *1*

*3620 *155.* De Vlucht naar Egypte. Jozef gaat naast den ezel, die Maria en het kind draagt.
2de druk N°. *2*

3621 *156.* Prediking van Johannes den Dooper voor eene groote menigte, samengekomen aan den oever van de Jordaan.
2de druk N°. *3*

*3622 *157.* Johannes doopt Jezus, boven wien de Heilige Geest zweeft.
2de druk N°. *4*

3623 *158.* De Bergrede. Jezus met zijne apostelen zitten rechts op eene hoogte, rondom welke een talrijk gehoor geschaard is.
2de druk N°. *6*

3624 *159.* Links op den voorgrond Jezus in gesprek met de Farizeën, terwijl achter hem zijne volgelingen zich bewegen over een weg, slingerende tusschen de korenvelden, en sommige hunner aren plukken.
2de druk N°. *10*

3625 *160.* Groote menigte samenvergaderd aan den oever van het meer, om te hooren naar de woorden van Jezus, die zich op den tweeden grond links in een scheepje bevindt.
2de druk N°. *11*

*3626 *161.* De Gelijkenis van den Schat in den Akker.
2de druk N°. *12*

*3627 *162.* Het hoofd van Johannes den Dooper wordt in de gevangenis door den beul op een schotel gelegd, welke door twee krijgslieden wordt vastgehouden.
2de druk N°. *13*

*3628 *163.* Twee blinden, die elkaar leiden, zijn op het punt van in eene gracht te vallen.
2de druk N°. *15*

*3629 *164.* De Kananeesche Vrouw knielt vóór Jezus, achter wien de discipelen aankomen. Links op den voorgrond ligt een hond.
2de druk N°. *16*

3630 *165.* Jezus, zittende op eene hoogte, geneest allerlei zieken, die tot hem gebracht worden en die zich daarna onder luid vreugdebetoon weder verwijderen.
2de druk N°. *17*

3631 *166.* Jezus, te midden van een grooten kring van toeschouwers, geneest een bezetene, die zich vóór hem op den grond wentelt.
2de druk N°. *18*

3632 *167.* Gelijkenis van den Onbarmhartigen Dienstknecht, die vóór zijn heer knielt.
2de druk N°. *20*

*3633 *168.* Jezus, zittende in het open veld, zegent een aantal kinderen, die door de moeders tot hem worden geleid.
2de druk N°. *21*

3634 *169.* Jezus, van rechts komende, verjaagt de kooplieden van duiven en vee en de wisselaars uit het Voorhof van den Tempel.
2de druk N°. *24*

3635 *170.* Jezus, omringd door de afgezondenen der Farizeën, toont hun den schattingpenning.
2de druk N°. *27*

3636 *171.* Links zit Jezus met vier discipelen op eene hoogte en weent over het daartegenover liggende Jerusalem.
2de druk N°. *28*

*3637 *172.* Gelijkenis der Maagden. De vijf Wijze naderen met hunne brandende lampen de woning, waar Christus ze op den drempel ontvangt; links op den tweeden grond verwijderen zich de vijf Dwaze, om olie te koopen.
2de druk N°. *29*

3638 *173.* Het Laatste Oordeel.
2de druk N°. *31*

*3639 *174.* De Hongerige in eene woning van spijzen voorzien.
2de druk N°. *32*

*3640 *175.* De Dorstige reiziger gedrenkt bij het voorbijgaan van eene schuur, waar de oogst wordt binnengebracht.
2de druk N°. *33*

*3641 *176.* De Vreemdeling door den huisvader uitgenoodigd binnen te treden.
2de druk N°. *34*

*3642 *177.* De Naakte door twee mannen van nieuwe kleeding voorzien.
2de druk N°. *35*

*3643 *178.* In een geheel Hollandsch binnenvertrek wordt de Zieke bezocht. Rechts een doorkijkje naar de keuken.
2de druk N°. *36*

*3644 *179.* De Gevangene wordt in zijn kerker bezocht en met versnaperingen getroost.
2de druk N°. *37*

3645 *180.* De Geraakte wordt te Kapernaüm door het opengebroken dak vóór Jezus nedergelaten.
2de druk N°. *44*

3646 *181.* Jezus, gaande te midden eener talrijke schare, wordt van achteren aan den zoom van zijn gewaad aangevat door eene kranke vrouw.
2de druk N°. *45*

3647 *182.* Rechts leert Jezus in den Tempel, tegenover de offerkist, waarin de Weduwe haar penning werpt.
2de druk N°. *46*

3648 *183.* Maaltijd bij Simon den Melaatsche te Bethanië. Links zit Jezus, op wiens hoofd Maria de kostbare zalf uitgiet; rechts staat Judas, die daarop aanmerking maakt.
2de druk N°. *47*

*3649 *184.* Ontmoeting van Jezus, voorgesteld met eene spade in de hand, met de vóór hem knielende Maria Magdalena.
2de druk N°. *48*

3650 *185.* De Engel verkondigt Zacharias de geboorte van Johannes.
2de druk N°. *50*

*3651 *186.* De Verkondiging aan Maria.
2de druk N°. *51*

*3652 *187.* De Ontmoeting van Maria en Elisabeth.
2de druk N°. *52*

3653 *188.* In een bouwval knielen de binnenkomende Herders vóór Jezus in de kribbe, naast welke Maria zit.
2de druk N°. *53*

3654 *189.* De Aankondiging aan de Herders.
2de druk N. *54*

*3655 *190.* Simeon neemt Jezus in zijne armen vóór den ingang van den Tempel.
2de druk N°. *55*

3656 *191.* De twaalfjarige Jezus wordt door Maria en Jozef gevonden in den Tempel te midden der schriftgeleerden.
2de druk N°. *56*

3657 *192.* Jezus, met zijne volgelingen van rechts komende, wekt den jongeling op, die ter begrafenis uit de poort van Naïn wordt gedragen.
2de druk N°. *57*

*3658 *193.* De Gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan, die den gewonden reiziger verbindt.
2de druk N°. *58*

*3659 *194.* Jezus, zittende in een woonvertrek met Maria naast zich, spreekt tot de tegenover hem staande Martha.
2de druk N°. *59*

3660 *195.* De Gelijkenis van den Onvruchtbaren Vijgeboom. Rechts staat de heer; links de hovenier, die vraagt, den boom nog te sparen.
2de druk N°. *60*

3661 *196.* De Gelijkenis van het Gevonden Schaap, dat op de schouders van den herder teruggebracht wordt.
2de druk N°. *61*

*3662 *197.* De Gelijkenis van den Verloren Zoon, die in ellende staande tegen het varkenshok, tot inkeer komt.
2de druk N°. *62*

*3663 *198.* De Gelijkenis van den Verloren Zoon, die tot den Vader teruggekeerd, door dezen wordt omhelsd.
2de druk N°. *63*

3664 *199.* De Gelijkenis van den Rijken Man en Lazarus. Op den voorgrond ligt Lazarus, wiens zweren de honden lekken en aan wien dienaars met kostelijke spijzen voorbijgaan, bestemd voor het feestmaal op den tweeden grond.
2de druk N°. *64*

3665 *200.* De Gelijkenis van den Rijken Man en Lazarus. Op den voorgrond de eerste in de vlammen der hel, ziende naar Lazarus in Abrahams schoot.
2de druk N°. *65*

3666 *201.* Jezus, gevolgd door zijne discipelen, ontmoet de tien melaatschen.
2de druk N°. *66*

3667 *202.* Jezus, met een aantal volgelingen Jericho naderende, komt voorbij den blinde, die opstaat om zijne hulp in te roepen.
2de druk N°. *67*

3668 *203.* Jezus roept Zacheüs van den wilden vijgenboom af te komen.
2de druk N°. *68*

3669 *204.* Jezus komt te Jeruzalem te midden der juichende en met palmen zwaaiende menigte.
2de druk N°. *69*

3670 *205.* Jezus tusschen de twee Emmaüsgangers.
2de druk N°. *70*

3671 *206.* Jezus geeft op de bruiloft te Kana den dienaren last, de vaten met water te vullen.
2de druk N°. *71*

3672 *207.* Jezus en zijne discipelen komen bij het badwater van Bethesda voorbij den man, die achtendertig jaren ziek was geweest.
2de druk N°. *74*

3673 *208.* Jezus, op eene hoogte gezeten, zegent de spijze, waarmede vijf duizend menschen worden verzadigd.
2de druk N°. *75*

3674 *209.* Jezus ontwijkt uit het Voorhof van den Tempel aan de Joden, die dreigen hem te steenigen.
2de druk N°. *76*

3675 *210.* Jezus als de Goede Herder staande vóór zijne schapen ter verdediging tegen den wolf. Op den achtergrond rechts de huurling, die van zijne kudde wegvlucht.
2de druk N°. *78*

*3676 *211.* Jezus, staande bij het graf van Lazarus, wekt den gestorvene op.
2de druk N°. *79*

3677 *212.* Rechts op den tweeden grond wordt Jezus op een podium vóór het paleis van Pilatus aan het samengestroomde volk vertoond.
2de druk N°. *82*

*3678 *213.* Jezus gekruisigd. Op den achtergrond de Tempel. Slechts twee kruisen zijn afgebeeld en van het derde alleen het uiteinde van den dwarsbalk.
2de druk N°. *83*

*3679 *214.* Het lichaam van Jezus van het kruis afgenomen. De aanduiding der kruisen evenals op N°. 3678.
2de druk N°. *84*

*3680 *215.* Jezus, aan den oever van de zee van Tiberias, spreekt tot den ontkleeden Petrus. Daarachter de andere discipelen, die het net met de visschen aan wal trekken.
2de druk N°. *86*

3681 *216.* De Nederdaling van den Heiligen Geest.
2de druk N°. *87*

*3682 *217.* Petrus richt den kreupele op aan de Schoone Poort van den Tempel.
2de druk N°. *88*

*3683 *218.* Stefanus gesteenigd buiten de poort van Jerusalem.
2de druk N°. *90*

*3684 *219.* Saulus stort van het paard, verblind door het hemelsch licht op weg naar Damaskus.
2de druk N°. *92*

3685 *220.* Petrus brengt de wederopgewekte Tabitha terug te midden der geloovigen.
2de druk N°. *93*

3686 *221.* Cornelius knielt vóór den tot hem gezonden Engel.
2de druk N°. *94*

*3687 *222.* Petrus in de gevangenis bindt zijne schoenzolen aan, om den Engel te volgen.
2de druk N°. *95*

3688 *223.* Elymas, de toovenaar, met blindheid geslagen, verwijdert zich uit de tegenwoordigheid van den Stadhouder Sergius Paulus, naast wiens zetel Paulus staat.

2de druk N°. *96*

3689 *224.* Paulus predikt op den Areopagus te Athene, omgeven door de talrijke toehoorders.

2de druk N°. *98*

3690 *225.* Paulus, met ketenen aan handen en voeten, verantwoordt zich vóór den Koning Agrippa en de Koningin Bernice, naast wie de Stadhouder Festus staat.

2de druk N°. *99*

3691 *226.* Paulus, van den schipbreuk gered op het eiland Melite, werpt de adder in het vuur.

2de druk N°. *100*

De 2de druk van dit werk verscheen ook in 1708; daarin hebben de prenten de opgegeven volgnummers.

De 3de druk is daaraan geheel gelijk, doch vermeldt op N°. 3466 onder *Noribergae* het jaartal *1712.* N°. 3618 is onveranderd.

Er bestaat nog eene latere uitgave, waarvan mij echter alleen het Nieuwe Testament bekend is. Daarin komt van de titelprent N°. 3618 eene copie van dezelfde zijde voor; in het opschrift zijn de vier laatste woorden vervangen door: *Prost in Officina Johannis Andreae Endteri.* De prenten zijn zwakker van druk, sommige zijn geretoucheerd; alle volgnummers zijn uitgeslepen en op dezelfde plaats vervangen door eensluidende cijfers, doch van grooter model.

429

Print-Verbeeldingen der Historien des Ouden en Nieuwen Testaments. Amsterdam by Pieter Mortier. (1708). folio obl.

Verzameling van 62 groote prenten, waarvan 61 door Jan Luyken, bevattende 67 voorstellingen en daaronder 52 nieuwe, gewoonlijk aangeduid als: *Icones Biblicae.* Zij verschenen zonder gedrukten titel of bijschrift, hebben Hollandsche en Fransche onderschriften, o. l. o. de aanduiding: *P. Mortier edit cum Privileg.*, en o. r. o.: *Johannes Luyken Inv: et Fecit.*, benevens een volgnummer; alleen N°. 3709 heeft o. r. o.: *Jan Luyken Invent: et Fecit.* Die prenten, welke vroeger gebruikt zijn in: *Flavius Josephus, Alle de Werken. 1704,* folio, hebben alleen Hollandsche onderschriften, met uitzondering van volgnummer 33. — H. 318—331, B. 415—440 mm.

3692 *1.* Titelprent.

Op een grooten steen, waartoe vier treden toegang verleenen, staat een engel met de zon boven het hoofd en blaast de bazuin. Rechts daarvan

is de voorstelling van het Jodendom. Op den steen zit eene vrouw met omhuld gelaat, die de Tafelen der Wet vasthoudt, terwijl iets lager de Nijd, de Dronkenschap, de Gulzigheid, de Gierigheid, het Geweld, de Geveinsdheid en de Hoovaardij door engelen worden bestreden en verjaagd. De voorgrond wordt ingenomen door verschillende personen, waaronder een Stroomgod, en door verscheidene dieren, waaronder een ezel, eene slang en een leeuw. Het middengedeelte vertoont het offer, waarbij David nederknielt, terwijl rondom hem de Hoogepriester en het volk staan. De achtergrond wordt gevormd door den berg Sinaï. Boven deze groepen ziet men bliksemen komen uit de wolk, waarin zich een aantal engelen bevinden en van waar uit naar de andere zijde hemelsch licht straalt op de voorstelling van het Evangelie. Naast den grooten steen houdt een engel het Bijbelboek geopend, terwijl iets lager het Geloof, de Hoop, de Ootmoed, de Boetvaardigheid, de Eenvoudigheid, de Voorzichtigheid, de Gerechtigheid en de Barmhartigheid door engelen worden ontvangen. Op den voorgrond bevinden zich de Apostelen met hunne attributen; in het midden zijn de werken der Barmhartigheid voorgesteld en daarachter beweegt zich eene talrijke, juichende menigte. De groote steen heeft tot opschrift: *Icones Biblicae Veteris et N: Testamenti. Figures Du Vieux et du Nouveau Testament. Inventées et Gravées Par Jan Luyken.* — i. d. m.: *Printverbeeldingen der Historien des Ouden en Nieuwen Testaments. 't Amsterdam by Pieter Mortier. C. P.*

3693 *2.* i. d. m.: *Adam geeft aan alle Dieren Naamen. Genesis II. v. 19. — Adam donne les Noms à tous les Animaux. Genese II. v. 19.* — o. r. o.: *2.* — Alle dieren komen paarsgewijze tot Adam in het Paradijs.

3. i. d. m.: *De Sondvloed. Gen. VII.* — o. r. o.: *Pag. 9. — 3* — N°. 3240 in den 2den Staat.

3694 *4.* i. d. m.: *De Toorn van Babel. Genesis XI. v. 2. — La Tour de Babel. Genese XI. v. 2.* — o. r. o.: *4.* — Op den voorgrond worden de materialen gereed gemaakt voor den bouw van den reusachtigen toren, rondom welke zich een kring van brandende ovens verheft.

3695 *5.* i. d. m.: *Abram en Lot scheyden. Gen: XIII. v. 3. — Abram & Lot se separent. Gen: XIII. v. 3.* — o. r. o.: *5.* — In het midden nemen zij met hunne gezinnen afscheid. Op den voorgrond en links worden Lots tenten afgebroken en opgerold en trekken zijne kudden weg, terwijl rechts de bezittingen van Abram blijven.

6. i. d. m.: *Sodom door 't Vuur Vergaan. — Gen. XIX.* — o. r. o.: *Pag. 18. 6* — N°. 3241 in den 2den Staat.

3696 *7.* i. d. m.: *De Ontmoeting van Jacob en Esau. Genesis. XXXIII. v. 3. — La Rencontre de Jacob et d'Esau. Genese XXXIII. v. 3.* — o. r. o.: *7.* — Op den voorgrond links de door Jakob als geschenk vooruitgezonden kudden geiten, schapen, kameelen en runderen; rechts de krijgslieden van Ezau. Op den tweeden grond snelt deze zelf den vóór hem knielenden broeder te gemoet, achter wien zijne vrouwen en kinderen, en verderaf zijne kudden zich vertoonen.

3697 *8.* i. d. m.: *Joseph werd door syne Broeders verkoft. Gen: XXXVII. v. 27.* — *Joseph est vendu par ses Freres. Gen: XXXVII. v. 27.* — o. r. o.: *8.* — Links bij den kuil staan de zonen van Jakob, meer achterwaarts hunne kudden. Rechts de Midianietische kooplieden en hunne karavaan.

3698 *9.* i. d. m.: *Joseph verkoopt Koorn aan syn Broeders. Gen: XLII. v. 4.* — *Joseph vend du Blé a ses Freres. Genese XLII. v. 4.* — o. r. o.: *9.* — Rechts staat Jozef op een podium vóór zijn paleis, terwijl de andere zonen van Jakob vóór hem knielen. Verder achterwaarts de aankomst van nieuwe koopers en het leveren van graan aan hen, die betaald hebben.

3699 *10.* i. d. m.: *D'Ontmoeting van Jacob en Joseph. Gen: XLVI. v. 29.* — *La Rencontre de Jacob et Joseph. Gen: XLVI. v. 29.* — o. r. o.: *10.* — Rechts Jozef, wiens krijgslieden, ruiters en staatsiekoets de ruimte achter hem en op den voorgrond vullen; tegenover hem Jakob, gevolgd door den langen stoet zijner kudden en der door Jozef gezonden wagens, waarop zijn gezin vervoerd wordt.

3700 *11.* i. d. m.: *Eerste Plaag van Egipte. De Wateren in Bloed veranderd. Exodus VII. v: 19.* — *Premiere Playe d'Egypte. Moyse change les Eaux en Sang. Exode VII. v. 19.* — o. r. o.: *11.* — Tafereel aan den oever van de rivier. Links heft Mozes zijn staf op over het water, waaruit een aantal doode visschen worden opgehaald. Op den rechteroever worden deze aan Farao vertoond, evenals het in bloed veranderde water. Op den voorgrond trachten de Egyptenaren door gaten te graven, drinkbaar water te verkrijgen.

3701 *12.* i. d. m.: *Tweede Plaag van Egipte. De Vorschen komen op over Egijptenland. Exod: VIII.* — *Seconde Playe d'Egypte. Les Grenouilles répendues dans tout le Pays. Exode VIII.* — o. r. o.: *12.* — Op den voorgrond links Mozes, op wiens bevel ontelbare kikvorschen uit de rivier op het land komen tot schrik van menschen en dieren.

3702 *13.* i. d. m.: *Derde Plaag van Egypten. De Menschen en Beesten door Luyzen gequeld. Exod: VIII. v. 16.* — *Troisieme Playe d'Egypte. Les Hommes et les Bêtes infestez par les Poux. Exode. VIII. v. 16.* — o. r. o.: *13.* — Mozes doet door zijn staf het stof oprijzen, omgeven door een wijden kring van beangstigde toeschouwers, die te vergeefs trachten de insecten kwijt te raken.

3703 *14.* i. d. m.: *Vierde Plaag van Egypten. Eene vermenginge van Ongedierte. Exod: VIII. v. 24.* — *Quatriéme Playe d'Egypte. Un mélange d'Insectes. Exode. VIII. v. 24.* — o. r. o.: *14.* — Vergeefsche pogingen der Egyptenaren om te ontkomen aan het ongedierte van allerlei aard, dat hen overal vervolgt.

3704 *15.* i. d. m.: *Vyfde Plaag van Egypten. De Pest onder het Vee. Exodus. IX. v: 6.* — *Cinquieme Playe d'Egypte. Mortalité sur le Betail. Exode. IX. v. 6.* — o. r. o.: *15.* — Farao komt tot zijne onderdanen te midden van verschillende tooneelen van gestorven en stervende dieren. Links staat een Israëliet met zijn geheel gezond gebleven vee.

Exc. a J. Covens et C. Mortier

D' Ontmoeting van Jacob en Joseph. Gen. XLVI. v. 29.

JAN LUYKEN 1708. N° 3699.

Johannes Luyken Inv. et Fecit

La Rencontre de Jacob et Joseph. Gen: XLVI. v. 29

3705 *16.* i. d. m.: *Sesde Plaag van Egypte. God slaat de Menschen en 't Vee met quade Zweeren. Exod: IX. v: 10. — Sixieme Playe d'Egypte. Dieu frappe d'Ulceres malins les Hommes et le Bétail. Exode IX. v: 10.* — o. r. o.: *16.* — Rechts staat Farao vóór zijn paleis; tegenover hem werpt Mozes asch in de lucht, waarop alle omstanders worden overvallen door zweren op allerlei lichaamsdeelen.

17. i. d. m.: *De Plaag van Hagel en Vuur over Egipte. Exod. IX.* — o. r. o.: *Pag. 54.* — *17* — N°. 3242 in den 2den Staat.

3706 *18.* i. d. m.: *Achtste Plaag. Der Sprink-haanen. Exodus. X. v. 13. — Huitieme Playe. Les Sauterelles. Exode. X. v. 13.* — o. r. o.: *18.* — De Egyptenaren zien met ontzetting de dieren komen als eene donkere wolk, terwijl de ontbladerde boomen reeds van de verwoesting getuigen.

3707 *19.* i. d. m.: *Negende Plaag. Egypten met Duysternis gestraft. Exodus. X. v. 21. — Neuvieme Playe d'Egypte. Tenèbres epaisses. Exode. X. v. 21.* — o. r. o.: *19.* — Mozes, staande in het midden eener stad, waar de duisternis en de daardoor veroorzaakte angst over de huizen van de Egyptenaren wordt afgewisseld door licht en blijdschap in de woningen der Israëlieten.

3708 *20.* i. d. m.: *Tiende Plaag. Dood der Eerste geboorene. Exodus. XII. v. 29. — Dixieme Playe. Mort des Premiers nez. Exode. XII. v. 29.* — o. r. o.: *20.* — Algemeen rouwbetoon te midden der voorbereidselen voor de begrafenis der gestorvenen.

3709 *21.* i. d. m.: *De Kinderen Israels Versaamelen het Mana. Exodus 16. v: 14. — Les Enfans d'Israel Amassent la Manne. Exode 16. v: 14.* — o. r. o.: *21.* — Links op den voorgrond is reeds eene talrijke menigte bezig met het oprapen van het Manna; rechts komt nog eene opgetogen schare met hetzelfde doel toeloopen. Links op den tweeden grond staat Mozes, boven wien de wolkkolom zweeft.

22. i. d. m.: *De Wetgeeving op den Berg Sinai. Exod. XIX.* — o. r. o.: *Pag. 63.* — *22.* — N°. 3243 in den 2den Staat.

Vier afbeeldingen op ééne plaat:

23. boven links, i. d. m.: *Het Opzetten van den Tabernakel.* — N°. 3244 in den 2den Staat.

24. boven rechts, i. d. m.: *De Gouden Kandelaar, het Reukwerks Altaar en de Tafel der Toonbrooden.* — b. r. b.: *Pag. 71.* — N°. 3245 in den 2den Staat.

25. beneden links, i. d. m.: *De Heerlykheyd des Heeren over de Arke des verbonds.* — N°. 3246 in den 2den Staat.

26. beneden rechts, i. d. m.: *Viering van het Loofhutten Feest.* — o. r. o.: *23.* — N°. 3247 in den 2den Staat.

3710 *27.* i. d. m.: *Korah, Dathan en Abiram gestraft. Num: XVI. v. 30. — Coré, Dathan & Abiram abimez. Nomb: XVI. v. 30.* — o. r. o.: *24.* — Op den tweeden grond links staat Aäron naast Mozes, op wiens woord

de aarde zich opent en de tenten der drie oproerigen met alle bewoners verzwelgt. Op den voorgrond de vol ontzetting wegvluchtende Israëlieten; op den achtergrond de tenten en het vuur, waardoor de volgelingen van Korah werden verteerd.

3711 *28.* i. d. m.: *Mose slaat het waater uyt den Rotzsteen. Numeri. 20. — Moise fait sortir de l'eau d'un rocher. Nombre. 20.* — o. r. o.: *25.* — Op den tweeden grond rechts doet Mozes uit de rots een breeden waterstroom te voorschijn komen, waaraan menschen en dieren hun dorst komen lesschen.

3712 *29.* i. d. m.: *Josua doet Son en Maan stil staan. Josua X. v. 12. — Josué fait arrêter le Soleil & la Lune. Josue X. v. 12.* — o. r. o.: *26.* — Op den voorgrond rechts staat Jozua omgeven door de Israëlietische krijgslieden; op den tweeden grond het in verwarring vluchtende leger der Amorieten, boven hetwelk eene hevige hagelbui losbreekt.

3713 *30.* i. d. m.: *Gidion verslaat de Medianiten. Judicum VII. v. 19. — Gedéon défait les Madianites. Juges VII. v. 19.* — o. r. o.: *27.* — De in eene vlakte gelegerde Midianieten worden in den nacht opgeschrikt door de drie kleine benden van Gideon, die zich op de heuvels met hunne fakkels vertoonen, en vluchten in wanorde weg.

3714 *31.* i. d. m.: *Goliath door David gedood. I. Samuel XVII. v: 49. — Goliath tué par David. I. Samuel XVII. v: 49.* — o. r. o.: *28.* — Midden op den tweeden grond heft David het hoofd van den gedooden reus op. Op den voorgrond de strijdwagens, boogschutters en verdere krijgslieden der Israëlieten, die zich snel voorwaarts begeven ten aanval op de Filistijnen, die op den achtergrond reeds op de vlucht slaan.

3715 *32.* i. d. m.: *David danst voor de Arke. II. Samuel VI. v: 14. — David danse devant l'Arche. II. Samuel VI. v: 14.* — o. r. o.: *29.* — David, met de harp in de hand, gaat dansende vóór de Ark des Verbonds, die door vier priesters wordt gedragen, door Jerusalem, ten aanschouwe eener talrijke volksmenigte. Rechts het paleis, waar Michal den stoet ziet voorbij trekken.

Vier afbeeldingen op één plaat:

33. boven links, i. d. m.: *De binnenhof des Tempels, met het altaar en de kopere kolommen.* — N°. 3248 in den 2den Staat.

34. boven rechts, i. d. m.: *Inwying van Salomons Tempel.* — b. r. b.: *Pag 189.* — N°. 3249 in den 2den Staat.

35. beneden links, i. d. m.: *De Arke des Verbonds in 't Heylige der Heyligen.* — N°. 3250 in den 2den Staat.

36. beneden rechts, i. d. m.: *De gegootene Zee, of het groot koper waschvat.* — o. r. o.: *30* — N°. 3251 in den 2den Staat.

3716 *37.* i. d. m.: *De Koningin van Scheba komt om Salomon te sien. I. of III. Kon: X. v. 1. — La Reine de Sceba vient voir Salomon. I. ou III. des Rois X. v. 1.* — o. r. o.: *31.* — Rechts staat de Koning vóór den ingang van zijn paleis gereed ter ontvangst van de bezoekster, die, door hare

staatsjuffers gevolgd, hem nadert. De voorgrond en de achtergrond rechts zijn gevuld met toeschouwers en met de krijgslieden van Salomo; de achtergrond links met den stoet der Vorstin.

3717 *38.* i. d. m.: *Elias Offerhande door 't Vuur van de Hemel verteert. I. Koningen. vs. 20.... 38.* — *Holocauste d'Elie consumé par le Feu du Ciel. I. Rois. vs. 20....38* — o. r. o.: *32* — Rechts knielt Elia bij het altaar, dat door hemelsch vuur ontstoken wordt; achter hem Koning Achab, aan alle zijden rondom hem de door schrik bevangen Israëlieten. Links op den achtergrond het altaar van Baäl.

39. i. d. m.: *De Uyterste verdelging van de Stad Jerusalem en den Tempel.* — *Destruction de Jérusalem & du Temple. II des Roys XXV.* — o. r. o.: *Pag. 689.* — *33* — N°. 3254 in den 2den Staat.

3718 *40.* i. d. m.: *De Jooden herbouwen Jerusalem. Nehemia III.* — *Les Juifs rebatissent la Ville de Ierusalem. Nehemie. III.* — o. r. o.: *34.* — Op den voorgrond worden door het volk, dat gewapend arbeidt, de materialen vervaardigd ter herstelling van de tot ruïnes geworden stadsmuren en torens op den tweeden grond.

3719 *41.* i. d. m.: *Het Loof-hutten-Feest. Nehemia VIII. v: 9.* — *Fête des Tabernacles. Nehemie VIII. v: 9.* — o. r. o.: *36.* — Voorstelling op de straat, waar de bewoners zich bevinden in de versierde loofhutten of in talrijke groepen lofzingende voortgaan.

3720 *42.* i. d. m.: *De drie Jongelingen in den brandenden Oven. Daniel. III. v. 23.* — *Les trois Jeunes hommes dans la Fournaise. Daniel III. v. 23.* — o. r. o.: *37.* — Rechts het groote beeld, aan welks voet de Koning staat. Vóór hem de drie jongelingen, wier kleederen door de talrijke belangstellenden worden betast en beroken. Geheel links de reusachtige brandende oven.

3721 *43.* i. d. m.: *Prediking van Jonas te Ninive. Jonas III.* — *Predication de Jonas en Ninive. Jonas III.* — o. r. o.: *38.* — De Profeet predikt voor eene aandachtige menigte op een plein, waar menschen en vee gehuld zijn in treurgewaden.

44. i. d. m.: *Pompejus neemt den Tempel te Ierusalem Stormenderhand in.* — o. r. o.: *Pag. 337.* — *39* — N°. 3252 in den 2den Staat.

3722 *45.* i. d. m.: *De Engel verkondigt de Geboorte J: C: aan de Herders. Luc: II. v. 8.* — *l'Angé Annonce la Naissance de J: C: aux Bergers. Luc. II. v. 8.* — o. r. o.: *40.* — Op den voorgrond links het vee, rechts de herders, aan welke de mededeeling wordt gedaan door een engel, die te voorschijn treedt uit de wolk, die het linkerbovendeel der prent inneemt en die geheel bezet is met ontelbare hemelbewoners. Rechts op den voorgrond is eene plek geheel wit gehouden, blijkbaar om te worden gebruikt voor een opschrift.

3723 *46.* i. d. m.: *De Kindere moort tot Bethlehem. Matth. II. v. 16.* — *Hérode fait Massacrer les Enfans à Bethlehem. Matthieu. II. v. 16.* — o. r. o.: *41.* — Opeenvolging van tooneelen der wanhopige verdediging van de kinderen door de ouders tegen de soldaten, die de plaats van de linkerzijde af binnenrukken nabij het Graf van Rachel.

3724 *47.* i. d. m.: *Christus verwekt een Doode Iongelinch. Lucas. 7. — Iesus ressuscite un Ieune Homme. S. Luc. 7.* — o. r. o.: *42* — Voorstelling buiten den muur van Nain, waar de doode op het woord van Jezus rechtop gaat zitten op de lijkbaar, te midden der verbaasde toeschouwers.

3725 *48.* i. d. m.: *Christus Leerd zittende op een Schip. Matthei XIII. v. 2. — Jesus Christ Enseigne assis sur une Nasselle. Matthieu XIII. v. 2.* — o. r. o.: *43.* — Links predikt Jezus op een schip nabij het strand, waar eene talrijke, aandachtig luisterende menigte bijeen is. Op den achtergrond een hooge berg.

3726 *49.* i. d. m.: *Christus Spyst Vyfduysent Persoonen. Ioan. 6. v. 10. — I. Christ Rassasie cinq Mille Personnes. S. Iean. 6. v. 10.* — o. r. o.: *44.* — Links zit Jezus op eene verhevenheid, aan den voet waarvan de menigte gezeten is, aan welke de apostelen het voedsel uitdeelen.

3727 *50.* i. d. m.: *Christus geneest allerley Siektens. Marc: 6. v. 55. — Iesus guéris toutte sortes des Malladies. S. Marc. 6. v. 55.* — o. r. o.: *45* — Groot plein, waar de tweede grond geheel wordt ingenomen door Jezus, de tot hem smeekende kranken en de toeschouwers. Op den voorgrond rechts een Bazaar met handelaars; links de ontmoeting van zieken, die naar Jezus worden gebracht, en herstelden, die van hem terugkomen.

3728 *51.* i. d. m.: *De Verryzenis van Lazarus. Johan. XI. v. 39. — La Resurrection de Lazare. St. Jean XI. v. 39.* — o. r. o.: *46.* — Rechts aan de helling van eene begroeide hoogte is de spelonk, van welker opening de grafsteen afgewenteld is en waaruit de herrezene te voorschijn komt, begroet door zijne zusters.

3729 *52.* i. d. m.: *Zacheus op de Vygeboom. Luc: XIX. v. 4. — Zachée sur le Sycomore. Luc: XIX. v. 4.* — o. r. o.: *47.* — Te midden eener drukke straat komt Jezus met zijne volgelingen in Jericho en spreekt Zacheüs toe, die zich rechts in een breedgetakten boom bevindt.

3730 *53.* i. d. m.: *Bartimeus de Blinde. Marc: X. v. 46. — Bartimée l'Aveuglé. Marc: X. v. 46.* — o. r. o.: *48.* — Rechts staat Jezus, voorgegaan en gevolgd door een aantal personen, en wacht den blinde af, die na het afwerpen van zijn mantel zich al tastende tot hem begeeft.

3731 *54.* i. d. m.: *Christus Inryding te Ierusalem op een Ezel. Matth: 21. — Iesus-Christ entre dans Ierusalem monté sur un Asnon. S. Matthieu. 21.* — o. r. o.: *49* — De stoet beweegt zich van rechts naar de op den tweeden grond liggende stad.

3732 *55.* i. d. m.: *De Koninklyke Bruyloft. Matth: XXII. v. 2. — Les Nopces Royales. Matthieu. XXII. v. 2.* — o. r. o.: *50.* — In eene reusachtige zaal zijn aan beide zijden groote tafels geheel bezet met gasten. In het midden rechts staat de Koning en spreekt het vonnis uit over den vóór hem ter aarde geworpen Gast zonder Bruiloftskleed.

3733 *56.* i. d. m.: *Het Laatste Oordeel. Matth: 24: en 25: — Le Jugement Dernier Matt: 24: et 25:* — o. r. o.: *51.* — Links de Gezaligden, rechts de Veroordeelden.

3734 *57.* i. d. m.: *Petrus slaat Malchus 't Oor af. Johannis XVIII. v: 10. — S^t. Pierre coupe l'Oreille de Malchus. S^t. Jean XVIII. v: 10.* — o. r. o.: *52.* — Rechts staat Jezus, achter wien de discipelen op de vlucht gaan; naast hem verwondt Petrus den op de knie gezonken Malchus; links de aanvallers en de ter aarde stortende Romeinsche soldaten.

3735 *58.* i. d. m.: *Pilatus toont Jesus aan 't volk zeggende: Zie de Mensch. Johan. XIX. v. 4. 5. — Pilate montre Jesus Christ au peuple en dissant: Voi la l'Homme. S. Jean. XIX. v. 4. 5.* — o. r. o.: *53.* — Rechts het Stadhouderlijk paleis met een podium; daarvóór de luid schreeuwende menigte.

Op de allereerste afdrukken staat vóór de tekstaanhaling bij het Hollandsche onderschrift: *Matt. XXVII. v. 27.*, terwijl het Fransche eindigt: *Vilà l'Homme. S. Matt. XXVII v. 27.*

3736 *59.* i. d. m.: *Christus werd uyt gelyd om gekruyst te worden. Marcus. XV. v. 20. — On emmene Jesus Christ au Calvaire. S. Marc. XV. v. 20.* — o. r. o.: *54.* — De stoet komt van rechts uit de poort, om zich naar den op den tweeden grond zichtbaren heuvel te begeven, en is voorgesteld op het oogenblik, dat Jezus, onder het kruis nederzinkende, door Simon van Cyrene van dat gewicht wordt bevrijd.

3737 *60.* i. d. m.: *Christus tusschen twee Moordenaars gekruyst. Lucas. XXIII. v. 33. — Jesus Christ est crucifié au milieu de deux Voleurs. S. Luc XXIII. v. 33.* — o. r. o.: *55.* — Rechts de heuvel Golgotha, waarvan reeds verscheidene personen verschrikt afdalen.

3738 *61.* i. d. m.: *Petrus Predicatie op den Pinxter-dag. Handel: V. v. 14. — Predication de St Pierre au Jour de Pentecote. Actes. V. v. 14.* — o. r. o.: *56.* — Rechts staat Petrus met de andere discipelen op de breede stoep vóór een huis en spreekt tot de omstanders.

3739 *62.* i. d. m.: *De Steeniging van Stephanus. Handelinge VII. v. 57. — La Lapidation de Saint Estienne. Actes VII. v. 57.* — o. r. o.: *57.* — In het midden knielt de martelaar, omgeven door zijne beulen; links staat Saulus toe te zien, kenbaar aan de vóór zijne voeten nedergelegde kleederen.

3740 *63.* i. d. m.: *Paulus Bekeering. Handeling: IX. v: 4. — La Conversion de Saint Paul. Actes IX. v: 4.* — o. r. o.: *58.* — Saulus en zijne manschappen verblind door het van links af nederstralend hemelsch licht.

3741 *64.* i. d. m.: *De Lystriers brengen Stierren aan, om die aan Paulus en Barnabas te offeren. Handelinge 14. v. 8. — Les Lystriens amenent des Taureaux pour les sacrifier a Paul, & à Barnabas. Actes. 14. v. 8....* — o. r. o.: *59.* — Van links naderen de priesters van Jupiter met de versierde offerdieren tot de beide zendelingen. Links op den voorgrond betasten de omstanders de beenen van den herstelden kreupele.

3742 *65.* i. d. m.: *Paulus binnen Jerusalem gevangen. Act: XXI. v. 35. — St Paul emprisonné à Jerusalem. Act: XXI. v. 35.* — o. r. o.: *60.* — Rechts eene hooge trap, voerende naar de legerplaats, waartegen Paulus te midden eener geweldige volksoploop door de Romeinsche soldaten wordt op gedragen.

3743 *66.* i. d. m.: *De Schipbreuk van Paulus aan 't Eyland Melite. Handel: XXVII. v: 41. — Le Naufrage de Saint Paul a l'Isle de Malte. Actes XXVII. v: 41.* — o. r. o.: *61.* — In een hoog gewelf, waar de geredde schipbreukelingen zijn opgenomen, is links een groot vuur aangelegd, waarin Paulus de adder afschudt. Rechts ziet men door den ingang het strand en het verongelukte schip.

67. i. d. m.: *Herodes Beoorloogt de Roovers inde Rotsen door Soldaaten die in Kisten aan yzere kettingen hangende door windaasen neergelaten worden.* — o. r. o.: *Pag. 355.* — *62* — N°. 3253 in den 2den Staat.

Zooals op bladz. 588 vermeld is, werden N°. 3240—3254 ten derden male gebruikt in den 2den druk van: *Flavius Josephus. Alle de Werken* van 1722 bij Joannes Oosterwijk in folio, en werden voor die uitgave N°. 3240, 3241, 3242, 3243 en 3252 ook voorzien van Fransche onderschriften nevens de Hollandsche.

De 2de uitgave der *Icones Biblicae* gebeurde in 1729 bij Joh. Covens en Corn. Mortier te Amsterdam onder den gedrukten titel van: *Afbeeldingen der Merkwaardigste Geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Testament.* De prenten zijn daarin weder gebruikt; op N°. 3692 zijn de laatste woorden van het onderschrift uitgeslepen en vervangen door: *by J. Covens en C. Mortier*, terwijl bij de andere prenten de aanwijzing o. l. o. is vervangen door de woorden: *Edit. a I. Covens et C. Mortier*, die ook voorkomen o. l. o. der twee platen elk met vier voorstellingen, waarop vroeger geen uitgever vermeld stond.

Verder is in deze uitgaaf bij elke prent een bijschrift van 2 pagina's gevoegd en is de 1e druk vermeerderd met de kaarten uit den *Grooten Bybel van Mortier, 1700*:

N°. 2657 in den 2den Staat,
N°. 2658 in den 2den Staat,
en N°. 2660 in den 3den Staat,

benevens met een afzonderlijk gedeelte, waarin de vignetten uit datzelfde werk weder zijn gebruikt, twee boven elkaar op elke bladzijde en van achteren onbedrukt en van opschriften voorzien.

De volgorde, waarin zij hier voorkomen, is de volgende:

pag. 1 boven: N°. 2662. *Het geslacht register van Jesus Christus.*
beneden: N°. 2661. Geloof, Hoop en Liefde. (zonder opschrift).
pag. 2 boven: N°. 2664. *Het Kindtje Jesus in Doeken gewonden.*
beneden: N°. 2665. *De Star gelydt de Wyzen na Bethlehem.*
pag. 3 boven: N°. 2667. *Jesus op de tinne des Tempels.*
beneden: N°. 2675. *De Engel het badwater van Bethesda beroerende.*
pag. 4 boven: N°. 2677. *De Liefdadigheit des Samaritaans tegens een gekwetsten Jode.*
beneden: N°. 2678. *Maria aan de voeten van Jesus.*
pag. 5 boven: N°. 2673. *De genodigden tot het Avondmaal weigeren te komen.*
beneden: N°. 2679. *De verloren zoon den draf der zwynen eetende.*

pag. 6 boven: N°. 2670. *Oovervloedt van goederen doedt niemandt alleen leeven.*
beneden: N°. 2671. *De waterzuchtige door Christus genezen.*
pag. 7 boven: N°. 2674. *Een arme Weduwe werpt twee penninkjes in de schatkist.*
beneden: N°. 2663. *Ik ben hongerig geweest, en gy hebt my te eeten gegeven.*
pag. 8 boven: N°. 2672. *De Pharizeeuw en de Tollenaar.*
beneden: N°. 2681. *Zacheus op den wilden vygenboom.*
pag. 9 boven: N°. 2666. *Ik ben dorstig geweest, en gy hebt my te drinken gegeven.*
beneden: N°. 2668. *Ik was een vremdeling, en gy hebt my geherbergt.*
pag. 10 boven: N°. 2669. *Ik was naakt en gy hebt my gekleed.*
beneden: N°. 2676. *Ik ben krank geweest, en gy hebt my bezocht.*
pag. 11 boven: N°. 2680. *Ik was in de gevangenis, en gy zyt tot my gekomen.*
beneden: N°. 2682. *Christus vindt zyne Discipelen slapende.*
pag. 12 boven: N°. 2685. *Men blindt Jesus de oogen, en slaat hem in het aangezicht.*
beneden: N°. 2683. *Petrus beweent zyne zonde.*
pag. 13 boven: N°. 2684. *Judas wanhoop.*
beneden: N°. 2686. *Eutychus slaapende valt uyt een Venster dood.*
pag. 14 boven: N°. 2687. *Agabus bindt zich met den gordel van den Apostel Paulus.*
beneden: N°. 2688. *De Vrouw en de Draak.*
pag. 15 boven: N°. 2689. *De vrouw door den Draak vervolgd.*
beneden: N°. 2690. *De groote Hoer zittende op een gedróchtelyk beest.*

In 1732 werden de prenten in dezen Staat wederom gebruikt voor de uitgave, die wederom bij Jean Covens & Corneille Mortier verscheen met Fransche bijschriften, onder den titel: *Histoire les plus remarquables de L'ancien et du Nouveau Testament.* Ook in deze uitgave komen de vignetten voor op dezelfde wijze als bij de Hollandsche, en van achteren onbedrukt, behalve die op pag. 59, doch in eenigszins andere volgorde en met pagineering aansluitende aan die van het boek.

pag. 45 boven: N°. 2662. *La Généalogie de Jesus-Christ.*
pag. 46 boven: N°. 2664. *Le petit Enfant Jesus envelopé dans des langes.*
beneden: N°. 2665. *L'Etoile conduit les Mages à Bethléhem.*
pag. 47 boven: N°. 2667. *Jesus sur le pinacle du Temple.*
beneden: N°. 2675. *Un Ange trouble l'eau de la piscine de Bethesda.*
pag. 48 boven: N°. 2677. *La charité du Samaritain pour un Juif blessé.*
beneden: N°. 2678. *Marie aux pieds de Jésus.*
pag. 49 boven: N°. 2673. *Les Conviez au festin du Roi, refusent d'y aller.*
beneden: N°. 2679. *l'Enfant prodigue reduit a manger des gousses*

pag. 50 boven: N°. 2670. *Un homme n'a pas la vie par ses biens.*
beneden: N°. 2671. *l'Hydropique guéri par Jésus Christ.*
pag. 51 boven: N°. 2672. *Le Phaisiren & le Péager.*
beneden: N°. 2681. *Zachée sur le Sycomore.*
pag. 52 boven: N°. 2674. *Une Veuve pauvre mêt deux pites au tronc.*
beneden: N°. 2663. *J'ai eu faim & vous m'avez donné à manger, &c.*
pag. 53 boven: N°. 2666. *J'ai eu soif & vous m'avez donné à boire.*
beneden: N°. 2668. *J'étois étranger, & vous m'avez recuielli.*
pag. 54 boven: N°. 2669. *J'étois nud, & vous m'avez vêtu.*
beneden: N°. 2676. *J'étois malade, & vous m'avez visité.*
pag. 55 boven: N°. 2680. *J'ai été en prison, & vous m'avez visité.*
beneden: N°. 2682. *Jésus-Christ trouve ses Disciples endormis.*
pag. 56 boven: N°. 2685. *On bande les yeux à Jésus Christ, & on le frappe sur le visage.*
beneden: N°. 2683. *Saint Pierre pleure son péché.*
pag. 57 boven: N°. 2684. *Le désespoir de Judas.*
beneden: N°. 2686. *Eutyches tombe tout endormi d'une fenêtre, & se tue.*
pag. 58 boven: N°. 2687. *Agabus se lie les reins avec la ceinture de saint Paul.*
beneden: N°. 2688. *La Femme & le Dragon.*
pag. 59 boven: N°. 2689. *La Femme poursuivie par le Dragon.*
beneden: N°. 2690. *La grande prostituée est montée sur une Bête monstrueuse.*
pag. 59 achterzijde: N°. 2661. Geloof, Hoop en Liefde. (Zonder opschrift).

In deze uitgave komen drie kaarten voor:
N°. 2657 in den 2den Staat.
N°. 2658 in den 2den Staat.
N°. 2659 in den 2den Staat.

Een nieuwe druk verscheen in 1747 bij F. Houttuyn. Daarin bleven de prenten onveranderd, alleen werd op de titelprent i. d. m. het oude adres verwijderd en vervangen door: *by F. Houttuyn. MDCCXLVII.* Verder werd het adres o. l. o. der meeste prenten uitgeslepen en vervangen door: *Edit. à F. Houttuyn.* Vermoedelijk was dit niet het geval met de prenten, die in 1736 door M. Schagen waren gebruikt voor den 3den druk van *Flavius Josephus, Alle de Werken,* behalve met N°. 3243, de Wetgeving op Sinaï, die wel voorkomt met het nieuwe adres. Mogelijk is de verandering ook niet toegepast op N°. 3721, de Prediking van Jona en op N°. 3726, de Wonderbare Spijziging. Er schijnen geene nieuwe bijschriften te zijn gedrukt, noch verandering gemaakt in de vignetten. De kaarten komen voor:
N°. 2657 in den 2den Staat.
N°. 2658 in den 2den Staat.
N°. 2660 in den 4den Staat.

De verschillende uitgaven van dit werk zijn steeds met weinig zorg behandeld, en bijna altoos worden, met uitzondering van de 1ste uitgave,

in één zelfde exemplaar prenten gevonden van verschillende drukken, terwijl de tekst van 1729 of 1732 en de daarbij behoorende vignetten voorkomen met prenten zoowel van de uitgave van 1708, als met die van 1747.

Nog eenmaal werd de verzameling uitgegeven in 1790, door de boekverkoopers H. Keyser, H. Gartman en W. Vermandels te Amsterdam met een aanbevelend Bericht, onderteekend *W.*, doch zonder bijschrift, noch vignetten. De prenten hebben dan weder het oude adres van: *J. Covens & C Mortier*, en het is aan te nemen, ook in verband met den inhoud van bovenvermeld Bericht, dat, terwijl in 1747 F. Houttuyn de koperplaten had verkregen en daarop het adres veranderd had, de voorgaande uitgevers nog een belangrijken voorraad prenten over hadden met hun adres, en dat deze in 1790 waren in handen gekomen van bovengenoemde boekhandelaars.

1709

430

François Bernier, Voyages .... Contenant la Description des Etats du Grand Mogol .... A Amsterdam, Chez Paul Marret, Marchand Libraire dans le Beurs-straet, à la Renommée. M.DCC.IX. 2 dln. 8°.

Deel II pag 5. N°. 1089 wederom gebruikt. — i. d. m.: *habitans Dagra*

431

De Gravinne van Mortons Gebeden en M. van Machwits Godvrugtige Uitspanningen .... den Achtsten Druk. In 's Gravenhage, By Engelbrecht Boucquet, Boeckverkoper in de Halstraat, in de Waarheyt. 1709. 8°.

Titelprent. N°. 561 in den 2den Staat.

Door Jan Luyken zelf is de titelprent van: *J. Feylingius, Het Bloem-Hofje Der Gebeden En Dankseggingen, 1683*, gedeeltelijk uitgeslepen en de man veranderd in eene vrouw, die, door hemelsch licht bestraald, knielt in een tuin met bijenkorven, bloemperken, eene schutting en daarachter hooge boomen. Aan hare voeten ligt een geopend boek. Op een velum: *De Gravinne van Mortons Gebeden.* — i. d. m.: *In Schravenhagen By Engelbregt Boucquet. 1709*

In den 9den druk van 1714 bij denzelfden uitgever is deze titelprent wederom gebruikt, doch sterk opgesneden, terwijl het jaartal i. d. m. uitgeslepen is.

Latere drukken zijn de 12de van 1735 en de 13de van 1742, beide bij Cornelis Boucquet, te 's Gravenhage, en een zonder jaar bij de Weduwe Boucquet, aldaar, telkens met veranderd adres i. d. m. van de titelprent.

De 7de druk van 1703 bevat deze titelprent niet.

432

N. S. v.(an) L.(eeuwarden), De Godvreezende Zeeman, Ofte de Nieuwe Christelyke Zeevaart.... t'Amsteldam, By de Wed: Gysbert de Groot, Boekverkoopster op de Nieuwendyk, tusschen de twee Haarlemmer Sluysen, 1709. 8°.

3744 Titelprent door Jan Luyken.

Een bejaarde zeeman leest aan drie aandachtig toehoorende jonge matrozen voor uit een boek, dat steunt op een grooten steen, welke op de voorzijde het opschrift draagt: *De God-vreezende Zeeman of de Nieuwe Christelyke Zee-vaart.* Op den achtergrond eene fel bewogen zee met verscheidene schepen, boven welke uit eene donkere wolk bliksemstralen schieten, terwijl daaruit tevens eene stem voorgesteld wordt te roepen: *Vreest Godt ende geeft hem heerlichkeyt Openb: 14: 7.*

Daarboven, als op een loshangend velum voorgesteld, het Afscheid van den vertrekkenden Zeeman, die van de kade, waar twee personen hem toewuiven, in eene roeiboot wordt gebracht naar het verder achterwaarts afgebeelde schip.

Onder de hoofdvoorstelling, de Terugkomst van den Zeeman, die aan de kade aan wal stappende uit de roeiboot, door vrouw en kinderen wordt ontvangen.

Boven en onder de laatste afbeelding is eene witte strook, H. 3 mm.; de bovenste daarvan heeft het opschrift: *Wiens oock de zee is want hy heeftse ghemaeckt. Psal: 95 : 5,* de benedenste: *Tot hier toe heeft ons de Heere geholpen. I. Sam: 7 : 12.*

Daaronder i. d. m.: *'t Amsterdam By De Wed: G: de Groot met Privilegie voor 15 Iaar.* — H. 148, B. 88 mm.

Onveranderd komt de prent voor in den 2den druk bij dezelfde uitgeefster in 1714. Zij is daarna ook gebruikt in den 3den druk van 1719 bij de Erfgen. van de Wed. G. de Groot en A. van Dam, en in den 5den druk van 1725 bij de Erve van de Weduwe van Gysbert de Groot. Op beide laatstbedoelde is het adres i. d. m. gewijzigd in overeenstemming met den gedrukten titel.

De 9de druk is van 1761; daarin is de Titelprent vervangen door eene verkleinde copie van dezelfde zijde, waarop dezelfde teksten te lezen zijn; het adres i. d. m. luidt: *Tot Amsterdam by Jan Morterre mit Privilegie voor 15 Jaar.* — H. 125, B. 67 mm.

1710

433

P. Abraham à St Clara, Wohl angefüllter Wein-Keller, In welchem Manche durstige Seel sich mit einem Geist-

lichen Geseng-Gott erquicken kan.... Verlegt und mit Kupfern gezieret Von Christoph Weigel, Kupfferstecher und Kunsthändler in Nürnberg. Würtzburg, Gedruckt bey Frantz Martin Hertzen. An. 1710. 4°.

Hierin 50 prenten door Casper Luyken, blijkens de behandeling door hem vervaardigd gedurende zijn verblijf te Neurenberg en gelijktijdig met N°. 3102—3153 de afbeeldingen voor: *P. Abraham a S Clara, Heilsames Gemisch Gemasch, 1704.* De namen der hoofdstukken staan boven de prenten, die tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt zijn. — H. 78—80, B. 107—110 mm.

Uit den gedrukten titel, in verband met den inhoud van het Privilegie, blijkt, dat dit werk vervaardigd is gedurende de laatste ziekte van den schrijver; daaraan is misschien te wijten, dat verschillende afbeeldingen zonder eenig verband zijn met de verhalen, die vermeld zijn in het hoofdstuk, waar zij boven staan. Dit zijn: N°. 3747, 3748, 3752, 3755—3759, 3761, 3762, 3770, 3774, 3781, 3785 en 3788.

*3745 *1.* pag. 1 — *Halt die Nasen zu.* — In eene kerk in de stad Bocheri bij Syracuse staat rechts de Capucijner monnik Franciscus Savensis op den preekstoel, waarbij op wonderdadige wijze de tegenover hem hangende lamp wordt uitgebluscht en weder ontstoken.

*3746 *2.* pag. 11. — *Die Wahl geht nicht wohl.* — Keizer Hendrik II, door berouw getroffen, nadat hij een onwaardige tot Bisschop had benoemd, verbeeldt zich gedurende eene ziekte, dat hij door den Satan wordt bespoten.

*3747 *3.* pag. 20. — *Die Stimm im Wald.* — Op eene kade wordt aan een edelman door een jongeling de hand gekust. Links op den tweeden grond eene galei; meer achterwaarts rechts eene stad. — i. l. o.: *C. L. f.*

*3748 *4.* pag. 29. — *Vergelt ihms der Teuffel.* — In een vertrek zit een man, gehuld in eene kamerjapon, geld te tellen; achter hem brengt zijn jonge bediende nog meer zakken geld aan.

*3749 *5.* pag. 39. — *Der Wider stösset manchen nieder.* — Eene vrouw staat vol ontzetting aan de stervenssponde van haren echtgenoot, voor wiens oog op den voorhang van zijn ledikant allerlei veroordeelende teksten verschijnen.

*3750 *6.* pag. 51. — *Manches Gut, thut kein gut.* — Een klokkegieter, die het hem verschafte zilver niet had gebruikt voor het vervaardigen der klok, maar ten eigen voordeele, wordt gedood door den nedervallenden klepel, terwijl hij te vergeefs beproeft aan zijn werkstuk geluid te ontlokken.

*3751 *7.* pag. 62. — *Zulässige Wahrsagung aus den Sternen.* — Hertog Philips de Goede van Bourgondië vindt onder een boom een beschonken boer liggen, dien hij gedurende een dag alle denkbare weelde laat genieten en daarna weder in den ouden toestand doet terugbrengen.

*3752 *8.* pag. 73. — *Die Heilige Metamorphosis.* — Op een plein wordt een man levend verbrand, terwijl tegenover hem een geestelijke staat te spreken.

*3753 *9.* pag. 81. — *Altes und Neues.* — In een ziekenhuis te Lodi bij Milaan wordt een te bed liggende ketter aangevallen door eene kat.

*3754 *10.* pag. 91. — *Heilig und Heillosz.* — Een man in Peru, die lasterlijke woorden over de H. Maagd had gesproken, wordt door een bliksemstraal getroffen, uit zijn bed geworpen en gedood.

*3755 *11.* pag. 100. — *Gut und schlimme Botten.* — Op den voorgrond links staat eene vrouw aan de deur te spreken met den bewoner van het huis, die haar schijnt af te wijzen. Meer achterwaarts rechts in eene kamer twee personen bezig met schrijfwerk.

*3756 *12.* pag. 109. — *Der grosse Mist-Hauffen.* — Eene vrouw in gevaar van verdrinken door het zinken van de boot, waarin zij zich bevindt. Links op den tweeden grond een schip.

*3757 *13.* pag. 118. — *Es ist nicht wahr, dasz Eilen kein gut thue.* — Eene vrouw staat met gebaren van ontroering bij eene lijkbaar, waarop het lijk van een jongen man in eene kerk is gebracht.

*3758 *14.* pag. 126. — *Wie vermessen in dem Essen.* — Een priester geeft aan eene vóór het altaar knielende vrouw de hostie. Meer achterwaarts bij de kerkdeur staat een man te wachten.

*3759 *15.* pag. 135. — *Vor diesem und jetzunder.* — Aan een priester, die vóór het altaar de mis bedient, wordt tot ontzetting der omstanders de kelk afgenomen door twee handen, die uit eene wolk te voorschijn komen.

*3760 *16.* pag. 145. — *Solvendo Salvamur.* — Eene arme fruitverkoopster legt het lijk van haar kind vóór de poort van het slot te Rijssel, toebehoorende aan Graaf Liederik van Vlaanderen, welk kind gestorven was van honger, omdat 's Graven zoon Joseramus de moeder den geheelen dag had laten wachten op de betaling der door hem gekochte vruchten.

*3761 *17.* pag. 155. — *Die umkehrte Welt.* — Eene vrouw, die een klein kind met de tanden verscheurt, te midden der helsche vlammen.

*3762 *18.* pag. 164. — *Caspar Igel von Sparheim.* — Een priester bedient de mis vóór het altaar; op den tweeden grond vier personen biddende.

*3763 *19.* pag. 173. — *Es ist keinem Schelmen zu trauen.* — In een spookhuis te Parijs wordt aan drie studenten door een oud man een beker aangeboden, door het gebruik waarvan de eene reeds dood ter aarde ligt, zooals even daarna geschiedde met den tweede, die den beker aanneemt, terwijl alleen de derde behouden bleef, door volstandig te weigeren te drinken.

*3764 *20.* pag. 182. — *Wissen, ist gar offt wider das Gewissen.* — Te Taliacocci wordt een Turk, die uit nieuwsgierigheid de kast opent, waarin de hostiekelk geborgen is, gestraft door eene daaruit slaande vlam.

*3765 *21.* pag. 192. — *Das Glück ohne Tück.* — Eene vrouw stelt aan haar echtgenoot als schoonzoon een armen jongeling voor, die haar aandacht getrokken had door zijn vroegtijdig naar de kerk gaan.

*3766 *22.* pag˙ 202. — *Schwehr und leicht.* — Een goddelooze advokaat voert zijn jeugdigen bediende in eene kamer, waar zich een aantal zwarte duivels bevinden.

*3767 *23.* pag. 212. — *Der wunderliche Schulmeister.* — Een leeuw, aan wien de abt Gerasimus een doorn uit den poot had getrokken, en die sedert bij hem gebleven was, voert den ezel van zijn meester bij den teugel, om water te halen.

*3768 *24.* pag. 221. — *Hui Sau.* — Nadat St. Wilhelmus in het klooster Villar een voortreffelijken os had doen slachten, ter wille van den wensch van eene zwangere vrouw, wordt aan haar door den leekebroeder, die dit werk bezorgd heeft, een groot stuk daarvan gegeven.

*3769 *25.* pag. 231. — *Die unlöbliche schwartze Kunst.* — Keizer Karel de Groote, vergezeld door een dienaar, brengt kostbaarheden aan ter versiering van het lijk zijner vroegere beminde, waarop hij door de werking van een tooverring nog verliefd blijft.

*3770 *26.* pag. 242. — *Andere dancken Gott um den Wein, du aber ums Wasser.* — Een stervende, voor wiens bed een man en eene vrouw staan, ziet door de geopende deur de vlammen der hel.

*3771 *27.* pag. 253. — *Die verfluchte Brut-Henn.* — Te Angelopole wordt een jongeling gered uit de strikken van eene slechte vrouw, die daarop zich zelve door ophanging van het leven berooft.

*3772 *28.* pag. 265. — *Die lobwürdige Lett-Feigen.* — Een soldaat, die geweigerd had te biechten, wordt door den Duivel bij de haren naar de hel gesleept.

*3773 *29.* pag. 276. — *Durch Brillen, durch Brillen, und nicht durch die Finger.* — Eene weduwe ziet de verschijning van haren overleden echtgenoot in de vlammen der hel, gedragen door zijn biechtvader, die stilzwijgend had goedgekeurd, dat hij telkens, na te hebben gebiecht, met zijn zondig leven was voortgegaan.

*3774 *30.* pag. 287. — *Zehl und Zahl.* — Gesprek van een jongen man en eene vrouw met loshangende haren in een vertrek, dat door ééne kaars wordt verlicht.

*3775 *31.* pag. 299. — *Der Teuffel ist Steinreich.* — Aan een jongen man te Lancaster verschijnt gedurende zijn slaap de geest van zijn overleden vader, om hem aan te manen zijn zondigen levensweg te verlaten.

*3776 *32.* pag. 309. — *Papisten seynd alle reich.* — Een man, te Harlingen veroordeeld om met anderen te worden opgehangen, maar die te voren ijverig gebiecht had, wordt gered door het wonderbaar breken van den strik.

*3777 *33.* pag. 319. — *Mach die Fenster zu.* — Eene non, die ontvluchten wil uit het klooster Feuerkolain in Brittanje, wordt door een kruisbeeld met een spijker in de wang gestoken.

*3778 *34.* pag. 329. — *Die Jungfrauen seynd nix werth.* — De H. Euphrasia wordt onthoofd, nadat zij haren beul had verteld, dat door eene tooverzalf zijn zwaard haar geen letsel kon toebrengen.

*3779 *35.* pag. 341. — *Jagd-Hund hat einen guten Mund.* — Twee Abyssinische edelen worden door leeuwen verscheurd op den akker, dien zij ter wille van hun jachtvermaak hadden verwoest.

*3780 *36.* pag. 353. — *Mach ein Knopf an die Nasen.* — Een zieke te Venetië wordt door twee Franciskaner monniken aangemaand, ook dankbaar voor dit leed te zijn.

*3781 *37.* pag. 362. — *Unser lieber Herr! Ey so lüg.* — In de stal te Bethlehem richt het kind Jezus het woord tot een bezoeker in Turksch kostuum.

*3782 *38.* pag. 373. — *Geseng dir der Teuffel das Musz.* — Eene vrouw sterft in de grootste ellende op een mesthoop in tegenwoordigheid van twee harer kinderen, aan de gevolgen van overmatig gebruik van blanketsel.

*3783 *39.* pag. 385. — *Numero 7. ein guldene Zahl.* — Eene vrouw in Aquitanië bestijgt een schip, dat haar door den Duivel aangeboden is, om haren man te ontloopen.

*3784 *40.* pag. 396. — *Der entkräffte Duellant, und treue Secundant.* — Een duellist ziet tijdens den strijd naast zijne tegenpartij een engel staan.

*3785 *41.* pag. 704 (drukfout voor 407). — *Der unwiderbringliche Verlust.* — Op het zeestrand staan drie mannen, van wie de eene een kistje in het water werpt.

*3786 *42.* pag. 420. — *Die interessirte Andacht.* — De geest der non Johanna de Catharina, van de orde der Dominikanen, verschijnt te midden der vlammen van het vagevuur aan hare vriendin Magdalena à S. Alexio.

*3787 *43.* pag. 430. — *Das unverantwortliche von Dem zu Der.* — Eene vrouw in Picardië vermoordt haren tweeden man in bed, nadat haar bekend was geworden, dat deze haren eersten echtgenoot had gedood.

*3788 *44.* pag. 352 (drukfout voor 442). — *Der Kleine bekommt die Kron.* — Eene non legt een sleutel op het altaar vóór eene Maria-afbeelding.

*3789 *45.* pag. 454. — *Der stumme Wer da?* — In een tuin doorsteekt eene vrouw zich op het lijk van haren geliefde, die door een medeminnaar was omgebracht.

*3790 *46.* pag. 466. — *Die verblümte Warheit.* — Een pastoor te Baden in Zwitserland staat bij den ingang van eene kerk te spreken met een vreemdeling, die door zijn langen staart blijkt de Duivel te zijn.

*3791 *47.* pag. 477. — *Der gröste Schatz ohne Reichthum.* — Eene dame te Valencia wordt bij nacht vóór hare woning aangesproken door haren minnaar, die haar door het zenden van een valsch bericht genoopt had op straat te komen.

*3792 *48.* pag. 488. — *Blindt und sehend.* — Een Poolsch edelman ontmoet een boer, die hem belasterd had, en trekt zijn zwaard tegen hem.

*3793 *49.* pag. 500. — *Die von Gott verworffne menschliche Wolffs-Zung.* — Te Florence wordt een godslasteraar, die vóór eene tafel met twee andere personen staat te spreken, door den Duivel, onder de gedaante van een Jood, aangegrepen en medegenomen.

*3794 *50.* pag. 511. — *Viel aber wenig.* — De Duivel komt bij een gierigen edelman in Pannonië, om hem voor te stellen zijn kasteel te verkoopen.

Eene vertaling van dit werk verscheen onder den titel: *Pater Abraham van St. Clara, De Welvoorziene Wynkelder.... t'Amsterdam By Jan Roman, en Jan Roman de Jonge M.D.CCXXXXII.* 8°.

Daarin komen verkleinde copiën voor naar bovenstaande prenten, alle van dezelfde zijde. Zij zijn tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt. — N°. 3745—3789 H. 66—69, B. 81—88 mm., N°. 3790—3794 H. 81, B. 69—73 mm.

Pag. 1. — Copie naar N°. 3745.
Pag. 12. — Copie naar N°. 3746.
Pag. 22. — Copie naar N°. 3747.
Pag. 30. — Copie naar N°. 3748.
Pag. 41. — Copie naar N°. 3749.
Pag. 53. — Copie naar N°. 3750.
Pag. 65. — Copie naar N°. 3751.
Pag. 78. — Copie naar N°. 3752.
Pag. 87. — Copie naar N°. 3753.
Pag. 99. — Copie naar N°. 3754.
Pag. 108. — Copie naar N°. 3755.
Pag. 118. — Copie naar N°. 3756.
Pag. 127. — Copie naar N°. 3757.
Pag. 136. — Copie naar N°. 3758.
Pag. 145. — Copie naar N°. 3759.
Pag. 155. — Copie naar N°. 3760.
Pag. 166. — Copie naar N°. 3761.
Pag. 176. — Copie naar N°. 3762.

Pag. 187. — Copie naar N°. 3763.
Pag. 198. — Copie naar N°. 3764.
Pag. 210. — Copie naar N°. 3765.
Pag. 221. — Copie naar N°. 3766.
Pag. 231. — Copie naar N°. 3767.
Pag. 242. — Copie naar N°. 3768.
Pag. 254. — Copie naar N°. 3769.
Pag. 264. — Copie naar N°. 3770.
Pag. 275. — Copie naar N°. 3771.
Pag. 286. — Copie naar N°. 3772.
Pag. 297. — Copie naar N°. 3773.
Pag. 308. — Copie naar N°. 3774.
Pag. 318. — Copie naar N°. 3775.
Pag. 328. — Copie naar N°. 3776.
Pag. 337. — Copie naar N°. 3777.
Pag. 348. — Copie naar N°. 3778.
Pag. 359. — Copie naar N°. 3779.
Pag. 370. — Copie naar N°. 3780.
Pag. 382. — Copie naar N°. 3781.
Pag. 392. — Copie naar N°. 3782.
Pag. 405. — Copie naar N°. 3783.
Pag. 416. — Copie naar N°. 3784.
Pag. 426. — Copie naar N°. 3785.
Pag. 438. — Copie naar N°. 3786.
Pag. 447. — Copie naar N°. 3787.
Pag. 459. — Copie naar N°. 3788.
Pag. 471. — Copie naar N°. 3789.
Pag. 484. — Copie naar N°. 3790.
Pag. 495. — Copie naar N°. 3791.
Pag. 506. — Copie naar N°. 3792.
Pag. 519. — Copie naar N°. 3794.
Pag. 530. — Copie naar N°. 3793.

De bijschriften van de prenten zijn in goede volgorde, zoodat vermoedelijk bij vergissing de beide laatstgenoemde copiën elk boven het verkeerde hoofdstuk zijn geplaatst.

Eene verkleinde copie van de tegenzijde naar N°. 3745 is geplaatst in den 4[den] druk van: *G. Leti, Het Leeven van Sixtus den Vyfden Paus van Rome 1722.* Deel I. pag. 147. Aldaar is de preekstoel aan de linkerzijde. — H. 60, B. 83 mm.

In: *P. Abraham van St. Clara, Nuttelyk Mengelmoes. 1718*, vindt men nog twee andere verkleinde copiën naar prenten uit: *Wohl angefüllter Wein-Keller*, n.l.:

pag. 493. Naar N°. 3787, van dezelfde zijde;

pag. 505. Naar N°. 3791, van de tegenzijde. De dame is aan de linkerzijde, de fakkeldrager rechts.

H. 87, B. 75 mm.

434

Johann Baptista Homann, Neuer Atlas.... über die Gantze Welt.... Nürnberg, In Verlegung des Auctoris. MDCC.X. folio.

Voor zoover na te gaan is, is dit de eerste uitgave van dezen atlas, hoewel aanleiding bestaat tot de meening, dat sommige kaarten reeds vroeger verschenen zijn, o.a. door het opschrift van de kaart *Belli Typvs in Italia*, waarop de jaartallen 1702 en tevens 1707 voorkomen.

*3795 Titelprent door Casper Luyken, waarvan de vervaardiging echter met het oog op zijn verblijf te Neurenberg, niet later kan worden gesteld dan 1704.

De Aardbol, waarbovenop Hercules en Atlas staan, die het hemelgewelf ondersteunen, waarin men links de stralende zon, rechts de maan en de sterren ziet, beide omgeven door vliegende vogels. Vóór den Aardbol staan links Neptunus met den drietand en Thetis met eene kroon en het model van een schip in de hand, terwijl daarachter zich een Stroomgod met omkranst hoofd bij zijn watervat vertoont. Rechts staan vier Windgoden, waarvan één met kroon en schepter, tegen den Aardbol te blazen. Op den voorgrond rechts zitten Mercurius, met een haan tusschen de beenen, en eene vrouw, versierd met eene stedenkroon en met eene sikkel en eene korenschoof in de hand; nevens haar een leeuw rustende te midden van allerlei veldproducten. Onder deze voorstelling op eene cartouche: *Atlas Novus Terrarum Orbis Imperia, Regna et Status exactis Tabulis Geographice demonstrans, Opera Iohannis Baptistae Homanni Noribergae.*

i. r. o.: *Caspar Luycken fecit.* — H. 485, B. 278 mm.

Op alle Staten van deze prent is de plint aan de rechterzijde van het opschrift beschaduwd alleen met loodrechte lijnen. Op den 1sten Staat is de plint links van het opschrift behandeld met loodrechte en horizontale lijnen. In de maan zijn figuren aangebracht.

De 2de Staat heeft deze bizonderheden nog; het opschrift is gewijzigd door invoeging tusschen *Homanni* en *Noribergae* van de woorden: *Sacrae Caes. Maj. Geographi, et Reg^iae^ Boruss. Societ. Scient. Membri.*

In den 3^den^ Staat zijn eenige gedeelten, o.a. de leeuwenkop op den voorgrond, opgesneden, terwijl eene rank van den krans van wijngaardbladeren op het hoofd van den Stroomgod aangebracht is over de rechter dij van Mercurius.

In den 4^den^ Staat is die wijngaardrank weder weggeslepen en de prent op verschillende plaatsen uitgeslepen en bijgegraveerd. Daardoor zijn de figuren in de maan verdwenen en vervangen door horizontale lijnen, terwijl de arceering van de plint links van het opschrift onderaan is verwijderd, doch daarentegen over dat geheele vak eene derde lijnlaag is aangebracht, schuins van links naar rechts.

De 2de druk van dezen Atlas is te *Nürnberg, In Verlegung des Auctoris. Gedruckt bey Johann Ernst Adelbulner MDCCXVI.* Daarin bevindt zich

de titelprent in den 2den Staat. De opdracht aan Keizer Karel VI is van 25 Juli 1714.

Nog bestaat een privilegie voor dezen Atlas, den 14 Juli 1729 gegeven aan Joh. Christoph Homann, na zijns vaders dood eigenaar geworden van de „Homannische Officin." Met dit privilegie werd uitgegeven: *Atlas Minor XXXVI Tabvlarvm Homannianarvm .... Prostat Norimbergae in Officina Homanniana.* z. j. folio. Daarin komt van de titelprent, N°. 3795, voor eene zeer nauwkeurige, iets kleinere copie van dezelfde zijde. In de cartouche is achter het oude opschrift nog bijgevoegd: *Cum Privilegio Sacrae Caesareae ut e Reg. Maj. Polon.* De plint is thans zoowel links als rechts van het opschrift geschaduwd met loodrechte en horizontale lijnen.
i. r. o.: *Mich Haszler sculps.* — H. 475, B. 273 mm.

Evenals het geval is met andere Atlassen, zijn ook van deze de verschillende exemplaren niet met dezelfde kaarten.

Onder die kaarten behooren:

Achaia Vetvs et Nova met de vergroote copie van dezelfde zijde naar N°. 1099, het vignet op de kaart uit: *G. Wheler, Voyage. 1689.*

Regni Mexicani, seu Novae Hispaniae met de copie van de tegenzijde naar N°. 1481, het vignet op: *Teâtre de la Guerre en Amérique, 1694.*

Regnorum Hispaniae et Portugalliae met de verkleinde copie van dezelfde zijde naar N°. 3100, het vignet op: *Theatre de la Guerre en Espagne et en Portugal, 1703.*

435

Jan Luiken, De Onwaardige Wereld, Vertoond in Vyftig Zinnebeelden, Met Godlyke Spreuken En Stichtelyke Verzen; Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz, en K: vander Sys, Boekverkoopers in de Beurs-straat, in de drie Raapen, 1710. 8°.

Hierin 51 prenten, alle behalve de titelprent tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt, terwijl boven de prent een volgnummer en eene korte aanwijzing zijn aangebracht.

Alle o. r. o.: *I. L.* — N°. 3796 H. 130, B. 84 mm.; de overige H. 73—77, B. 78—81 mm.

Evenals zulks het geval is bij Boek-N°. 124, *Voncken Der Liefde Jesu,* schijnen ook de teekeningen voor dit werk, waarvan zich verscheidene in de verzameling Van Eeghen bevinden, en die ongeveer H. 105 B. 118 mm. zijn, er op te wijzen, dat oorspronkelijk het plan bestond, het boek in grooter formaat uit te geven.

In dezelfde verzameling bevinden zich 31 teekeningen door Jan Luyken, alleen in omtrek met de pen, waarop de voorstellingen zijn overgebracht op het formaat der prenten.

De 1ste druk der prenten is van achteren onbedrukt, zonder beteekening en zonder de buitenste randlijn.

3796 *1.* Titelprent.

Rechts eene staande vrouw, op wier borst een gevleugeld hart zich bevindt, en die de Wereld vertreedt; achter haar twee engeltjes en een palmboom. Zij wijst naar een geopend boek, dat nevens haar op een pedestal rust en waarvan de geopende bladzijden een brandend hart en twee bekroonde palmtakken vertoonen; daarboven i. l. b. in eene wolk een zestal engeltjes en cherubijnen, die aan de vrouw eene krans en een palmtak aanbieden. Het pedestal draagt op de voorzijde het opschrift: *De onwaardige Wereld, vertoond in Zinnebeelden door Jan Luiken.* — i. d. m.: *Te Amsteldam, by de Wed: P: Arentz, en K vander Sys.*

3797 *2.* pag. 2. — *I.* — *'t Verkeerde Regiment.* — De Geest gebukt onder den druk van het Vleesch. Een man gebogen onder het gewicht van den op zijne schouders gezeten persoon, die bekleed is met de teekenen der koninklijke waardigheid en van wiens mantel de slip wordt opgehouden door Dood en Satan.

3798 *3.* pag. 6. — *II.* — *Het gewigtige Onderscheid.* — De vrome Geest, nog met de voeten aan de Wereld gekluisterd, slaat de vleugelen uit om opwaarts te stijgen, zoodra de daarnevens knielende Dood volgens aanwijzing van den nevens hem staanden Tijd, dien laatsten band heeft doorgesneden. Aan de andere zijde rechts verzinkt een man in een poel, hoewel hij zich met alle macht aan de Wereld vastklemt, en daarbij de enkele droppelen lafenis opvangt, die hem door de IJdelheid worden gegeven.

3799 *4.* pag. 10. — *III.* — *'t Ondoenelyk bestaan.* — De mensch, dragende de Wereld, is te breed, om door de Enge Poort op den Smallen Weg te komen.

3800 *5.* pag. 14. — *IV.* — *De Waardige Verandering.* — De Ziel, voorgesteld als een gevleugeld jongeling, ontdoet zich van het oude omhulsel, dat als een slangenvel vóór eene nauwe opening achterblijft, naast den Satan. In de wolken een aantal zich verblijdende engeltjes.

3801 *6.* pag. 18. — *V.* — *De moedwillige Armoede.* — Een man geknield te midden der zwijnen bij een vat in den vorm van de Wereld, waaruit hij de spijze put voor zijn onderhoud.

3802 *7.* pag. 22. — *VI.* — *De wettige Stryd.* — Worsteling tusschen Gelatenheid en Eigenwil. Links twee duivels, die echter terugdeinzen voor het stralende schild, hun voorgehouden door één der rechts zich vertoonende engelen, van welke een ander een krans houdt boven het hoofd der strijders.

3803 *8.* pag. 26. — *VII.* — *De gevaarlyke Stand.* — Een man, hangende boven de opening van een rookenden vulkaan aan een koord, dat straks

zal worden doorgeknipt door den Dood, die zich in de wolk rechts vertoont. Op den voorgrond links en op den tweeden grond verscheidene personen, die met teekenen van schrik den toestand gadeslaan.

3804 *9.* pag. 30. — *VIII.* — *Het Slecht-schynende Recht.* — Een man vindt een schat bij het bewerken van den akker, dien hij met opoffering van alles, wat hij bezat, had gekocht.

3805 *10.* pag. 34. — *IX.* — *D'Onwyze Koopman.* — In eene havenplaats bevindt zich de Satan als handelaar te midden van allerlei waren, en verkoopt de Wereld aan een vóór hem staanden man.

3806 *11.* pag. 38. — *X.* — *De Welbedachtzaamheid.* — Een eenvoudig gekleed man doet al zijne schatten in een schip laden, om die te verzenden naar een vergelegen land, waar die goed bewaard zullen zijn, en spreekt tot een tweeden persoon, die, in rijke kleederen gehuld, de Wereld vasthoudt.

3807 *12.* pag. 42. — *XI.* — *De gedreigde Stand.* — De Tijd houdt den Dood terug van het omhakken van een boom, aan welks voet de bijl ligt.

3808 *13.* pag. 46. — *XII.* — *De Wettige Regeering.* — De Mensch voorgesteld door een grijsaard, gebogen onder het gewicht van een zwaar pak, wordt aan eene keten geleid door een jongeling: de Ziel.

3809 *14.* pag. 50. — *XIII.* — *De Noodwendige Wacht.* — Een als Romeinsch krijgsman gekleed persoon staat bij fakkellicht den aanval af te wachten van den om hem sluipenden leeuw.

3810 *15.* pag. 54. — *XIV.* — *Als de Boom is groot, Is de Planter dood.* — Twee mannen beschouwen een boom. Op den tweeden grond rechts wordt een huis gebouwd; meer achterwaarts links begeeft zich een begrafenisstoet naar een kerkhof.

3811 *16.* pag. 58. — *XV.* — *De Overdenking des Doods.* — In een vertrek zit eene vrouw en wijst op eene vóór haar staande tafel, waarop zich de symbolen van de vergankelijkheid bevinden: een zandlooper, ontbladerende bloemen, doodsbeenderen en eene in de pijp brandende kaars.

3812 *17.* pag. 62. — *XVI.* — *De Scheiding.* — Een man bezig met wannen. Op den tweeden grond rechts eene schuur, waar het graan wordt gedorscht; verder achterwaarts links een groot vuur, waar het kaf wordt verbrand.

3813 *18.* pag. 66. — *XVII.* — *De Weg ten Hemel.* — Een man beklimt eene ladder, die van de Wereld naar den Hemel voert, waar hij wordt afgewacht door een aantal engeltjes met zegepalm en krans. Verscheidene personen, tegengehouden door den Satan, blijven aan den voet van den ladder zitten.

3814 *19.* pag. 70. — *XVIII.* — *De Ontrouwe Vriend.* — Vóór de deur van eene herberg, waar de *Reysende Man* uithangt, zitten twee reizigers, waarvan de ééne zich rijkelijk te goed doet en nog voorraad laat inpakken, doch aan den andere niets mededeelt.

3815 *20.* pag. 74. — *XIX.* — *De Schadelyke Wens.* — Een man staat naast eene ladder, die van de aarde tot in de wolken voert en op welks sporten men leest:

Geeft Aalmoesse.
Geeft, en u zal gegeven wordē.
Ik was inde gevangenis.
Ik ben krank geweest.
Ik was naakt
Ik was een Vreemdeling.
Ik ben Dorstig geweest.
Ik ben hongerig geweest.

3816 *21.* pag. 78. — *XX.* — *'t Onordentelyk Huishouden.* — Twee personen brengen een aantal schotels met kostelijke spijzen en schudden die uit in den trog van het varkenshok. Op den tweeden grond links een groot huis.

3817 *22.* pag. 82. — *XXI.* — *De Schadelyke Moeite.* — Een aantal personen trekken met groote inspanning en onder luid vreugdebetoon de Wereld in huis.

3818 *23.* pag. 86. — *XXII.* — *De Poort des Doods.* — Een persoon keert aan de Wereld den rug toe en begeeft zich naar de lage, smalle poort. Rechts van deze zitten de Dood en twee duivelen op de loer en bestudeeren het zondenregister van den mensch; aan de andere zijde wordt deze door engelen afgewacht.

3819 *24.* pag. 90. — *XXIII.* — *Het Lyk.* — Zes weenende personen rondom een ter aarde uitgestrekt lijk, vóór eene smalle poort, van boven voorzien van drie doodskoppen, en waarachter zich verscheidene engeltjes in eene wolk bevinden.

3820 *25.* pag. 94. — *XXIV.* — *De Weegschaal.* — Eene balans, op welker armen links: *Eeuwig* — rechts: *Tydlyk* staat. Aan de eerste hangt de Geest, een jongeling, aan wiens samengebonden voeten een anker, een kruis en een ring bevestigd zijn, terwijl de engelen een kleed onder hem spreiden, waarop hij zal nederkomen. Aan den anderen arm hangt het Vleesch, een man, omlaag getrokken door de Wereld en op het punt neder te vallen in het net, dat door den Duivel onder hem gelegd is. In het midden onder de balans een zandlooper voorzien van een vleugel en een vleermuisvlerk, en waaronder het opschrift: *Dit Glas loopt ras.*

3821 *26.* pag. 98. — *XXV.* — *De Beelden-dienst* — In een tempel stort een man zakken geld uit op het altaar, geplaatst vóór het beeld der Gierigheid, eene geldtellende vrouw; daarachter loert de Satan. Op den achtergrond rechts naderen nog meer personen met zakken geld.

3822 *27.* pag. 102. — *XXVI.* — *De Krankzinnigheid.* — Een koning biedt aan een zwijnenhoeder eene kroon aan, welke door dezen wordt afgewezen, omdat van hem daarvoor een lap van zijn gescheurd gewaad wordt geëischt.

3823 *28.* pag. 108. — *XXVII.* — *De Onvoorzichtige Voorzichtigheid.* — Een man wordt door een voorbijganger gewaarschuwd, dat uit den zak, dien hij onder den arm draagt, de geldstukken ontsnappen. Op den achtergrond eene stadsgracht met hooge brug.

3824 *29.* pag. 112. — *XXVIII.* — *De Herten Wagen.* — Een hart, geplaatst op een wagen, op welks wiel men leest: *Waar heen zal ik wenden.* Deze wordt naar twee zijden getrokken: naar links door een engel, boven wien verscheidene cherubijnen in de wolk zichtbaar zijn; naar rechts door een ezel, die met de Wereld beladen is, in de richting van een vuur, waarboven bliksemstralen zich vertoonen.

3825 *30.* pag. 118. — *XXIX.* — *De Gulde Boom.* — Een grijsaard en een jong man staande ter wederzijde van een boom, om welks stam een lint geslingerd is, dat tot opschrift heeft: *De Wet uwes Monds is my beter, dàn duizenden van Goud of Zilver. Psalm CXIX : 72*

3826 *31.* pag. 124. — *XXX.* — *De Dronkenschap.* — Een fontein, in den vorm van de Wereld, waaruit door een man getapt wordt, terwijl een zestal personen tegenover hem hunne bekers ledigen, of door de werking van den drank reeds ingeslapen zijn. Achter deze vertoont zich half verborgen de Satan.

3827 *32.* pag. 128. — *XXXI.* — *De Voortwyzer.* — Bij een wegwijzer blijven een zestal personen zitten bij hunne pakken, en steunen op de Wereld, in plaats van het voorbeeld te volgen van een reisgenoot, die zich op den aangeduiden weg voorwaarts begeeft.

3828 *33.* pag. 132. — *XXXII.* — *De Achteloosheid.* — Twee vrouwen staan bij een verdronken kalf. Op den tweeden grond links eene boerenwoning; rechts twee mannen, die den kuil dichtwerpen.

3829 *34.* pag. 136. — *XXXIII.* — *De Slofheid.* — Vier mannen, die de Wereld vinden vóór den toegang tot den Smallen Weg, gaan daartegen geleund uitrusten, in plaats van dit beletsel op zijde te duwen.

3830 *35.* pag. 140. — *XXXIV.* — *De Onnoodige Vracht.* — Een man, die met groote inspanning de Wereld op zijne schouders draagt, wordt toegesproken door een ander, die zonder belemmering voortgaat.

3831 *36.* pag. 144. — *XXXV.* — *De Verkeerde Genegentheid.* — Een snel voorbijgaande wandelaar spreekt tot een man, die de Wereld wil bergen in een nest. Achter dit laatste bevindt zich een pedestal, bekroond met eene bloemvaas, waaromheen zich eene slang kronkelt en waarboven eene vleermuis fladdert.

3832 *37.* pag. 148. — *XXXVI.* — *Allemans Gading.* — De Wereld, omgeven door een groot aantal personen van allerlei rang, die alle begeerig de hand daarnaar uitstrekken. Op den achtergrond komen nog verscheidene menschen aanloopen.

3833 *38.* pag. 152. — *XXXVII.* — *Het besten, is het minst.* — Twee mannen staan bij een boom, aan welks voet de Wereld ligt, en vergelijken de weinige vruchten met de talrijke bladeren.

3834 *39.* pag. 156. — *XXXVIII.* — *De Onwisse Veelheid.* — Een man, die de Wereld en nog velerlei andere kostbare zaken draagt, kan die niet alle vasthouden, maar moet er een gedeelte van laten vallen. Op den tweeden grond links twee pelgrims.

3835 *40.* pag. 160. — *XXXIX.* — *Het voordeelig weg-ruimen.* — Twee mannen staan in gesprek bij een mesthoop, waarop een varken ligt en waarop ook de Wereld is geplaatst. Op den tweeden grond rechts eene boerenwoning; meer achterwaarts links eene mestkar.

3836 *41.* pag. 164. — *XL.* — *Het Vat van Oneer.* — Eene vrouw treedt uit een huis met een gevuld vuilnisvat in den vorm van de Wereld, in afwachting van de naderende vuilniskar.

3837 *42.* pag. 168. — *XLI.* — *De Schadelyke Afwyzing.* — Een man, staande in de deur zijner woning, waar de Wereld in den gevel te zien is, wijst een voorbijganger af, die vraagt opgenomen te worden; deze is eenvoudig gekleed, doch houdt achter zijn rug zijne koningskroon in de hand. Op den achtergrond links eene dorpsstraat.

3838 *43.* pag. 172. — *XLII.* — *Het Kinderachtig Genoegen.* — Een aantal personen, die zich rondom de Wereld hebben verzameld, trachten elk voor zich daarvan een stukje af te schrapen of af te snijden.

3839 *44.* pag. 176. — *XLIII.* — *De Achter laag.* — Twee mannen genieten het goede van spijs en drank, en van den inhoud eener stokbeurs naast de Wereld en bemerken niet den daarachter verscholen Satan.

3840 *45.* pag. 180. — *XLIV.* — *De luide Roep.* — Eene vrouw, gezeten op de Wereld, blaast op de bazuin, rondom welke een lint is geslingerd, waarop de woorden: *Help, Help, Help.* Op den achtergrond links twee mannen.

3841 *46.* pag. 184. — *XLV.* — *De Onvaste Steun.* — De Dood trapt de Wereld om, waardoor van eene daarop geplaatste tabouret een menschenhart, omringd door eene kroon, een geldzak en andere voorwerpen, ter aarde valt.

3842 *47.* pag. 188. — *XLVI.* — *De Ongelyke Kans.* — Twee mannen, de een geheel in het harnas gehuld, de andere bijna naakt, trachten door een doornbosch te dringen.

3843 *48.* pag. 192. — *XLVII.* — *De Vergankelykheid.* — Een man ziet, hoe de bladeren afvallen van een boom, aan welks voet de Wereld en doodsbeenderen liggen.

3844 *49.* pag. 196. — *XLVIII.* — *Het Sterf-bed, van de Deugd.* — Het kalme sterfbed van eene vrouw, naast wier sponde man en kind knielen en twee engelen met een palmtak staan. Links de Dood op het punt den draad door te knippen, welke de stervende verbindt aan de Wereld, die door den Tijd weggevoerd wordt.

3845 *50.* pag. 200. — *XLIX.* — *Het Sterf-bed, van de Ondeugd.* — Een viertal personen omringen met gebaren van radeloosheid het ledikant, waarop de stervende den draad tracht vast te houden, welke hem verbindt aan de Wereld, die door den Tijd wordt weggenomen, doch welke straks door den Dood zal worden doorgeknipt.

3846 *51.* pag. 204. — *L.* — *Dit is het Overblyfzel.* — Twee mannen beschouwen een knekelhuis vol beenderen, waartusschen zich een geheel geraamte bevindt.

De prenten zijn onveranderd weder gebruikt in de latere drukken. Alleen het adres op de Titelprent is gewijzigd.

De 2de druk is bij Kornelis van der Sys, 1728 en heeft op N°. 3796 i. d. m. het onderschrift: *Te Amsteldam, by Kornelis van der Sys, Boekverkooper.*

De 3de druk is bij Antoni en Adrianus Schoonenburg, 1749 en de 4de bij de Erven F. Houttuyn, 1765. Bij beide is het adres op de Titelprent geheel uitgeslepen.

Eene copie van dezelfde zijde naar N°. 3833 is te vinden in: *Geestelyk Onderwys uit het boekje de Onwaardige Wereld van den Godvruchtigen Jan Luiken.* Dit boekje van 6 pagina's inhoud, schijnt bestemd te zijn geweest bij wijze van tractaatje te worden verspreid, en bevat de teksten en het gedicht, welke bij bovenvermeld N°. behooren. Het origineel heeft de huizenrij op den achtergrond rechts en de lucht tegen de rechterzijde van den boom bovenaan, beschaduwd met stippels en lijnen; op de copie zijn die plekken geheel wit. Ook ontbreekt aldaar zoowel de beteekening o. r. o. als het Romeinsche volgnummer bovenaan.

Het is mij niet bekend, of ook nog van de andere prenten op deze manier copiën bestaan.

1711

436

A Bogaert, Historische Reizen Door d'oostersche Deelen van Asia .... t'Amsterdam, By Nicolaas ten Hoorn, Boekverkoper. 1711. 4°.

Hierin komen voor:

1. i. r. b.: *Tegens over 223.* — Boven elkander: N°. 1655 en 1656 in den 2^den^ Staat. Op de strook tusschenin: *Siamsche Balons.*

2. i. r. b.: *Tegens over 239.* — Boven elkander: N°. 1657 en 1658 in den 2^den^ Staat. Op N°. 1657 in de lucht: *Siamsche Roei-Jachten.*

3. b. r. b.: *Tegens over 240.* — Boven elkander: N°. 1659 en 1660 in den 2^den^ Staat. Op N°. 1659 in de lucht: *Siamsche Balons.*

JAN LUYKEN 1710. N° 3838.

437

Gysbert de Cretser, Beschryvinge van 's Gravenhage.... Waar achter bygevoegt is de Zeestraat op Scheveninge door de Heer van Zuylichem. Tot Amsterdam, By Jan ten Hoorn, Boekverkoper. 1711. 4°.

3847 Titelprent door Jan Luyken.

In het midden de afbeelding van eene vergadering in een lokaal, waarvan de zoldering gedragen wordt door vier zware gedraaide kolommen. Daarboven in een wit vak: *Beschryvinge van 's Gravenhage.*

Daaromheen 10 voorstellingen, onderling afgescheiden door 2 mm. breede strooken.

Boven links: Het vak is in drie deelen verdeeld door eene horizontale strook ter halver hoogte en door eene rechtstandige strook, die de benedenhelft in tweeën deelt. In de bovenhelft zijn 13 der veroverde Spaansche vaandels afgebeeld; in elke afdeeling van de benedenhelft een winkel met verkooper en kooplustigen.

Boven in het midden: De Haagsche Ooievaar, met het uitzicht op een dorp op den achtergrond.

Boven rechts: Dezelfde onderverdeeling en dezelfde voorstellingen als in het vak boven links.

Links boven: De ontvangst van een gezant of ander hooggeplaatst vreemdeling.

Links beneden: Het uitgeleide van denzelfde.

Rechts boven: Wapenschouwing van het voetvolk.

Rechts beneden: Wapenschouwing der ruiterij.

Beneden links: Eene vergadering in eene zaal met hooge vensters aan de linkerzijde.

Beneden in het midden: Vergezicht op den Haag. Op den voorgrond twee wandelaars, op den tweeden grond eene karos met zes paarden bespannen.

Beneden rechts: Eene vergadering.

De geheele titelprent: H. 173, B. 137 mm.

De prent komt onveranderd voor in den 2den druk, die 1729 te Amsterdam verscheen bij Johannes Ratelband.

438

Jan Luiken, De Bykorf des Gemoeds, Honing zaamelende uit allerly Bloemen.... Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz, en K: vander Sys, Boekverkoopers in de Beurs-straat, in de drie Raapen, 1711. 8°.

Hierin 102 prenten, alle behalve de Titelprent tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt, en bovenaan voorzien van de aanduiding der voorstelling en daaronder eene korte spreuk.

Alle beteekend o. r. o.: *I. L.* — N°. 3848 H. 130, B. 83 mm., de andere H. 74—78, B. 78—82 mm.

De 1ste druk der prenten is van achteren onbedrukt, zonder beteekening en zonder de buitenste randlijn.

Titelprent.

3848 *1.* Een bijkorf, door de bewoonsters omringd, staat op een steen; rechts daarvan knielt eene opmerkzaam toeziende vrouw, achter wie zich eene groote vaas met bloemen vertoont. Links staat eene vrouw met eene zon boven het hoofd, en bestraald door hemelsch licht, dat uit eene wolk komt, waarin zich vijf cherubijntjes bevinden met een engeltje, dat bloemen strooit. Achter de vrouw draagt een kind eene vaas met bloemen aan. De voorzijde van den steen heeft het opschrift: *De Bye Korf des Gemoeds door Jan Luiken.* — i. d. m.: *Te Amsteldam, by de Wed: P: Arentz en K: vander Sys.*

3849 *2.* pag. 2. — *Het Vaartuig.* — *Na dat gy 't aanlegt.* — Links op den voorgrond een man, ziende naar twee scheepjes, die door verschillend gestelde zeilen door denzelfden wind naar twee richtingen worden gevoerd.

3850 *3.* pag. 6. — *Het Oud Gebouw.* — *Zy zynder geweest.* — Twee personen ziende naar de ruïne van een kasteel op den tweeden grond.

3851 *4.* pag. 10. — *De Brug.* — *Zonder dit was 't mis.* — Een wandelaar gaande over eene smalle en zeer hooge brug, waartoe aan beide zijden eene trap met verscheidene treden toegang geeft.

3852 *5.* pag. 14. — *De Zeebaak.* — *Tot myding, en leiding.* — Aan het strand staat een visscher en wijst naar een sterk rookenden vuurtoren op den tweeden grond rechts.

3853 *6.* pag. 18. — *De Molen door water beweegd.* — *Leeven, doet leeven.* — Een rad, bewogen door een daarop nedervallenden waterstroom. Op den tweeden grond links twee mannen bij een ezel en twee gevulde zakken.

3854 *7.* pag. 22. — *De Wilge Boom.* — *De tyd brengt Lelien en Roozen.* — Aan den oever van een water beschouwt een wandelaar een wilgeboom, die nog bladeren draagt, hoewel de stam geheel hol is.

3855 *8.* pag. 26. — *De Schildpad.* — *Nooit van huis.* — Twee reizigers beschouwen eene zich voortbewegende schildpad.

3856 *9.* pag. 30. — *Het Verschiet.* — *Geduurig nader.* — Rechts op den voorgrond wijzen twee wandelaars elkander naar een wijd uitgestrekt landschap waardoorheen eene rivier kronkelt en dat door een hoogen berg afgesloten wordt.

3857 *10.* pag. 34. — *De Trekschuit.* — *Zo gy los legt, en vast hecht.* — Links op den voorgrond staat een man en ziet naar eene vaart, waarin eene trekschuit door een paard, en een bootje door een man voortgetrokken worden.

3858 *11.* pag. 38. — *Het Koopvaardy Schip.* — *Het geen naby is, zoekt men ver.* — Een zeilend schip. Op den achtergrond links twee schepen, rechts de kust.

3859 *12.* pag. 42. — *De Ploeg.* — *Verbrooken tot rechte heeling.* — Een landman, die zijn akker beploegt.

3860 *13.* pag. 46. — *De Oyevaar.* — *Van hier, na beter.* — Op den voorgrond een ooievaar aan den rand eener sloot. Aan de overzijde een man ziende naar de zuidwaarts vliegende trekvogels.

3861 *14.* pag. 50. — *De Ryp.* — *Het zal anders worden.* — Twee rupsen op bladeren kruipende; daarboven vliegen twee vlinders rond. Op den tweeden grond twee toeziende vrouwen.

3862 *15.* pag. 54. — *De Klimop.* — *Helpt u zelven.* — Een man beschouwt een stam, die geheel met klimop begroeid is. Op den achtergrond links een dorp en een wagen; rechts een boerenhuis met begroeiden gevel, vóór hetwelk eenige menschen en verschillende dieren zich bevinden.

3863 *16.* pag. 58. — *De Noot.* — *'t Is om het binnenste.* — In een prieël zit een man aan tafel en toont eene noot aan de naast hem staande vrouw. Op den achtergrond links werpt een man een knuppel in een boom, om de vruchten te doen afvallen, die door eene vrouw worden opgeraapt.

3864 *17.* pag. 62. — *De Moddermolen.* — *Het aardse is slyk.* — Een moddermolen in een breed water. Op den achtergrond een stadsgezicht.

3865 *18.* pag. 66. — *De Gans.* — *Houd uwen mond.* — Op den voorgrond rechts drie ganzen; op den achtergrond twee mannen, die elkaar op eene vlucht wilde ganzen opmerkzaam maken.

3866 *19.* pag. 70. — *De Poortklok.* — *Beter by tyds als te laat.* — Op den voorgrond rechts de stadspoort en daarnaast de klok, die geluid wordt; op den tweeden grond spoeden zich twee mannen, eene vrouw, een kind en een hond langs den stadsmuur, om nog vóór poortsluiten binnen te komen.

3867 *20.* pag. 74. — *De Molleval.* — *Gevaar, boven Gevaar.* — Een man beschouwt eene opgestelde mollenval.

3868 *21.* pag. 78. — *Het Nieuw Gebouw.* — *Maar voor een korte tyd.* — Op den voorgrond twee personen, die een groot gesticht beschouwen, gelegen aan de overzijde eener gracht, waarin zich twee schuiten bevinden.

3869 *22.* pag. 82. — *De Wagen.* — *Voorzichtig.* — Een reiswagen met twee paarden bespannen en waarin zich behalve de voerman, drie personen bevinden, van voren gezien.

3870 *23.* pag. 86. — *De Watermolen.* — *Werp uit.* — Een watermolen, staande op een dijk aan den rand van een plas.

3871 *24.* pag. 90. — *De Eende-koy.* — *Weest op uw hoede.* — Op den tweeden grond rechts de met groen omgeven eendekooi, waarin eene tamme eend zwemt. Op den voorgrond bewegen zich een zestal wilde eenden in het water, terwijl nog een aantal komen aanvliegen.

3872 *25.* pag. 94. — *De Dommekracht.* — *Geweldig, boven vermoeden.* — Een man staat naast het werktuig. Links op den achtergrond heffen twee steenhouwers met dít hulpmiddel een groot blok omhoog.

3873 *26.* pag. 98. — *De Post.* — *Snel tot voordeel.* — De postbode te paard, met een zwaar valies gebonden achter het zadel, waaraan hoorn en degen bevestigd zijn.

3874 *27.* pag. 102. — *Het Kamilleveld.* — *Lief, uit leed.* — Op den voorgrond rechts een prieël waarin een man zit, terwijl vóór hem een tweede een grasperk met bloemen vertreedt, om zoo daaruit meer geur te ontwikkelen. Daarachter een aangelegde tuin.

3875 *28.* pag. 106. — *De Vogelstruis.* — *Onverstandig!* — Op den voorgrond staat de vogel, terwijl meer achterwaarts drie personen naar hem zien.

3876 *29.* pag. 110. — *De Zalm.* — *Keer om, keer om.* — Op den voorgrond rechts toont een visscher een grooten gevangen zalm aan eene vrouw en een kind; achter deze eene vischvrouw en verder achterwaarts huizen. Links een breede rivier, waarin op den tweeden grond een kunstmatig waterverval is aangebracht, waar een zalm tracht tegen op te springen.

3877 *30.* pag. 114. — *De Ert.* — *Weg, om een beter.* — In een prieël zijn drie personen bezig met het doppen van erwten, die op den achtergrond worden geplukt.

3878 *31.* pag. 118. — *De Mier.* — *Kloek, in het waardigste.* — Twee personen verdiept in de beschouwing van een mierenhoop.

3879 *32.* pag. 122. — *Het Been.* — *Vermoeijing, zonder nut.* — Op den voorgrond knaagt een hond aan een been, waarbij twee wandelaars toezien. Op den achtergrond een stadsgezicht.

3880 *33.* pag. 126. — *Het Vee.* — *Gevangen, tot vryheid.* — Bij een boerenhuis jagen drie personen verscheidene schapen en hoenders in een stal, ten einde ze te behoeden voor de aanvallen van roofdieren.

3881 *34.* pag. 130. — *Het Schuin.* — *Zonder voortstuwing.* — Twee personen zien, hoe een bal langs een hellend vlak omlaag rolt.

3882 *35.* pag. 134. — *De Karos.* — *Duur betaald.* — Eene sierlijke, met twee paarden bespannen karos, van achteren gezien. Achterop zitten twee jongens, die zich, verleid door dit gemakkelijke vervoermiddel, verre van hunne eigen bestemming laten brengen.

3883 *36.* pag. 138. — *De Kam.* — *'t Is niet uit haat.* — In een vertrek wordt een kind door eene vrouw met den kam gereinigd; daarnaast wacht een tweede kind, tot het aan de beurt komt. Meer achterwaarts twee mannen.

3884 *37.* pag. 142. — *Het Aanbeeld.* — *Dat blyft wel staan.* — Een man wijst aan zijn metgezel een aambeeld, dat vóór een huis blijft staan, omdat het door zijn gewicht tegen diefstal beveiligd is, terwijl andere voorwerpen moeten worden geborgen.

3885 *38.* pag. 146. — *De Arend.* — *De Gierigheid bedriegt de Wysheid.* — Een adelaar, die zijne klauwen heeft geslagen in den rug van eene visch, wordt bij het duiken van dit dier mede naar beneden getrokken.

3886 *39.* pag. 150. — *De Wandelstok.* — *Door 't leeven leeft hy meê.* — Een wandelaar, met een houten draagkorf op den rug en een stok in de hand, beweegt zich door een heuvelachtig landschap.

3887 *40.* pag. 154. — *De Glasdraager.* — *Met Schroomen.* — Een glasverkooper loopt voorzichtig voort, gebogen onder het gewicht van zijne draagkast en met een stok in de hand, van boven voorzien van eene schijf, om onder het rusten zijne vracht daarop te doen steunen. Op den achtergrond links een zware vrachtwagen.

3888 *41.* pag. 158. — *De Vreemdeling.* — *Wel gekomen.* — Een reiziger op de stoep eener woning met hartelijkheid ontvangen door de bewoners. Op den achtergrond links eene poort.

3889 *42.* pag. 162. — *De Aapen-vreugd.* — *Haast vergeeten.* — Over eene rivier steken de takken der aan beide zijden aanwezige boomen; een aantal zich daarin bevindende apen zien belangstellend toe, hoe een hunner, die omlaag gevallen is, verdrinkt.

3890 *43.* pag. 166. — *De eene Hand Wast de ander.* — *Zo gaat het wel.* — Twee vrouwen, waarvan de eene vóór hare woning zich de handen wascht.

3891 *44.* pag. 170. — *De Handschoen.* — *'t Verborgen Juweel, is meer als d'openbaare Koffer.* — Een man toont zijn metgezel zijne gehandschoende linkerhand.

3892 *45.* pag. 174. — *De Podagreus.* — *Niet myden, moet lyden.* — In een burgervertrek zit de podagrist met omwonden beenen in een rolstoel naast het flink brandende vuur, terwijl een bediende hem weder een schotel lekkere spijs brengt, waarover eene vrouw door gebaren hare verwondering te kennen geeft.

3893 *46.* pag. 178. — *De Kruiwagen.* — *Ondersteuning helpt.* — Een man vervoert op een kruiwagen een pak, dat hij niet zou kunnen dragen. Op den achtergrond een stadsgezicht.

3894 *47.* pag. 182. — *Het Gilde Kalf.* — *Terwyl d'Elende nadert.* — Een gemest kalf, omhangen met kransen, wordt op eene slede, voorafgegaan door een trommelslager en te midden van talrijke toeschouwers, door de stad gevoerd, voordat het geslacht wordt.

3895 *48.* pag. 186. — *De Kalk Oven.* — *Myd wat te myden is.* — Twee mannen op den voorgrond wijzen elkaar den verder achterwaarts gelegen kalkoven, waar de vlammen hoog uitslaan.

3896 *49*. pag. 190. — *De Weerschyn.* — *Gelykheid, vereenigt.* — Twee vrouwen bedekken zich de oogen voor den glans van de weerspiegeling der zon in het vensterglas.

3897 *50*. pag. 194. — *Het Gasthuis.* — *Gevaarlyk krank.* — Groote hooge ziekenzaal, met verscheidene slaapsteden, zoowel beneden als aan den achtermuur, ook op eene galerij. Op den voorgrond twee mannen in gesprek.

3898 *51*. pag. 198. — *De Reiger.* — *Opmerking vind.* — De vogel staat naast eene groep biezen in het water op buit te wachten.

3899 *52*. pag. 202. — *De Pakgoederen.* — *Eendracht behoud.* — Een zwaar beladen pakwagen, voortgetrokken door twee paarden vóór elkaar, van welke het voorste door den voerman wordt bereden.

3900 *53*. pag. 206. — *Het Gastmaal.* — *Zaaijen, zonder vrucht.* — In een rijk gemeubeld vertrek zitten reeds een aantal personen aan den welvoorzienen disch en worden nieuwe gasten door den heer des huizes verwelkomd.

3901 *54*. pag. 210. — *Het Slagers Huis.* — *Qua'e voorgang, doet doolen.* — Een slagerswinkel, waar een schaap wordt binnengetrokken, waarna het verdere deel der kudde van zelf volgt. Op den achtergrond een stadsgezicht.

3902 *55*. pag. 214. — *De Papegay.* — *Bladeren, zonder vruchten.* — Twee vrouwen staan te luisteren naar het gepraat van den vogel, die op zijne kruk zit vóór de groote kooi, die buiten eene woning uitgehangen is.

3903 *56*. pag. 218. — *De Berg Etna.* — *Daar schuild wat.* — Twee wandelaars beschouwen den sterk rookenden vulkaan op den achtergrond.

3904 *57*. pag. 222. — *De Berg Heekla.* — *'t Verschil, is dicht by een.* — Een schip zeilende op de zee, terwijl zich op den achtergrond de vlammende en rookende berg vertoont.

3905 *58*. pag. 226. — *Het Wapenhuis.* — *Bedekt de bloote Ziel.* — Een man wijst aan twee toeschouwers in een hoog verwulf een aantal tentoongestelde wapens en rustingen.

3906 *59*. pag. 230. — *De Bybel.* — *Groot van waarde.* — In een burgervertrek zit eene vrouw aan eene tafel, waar het boek op rust, dat op zijne laatste bladzijde het opschrift draagt: *Biblia, dat is de ganse Heilige....* Naast haar staat rechts eene vrouw, links een kind; op den achtergrond een kijkje door het voorhuis op de straat.

3907 *60*. pag. 234. — *De Wipbrug.* — *Het een, helpt het ander.* — Op den voorgrond een man, die toeziet, hoe de brugwachter met ééne hand de zware brug omhoog doet gaan, ten einde een schip door te laten.

3908 *61*. pag. 238. — *De Slang.* — *Schuw voor 't bedrog.* — Een man beschouwt eene langs hem schuifelende slang. Op den achtergrond een landschap met breede rivier en begrensd door bergen.

I.L.

JAN LUYKEN 1711. Nº 3907.

3909 *62.* pag. 242. — *De Kluizenaar.* — *Afgescheiden, van 't quaad.* — De man zit voor zijne lage, met riet bedekte stulp, terwijl zijn eenvoudige maaltijd naast hem op den grond staat.

3910 *63.* pag. 246. — *Het Alpisse Gebergte.* — *Het moet doch zyn.* — Twee reizigers, op muilezels gezeten, rijden langzaam door eene streek vol steile rotsen en boven de wolken uitkomende bergen.

3911 *64.* pag. 250. — *Het Anker.* — *Tot behouding.* — Op den voorgrond ligt het anker op het strand; daarachter een zeeman in gesprek met een wandelaar.

3912 *65.* pag. 254. — *De Zaag.* — *Geduld, is een edel kruid.* — Twee mannen zien toe, hoe een zware balk aan planken wordt gezaagd.

3913 *66.* pag. 258. — *De Zethaak.* — *Met hulp van dat.* — Twee mannen verplaatsen een grooten balk met hefboomen. Op den achtergrond rechts eene scheepstimmerwerf.

3914 *67.* pag. 262. — *De Kraan.* — *'t Is anders als het lykt.* — Het lossen van goederen aan eene kade, door middel van eene kraan, die bewogen wordt door een man in een tredmolen. Op den tweeden grond twee toeschouwers; daarachter een stadsgezicht.

3915 *68.* pag. 266. — *De Byl.* — *Schey niet uit.* — Aan den zoom van een bosch is een houthakker bezig een zwaren boom te vellen. Op den achtergrond worden de reeds omgehouwen stammen weggesleept.

3916 *69.* pag. 270. — *De Hamer.* — *Alles heeft zyn eis.* — In een vertrek zien twee mannen, hoe een derde zich gereed maakt, een spijker in den wand te drijven.

3917 *70.* pag. 274. — *De Enting.* — *Door vereeniging gebetert.* — In een tuin is een man bezig met enten, terwijl naast hem zijn knecht iets opraapt; daarachter links twee heeren en geheel achteraan de toegangspoort tot den tuin.

3918 *71.* pag. 278. — *De Koe.* — *Schuw voor minder schyn quaad.* — Eene grazende koe, naast welke een vogeltje rustig blijft zitten. Op den achtergrond twee vrouwen in een weiland.

3919 *72.* pag. 282. — *De Reizende Man.* — *'t Is overal de Wereld.* — Een reiziger wordt vervoerd op eene kar, waarin achter hem zijn koffer, zijn valies en zijn hoed zich bevinden en waarvan de op den boom zittende voerman hem wijst op het vergezicht.

3920 *73.* pag. 286. — *De Sleutel.* — *Het klein, doet groote dingen.* — Vóór een huis met gesloten deur staan twee mannen, van wie de eene den sleutel in de hand heeft.

3921 *74.* pag. 290. — *De Mot.* — *Het draagt zyn Teeken.* — In een vertrek en vóór eene geopende kast onderzoeken twee vrouwen het op eene tafel uitgespreide goed; achter haar houdt eene andere een stuk laken, dat geheel is doorvreten van de mot, tegen het licht.

3922 *75.* pag. 294. — *De Knip.* — *Verzind, eer gy begint.* — Aan een boom hangt eene knip met geopende deurtjes, waaromheen een aantal vogeltjes fladderen. Op den tweeden grond een in het gras uitgestrekte toeschouwer en verder achterwaarts twee reizigers aan den rivieroever.

3923 *76.* pag. 298. — *Het Vat.* — *Hoe luider Vat, Hoe minder nat.* — In een kelder, waartoe drie treden van de straat toegang verleenen, knielt een man naast de daar aanwezige vaten en maakt zijn metgezel opmerkzaam op den door het kloppen opgewekten klank.

3924 *77.* pag. 302. — *Het Medicinaale Kruid.* — *Uit ondergang verhoogt.* — Een heer, vóór zijne woning gezeten, beschouwt de bossen planten, die hem door twee helpers worden aangebracht. Op den achtergrond links een tuin.

3925 *78.* pag. 306. — *De Kimmelioen.* — *Dan zus, dan zo.* — Twee mannen in beschouwing van het op den voorgrond wandelende kameleon.

3926 *79.* pag. 310. — *De Egel.* — *Doet wat gy kund.* — Twee egels onder een boom, waar een aantal vruchten afgevallen zijn, over welke zij zich wentelen, ten einde die aan hunne stekels te doen vastraken en zoo mede naar huis te nemen. Op den tweeden grond rolt een egel zich als een bal ineen, om zich te verdedigen tegen de aanvallen van een hond.

3927 *80.* pag. 314. — *De Slak.* — *Het spreekt van zelven.* — In een kelder maken twee mannen elkaar opmerkzaam op het spoor, dat eene slak bij het kruipen over den grond heeft nagelaten.

3928 *81.* pag. 318. — *De Boor.* — *Bereid den Weg.* — Een timmerman, aan zijn arbeid vóór een huis, wijst op de boor, die hij in de hand houdt. Op den achtergrond links een stadsgezicht.

3929 *82.* pag. 322. — *De Verhuizing.* — *Daar de Schat is, is het Hert.* — Eene schuit wordt volgedragen met koffers en kisten uit het huis op den tweeden grond, dat nu ten laatste ook door de bewoners wordt verlaten.

3930 *83.* pag. 326. — *De Mooriaan.* — *'t Verborgen is, als 't openbaare.* — Twee mannen wijzen elkaar op een neger-bediende, die met een korf aan den arm voorbij hen loopt.

3231 *84.* pag. 330. — *Het Jonge Kalf.* — *Men leerd, met schaâ, en schande.* — Twee mannen duwen een kalf voor een oogenblik in eene sloot om het te leeren, zich van dat water verwijderd te houden. Op den achtergrond eene boerderij.

3932 *85.* pag. 334. — *Het Proveniers Huis.* — *Eens voor altyd.* — Op het binnenplein van het gesticht zijn de bewoners rustig en genoegelijk bijeen.

3933 *86.* pag. 338. — *De Rentebrief.* — *Zoekt vaste plaats.* — Kamer, waar de koopman zijn geld uittelt en tegen een schuldbewijs uitleent. Op den tweeden grond links wachten twee personen, om geholpen te worden.

JAN LUYKEN 1711. N° 3935.

3934 *87.* pag. 342. — *De Loyery.* — *Ziet waar by gy u voegd.* — Een werkman zit op den rand van een diepen kuil naast eene mand vol run, terwijl achter hem nog eene tweede mand aangedragen wordt. Een ander werkman naast hem toont hem, hoe zacht eene gelooide huid geworden is. Op den tweeden grond de loodsen der inrichting; daarbij een man, die eene stijve, ongelooide huid op den schouder draagt.

3935 *88.* pag. 346. — *De Hey.* — *Legt Fondament.* — Op den achtergrond wordt een paal in den grond geslagen met een heiblok, dat door een aantal personen wordt in beweging gebracht. Op den tweeden grond doen arbeiders nieuwe palen aanrollen; op den voorgrond links drie toeschouwers.

3936 *89.* pag. 350. — *De Hoogen Dyk.* — *Door vlyt behoud men.* — Een lange, kronkelende dijk tusschen een uitgestrekt watervlak rechts en den diepliggenden polder links, vanwaaruit in kruiwagens de grond wordt aangevoerd tot versterking van de waterkeering. Op den voorgrond zitten twee reizigers naast hunne valiezen.

3937 *90.* pag. 354. — *De Bot.* — *Vangen, is vangen.* — Even buiten eene aan het water gelegen stad zijn een visscher en zijne vrouw bezig met eene tobbe, vol gevangen bot.

3938 *91.* pag. 358. — *De Teertuin.* — *Vuil maakt vuil.* — De inhoud van een vat wordt in kleiner vaatwerk overgegoten; eene dame, die met een heer daar langs komt, houdt zorgvuldig haar gewaad op zijde, om niet bevuild te worden. Op den achtergrond links eene teerkokerij.

3939 *92.* pag. 362. — *De Toren.* — *Om alles t'overzien.* — Een man wijst aan een reiziger het op eenigen afstand liggende dorp met hoogen kerktoren en omgeven door weilanden.

3940 *93.* pag. 366. — *Het Kanon.* — *Bang, maakt gang.* — Twee mannen staande bij een scheepskanon, dat bij een boom opgesteld is.

3941 *94.* pag. 370. — *De Sinaas Appel.* — *Schoon wyst op schoonder.* — In een prieël zit een man aan tafel en beschouwt eene vrucht, welke hem door een tweeden persoon wordt aangeboden. Op den achtergrond een tuin, waar twee personen de oranjeboomen beschouwen.

3942 *95.* pag. 374. — *De Draai-spil.* — *Allengsjes nader.* — Op eene scheepstimmerwerf winden twee mannen met eene spil een zwaren balk op het land.

3943 *96.* pag. 378. — *De Overhaal.* — *Keer niet weêrom.* — Eene schuit wordt door het rad van den overhaal van het eene vaarwater in het andere getrokken. Op den voorgrond links een man met een hond.

3944 *97.* pag. 382. — *Het Koolzaad.* — *Vergankelyk schoon.* — Een man in beschouwing van een koolzaadveld, langs een landweg gelegen.

3945 *98.* pag. 386. — *De Schutsluis.* — *Schut voor en achter.* — Eene ronde sluis met twee bogen; onder de eene zijn de deuren geopend, onder de andere worden zij opengetrokken, om een daarvóór liggende schuit door te laten. Op den voorgrond rechts een staande man.

3946 *99.* pag. 390. — *Het Mostertzaat.* — *Daar is Leven.* — Een man bezig met het graven van een diepen kuil, waarbij blijkt, dat het daarin sedert lang aanwezige mosterdzaad nog de kiemkracht behouden heeft. Op den tweeden grond zien een heer en dame naar de opschietende planten.

3947 *100.* pag. 394. — *De Doodkist.* — *Dat is voor Iemant.* — Drie personen zien op eene stadsgracht, hoe eene ledige doodkist door twee arbeiders naar een sterfhuis wordt gebracht.

3948 *101.* pag. 398. — *De Aanspreeker.* — *Tot Verwondering.* — Een aanspreker, met de ceêl in de hand, reikt rechts een doodbriefje aan bij eene woning, waar zoowel de bewoonsters, als de toegeloopen nieuwsgierigen met gebaren van verbazing kennis nemen van den inhoud. Op den achtergrond links eene breede straat, waarin eene karos.

3949 *102.* pag. 402. — *De Begravenis.* — *Het laatste gerecht.* — Een lijkstoet, die zich begeeft naar eene kerk op den achtergrond. De talrijke volgers der lijkkist zijn allen met rouwmantels omhangen.

Van N°. 3948 komt eene copie van de tegenzijde voor in: *Iets voor allen. Amsterdam, 1719.* — Zie pag. 425, N°. 103.

De prenten zijn wederom gebruikt in de latere uitgave van 1735 bij Kornelis van der Sys, en van 1779 bij de Erven van F. Houttuijn, onveranderd, met uitzondering van de wijziging van het adres i. d. m. van de titelprent.

439

Jan Luiken, Het Leerzaam Huisraad, Vertoond in Vyftig Konstige Figuuren, Met Godlyke Spreuken En Stichtelyke Verzen. Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz, en K: vander Sys, Boekverkoopers in de Beurs-straat, in de drie Raapen, 1711. 8°.

Hierin 51 prenten, alle behalve de titelprent tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt, en bovenaan voorzien van de aanduiding der voorstelling en daaronder eene korte spreuk. De aard der onderwerpen brengt mede, dat bijna alle afbeeldingen in binnenhuizen genomen zijn en dat in den regel de mannen zijn voorgesteld in huisgewaad, in den Japonschen rok gehuld en het hoofd bedekt met eene muts.

Beteekend o. r. o. N°. 3950: *J. L. fe.*, de overige *I. L.* — N°. 3950 H. 133, B. 86 mm.; de overige H. 87—91, B. 80—83 mm.

3950 *1.* Titelprent.

Links zit eene vrouw, die wijst op een geopend boek, dat zij op een lezenaar vóór zich heeft liggen en waarin allerlei huisraad afgebeeld is; tegenover haar zit eene vrouw en staan drie kinderen aandachtig te luisteren. Daarachter bevinden zich onder een boog drie kasten, bovenop

welke pullen en verschillende kleine voorwerpen zijn geplaatst, en waarvan de middelste op de voorzijde het opschrift draagt: *Het Leerzaam Huisraad, door Jan Luiken.* — i. d. m.: *Te Amsteldam, by de Wed*e. *P: Arentz en K: vander Sys.*

3951 *2.* pag. 2. — *De Tafel.* — *De Schaduwe, van 't Wezen.* — Maaltijd, waarbij twee mannen, twee vrouwen, een jongeling en twee kinderen aanzitten, terwijl de dienstbode de spijs binnenbrengt.

3952 *3.* pag. 6. — *De Stoel.* — *Vermoeidheid, hoopt op rust.* — Een man toont aan een bezoeker een stoel met rieten zitting, waarop een kussen ligt.

3953 *4.* pag. 8. — *Het Bed.* — *Ter rechter tyd en rechter plaats.* — Eene vrouw, bezig een bed af te halen; naast haar een poedel. Op den achtergrond zit eene oude vrouw bij het venster te naaien.

3954 *5.* pag. 12. — *De Haardstee.* — *Hier en niet elders.* — Twee mannen zittende bij het helder brandende turf- en houtvuur op de haardplaat onder de vooruitstekende schouw.

3955 *6.* pag. 16. — *De Tang.* — *Niet onbedachtzaam.* — Eene vrouw, bij het haardvuur zittende, legt met de tang een turf daarop. Door de geopende deur rechts ziet men in het voorvertrek twee personen.

3956 *7.* pag. 18. — *De Doofpot.* — *Verduistert, door omsluitinge.* — Een man toeziende, hoe door eene vrouw eene kool van het haardvuur in den doofpot overgebracht wordt.

3957 *8.* pag. 22. — *De Kas.* — *Verrot en mot Schat.* — In een rijkgemeubeld vertrek staat eene vrouw bij eene geopende kast en neemt daaruit een stuk goed, om dat aan de dienstbode ter hand te stellen. Op den tweeden grond onderzoekt iemand de reeds daar samengelegde stukken.

3958 *9.* pag. 26. — *De Kist.* — *Noch kan 't niet houden.* — In een binnenvertrek knielt een man bij de geopende ijzeren geldkist, terwijl achter hem twee personen zakken geld aanbrengen.

3959 *10.* pag. 30. — *De Kachel.* — *Door myding bevryd.* — Man, vrouw en kind zijn op lage banken gezeten rondom de uit drie verdiepingen bestaande kachel. Op den achtergrond links eene vrouw aan het spinnewiel.

3960 *11.* pag. 34. — *De Pot.* — *Veeltyds te veel.* — Eene dienstmaagd bezig met het schoonmaken van het keukenvaatwerk. Achteraan links spreekt een man over de gesloten onderdeur met eene vrouw, die zich buiten het huis bevindt.

3961 *12.* pag. 38. — *De Schotel.* — *Wat mag het baaten.* — In een vertrek, dat uitzicht geeft op een tuin, beschouwt een man een volgeladen bordenrek en twee schotels, die op de tafel liggen.

3962 *13.* pag. 42. — *Het Vuurslag.* — *Dat het beklyve.* — Eene vrouw bezig met vonken slaan, om het tondel te doen ontgloeien, waarmede straks het onder de schouw liggende hout zal worden ontstoken. Naast haar staan eene vrouw en een kind toe te zien.

3963 *14.* pag. 46. — *De Kandelaar.* — *Ontfangt en houd.* — In een studeervertrek staat een man bij de tafel en houdt in de hand een kandelaar, waarop een binnentredende bediende eene brandende kaars plaatst.

3964 *15.* pag. 50. — *De Kaarssnuiter.* — *Door wegdoen krygen.* — Nevens het brandende haardvuur is de tafel aangeschoven, om welke man, vrouw en twee kinderen zitten, verlicht door eene kaars, welke door den man gesnoten wordt.

3965 *16.* pag. 54. — *De Spiegel.* — *Kend u zelven.* — Eene vrouw kijkt in den spiegel, terwijl naast haar eene andere in den Bijbel leest. Meer achterwaarts links een voorvertrek, waarin eene vrouw en een kind.

3966 *17.* pag. 58. — *De Schuijer.* — *Daar 't meest behoeft.* — In het voorhuis staan een heer en eene dame gereed op straat te gaan, terwijl de dienstbode het gewaad der dame afschuiert, even als de heer zijn hoed. Door de geopende straatdeur ziet men een stadsgezicht met verscheidene wandelaars.

3967 *18.* pag. 60. — *De Kapstok.* — *Het binnenste is 't meeste.* — Een man toont aan een bezoeker de opgehangen kleedingstukken.

3968 *19.* pag. 64. — *Het Horlogie.* — *Leevendig, door last.* — Drie vrouwen bijeengezeten, van welke de eene wijst op de tegenover haar hangende klok.

3969 *20.* pag. 68. — *De Schildery.* — *Het lykt wat.* — Een jong man staat te spreken tot een ouderen persoon, die de twee vóór hem hangende schilderijen beschouwt, waarvan het eene, links, een stilleven met vruchten, het andere het portret van een man met een kind voorstelt.

3970 *21.* pag. 72. — *De Boeke-kas.* — *Waar toe zo veel?* — Een man, die in zijne bibliotheek zit te lezen, wordt aangesproken door een ander, naast hem staande.

3971 *22.* pag. 74. — *De Luiwagen.* — *De binnenplaats niet mis.* — Eene vrouw ziet toe, hoe de dienstbode den grond schrobt. Op den achtergrond links brengt eene andere twee emmers water.

3972 *23.* pag. 78. — *De Raagbol.* — *'t Zit in de hoeken.* — Eene dienstbode staat met den raagbol in de eene hand, terwijl zij de andere omhoogheft. Rechts door de geopende deur een stadsgezicht met boomen en verscheidene wandelaars.

3973 *24.* pag. 80. — *Het Spinnewiel.* — *Ziet verder.* — Eene vrouw, bezig met spinnen, spreekt tot eene andere, die meer achterwaarts bij het venster zit.

3974 *25.* pag. 84. — *De Was-tobben.* — *Immers het waardigste.* — Eene vrouw staat het linnengoed te wasschen; daarachter staat eene vrouw bij den boven het haardvuur hangenden waterketel, terwijl op den achtergrond rechts eene derde vrouw met twee gevulde emmers komt aandragen.

3975 *26.* pag. 88. — *De Emmer.* — *'t Moet dicht geslooten zyn.* — Op een steiger aan eene vaart knielt eene vrouw, om een emmer met water te vullen; naast haar staat eene tweede, terwijl een derde zich bevindt naast den ingang van den daarachter liggenden en door eene schutting omgeven tuin, aan het einde waarvan men een groot heerenhuis ziet.

3976 *27.* pag. 90. — *De Lamp.* — *Het leven uit de dood.* — Een man zit met de kat nevens het haardvuur aan eene tafel, waarop eene brandende spaarlamp staat, waarvan de olie door eene vrouw wordt bijgevuld.

3977 *28.* pag. 92. — *De Blaasbalk.* — *Terwyl 't noch vonkt.* — Een staande man en een zittende jongen zien toe, hoe een tweede man met den blaasbalg het glimmende turfvuur onder de schouw doet ontvlammen. Meer achterwaarts eene vrouw, die de schotels reinigt.

3978 *29.* pag. 96. — *De Sulfer-bak.* — *Na de materie is de werking.* — Eene vrouw toont aan eene andere en aan twee kinderen den op tafel staanden bak, waarnevens eenige zwavelstokken liggen.

3979 *30.* pag. 100. — *De Suikerbos.* — *Hoop is lydens troost.* — Eene vrouw staat bij de geopende provisiekast en geeft uit een met suiker gevulden trommel eene versnapering aan de twee kinderen naast haar. Meer achterwaarts draagt eene tweede vrouw een grooten gevulden pot aan, terwijl op den achtergrond twee vrouwen bezig zijn bij het keukenvuur.

3980 *31.* pag. 104. — *De Mortier.* — *Het is noodzaakelyk.* — Eene vrouw staat iets in een vijzel te stampen, waarbij een kind toeziet. Meer achterwaarts rechts een tweede vertrek, waar twee vrouwen in gesprek zitten.

3981 *32.* pag. 108. — *De Rustbank.* — *Denkt op 't langduurigste.* — Een man, zittende op de met kussens bedekte rustbank, wordt door een tweede aangesproken.

3982 *33.* pag. 110. — *De Wieg.* — *Daar schuild bedrog.* — Eene vrouw zit een klein kind te wiegen. Daarachter is eene dienstbode bij het venster bezig met eenig vaatwerk.

3983 *34.* pag. 114. — *De Kleerben.* — *Wie heeft het zo gedeeld?* — Eene groote waschmand wordt door twee vrouwen volgepakt, waarbij twee andere toezien, de eene staande, de andere zittende.

3984 *35.* pag. 118. — *Het Porselyn.* — *'t Is maar een Vertooning.* — Eene zittende vrouw wordt door eene daarbij staande gewezen op de pullen boven op eene kast. Meer achterwaarts nog eene vrouw en daarachter eene rij kommen en borden op de muurbetimmering.

3985 *36.* pag. 122. — *De Vlees-kuip.* — *Tot behouding.* — In een kelder vult een man eene groote kuip met medehulp van drie bedienden, die hem de stukken vleesch en het zout toereiken.

3986 *37.* pag. 126. — *De Pan.* — *Eindeling, en ten laatste.* — Eene vrouw bezig met koeken bakken boven het haardvuur; nevens haar zitten een man en een jongen, die van het reeds gereed gemaakte eten. Meer achterwaarts zit nog eene vrouw, terwijl op den achtergrond rechts eene andere de voordeur binnentreedt.

3987 *38.* pag. 130. — *Het Mes.* — *Naar dat men 't neemt.* — Aan eene tafel, waarop brooden en een groot mes liggen, zitten een man en twee knapen; daarachter eene vrouw, die een boterkop aanbrengt. Rechts in een voorvertrek bij het raam zit een man te arbeiden, naast wien een knaap staat.

3988 *39.* pag. 134. — *De Rooster.* — *Denkt op 't langduurigste.* — Twee vrouwen bij het haardvuur bakken visch op een rooster. Meer achterwaarts links komt een man, gekleed in eene kamerjapon, binnen uit den tuin, waarin zich nog eene vrouw bevindt.

3989 *40.* pag. 138. — *De Asschop.* — *Ook zo van herten.* — De asch van het uitgedoofde haardvuur wordt door eene dienstbode opgeschept. Daarachter rechts door de voordeur een stadsgezicht.

3990 *41.* pag. 142. — *De Asveeger.* — *Van binnen ook zo.* — Een man zit bij het turfvuur, dat onder de schouw brandt en waarboven een ketel hangt, en veegt de op den grond verspreide asch met een kleinen bezem bijeen. Achter hem staat eene vrouw en tegenover hem zit een knaap, die zich warmt.

3991 *42.* pag. 146. — *De Bezem.* — *Weg Stof en Vuilis.* — Eene vrouw veegt met een langen stoffer het vuil op de vloer bijeen. Meer achterwaarts staat eene tweede bij de geopende voordeur.

3992 *43.* pag. 148. — *Het Schuurtuig.* — *Door verdrukking, gewenst.* — Vóór eene woning staat eene dienstbode houtwerk te schuren. Verder achterwaarts zit eene vrouw, achter wie men een stadsgezicht ziet.

3993 *44.* pag. 150. — *Het Servet.* — *Behoed het beste.* — Bij eene tafel, waarbij drie kinderen staan en waarop eene vrouw de servetten nederlegt, is de heer des huizes reeds gezeten en ontvouwt het zijne. Verder naar achteren treedt de dienstbode binnen met het eten.

3994 *45.* pag. 152. — *De Kan.* — *Daar men lieft daar leeft men.* — Een arbeider, gezeten bij eene schaafbank, heft eene drinkkan met deksel van den grond op. Op den achtergrond links door de geopende deur eene dorpsstraat met verscheidene figuren.

3995 *46.* pag. 156. — *De Lantaaren.* — *Om niet verkeert te gaan.* — Eene vrouw plaatst eene brandende lantaarn op eene tafel. Door de geopende deur ziet men een landschap bij avondschemering.

3996 *47.* pag. 160. — *Het Thee en Koffy-gereedschap.* — *Lust is een diepe Put.* — Drie mannen, twee vrouwen en een kind zitten rondom eene tafel koffie te drinken, welke door den heer des huizes uit eene zeer groote kan in de kopjes geschonken wordt. Verder achterwaarts nog twee personen en twee kinderen.

3997 *48.* pag. 164. — *Het Kabinet.* — *Nooten zonder Pit.* — Vijf heeren, deels staande, deels zittende, beschouwen den inhoud van verschillende laadjes, welke een hunner uit eene fraai gebeeldhouwde kunstkast te voorschijn brengt.

JAN LUYKEN 1711. N° 3994.

3998 *49.* pag. 168. — *De Heugel.* — *Het hangt te hoog.* — Eene vrouw grijpt naar den ketting, waaraan een ijzeren pot boven het haardvuur hangt.

3999 *50.* pag. 172. — *De Schryf-ley.* — *Teeken aan.* — Een man schrijft op de aan den muur hangende lei en dat wel van rechts naar links. Door de geopende deur ziet men in de voorkamer, een winkel met toonbank, waar eene vrouw het door haar gewenschte goed naziet.

4000 *51.* pag. 176. — *De Juweel-koffer.* — *Vals, tegen 't waare.* — Eene vrouw beschouwt den inhoud van een vóór haar op tafel staand kistje, dat zij genomen heeft uit eene geopende muurkast, welke nog meer kostbaarheden bevat. Achter haar staat eene tweede vrouw.

De prenten, ook de Titelprent, zijn onveranderd weder gebruikt in de uitgave van 1731 bij Kornelis vander Sys, in de Beursstraat, in de drie Raapen.

In de volgende drukken te Amsterdam bij Jacob ter Beek en Kornelis de Veer, bezyden de Beurs, 1756, en bij de Erven van F. Houttuyn 1771 is het adres i. d. m. van de Titelprent telkens gewijzigd in overeenstemming met den gedrukten titel.

1712

440

Adriaan Spinniker, De Werken en Vergelding Der Barmhertigheid En Onbarmhertigheid. Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz, en K: vander Sys, Boekverkoopers in de Beurs-straat, in de drie Raapen, 1711. 8°.

Hierin 14 prenten door Jan Luyken, waaronder 7 nieuwe. Alle van achteren bedrukt. — De titelprent H. 133, B. 84 mm., de andere H. 85, B. 76—78 mm.

4001 *1.* Titelprent.

In het midden staat een groote steen, waarop: *De Werken en Vergelding der Barmhertigheid en Onbarmhertigheid door A. Spinniker.* Achter dezen steen bevinden zich vier bedroefde personen (de Armoede), van welke de voorste eene schaal vóórhoudt aan de links staande Barmhartigheid, eene jonge vrouw met eene vlam boven op het hoofd, in de rechterhand eene waterkan, waaruit zij die schaal vult en aan hare voeten een overloopende geldzak, welken zij vertreedt, en eene korenmaat. Achter haar een engeltje met brooden, en in de door hemelsch licht bestraalde wolken drie engeltjes met palm en kroon. Rechts van den steen staat de Gierigheid of Onbarmhartigheid, eene oude vrouw met krouwel, sleutelbos en geldzakken en met het been gekluisterd aan de Wereld, waarbovenop eene pad zit; vóór haar eene spade en eene plank, waarop een hart staat afgebeeld; achter haar onweerswolken. — i. d. m.: *Te Amsteldam, by de Wed^e P: Arentz en K. vander Sys.*

o. l. o.: *I. Luiken fec:*

2. pag. 5. — 2de Staat van N°. 1500: De Hongerige gespijzigd.

3. pag. 7. — 2de Staat van N°. 1501: De Dorstige gelaafd.

4. pag. 9. — 2de Staat van N°. 1502: De Vreemdeling geherbergd.

5. pag. 11. — 2de Staat van N°. 1503: De Naakte gekleed.

6. pag. 13. — 2de Staat van N°. 1504: De Zieke bezocht.

7. pag. 15. — 2de Staat van N°. 1505: De Gevangene bezocht.

4002 *8.* pag. 17. — In een binnenvertrek zitten rechts man, vrouw en kind aan een rijk voorzienen disch en maken een afwijzend gebaar tegen een arme, die links vóór de deur om hulp vraagt.
o. r. o.: *I. L*

4003 *9.* pag. 19. — Links vóór eene woning, waar eene vrouw met eene waterkan in de hand binnentreedt, zit in de schaduw een man met beker en kan en wendt zich daarmede af van een vóór hem staanden dorstigen wandelaar.
o. r. o.: *I. L.*

4004 *10.* pag. 21. — Rechts eene woning; over de onderdeur vertoont zich de bewoner, die den buiten staanden, vermoeiden reiziger aanwijst, zich verder te begeven. Op den achtergrond de ondergaande zon.
o. r. o.: *I. L.*

4005 *11.* pag. 23. — Rechts eene woning; daarvóór een dorre boom, naast welken een man, met pels en bonten muts gekleed, kijkt naar een bijna geheel naakten man vóór hem, die zich begeeft naar de stad op den achtergrond.
o. r. o.: *I. L.*

4006 *12.* pag. 25. — In eene kamer ligt rechts, geheel verlaten, een zieke te bed; door de geopende deur ziet men twee mannen voorbijwandelen.
o. r. o.: *I L*

4007 *13.* pag. 27. — Rechts een gevangentoren, achter welks tralievensters zich een man bevindt. Links zien twee personen daarnaar.
o. r. o.: *I. L.*

14. pag. 29. — N°. 3275 wederom gebruikt. Het Laatste Oordeel, uit: *J. Luyken, Zedelyke en Stichtelyke Gezangen.*

Een 2de druk van dit werk is: *te Amsteldam By Gerrit de Groot en Zoon MDCCLXVII.* De prenten komen daarin onveranderd voor, behalve dat bij N°. 4001 het adres i. d. m. verwijderd is. Het boek is zoowel afzonderlijk uitgegeven, als gebonden achter: *Jan Luiken, Zedelyke en Stichtelyke Gezangen,* doch alsdan met afzonderlijke pagineering.

Van N°. 4002—4007 komen copiën van de tegenzijde voor in: *De Groote Vierschaar van Jesus Christus,* uitgegeven door: *Wilhem de Broen.* Dit werk bevat daarenboven nog 8 copiën uit: *J. Luiken, Lof en Oordeel van de Werken der Barmhertigheid, 1695,* en heeft Hollandsche en Fransche onderschriften gegraveerd in de ongeveer 40 mm. hooge marge.

JAN LUYKEN 1711. N° 3996.

441

Tweede Serie van 42 Bijbelprenten met gedichten van twee regels in de marge. 8°.

Deze Serie, waarvan de prenten boven de voorstelling voorzien zijn van de tekstaanwijzing, schijnt aanvankelijk te zijn uitgekomen als een afzonderlijk werk van 40 prenten met eene titelprent, of wel te zamen met sommige prenten uit de eerste Serie Bijbelprenten van 1680 (Boek-N°. 23), en wel van die, welke in de tweede Serie niet opnieuw waren afgebeeld; in dat geval ontbreekt gewoonlijk N°. 4049. Van de 10 voorstellingen, die in beide Seriën voorkomen, werd de nieuwe uitgave gekozen; de onderlinge verschillen van deze tweemaal afgebeelde voorstellingen worden hierachter aangeduid.

Verder dienden deze prenten vooral om te worden ingevoegd in Bijbels of Nieuwe Testamenten; aldus gebruikt, komt N°. 4008 niet voor.

Oorspronkelijk zijn N°. 4009—4048 bij achttallen gegraveerd op vijf koperen platen, terwijl N°. 4008 en N°. 4049 afzonderlijk schijnen vervaardigd te zijn.

N°. 4008 zonder beteekening, H. 128, B. 74 mm.; de overige beteekend: *I. L*, bij N°. 4045 i. r. o., bij de andere o. r. o., H. 120—122, B. 68—70 mm.

4008 *1.* Titelprent.

Op den voorgrond het Oude Verbond, voorgesteld links door Mozes en Aäron met de Wet, — in het midden door David met de harp, — en rechts door de Profeten met hunne geschriften. Alle zien naar den achtergrond, waar het Evangelie wordt gebracht door de Apostelen. Boven deze groep in eene wolk de Engelen. Op den achtergrond links de Opstanding, rechts de Hemelvaart. De voorzijde van den steen, waarop Mozes zit, heeft het opschrift: *Bybel Printen van Jan Luiken.* — i. d. m.: *Te Amsteldam, By de Wed: Pieter, Arentz en Cornelis van der Sys.*

4009 *2.* i. b. m.: *Gen: VII : 17—24, Luk: XVII : 26—27.* — i. d. m.: *'t Kan erger niet, als dat een vlot Draagt 's waerelds deugd en overschot.* — De Zondvloed. Op den voorgrond rechts een boom, waarin tal van vluchtelingen klimmen; links de overstroomde vlakte, waarin een aantal personen ten onder gaan en waarop in de verte de Ark drijft.

4010 *3.* i. b. m.: *Gen: XIX : 24, 25. Iudas V:s 7.* — i. d. m.: *Hoe duur, ô Sodom, staat uw lust, Als God die vlam met vlamme blust!* — Regen van vuur over Sodom, waardoor de bewoners op den voorgrond en links worden overvallen. Rechts op den tweeden grond de ten ondergang gedoemde stad.

4011 *4.* i. b. m.: *Gen: XXII : 1—13. Heb: XI : 17.* — i. d. m.: *Houw op, ô Vader, spaar uw kind; Het sterk geloof krygt God te vrind.* — Izak geofferd. Abraham staat rechts met ontbloot offermes en ziet omhoog, waar i. l. b. de Engel in de wolken verschijnt.

4012 *5.* i. b. m.: *Gen: XXXVII: 25—28. Handel: VII: 9.* — i. d. m.: *Schep moed, ô Iozef; Gods beleid Trekt haast het licht uit donkerheid.* — Jozef verkocht. Op den voorgrond links de kuil, daarachter de jongeling en de Midianietische kooplieden met hunne kameelen; rechts de andere zonen van Jakob.

4013 *6.* i. b. m.: *Exod: XIX: 16—18. Heb: XII: 18—21.* — i. d. m.: *Hoe dreunt Gods berg, van schrik omzet! Dat past by Izr'els slaafse wet.* — De Wetgeving op Sinaï. Op den voorgrond rechts staan twee groote figuren, die het gelaat bedekken; op den tweeden grond links de Israëlieten, die met gebaren van ontzetting zien naar den op den achtergrond afgebeelden berg, die door vlammen, wolken en bliksemen omgeven is.

4014 *7.* i. b. m.: *Num: XXII: 22—31. II Pet: II: 16.* — i. d. m.: *Heeft Gods bevel op 't hert geen klem, Hy straft het door eens beesten stem.* — Bileam zit rechts op de ter aarde liggende ezelin, welke hij slaat; links op den tweeden grond staat de engel met uitgetrokken zwaard.

4015 *8.* i. b. m.: *Richteren VI: 36—38.* — i. d. m.: *'t Bedauwde vlies verbeeld Gods Held, Van 's Hemels gunst en kracht verzeld.* — Gideon wringt het vlies uit; hij ligt geknield naar links gekeerd. Op den tweeden grond de tenten der Israëlieten aan den voet van een steilen berg.

4016 *9.* i. b. m.: *Richteren XIII: 19, 20.* — i. d. m.: *ô Manoach, stel 't hert te vreên; Deeze Eng'le vlucht sterkt de Eng'le-reên.* — Rechts knielt Manoach, meer naar links zijne vrouw, vóór het altaar, boven welks vlam de Engel zweeft. Op den tweeden grond links een boom, waaronder twee runderen zich bevinden.

4017 *10.* i. b. m.: *Ruth II: 2—17.* — i. d. m.: *Getrouwe Ruth, verwacht van God En Land en Landheer tot uw Lot.* — Rechts staat Boäz, naast hem de opzichter, in het midden Ruth, aren zoekende en naar links gewend. Op den tweeden grond links de maaiers aan hun arbeid.

4018 *11.* i. b. m.: *I Samuel XX: 41.* — i. d. m.: *Ween, ween niet, edel vrienden paar; Uw afscheid keert het doodsgevaar.* — Afscheid van David en Jonathan; beide weenende, de eerste rechts geknield, de andere tegenover hem staande. Op den achtergrond de stad.

4019 *12.* i. b. m.: *I Koningen XVII: 3—6.* — i. d. m.: *Die steunt op God, krygt 't al te vriend, En word van ravens zelf gediend.* — Elia door de raven gespijzigd. De Profeet zit rechts en neemt een stuk brood uit den bek van den vogel; een tweede nadert in den rechterbovenhoek; op den achtergrond links de ondergaande zon.

4020 *13.* i. b. m.: *Iob II: 7—13. Iakobus V: 11.* — i. d. m.: *Wie stygt ten toppunt van geduld! Die staat, als spot de ramp vervult.* — Job en zijne vrienden. De hoofdpersoon rust rechts op den mesthoop; naast hem staat zijne vrouw, terwijl de vier vrienden links op den grond zitten.

4021 *14.* i. b. m.: *Psalm I.* — i. d. m.: *Gaf zang ooit voordeel, Jesses Zoon Verplicht alle eeuwen door zyn toon.* — David zit rechts in eene open galerij; tegenover hem een dienaar, die zijne harp brengt; achter hem drie staande mannen bij eene kolom.

4022 *15.* i. b. m.: *Jerem. XXXVIII : 6—13.* — i. d. m.: *Schoon Ebedmelech glimt van zwart, Een blanke ziel bewoont zyn hert.* — Jeremia zit rechts op den rand van den kuil, waaruit hij getrokken is op bevel van den tegenover hem staanden Moorschen Kamerling. Daarachter de gebouwen rondom het Voorhof der Bewaring.

4023 *16.* i. b. m.: *Daniël VI : 11—14.* — i. d. m.: *Gewenste Man, houw vast aan God; Zyn wysheid brengt den nyd ten spot.* — Daniël naar links gewend en geknield vóór het open venster; rechts een viertal personen, die hem bespieden.

4024 *17.* i. b. m.: *Ionas III : 4—10. Matth: XII : 41.* — i. d. m.: *Al noemt Gods mond den tyd der straf, Oprechte boete keert haar af.* — Op een groot plein, achteraan door gebouwen omgeven, staat in het midden op den tweeden grond de Profeet Jona te prediken, terwijl hij de rechterhand omhoogheft, ten aanhoore van eene talrijke menigte, die door gebaren hun berouw toonen. Op den voorgrond links zitten drie weeklagende personen ter aarde.

4025 *18.* i. b. m.: *Matth: V. VI. VII.* — i. d. m.: *De regen stroomt in 't laage neêr, Zo doet ook Iezus hemel-leer.* — De Bergrede. Jezus en zijne discipelen zitten rechts op den top eener hoogte, tegen de helling waarvan de talrijke toehoorders staan; daaronder op den voorgrond rechts eenige groote figuren.

Op N°. 155 zijn de vier grootere figuren op die plaats zittende afgebeeld.

4026 *19.* i. b. m.: *Matth: XIII : 44.* — i. d. m.: *Staa alles af, des hemels schat Gaat boven al wat de aard bevat.* — Op een akker staat rechts een man gebogen over een schat, dien hij heeft gevonden bij het omspitten van den grond.

4027 *20.* i. b. m.: *Matth: XXV : 31—46.* — i. d. m.: *De Rechter deelt, naar ider deê, Of eeuwig wel, of eeuwig wee.* — Het Laatste Oordeel. Op den voorgrond de uit hunne graven herrijzende dooden, waaronder links eene vrouw in aanbidding, rechts een wanhopige man; op den tweeden grond rechts de vlammen der Hel, terwijl links de gezaligden ten Hemel stijgen, waar Christus zich vertoont op de wolken.

Op N°. 176 ziet men den man op den voorgrond rechts van voren, hier op den rug.

4028 *21.* i. b. m.: *Matth: XXVII : 35—50.* — i. d. m.: *Wie in iets anders zich verheugt, 't Kruis is de bron van waare vreugd.* — Rechts de drie kruisen op Golgotha, met Johannes en Maria staande naast het middelste; op den voorgrond links de vier dobbelende Romeinsche krijgsknechten en daarachter de naar Jezus ziende overste.

Op N°. 160 is alleen het kruis van Jezus afgebeeld en de uiteinden der andere kruisen aangeduid.

4029 *22.* i. b. m.: *Matth: XXVIII : 1—4.* — i. d. m.: *Wat baat doch zegel, steen, en wacht? God zet zyn raadsbesluit in kracht.* — Christus' Opstanding. Rechts naast de opening van het graf zit een engel; op den voorgrond links liggen de vier wachters ter aarde; op den achtergrond links naderen de drie vrouwen.

Op N°. 161 vlucht rechts een der wachters weg.

4030 *23.* i. b. m.: *Markus IX : 2—8.* — i. d. m.: *Wie twyfelt noch aan Iezus leer, Daar God hem zelf bekroont met eer?* — De Verheerlijking op den Berg. Op den voorgrond de drie apostelen; links Petrus geknield tot Jezus sprekende en naast hem Johannes naar de verschijning ziende, rechts Jakobus, die de hand boven de oogen houdt. Op den tweeden grond Jezus tusschen Mozes links en Elia rechts.

4031 *24.* i. b. m.: *Markus XIV : 17—26.* — i. d. m.: *Gelukkig, die op 't hemels Brood En waare Paaslam word genood!* — Het Laatste Avondmaal. Achteraan zit Jezus, rechts daarnaast Johannes, die zich over hem heen buigt. Op den voorgrond links een groot waschbekken.

4032 *25.* i. b. m.: *Lukas II : 7—16.* — i. d. m.: *ô Stal! ô kribbe! hoe onwaard, Noch draagt gy 't heil der gantser aard.* — De Aanbidding door de Herders in den stal te Bethlehem. Maria zit rechts van de kribbe; op den voorgrond een ezel, den kop naar links gewend.

4033 *26.* i. b. m.: *Lukas VII : 12—15.* — i. d. m.: *Bedrukte Weeuw, waarom gezucht? Zie daar uw Zoon den dood ontvlucht.* — Rechts de poort van Naïn, waar de lijkstoet is uitgekomen van den nu verrezen jongeling; links staat Jezus tegenover hem en snelt de verblijde moeder toe.

4034 *27.* i. b. m.: *Lukas XIII : 11—13.* — i. d. m.: *ô Kracht, die 't kromme lyf verboog, Recht onze zielen meê om hoog.* — In een dicht bezet vertrek zit Jezus rechts en legt de hand op de geheel krom gebogen vrouw vóór hem.

4035 *28.* i. b. m.: *Lukas XV : 11—32.* — i. d. m.: *Barmhertigheid komt waare boet, Met open armen in 't gemoet.* — Links knielt de teruggekeerde Verloren Zoon, terwijl rechts de Vader met uitgebreide armen toesnelt.

Op N°. 165 staat de Vader links.

4036 *29.* i. b. m.: *Lukas XVI : 19—31.* — i. d. m.: *Doe wyze keur, want eens zal 't zyn Na droefheid vreugd, na weelde pyn.* — Op den voorgrond ligt de Rijke Man, met het hoofd naar rechts in de vlammen; bovenaan links verschijnt Lazarus in den schoot van Abraham.

Op N°. 166 bevinden zich in de vlammen een aantal monsters, die hier zijn weggelaten, met ééne uitzondering.

4037 *30.* i. b. m.: *Lukas XIX : 29—44.* — i. d. m.: *Wat juicht de schaare, als Iezus schreit? Zy weet niet wat haar kwaads verbeid.* — De Intocht in Jeruzalem. Jezus komt van rechts aanrijden; op den achtergrond links de muren der stad.

Op N°. 168 is rechts achter Jezus een heuvel met palmboomen; deze ontbreekt hier.

4038 *31.* i. b. m.: *Ioan: III : 1—21.* — i. d. m.: *Schoon 't zonnelicht verdwynt by nacht, Des levens Zon behoud zyn kracht.* — Jezus zit rechts, sprekende tot den tegenover hem staanden Nikodemus.

4039 *32.* i. b. m.: *Ioan: IV : 5—42.* — i. d. m.: *Hoe mild'lyk word de ziel gedrenkt, Als Iezus 't Leevend water schenkt!* — Rechts zit Jezus naast de Jakobsbron; links staat de Samaritaansche vrouw met hare waterkruik. Op den tweeden grond links de terugkeerende discipelen.

4040 *33.* i. b. m.: *Ioan: XIII: 4—10.* — i. d. m.: *Reik toe, ô Petrus, elken voet; 't Is heilzaam, wat uw Meester doet.* — De Voetwassching. Rechts zit Petrus, achter wien zich de andere discipelen vertoonen; links vóór hem ligt Jezus geknield.

Op N°. 172 ziet men achter Petrus de trap, voerende naar de opperzaal; deze is hier weggelaten.

4041 *34.* i. b. m.: *Ioan XXI: 1—22.* — i. d. m.: *ô Simon, volg maar s'Heeren treên, En zyt met eigen lot te vreên.* — Aan den oever van de Zee van Tiberias staat Jezus en keert zich om naar de rechts achter hem staande discipelen Petrus en Johannes.

4042 *35.* i. b. m.: *Handel: I: 4—12.* — i. d. m.: *Vaar op, ô Heer, vaar onbelet, Zo word ons heil in stand gezet.* — De Hemelvaart. Van de op den voorgrond staande discipelen houdt de figuur rechts de handen gevouwen omhoog, die links de handen omlaag.

Op N°. 173 is op den achtergrond een uitgestrekt landschap afgebeeld, dat hier geheel ontbreekt.

4043 *36.* i. b. m.: *Handel: II: 1—6.* — i. d. m.: *ô Zuiver licht, ô hemelgloed, Ontvonk en reinig ons gemoed.* — De Uitstorting van den Heiligen Geest. Boven de verzamelde discipelen is bovenaan links een sterk bewogen gordijn aangebracht.

Op N°. 174 is bovenaan eene groote vlam afgebeeld, hier alleen de verdeelde vuurtongen.

4044 *37.* i. b. m.: *Handel: III: 1—8.* — i. d. m.: *Wat zuil den tempel stut, noch meer Schraagt hier een kreupel 's waarheids leer.* — Rechts de ingang van den Tempel tusschen twee kolommen, waarvóór de kreupele zit, die door Petrus bij de hand wordt gegrepen, terwijl links Johannes staat.

4045 *38.* i. b. m.: *Handel: V: 15, 16.* — i. d. m.: *Waar bleek Gods hand met grooter kracht, Als daar een schim gezondheid bragt?* — Op een groot plein loopen Petrus en Johannes tusschen een aantal op den grond liggende zieken, op wie hunne schaduw valt. Rechts een zieke op zijne matras, links geheel op den voorgrond de voeten van een anderen lijder.

4046 *39.* i. b. m.: *Handel: X: 1—6.* — i. d. m.: *Gods gunst bestraalt met klaarder licht De ziel, die trouw naar kennis richt.* — Rechts knielt Cornelius vóór den tegenover hem staanden engel.

4047 *40.* i. b. m.: *Handel: XII: 3—11.* — i. d. m.: *Wien de Engelen ten dienste staan, Wat kan hem list of boosheid schaan?* — De Verlossing van Petrus, die met het hoofd naar rechts in de gevangenis ligt naast den slapenden, naar links gekeerden krijgsknecht op den voorgrond. Van links af komt de Engel, begeleid door een straal van hemelsch licht.

4048 *41.* i. b. m.: *Handel: XXVIII: 1—6.* — i. d. m.: *Verhaast geen vonnis; de adders-tand Styft de achtbaarheid van Gods gezant.* — Rechts zit Paulus na de schipbreuk op Melite en schudt de adder af in het vuur tegenover hem.

4049 *42.* i. b. m.: *Lukas XIII: 6—9.* — i. d. m.: *Langmoedigheid, die bet'ring wacht, och wierd gy steeds van ons bedacht!* — De Onvruchtbare Vijgenboom, naast welken links de hovenier met zijne spade, rechts de eigenaar staat.

Naar aanleiding van het doel, waarvoor zij waren vervaardigd, komen N°. 4009—4049 herhaaldelijk voor, ingevoegd in Bijbels, hetzij de geheele serie, hetzij een gedeelte daarvan.

Ook zijn N°. 4025—4048 te vinden, ingevoegd in: *Jacob Vernet, Christelyk Onderwys of kort en bondig zamenstel van Godgeleerdheid en Zedekunde.... Te Hoorn by T. Tjallingius MDCCLXVIII.* 5 dln. 8°.

In: *J. Watts, Kort Begrip der geheele Schriftuurlyke Geschiedenissen, 1742,* zijn soms van N°. 4009—4048 de origineelen ingevoegd in plaats van de hieronder beschreven copiën.

Deze prenten schijnen zeer in den smaak van het publiek gevallen te zijn en er bestaan verscheidene copiën, zoowel van dezelfde zijde als van de tegenzijde; ook deze zijn gebruikt op dezelfde wijze als de oorspronkelijke tot invoeging in verschillende boeken. Van N°. 4008 en 4049 zijn mij geene copiën bekend. Alle zijn zonder beteekening.

In de verzameling Van Eeghen bevinden zich de volgende seriën:

A. *J. Watts, Kort Begrip der geheele Schriftuurlyke Historie.... Te Amsterdam, By Isaak Tirion, in de Kalverstraat, by den Dam, in Hugo Grotius. 1742.* 8°, bevat 40 bizonder slechte copiën, voorzien van dezelfde tekstaanwijzingen i. b. m. en van dezelfde tweeregelige versjes i. d. m. als de origineelen.

B. De prenten schijnen niet voldaan te hebben, want in de 2de uitgave van bovengenoemd werk, bij denzelfden uitgever, 1746, bevinden zich 24 bizonder goede copiën, zonder iets i. b. m., en i. d. m. voorzien van de uitlegging van het voorgestelde op één regel, benevens de tekstaanwijzingen.

Deze zelfde Serie is ook gebruikt in den 3^den^ druk (op den titel evenzeer »Tweede druk" genoemd), welke 1764 bij Willem Henrik Kroon te Utrecht verscheen; en in den 4^den^ druk (op den titel met »Derde druk"), welke 1775 te Utrecht werd uitgegeven bij de Wed: J. J. van Poolsum, Jan van Terveen en G. van den Brink Jansz:

C. *Pieter Jan Entrop, De Kerkelyke en Joodsche Geschiedenissen verkort.... Amsterdam 1762.* 8°, bevat 28 nieuwe copiën, met tekstaanwijzingen i. b. m. en versjes i. d. m. gelijk aan de origineelen.

D. Een Oud Testament van 1769 bevat 14 andere copiën met dezelfde bijschriften. De toestand van dit exemplaar geeft aanleiding tot de onderstelling, dat ook deze Serie oorspronkelijk uit een grooter aantal prenten bestaan heeft. Het boek is niet gepagineerd.

E. Een Bijbel van 1774 heeft weder eene nieuwe Serie van 40 copiën, ook voorzien van dezelfde bijschriften i. b. m. en i. d. m.

F. In 1780 verscheen bij Samuël de Waal, Boekverkooper te Utrecht, de 2de druk van: *P. J. Entrop, de Kerkelyke en Joodsche Geschiedenissen*

verkort....; daarin komen weder 22 nieuwe copiën voor met tekstaanwijzingen en onderschriften als bij de origineelen.

G. In: *De Beste Mensch Jesus.... Schoolboek; met Plaaten, door den kindervriend Jan Luyken. Amsterdam by W. Holtrop, 1800* 8°, zijn 11, wederom nieuwe en zeer slechte copiën aangebracht zonder eenig bijschrift. Deze hebben ook gediend voor den 2[den] druk bij denzelfden uitgever 1801, en voor den 3[den] druk te Amsterdam, bij J. S. Van Esveldt Holtrop. 1803.

Deze zeven verschillende Seriën te zamen beschouwende, vindt men daarin de volgende verdeeling der copiën, op de daarbij gevoegde pagina's:

Naar N°. 4009.	De Zondvloed.								
	van dezelfde zijde:	A 12.	B 14.						
	van de tegenzijde:	C 9.	E 4.	F 8.					
Naar N°. 4010.	Sodom verwoest.								
	van dezelfde zijde:	A 19.	B 20.	C 16.					
	van de tegenzijde:	E 9.	F 17.						
Naar N°. 4011.	Abraham offert Izak.								
	van dezelfde zijde:	B 24.	C 17.	D. —	E 10.				
	van de tegenzijde:	A 24.	F 17.						
Naar N°. 4012.	Jozef verkocht.								
	van dezelfde zijde:	A 28.	B 28.	D.					
	van de tegenzijde:	C 27.	E 19.	F 27.					
Naar N°. 4013.	Wetgeving op Sinaï.								
	van dezelfde zijde:	A 36.	B 38.	C 41.	D.				
	van de tegenzijde:	E 36.	F 41.						
Naar N°. 4014.	Bileam tegengehouden.								
	van dezelfde zijde:	B 88.	C 46.	D. —	E 78.				
	van de tegenzijde:	A 94.	F 46.						
Naar N°. 4015.	Gideon en het Vlies.								
	van dezelfde zijde:	A 107.	D.						
	van de tegenzijde:	E 121.							
Naar N°. 4016.	Manoach's Offer.								
	van dezelfde zijde:	A 109.	D.						
	van de tegenzijde:	E 125.							
Naar N°. 4017.	Boaz en Ruth.								
	van dezelfde zijde:	A 115.	C 51.	D.					
	van de tegenzijde:	E 131.	F 51.						
Naar N°. 4018.	David en Jonathan.								
	van dezelfde zijde:	A 117.	C 58.	D.					
	van de tegenzijde:	E 143.	F 58.						
Naar N°. 4019.	Elia gespijzigd.								
	van dezelfde zijde:	D. —	E 174.						
	van de tegenzijde:	A 138.	C 71.	F 71.					
Naar N°. 4020.	Job en zijne vrienden.								
	van dezelfde zijde:	A 178.	B 164.	D.					
	van de tegenzijde:	E 244.							

Naar N°. 4021. David dicht de Psalmen.
van dezelfde zijde: A 126. C 56. D.
van de tegenzijde: E 257.

Naar N°. 4022. Jeremia uit den kuil gered.
van dezelfde zijde: A 191. D.
van de tegenzijde: E 353.

Naar N°. 4023. Daniël biddende.
van dezelfde zijde: A 200. C 84. D.
van de tegenzijde: E 397.

Naar N°. 4024. Prediking van Jona.
van dezelfde zijde: A 183. B 168. D.
van de tegenzijde: E 411.

Naar N°. 4025. De Bergrede.
van dezelfde zijde: A 359. B 323.
van de tegenzijde: E 3. G 20.

Naar N°. 4026. De Schat in den Akker.
van dezelfde zijde: A 362.
van de tegenzijde: E 8. G 37.

Naar N°. 4027. Het Laatste Oordeel.
van dezelfde zijde: A 361.
van de tegenzijde: E 15 met behoud van de Hel rechts.

Naar N°. 4028. De Kruisiging.
van dezelfde zijde: A 394. B 354. C 120.
van de tegenzijde: E 17. F 122. G 62.

Naar N°. 4029. De Opstanding.
van dezelfde zijde: B 358. E 18. G 70.
van de tegenzijde: A 397. C 122. F 122.

Naar N°. 4030. De Verheerlijking op den Berg.
van dezelfde zijde: A 358. B 320.
van de tegenzijde: C 113 met verwisseling van Mozes en Elia. E 23.

Naar N°. 4031. Het Avondmaal.
van dezelfde zijde: A 379. B 340.
van de tegenzijde: C 116. E 27. F 116.

Naar N°. 4032. Geboorte van Jezus.
van dezelfde zijde: A 348. B 312. C 105.
van de tegenzijde: E 30. F 105. G 1.

Naar N°. 4033. Opwekking van den Jongeling te Naïn.
van dezelfde zijde: A 371. B 332.
van de tegenzijde: E 34. G 34.

Naar N°. 4034. Genezing van de gebogene vrouw.
van dezelfde zijde: A 370. C 131.
van de tegenzijde: E 39.

Naar N°. 4035. De Verloren Zoon.
van dezelfde zijde: A 365.
van de tegenzijde: E 40. G 46.

Naar N°. 4036.	De Rijke Man en Lazarus.				
	van dezelfde zijde:	A 366.			
	van de tegenzijde:	E 41.			
Naar N°. 4037.	Intocht in Jerusalem.				
	van dezelfde zijde:	A 384.	B 344.		
	van de tegenzijde:	C 116.	E 43.	F 116.	
Naar N°. 4038.	Jezus en Nicodemus.				
	van dezelfde zijde:	A 366.			
	van de tegenzijde:	E 48.			
Naar N°. 4039.	De Samaritaansche Vrouw.				
	van dezelfde zijde:	A 367.			
	van de tegenzijde:	C 110.	E 48.	G 12.	
Naar N°. 4040.	De Voetwassching.				
	van dezelfde zijde:	A 373.	B 334.		
	van de tegenzijde:	C 117.	E 55.		
Naar N°. 4041.	Petrus weder tot Apostel aangesteld.				
	van dezelfde zijde:	A 399.	B 358.		
	van de tegenzijde:	C 108.	E 59.	F 109.	G 79.
Naar N°. 4042.	De Hemelvaart.				
	van dezelfde zijde:	A 401.	B 359.	C 122.	
	van de tegenzijde:	E 60.	F 122.	G 85.	
Naar N°. 4043.	Het Pinksterfeest.				
	van dezelfde zijde:	A 403.	B 360.		
	van de tegenzijde:	C 123.	E 60.	F 122.	G 91.
Naar N°. 4044.	De Kreupele genezen.				
	van dezelfde zijde:	A 407.	B 362.	C 123.	
	van de tegenzijde:	E 61.	F 122.		
Naar N°. 4045.	De schaduw van Petrus geneest de zieken.				
	van dezelfde zijde:	A 404.	B 364.		
	van de tegenzijde:	C 112.	E 62.	F 131.	
Naar N°. 4046.	Cornelius en de Engel.				
	van dezelfde zijde:	A 412.			
	van de tegenzijde:	C 140.	E 66.	F 140.	
Naar N°. 4047.	Petrus uit de gevangenis verlost.				
	van dezelfde zijde:	A 414.	B 370.		
	van de tegenzijde:	C 141.	E 67.	F 141.	
Naar N°. 4048.	Paulus op Melite.				
	van dezelfde zijde:	B 396.	C 139.	E 71.	
	van de tegenzijde:	A 442.	F 139.		

442

Johannes Luiken, De Schriftuurlyke Geschiedenissen en Gelykenissen .... Te Amsteldam, by de Wed: Pieter Arentz, en Kornelis vander Sys, Boekverkoopers in de Beurs-straat, in de drie Raapen, 1712. 2 dln. 4°.

Dit werk bevat 339 prenten, waarvan 131 door Casper Luyken en 208 door Jan Luyken. Het schijnt eene Serie te zijn, die door den eerste begonnen was, doch welke de dood hem verhinderde af te maken; het werk werd later door zijn vader voltooid, die tevens al de bijschriften vervaardigde, doch die ook, vóórdat het boek in het licht verscheen, reeds overleden was. Als voorrede voor Deel I is dan ook het Verhaal van het Leven en Sterven van Joannes Luyken opgenomen, benevens een aantal gedichten te zijner herinnering.

De prenten zijn tusschen den tekst gedrukt, en van achteren bedrukt, met uitzondering van N°. 4050 en N°. 4240. Op de tegenoverliggende pagina staat eene korte vermelding der voorstelling, en daaronder een gedicht ter toelichting. Zij zijn oorspronkelijk twee aan twee op ééne koperplaat gegraveerd.

De titelprenten zijn H. 198, B. 148 mm., met beteekening o. r. o.

De andere prenten zijn H. 105—110, B. 142—148 mm., zonder beteekening, met uitzondering van N°. 4141 en alle voorzien van een volgnummer, dat zich bevindt in Deel I o. r. o.: op N°. 4051—4169, 4236—4239.
o. l. o.: op N°. 4170—4235.
in Deel II o. l. o.: op N°. 4241—4366.
o. r. o.: op N°. 4367—4368.

Verscheidene voorstellingen van deze Serie zijn ook afgebeeld in den *Kleinen Bijbel van Mortier, 1703*, en in de folio-uitgave van *Alle de Werken van Flavius Josephus, 1704*. Deze beide hebben een iets kleiner formaat en zijn slechts voorzien van ééne enkele randlijn, terwijl die van de *Schriftuurlyke Geschiedenissen* iets grooter zijn en eene dubbele randlijn vertoonen.

De meerderheid der dubbel afgebeelde prenten van het Oude Testament is onmiddellijk te herkennen, daar zij vroeger door Jan Luyken en hier door Casper zijn gemaakt. Die, welke in beide gevallen van de hand van Jan Luyken zijn, worden hierachter aangeduid met de kenmerkende verschillen.

Deel I.

4050 *1.* Titelprent.

Naast een pedestal zit rechts het Oude Verbond, voorgesteld als eene bejaarde vrouw, het hoofd omhuld en omringd door een vlammend licht; in de rechterhand houdt zij den bloeienden staf van Aäron, in de andere den Efod, terwijl zij verder wetsrollen en een priestergewaad op de knie houdt en met den voet een verbrijzeld afgodsbeeld vertrapt. Naast haar houdt een engeltje de Tafelen der Wet vast, die door twee andere worden beschouwd. Links zit het Evangelie met een stralenkrans om het hoofd en een lelietak in de linkerhand; zij vertreedt de Wereld, terwijl aan hare voeten drie engeltjes geknield liggen. Op het pedestal staat eene vaas met brandend reukwerk, waarvan de rook samensmelt met de wolken, waarin zich een tiental engeltjes en cherubijnen vertoonen. Op de voorzijde van het pedestal staat: *Luikens Schriftuurlyke Ge-*

schiedenissen en Gelykenissen. Eerste Deel. — i. d. m.: *Te Amsteldam, by de Wede. Pieter Arentz, en Kornelis vander Sys, Boekverkoopers.*
o. r. o.: *J. Luyken fecit.*

*4051 *2.* o. r. o.: *1.* — i. d. m.: *Hemel en Aarde. Zon. Maan. en Sterren.* — De Aardbol, zwevende tusschen de wolken en van de linkerzijde bestraald door de zon, van de rechterzijde door de maan en de sterren.

*4052 *3.* o. r. o.: *2.* — Adam in het Paradijs.

*4053 *4.* o. r. o.: *3.* — Adam en Eva omringd door de dieren.

*4054 *5.* o. r. o.: *4.* — Adam ontvangt de verboden vrucht van Eva.

*4055 *6.* o. r. o.: *5.* — Adam en Eva verbergen zich voor God.

*4056 *7.* o. r. o.: *6.* — Adam en Eva door den Engel uit het Paradijs verdreven.

*4057 *8.* o. r. o.: *7.* — Eva met hare twee kinderen, terwijl Adam den grond omspit.

*4058 *9.* o. r. o.: *8.* — Het offer van Kaïn en Abel.

*4059 *10.* o. r. o.: *9.* — Abel door Kaïn verslagen.

*4060 *11.* o. r. o.: *10.* — Sterfbed van Adam, in een vertrek, te midden van zijne nakomelingen.

*4061 *12.* o. r. o.: *11.* — Henoch door de engelen ten hemel gevoerd.

*4062 *13.* o. r. o.: *12.* — Noach en zijn gezin begeven zich in de Ark, waar reeds de dieren paarsgewijze intrekken.

*4063 *14.* o. r. o.: *13.* — De Zondvloed.

*4064 *15.* o. r. o.: *14.* — De dieren trekken uit de Ark voorbij Noach en zijn gezin.

*4065 *16.* o. r. o.: *15.* — Noach's offer en het verschijnen van den regenboog.

*4066 *17.* o. r. o.: *16.* — Het vervaardigen van steenen voor den bouw van den Toren van Babel.

*4067 *18.* o. r. o.: *17.* — Abram en Lot verlaten hun vaderland.

*4068 *19.* o. r. o.: *18.* — Abram en Lot scheiden.

*4069 *20.* o. r. o.: *19.* — Abram wordt begroet door Melchizedek.

*4070 *21.* o. r. o.: *20.* — Abraham ontvangt het bezoek der drie Engelen.

*4071 *22.* o. r. o.: *21.* — De bewoners van Sodom met blindheid geslagen.

*4072 *23.* o. r. o.: *22.* — Lot en zijne dochters ontvluchten Sodom.

*4073 *24.* o. r. o.: *23.* — Hagar en Ismaël worden door Abraham weggezonden.

*4074 *25.* o. r. o.: *24.* — Aan Hagar wordt in de woestijn door een Engel eene waterbron getoond.

*4075 *26.* o. r. o.: *25.* — Abraham wil Izak offeren.

*4076 *27.* o. r. o.: *26.* — Rebekka geeft Eliëzer te drinken.

*4077 *28.* o. r. o.; *27.* — Begrafenis van Abraham.

*4078 *29.* o. r. o.: *28.* — Ezau verkoopt zijn eerstgeboorterecht.

*4079 *30.* o. r. o.: *29.* — Jakob door Izak gezegend.

*4080 *31.* o. r. o.: *30.* — De droom van Jakob.

*4081 *32.* o. r. o.: *31.* — Ontmoeting van Jakob en Rachel.

*4082 *33.* o. r. o.: *32.* — De worsteling van Jakob.

*4083 *34.* o. r. o.: *33.* — Ontmoeting van Jakob en Ezau.

*4084 *35.* o. r. o.: *34.* — Jozef door zijne broeders verkocht.

*4085 *36.* o. r. o.: *35.* — Jakobs zonen brengen hem den bebloeden rok van Jozef.

*4086 *37.* o. r. o.: *36.* — Jozef legt de droomen uit van den Bakker en den Schenker.

*4087 *38.* o. r. o.: *37.* — Jozef verklaart de droomen van Farao.

*4088 *39.* o. r. o.: *38.* — Jozef rondgeleid op Farao's wagen.

*4089 *40.* o. r. o.: *39.* — Jozef verkoopt het graan.

*4090 *41.* o. r. o.: *40.* — Jozef maakt zich bekend aan zijne broeders.

*4091 *42.* o. r. o.: *41.* — Ontmoeting van Jakob en Jozef.

*4092 *43.* o. r. o.: *42.* — Jakob wordt door Jozef aan Farao voorgesteld.

*4093 *44.* o. r. o.: *43.* — Begrafenis van Jakob.

*4094 *45.* o. r. o.: *44.* — Mozes gered door de dochter van Farao.

*4095 *46.* o. r. o.: *45.* — Mozes verslaat den Egyptenaar.

*4096 *47.* o. r. o.: *46.* — Mozes verlost de dochters van Jethro van hare aanvallers.

*4097 *48.* o. r. o.: *47.* — Mozes knielt bij den Brandenden Braambosch.

*4098 *49.* o. r. o.: *48.* — De verdrukking der Israëlieten in Egypte.

*4099 *50.* o. r. o.: *49.* — De in eene slang veranderde staf van Mozes verslindt die van de Egyptische toovenaars.

*4100 *51.* o. r. o.: *50.* — Het water in bloed veranderd.

4101 *52.* o. r. o.: *51.* — De plaag der kikvorschen in de slaapkamer van Farao.

4102 *53.* o. r. o.: *52.* — De plaag der luizen over Egypte.

4103 *54.* o. r. o.: *53.* — De plaag van het ongedierte.

4104 *55.* o. r. o.: *54.* — De plaag van de pest onder het vee.

4105 *56.* o. r. o.: *55.* — De plaag der booze zweeren.

4106 *57.* o. r. o.: *56.* — De plaag van den hagel.
Hier staat links op den voorgrond een groote boom, die op N°. 2996 niet aanwezig is.

4107 *58.* o. r. o.: *57.* — De plaag der sprinkhanen.
Hier rent op den tweeden grond een ruiter naar links; op N°. 2997 staan slechts personen te voet.

4108 *59.* o. r. o.: *58.* — De plaag der duisternis over Egypte, terwijl de woningen der Israëlieten verlicht zijn.

*4109 *60.* o. r. o.: *59.* — Het Pascha der Israëlieten.

*4110 *61.* o. r. o.: *60.* — De dood van Farao's eerstgeborene.

*4111 *62.* o. r. o.: *61.* — De uittocht der Israëlieten uit Egypte.

*4112 *63.* o. r. o.: *62.* — Farao's ondergang in de Roode Zee.

*4113 *64.* o. r. o.: *63.* — Het opzamelen van het Manna.

*4114 *65.* o. r. o.: *64.* — De Israëlieten gedrenkt door het water dat Mozes uit de rots slaat.

*4115 *66.* o. r. o.: *65.* — De nederlaag der Amalekieten.

*4116 *67.* o. r. o.: *66.* — De wetgeving op Sinaï.

*4117 *68.* o. r. o.: *67.* — Aanbidding van het Gouden Kalf.

*4118 *69.* o. r. o.: *68.* — De offerdienst in den Tabernakel.

4119 *70.* o. r. o.: *69.* — Nadab en Abihu bij het altaar gedood door hemelsch vuur.

4120 *71.* o. r. o.: *70.* — De Israëlieten in hunne legerplaats door ziekte overvallen na het gebruik der kwakkelen.

*4121 *72.* o. r. o.: *71.* — Terugkeer der verspieders uit het Heilige Land. Door twee hunner wordt de druiventros gedragen.

4122 *73.* o. r. o.: *72.* — Korah, Dathan en Abiram door de aarde verzwolgen.

*4123 *74.* o. r. o.: *73.* — De Israëlieten zoeken toevlucht bij de Koperen Slang.

*4124 *75.* o. r. o.: *74.* — Bileam door den Engel tegengehouden.

*4125 *76.* o. r. o.: *75.* — Jozua doet de Israëlieten door de Jordaan gaan.

*4126 *77.* o. r. o.: *76.* — Jozua knielt voor den Vorst van het heir des Heeren.

*4127 *78.* o. r. o.: *77.* — De Israëlieten trekken met de Ark des Verbonds rondom de instortende muren van Jericho.

*4128 *79.* o. r. o.: *78.* — Achan's diefstal door Jozua ontdekt.

*4129 *80.* o. r. o.: *79.* — Jozua doet zon en maan stilstaan.

1712 714

*4130 *81.* o. r. o.: *80* — Aan Adoni-Bezek worden de duimen afgehouwen.

*4131 *82.* o. r. o.: *81* — Jaël toont den gedooden Sisera aan Barak.

*4132 *83.* o. r. o.: *82* — De Engel doet het offer van Gideon ontvlammen.

*4133 *84.* o. r. o.: *83* — Gideon wringt het natbedauwde vlies uit.

*4134 *85.* o. r. o.: *84* — Gideon doet zijne manschappen drinken.

*4135 *86.* o. r. o.: *85* — Gideon verslaat de Midianieten.

*4136 *87.* o. r. o.: *86* — Jephta wordt door zijne dochter begroet.

*4137 *88.* o. r. o.: *87* — Manoach en zijne vrouw zien den Engel in de vlam van hun offer opstijgen.

*4138 *89.* o. r. o.: *88* — Simson verscheurt den leeuw.

*4139 *90.* o. r. o.: *89* — Simson verslaat de Filistijnen met een ezelskinnebakken.

*4140 *91.* o. r. o.: *90* — Simson draagt de poortdeuren van Gaza weg.

*4141 *92.* o. r. o.: *91* — Simson doet de pilaren van Dagon instorten. — i. l. o.: *C L* (dooreengestrengeld).

*4142 *93.* o. r. o.: *92* — Ruth blijft bij Naomi, terwijl Orpa haar verlaat.

*4143 *94.* o. r. o.: *93* — Boaz spreekt tot Ruth op den akker.

*4144 *95.* o. r. o.: *94* — Hanna brengt den kleinen Samuël tot Eli.

*4145 *96.* o. r. o.: *95* — Dood van Eli.

*4146 *97.* o. r. o.: *96* — Het beeld van Dagon wordt gevonden, nedergestort vóór de Ark des Verbonds.

*4147 *98.* o. r. o.: *97* — Saul en zijn knecht op weg om de ezelinnen te zoeken.

*4148 *99.* o. r. o.: *98* — Saul door Samuël tot Koning gezalfd.

*4149 *100.* o. r. o.: *99* — Saul scheurt eene slip van den mantel van Samuël.

*4150 *101.* o. r. o.: *100* — David door Samuël tot Koning gezalfd.

*4151 *102.* o. r. o.: *101* — David speelt op de harp vóór Saul.

*4152 *103.* o. r. o.: *102* — David verlost een schaap uit den muil van een leeuw.

*4153 *104.* o. r. o.: *103* — David houwt den overwonnen Goliath het hoofd af.

*4154 *105.* o. r. o.: *104* — Saul wil David met de spies doorboren.

*4155 *106.* o. r. o.: *105* — Afscheid van David en Jonathan.

*4156 *107.* o. r. o.: *106* — David ontvangt van den Hoogepriester de toonbrooden en het zwaard van Goliath.

*4157 *108.* o. r. o.: *107* — David toont aan Saul de van diens mantel afgesneden slip.

*4158 *109.* o. r. o.: *108* — Abigaïl knielt vóór David en biedt hem de medegebrachte spijzen aan.

*4159 *110.* o. r. o.: *109* — David neemt de speer en den beker van Saul weg.

*4160 *111.* o. r. o.: *110* — Saul bij de Tooveres van Endor.

*4161 *112.* o. r. o.: *111* — Saul's dood op het gebergte te Gilboa.

*4162 *113.* o. r. o.: *112* — Nathan bestraft David.

*4163 *114.* o. r. o.: *113* — David in boetgewaad ter aarde liggende tijdens de ziekte van het kind van Bathseba.

*4164 *115.* o. r. o.: *114* — De wijze vrouw van Thekoa spreekt tot David om hem te bewegen, Absalom weder in genade aan te nemen.

*4165 *116.* o. r. o.: *115* — David omhelst Absalom.

*4166 *117.* o. r. o.: *116* — David wordt op zijne vlucht door Simeï met steenen geworpen.

*4167 *118.* o. r. o.: *117* — Absalom wordt door Joab doorstoken.

*4168 *119.* o. r. o.: *118* — Amaza wordt door Joab gedood.

*4169 *120.* o. r. o.: *119* — David giet het water uit, dat voor hem was gehaald uit den put te Bethlehem.

*4170 *121.* o. l. o.: *120* — David zit aan eene tafel en bespeelt de harp, omringd door lofzingende priesters.

*4171 *122.* o. l. o.: *121* — David, op zijn sterfbed, geeft zijne laatste vermaningen aan Salomo.

*4172 *123.* o. l. o.: *122* — Joab door Benaja gedood bij het altaar.

*4173 *124.* o. l. o.: *123* — Salomo's eerste oordeel.

*4174 *125.* o. l. o.: *124* — Salomo beziet de werkzaamheden van den tempelbouw.

*4175 *126.* o. l. o.: *125* — De Koningin van Scheba bezoekt Salomo.

*4176 *127.* o. l. o.: *126* — Salomo aanbidt de afgoden.

*4177 *128.* o. l. o.: *127* — De Profeet Ahia roept Jerobeam tot het Koningschap over Israël.

*4178 *129.* o. l. o.: *128* — De Godsman uit Juda profeteert tegen het altaar, waarop Jerobeam den Kalverdienst uitoefent.

*4179 *130.* o. l. o.: *129* — De Godsman uit Juda wordt op zijne terugreis door een leeuw gedood.

*4180 *131.* o. l. o.: *130* — Jerobeams huisvrouw komt verkleed bij den blinden profeet Ahia.

*4181 *132.* o. l. o.: *131* — Elia wordt aan de beek Krith door de raven gespijsd.

*4182 *133.* o. l. o.: *132* — Elia beveelt aan de Weduwe te Zarfath van haar laatsten voorraad voor hem spijs te bereiden.

*4183 *134.* o. l. o.: *133* — Elia geeft het wederopgewekte kind aan de moeder terug.

*4184 *135.* o. l. o.: *134* — Obadja spijzigt de profeten, die hij in een verwulf heeft gered van de vervolging van Izebel.

*4185 *136.* o. l. o.: *135* — Het offer van Elia op Karmel door hemelsch vuur ontstoken.

*4186 *137.* o. l. o.: *136* — De jongen van Elia meldt hem de verschijning van eene kleine wolk.

*4187 *138.* o. l. o.: *137* — Elia, onder den jeneverboom liggende, wordt door den Engel versterkt.

*4188 *139.* o. l. o.: *138* — Elia bestraft Achab in den wijngaard van Naboth.

*4189 *140.* o. l. o.: *139* — De Profeet Micha verschijnt vóór Achab, den Koning van Israël en Josaphat, den Koning van Juda.

4190 *141.* o. l. o.: *140* — Dood van Achab op zijn strijdwagen.

*4191 *142.* o. l. o.: *141* — Elia door den Engel vermaand gevolg te geven aan de bede van den door Ahazia afgezonden hoofdman.

*4192 *143.* o. l. o.: *142* — De hemelvaart van Elia.

4193 *144.* o. l. o.: *143* — Elisa slaat het water van den Jordaan met den mantel van Elia.

4194 *145.* o. l. o.: *144* — Elisa maakt te Jericho eene bittere bron tot goed drinkwater.

4195 *146.* o. l. o.: *145* — Elisa wordt bij Bethel door de kinderen bespot.

4196 *147.* o. l. o.: *146* — De olie in de kruik der weduwe op Elisa's woord wonderbaarlijk vermeerderd.

4197 *148.* o. l. o.: *147* — Elisa maakt den vergiftigden moespot tot goed voedsel.

4198 *149.* o. l. o.: *148* — Naäman de Syriër dompelt zich in den Jordaan.

4199 *150.* o. l. o.: *149* — Joram, op zijn wagen, wordt door Jehu doorschoten.

4200 *151.* o. l. o.: *150* — De overblijfselen van Izebel's lijk worden gevonden.

4201 *152.* o. l. o.: *151* — Zacharia, de zoon van Jojada, wordt in het Voorhof van den Tempel gesteenigd. — Op N°. 3177 staat het altaar op den voorgrond links, hier rechts.

4202 *153.* o. l. o.: *152* — De aanraking van het gebeente van Elisa doet een gestorvene weder levend worden.

4203 *154.* o. l. o.: *153* — De Israëlieten brengen offers aan de afgodsbeelden.

4204 *155.* o. l. o.: *154* — Hizkia doet de afgodsbeelden, en daaronder de Koperen Slang van Mozes, omverwerpen.

4205 *156.* o. l. o.: *155* — De Engel des Heeren slaat het leger van Sanherib.

4206 *157.* o. l. o.: *156* — Manasse offert aan de afgoden.

4207 *158.* o. l. o.: *157* — Manasse bekeert zich in de gevangenis.

4208 *159.* o. l. o.: *158* — Josia roeit den afgodendienst uit.

4209 *160.* o. l. o.: *159* — Jojakim verbrandt de rol met de profetiën van Jeremia.

4210 *161.* o. l. o.: *160* — Jeremia wordt op bevel van Ebed-Melech uit den kuil getrokken.

4211 *162.* o. l. o.: *161* — De wegvoering van Juda uit het brandende Jerusalem in de Babylonische ballingschap. — Hier komen onder de gevangenen niet voor de buitgemaakte voorwerpen van den tempelschat, zooals op N°. 3026 is afgebeeld.

4212 *163.* o. l. o.: *162* — Daniël en zijne drie vrienden worden met eenvoudige spijzen gevoed.

4213 *164.* o. l. o.: *163* — Nebukadnezar ziet vier personen wandelen in den vurigen oven.

4214 *165.* o. l. o.: *164* — Nebukadnezar te midden van het vee op den grond kruipende.

4215 *166.* o. l. o.: *165* — Belsazar ziet het geheimzinnige schrift op den muur.

4216 *167.* o. l. o.: *166* — Daniël wordt tijdens zijn gebed overvallen door zijne vijanden.

4217 *168.* o. l. o.: *167* — Daniël in den leeuwenkuil.

4218 *169.* o. l. o.: *168* — Daniël toont aan Cyrus de voetstappen op den grond van den tempel van Bel.

4219 *170.* o. l. o.: *169* — Daniël doet te Babylon den draak sterven.

4220 *171.* o. l. o.: *170* — Esther en hare vrouwen weeklagende over het bevel, dat de Joden zouden worden gedood.

4221 *172.* o. l. o.: *171* — Mordechai in koninklijk gewaad naar links door de stad gevoerd.

4222 *173*. o. l. o.: *172* — Job ontvangt de opeenvolgende berichten der over hem gekomen rampen.

4223 *174*. o. l. o.: *173* — Job, zittende op den mesthoop, wordt toegesproken door zijne vrouw en zijn drie vrienden.

4224 *175*. o. l. o.: *174* — Job, weder in voorspoed hersteld, zit omringd door zijne vrienden en betrekkingen.

4225 *176*. o. l. o.: *175* — Jona wordt door den visch uitgespuwd.

4226 *177*. o. l. o.: *176* — Prediking van Jona tot de met zakken bekleede Ninevieten. — Op N°. 3027 knielt eene vrouw op den voorgrond rechts, welke hier niet gevonden wordt.

4227 *178*. o. l. o.: *177* — De oude Tobias, naast zijne vrouw gezeten, vermaant zijn zoon.

4228 *179*. o. l. o.: *178* — De jonge Tobias wordt door den Engel geleid.

4229 *180*. o. l. o.: *179* — De oude Tobias wordt weder ziende.

4230 *181*. o. l. o.: *180* — Judith en hare dienstmaagd verbergen het hoofd van Holofernes in een zak.

4231 *182*. o. l. o.: *181* — Wederopbouw van den Tempel te Jerusalem na den terugkeer uit de Babylonische ballingschap.

4232 *183*. o. l. o.: *182* — Een Engel wijst een wandelaar op den Smallen Weg, die slechts door enkele personen wordt betreden, en die tusschen eene felbewogen zee en een vlammend vuur voert naar het Hemelsch Sion.

4233 *184*. o. l. o.: *183* — De karavaan der Israëlieten onder Ezra trekt op naar Jerusalem.

4234 *185*. o. l. o.: *184* — Wederopbouw der muren van Jerusalem door de ter verdediging gewapende werklieden.

*4235 *186*. o. l. o.: *185* — Het vervaardigen der Loofhutten.

4236 *187*. o. r. o.: *186* — Heliodorus in den Tempel door eene hemelsche verschijning belet den schatkist te berooven.

4237 *188*. o. r. o.: *187* — Marteldood der moeder met hare zeven zonen door Antiochus.

4238 *189*. o. r. o.: *188* — Antiochus Epifanes stort van zijn wagen.

4239 *190*. o. r. o.: *189* — De olifanten, die door Ptolomëus Philopater bestemd waren de gevangene Joden te dooden, worden verschrikt door twee engelen en vallen aan op de soldaten des Konings. — Bij N°. 3028 staan de Joden op den voorgrond, hier de soldaten.

Deel II.

4240 *191.* Titelprent.

Links van een in het midden opgerichten steen staat Christús en opent eene rol, waarop: *Blyde Boodschap.* te lezen staat. Aan zijne voeten liggen eene slang, een doodshoofd en verbroken kluisters; achter hem volgt eene talrijke menigte met palmtakken. Rechts ligt op den voorgrond de Menschheid, voorgesteld als een grijsaard, die verlangend de handen uitstrekt; naast hem is een tablet met de afbeelding van een op den aardbol groeienden boom; achter hem staat het Berouw, eene bedroefde vrouw met loshangende haren. Boven deze groep vertoont zich in de wolken een achttal engelen en cherubijnen. Op de voorzijde van den steen staat: *Luikens Schriftuurlyke Geschiedenissen en Gelykenissen. Tweede Deel.* — i. d. m.: *Te Amsteldam, By de Wed^e Pieter Arentz, en Kornelis vander Sys, Boekverkoopers.*

o. r. o.: *J. Luiken fecit.*

4241 *192.* o. l. o.: *1* — De aankondiging van de geboorte van Johannes aan Zacharias. Op N°. 3030 staat deze een eind van het altaar verwijderd, hier steunt hij daarop met de rechterhand.

4242 *193.* o. l. o.: *2* — De aankondiging aan Maria. Op N°. 3032 staat rechts van Maria eene tafel — hier eene mand.

4243 *194.* o. l. o.: *3* — De aankondiging aan de Herders. Op N°. 3035 staan op den voorgrond links twee mannen, hier ligt daar één wakker wordende persoon.

4244 *195.* o. l. o.: *4* — De aanbidding van het kind Jezus door de Herders.

4245 *196.* o. l. o.: *5* — De aanbidding van het kind Jezus door de Wijzen uit het Oosten.

4246 *197.* o. l. o.: *6* — Het kind Jezus wordt door Simeon in de armen genomen, bij den ingang van den Tempel.

4247 *198.* o. l. o.: *7* — Jozef geleidt Maria en Jezus naar Egypte.

4248 *199.* o. l. o.: *8* — De Kindermoord te Bethlehem. Op N°. 3036 heeft het huis op den tweeden grond rechts eene rechthoekige deur, met twee vensters daarboven, hier een boogvorm.

4249 *200.* o. l. o.: *9* — De twaalfjarige Jezus wordt door zijne moeder gevonden in den Tempel te midden der leeraren.

4250 *201.* o. l. o.: *10* — Johannes de Dooper predikt aan den oever van de Jordaan. Op N°. 3037 is de groep op den voorgrond rechts gevormd door mannen met mantels, hier door krijgslieden.

4251 *202.* o. l. o.: *11* — Christus wordt door den Duivel verzocht in de woestijn.

4252 *203.* o. l. o.: *12* — Nathanaël wordt door Philippus tot Jezus gebracht.

4253 *204.* o. l. o.: *13* — De Bruiloft te Kana. Op N°. 3038 zit Jezus, terwijl hij hier staande is afgebeeld.

4254 *205.* o. l. o.: *14* — Nicodemus bij kaarslicht met Jezus sprekende.

4255 *206.* o. l. o.: *15* — Jezus spreekt bij de Jakobsput met de Samaritaansche vrouw.

4256 *207.* o. l. o.: *16* — Jezus, gevolgd door eene talrijke menigte, predikt in de open lucht.

4257 *208.* o. l. o.: *17* — Jezus geneest verscheidene door den Duivel bezeten personen, die zich vóór hem op den grond wentelen.

4258 *209.* o. l. o.: *18* — Jezus, aan boord van het schip van Petrus, doet hem het net vol visschen ophalen.

4259 *210.* o. l. o.: *19* — Jezus, gevolgd door Petrus en Andreas, wenkt Johannes en Jakobus uit het schip van hunnen vader te komen.

4260 *211.* o. l. o.: *20* — Jezus geneest de zieken. Op N°. 3040 wordt op den voorgrond links een zieke aangedragen; deze groep is hier niet aanwezig.

4261 *212.* o. l. o.: *21* — Een herstelde melaatsche knielt aan de voeten van Jezus.

4262 *213.* o. l. o.: *22* — De geraakte man wordt door het dak aan de voeten van Jezus nedergelaten. Op N°. 3042 ziet men rechts achter Jezus een boog, hier twee rechthoekige vensters.

4263 *214.* o. l. o.: *23* — Levi wordt door Jezus gewenkt, hem te volgen. Op N°. 3043 bevindt zich op den voorgrond rechts eene baal, hier de ingang van het tolhuis.

4264 *215.* o. l. o.: *24* — Jezus geneest den man, die acht-en-dertig jaar ziek was geweest, bij het Badwater van Bethesda. Op N°. 3051 gaan Jezus en zijne discipelen naar rechts, hier naar links.

4265 *216.* o. l. o.: *25* — Jezus spreekt tot de Farizeën, terwijl achter hem zijne discipelen in het graanveld korenaren plukken.

4266 *217.* o. l. o.: *26* — De Bergrede. Op N°. 3041 zijn twee groote figuren op den voorgrond rechts, hier daarentegen op den voorgrond links.

4267 *218.* o. l. o.: *27* — Rechts de Smalle Weg, slechts door enkele kruisdragende personen begaan; links de Breede Weg, waar eene groote menigte zich verdringt.

4268 *219.* o. l. o.: *28* — Twee mannen staan bij een boom, zoekende naar vruchten. Op den tweeden grond links wordt een onvruchtbare boom omgehouwen.

4269 *220.* o. l. o.: *29* — De afgezondenen door den Hoofdman over Honderd bidden Jezus, den kranken dienstknecht te genezen.

4270 *221.* o. l. o.: *30* — De opwekking van den jongeling te Naïn. Op N°. 3044 ziet men de stadspoort slechts half, hier geheel.

4271 *222.* o. l. o.: *31* — Het gastmaal bij Simon. Op N°. 3048 bevindt zich de Boetvaardige Zondares links, hier rechts.

4272 *223.* o. l. o.: *32* — Jezus, gevolgd door zijne discipelen, en door een aantal vrouwen, van welke die op den voorgrond het hoofd geheel omhuld heeft.

4273 *224.* o. l. o.: *33* — Een bezetene, tevens blind en stom, knielt vóór Jezus, die den boozen geest uitdrijft.

4274 *225.* o. l. o.: *34* — Tegenover den met eene dichte menigte bezetten oever ziet men op den tweeden grond het schip, vanwaaraf Jezus de schare toespreekt.

4275 *226.* o. l. o.: *35* — De Gelijkenis van den Zaaier. Op N°. 3049 is de man blootshoofds, hier draagt hij eene muts.

4276 *227.* o. l. o.: *36* — De Gelijkenis van het Onkruid, dat in den akker wordt gezaaid, terwijl de arbeiders slapen.

4277 *228.* o. l. o.: *37* — Twee mannen beschouwen eene forsche struik, opgegroeid uit een mosterdzaad.

4278 *229.* o. l. o.: *38* — De Gelijkenis van het Zuurdeesem.

4279 *230.* o. l. o.: *39* — De Gelijkenis van den Schat in den akker.

4280 *231.* o. l. o.: *40* — De Gelijkenis van den Koopman, die aan den zeeoever schoone paarlen tracht te koopen.

4281 *232.* o. l. o.: *41* — Op het strand zitten de visschers, ten einde uit de in éénzelfde net gevangen dieren het goede en het kwade uit te zoeken.

4282 *233.* o. l. o.: *42* — Jezus, staande in het schip, beveelt de zee rustig te worden.

4283 *234.* o. l. o.: *43* — Jezus in het land der Gergezenen, waar de herstelde bezetenen vóór hem knielen, terwijl op den achtergrond de zwijnenkudde in de zee stort.

4284 *235.* o. l. o.: *44* — Jezus wekt het dochtertje van Jaïrus op.

4285 *236.* o. l. o.: *45* — Jezus wijst zijne discipelen op de muschjes.

4286 *237.* o. l. o.: *46* — Jezus zendt de twaalf apostelen uit. Op N°. 3046 is Jezus voorgesteld in het midden staande, hier rechts zittende.

4287 *238.* o. l. o.: *47* — Johannes de Dooper in de gevangenis onthoofd.

4288 *239.* o. l. o.: *48* — De Wonderbare Spijziging der vijfduizend mannen. Op N°. 3052 loopt de apostel, die op den voorgrond het brood uitdeelt, naar links, hier naar rechts.

4289 *240.* o. l. o.: *49* — Jezus, wandelende op de zee, richt den zinkenden Petrus op. Op N°. 3053 steekt Petrus de linkerhand nog uit; hier is die voorgesteld als reeds gegrepen.

4290 *241.* o. l. o.: *50* — Jezus in het land Genezareth, staande te midden van eene menigte zieken, die den zoom van zijn gewaad aangrijpen om genezen te worden.

4291 *242.* o. l. o.: *51* — Op den tweeden grond staat Jezus, omringd door de Farizeën, die hem wijzen op de discipelen, welke rechts op den voorgrond met ongewasschen handen hunne spijs gebruiken.

4292 *243.* o. l. o.: *52* — De Gelijkenis van den Blinde, die door een anderen blinde geleid wordt.

4293 *244.* o. l. o.: *53* — Jezus en de Kananeesche vrouw. Op N°. 3054 bevinden zich de discipelen rechts van Jezus, hier links.

4294 *245.* o. l. o.: *54* — Jezus geneest een doove, tevens bezwaarlijk sprekende, door diens ooren aan te raken. Op den achtergrond staan zijne volgelingen.

4295 *246.* o. l. o.: *55* — Jezus geneest een blinde en legt hem de handen op het hoofd.

4296 *247.* o. l. o.: *56* — Jezus bestraft Petrus, die zich vóór hem plaatst, en wenkt hem achterwaarts te treden.

4297 *248.* o. l. o.: *57* — De Verheerlijking op den Berg. Op N°. 3055 staan Jezus met Mozes en Elia in het midden der afbeelding, hier aan de linkerzijde.

4298 *249.* o. l. o.: *58* — Jezus geneest een bezeten kind, dat zich vóór hem op den grond wentelt.

4299 *250.* o. l. o.: *59* — Petrus vindt den stater in den bek van den gevangen visch.

52

JAN LUYKEN 1712. N° 4292.

4300 *251.* o. l. o.: *60* — Jezus, omringd door zijne discipelen, stelt hun een kind tot voorbeeld.

4301 *252.* o. l. o.: *61* — De Gelijkenis van den Dienstknecht, wien de schuld was kwijtgescholden en die zijn mededienstknecht, die hem niet betaalt, bij de keel grijpt.

4302 *253.* o. l. o.: *62* — Jezus zendt zijne discipelen uit, die zich twee aan twee naar links verwijderen.

4303 *254.* o. l. o.: *63* — Jezus geneest den blindgeborene en raakt diens oogen aan.

4304 *255.* o. l. o.: *64* — De Gelijkenis van den Goeden Herder.

4305 *256.* o. l. o.: *65* — De Gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan.

4306 *257.* o. l. o.: *66* — Jezus in huis te Bethanië, waar Maria aan zijne voeten zit, terwijl Martha wijst naar den meer achterwaarts gelegen keuken, waar de discipelen zich bevinden.

4307 *258.* o. l. o.: *67* — De Gelijkenis van den Man, die des nachts bij zijn vriend drie brooden komt vragen.

4308 *259.* o. l. o.: *68* — De Gelijkenis van den Rijken Dwaas, die omringd van zijne schatten zit, terwijl op den tweeden grond eene schuur gebouwd wordt.

4309 *260.* o. l. o.: *69* — De Gelijkenis van den Dienstknecht, die des nachts op zijn heer staat te wachten.

4310 *261.* o. l. o.: *70* — De Gelijkenis van den getrouwen Huisbezorger, die zijn heer bij diens onverwachte komst ontvangt.

4311 *262.* o. l. o.: *71* — De Gelijkenis van den Onvruchtbaren Vijgenboom.

4312 *263.* o. l. o.: *72* — Jezus geneest in de Synagoge eene gebogen vrouw.

4313 *264.* o. l. o.: *73* — Jezus wijst zijne discipelen op eene klokhen, die hare kuikens onder de vleugelen verzamelt.

4314 *265.* o. l. o.: *74* — Jezus geneest een waterzuchtige.

4315 *266.* o. l. o.: *75* — De Gelijkenis van de Genoodigden ter bruiloft, die weigeren te komen.

4316 *267.* o. l. o.: *76* — Rechts staat Jezus en keert zich tot de van links komende menigte zijner volgers.

4317 *268.* o. l. o.: *77* — De Gelijkenis van het Verloren en Wedergevonden Schaap.

4318 *269.* o. l. o.: *78* — De Gelijkenis van den Wedergevonden Penning.

4319 *270.* o. l. o.: *79* — De Gelijkenis van den Verloren Zoon, die door den Vader weder wordt aangenomen.

4320 *271.* o. l. o.: *80* — De Gelijkenis van den onrechtvaardigen Rentmeester, die de schuldenaren zijns heeren vóór zich doet verschijnen.

4321 *272.* o. l. o.: *81* — De Gelijkenis van den Armen Lazarus, liggende vóór de deur van den Rijken Man. Op N°. 3060 ligt hij rechts, hier links.

4322 *273.* o. l. o.: *82* — Jezus geneest de tien melaatschen. Op N°. 3061 ziet men een gebouw rechts achter Jezus, hier een in het midden vóór hem.

4323 *274.* o. l. o.: *83* — De Gelijkenis van den Rechter, die door de klagende vrouw wordt lastig gevallen.

4324 *275.* o. l. o.: *84* — Jezus zegent de kinderen. Op N°. 3056 is achter Jezus een boog, welke hier ontbreekt.

4325 *276.* o. l. o.: *85* — De Rijke Jongeling verlaat Jezus. Op N°. 3057 bevindt hij zich op den voorgrond, hier op den tweeden grond.

4326 *277.* o. l. o.: *86* — De Gelijkenis van den Heer van den Wijngaard, die de arbeiders op straat aanneemt en hen aanwijst, waarheen zij zich moeten begeven.

4327 *278.* o. l. o.: *87* — De Opwekking van Lazarus.

4328 *279.* o. l. o.: *88* — Jezus, Jericho verlatende, roept Bar-Timeüs den blinde tot zich.

4329 *280.* o. l. o.: *89* — Jezus ziet Zacheüs in den vijgenboom.

4330 *281.* o. l. o.: *90* — Intocht van Jezus te Jerusalem. Op N°. 3063 komt de stoet van links, hier van rechts.

4331 *282.* o. l. o.: *91* — Jezus verjaagt de koopers en verkoopers uit den Tempel. Op N°. 3039 ontbreekt op den voorgrond rechts, de hier afgebeelde vrouw met eene korf vol vogels op het hoofd.

4332 *283.* o. l. o.: *92* — De vervloekte vijgenboom. Op N°. 3064 staat Jezus rechts van den boom, hier links.

4333 *284.* o. l. o.: *93* — De Gelijkenis van den Zoon, die bevel ontvangt, naar den akker te gaan en belooft het te doen, doch zonder het te volbrengen.

4334 *285.* o. l. o.: *94* — De Gelijkenis van de Booze Landlieden, die den zoon van den eigenaar buiten den wijngaard werpen. Op N°. 3065 is op den achtergrond rechts naast den toren de wijnpers afgebeeld, welke hier ontbreekt.

4335 *286.* o. l. o.: *95* — De Gelijkenis van den Gast zonder Bruiloftsgewaad. Op N°. 3066 staat de koning links, hier rechts.

4336 *287.* o. l. o.: *96* — In den voorhof van den Tempel doet Jezus door de Farizeën zich een schattingpenning vertoonen.

4337 *288.* o. l. o.: *97* — Jezus wijst zijne discipelen op de weduwe, die haren laatsten penning in de offerbus werpt.

4338 *289.* o. l. o.: *98* — Jezus zit met zijne discipelen tegenover den Tempel. Op de copie naar N°. 2650 bevindt zich die groep links, hier rechts.

4339 *290.* o. l. o.: *99* — Van twee op één bed liggende personen wordt de een aangenomen, de andere verlaten.

4340 *291.* o. l. o.: *100* — Van twee op den akker werkende personen wordt de een aangenomen, de andere verlaten.

4341 *292.* o. l. o.: *101* — Van twee in den molen malende vrouwen wordt de eene aangenomen, de andere verlaten.

4342 *293.* o. l. o.: *102* — De Gelijkenis van den Dief, die des nachts den muur ondergraaft.

4343 *294.* o. l. o.: *103* — De Gelijkenis der Wijze en Dwaze Maagden. Op N°. 3067 is op den achtergrond links de schitterend verlichte bruiloftstoet afgebeeld, welke hier ontbreekt.

4344 *295.* o. l. o.: *104* — De Gelijkenis van den luien Dienstknecht, die aan zijn heer het ééne ongebruikte talent teruggeeft.

4345 *296.* o. l. o.: *105* — Het Laatste Oordeel. Hier bevindt zich op den voorgrond links een persoon, veel grooter dan de anderen, welke op N°. 3068 ontbreekt.

4346 *297.* o. l. o.: *106* — De Hongerigen gespijzigd.

4347 *298.* o. l. o.: *107* — De Dorstigen gelaafd.

4348 *299.* o. l. o.: *108* — De Vreemdelingen geherbergd.

4349 *300.* o. l. o.: *109* — De Naakten gekleed.

4350 *301.* o. l. o.: *110* — De Zieken getroost.

4351 *302.* o. l. o.: *111* — De Gevangenen bezocht.

4352 *303.* o. l. o.: *112* — De maaltijd bij Simon den Melaatsche, waar de kostbare nardus op het hoofd van Jezus wordt uitgestort.

4353 *304.* o. l. o.: *113* — Het Laatste Avondmaal.

4354 *305.* o. l. o.: *114* — De Voetwassching van Petrus. Op N°. 3069 houdt deze de rechterhand aan het voorhoofd; hier is die uitgestrekt.

4355 *306.* o. l. o.: *115* — Jezus biddende in Gethsemané. Op N°. 3070 is vóór Jezus de lijdenskelk afgebeeld, welke hier ontbreekt.

4356 *307.* o. l. o.: *116* — Jezus aangegrepen door de krijgsknechten; links van die groep Petrus strijdende met Malchus.

4357 *308.* o. l. o.: *117* — Jezus wordt verhoord door den Hoogepriester in den Joodschen Raad.

4358 *309.* o. l. o.: *118* — Geeseling van Jezus in den voorhal van het Romeinsche Rechthuis.

4359 *310.* o. l. o.: *119* — Pilatus vertoont Jezus aan het volk. Op N°. 3072 ziet men op den tweeden grond gebouwen, die aansluiten zoowel tegen de rechter, als tegen de linker randlijn; hier alleen tegen de rechter randlijn.

4360 *311.* o. l. o.: *120* — Jezus buiten de poort nedervallende onder het gewicht van het kruis. Op N°. 3074 ziet men de poort slechts gedeeltelijk en is die zonder valdeur; hier ziet men die geheel en voorzien van een valdeur.

4361 *312.* o. l. o.: *121* — De Kruisiging. Op N°. 3075 zitten de krijgsknechten rustig aan den voet van het kruis; hier zijn zij bezig te dobbelen ter verdeeling der kleederen van Jezus.

4362 *313.* o. l. o.: *122* — Jezus wordt begraven in een rotsgraf.

4363 *314.* o. l. o.: *123* — De Opstanding.

4364 *315.* o. l. o.: *124* — Jezus verschijnt aan Maria Magdalena. Op N°. 3077 is tusschen de figuur der vrouw en de grafopening achter haar eene ruimte, waar de afgewentelde sluitsteen ligt; hier is deze laatste vóór Maria en raakt haar lichaam die opening.

4365 *316.* o. l. o.: *125* — Jezus verschijnt aan de Emmaüsgangers. Op N°. 3078 ziet men op den tweeden grond links van de groep der drie personen, drie dunne boomen, welke hier ontbreken.

4366 *317.* o. r. o.: *126* — Jezus openbaart zich aan Thomas.

4367 *318.* o. r. o.: *127* — Jezus stelt Petrus weder tot apostel aan, aan den oever van de zee van Tiberias.

4368 *319.* o. r. o.: *128* — De Hemelvaart.

4369 *320.* o. r. o.: *129* — Het Pinksterfeest.

4370 *321.* o. r. o.: *130* — Petrus geneest den kreupele aan de deur van den Tempel.

1712 727

4371 *322.* o. r. o.: *131* — De apostelen worden gegeeseld vóór den Joodschen Raad.

4372 *323.* o. r. o.: *132* — Steeniging van Stefanus.

4373 *324.* o. r. o.: *133* — Doop van den Moorschen Kamerling door Philippus. Op N°. 3079 staat deze laatste rechts, hier links.

4374 *325.* o. r. o.: *134* — Bekeering van Saulus. Op N°. 3080 is volstrekt geen achtergrond aangegeven; hier ziet men links van het hemelsch licht het landschap, rechts daarvan boomen.

4375 *326.* o. r o.: *135* — Ananias komt tot den biddenden Saulus en legt hem de handen op het hoofd.

4376 *327.* o. r. o.: *136* — Petrus knielt bij het lijk van Tabitha.

4377 *328.* o. r. ó.: *137* — Cornelius, de Hoofdman, ontvangt de verschijning van een Engel.

4378 *329.* o. r. o.: *138* — De apostel Jakobus wordt te Jerusalem onthoofd.

4379 *330.* o. r. o.: *139* — Petrus wordt door een Engel uit de gevangenis verlost. Op N°. 3081 ziet men den Engel van achteren, hier van voren.

4380 *331.* o. r. o.: *140* — Paulus drijft den waarzeggenden geest uit de dienstmaagd te Philippi. Op de copie naar N°. 2654 staan de gebouwen langs de straat links, hier rechts.

4381 *332.* o. r. o.: *141* — Paulus predikt te Athene op den Areopagus. Op N°. 3085 ligt in het midden op den voorgrond een groote steen, welke hier ontbreekt.

4382 *333.* o. r. o.: *142* — Het verbranden der heidensche boeken door de bekeerde Epheziërs.

4383 *334.* o. r. o.: *143* — Paulus neemt aan het zeestrand afscheid van de Ouderlingen der gemeente van Epheze.

4384 *335.* o. r. o.: *144* — Paulus en zijne medgezellen worden na de schipbreuk aan wal gebracht op Melite.

4385 *336.* o. r. o.: *145* — Paulus schudt de adder af in het vuur. Op N°. 3087 zit de apostel rechts, hier staat hij links.

4386 *337.* o. r. o.: *146* — Paulus wordt, begeleid door Romeinsche soldaten, gevangen te Rome binnengebracht.

4387 *338.* o. r. o.: *147* — Voorlezing van een zendbrief in eene talrijke bijeenkomst van Christenen.

4388 *339.* o. r. o.: *148* — Johannes de Evangelist zittende aan den zeeoever op het eiland Patmos.

47

In den 3[den] druk van: *Flavius Josephus, Alle de Werken. Amsterdam, by Marten Schagen, 1732,* folio, zijn de navolgende 64 prenten weder gebruikt; zij zijn tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt. De volgnummers zijn uitgeslepen.

pag. 3. — N°. 4051. De Schepping.
pag. 13. — N°. 4067. Abram verlaat zijn land.
pag. 17. — N°. 4070. Abram ontvangt de drie Engelen.
pag. 18. — N°. 4072. Lot verlaat Sodom.
pag. 48. — N°. 4094. Redding van Mozes.
pag. 51. — N°. 4097. Mozes bij den Brandenden Braambosch.
pag. 59. — N°. 4113. Het inzamelen van het Manna.
pag. 60. — N°. 4114. Mozes slaat de steenrots.
pag. 81. — N°. 4122. Ondergang van Korach.
pag. 111. — N°. 4233. De terugkeer uit de Babylonische gevangenschap; nu voorstellende: De uittocht van den stam van Dan.
pag. 113. — N°. 4131. Sisera gedood.
pag. 115. — N°. 4135. Gideon verslaat de Midianieten.
pag. 118. — N°. 4136. Jephta ontmoet zijne dochter.
pag. 120. — N°. 4138. Simson verscheurt den leeuw.
pag. 121. — N°. 4139. Simson verslaat de Filistijnen.
pag. 122. — N°. 4140. Simson met de poorten van Gaza.
pag. 124. — N°. 4142. Ruth en Naömi.
pag. 126. — N°. 4145. Dood van Eli.
pag. 127. — N°. 4146. Het beeld van Dagon valt ter aarde vóór de Ark des Verbonds.
pag. 135. — N°. 4149. Samuël en Saul.
pag. 140. — N°. 4152. David overwint den leeuw.
pag. 141. — N°. 4153. David overwint Goliath.
pag. 143. — N°. 4154. Saul wil David dooden.
pag. 145. — N°. 4155. Afscheid van David en Jonathan.
pag. 146. — N°. 4156. David ontvangt de toonbrooden.
pag. 148. — N°. 4157. David toont Saul de slip van zijn mantel.
pag. 150. — N°. 4158. David en Abigaïl.
pag. 151. — N°. 4159. David neemt Sauls beker.
pag. 155. — N°. 4161. Dood van Saul.
pag. 164. — N°. 4162. David en Nathan.
pag. 166. — N°. 4163. Davids boete bij de ziekte van het kind van Bathseba.
pag. 168. — N°. 4164. David en de wijze vrouw van Thekoa.
pag. 171. — N°. 4167. Absaloms dood.
pag. 177. — N°. 4169. David giet het water uit.
pag. 185. — N°. 4173. Salomo's eerste oordeel.
pag. 194. — N°. 4175. Bezoek van de Koningin van Scheba.
pag. 196. — N°. 4176. Salomo aanbidt de afgoden.
pag. 197. — N°. 4177. Ahia en Jerobeam.
pag. 200. — N°. 4179. De man Gods bij Bethel door een leeuw gedood.
pag. 205. — N°. 4181. Elia gespijzigd door de raven.

pag. 205. — N°. 4182. De weduwe te Zarfath.
pag. 207. — N°. 4185. Elia op Karmel.
pag. 212. — N°. 4190. Dood van Achab.
pag. 214. — N°. 4191. Elia en de hoofdman.
pag. 216. — N°. 4184. Obadja verbergt de profeten.
pag. 217. — N°. 4196. De niet verminderende olie in de kruik der weduwe.
pag. 221. — N°. 4199. Dood van Joram.
pag. 222. — N°. 4200. Dood van Izebel.
pag. 226. — N°. 4202. Het graf van Elisa.
pag. 234. — N°. 4205. Het leger van Sanherib geslagen door een engel.
pag. 236. — N°. 4206. Afgodendienst van Manasse.
pag. 246. — N°. 4213. De Jongelingen in den vurigen oven.
pag. 247. — N°. 4214. Nebukadnezar's waanzin.
pag. 248. — N°. 4215. De maaltijd van Belsazar.
pag. 250. — N°. 4217. Daniël in den leeuwenkuil.
pag. 252. — N°. 4231. Wederopbouw van den Tempel.
pag. 261. — N°. 4234. Wederopbouw der muren van Jerusalem.
pag. 265. — N°. 4220. Het gebed van Esther.
pag. 266. — N°. 4221. Mordechai rondgeleid.
pag. 291. — N°. 4238. Dood van Antiochus Epifanes.
pag. 426. — N°. 4250. Prediking van Johannes den Dooper.
pag. 740. — N°. 4236. Heliodorus bestraft.
pag. 744. — N°. 4237. Marteldood der zeven broeders.
pag. 37. van EGESIPPUS.
N°. 4287. Johannes de Dooper onthoofd.

Behalve dit, zijn verschillende prenten gebruikt om te worden ingevoegd in andere stichtelijke werken. Zij zijn dan van achteren onbedrukt, terwijl ook onder de voorstellingen andere bijschriften zijn gedrukt.

In: *J. le Clerc, Overeenstemming der Evangelisten. Amsterdam, by Wed. P. Arentz en C. van der Sys 1700,* zijn ingevoegd 24 prenten zonder eenig onderschrift.

In: *L. t(en) K(ate) H(zoon), Drie Gewigtige Bedenkingen des Gemoeds. Amsterdam, by Isaak Tirion. 1728,* zijn ingevoegd 20 prenten met den tekst voluit in boekdruk daaronder.

In: *P. van Mornay, Verhandeling van het Leven en 't Sterven. Amsterdam, by Isaak Tirion. 1728,* zijn ingevoegd 4 prenten met den tekst voluit in boekdruk daaronder.

In: *L. ten Kate Hermansz, Het Leven van onzen Heiland Jezus Christus. Amsterdam, by Isaak Tirion 1732.* zijn ingevoegd 24 prenten, als onderschrift voorzien van gedichten door A. H(oogvliet).

In: *B. de Bosch, Dichtlievende Verlustigingen. Amsterdam, by Gerrit Tielenburg 1758.* 2 dln., zijn ingevoegd 16 prenten, voorzien bovenaan van de uitlegging, onderaan van den tekst voluit, in boekdruk.

In: *The Works of Flavius Josephus .... translated By Ebenezer Thomp-*

son, D. D. and William Charles Price, L. L. D. London: Printed for Fielding and Walker N°. 20 Pater Noster Row. MDCCLXXVIII. 2 dln. 4°, komen ook verscheidene copiën voor van prenten uit de *Schriftuurlijke Geschiedenissen*, zoowel van dezelfde, als van de tegenzijde.

Daar mij echter geen compleet exemplaar daarvan ten dienste staat, kan de juiste opgave hier niet worden gegeven.

443

Joannes Luiken, Des Menschen Begin, Midden en Einde; Vertoonende het Kinderlyk Bedryf en Aanwas.... Met het Leven van den Autheur. Te Amsteldam, By de Wed: P: Arentz, en K: vander Sys, Boekverkoopers in de Beursstraat, in de drie Raapen, 1712. 8°.

Dit boek, dat eene opdracht bevat aan Joannes Luyken de Jonge, den kleinzoon van den schrijver, bevat 47 prenten door Jan Luyken, waarvan 46 nieuw; onder deze zijn 4 stuks door hem begonnen, doch afgemaakt door P. Sluiter, die ook de titelprent heeft vervaardigd.

Blijkens de laatste woorden van den gedrukten titel verscheen het werk na den dood van den schrijver. Vermoedelijk is dit zijn laatste arbeid en is hij door zijne laatste ziekte verhinderd het geheel te voleindigen.

De prenten zijn oorspronkelijk gegraveerd bij twaalf op ééne koperen plaat (3 rijen van 4 afbeeldingen) en zijn bovenaan vergezeld van eene korte aanduiding en een tweeregelig gedicht, onderaan van een zesregelig gedicht, alles in boekdruk. — H. 89—91, B. 78—81 mm.

4389 *1.* pag. 3. — *Het Kindje Gebooren.* — Het zorgvuldig ingewikkelde kind wordt aan eene bejaarde vrouw vertoond.

4390 *2.* pag. 5. — *Het Kindje Bediend.* — Vóór het brandende vuur onder de schouw zit de moeder met het kind in eene bakermat, terwijl een ander persoon een doek warmt.

4391 *3.* pag. 7. — *Het Kindje krygt Pap.* — In een vertrek zien de vader, eene volwassen vrouw en een grooter kind daarop toe.

4392 *4.* pag. 9. — *Het Kindje Gedraagen.* — De moeder brengt haar kind op de stoep. Op den achtergrond rechts een stadsgezicht.

4393 *5.* pag. 11. — *De Leiband.* — De moeder leert het kind loopen aan een leiband, buiten den stadsmuur.

4394 *6.* pag. 13. — *De Loopwagen.* — Het kind oefent zich in huis onder toezicht der ouders.

4395 *7.* pag. 15. — *De Wieg.* — De moeder, naast de wieg gezeten, schommelt het kind in slaap.

4396 *8.* pag. 17. — *De Valhoed.* — In een tuin bij de huisdeur wordt aan het kind het beschermende hoofddeksel opgezet.

9

JAN LUYKEN 1712. Nº 4392.

4397 *9.* pag. 19. — *De Speelstoel.* — Twee grootere kinderen helpen het kleine kind bij het spelen, waarbij twee vrouwen toekijken.

4398 *10.* pag. 21. — *Het Kindje werd Gewassen.* — De moeder wascht het kind op de stoep, waarbij een ouder kind de kom vasthoudt.

4399 *11.* pag. 23. — *Het Kindje Beschermd.* — De moeder zit met het goed in een deken gepakte kind op de schoot en geeft aan de dienstbode bevel de deur te sluiten.

4400 *12.* pag. 25. — *Het Kindje Gevallen.* — De moeder komt haastig aanloopen om het ter aarde gevallen kind op te tillen.

4401 *13.* pag. 27. — *Het Kindje Gehavend.* — De moeder zuivert het haar van het kind met den kam.

4402 *14.* pag. 29. — *Het Kindje Huild.* — De moeder, bezig met vaatwerk wasschen, ziet om, ten einde te letten op het roepende kind.

4403 *15.* pag. 31. — *Het Molentje.* — Het kind loopt snel naar links, om door den luchtdruk het speelgoed te doen draaien.

4404 *16.* pag. 33. — *Het Houte Stokpaard.* — Op den tweeden grond staan de ouders naar het kinderspel te zien.

4405 *17.* pag. 35. — *Het Fluitje.* — Een luid blazend kind. Op den tweeden grond links twee vrouwen, waarvan de eene de ooren dichthoudt.

4406 *18.* pag. 37. — *De Trommel.* — Een kind slaat met volle kracht op een trommel, zoodat één der twee mannen, op den tweeden grond links, de ooren dichthoudt.

4407 *19.* pag. 39. — *Het Kindje Bid.* — De moeder onderwijst het vóór haar staande kind. Daarachter bergt de vader een voorwerp in eene kast.

4408 *20.* pag. 41. — *Het Kindje gaat School.* — De moeder wijst het kind, dat er zeer weinig opgewekt uitziet, naar een huis aan de overzijde gelegen, waar reeds twee knapen binnengaan en waar op het uithangbord *Schole* vermeld staat.

4409 *21.* pag. 43. — *De Roede.* — De moeder dreigt het ongehoorzame kind te tuchtigen.

4410 *22.* pag. 45. — *Het Kindje Vermaand.* — De moeder, op eene bank gezeten, houdt het kind bij de hand en onderwijst het, ten aanhoore ook van twee grootere kinderen.

4411 *23.* pag. 47. — *De Blaas.* — Een vijftal jongens, waarvan de eene bezig is eene varkensblaas met lucht te vullen; op den achtergrond een tweede, die hetzelfde doel reeds heeft bereikt.

24. pag. 49. — *Het Kind Blaast Bellen.* — N°. 2291 wederom gebruikt.

4412 *25.* pag. 51. — *De Pop.* — Drie meisjes op straat met de pop spelende; daarachter twee vrouwen.

4413 *26.* pag. 53. — *Het Poppegoed.* — Drie meisjes schikken op de stoep haar poppenservies.

4414 *27.* pag. 55. — *De Bikkel.* — Drie meisjes op eene stoep bezig met dit spel. Op den achtergrond rechts drie spelende jongens.

4415 *28.* pag. 57. — *De Klaauw.* — Links zit een jongen, aan wien zijn kameraad een gevonden voorwerp toont.

4416 *29.* pag. 59. — *Het Kind Gewaarschouwd.* — Vóór de deur zit de moeder met een klein kind; naast haar staat de vader, die aan twee grootere kinderen iets aanwijst.

4417 *30.* pag. 61. — *Het Kind moet Gehoorzaam zyn.* — Het kind loopt, gevolgd door twee engeltjes, boven welke in eene wolk drie cherubijnen zweven.

4418 *31.* pag. 63. — *De Hoepel.* — Een jongen beweegt zijn hoepel langs eene stadsgracht snel voort.

4419 *32.* pag. 65. — *Het Kind gaat na Bed.* — De moeder helpt een kind bij het aandoen van het nachtgewaad vóór het bed, waarin reeds een tweede kind ligt.

4420 *33.* pag. 67. — *De Knikker.* — Drie jongens zijn onder een boom bezig met knikkeren, waarbij twee mannen toekijken.

4421 *34.* pag. 69. — *Het Kind loopt door 't Touw.* — Een jongen loopt snel naar rechts, terwijl hij het springtouw over zijn hoofd slingert.

4422 *35.* pag. 71. — *De Koot.* — Twee jongens staan tegenover elkaar, ieder met zulk een voorwerp in de hand.

4423 *36.* pag. 75. — *De Vlieger.* — Een snel naar links loopende jongen laat zijn vlieger op.

4424 *37.* pag. 77. — *De Dryftol.* — Een jongen doet, ten aanschouwe van twee jongere kinderen, zijn tol draaien met zweepslagen.

Deze prent is grootendeels door P. Sluiter, met name de figuren op den voorgrond.

4425 *38.* pag. 81. — *De Boog.* — Links een jongen, die eene pijl afschiet met een langen boog; naast hem is een ander bezig met het spannen van een kruisboog.

Deze prent is door Luyken begonnen en door P. Sluiter afgemaakt, met name de achtergrond.

4426 *39.* pag. 85. — *De Slinger.* — Links staat een jongen gereed om door het maken van eene slingerende beweging den steen te doen wegvliegen.

Deze prent, door Luyken begonnen, is door P. Sluiter afgemaakt, vooral de achtergrond.

4427 *40.* pag. 87. — *De Kolf.* — Twee jongens bij winterweder; de ééne is bezig met zijne kolf te mikken, ten einde den bal te doen voortvliegen.

Ook hier is de prent door Luyken begonnen en door P. Sluiter afgemaakt, voor zooverre betreft den achtergrond en de beeldjes aldaar.

4428 *41.* pag. 89. — *De Hinkelbaan.* — Een jongen doet op straat al hinkende een steen voortgaan binnen de grenzen van eene afgeteekende figuur.

In latere drukken komt deze prent voor met een barst in het koper, loopende van het hoofd van den jongen op den tweeden grond tot buiten de linker randlijn.

4429 *42.* pag. 91. — *Het Kind gaat op een Ambacht.* — De jongen verlaat het ouderlijk huis, waar de moeder hem over de onderdeur naziet.

In de latere drukken komt deze prent voor met twee barsten; de eene loopende van den gevel van het huis geheel op den achtergrond tot buiten de linker randlijn; de andere van iets boven het midden van de onderdeur op den voorgrond tot buiten de rechter randlijn.

4430 *43.* pag. 93. — *Het Kind Studeerd.* — Twee jongelingen, dragende hunne door een riem samengebonden boeken, begeven zich naar hunne studie. Op den achtergrond links een gebouw, waarvóór een tuin en eene poort, waar drie jongelieden binnengaan.

4431 *44.* pag. 95. — *De Aankomeling.* — De vader, die zich met zijne vrouw en een klein kind op de stoep bevindt, wijst den jongeling op den achtergrond, waar verscheidene jongens bezig zijn met spelen.

4432 *45.* pag. 97. — *Het Kind is Volwassen.* — Een jongeling en een volwassen meisje staan tegenover de moeder, die met twee kleine kinderen vóór het huis zit.

4433 *46.* pag. 99. — *Het Kind Bejaard.* — Twee mannen, vóór een huis staande, zien naar een lijkstoet, die op den achtergrond voorbijtrekt.

4434 *47.* pag. 103. — *De Mensch Sterft.* — Twee mannen, twee vrouwen en een kind bevinden zich vóór het sterfbed van den vader. Door de geopende deur links ziet men verscheidene personen in een voorvertrek.

Het boek bevat bovendien nog 4 prenten door P. Sluiter naar de teekening van Jan Luyken.

1. pag. 73. — *De Ossekies.* — Een jongen werpt een steen op het kakebeen van een rund, om daaruit de kiezen los te maken en te doen uitvallen.

2. pag. 79. — *De Werptol.* — Een jongen op het oogenblik, dat hij zijn priktol zal werpen; naast hem twee kameraden, waarvan de eene het koord om den tol windt en de andere zijn speelgoed juist in beweging heeft gezet.

3. pag. 83. — *De Zweep.* — Twee jongens bezig met de zweep te klappen.

4. pag. 101. — *De Mensch in Stand.* — Op den voorgrond rechts toont een bejaard man een blad papier aan een kind, dat zich met zijne moeder naast hem bevindt. Op den tweeden grond links bouwen arbeiders een huis.

Het boek verscheen wederom te Amsterdam, bij Kornelis van der Sys in 1719, 1730 en 1742; bij F. Houttuyn in 1749, 1754 en 1765; en bij de Erven van F. Houttuyn in 1768, 1772 en 1782.

In de verzameling Van Eeghen bevinden zich de copiën van dezelfde zijde en op dezelfde grootte van vier dezer prenten.

Naar N°. 4426. — *De Slinger.* — Hier heeft het huis op den achtergrond rechts een schoorsteen, die op het origineel niet voorkomt.

Naar N°. 4429. — *Het Kind gaat op een Ambacht.* — Op het origineel ziet men den muur nog rechts van het deurkozijn; hier komt dit laatste tegen de rechter randlijn.

Naar N°. 4432. — *Het Kind is volwassen.* — Op het origineel blijft de linker schouder van de moeder een eind van de rechter randlijn verwijderd; hier raken beide elkaar.

Naar de prent door P. Sluiter, N°. 2: *De Werptol.* — Op het origineel is links achter den jongen een huis met dak, vierkante deur en uithangbord; hier een hooge muur met een ingang, waarboven zich een ronde boog vertoont.

Het is mij niet bekend of er in deze Serie nog meer copiën bestaan, en evenmin voor welk boek die zijn vervaardigd.

In de *Historische Geographische Konst en Reis Almanak voor den Jaare 1747, te Amsterdam by A van Huyffsteen,* 12° komen voor 12 verkleinde copiën naar prenten uit: *Des Menschen Begin, Midden en Einde,* met daaronder een tweeregelig gedicht. — H. circa 76, B. circa 50 mm.; met het onderschrift H. circa 90 mm.

444

Kruis Gezangen of Hemel Weg. Vervattende Het Leeven, Lyden en Sterven onzes Zaligmakers Jezu Christi. Cantvs. Tot Amsterdam, Gedruckt voor den Autheur, en zijn te bekoomen by verscheyde Boekverkoopers. 4° oblong.

Waarschijnlijk werd dit boek, dat eene verzameling geestelijke liederen met muziekaanduiding bevat, ongeveer 1712 uitgegeven.

4435 Titelprent door Jan Luyken.

Links op den voorgrond de Enge Poort, welke toegang geeft tot den Smallen Weg, die zich kronkelend naar rechts vertoont en bergopwaarts voert. Deze weg is in den aanvang zeer sterk bezet met doornen, die echter gaandeweg verminderen, en bovenaan geheel verdwijnen, totdat aan het einde een palmbosch en eene poort zich bevinden, waar een Engel de wandelaars afwacht. Deze zijn weinige in getal; één komt juist de Enge Poort door, onmiddellijk achter de vrouw op den voor-

grond, die met een geopend liederenboek in de hand haren weg gaat; iets verder loopt een man met moeite over de doornen; deze allen gaan gebukt onder een zwaar kruis, dat zij op den schouder torsen. Nog verder bevinden zich twee personen, die het kruis reeds met meer gemak dragen en geheel bovenaan nog één, die het kruis afgeworpen heeft. Beneden links op eene onbetint gelaten plek: *Kruis Gezangen of Hemel Weg.* — H. 154, B. 208 mm.

De titelprent komt onveranderd voor in de latere drukken van 1716 en 1745, beide bij Kornelis vander Sys, Boekverkooper in de Beursstraat in de drie Raapen.

Verder heeft die nog gediend voor eene uitgave in plano, zonder opgave van jaar of van uitgever. Alsdan is boven de prent gedrukt de woorden van Matth: 7. vs. 13, 14, en eronder een 72-regelig gedicht op twee kolommen. — Het geheele blad H. 349 mm.

445

Engelbert Kaempfer, Amoenitatum Exoticarum politico-physico-medicarum Fasciculi V.... Lemgoviae, Typis & Impensis Henrici Wilhelmi Meyeri, Aulae Lippiacae Typographi, 1712. 4°.

Hierin 3 prenten door Jan Luyken.

4436 b. r. b.: *pag. 210. 211.* — Voorstelling van het uitrijden van den Koning van Perzië, die zich, voorafgegaan door een langen stoet te paard en te voet, langs een aantal diep buigende personen op den voorgrond begeeft naar eene plek op den achtergrond links, waar een dromedaris met een statiekleed bedekt staat op eene open plek, die door een aantal toeschouwers is omringd.

Beneden links: *Donop. f* (Het is niet duidelijk, wat deze woorden beteekenen, daar de prent alle kenmerken draagt, door Luyken zelf te zijn geëtst). — H. 192, B. 302 mm.

4437 Tegenover pag. 549. Behandeling van een wortel ter verkrijging van Asa foetida. Op den voorgrond rechts een afgesneden wortel op zeer groote schaal; meer achterwaarts links een man, die twee korven aan een juk over den schouder draagt en in de hand een breed scherp werktuig houdt om schijven van den wortel af te snijden. Naast hem en evenzoo rechts zijn wortels voorgesteld in een aantal schijven verdeeld. Bij elke snede is de datum der insnijding vermeld, loopende van 25 Mei tot 8 Juli. Verder naar achteren is in een bergachtig landschap de geheele behandeling der plant in verschillende stadiums afgebeeld. — H. 189, B. 158 mm.

4438 Tegenover pag. 566. Indische slangenbezweerders. Op den tweeden grond liggen drie inlanders geknield. Twee hunner onderwerpen aan hun invloed elk eene brilslang, die zich opricht, terwijl de derde zich door twee lange slangen laat omwikkelen. Op den voorgrond links eene brilslang, die door een wezel wordt aangevallen; rechts eene andere slang van achteren gezien en een wezel, die van eene plant eet. Op den achtergrond links de zeekust, rechts eene woning onder palmboomen. Op een velum de afbeelding van eenige op slangen gelijkende takken. — H. 193, B. 160 mm.

Behalve in N°. 442 en 443 werden nog in eenige boeken prenten, zoowel van Jan Luyken als van Casper Luyken, na het overlijden van eerstgenoemde, voor het eerst of bij herhaling gebruikt.

446

D. Theod: Ruinart, Acta primorum Martyrum sincera et selecta .... editio secunda .... Amstelaedami, Ex officina Wetsteniana, 1713. folio.

Titelprent door J. Luyken.

4439 1ste Staat.

De Christelijke Kerk, voorgesteld als eene gevleugelde jonge vrouw, aan de handen geketend, wordt bestookt door drie krijgslieden, van welke de eene haar eene doornenkroon op het hoofd drukt, de tweede haar een kruis uit de hand rukt, en de derde haar vastmaakt op een gloeiend rooster, terwijl allerlei martelwerktuigen den voorgrond bedekken. Boven deze groep vertoonen zich in eene wolk verscheidene engelen en cherubijnen, die den palmtak en de kroon der overwinning aanbieden. Op den tweeden grond en verder naar achteren links de afbeelding van een man, die door slagen met de roede wordt voortgedreven, eene onthoofding en het doorschieten van een martelaar met pijlen; rechts een brandstapel, eene verbranding boven klein vuur, kruisiging enz., benevens een Romeinsch rechter, die op een podium staat toe te zien. Links van den hoofdpersoon staat een tablet met opschrift: *Acta primorum Martyrum sincera & selecta. Opera d. studio D. Theod. Ruinart. Editio Secunda Auctior.*

2de Staat.

Bovenbeschreven 1ste Staat komt slechts weinig voor; nog vóór het uitkomen van dit werk is in de prent door Luyken zelf eene verandering gemaakt door de afbeelding van eene pijnbank tusschen den met slagen voortgejaagden man en de onthoofding links in te voegen, ten gevolge waarvan dit laatste tooneel grootendeels bedekt is geraakt.

447

Basnage, Antiquitez Judaïques ov remarques critiques sur la Republique des Hebreux.... A Amsterdam. Chez les Freres Chatelain MDCCXIII. 2 dln. 8°.

Blijkens het opschrift op den titel waren deze beide deelen bestemd als vervolg op den tweeden druk van *Cunaeus, La Republique des Hebreux.*

Hierin komt weder voor de Titelprent N°. 3345 in den 2[den] Staat.

448

Joannes Luiken, Jezus en de Ziel. Een Geestelyke Spiegel voor 't gemoed.... Met nieuwe Plaaten.... Te Amsteldam, By de Wed: P. Arentz, en K. van der Sys, Boekverkopers, in de Beursstraat, in de drie Raapen, 1714 8°.

In 1714 verscheen dit werk voor de 8ste maal, doch toen met 40 nieuwe prenten door Jan Luyken in plaats van de oorspronkelijk in 1678 door hem vervaardigde. De onderwerpen zijn telkens dezelfde in beide seriën, die van elkander te onderscheiden zijn, vooreerst door de geheel andere wijze van bewerking, en verder door de grootere afmeting der prenten van 1714.

Evenals bij de eerste serie, zijn zoowel Jezus als de Ziel afgebeeld als kinderen, met lang afhangend gewaad: de eerste als een knaap met eene aureool om het hoofd, de tweede als een meisje.

N°. 4437 heeft o. r. o.: *J. Luiken inven et fecit.* en is H. 119, B. 81 mm. — N°. 4438—4476 hebben o. r. o.: *I. L.*; zij zijn boven de prent voorzien van een Romeinsch cijfer in boekdruk als volgnummer, tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt. — H. 86—88, B. 71—73 mm.

4440 *1.* Titelprent.

Jezus, met haastige schreden langs een palmboom naar rechts loopende, houdt in de linkerhand een reukvat en met de andere een koord, dat bevestigd is om het middel van de Ziel. Bovenaan een zevental cherubijnen en engeltjes in eene wolk, die op N°. 8 niet voorkomen. In de door randlijnen omgeven marge: *Jezus en de Ziel. Trekt my, wy zullen u na Loopen, Hoogelied I : 4.* — en daaronder: *Te Amsteldam, by de Wed[e]. P: Arentz en K: van der Sys.*

Deel I.

4441 *2.* pag. 11. — *I.* — De Ziel vindt geen behagen meer aan het Vleesch; dit laatste wordt voorgesteld door een zwaarlijvig man met ezelsooren en eene ster boven het hoofd. Op N°. 9 zit die figuur links, hier rechts.

4442 *3.* pag. 15. — *II.* — De Ziel wederspreekt het Vleesch. Op N°. 10 is op den tweeden grond slechts één rond gebouw, hier verscheidene huizen.

4443 *4.* pag. 19. — *III.* — De Ziel alleen in een bloemhof. Op N°. 11 is de balustrade met eene bloemvaas daarop rechts, hier links.

4444 *5.* pag. 23. — *IV.* — De Ziel ontmoet de Zonde in eene monsterachtige duivelsgestalte. Op N°. 12 draagt deze op de rechterhand eene vlam, welke hier nog bovendien een zwaren rook verspreidt.

4445 *6.* pag. 27. — *V.* — De Ziel beklimt den Heuvel, waarop het kruis staat. Op N°. 13 is de voorzijde van het kruis betint; hier is die verlicht.

4446 *7.* pag. 31. — *VI.* — De Ziel in beschouwing van den regen. Op N°. 14 stroomt van de rots tegenover de Ziel één waterstroom naar beneden; hier twee naar verschillende zijden.

4447 *8.* pag. 35. — *VII.* — De Ziel wordt door Jezus ontmoet. Op N°. 15 daalt Jezus alleen op eene wolk omlaag; hier geschiedt zulks omgeven door een zevental cherubijntjes.

4448 *9.* pag. 39. — *VIII.* — De Ziel wordt door den Booze verzocht Jezus te verlaten, die op den tweeden grond weenende loopt. Hier bevindt zich achter de Ziel een boom, die op N°. 16 niet aangebracht is.

4449 *10.* pag. 43. — *IX.* — Jezus doet eene levende fontein ontspringen in het hart van de Ziel. Op N°. 17 staat Jezus rechts en de steenen-werpende Duivel links, hier andersom.

4450 *11.* pag. 47. — *X.* — Jezus en de Ziel bij het opgaan van de zon. Hier ziet men tusschen de beide figuren op den achtergrond bij de rivier een drinkend hert, dat op N°. 18 ontbreekt.

4451 *12.* pag. 51. — *XI.* — Jezus en de Ziel zien een dun boompje buigen onder den stormwind. Op N°. 19 is de personificatie van de wind in eene wolk bovenaan rechts, hier links.

4452 *13.* pag. 55. — *XII.* — De Ziel wordt in den nacht door Jezus vóórgelicht met eene lantaarn. Op N°. 20 zijn achter de Ziel drie populieren afgebeeld, hier een berg.

4453 *14.* pag. 59. — *XIII.* — Jezus en de Ziel tegen den stroom roeiende. Op N°. 21 gaat de schuit naar rechts, hier naar links.

Deel II.

4454 *15.* pag. 65. — *XIV.* — Jezus vindt de Ziel slapende. Op N°. 22 ligt de Ziel met het hoofd naar links, hier naar rechts.

4455 *16.* pag. 69. — *XV.* — Jezus verlicht de duisternis met eene fakkel voor de Ziel. Op N°. 23 gaan de beide personen naar rechts, hier naar links.

4456 *17.* pag. 73. — *XVI.* — De Ziel met Jezus in beschouwing van het ontluikende groen. Op N°. 24 staat de Ziel links, hier rechts.

4457 *18.* pag. 77. — *XVII.* — De Ziel tusschen het Vleesch en een blinde. Deze laatste gaat op N°. 25 naar links, hier naar rechts.

4458 *19.* pag. 81. — *XVIII.* — Jezus en de Ziel, naast eene springende bron, beschouwen den sterrenhemel. Op N°. 26 staat in de lucht de halve maan, hier de volle.

4459 *20.* pag. 85. — *XIX.* — Jezus en de Ziel beschouwen de weerspiegeling van de zon in het water. Op N°. 27 zitten de twee figuren links, hier rechts.

4460 *21.* pag. 89. — *XX.* — Jezus en de Ziel in eene voorraadkamer. Op N°. 28 is de deur van het vertrek links, hier rechts.

4461 *22.* pag. 93. — *XXI.* — Jezus en de Ziel in eene smidse. Op N°. 29 heeft Jezus een gewaad, afhangend tot den grond; hier is dat boven de knie opgeschort.

4462 *23.* pag. 97. — *XXII.* — De Booze en de Wereld in eene soortgelijke smidse; op den tweeden grond rechts zien Jezus en de Ziel door een venster daarop toe. Op N°. 30 staat de Wereld, voorgesteld als eene vrouw, links; hier rechts.

4463 *24.* pag. 101. — *XXIII.* — Jezus en de Ziel zien naar een neder-vallenden steen. Op N°. 31 ziet men op den tweeden grond tusschen beide figuren een rond gebouw, dat hier ontbreekt.

4464 *25.* pag. 105. — *XXIV.* — Jezus verdedigt de Ziel tegen Hel en Dood. Op N°. 32 zijn deze beide rechts, hier links.

4465 *26.* pag. 109. — *XXV.* — Jezus en de Ziel beschouwen een uitgebreid vergezicht. Op N°. 33 staan zij onder een boom, die hier niet aangebracht is.

4466 *27.* pag. 113. — *XXVI.* — Jezus met de Ziel, die geheel door vlammen is omringd. Op N°. 34 wordt Jezus grootendeels van achteren gezien, hier geheel in profiel.

Deel III.

4467 *28.* pag. 119. — *XXVII.* — De Ziel houdt Jezus stevig vast. Op N°. 35 is links een zware boom afgebeeld, welke hier ontbreekt.

4468 *29.* pag. 123. — *XXVIII.* — Jezus en de Ziel in een bloemhof bij eene fontein. Op N°. 36 ziet men alleen het benedengedeelte van den boom achter de Ziel; hier ziet men dien boom geheel.

4469 *30.* pag. 127. — *XXIX.* — Jezus en de Ziel bij een wijnpersbak. Op N°. 37 wordt de uitgeperste wijn opgevangen in eene houten tobbe, hier in een sierlijk bewerkt koelvat.

4470 *31.* pag. 131. — *XXX.* — De Ziel en de Wereld, wier aardbol zij vertreedt. Op N°. 38 staat de Ziel rechts, hier links.

4471 *32.* pag. 135. — *XXXI.* — De Ziel en de IJdelheid zien een viertal knapen spelen. Op N°. 39 staan de beide vrouwen links, hier rechts.

4472 *33.* pag. 139. — *XXXII.* — De Ziel toont haar hart aan de Wereld, die op haar troon gezeten is. Op N°. 40 staat de Ziel rechts, hier links.

4473 *34.* pag. 141. — *XXXIII.* — Jezus en de Ziel worden door engelen omgeven. Op N°. 41 wijst Jezus met den schepter naar links; hier wordt die rechtop gehouden.

4474 *35.* pag. 147. — *XXXIV.* — Jezus en de Ziel zien een hond, die op een steen bijt. Op N°. 42 staat Jezus rechts van de Ziel, hier links.

4475 *36.* pag. 151. — *XXXV.* — Jezus in huis met de Ziel, aan welke het kruis wordt voorgehouden. Op N°. 43 zit Jezus links, hier rechts.

4476 *37.* pag. 155. — *XXXVI.* — De Ziel bij Jezus rustig slapende te midden van storm en onweder. Op N°. 44 ligt de Ziel naar links gewend, hier naar rechts.

4477 *38.* pag. 159. — *XXXVII.* — Jezus en de Ziel, in wier hart zijn naam wordt afgedrukt. Op N°. 45 staat de Ziel links, hier rechts.

4478 *39.* pag. 163. — *XXXVIII.* — Jezus toont aan de Ziel de wonden zijner handen; in de lucht wordt eene duif door een roofvogel vervolgd. Op N°. 46 staat Jezus links, hier rechts.

4479 *40.* pag. 167. — *XXXIX.* — Jezus klopt aan den muur, aan welks andere zijde de Ziel staat. Op N°. 47 staat de ziel links, hier rechts.

Deze serie prenten komt nog voor in een tweeden druk van 1714, waarop vermeld staat: *De achtste Druk,* doch waarop de mededeeling over: *de nieuwe Plaaten* ontbreekt.

Latere drukken van deze uitgave met de groote prenten verschenen in 1722 bij Kornelis van der Sys te Amsterdam en in 1771 bij Ph. Lozel en Zoon te Rotterdam, telkens met het oude adres onveranderd op de titelprent.

Gedurende diezelfde periode verschenen ook nog uitgaven van het boek met de kleine prenten, die in 1680 vervaardigd waren.

449

Davids Psalmen, Nieuwelyks op Rym-maat gestelt.... De vyfde Druk. Te Amsteldam, By Kornelis de Veer, Boekverkooper in de Beursstraat, 1727. 12°.

4480 Hierin komt voor de eerste maal voor eene titelprent door Jan Luyken, oorspronkelijk vervaardigd op éne koperplaat met N°. 4481 en N°. 4482, maar welke aanvankelijk niet schijnt gebruikt te zijn.

Rechts zit David op een zetel in den vorm van een vierkant blok. Hij heeft den bekroonden tulband op het hoofd en de linkerhand op de borst uitgestrekt, terwijl hij met de rechterhand zijne harp op de knie doet steunen; over dit instrument hangt eene liederenrol. Boven hem in de wolken vertoonen zich twee engelen, de eene links met eene harp, de andere rechts met eene luit, terwijl de opgeheven wijsvinger van de linkerhand onder de kin blijft; achter hen drie cherubijnen. Op den achtergrond links een aantal zingende en muziekmakende personen en een hoog gelegen gebouw. Op de voorzijde van den zetel: *Davids Psalmen.* — i. d. m.: *te Amsteldam by Kornelis de Veer Boekverkoper.* — H. 106, B. 54 mm.

Een onveranderde afdruk van deze titelprent komt voor bij den 6[den] druk van Davids Psalmen bij denzelfden uitgever, 1765.

450

Titelprent voor een Psalmboek. 12°.

4481 Deze prent is oorspronkelijk vervaardigd op éne koperplaat met N°. 4480 en N°. 4482, alleen bekend door een proefdruk en waarschijnlijk nooit gebruikt.

Rechts zit David op een zetel in den vorm van een vierkant blok. Hij heeft den bekroonden tulband op het hoofd en de linkerhand op de borst uitgestrekt, terwijl hij met de rechterhand zijne harp op de knie doet steunen; over dit instrument hangt eene liederenrol. Boven hem in de wolken vertoonen zich twee engelen, de eene links met eene harp, de andere rechts met eene luit, terwijl de opgeheven wijsvinger van de linkerhand tot boven den mond reikt; achter hen twee cherubijnen. Op den achtergrond links een aantal zingende en muziekmakende personen en een hoog gelegen gebouw. — H. 128, B. 67 mm.

Met enkele kleine afwijkingen en behalve het verschil in afmeting is deze prent geheel gelijk aan N°. 4480.

451

Titelprent voor een Psalmboek. 12°.

4482 Deze prent is oorspronkelijk vervaardigd op éne koperplaat met N°. 4480 en N°. 4481, alleen bekend door een proefdruk en waarschijnlijk nooit gebruikt.

Op een pedestal ligt een hart, terwijl een engel, die met verscheidene cherubijnen in eene wolk nederdaalt een geopend liederenboek daarnaast

plaatst. Links van het pedestal staat eene vrouw met eene bus met brandend reukwerk in de hand en met een ooievaar naast zich; rechts eene vrouw, die de Wereld vertreedt en een palmtak in de hand houdt. Op den voorgrond houden twee engeltjes eene harp vast, over welke eene muziekrol hangt. — H. 127, B. 66 mm.

452

Pieter Jan Entrop, De Kerkelyke en Joodsche Geschiedenissen verkort.... Te Amsterdam By Pieter Jan Entrop, Boekverkoper, op de hoek van de Heeregragt en 't Konings-Plein, in de Heilige-Wegs-Poort. 1762. 8°.

In dit werk bevinden zich behalve 28 copiën naar de Tweede Serie octavo-bijbelprenten (zie bladz. 706), 7 prenten uit: *Van Braght, Martelaers Spiegel Der Doops-Gesinde,* en voor de eerste maal 4 prenten door Casper Luyken. Niet onwaarschijnlijk behooren deze laatste tot die afbeeldingen, die reeds vervaardigd waren in 1708 voor: *Van der Aa, Zee en Land Reisen*; doch zij waren toen niet gebruikt. — H. 123—125, B. 177—180 mm.

1. b. r. b.: *125.* — i. d. m.: *Stephanus den Diaken buyten Jerusalem gesteenigd.* — N°. 657 in den 3[den] Staat.

2. b. r. b.: *153.* — i. d. m.: *Den Evangelist Johannes op het Eyland Pathmos gebannen.* — N°. 673 in den 3[den] Staat.

3. b. r. b.: *156.* — i. d. m.: *Vervolging tegen de Christenen; onder de Regeering van Kyzer Trajanus.* — N°. 686 in den 3[den] Staat.

4. b. r. b.: *157.* — i. d. m.: *Ignatius Bisschop te Antiochien en Discipel van Johannes, door de Wilde-dieren verscheurd.* — N°. 675 in den 3[den] Staat.

5. b. r. b.: *169.* — i. d. m.: *Polycarpus te Smirna door het Vuur en Zwaard gedood.* — N°. 678 in den 3[den] Staat.

*4483 *6.* b. r. b.: *Pag. 226.* — i. d. m.: *De Vloot van Phocas geslagen en Constantinopolen door Heraclianus ingenomen.* — Rechts van den voorgrond tot geheel achteraan eene lange rij zeilschepen, uit welke in een aantal roeibootjes de manschappen worden gebracht naar de stad, welke links op den tweeden grond is afgebeeld. Links op den voorgrond twee galeien naast een toren geankerd.

7. b. r. b.: *286.* — i. d. m.: *224 Waldensen buyten Toulouse levendig Verbrand.* — N°. 701 in den 3[den] Staat.

*4484 *8.* b. l. b.: *Pag. 295.* — i. d. m.: *Bloedig gevegt tusschen de Calixtinen, Orphanen en Thaboriten.* — Op den voorgrond rechts onder een afdak van planten worden eenige personen doorstoken; op den tweeden grond links ziet men eene batterij van drie stukken gedekt door schanskorven; verder achterwaarts een gevecht met musketten en aan de overzijde eener breede rivier eene stad.

Deze laatste is door eene andere hand vrij onhandig op de plaat bijgegraveerd; het is hoogst waarschijnlijk, dat op de oorspronkelijke prent de stad niet aanwezig was.

9. b. l. b.: *325.* — i. d. m.: *Wreedheyd gepleegd aan de Beleideren der Waarheyd, om het Leezen van Gods-woord.* — N°. 722 in den 3den Staat.

*4485 *10.* b. r. b.: *Pag. 366.* — i. d. m.: *De Joden uyt Spanje verdreeven en van hunne Goederen beroofd.* — Op den voorgrond eene roeiboot, waarin een aantal geroofde voorwerpen worden geladen; verder achterwaarts links de zee, waarop zich drie schepen bevinden, rechts de kust met brandende huizen en geheel achteraan eenige boomen, met verscheidene terechtgestelden aan de takken hangende.

*4486 *11.* b. l. b.: *Pag. 381.* — i. d. m.: *Engeland, door den Prinse van Oranje Willem den IIIde van de Roomsche Heerschappye verlost.* — Voorstelling in vogelvlucht. Rechts eene landpunt, waarop eene versterkte stad en die van beide zijden omgeven wordt door de zee, waarop zich een veertiental schepen bevinden, wier bemanning zich in bootjes naar den wal begeeft.

In 1780 verscheen de 2de druk van dit boek te Utrecht bij Samuel de Waal, Boekverkooper. In die uitgave bevinden zich onveranderd de 4 nieuwe prenten en verder 22 andere copiën naar de Tweede Serie octavo-bijbelprenten. Eindelijk zijn de 7 prenten van den *Martelaers Spiegel* vervangen door de copiën naar N°. 2454 en N°. 2458 in den 2den Staat, uit: *Boxhorn, Nederlandsche Historie.*

453

Het Nieuwe Testament, Ofte Alle Boeken des Nieuwen Verbondts onses Heeren Jesu Christi .... Te Amsterdam, By H Brandt, J. de Groot en Ph. Losel. 1775. 8°.

4487 In deze uitgave komt voor de eerste maal voor eene Titelprent door Jan Luyken.

Jezus, in het midden staande, spreekt tot een aantal mannen rechts van hem voor het meerendeel gezeten. Links op den achtergrond eene zeeoever met schepen, visschers, die hunne vangst aan wal brengen, en verscheidene andere personen. Daarboven in eene wolk rechts zweven een zestal engelen en een vijftal cherubijnen. Op de voorzijde van den steen op den voorgrond rechts, waarop een der toehoorders zit, leest men: *Het Nieuwe Testament van onsen Heere Jesu Christi.* — i. d. m.: *Te Amsterdam, by H. Brandt, J. de Groot en A. Lozel.* — H. 118. B. 66 mm.

De afwijking van den laatsten naam van dien op den gedrukten titel, komt ook voor in de *Acte van Consent,* op de 1e bladzijde, dd.: 10 Juny 1771.

Als titelprent voor latere uitgaven komt deze prent nog voor met ver-

anderd adres i. d. m.: *Te Amsterdam, bij J. Brandt, P. den Hengst en N. T. Gravius.* en wederom veranderd: *Te Amsterdam bij J. Brandt, P. den Hengst en Wed: N. T. Gravius,* de laatste van 1816.

454

Titelprent. 12°.

4488 Deze prent, door Jan Luyken vervaardigd, is mij alleen bekend door een proefdruk.

De overeenkomst der voorstelling met die van N°. 1651, de titelprent van het: *Text-Boekje.... voor de Gemeinte Christi Binnen Rotterdam 1697,* geeft aanleiding tot de onderstelling, dat dit zou kunnen wezen de titelplaat voor: *De Texten voor de Gemeente te Delft 1684,* dat met de bijvoeging: *met fraai titelpl. van Luyken,* voorkomt op pag. 66, N°. 809 van den Catalogus der veiling, te Amsterdam 1744, waarin de boekverkooper S. Schouten de bibliotheek verkocht van Izaak Le Long, bij diens vertrek naar het buitenland.

De manier van behandeling komt wel met bovengenoemd jaar overeen, doch zekerheid dienaangaande is niet te verkrijgen, daar het boek noch door den Heer van der Kellen, noch door mij, gezien is.

Op den voorgrond links zitten twee engeltjes, op den rug gezien. Zij kijken naar een tablet, dat vastgehouden wordt door een derde engeltje, dat zich rechts vertoont en waarop zeven voorstellingen op vier rijen afgebeeld zijn.

1e rij, links: De Aanbidding door de Herders.
rechts: De Aanbidding door de Wijzen uit het Oosten.
2de rij, links: Jezus biddende in Gethsemané.
rechts: Jezus begraven.
3de rij, links: De Opstanding.
rechts: De Hemelvaart.
4de rij, rechts: Het Pinksterfeest.

De afbeeldingen op de bovenste rij zijn gedeeltelijk verborgen achter het daarover hangende velum, dat bestemd is voor het aanbrengen van den titel. — H. 100, B. 63 mm.

455

La Galerie agréable du Monde, où l'on voit les principaux empires, royaumes.... Leide, P van der Aa. 66 dln. 32 bdn. folio.

In dit werk, dat tusschen 1700 en 1730 verscheen, zijn verschillende prenten, door Jan en Casper Luyken vervaardigd, weder gebruikt, na in den regel zeer slordige uitslijping der op de origineelen voorkomende nummering en pagineering.

Deel XX.

N°. 1571. De Oostpunt van Middelburg.

Deel XXI.

N°. 1574. De Heerlykheyt van Nieu Land.
N°. 1570. Rommerswaal.

Deel XXII.

N°. 1572. Zierikzee.

Deel XXVIII.

N°. 3097. Passage des Imperiaux en Italie.

Deel XXXIV.

N°. 1126. Het Martelen der Bloedgetuigen.

Deel XXXV.

N°. 1125. De Kruisstraffen der Romeinen.
N°. 2591. De Zoon-Aanneming.

Deel XLIV.

Veranderde copie naar N°. 201. Jan Sobieski.

Deel XLV.

N°. 534. Kaart van Palma.
N°. 335. Veue de l'Hellespont.
N°. 336. Veue du Grand Serrail.
N°. 337. Veue du Temple de Ste Sophie.
N°. 338. La Solimanie.

Deel XLVIII.

N°. 2580. Abrahams Geslagt en Maagschap.
N°. 2581. Reys-togten van Abraham.
N°. 2582. Abraham en Melchizedek.
N°. 2583. Verwoesting van Sodom.
N°. 2584. Eliëzer bij Laban.
N°. 2586. Jakob trekt Ezau tegemoet.
N°. 2585. Verbond van Jakob en Laban.
N°. 2589. Jozef als Onderkoning.
N°. 2590. Jozef verkoopt koren.
N°. 2592. Begrafenis van Jakob.
N°. 2612. De linnen ondergewaden van Aäron.
N°. 2613. De gordel van Aäron.
N°. 2614. De mantel van Aäron.
N°. 2615. De Ephod van Aäron.
N°. 2616. De borstlap van Aäron.
N°. 2617. Het hoofddeksel van Aäron.
N°. 2595. De plaag van het veranderen van water in bloed.
N°. 2596. De plaag der kikvorschen.

N°. 2597. De plaag der luizen.
N°. 2598. De plaag van het ongedierte.
N°. 2599. De plaag der pest.
N°. 2600. De plaag van den hagel.
N°. 2601. De plaag der sprinkhanen.
N°. 2602. De plaag der duisternis.
N°. 2607. Aäron maakt de schets van het Gouden Kalf.
N°. 2608. Vervaardiging van het Gouden Kalf.
N°. 2609. Aanbidding van het Gouden Kalf.

Deel XLIX.

N°. 2604. De Israëlieten bij Elim.
N°. 2605. De Wetgeving op Sinaï.
N°. 2606. Oprichting der twaalf gedenksteenen.
N°. 2611. Oprichting van den Tabernakel.
N°. 2618. De Tabernakel met den Voorhof.
N°. 2620. Het brengen der offergeschenken.
N°. 2619. Inwijding van Salomo's Tempel.
N°. 2621. Reiniging der Levieten.
N°. 1122. Voorspellingen over Jezus.
N°. 2622. Leger-ordening der Israëlieten.
N°. 2625. Legertogt der 12 Stammen.
N°. 2626. Mozes doet de wederspannige Israëlieten dooden.
N°. 2627. Reiniging der Israëlieten.
N°. 2628. Overtocht door de Jordaan.
N°. 2624. Jehu doodt de Baälspriesters.
N°. 2623. Jehu doodt de zonen van Achab.
N°. 1135. Bouw van Salomo's Tempel.

Deel L.

Verkleinde copie naar N°. 3254. De verwoesting van Jerusalem.
N°. 1116. Jerusalem door Antiochus Epiphanes overvallen.
N°. 1124. Jezus vóór Pilatus.
N°. 1123. Doodstraffen der Joden.
N°. 2587. Graf van Rachel.
N°. 1112. Abrahams Alphabet, enz.
N°. 1113. Samaritaansch Alphabet, enz.
N°. 1114. Syrisch Alphabet, enz.
N°. 1115. Coptisch Alphabet, enz.
N°. 1128. Bouw van de Ark.
N°. 1131. Bovenverdieping der Ark.
N°. 1130. Middenverdieping der Ark.
N°. 1129. Benedenverdieping der Ark.
N°. 1127. Gedaante der Ark.
N°. 1133. Torenbouw van Babel.
N°. 1134. Spraakverwarring te Babel.

Deel LXIII.

N°. 3430. Vervaardigen van eene boot.
N°. 3441. Drinkgelag der bewoners van Guana.
N°. 3442. Bewaren der lijken aan de Orinoco.
N°. 3443. Reuzenslangen in de Orinoco.
N°. 3437. Hutten der Indianen te Moremoreno.
N°. 3432. Braziliaansch dorp.
N°. 3436. Zeeleeuwen in Brazilië.

Deel LXV.

N°. 3435. Lijkplechtigheid in Brazilië.
N°. 3433. Het dooden der gevangen Indianen.
N°. 3438. De inwoners der Ladrones in hunne kano's.

456

P. Langendult en L. Klinkhamer, Christelyke Zedenkunst.... Tot Leyden, by Pieter Van Der Meersch, Boekverkooper. z. j. 4°.

Titelprent. N°. 178 in den 3den Staat.

457

Theatre des Martyrs.... representé en tres belles tailles-douces, par le celebre graveur Iean Luyken. Schau-Bühne der Martyrer, gezeichnet und in kuppfer gestochen von Johann Luyken. Se Vend à Leyde, Chez Pierre van der Aa. 4° oblong.

Dit werk bevat eene verzameling van 115 prenten voorzien van Fransche en Duitsche onderschriften i. d. m. en van volgnummers o. r. o. Het zijn N°. 655—758 uit: *T. J. van Braght, Het Bloedig Tooneel of Martelaers Spiegel Der Doops-Gesinde. Amsterdam, 1685*, en N°. 1964, 1946, 1969, 1961, 2007, 2050, 2102, 2103, 2110, 2111 en 2112 uit: *J. L. Gottfried, Historische Kronyck. Amsterdam, 1698.* Alle in den 2den Staat.

Eene latere uitgave van deze verzameling kwam in 1738 uit bij M. Schagen te Amsterdam, met eenigszins gewijzigden titel door boven de Fransche en de Duitsche namen te stellen: *Schouwtooneel der Martelaren, Geëtst door Jan Luiken.*

Hierin komen alleen voor N°. 655—758 geheel onveranderd in vergelijking van de uitgave bij P. van der Aa, met uitzondering van N°. 695 en 699, die in den 3den Staat zijn, terwijl op N°. 696 en 697 het onderschrift geheel is uitgeslepen.

458

Kruis Gezangen of Hemelweg.

Uitgave in plano van N°. 4435, zonder opgave van jaar of van uitgever. Boven de prent in boekdruk de woorden van Matth. 7 vs. 13, 14; er onder een 72-regelig gedicht op twee kolommen.

Het geheele blad H. 349 mm.

459

Claas J. Voogt Geometra, De Nieuwe groote Verbeterde Lootsmans Weg-wyzer, Of nieuwe ligtende Zee-fakkel.... t'Amsterdam By Gerard van Keulen.... Anno 1717. 4°.

Op den gedrukten titel is wederom gebruikt N°. 2356, het portret van Lieuwe Willems Graaf. Het ovaal met het portret is daar overgeplakt door een kennelijk voor dat doel vervaardigd ovaal met randlijn, waarop gegraveerd: *de Nieuwe en Groote Loots-Mans Weg-Wyser of Ligtende Zee-Fackel.*

Op de: *Pas-kaart Van de Kust van Holland, tusschen Vlieland en 't Land van Schouwen* is het vignet eene gewijzigde copie van de tegenzijde naar N°. 261, het vignet i. r. o.

Op de: *Paskaart Vande Jutsche Kust tusschen de Eyder en Schagen* is het vignet samengesteld uit copiën van de tegenzijde naar gedeelten van N°. 237 en N°. 275.

460

François Halma, Bybelsche Mengelzangen.... Te Leeuwarden, Gedrukt by François Halma, Drukker der Ed: Mog: Heeren Staten van Friesland, 1718. 4°.

Hierin wederom gebruikt 1 prent uit: *Suetonius, Opera. 1690.*

b. r. b.: *Pag. 335.* — i. d. b. m.: *Zegepraal der Roomsche Keizeren.* 2de Staat van N°. 1146.

Ook bevindt zich in dit boek tegenover pag. 41 de verkleinde copie uit: *Flavius Josephus, Alle de Werken. 1704.* folio. — i. d. m.: *Sodoms verbranding door 't Vuur uit den Hemel.*

461

H. F. v(an) H(eussen), Historia Episcopatuum Foederati Belgii.... Lugduni in Batavis. Typis Christiani Vermey. Anno MDCCXIX. 6 afd. 2 dln. folio.

Hierin wederom gebruikt 2 prenten uit: *M. Smallegange, Cronyk van Zeeland. 1696.*

6de AFDEELING, BISDOM VAN MIDDELBURCH.

pag. 41. N°. 1572, Plattegrond van Zierikzee wederom gebruikt na uitslijping van de oorspronkelijke pagineering en vervanging daarvan door: *Pars VI. Pag. 41.*

pag. 50. N°. 1570, Rommerswael wederom gebruikt na uitslijping der pagineering.

Latere drukken van dit werk zijn van 1733 bij Joh. Bapt. Verdussen te Antwerpen, en van 1755 bij denzelfde en bij Herm. en Joh. Besseling te Utrecht. In beide komen deze prenten weder voor.

N°. 1572 is dan echter geheel zonder pagineering i. l. b.

N°. 1570 heeft i. r. b.: *Pars VI Pag.....* Op de opengelaten plek is nog onduidelijk het weggeslepen *34* zichtbaar.

462

Het groote Tafereel der Dwaasheid, vertoonende de opkomst, voortgang en ondergang der Actie, Bubbel- en Windnegotie .... Gedruckt tot waarschouwinge van de Nakomelingen in 't noodlottige Jaar, voor veel Zotte en Wyze. 1720. groot folio.

Hierin N°. 32: *De Viaantsche Tol-Poort voor d'Actionisten komende uyt alle Steeden.* — N°. 408 in den 2den Staat. (Uit: *E. Brown, Reysen. 1682*).

463

(H. F. van Heussen), Oudheden en Gestichten van Zeeland .... Uyt het Latyn vertaald .... Door H. V(an) R(yn) .... Leiden, By Christiaan Vermey. 1722. 3 dln. 8°.

Dit werk is de vertaling van de 6de Afdeeling van het onder N°. 460 beschreven boek, welke over Zeeland handelt.

DEEL II.

pag. 6. N°. 1572. Plattegrond van Zierikzee.
pag. 110. N°. 1570. Rommerswael.

Beide wederom gebruikt na geheele uitslijping der pagineering i. r. b.

464

Pr Langendyk en Cl Bruin, Tafereelen der Eerste Christenen, bestaande in 92 konst-prenten van Jan Luiken .... Te Amsteldam, By de Wed: Barend Visscher, Boekverkoopster, in de Dirk van Hasselt-steeg. 1722. 4°.

Hierin wederom gebruikt 92 prenten uit: *G. Arnold, Eerste Christenen. 1700.* N°. 2357—2406 en N°. 2408—2449 in den 2den Staat, van achteren bedrukt.

De 2de druk verscheen te Amsterdam, bij Gerrit de Groot en Jacobus Rykhof Junior, Boekverkoopers. 1740 in 8°. Hierin zijn de bovenvermelde prenten in den 2den Staat nogmaals gebruikt, doch nu van achteren onbedrukt.

465

(P. Huygen), Alleensprake met God. (te Amsterdam by Kornelis van der Sys. 1724). 8°.

Op den titel is N°. 2695 wederom gebruikt.
Het boekje is gevoegd achter den druk van 1724 van: *de Beginselen van Gods Koninkryk in den Mensch*, met vermelding, dat beide van één zelfden schrijver zijn.

In de latere uitgaven komt van deze prent eene copie voor (zie pag. 500).

466

D. Martin, Histoire de la Bible contenant le vieux et le nouveau Testament .... A Amsterdam, Chez Marten Schagen, Libraire, sur le Nieuwendyk, à l'Enseigne d'Erasme. MDCCXXIV. 2 dln. 4°.

Dit is de Fransche vertaling van den *Kleinen Bijbel van Mortier 1703* en bevat de daarin voorkomende prenten door Jan Luyken, N°. 2969—3087 weder, met enkele afwijkingen in de tekstaanduidingen, zooals opgegeven is op pag. 560.

De Titelprent N°. 3029 is in den 2den Staat.
De vignetten in Deel II op den gedrukten titel en boven de *Préface* zijn copiën naar N°. 2661 en 2662.

467

Nieuw vermeerderd en verbeterd Groot Stedeboek van Piemont en van Savoye .... s Gravenhage, by R. C. Alberts. 1725. 2 dln. folio.

Hierin weder gebruikt 3 prenten uit: *Theatrvm Statvvm Sabavdiae. 1682,* alle in den 2den Staat.

Deel I	pag. 104.	N°. 526.
	pag. 116.	N°. 527.
Deel II	pag. 93.	N°. 528.

468

François Halma, Tooneel der Vereenigde Nederlanden en onderhorige Landschappen .... Te Leeuwaarden, gedrukt by Hendrik Halma, Landschap- en Akademie drukker 1725. 2 dln. folio.

Hierin wederom gebruikt 5 kaarten uit: *M. Alting, Descriptio Agri Batavi et Frisii. 1697*, en 1 kaart uit: *(B. Schotanus a Steringa), Friesche Atlas. 1698.*

Deel I.

b. r. b.: *I Deel. pag. 1. a.* N°. 1585 in den 2den Staat.
b. r. b.: *I Deel. pag. 1. b.* N°. 1581 in den 2den Staat.
b. r. b.: *I Deel. pag. 1. c.* N°. 1582 in den 3den Staat.
b. r. b.: *I Deel. pag 113* N°. 1583 in den 2den Staat.

Deel II.

i. r. b.: *Pag 1. a. II Deel* N°. 2196 in den 3den Staat.
i. r. b.: *II Deel. pag. 1. b.* N°. 1584 in den 3den Staat.

469

H. V(an) H(eussen), Kerkelyke Historie en Outheden der Zeven Vereenigde Provincien .... in 't Nederduits overgeset en met aantekeningen opgeheldert door H V(an) R(yn). Leiden, By Dirk Haak, Samuel Luchtmans en Johannes Arnoldus Langerak. 1726. 6 dln. folio.

Het 2de Stuk van Deel IV heeft tot afzonderlijken titel: *Oudheden en Gestichten van Zeeland. Leyden. Chr. Vermey. 1725.*

Daarin komen wederom voor uit: *M. Smallegange, Cronyk van Zeeland. 1696*:

pag. 82. N°. 1572. Plattegrond van Zierikzee, na vervanging van de oorspronkelijke, weggeslepen pagineering i. r. b. door *Pars. VI. Pag.....* oningevuld na wegslijping van een cijfer.

pag. 106. N°. 1570. Rommerswael, na vervanging van de oorspronkelijke, weggeslepen pagineering b. r. b. en aanbrenging i. l. b. van: *Pars VI. Pag.....*, zijnde op de opengelaten plek nog onduidelijk zichtbaar het weggeslepen: *34.*

470

Cl Bruin, Dichtmaatige Gedachten over honderdvyfenvyftig Bybelsche Printverbeeldingen. t'Amsterdam, By Marten Schagen, Boekverkooper op den Nieuwendyk, over de St Nicolaasstraat, in Erasmus. 1727. 8°.

Hierin weder gebruikt uit: *Flavius Josephus, Werken. 1698.* 8°, twee prenten, na uitslijping der oorspronkelijke beteekening en pagineering:

pag. 153. — i. d. b. m.: *2 Samuel 12.* — b. r. b.: *76.* — N°. 1867 in den 2den Staat. David en Nathan.

pag. 157. — i. d. b. m.: *1. Regum 3.* — b. r. b.: *78* — N°. 1874 in den 2den Staat. Salomo's eerste Recht.

471

Philips van Mornay, Heere van Plessis-Marly, Verhandeling van het Leven en 't Sterven .... in 't Nederduitsch vertaelt .... In Amsterdam, By Isaak Tirion, Boekverkooper op den Voorburgwal, over de Nieuwekerk. 1728. 8°.

Hierin wederom gebruikt 4 prenten van: *J. Luiken, Schriftuurlyke Geschiedenissen,* voorzien boven van eene korte aanduiding, onderaan van den tekst voluit in boekdruk.

pag. 10. — i. d. b. m.: *De breede en smalle weg.* N°. 4267.
pag. 12. — i. d. b. m.: *De Gelykenis van een ryk Mensch.* N°. 4308.
pag. 34. — i. d. b. m.: *Haman en Mordechay.* N°. 4221.
pag. 56. — i. d. b. m.: *Adam sterft.* N°. 4060.

472

L. t(en) K(ate) H(zoon), Drie Gewigtige Bedenkingen des Gemoeds .... t'Amsterdam, By Isaak Tirion. MDCCXXVIII. 8°.

Hierin wederom gebruikt 20 prenten van: *J. Luiken, Schriftuurlyke Geschiedenissen,* voorzien boven van eene korte aanduiding, onderaan van den tekst voluit in boekdruk, en van achteren onbedrukt.

pag. 12. — i. d. b. m.: *Kinderkens tot Jezus gebracht.* — N°. 4324.
pag. 30. — i. d. b. m.: *De Voetwassching.* — N°. 4354.
pag. 38. — i. d. b. m.: *De Uitdeeling der Talenten.* — N°. 4344.
pag. 54. — i. d. b. m.: *De Zaadzayer.* — N°. 4275.
pag. 74. — i. d. b. m.: *Henoch weggenomen.* — N°. 4061.
pag. 94. — i. d. b. m.: *De Samaritaan.* — N°. 4305.
pag. 122. — i. d. b. m.: *De smalle Weg, in Esdre.* — N°. 4232.
pag. 126. — i. d. b. m.: *De vyf Gerste-brooden* — N°. 4288.
pag. 218. — i. d. b. m.: *Bethlehems Kindermoord.* — N°. 4248.
pag. 232. — i. d. b. m.: *Christus Hemelvaart* — N°. 4368.
pag. 240. — i. d. b. m.: *De blyde Boodschap aan de Herders* — N°. 4243.
pag. 242. — i. d. b. m.: *De Wyzen van het Oosten* — N°. 4245.
pag. 244. — i. d. b. m.: *Christus begraven* — N°. 4362.
pag. 248. — i. d. b. m.: *Jezus bidt in 't hof Gethsemane.* — N°. 4355.

pag. 250. — i. d. b. m.: *Christus gegeesselt.* — N°. 4358.
pag. 252. — i. d. b. m.: *Christus draagt zijn kruis* — N°. 4360.
pag. 254. — i. d. b. m.: *Christus gekruist.* — N°. 4361.
pag. 258. — i. d. b. m.: *Christus Opstanding.* — N°. 4363.
pag. 302. — i. d. b. m.: *Abrahams Offerhande.* — N°. 4075.
pag. 312. — i. d. b. m.: *Christus leest op den Berg.* — N°. 4266.

473

Kornelis van Alkemade en Mr. P. van der Schelling, Beschryving van de Stad Briele, en den Lande van Voorn.... Te Rotterdam, By Philippus Losel. MDCCXXIX. 2 dln. klein folio.

In Deel I komen onveranderd weder voor uit: *Voorne Caartboeck. 1701*:

pag. 5. — N°. 2809. Kaart van *Voorne.*
pag. 13. — N°. 2832. Kaart van *Voorne (inden Lande van Over Flacquee).*
pag. 167. — N°. 2826. Kaart van *West Voorn.*

474

Jean le Clerc, Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden.... In 't Fransch beschreven En nu in 't Nederduitsch vertaalt. T'Amsterdam, By Zacharias Chatelain, Boekverkooper op den Dam. 1730. 3 dln. folio.

Bij dit werk behoort 1 Deel Vervolg uitgegeven 1753 bij Dirk Onder de Linden, Bybel- en Boekverkooper in de Kalverstraat te Amsterdam.

Hierin zijn wederom gebruikt 19 prenten uit: *P. Bor, Nederlandsche Oorlogen. 1679*, en 6 prenten uit: *H. de Groot, Nederlandtsche Jaerboeken. 1681.*

Deel I.

pag. 12. — b. l. b.: *Tom: I. N°. 2.* — N°. 50 in den 4den Staat.
Prediking der Hervormden.
pag. 14. — b. l. b.: *Tom: I. N°. 3.* — N°. 51 in den 4den Staat.
Beeldenstorm.
pag. 34. — b. l. b.: *Tom: I. N°. 5.* — N°. 52 in den 5den Staat.
Inneming van den Briel.
pag. 36. — b. l. b.: *Tom: I. N°. 6.* — N°. 53 in den 4den Staat.
Don Pacieco gehangen.
pag. 46. — b. l. b.: *Tom: I. N°. 7.* — N°. 54 in den 4den Staat.
Moord te Naarden.

pag. 52. — b. l. b.: *Tom: I. N° 10.* — N°. 55 in den 4den Staat.
Slag op de Zuiderzee.
pag. 76. — b. l. b.: *Tom: I. N° 14.* — N°. 56 in den 4den Staat.
Spaansche Furie te Antwerpen.
pag. 118. — b. l. b.: *Tom: I. N° 16.* — N°. 58 in den 4den Staat.
Inneming van Maastricht.
pag. 124. — b. l. b.: *Tom: I. N° 17.* — N°. 59 in den 4den Staat.
Beleg van Steenwijk.
pag. 132. — b. l. b.: *Tom: I. N° 18.* — N°. 60 in den 3den Staat.
Ontzet van Kamerijk.
pag. 142. — b. l. b.: *Tom: I. N° 19.* — N°. 61 in den 4den Staat.
Fransche Furie te Antwerpen.
pag. 152. — b. l. b.: *Tom: I. N° 20.* — N°. 62 in den 3den Staat.
Moord van Willem I.
pag. 156. — b. l. b.: *Tom: I. N° 21.* — N°. 63 in den 4den Staat.
Graftombe van Willem I.
pag. 168. — b. l. b.: *Tom: I. N° 24.* — N°. 64 in den 2den Staat.
Beleg van Antwerpen.
pag. 178. — b. l. b.: *Tom: I. N° 25.* — N°. 65 in den 4den Staat.
Beleg van Grave.
pag. 196. — b. l. b.: *Tom: I. N° 26.* — N°. 66 in den 3den Staat.
Spaansche Armada.
pag. 204. — b. l. b.: *Tom: I. N° 27.* — N°. 67 in den 3den Staat.
Beleg van Bergen-op-Zoom.
pag. 210. — b. l. b.: *Tom: I. N° 28.* — N°. 68 in den 3den Staat.
Aanslag op Nijmegen.
pag. 212. — b. l. b.: *Tom: I. N° 29.* — N°. 339 in den 3den Staat.
Verrassing van Breda.
pag. 230. — b. l. b.: *Tom: I. N° 30.* — N°. 340 in den 4den Staat.
Beleg van Groningen.
pag. 236. — b. l. b.: *Tom: I. N° 31.* — N°. 343 in den 3den Staat.
Inneming van Huy.
pag. 240. — b. l. b.: *Tom: I. N° 32.* — N°. 341 in den 3den Staat.
Tocht naar Nova Zembla.
pag. 250. — b. l. b.: *Tom: I. N° 34.* — N°. 342 in den 2den Staat.
Slag bij Turnhout.
pag. 256. — b. l. b.: *Tom: I. N° 35.* — N°. 69 in den 3den Staat.
Tocht naar Nova Zembla.
pag. 282. — b. l. b.: *Tom: I. N° 37.* — N°. 344 in den 3den Staat.
Ontzet van Bommel.

475

Onpartydig Cronyxken Der voornaamste Geschiedenissen.... Den vyfden Druk.... Te Utrecht By P. vander Veer en J. Servaas Bosch, Boekverkoopers, 1730. 8°.

Titelprent. — N°. 959 in den 2den Staat.

476

Marten Schagen, Historie der Christenen, die men gemeenlyk Waldensen noemt.... t'Amsterdam by Marten Schagen, 1732 8°.

Hierin weder gebruikt 2 prenten uit: *T. van Braght, Martelaersspiegel. 1685.*

b. r. b.: *170.* — i. d. m.: *Waldensen te Orleans verbrand.* — N°. 695.
b. r. b.: *310.* — i. d. m.: *Ordal of Vuurproeve tegen de Waldensen* — N°. 699.
beide in den 3den Staat na uitslijping der onderschriften en volgnummers van den 2den Staat.

De 2de druk verscheen geheel onveranderd in 1765 te Haarlem bij J. Bosch.

477

Lambert ten Kate Hermansz, Het Leven van onzen Heiland Jezus Christus.... 't Amsterdam, By Isaak Tirion, Boekverkooper. 1732 4°.

In dit boek zijn ingevoegd 24 prenten van de: *Schriftuurlyke Geschiedenissen. 1712,* van achteren onbedrukt en bij wijze van onderschrift voorzien van gedichten door A(rnold) H(oogvliet).

pag. 7. — N°. 4241. De Aankondiging aan Zacharias.
pag. 51. — N°. 4250. De prediking van Johannes den Dooper.
pag. 71. — N°. 4251. Jezus verzocht in de woestijn.
pag. 93. — N°. 4331. Jezus verjaagt de verkoopers uit den Tempel.
pag. 133. — N°. 4260. Jezus geneest de kranken.
pag. 175. — N°. 4258. De wonderbare vischvangst.
pag. 189. — N°. 4283. Genezing der bezetenen in het land der Gergezenen.
pag. 221. — N°. 4286. Uitzending der apostelen.
pag. 243. — N°. 4272. Jezus wordt door vele vrouwen gevolgd.
pag. 257. — N°. 4265. De discipelen plukken aren in het gezaaide.
pag. 331. — N°. 4290. De zieken raken den zoom van Jezus' gewaad aan.
pag. 363. — N°. 4298. Jezus geneest een van den Duivel bezeten kind.
pag. 385. — N°. 4301. De Gelijkenis van den Onbarmhartigen Dienstknecht.
pag. 441. — N°. 4303. Genezing van den blindgeborene.
pag. 453. — N°. 4304. Gelijkenis van den Goeden Herder.

pag. 493. — N°. 4312. Jezus geneest de gebogene vrouw.
pag. 525. — N°. 4321. Lazarus liggende aan de deur van den Rijken Man.
pag. 557. — N°. 4327. De opwekking van Lazarus.
pag. 583. — N°. 4328. Bar-Timeüs de blinde komt tot Jezus.
pag. 653. — N°. 4337. De weduwe werpt een penning in de schatkist.
pag. 673. — N°. 4343. De Gelijkenis der Wijze en Dwaze Maagden.
pag. 701. — N°. 4353. Het Avondmaal.
pag. 761. — N°. 4357. Jezus vóór den Joodschen Raad.
pag. 839. — N°. 4365. De Emmaüsgangers.

478

Willem Hessen, 't Lyden en Sterven van de Heere Jesus Christus, in twaalf boeken In Heldendigt Beschreeven. Te Haarlem by Mozes van Hulkenroy. 1733. 4°.

Titelprent. — N°. 535 in den 2den Staat.

Het oude opschrift en adres zijn uitgeslepen en vervangen op den steen door: *'t Lyden en Sterven van Jezus Christus door Willem Hessen.* — i. d. m.: *te Haarlem by Mozes van Hulkenroy 1733.*

De Titelprent komt weder voor in den lateren druk te 's Gravenhage, bij Bernardus van der Cloese, Boekverkooper in de Veenestraat. 1738.

479

Th. Salmon, Hedendaegsche Historie, of tegenwoordige Staet van alle Volkeren.... Eerst in 't Engelsch beschreven. Nu vertaelt door M. van Goch.... Te Amsterdam, By Isaak Tirion, Boekverkoper op de Voorburgwal, over de Nieuwe Kerks Toren 1729—1803. 48 dln. 8°.

In Deel VI, dat 1734 verscheen, komen voor 2 prenten uit: *(Grelot), Voyage de Constantinople. 1681.*

b. l. b.: *VI Deel. pag. 133.* — Op de banderol: *Gezigt van het groot serrail van Konstantinopolen.* — N°. 336.

b. r. b.: *VI Deel. pag. 158.* — Op de banderol: *Gezigt van de Hellespont en van de Zee van Marmora.* — N°. 335.

Beide in den 2den Staat.

480

Kleyne en beknopte Atlas of Tooneel des Oorlogs in Europa.... t'Amsterdam By de Erven van I. Ratelband en Compagnie 1735. 4° oblong.

Hierin wederom gebruikt uit den *Europischen Mercurius* van 1693, N°. 1162 in den 2den Staat: Plattegrond van Ratzenburg.

De overige aldaar voorkomende vignetten, die in den geest van Luyken's werk zijn, zijn door Sluyter gegraveerd naar W. Goeree.

Deze uitgave bevat 211 kaarten.

Eene latere uitgave te Amsterdam bij David Weege van 1753 bevat 224 kaarten.

481

De Leermeester der Zeden.... t'Amsterdam By Jacob van Royen, Boekverkoper in de Kalverstraat, by de Kapel in de Vrede z. j. 12°.

In den 1sten en in den 2den druk komen geene prenten door, noch copiën naar Luyken voor.

De 3de druk wordt niet als zoodanig op den hoofdtitel aangeduid, doch wel op den titel der derde afdeeling: *Bespiegeling op 't Leven des Menschen.*

De 4de druk, evenals de latere in 8°, is bij G. Bos. z. j.

De 5de druk, bij Gerrit Bos en Cornelis de Wit, is van 1750. Hiervan komen ook exemplaren voor, waarop het adres is overgeplakt door eene strook, waarop de vermelding van Tjeert Bliek, op de Lelygragt, by de Heeregragt, 1756.

De 6de druk is bij laatstgenoemde. 1781.

In den 3den, 4den en 5den druk komen voor de copiën naar N°. 1512, Het Laatste Oordeel, en naar N°. 2717, Mayse Morgenstond.

In den 6den druk zijn behalve dezelfde copie naar N°. 2717 en eene andere copie naar N°. 1512 wederom gebruikt:

pag. 242. — N°. 1339.
pag. 244. — N°. 1340.
pag. 246. — N°. 1342.
pag. 250. — N°. 1341.
welke eerst voorkomen in: *J. Molinaeus, Sleutel des Hemels, 1693.*

482

Benjamin Bennet, De Godsdienstige Christen in zyn Binnekamer.... in het Nederduitsch overgebracht.... door Marten Schagen. Tot Haerlem, By Jan Bosch, Boekverkooper. 1744. 8°.

Hierin wederom gebruikt de navolgende prenten, onveranderd uit den druk van 1736 van *Flavius Josephus Werken.* 8°, van achteren onbedrukt.

I N°. 1859. Manoachs offer.
II N°. 1920. De Doode Zee.

III N°. 1863. David en Goliath.
IV N°. 1886. Jeremia uit den kuil getrokken.
V N°. 1862. Terugkeer van de Ark des Verbonds.
VII N°. 1893. Alexander de Groote knielt vóór den Hoogepriester.
VIII N°. 1864. Saul bedreigt David.
IX N°. 1820. De Zondvloed.
X N°. 1890. De bouw van den nieuwen Tempel te Jerusalem.
XI N°. 1824. Loth verlaat Sodom.
XII N°. 1831. Jozef in den put nedergelaten.
benevens:
VI de copie voorkomende op pag. 871. Elia door de raven gespijzigd.

In de uitgave van 1748, welke op den gedrukten titel heeft: *Tweede Druk,* doch blijkens het *Kort Berigt,* bedoeld is als vervolg van hetgeen in 1744 was uitgegeven, zijn wederom gebruikt:

I N°. 1896. Het voorlezen van de vertaling der Wet.
II N°. 1888. De drie jongelingen in den vurigen oven.
III N°. 1819. Intocht in de Ark.
IV N°. 1817. De Zondenval.
V N°. 1828. Jakobs droom.
VI N°. 1911. Jezus naar Golgotha geleid.
benevens:
VII de copie voorkomende op pag. 809. Inwijding van den Tempel.
En in het gelijktijdig verschenen *Vervolg:*
IX N°. 1850. Nadab en Abihu gedood.
X N°. 1889. Terugkeer uit de ballingschap.
XI N°. 1829. Jakobs worsteling.
XII N°. 1891. Esther vóór Ahasverus.
XIV N°. 1882. Elisa door de Syriërs bedreigd.
benevens:
VIII de copie voorkomende op pag. 266. De Kandelaar.
XIII de copie voorkomende op pag. 811. Het Loofhuttenfeest.
XV de copie voorkomende op pag. 262. Mozes bij de Verbondsark.

In de uitgave van bovenvermeld Tweede Gedeelte te Amsterdam, bij Kornelis van Tongerloo, 1770, welke evenzeer als *Tweede druk* wordt aangeduid op den gedrukten titel, komen N°. *I—VII* weder onveranderd voor.

483

Verschijning van een engel aan de weduwe Grietje Klaas te Zaandam, den 14 April 1672.

Afzonderlijk uitgegeven prent.
In het midden N°. 3276 wederom gebruikt.
Bovenaan het opschrift: *Een waardige Boode, Dus verscheenen aan eene Weduwe, in 't Jaar 1672.* Daaronder een 12-regelig gedicht in 2 kolommen.

Verder aan drie zijden rondom de afbeelding eene omstandige beschrijving van het gebeurde onder het opschrift: *De Genade Gods over Holland.*, en eindelijk een 68-regelig gedicht in 3 kolommen, onderteekend *Jan Luyken.* Een en ander is overgenomen uit de: *Zedelyke en Stichtelyke Gezangen 1704.*

Geheel onderaan: *Te Amsterdam, by Jan Hartig, Boekverkooper, op Cingel. 1747.*

Het geheele blad H. 420, B. 330 mm.

484

Kort dog Zakelyk Verhaal van alle de Plunderingen.... der Pagters.... Te Leiden, By De Wed. en Zoon van J. van der Deyster, Cryn Visser, en Philippus Bonk, MDCCXLVIII. 8°.

Hierin zijn weder gebruikt de prenten uit: *P. J. Beronicius, Boeren- en Overheids-Stryd. 1692,* na uitslijping der onderschriften van alle, en der beteekening van N°. 1246—1248, en bijvoeging van pagineering b. r. b.

Titelprent. — N°. 1245. — i. d. m.: *De Historie Der Plunderinge.*

pag. 2. — N°. 1246. — b. r. b.: *Fol: 2.*

pag. 14. — N°. 1247. — b. r. b.: *Fol: 14.*

pag. 79. — N°. 1248. — b. r. b.: *Fol: 79.*

485

Eenige Bybelse Figuuren Gelykenissen en Zinnebeelden. Met de daar op passende verssen en schriftuur-plaatsen. Genomen uyt de werken van Jannes Luyken. klein folio.

Verzameling van 38 prenten uit verschillende boeken door Jan Luyken, wederom gebruikt en vergezeld van een toepasselijk opschrift, gedicht en reeks teksten. Een gedeelte der gedichten is geheel onveranderd overgenomen uit de oorspronkelijke uitgaven, andere zijn gewijzigd, weder andere geheel nieuw. De prenten zijn zonder pagineering en van achteren onbedrukt. Op den bij deze verzameling behoorenden titel wordt noch uitgever, noch jaartal vermeld.

1. De Zondvloed.	N°. 4009.
2. Straffe Gods over Sodoma.	N°. 4010.
3. Abrahams Offerhande.	N°. 4011.
4. 'T geven der Wet op den Berg Sinai.	N°. 4013.
5. De boet-Prediking van Jonas te Ninive.	N°. 4024.
6. De Geboorte, van Jezus Christus.	N°. 4032.
7. De Prediking van Jezus op den Berg.	N°. 4025.

8.	*De verloorene Zoon.*	Copie, met: *Ian Luyken Invenit*, naar N°. 165.
9.	*Christi plegtige Inrydinge te Jeruzalem.*	N°. 4037.
10.	*Jezus wascht, de Voeten, zyner Discipelen.*	N°. 4040.
11.	*Om onzent Wille.*	N°. 3263.
12.	*De Opstandinge van Jezus Christus.*	N°. 4029.
13.	*Christi Hemel-Vaart.*	N°. 4042.
14.	*t Verkeerde Regiment.*	N°. 3797.
15.	*De gevaarlyke Stand*	N°. 3803.
16.	*D'Algemeenheyd van 't onordentelyk Huyshouden.*	N°. 3816.
17.	*D'Aldergrootste (dog Vry-schynende) Slaverny.*	N°. 866.
18.	*Het groote (dog weynig bekende) Gevaar.*	N°. 853.
19.	*De Hoogschaadelyke Dronkenschap.*	N°. 3826.
20.	*De schadelyke Moeyte.*	N°. 3817.
21.	*Droomen is Bedrog.*	N°. 861.
22.	*'T Onvaste Fondament.*	N°. 3841.
23.	*D'onmogelyke Onderneminge.*	N°. 3799.
24.	*De verzuymende Slofheyd.*	N°. 3829.
25.	*De Wagen des Herten.*	N°. 3824.
26.	*D'Algemeene Weegschaal.*	N°. 3820.
27.	*De Breede, en Smalle Weg.*	N°. 3270.
28.	*De Wettige Stryd.*	N°. 3802.
29.	*De Wettige Regeering.*	N°. 3808.
30.	*De Alderwaardigste Veranderinge.*	N°. 3800.
31.	*De Welbedagtsaamheyd.*	N°. 3806.
32.	*D'onbelemmerde Hemel Weg.*	N°. 3813.
33.	*'T Menigvoudig Gevaar.*	N°. 4465.
34.	*Hoe God in Christus de Zonde vergeeft, en wegneemt.*	N°. 4455.
35.	*De Ziele gelaten en stil, in 't Vuur der Beproeving, en der Zuyvering.*	N°. 4466.
36.	*Het Sterfbed eener godzaalige Ziele.*	N°. 3264.
37.	*Het Sterfbed eener godzaalige Ziele.*	N°. 3844.
38.	*'t Laatste Oordeel.*	N°. 3275.

486

Biblia Hebraica Manualia .... edita a Johanne Simonis. Prostant Amstelaedami, Apud Jacobum a Wetstein. MDCC.LIII. 8°.

Hierin de groote prent uit Boek-N°. 349, *Flavius Joseph, Histoire des Juifs, 1700,* in den 2den Staat, verdeeld in twee prenten, elk met 8 afbeeldingen, met Latijnsche onderschriften.

i. r. b.: *Pag. 87.* — N°. 2563—2570.
i. l. b.: *Pag. 156.* — N°. 2571—2578.

487

Benjamin Bennet, Plegtige Bespiegelingen; oft Godvruchtige Overdenkingen voor de verdere Christelyke Feestdagen.... Vertaelt door Marten Schagen. Te Haerlem, By Jan Bosch. Boekverkooper. 1753. 8°.

Hierin wederom gebruikt de navolgende prenten, onveranderd uit den druk van 1736 van *Flavius Josephus, Werken.* 8°, van achteren onbedrukt.

I N°. 1877. Salomo's tempelbouw.
II N°. 1883. Jona in de zee geworpen.
III N°. 1887. Het gouden beeld van Nebucadnezar.
V N°. 1832. Jozef verkocht.
VI N°. 1849. Aäron bij den Tabernakel.
VII N°. 1826. Eleëzer en Rebecca.
VIII N°. 1854. Bileam en Balak.
IX N°. 1884. Jona aan wal gespuwd.
X N°. 1924. Marteldood der zeven zonen.
XI N°. 1825. Abraham wil Isaäk offeren.
XII N°. 1823. Abraham ontvangt de engelen.
XIII N°. 1822. Abram verlaat zijn vaderland.
XIV N°. 1855. Israël trekt door den Jordaan.
XVI N°. 1878. Salomo's Tempel.

benevens:

IV de copie voorkomende op pag. 804. Voorhof des Tempels.
XV de copie voorkomende op pag. 793. Het Heilige der Heiligen.

488

Theod: Schrevelius, Harlemias, of Eerste Stichting der Stad Haarlem.... Te Haarlem, Gedrukt by Joannes Marshoorn, Boekverkooper, MDCCLIV. 4°.

Het werk bevat 2 gedeelten, het eerste van 216 pagina's, het tweede van 755, met afzonderlijke pagineering, doch bij elkander gebonden en slechts met één gedrukten titel.

Hierin zijn wederom gebruikt de navolgende 11 prenten uit: *I. L. Gottfried, Historische Kronyk. 1698.*

1ste GEDEELTE.

pag. 70. — N°. 1963. Inneming van Den Briel.
pag. 77. — N°. 1964 in den 2[den] Staat. Vervolging der Hervormden in Nederland.

pag. 121. — N°. 2002. Hier voorstellende de hongersnood bij het beleg van Haarlem.
pag. 139. — N°. 2003. Hier voorstellende het weder inwijden van de St. Bavo-kerk voor den Katholieken eeredienst.
pag. 151. — N°. 2124. Hier voorstellende de brand te Haarlem van 1576.
pag. 195. — N°. 1981. Oldenbarneveldt onthoofd.

2de Gedeelte.

pag. 482. — N°. 2113. Schilderij ter eere van Cornelis de Witt.
pag. 483. — N°. 2136. Vernieling van bovenbedoeld schilderij.
pag. 569. — N°. 2146. De komeet van 1680.
pag. 601. — N°. 2149. Hier voorstellende de St. Elizabethsvloed van 1421.
pag. 602. — N°. 2030. Hier voorstellende eene overstrooming van 1717.
Benevens:

pag. 575. — Copiën van de tegenzijde naar N°. 1144 en N°. 1145, te zamen op ééne plaat. (uit: *M. Smallegange, Geslacht-rekening der Vorsten van Nassau. 1690*).

489

De maandelyksche Nederlandsche Mercurius, geevende een volledig bericht van alles, wat er ieder Maand in Europa is voorgevallen .... Amsterdam, 1756. 4°.

Hierin komt voor N°. 1513 in den 2den Staat ter voorstelling van den slag van Lowositz op 1 October 1756. — b. r. b.: *In de Nederlandsche Mercurius in de Maand October 1756. Pag. 138.*

490

G. Udemans, Het regt Gebruyk Van des Heeren H. Avontmael .... Te Amsterdam, By Gysbert de Groot Keur, Boekverkoper op de Nieuwen-Dyk, 1757. 12°.

Hierin weder gebruikt de prenten uit: *B. Hakvoord, Het Heilige Avondmaal. 1681.*

Titelprent — N°. 1190.
b. r. b.: *F. 22.* — N°. 1191.
b. l. b.: *F. 89.* — N°. 1192.
b. l. b.: *F 145.* — N°. 1194.
b. l. b.: *F 221.* — N°. 1193.
b. l. b.: *F 261.* — N°. 1195.
Alle in den 3den Staat.

491

Bernardus de Bosch, Dichtlievende Verlustigingen. Te Amsterdam, By Gerrit Tielenburg, Boekverkoper, in de Gasthuismolenstraat. MDCCLVIII. 2 dln. 4°.

In dit boek zijn ingevoegd 16 prenten uit de: *Schriftuurlyke Geschiedenissen, 1712.* Zij zijn van achteren onbedrukt, bovenaan voorzien van eene korte uitlegging, onderaan van den voluit afgedrukten tekst, alles in boekdruk.

DEEL I.

pag. 1. — N°. 4242. *de Boodschap aan Maria.*
pag. 28. — N°. 4243. *de Boodschap aan den Herderen.*
pag. 56. — N°. 4245. *de Wyzen uit het Oosten.*
pag. 170. — N°. 4059. *Kains Broedermoord.*
pag. 197. — N°. 4136. *Jephta ontmoet zyne Dochter.*
pag. 213. — N°. 4269. *de Hoofdman over Honderd.*
pag. 221. — N°. 4364. *Jesus verschynt aan Maria Magdalena.*

DEEL II.

pag. 15. — N°. 4170. *David looft den Heere.*
pag. 61. — N°. 4162. *Nathan en David.*
pag. 79. — N°. 4289. *Christus Wandelt op de Zee.*
pag. 87. — N°. 4377. *Kornelius, de Hoofdman.*
pag. 99. — N°. 4283. *Christus in't Land der Gadareenen.*
pag. 111. — N°. 4385. *Paulus op het Eiland Melite.*
pag. 131. — N°. 4353. *het Avondmaal.*
pag. 247. — N°. 4058. *Kain en Habel.*
pag. 259. — N°. 4135. *Gideons Overwinning.*

492

Jacob Vernet, Christelyk Onderwys of kort en bondig Zamenstel van Godgeleerdheid en Zedekunde .... Uit het Fransch Vertaald. Te Hoorn, By T. Tjallingius. MDCCLXVIII—MDCCLXX. 5 dln. 2 bdn. 8°.

Hierin zijn ingevoegd 24 prenten van de: *Tweede Serie 8°. Bijbelprenten.*

DEEL I.

pag. 59. — N°. 4037. De Intocht in Jerusalem.
pag. 178. — N°. 4048. Paulus met de adder.

Deel II.

pag. 2. — N°. 4032. De Geboorte van Jezus.
pag. 13. — N°. 4039. De Samaritaansche Vrouw.
pag. 16. — N°. 4046. Cornelius en de Engel.
pag. 22. — N°. 4025. De Bergrede.
pag. 28. — N°. 4026. De Schat in den akker.
pag. 93. — N°. 4027. Het Laatste Oordeel.
pag. 100. — N°. 4036. Lazarus en de Rijke Man.
pag. 108. — N°. 4044. Petrus geneest den Kreupele.
pag. 111. — N°. 4034. Genezing der gebogene vrouw.
pag. 116. — N°. 4030. De Verheerlijking op den Berg.
pag. 119. — N°. 4033. De Jongeling te Naïn.
pag. 126. — N°. 4028. De Kruisiging.
pag. 142. — N°. 4029. De Opstanding.
pag. 148. — N°. 4042. De Hemelvaart.
pag. 204. — N°. 4043. Het Pinksterfeest.
pag. 302. — N°. 4031. Het Avondmaal.

Deel III.

pag. 68. — N°. 4041. Petrus als Apostel hersteld.
pag. 161. — N°. 4047. Verlossing van Petrus.
pag. 175. — N°. 4040. De Voetwassching.
pag. 230. — N°. 4038. Nikodemus komt tot Jezus.

Deel IV.

pag. 65. — N°. 4045. Genezing der zieken door de schaduw der Apostelen.

Deel V.

pag. 253. — N°. 4035. De Verloren Zoon.

493

Pieter Langendyk, Leevensloop der Aartsvaderen.... Te Haarlem, By J. Bosch. MDCCLX. 8°.

Hierin wederom gebruikt de navolgende prenten, onveranderd uit den druk van 1736 van *Flavius Josephus Werken*. 8°, van achteren onbedrukt.

pag. 9. — N°. 1817. De Zondenval.
pag. 25. — N°. 1818. Abel door Kaïn gedood.
pag. 33. — N°. 1819. Intocht in de Ark.
pag. 43. — N°. 1820. De Zondvloed.
pag. 51. — N°. 1821. De Torenbouw van Babel.

pag. 55. — N°. 1822. Abram verlaat zijn land.
pag. 73. — N°. 1823. Abraham ontvangt de Engelen.
pag. 77. — N°. 1824. Loth verlaat Sodom.
pag. 109. — N°. 1825. Abraham wil Isaäk offeren.

494

Die Grösse und Mannigfaltigkeit in den Reichen der Natur und Sitten.... herausgegeben von Johann David Tijroff des ältern Christoph Weigels seel. Erb in Nürnberg A°. 1766. 4°.

Hierin zijn wederom gebruikt in eene eenigszins andere volgorde de prenten, aanvankelijk voorkomende in *Ethica Naturalis*, c^a^. 1700. Zij zijn hier voorzien van het opschrift en van een tweeregelig gedicht boven de prent, en eronder van volgnummers *I—C* en eene beschouwing, welke zich uitstrekt tot onder aan de volgende bladzijde, ten gevolge waarvan de prenten van achteren zijn bedrukt.

De hier aanwezige volgorde vertoont een tweede gebruik van N°. 2462—2465, 2467—2533, 2539, 2535, 2536, 2538, 2534, 2537, 2540—2561.

In plaats van het ontbrekende N°. 2466 komt voor eene copie van dezelfde zijde, oorspronkelijk gebruikt in: *Pater Abraham a Santa Clara, Huij und Pfuij der Welt.* c^a^. 1700.

495

Johan Jacob Hesz, Het Leven van den grootsten en besten aller menschen Jezus, vertaald, volgens den derden Hoogduitschen druk. Te Haarlem, By J. Bosch, 1775—1776. 2 dln. 8°.

Titelprent door Jan Luyken.

N°. 3029, oorspronkelijk vervaardigd voor het Nieuwe Testament in den Kleinen Bijbel van Mortier 1703, in den 4^den^ Staat wederom gebruikt. De steen op den voorgrond links draagt het opschrift: *Leeven van den Grootsten en Besten aller Menschen Jezus.*

De oorspronkelijke koperplaat is in de breedte iets, en in de hoogte vrij belangrijk ingekort. — H. 260, B. 188 mm. Tengevolge van het formaat van het boek is de prent in vieren gevouwen.

De 2de druk van dit werk verscheen bij denzelfden uitgever zonder jaartal.

496

Physiögnomische Catechismus bevattende de Gronden en Beginselen der Gelaadkennis .... Te Amsteldam, By Gerrit Bom en Zoonen, MDCCLXXX. 8°.

Hierin zijn wederom gebruikt de navolgende prenten uit: *W. Goeree, Ontwerp der Menschkunde. 1682.*

i. l. b.:	*Ie. Pl. bl. 32.*	— N°. 476.
i. r. b.:	*V. bl. 136.*	— N°. 478.
b. i. h. m:	*VI. Pl. bl. 180.*	— N°. 473.
b. r. b:	*VII. Pl. bl. 274.*	— N°. 479.
boven in de lijst:	*VIII. Pl. bl. 332.*	— N°. 474.
boven in de lijst:	*IX. Pl. bl. 345.*	— N°. 475.

497

T. J. v. Braght, Der Blutige Schau-Platz oder Martyrer-Spiegel der Taufs-Gesinnten oder Wehrlosen Christen .... Nachwärts von der Brüderschaft zu Ephrata in Pensylvanien ins Deutsche gebracht und daselbst gedruckt worden, Anno 1748, Nunmehro von etlichen der Brüderschaft nach obiger Uebersetzung und Druck aufs neue zum Druck befördert. Pirmasens, Gedruckt bey Johann Friedrich Seelig, Hochfürstl, Hof- und Canzley-Buchdrucker 1780. folio.

Hierin bevinden zich de 104 prenten, oorspronkelijk vervaardigd voor de Hollandsche uitgave van 1685, tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt.

N°. 655, 656, 658—672, 674, 676, 677, 679—685, 687—694, 698, 700, 702—721, 723—758 in den 2den Staat, met Fransche en Duitsche onderschriften.

N°. 657, 673, 675, 678, 686, 695, 699, 701 en 722, alleen met Hollandsche onderschriften, en N°. 696, 697 zonder onderschrift, alle in den 3den Staat.

498

De Goudmyn van Docter Ludeman; of, Bloemhof van Astrologische Geheimen; Rakende den driejaarigen Oranje-oorlog van 1785, 1786, en 1787: by wyze van Voorzeggingen, geschreven aan Meester Franciscus .... MDCCLXXXVII. Te Arnhem, by Moeleman; Alkmaar, Hartemink .... en verder alom. 4°.

Titelprent.

N°. 207 in den 2den Staat. Na uitslijping der vroegere bijschriften leest men nu op het velum onder de astronomische afbeeldsels van de teekens van den dierenriem: *De Goudmyn van Ludeman.*

499

Bybelsche Tafreelen, in een Dramatischen Styl. Te Haarlem, bij van Walré en Loosjes. 1799. 8°.

Hierin wederom gebruikt de navolgende prenten, onveranderd uit den druk van 1736 van *Flavius Josephus, Werken.* 8°, tusschen den tekst gedrukt en dus van achteren bedrukt.

pag. 1. — N°. 1817. De Zondenval.
pag. 9. — N°. 1818. Abel door Kaïn gedood.
pag. 17. — N°. 1820. De Zondvloed.
pag. 25. — N°. 1821. De Torenbouw van Babel.
pag. 33. — N°. 1822. Abram verlaat zijn land.
pag. 41. — N°. 1823. Abraham ontvangt de Engelen.
pag. 49. — N°. 1824. Loth verlaat Sodom.
pag. 57. — N°. 1825. Abraham wil Isaäk offeren.
pag. 65. — N°. 1826. Eleëzer en Rebecca.
pag. 73. — N°. 1827. Isaäk zegent Jakob.
pag. 81. — N°. 1830. Ontmoeting van Jakob en Ezau.
pag. 89. — N°. 1831. Jozef in den put nedergelaten.
pag. 97. — N°. 1832. Jozef verkocht.
pag. 105. — N°. 1833. Jozef in de gevangenis.
pag. 113. — N°. 1834. Jozef vóór Farao.
pag. 121. — N°. 1835. Jozef ontvangt zijne broeders.
pag. 129. — N°. 1836. Jozef's beker gevonden.
pag. 137. — N°. 1838. Ontmoeting van Jakob en Jozef.
pag. 145. — N°. 1839. Mozes gevonden.
pag. 153. — N°. 1841. De Brandende Braambosch.
pag. 161. — N°. 1842. Mozes en Aäron vóór Farao.
pag. 171. — N°. 1844. Farao's ondergang in de Roode Zee.
pag. 179. — N°. 1846. Mozes slaat water uit de rots.
pag. 187. — N°. 1847. Wetgeving op Sinaï.
pag. 195. — N°. 1849. Aäron bij den Tabernakel.
pag. 203. — N°. 1850. Nadab en Abihu gedood.
pag. 211. — N°. 1852. Korach en zijne aanhangers gedood.
pag. 219. — N°. 1851. Ondergang van Dathan en Abiram.
pag. 227. — N°. 1854. Bileam en Balak tegenover Israël.
pag. 233. — N°. 1855. De Israëlieten trekken door den Jordaan.
pag. 241. — N°. 1856. Inneming van Jericho.
pag. 249. — N°. 1858. Jaël en Sisera.

500

Nouvelle Statistique Historique d'Amsterdam, ou le guide du voyageur en cette ville.... à Amsterdam, Chez E Maaskamp, Dam Coin du Kalverstraat N°. 1. (ongeveer 1812). 8°.

Hierin: *Amsterdam tel qu'il etait environ l'an 1300.* — N°. 1291 in den 3[den] Staat, na vervanging der Hollandsche door Fransche bijschriften. (Uit: *Commelin, Beschryvinge van Amsterdam. 1693*).

Onvermeld zijn gelaten de dikwijls zeer weinig getrouwe copiën naar prenten van Luyken, welke voorkomen in houtsnede op de z. g. Volksprenten. Volledigheidshalve zij nog medegedeeld, dat van deze afbeeldingen in de verzameling Van Eeghen de volgende aanwezig zijn:

Bij J. Noman, Boekdrukker te Z. Boemel.

i. r. b.: *N° 54* met 12 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1403, 1366, 1380, 1401, 1415, 1365, 1364, 1389, 1412 en 1430.

i. r. b.: *N° 55* met 12 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1447, 1445, 1446, 1421, 1423, 1440, 1426, 1394, 1387 en 1390.

i. r. b.: *N° 120* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1382, 1378, 1440, 1439, 1438, 1416, 1390, 1386, 1392, 1394 en 1393.

i. r. b.: *N° 126* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1410, 1364, 1365, 1430, 1367, 1366, 1368, 1424 en 1423.

i. r. b.: *N° 127* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1396, 1443, 1414, 1391, 1374, 1399, 1457, 1433, 1406 en 1377.

i. r. b.: *N° 128* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1451, 1436, 1370, 1385, 1426, 1403, 1434, 1421, 1412, 1415 en 1376.

i. r. b.: *N° 132* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1461, 1381, 1428, 1405, 1411, 1369, 1384, 1373, 1387, 1372, 1425 en 1400.

i. r. b.: *N° 140* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1450, 1395, 1398, 1431, 1388, 1375, 1379 en 1454.

i. r. b.: *N° 164* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1427, 1456, 1455, 1395, 1441 en 1442.

Te Amsterdam, by de Erfgen. van de Wed. C. Stichter Boekverkopers op 't Rokkin, in de Oude Berg Calvarie.

i. r. b.: *N°* *2.* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1429. 1363, 1420 en 1435.

i. r. b.: *N°* *8* met 16 afbeeldingen, waaronder copiën naar N°. 1437, 1383, 1397, 1432 en 1444.

Al de hierboven genoemde prenten komen oorspronkelijk voor in: *Het Menselyk Bedryf. 1694.*

Gedrukt by de Erve de Weduwe J. van Egmont: op de Reguliers Breestraat, te Amsterdam

i. r. o.: *N°.* *I.* Onbeschreven gelukwensch, omgeven door een rand bevattende 8 voorstellingen uit de Bijbelsche Geschiedenis, en daaronder copiën naar N°. 3032, 3035 en 3036.

i. r. o.: *N°.* *III.* Onbeschreven gelukwensch, omgeven door een rand bevattende 6 copiën naar N°. 3048, 3069, 3070, 3071, 3074 en 3075.

i. l. o.: *H Numan Fecit:*

i. r. o.: *N°.* *IV.* Onbeschreven gelukwensch, omgeven door een rand met 3 voorstellingen uit de Bijbelsche Geschiedenis, waaronder copiën naar N°. 3058 en 3083.

Bovenaan: *Den .... Anno. 17 ...* — i. l. o.: *H. Numan Fecit*

De hierboven genoemde prenten komen alle voor in den: *Kleinen Bijbel van Mortier. 1703.*

Te Amsterdam, ter Boekdrukkerij van H. van Munster en Zoon, op de Warmoesgragt, N. Z. N°. 7.

i. r. b.: *L°.* *Z.* met 9 afbeeldingen uit de Vaderlandsche Geschiedenis, waaronder de copie naar N°. 736 uit: *Van Braght, Martelaersspiegel. 1685.*

Gedrukt ter Bybel-drukkerij van David le Jolle, op de Rozegragt, N°. 170.

i. r. b.: *Z.* dezelfde prent als hierboven beschreven.

BB met 8 afbeeldingen uit de Geschiedenis van Jozef, waaronder copiën naar N°. 2639 uit den *Grooten Bijbel van Mortier, 1700*, en naar een gedeelte van N°. 3699 uit de: *Icones. 1708.*

te Amsterdam, by de Erve H Rynders, in de tweede Tuindwarsstraat.

i. r. b.: *N°.* *50* 16 copiën naar N°. 4404, 4405, 4406, 4418, 4411, 4414, 4424, 4403, 4423, 4425, 4426, 4420, 4428 en 4417 benevens naar N°. 3 door P. Sluiter vervaardigd, alle uit: *J. Luiken, Des Menschen Begin, Midden en Einde, 1712*, en naar N°. 2291 uit: *E. Jocelyn, Uiterste Wille eener Moeder. 1699.*

PRENTEN NAAR TEEKENINGEN

VAN

JAN EN CASPER LUYKEN

DOOR ANDERE KUNSTENAARS VERVAARDIGD.

In de voorgaande bladzijden zijn reeds de navolgende prenten opgegeven, welke door anderen gegraveerd zijn naar de teekening van Jan of Casper Luyken, en zich bevinden in een boek, waarin ook het eigen werk van die beide aanwezig is:

pag. 4 in: Schat der Zielen ofte Begeerder. 1678.
pag. 34 in: De Groote Zee-Atlas of Water-Werelt. 1680.
pag. 45 in: De Nieuwe Groote Lichtende Zee-Fackel. 1681.
pag. 88 in: J. B. Tavernier, De zes Reizen. 1682.
pag. 128 in: Vander Linde, Leven van Johannes Sobietzki. 1685.
pag. 194 in: W. Goeree, Joodse Oudheden. 1690.
pag. 206 in: Vrankryks Staat-zucht en Wreedheid. 1690.
pag. 237 in: J. Duikerius, Voorbeeldzels der oude Wyzen. 1693.
pag. 273 in: L. Sylvius, Leven van Willem III. 1694.
pag. 278 in: N. Heinsius, Den vermakelyken Avanturier. 1695.
pag. 283 in: J. Luyken, Lof en Oordeel van de werken der Barmhertighyt. 1695.
pag. 292 in: E. Benoit, Historie der Gereformeerde Kerken van Vrankryk. 1696.
pag. 322 in: C. van Yk, De Nederlandsche Scheeps-bouw-konst opengestelt. 1697.
pag. 355 in: Flavius Josephus, Werken. 1698. 8°.
pag. 398 in: C. Weigel, Gemein Nützlichen Haupt-Stände. 1698.
pag. 443 in: L. van Zanten, Treur-tooneel der Doorluchtige Vrouwen. 1699.
pag. 490 in: W. Goeree, Mosaize Historie der Hebreeuwse Kerke. 1700.
pag. 503 in: J. Taylor, Historie van 't Leven en de Doot van Jesus Christus. 1700.

771

pag. 520 in: H. Ludolff, Allgemeine Schau-Bühne der Welt. 1701.
pag. 624 in: J. L. Gottfried, Zee en Landreisen. 1706.
pag. 733 in: J. Luyken, Des Menschen Begin, Midden en Einde. 1712

Hierbij moeten nog gevoegd worden de volgende prenten, welke in andere boeken aanwezig of afzonderlijk uitgegeven zijn.

501

Jacob Böhme, Alle de Theosoophsche of Godwijze Werken .... I Deel. t'Amsterdam. Voor Fredrik Vorster, Boekverkooper op de Lauw'rier-graft. Anno 1686. 4°.

Verdere deelen zijn niet verschenen.
Hierin komen voor 6 prenten door J. Mulder, hoogstwaarschijnlijk naar teekeningen van Jan Luyken vervaardigd. — H. 172—176, B. 135 mm.

1. Titelprent.
Eene vrouw, met eene roede onder den arm, zit op den aardbol en trekt een cirkel op een tablet; tegen haar rechterschouder steunt eene lelie, vóór haar komt eene tweede uit den grond. Op den achtergrond links de opgaande zon en daarboven wolken. Bovenin op eene banderol: *De Wortel of Moeder der Philosophia, Astrologia en Theologia.* — Geheel onderaan op een tablet: *t'Amsterdam, By Fredrick Vorster. Boekverkoper 1686.*

Het Leeven van .... Jacob Böhme.

2. Jacob Böhme, als leerjongen, heeft op straat vóór den schoenmakerswinkel een gesprek met een vreemdeling, hetgeen de aanleiding wordt tot eene ernstige levensbeschouwing.

3. Jacob Böhme, aan eene tafel gezeten in zijne schoenmakerswerkplaats, schrijft in een dik boek.

4. Jacob Böhme brengt aan den Predikant Gregorius Richter te Görlitz een pantoffel terug, welken deze hem in toorn naar het hoofd had geworpen.

5. Voorstelling van een kerkhof, waarop zich nevens verscheidene kleine, één groot grafteeken in kruisvorm vertoont, met verschillende medaillons versierd.

Bovenaan: een kind slapende op een doodshoofd, en daaronder: *O. H. I. L. I. C. I. O.*

Links: een vogel, met een palmtak in den eenen poot en met den anderen eene slang vasthoudende, terwijl van uit den Hemel eene hand hem eene bloem toereikt. Middenin: *Vidi.*

Rechts: een klimmende leeuw met een vlammend zwaard en een brandend hart in de pooten. Middenin: *Vici.*

Onderaan: een schaap met een mijter op den kop, grazende onder een palmboom naast eene fontein. Middenin: *Veni.*

Midden tusschen deze vier medaillons een grooter, met opschrift: *Uijt Gott gebooren. In Ihsvh gestorven. Met den Heiligen Geest versegelt. Rust hier Iacob Böhm van Alt Seidenburg. Anno 1624 den 17 November's Morgens ten 6 Uren in 't 59 Jaar syns ouderdoms Salig gescheijden.*

Op het benedendeel van den staanden balk van het kruis: *syn leste Woorde: Nu vaer ick heen in 't Paradys.* en daaronder: *Görlitz.*

J. Böhme, Aurora, of de Dageraad in 't opgaan.

6. Titelprent.

Voorstelling van den aardbol, waarachter eene sfeer zich vertoont, welker banden bezet zijn met menschenoogen; verderaf eene stralende zon, omgeven door den Dierenriem, en geheel achteraan een groot stralend licht. Boven links op eene banderol: *Aurora.*

Van N°. *3* en *4* bestaat een latere, sterk opgesneden, druk met Hollandsch onderschrift. Ik kan echter niet nagaan, voor welk boek die zijn gebruikt, en evenmin of ook de andere prenten in dien tweeden druk voorkomen.

502

Brand te Durgerdam. 5—6 Mei 1687.

Afzonderlijk uitgegeven prent naar de teekening van Jan Luyken door een ander gegraveerd.

De geheele achtergrond wordt ingenomen door de brandende huizenrij, waartusschen twee kerken zich bevinden; op de kade is men overal bezig met het bergen der goederen, en met pogingen tot blusschen. De voorgrond wordt ingenomen door het IJ, waarop zich verscheidene zeilvaartuigen bewegen. Bovenaan eene banderol, waarop in het midden naast elkaar de wapenschilden van Holland en van Ransdorp, en ter weerszijden daarvan: *Durger — dam.* — H. 238, B. 506 mm.

Onder deze prent is de gedrukte uitnoodiging om deel te nemen aan eene loterij ten bate van hen, die door den brand schade geleden hadden. Onder het opschrift: *Loterye, Van yder Lot ses stuyvers den Inlegh, Voor de Verbrande Goederen wegens de Armen en onmogende, in 't Dorp Durgerdam.*, volgt in 2 kolommen een plakkaat van Burgemeesters en Vroetschappen tot Durgerdam ter aanbeveling dezer loterij. Daaronder in 4 kolommen: *Conditien ende Articulen, Waar na een yegelijk hem in dese Loterye sal*

hebben te reguleren, soo in 't inleggen der Loten, als in 't genieten van de Prijsen., en eindelijk: *Bede aan alle medoogende Menschen.*, een gedicht van 14 zesregelige strophen in 7 kolommen door *J. Nor.*

Het geheele blad met het onderschrift H. 584 mm.

503

Baltasar Bekker S. T. D, Ondersoek Van de Betekeninge der Kometen, By gelegendheid van de gene die in de Jaren 1680, 1681 en 1682 geschenen hebben. Dese Druk is vermeerdert met een Hooftstuk en een Nareden.... 't Amsterdam, By Jan ten Hoorn, Boekverkoper tegen over het Oude Heeren Logement, 1692. 4°.

Vignet op den gedrukten titel.

Houtsnede, zonder twijfel vervaardigd naar eene teekening van Jan Luyken. Op den voorgrond rechts staan twee heeren in gesprek; in het midden een derde, die eene opmeting doet met den Jakobsladder. Op den tweeden grond links eene groep van twee mannen en eene vrouw, en geheel op den achtergrond nog twee personen. Alle zijn bezig met de beschouwing van het uitspansel, waarin zich behalve de maan en de sterren twee kometen vertoonen. — H. 70, B. 101 mm.

504

Antonius Nuck, Adenographia curiosa et Uteri foeminei anatome nova.... Lugduni Batavorum, Apud Jordanum Luchtmans. M.DC.XCII. 8°.

Hierin eene titelprent naar de teekening van Jan Luyken.

Voorstelling van een lijk, dat in zittende houding wordt gebracht door een koord om den rechterpols en waarvan de aderen van den rechterarm en van het rechterbeen blootgelegd zijn. Deze aderen worden door een daarachterstaanden geleerde getoond aan Minerva. Op een kleed, afhangend van de ontleedtafel: *A. Nuck. Adenographia & uteri anatome nova.* — i. d. m., door randlijnen omgeven: *Lugd: Batav: Apud Jordanum Luchtmans.*

i. l. o.: *D. met de Penninge sculp.* — H. 138, B. 82 mm.

505

Nicolaas Hartsoeker, Proeve Der Deurzicht-kunde, In het Frans beschreeven En Vertaald door A. Block. t'Amsteldam, By Jan ten Hoorn, Boekverkooper over 't Oude-zyds Heeren Logement, in de Historie-Schryver. 1699. 4°.

Vignet op den titel, hoogstwaarschijnlijk naar de teekening van Jan Luyken.

Aan een hoogen paal hangt eene reusachtige teleskoop, die door een windas in den gewenschten stand wordt gebracht en nu gericht is op de maan, welke nevens de sterren aan den hemel staat. Op den voorgrond is eene reeks figuren aangebracht: rechts een ruiter, verder twee mannen bij het windas, twee heeren en nog eens drie onderling in gesprek; de knecht, die den kijker richt, en geheel links eene groep van zes heeren, waarvan de eene knielend door de teleskoop kijkt. Verderaf ziet men links nog eenige groepen menschen en daarachter eene stad; rechts twee windmolens. — H. 83, B. 142 mm.

506

Des Spaten Teutsche Secretariat Kunst. folio.

Van dit werk is mij alleen de titelprent bekend.

Het bovengedeelte vertoont bovenstaand opschrift, waarboven het Keizerlijk wapenschild, omgeven door twee engeltjes en twee sfinxen. Links van het opschrift staat de Paus, aan wiens voeten drie engeltjes in een boek lezen, en rechts de Keizer.

Onder deze voorstelling is eene afzonderlijke afbeelding, die zonder twijfel naar eene teekening van Casper Luyken gegraveerd is. In een rijk versierd vertrek staat links eene tafel, waaraan vier heeren gezeten zijn in twee groepen, en vóór welke een vijfde eene eed aflegt. Tusschen deze figuren staan op den achtergrond nog twee personen en op den voorgrond zoowel rechts als links evenzoo, terwijl nog een tweetal de kamer verlaat op den achtergrond rechts door de geopende deur, welke tevens het uitzicht geeft op eenige gebouwen. Bijna alle figuren dragen lange pruiken en mantels. — H. 72, B. 170 mm.

507

Petrus Schenk, Hecatompolis, sive Totius orbis Terrarum Oppida Nobiliora Centum .... 1702. 4° oblong.

Dit werk bevat 100 afbeeldingen, oorspronkelijk door P. H. Schut gegraveerd, en ca. 1660 uitgegeven bij N. Visscher. Drie daarvan zijn gedeeltelijk opnieuw gegraveerd, naar de teekening van Casper Luyken, na uitslijping van de eerst daarop aanwezige figuren. De prenten hebben o. r. o. het volgnummer, i. d. m. links: *Pet Schenk*, rechts: *Amst. C. P.* en daartusschen de uitlegging van de voorstelling, links in het Hollandsch, rechts in het Latijn. — H, 190, B. 246 mm.

De gewijzigde figuren zijn de navolgende:

1. o. r. o.: *28.* — i. d. m.: *Nurnberg.* — De ruiters, die op den voorgrond links in een hollen weg afdalen.

2. o. r. o.: *61.* — i. d. m.: *Koppenhaven.* — De ruiterstoet op den voorgrond links.

3. o. r. o.: *63* — i. d. m.: *Stokholm.* — De ruiters en soldaten op den voorgrond rechts.

De prenten komen onveranderd voor in een lateren druk: *Afbeeldinge van een-hondert der voornaamste en sterkste Steeden in Europa: Te Amsterdam, By Jan Roman, Boekverkooper in de Kalverstraat, 1752.*

508

Jan Philips Schabaelie, Historische Beschrijving van het Leeven Onses Heeren Jesu Christi .... Den derden Druk .... Te Leeuwarden, By Pieter Ruirds, Boekdrukker en Verkoper in de Peperstraat in de Zaad-zaaijer. 1707. 4°.

Hierin eene titelprent door een ander gegraveerd naar eene teekening van Jan Luyken.

Links zit Jezus op een heuvel, omgeven door talrijke aandachtige toehoorders, onder wie op den voorgrond rechts een zieke, die met gevouwen handen op zijne slaapmat ligt. In de wolken vijf engelen en cherubijnen. Links op den voorgrond een steen, waarop: *Historische Beschryving van het Leven Jesu Christi, door Jan Philipsz Schabalie.* — i. d. m.: *tot Leeuwarden Uyt gegeven door Pieter Ruirds. 1706.*

Dezelfde prent komt voor in een anderen druk van dit werk, eveneens *3de druk* genoemd, van 1716, en heeft dan i. d. m.: *t'Amsterdam by de Wed: B. Visscher en A. Schoonenburg.*

509

Petrus Schenk, Schouwburg van den Oorlog, Beginnende van Koning Karel den II, tot op Koning Karel den III bestaande in IX Historische Figuren, op een Olifants Blad .... en zal alle Jaren een blad van IX .... daartoe gemaakt werden .... Tot Amsterdam; By Petrus Schenk, op den Vygendam, in Samsons Atlas. Anno 1707. folio.

Behalve bovenstaanden titel, heeft het boek nog een tweede in het Latijn. Onder de prenten, die vervaardigd zijn door Leonard Schenk, Van der

Laan en anderen, komt eene voor naar de teekeningen van Casper Luyken. Zij bevat 9 afbeeldingen op 3 rijen, voorzien van een onderschrift, links in het Hollandsch, rechts in het Latijn en daaronder in het midden: *P. Schenk exc. Amst. C. P.* — Elke afbeelding H. 137—139, B. 181—182 mm., de geheele prent H. 478, B. 568 mm.

Eerste Rij.

Links. — i. d. m.: *Den 13 January 1707 is Koning Carel III van Spangen tot Milaen voor haar Heer in dat Hertogdom verklaart.* — Voorlezing van een stuk op eene verhooging, die vóór een gebouw is opgericht, ten aanhoore van een talrijk publiek, waaronder eenige ruiters op den tweeden grond rechts.

In het midden. — i. d. m.: *'t Casteel van Milaen wert den 14 Maart 1707 door de Duytsers.... ingenomen....* — Op den voorgrond links twee bevelhebbers te paard, op den tweeden grond rechts de bestorming.

Rechts. — i. d. m.: *den 6 July 1707, wert de Hoofdstad Napels door de Duytsers onder de gehoorsaamheyd van Koning Carel III gebragt.* — Voorstelling van de stad, als aan de overzijde eener rivier gelegen; links op den voorgrond en verder op den tweeden grond het aanvallende leger.

Tweede Rij.

Links. — i. d. m.: *den 30 Sept: 1707 wert Gaeta.... verovert....* — Links op den voorgrond eene batterij in werking, rechts op den tweeden grond de bestorming der stad.

In het midden. — i. d. m.: *Toulon.... den 24 July 1707 belegert....* — Plattegrond der stad met de omgeving half in vogelvlucht met voorstelling der schepen, die de forten bombardeeren.

Rechts. — i. d. m.: *den 25 April 1707 is.... in de vlakte van Almanza in Spange een battalje voorgevallen....* — Hevig gevecht op den tweeden grond, op den voorgrond links twee lijken en een gedood paard.

Derde Rij.

Links. — i. d. m.: *den 7 May 1707 wert Valencia.... onder.... Koning Philippus V gebragt.* — Op den voorgrond rechts twee bevelhebbers te paard; links op den tweeden grond de stad, waar de overwonnen troepen de poort uittrekken.

In het midden. — i. d. m.: *den 19 May 1707 wert Zarragozza.... onder .... Philips V gebragt.* — In een ruim vertrek wordt een geschrift met twee zegels overhandigd aan den Koning, die door een aantal hovelingen omringd is.

Rechts. — i. d. m.: *den 23 Novemb. 1707 is de Koning van Pruyssen tot Prins van Neuschatel en Valangin verkooren.* — Op eene verhooging wordt voorlezing gehouden van een stuk, ten aanhoore van eene vrij talrijke menigte, waaronder eenige ruiters op den voorgrond rechts.

De prent komt onveranderd voor in de latere uitgaven van 1709 en 1720 bij denzelfden uitgever en z. j. te Amsterdam bij Jan Roman. De tijd van verschijnen van dezen laatsten druk laat zich afleiden uit de laatste daarin voorkomende afbeelding, die de Kroning van George II van Engeland, 22 October 1727, voorstelt.

510

Seder Tefillot le Mo'adiem Tobiem (Gebedencyclus voor de goede Feesten volgens den Spaanschen Ritus).... Amsterdam, by Salomo ben Joseph Proops. 1716. 8°.

Titelprent, naar eene teekening van Jan Luyken vervaardigd door I. van Sasse.

In eene open ruimte, door kolommen omgeven, staan zes Israëlieten reisvaardig met den stok in de hand rondom eene tafel, waarop het Paaschlam is gezet. Op den achtergrond een aantal tenten met takken en festoenen versierd; geheel achteraan de berg Sinaï, waar Mozes de wet ontvangt. Op een velum: *Mo'adiem.* (Feesten).

o. r. o.: *I. van Sasse. fecit.* — H. 139, B. 85 mm.

2de Staat.

De prent komt weder voor in: *Seder Tefillot-ha-Mo'adiem (Cyclus van de Gebeden der Feesten volgens den Spaanschen Ritus).... Amsterdam, by Isaac ben Salomo Raphaël Juda Leon Templo. 1731.* 8°.

De beteekening o. r. o. is uitgeslepen.

3de Staat.

Zij is weder gebruikt in elk der deelen 6—9 van *Magsor (Gebedencyclus volgens den Duitschen Ritus). Amsterdam by Gebr: Joseph, Jacob en Abraham Proops, zonen van Salomo Proops. 1768.* 9 dln. 8° en evenzoo in hetzelfde werk bij *de Weduwe en Weezen van Jacob Proops; 1793.*

Aldaar is de beteekening o. r. o.: *I. van Sasse fecit.* weder hersteld en i. d. m. in Hebreeuwsche karakters aangebracht: *Proops.*

511

Seder Jamiem Naraïem (Gebedencyclus van de Feestelijke Hoogtijden naar den Spaanschen Ritus).... Amsterdam by Isaac ben Salomo Raphaël Juda Leon Templo. 1731. 8°.

Titelprent, naar eene teekening van Jan Luyken vervaardigd door I. van Sasse.

Op den voorgrond staan en knielen een aantal Israëlieten buiten de afschutting van het Voorhof van den Tabernakel. In het Voorhof het rookende altaar en het waschvat, benevens een priester, die op den ramshoorn blaast. De op zijde geschoven gordijnen van den Tabernakel veroorloven een blik in het Heilige, waar een priester den dienst verricht. Op eene door een engeltje vastgehouden banderol in Hebreeuwsche karakters: *Rosj-ha-Sjana we Jom Kippur* (Nieuwjaarsdag en Groote Verzoendag.) — H. 138, B. 85 mm.

2de Staat.

De prent is weder gebruikt in elk der deelen 1—5 van de bij Boek-N°. 510 beschreven uitgaven van Magsor in 1768 en 1793.

o. r. o.: *I. van Sasse. fecit.* en i. d. m. in Hebreeuwsche karakters: *Proops.*

512

Fleuri, De Zeeden der Israeliten .... In 't Frans beschreeven .... vertaald door D. Ghys .... Te Leyden, By Hendrik en Daniel van Damme, in de Lange Pieters Choor-steeg 1733. 8°.

Hierin komen voor 5 prenten naar de teekening van Jan Luyken, doch door een ander gegraveerd. — De titelprent H. 129, B. 81 mm., de andere H. 134, B. 285 mm.

1. Titelprent.

Links twee herders en een priester, die aan een knaap onderwijs geeft; rechts eene spinnende vrouw en een man, die een schaap scheert. Achter hem op een pedestal verscheidene landbouwwerktuigen; op de voorzijde daarvan: *de Zeeden der Israeliten ten Voorbeelde eener volmaakte Republyk ontworpen.*

2. b. r. b.: *Fol. 34.* — i. d. m.: *de Zeeden der Israeliten in d'handteering haarder Vee-weijding en Akkerbouw afgeschilderd.* — Uitgebreid landschap met voorstelling der kudden schapen, geiten en runderen, het melken, graandorschen, oliepersen enz.

3. b. r. b.: *Fol. 52.* — i. d. m.: *de Inkomsten des lands Kanaans, tot het bestek van desselfs grenspalen afgebakend. Deut. 28. 11. etc.* — Op den voorgrond eene verzameling landbouwproducten; daarboven als op een afzonderlijk papier, door drie engeltjes vastgehouden, de kaart van Palestina.

4. b. r. b.: *Fol 214.* — i. d. m.: *de Koning Salomon in zyn Heerlykheyd besogt en geprezen. 1. Kon. 10.* — In het midden zit Salomo op zijn leeuwentroon; vóór hem knielt de Koningin van Scheba. Rechts op den voorgrond een aantal vrouwen met muziek-instrumenten en andere voorwerpen. Links op den voorgrond de uitstalling van het gouden vaatwerk, meer achterwaarts het aanbrengen van apen en vreemde vogels.

5. b. r. b.: *Fol. 224.* — i. d. m.: *Ezras monsterd het volk aande rieviere Ahava en weegd den Priesters de schatten des Tempels toe, om daar mede uyt Babel na Jerusalem weder te keeren. Ezra 8 : 25. Psalm 137.* — Verzameling van het volk aan den oever van eene breede rivier; links op den voorgrond vóór eene tent wordt het goud afgewogen.

513

A Hellenbroek, Voorbeeld der Godlijke Waarheden voor Eenvoudigen.... Te Leyden bij du Mortier en Zoon MDCCXCVII. 8°.

Vignet voor den titel in houtsnede, hoogstwaarschijnlijk door H. Numan, naar eene teekening van Jan Luyken vervaardigd. Aan eene tafel zitten op den voorgrond rechts Lukas, links Markus, en meer achterwaarts in het midden Mattheüs, ieder vergezeld van zijne attributen en bezig met schrijven, terwijl naast den laatstgenoemde Johannes staat, opziende naar den nederdalenden arend. — H. 48, B. 69 mm.

LIJST VAN PRENTTEEKENINGEN.

A. NAAR JAN LUYKEN.

DOOR C. PLOOS VAN AMSTEL.

I Drie mannen bij avond in een vertrek; links zit de eene aan eene tafel vóór eene geopende boekenkast en snuit de vetkaars; achter hem staat de tweede en warmt zijne handen boven de kachel, welke door den derden, daarvóór geknielden persoon wordt opgestookt.

Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 92, B. 119 mm.

Aan de achterzijde voorzien van het merk van den maker.

De teekening is niet gegraveerd.

DOOR B. SCHREUDER.

II De Gelijkenis van den Onrechtvaardigen Rentmeester.

Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 105, B. 145 mm.

Deze prentteekening, waarvan mij geen afdruk bekend is, is door den Heer J. Ph. van der Kellen gezien met de hierboven vermelde voorstelling, zijnde de teekening voor N°. 4320 uit de *Schriftuurlyke Geschiedenissen*. R. Weigel (*Die Werke der Maler in ihren Handzeichnungen*) beschrijft het onderwerp als: „Der Herr des Weinbergs aus dem Evangelium."

DOOR GUILLAUME SAINT.

III De Spinsters. Onder een boom zitten twee vrouwen, ieder met een spinnewiel; op den voorgrond rechts twee hoenders.

Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 86, B. 72 mm.

DOOR B. MARTINI.

IV Doop van den Moorman door Philippus.

Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 99, B. 148 mm.

o. l. o.: *I. Luyken. del.* — o. r. o.: *B. Martini. fecit.*

De teekening bevindt zich in de verzameling Van Eeghen en is gegraveerd in den: *Kleinen Bybel van Mortier, 1703.* N°. 3079. De prentteekening is van dezelfde zijde als de teekening.

V Paulus geneest den kreupele te Lystre.

Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 100, B. 149 mm.

o. l. o.: *I. Luyken. del* — o. r. o.: *B. Martini fecit.*

De teekening bevindt zich in de verzameling Van Eeghen en is gegraveerd in den: *Kleinen Bybel van Mortier, 1703.* N°. 3083. De prentteekening is van dezelfde zijde als de teekening.

DOOR J. E. MARCUS.

VI De Bierdrager.
Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 84, B. 76 mm.
De teekening is gegraveerd in: *Etwas für Alle.* N°. 2253.

VII Het vlashekelen.
In een vertrek zitten naar links gewend twee vrouwen en halen de de bundels vlas over den hekel. Achter haar staan nog twee personen; door de geopende deur ziet men een huis, door het venster een kerktoren.
Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 86, B. 72 mm.
De teekening is niet gegraveerd, doch was vermoedelijk oorspronkelijk bestemd om te worden opgenomen in: *Het Menselyk Bedryf*, of wel in: *Etwas für Alle.*

VIII Mijnwerker, die zich met een kruiwagen vol erts begeeft naar een smeltoven op den achtergrond.
Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 68, B. 73 mm.
De teekening is niet gegraveerd.

IX Aankondiging aan de Herders.
Links staan twee herders, die elkaar omvat houden en naar den Engel zien; rechts bedekken twee andere zich het gelaat voor den hemelschen glans.
Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 117, B. 141 mm.
De teekening is niet gegraveerd.

DOOR DELAMARDELLE.

X De Plaag der sprinkhanen in Egypte.
Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 270, B. 359 mm.
o. r. o.: *Delamardelle fec.* — o. l. o.: *I. Luyken. del.* — i. d. m.: *Tiré du Cabinet de M. Denon.*
De teekening is gegraveerd in: *W. Goeree, Mosaize Historie der Hebreeuwse Kerke.* N°. 2601.

DOOR E. W. J. BAGELAAR.

XI Felicitas met hare zonen, die onthoofd worden.
Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 109, B. 140 mm.
De teekening is in de verzameling Van Eeghen en is gegraveerd in: *Van Braght, Martelaers Spiegel, 1685.* N°. 677.

XII Jan Woutersz. van Kuyk en Adriaanken Jans te Dordrecht verbrand.
Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 105, B. 130 mm.
De teekening is gegraveerd in: *Van Braght, Martelaers Spiegel, 1685.* N°. 745.

XIII Figuur van een man, die iets aanwijst op eene muuroppervlakte.
Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. minstens 112, B. minstens 73 mm. Het eenige mij bekende exemplaar is binnen den indruk van de koperen plaat afgeknipt.

Deze figuur is genomen uit de teekening, welke, als N°. 1127: *de Buitengedaante der Arke*, is gegraveerd voor: *W. Goeree, Joodse Oudheden, 1690.*

XIV Een gezelschap van acht lofzingende personen rondom eene tafel.

Met de pen. — H. 85, B. 73 mm. — i. r. o.: *Bagelaar f.*

De teekening is in de verzameling Van Eeghen en is gegraveerd in: *J. Huygen, Stichtelyke Rymen, 1700.* N°. 2691.

XV Boaz en Ruth.

Met de pen. — H. 114, B. 67 mm. — i. r. b.: *Ruth 2 vers 3.* — i. r. o.: *Bagelaar Fecit.*

De teekening is in de verzameling Van Eeghen en is gegraveerd voor de *Serie Bijbelprenten, 1712.* N°. 4017.

XVI Daniël wordt biddende gevonden.

Met de pen. — H. 117, B. 68 mm. — i. r. b.: *daniel 6. 11.* — i. r. o.: *Bagelaar sculp.*

De teekening is in de verzameling Van Eeghen en is opgewasschen met O. I. inkt. Zij is gegraveerd voor de: *Serie Bijbelprenten, 1712.* N°. 4023.

XVII Vrouw, die voorovergebogen een zwavelstok aan eene kool doet ontvlammen, om de lamp op te steken. Naast haar zit eene kat.

Met de pen. — H. 86, B. 75 mm. — i. l. b.: *Capt. Bagelaar f* — i. l. o.: *I L*

De teekening is in de verzameling Van Eeghen; zij is niet gegraveerd.

XVIII Knielende man vóór Christus, die hem van rechts af te gemoet komt met geopende armen.

Met de pen. — H. 51, B. 42 mm. — o. r. o.: *Bagelaar f.*

Verkleinde prentteekening naar N°. 2692, uit: *J. Huygen, Stichtelyke Rymen, 1700,* of naar de daarvoor vervaardigde teekening, welke laatste zich bevindt in de verzameling Van Eeghen.

XIX Knielende vrouw bij eene opspringende bron.

Met de pen. — H. 47, B. 41 mm. — o. l. o.: *I. L.* — o. r. o.: *Bagelaar f.*

Prentteekening naar eene figuur, voorkomende op N°. 4458 uit: *Jezus en de Ziel,* groote uitgave 1714. De teekening voor deze prent is in de verzameling Van Eeghen.

Behalve 12 van de 19 hierboven beschreven prentteekeningen naar Jan Luyken worden nog twee andere opgegeven in: *R. Weigel, Die Werke der Maler in ihren Handzeichnungen.* n.l.

ten eerste, N°. 4517: Elia en de Weduwe van Sarepta. Door C. van Noorde. — H. 120, B. 67 mm. — De Heer J. Ph van der Kellen heeft deze prentteekening nooit gezien en zij is ook niet aanwezig in de zeer complete verzameling van het werk van Van Noorde, welke in het bezit is van de Gemeente Haarlem.

Het formaat is ongeveer dat van de *8° Bybelprenten*, doch in die serie komt geene afbeelding voor van de hier aangeduide gebeurtenis.

Indien deze mededeeling dus juist is, moet het de copie zijn van eene teekening, naar welke geene gravure vervaardigd is; ik ben echter geneigd hier aan eene vergissing te denken.

ten tweede, N°. 4529: Twee Kantwerksters. Is door den Heer J. Ph. van der Kellen gezien, en is niet naar Luyken.

B. NAAR CASPER LUYKEN.

DOOR H. SPILMAN.

XX Weiland, waar eene boerin bij ondergaande zon eene koe melkt; rechts eene liggende koe en een hek, links verder af nog eene en daarachter eene waterplas met vaartuigen.

Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 81, B. 139 mm.

De teekening is in de verzameling Van Eeghen en is niet gegraveerd.

BESCHRIJVING DER TEEKENINGEN

DOOR

JAN EN CASPER LUYKEN

AANWEZIG

IN DE VERZAMELING

VAN EEGHEN.

De onmogelijkheid, volledig te zijn bij het opmaken eener lijst van de nog bestaande teekeningen door Jan en Casper Luyken, die overal verspreid zijn in openbare en particuliere verzamelingen, heeft mij van dat voornemen doen afzien. Ik heb mij alzoo bepaald tot de beschrijving van die collectie, die aanvankelijk door mijn vader, den Heer C. P. van Eeghen, en later door mij bijeengebracht, aan de Gemeente Amsterdam ten geschenke gegeven is en nu berust in het Stedelijk Museum, Aldaar. In 897 teekeningen door Jan Luyken en 61 door Casper Luyken, geeft zij een overzicht over hunne geheele werkzaamheid als teekenaars, al is uit den aard der zaak het aantal bewaard gebleven teekeningen van Jan Luyken veel grooter uit zijne latere periode, toen hij bekend geworden was, dan uit den eersten tijd.

Zeer vele zijn geheel ongewijzigd op de koperplaat overgebracht; voor de andere heb ik bij elke teekening gevoegd de mededeeling van de verandering, welke de kunstenaar daarin nog onder het graveeren heeft gemaakt; meest zijn dit verbeteringen, doch ook dikwijls toont de vergelijking aan, dat de eerste gedachte de beste was.

Aan het einde zijn die teekeningen van de beide kun-

JAN LUYKEN 1685. LETTER A.

stenaars bijeengevoegd, naar welke, voórzoover den Heer J. Ph. van der Kellen of mij bekend is, geene prenten bestaan; van sommige zijn die ook zeker niet vervaardigd, doch andere vertoonen op de achterzijde de sporen van te zijn doorgetrokken op eene koperplaat, zoodat het altoos mogelijk blijft, dat die prenten nog eens zullen worden gevonden.

P. v. E.

M. Vossius, Annales Hollandiae Zelandiaeque. 1680.

207 Titelprent door Jan Luyken.

Op het velum is geschreven: *Historische Jaer-boeken van Holland en Zeland door Matthaeus Vossius.* Hier vertrapt de Vrijheidsmaagd eene kroon, welke op de prent veranderd is in eene boei met ketting. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 192, B. 143 mm.

Davids Psalmen. 1684.

632 Titelprent door Jan Luyken.

David harpspelende in den Tempel met twee jongens vóór zich en twee zangers achter zich. — Met de pen. — H. 123, B. 87 mm.

De letters *I. L* i. r. o. zijn later bijgevoegd.

T. J. van Braght, Het bloedig Tooneel of Martelaers Spiegel der Doops-gezinde of Weereloose Christenen. 1685.

Alle door Jan Luyken. — De titelprent H. 308, B. 205 mm., de overige H. 108—113, B. 131—140 mm.

673 Johannes de Evangelist naar Patmos verbannen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

675 Ignatius in de arena vóór de leeuwen gesteld. Op de teekening zijn op den voorgrond rechts drie personen en is de arena aangeduid als een voleindigd gebouw; op de prent zijn slechts twee personen en is het bovengedeelte der arena eene ruïne. — Met de pen, opgewasschen met bister.

676 Phocas in een kalkoven geworpen. — Met de pen, opgewasschen met bister.

677 Felicitas met hare zeven zonen onthoofd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Hiernaar is eene prentteekening door Bagelaar vervaardigd.

679 Blandina door een stier gedood. — Met de pen, opgewasschen met bister.

732 Matthys Servaes te Keulen naar het schavot gevoerd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

736 Dirk Willemsz redt zijn vervolger uit het ijs bij Asperen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

743 Harmen de Verwer en vijf anderen te Deventer verbrand. De dreigende mansfiguur op den voorgrond links is op de prent veranderd in een trommelslager. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

751 Hendrik Pruyt te Workum in eene schuit verbrand. — Met de pen, opgewasschen met bister.

A Hoogstwaarschijnlijk was voor dit werk bestemd de hier aanwezige teekening voor eene titelprent, doch naar welke geene gravure vervaardigd is.

Rechts zit eene treurende, geketende oude vrouw, achter wie zich bevinden een duivel, die hare ketenen vasthoudt en een engel, die haar eene kroon op het hoofd zet. De vrouw steunt met den arm op een tablet, waarop in vier rijen acht afbeeldingen zijn aangebracht van terechtstellingen, welke aandachtig worden beschouwd door twee op den voorgrond zittende engeltjes. Links staat eene jonge vrouw, naast welke zich een lam bevindt en die een papier ontrolt, waarop zich nogmaals acht soortgelijke afbeeldingen vertoonen. Boven het geheel zweeft een engel, die met beide handen eene banderol vasthoudt. — Met de pen.

R. Bernard, Het Menschen-Eyland. 1687.

815 Door Jan Luyken. — Pleidooi van Armoede tegen Gierigheid. — Met de pen. — H. 106, B. 64 mm.

Jan Luyken, Voncken der Liefde Jesu, van het Godtbegerende Zielenvier. 1687.

Alle door Jan Luyken. — H. 130—134, B. 120—125 mm.

Blijkbaar zijn deze teekeningen uitgesneden uit een grooter formaat, waarop meestal daarenboven nog de daarbij behoorende teksten en gedichten door Luyken waren geschreven. De zoo belangrijk grootere afmeting der teekeningen in verhouding tot de prenten schijnt aan te duiden, dat oorspronkelijk het denkbeeld was, het boek in 4° uit te geven.

837 Niet ontydig. — Op de teekening is de vrouw blootshoofds en zonder den grooten zonnehoed, terwijl de naast haar staande mand met vruchten ontbreekt. Daarentegen zijn hier tusschen de vrouw en den boom op den voorgrond, twee engeljes bezig met vruchten opzamelen. — Met de pen.

Op de achterzijde: 11 regels van het gedicht, voorkomende op fol. 5.

838 't Verborgen goed, Treckt ons gemoed. — Met de pen.

Op de achterzijde: 13 regels van het gedicht, voorkomende op fol. 9.

839 Soo als de mondt is. — Met de pen.

840 Het scheelt veel. — Op de teekening is links van de vrouw op den voorgrond een pot met bloemen, die op de prent veranderd is in een steen, en rechts naast het omhoog ziende engeltje nog een tweetal engeltjes, waarvan de voorste eene mand leeggooit, welke men van de achterzijde ziet; op de prent zijn deze beide engeltjes weggelaten en ziet men de mand van voren. — Met de pen.

842 Of op, of onder. — Links van den put is op de teekening een boom, en rechts op den achtergrond een ruiter met een voetganger; op de prent is dit veranderd in een huis en in eene vrouw met eene waterkruik op het hoofd. — Met de pen.

843 De gonst vergroot. — De achtergrond is op de prent veranderd. — Met de pen.

Onder de teekening bevindt zich nog eene 32 mm. hooge strook van het papier, waarop de tekst van Matth. 25 : 35 is geschreven.

845 't Verheugt de Engelen. — Op de teekening draagt de hoofdpersoon een grooten zonnehoed, die op de prent is weggelaten. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: de tekst, voorkomende op pag. 37.

846 Die Godt vertrout, Heeft wel gebout. — Op de teekening is tusschen de beide hoofdfiguren, op den achtergrond afgebeeld een boer, met twee ossen ploegende; op de prent is dit geworden een man met een houweel over den schouder. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: 2 regels van het gedicht, en de tekst voorkomende op pag. 41.

849 Die anders wil, Heeft staag verschil. — De achtergrond is op de prent gewijzigd. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: 6 regels van het gedicht en een gedeelte van den tekst, voorkomende op pag. 53.

851 Alles heeft zyn mondt. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: 2 regels van het gedicht, en de tekst voorkomende op pag. 61.

852 Om een beeter. — Met de pen.

854 Het best, Op 't lest. — Op de teekening is op de tafel nog eene brandende kaars en een klein komfoor geteekend, welke op de prent zijn weggelaten. De achtergrond links van de staande vrouw vertoont eene deur en een venster, beide met gemetselden boog, en rechts eene plank tegen den muur, belast met boeken en een garenwinder. Op de prent is dit geworden eene haardstede en eene kast, waarbovenop eene mand staat, en aan de andere zijde eene geopende, rechthoekige deur. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: de tekst, voorkomende op pag. 75.

855 Het mach geen quaad. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: een gedeelte van den tekst, voorkomende op pag. 79.

856 Dies te verder. — Op de teekening vertoont de achtergrond vier knapen, die met den boog naar het wit schieten; op de prent is dit veranderd in twee voorbijloopende vrouwen. — Met de pen.

859 Spys na de Honger. — Op de prent zijn gewijzigd: de tafel — van een driepootige kleptafel in een hangoor; de schouw — van eene rechthoekige in eene ronde; en het landschap buiten de geopende deur — van eene boschrijke streek in een korenland. — Met de pen.

Onder de teekening is overgebleven eene 60 mm. hooge strook papier, waarop de woorden geschreven staan van 1 Petrus 2 : 2. 3., welke echter in het gedrukte boek niet voorkomen.

860 Niet sonder hoop. — Met de pen.

Op de achterzijde is geschreven: 2 regels van het gedicht, en de tekst voorkomende op pag. 101.

862 Schyn bedriegt. — Op de teekening draagt de vrouw eene mand aan den arm, die op de prent is weggelaten, terwijl de tweede hengelaar op de brug vervangen is door twee wandelaars. — Met de pen.

864 Wie kanse tellen? — Op de teekening is achter de vrouw een vuurtoren op het duin, welke op de prent is weggelaten. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: 3 regels van het gedicht, en de tekst voorkomende op pag. 117.

868 Als 't buyten woedt, Is 't binnen soet. — De teekening is in eenigszins smalleren vorm overgebracht, waardoor op de prent de stoof is verplaatst en de tang en de aschschop zijn weggelaten. — Met de pen.

Op de achterzijde geschreven: 13 regels van het gedicht, voorkomende op pag. 134 en 135.

D. Ruarus, Des Werelds Ondergang. 1687.

Door Jan Luyken. — H. 88, B. 126 mm.

887 De verschrikking door de nedervallende sterren en groote vlammen. — Op de prent zijn op den tweeden grond nog eenige figuren bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

888 De Verryzenis der dooden. — De geheele voorstelling is onveranderd op de koperplaat gebracht; alleen het verschijnsel in de lucht is genomen van de tegenzijde, zoodat op de teekening en op de prent beide het kruis in de wolken links staat en de lichtstraal met de hemelsche stem naar rechts gekeerd is. — Met de pen, opgewasschen met bister.

Engeland beroerd onder .... Jacobus de II. en hersteld door Willem en Maria. 1689.

Door Jan Luyken. — H. 152—155, B. 118—121 mm.

979 Monmouth onthoofd. — Op de prent is het dak gewijzigd van het gebouw achter het schavot en aan twee zijden van het schavot de balustrade bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

JAN LUYKEN 1687. No. 868.

980 De genaemde Prins van Walles te voorschijn gebraght. — Op de prent is rechts bovenaan een groot gordijn bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

P. Huygen, De Beginselen van Gods Koninkryk in den Mensch. 1689.

Alle door Jan Luyken. — H. 84—87, B. 73 mm.

992 't Verlokte oog misleid den Boog. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

994 All' wat van goed tot quaad vervalt, Geeft d'allergrootste wangestalt. — Op de teekening heeft Diogenes eene brandende kaars in de hand, welke op de prent veranderd is in een lantaarn; de hond op den voorgrond en de daarachter zittende man zijn veranderd in een wolf en den duivel. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

995 Volkomen een, altijd gemeen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

996 Die enkel uit onkunde dwaald, Word van God weêr te rug gehaald. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

997 Wie quist, die mist. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

999 God schept en teeld, volmaakt zijn Beeld. — Op de prent is aan de muts van den staanden man een omgeslagen rand bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1000 Wie rust met half voltrokken werk, Mist licht zijn wit en ogemerk. — Op de prent is de ladder op den tweeden grond verderaf geplaatst en daardoor voorzien van een grooter aantal sporten, terwijl ook de twee figuren, welke die ladder beklimmen, kleiner zijn geworden. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1001 Aan d'overkant, is 't Zalig land. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1002 Na ruim en vlak, een heilloos rak. Na smal en steil, veel ruimte en heil. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1003 Onbezocht, onbedocht. — Op de teekening ontbreekt de hoed naast den zittenden man op den voorgrond; de personen, die op den tweeden grond eene kaart beschouwen, zijn slechts twee in getal in plaats van drie, en het vergezicht ontbreekt geheel. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1004 Geen rust-gewin, voor lust en minn' Als enkel, in ons Grond-begin. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1005 Jonk en teer, licht om veer. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1006 't Natuurlijk-vast en scheid men niet, Voor eige-will' geweld geschied. — Op de teekening wordt de rots afgehakt door een engel met vleugels, welke figuur op de prent is veranderd in die van Jezus met een stralenkrans om het hoofd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1007 Ontbind, en spoed, u van de Wal Zo wind, en vloed, u baten zal. — Op de prent is op den voorgrond een tweede paal bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1009 Hoe minder aard', hoe meerder vaart — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1010 Gods Liefde-zonne schijnt en gaat, In all' wat voor haar open staat. — Op de teekening is boven het waterbekken eene opspringende fontein, welke veranderd is in een neervallenden waterstraal. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1011 Leert 't onderzoek ons iet: Veel klaarder 't zelf-geniet. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1012 D'eerste Prang, valt zeer bang. — Op de teekening is de staldeur tweemaal breeder geopend dan op de prent, en ontbreken de bogen boven die deur en de boom naast den stal. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1013 Elk na 't Zijne, Ik na 't Mijne. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1014 Maar een, van tween, of geen. — Op de teekening biedt de oude man zijne schatten aan in een bak, op de prent in zijne hand. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1016 't Wil zo nood', in den Dood. — Op de teekening is achter de drie toeschouwers alleen eene half openstaande kamerdeur; op de prent is dit geworden een open boog, waardoorheen men de Kruisiging op Golgotha ziet. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Arbang Taäniot (De vier vastendagen.) 1689.

1018 Titelprent door Jan Luyken.

Op de teekening strooit de knielende persoon op den voorgrond zich asch op het hoofd, uit een vóór hem staand kolenbekken; op de prent steunt hij met de linkerhand op twee op elkaar gestapelde steenen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 135, B. 83 mm.

B Drie figuren van deze titelprent n.l. de man, die asch op zijn hoofd strooit, die met gevouwen handen, en de daarachter staande met uitgespreide armen, komen voor op eene andere teekening door Jan Luyken, welke verder eene straat met weeklagende personen vertoont, deels komende uit een groot gebouw op den tweeden grond. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 140, B. 84 mm.

Naar deze teekening bestaat echter geene prent.

D. P. Pers, Romeynschen Adelaer. 1689.

Door Jan Luyken.

1026 Watersnood in 1682. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 116, B. 128 mm.

De Thevenot, Voyages. 1689. 8°.

Door Jan Luyken.

1073 Voetwassching der reizigers in een klooster te Jerusalem. — Op de prent zijn de vensters op den achtergrond licht gehouden, welke op de teekening in tint zijn; verder zijn op den vloer grafzerken aangebracht en is de op den voorgrond liggende hoed afgebeeld met den bol naar beneden in plaats van naar boven. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 133, B. 80 mm.

1076 Intocht van den Bey van Girge te Cairo. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 132, B. 186 mm.

W. Goeree, Voor-Bereidselen tot de Bybelsche Wysheid. (Joodse Oudheden.) 1690.

Alle door Jan Luyken.

Deel I.

1123 De doodstraffen der Joden. — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 230, B. 270 mm.

C De teekening door Jan Luyken voor de door een ander gegraveerde prent, voorstellende Koning Jojachin door Nebukadnezar afgezet en naar Babel gevoerd. (Zie pag. 194). — Op de prent is de groote boom op den voorgrond, die op de teekening voorzien is van forsche takken en bladeren, gewijzigd in twee palmboomen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 267, B. 359 mm.

Deel II.

1134 Spraakverwarring te Babel. — Met enkele zeer kleine wijzigingen op de prent. — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 262, B. 640 mm.

E. V., Europische Mercurius 1690—1701.

Stuk V. 1694.

1163 Titelprent door Jan Luyken.

Op de teekening van de hoofdvoorstelling heeft de ter aarde zittende krijgsman de helm op het hoofd; op de prent heeft hij die naast zich liggen, terwijl boven deze figuur op den tweeden grond zijn bijgevoegd een ruiter en een soldaat te voet. — Met de pen. — H. 158, B. 122 mm.

STUK VII. 1696.

*1165 Titelprent door Casper Luyken.
Met de pen. — H. 172, B. 132 mm.

STUK IX. 1698.

1167 Titelprent door Jan Luyken.
Op de teekening vertoont het eene medaillon een ploegenden landbouwer; op de prent is deze voorstelling naar den tweeden grond overgeplaatst en wordt de voorgrond ingenomen door een ruiter.
Met de pen. — H. 164, B. 130 mm.

STUK X. 1699.

1168 Titelprent door Jan Luyken.
Met de pen. — H. 157, B. 128 mm.

STUK XII. 1701.

1170 Titelprent door Jan Luyken.
Met de pen. — H. 155, B. 130 mm.

D Verder nog eene teekening door Jan Luyken, welke niet is gegraveerd, doch blijkens het formaat hoogstwaarschijnlijk was bedoeld voor een gedeelte van eene titelprent van den *Europischen Mercurius*.

Zij stelt voor eene havenstad, waarvóór zich aan de landzijde een zestal ruiters bevinden, waarvan één de trompet steekt, kennelijk eene sommatie tot overgave.

Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 30, B. 122 mm.

C. Commelin, Beschryvinge van Amsterdam. 1693.

Alle door Jan Luyken. — H. 106—114, B. 129 mm.

1296 Terechtstelling van Jan van Campen. — Door de grootere afmeting van de prent zijn de twee groepen toeschouwers verder van elkaar gekomen, waardoor gelegenheid verkregen is, tusschen hen in vóór het Stadhuis den brandstapel aan te brengen, met eenige wijziging van de zich in het midden bevindende figuren. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1299 Pieter Pietersz. Bekjen predikt in eene roeischuit op den Amstel. — Op de prent heeft de vrouw, die achter den lezenden man zit, een hoed op in plaats van eene muts; verder is hier wegens de grootere ruimte achter diezelfde vrouw een gedeelte water bijgevoegd, terwijl ook de schepen niet voorkomen op de teekening. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1300 Terechtstelling van Pieter Pietersz. Bekjen. — De twee figuren, die op de teekening staan achter den brandstapel, welken de martelaar gaat bestijgen, zijn op de prent vervangen door een tweeden brandstapel, waaraan reeds een veroordeelde vastgebonden is. Daartegenover staan vóór de figuur van den roependen man slechts één monnik en nog een persoon, welke zijn vervangen door twee soldaten en verscheidene personen op de trap van de Waag. Ook in den vorm der gebouwen op den achtergrond is nogal eenige wijziging gebracht. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

J. Duikerius, Voorbeeldzels Der Oude Wyzen. 1693.

Alle door Jan Luyken. — N°. 1301 H. 137, B. 84 mm.; de andere H. 80—85, B. 70—74 mm.

1301 Titelprent.
De gewoon voorwaarts vliegende adelaar van de teekening is op de prent veranderd in een opwaarts stijgende, de vos op den voorgrond in een aap, waarachter zich een vossenkop vertoont, en de leeuwin achter den leeuw in een rund. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1303 Bevrijding van een onschuldige, die tot geeseling was veroordeeld. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1314 Een kind in de wieg gered van het gevaar van eene slang. Op de prent heeft de zetel op den voorgrond een veel sierlijker vorm gekregen, de boogramen zijn veranderd in rechthoekige vensters en vóór het eene is een gordijn, vóór het andere eene bloemvaas aangebracht. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1316 Twee mannen in gesprek aan eene tafel. — Met de pen.

1317 Een man wordt uit een kuil getrokken. — Met de pen.

Fr: Sanctius, Minerva, sive de causis Latinae linguae commentarius. 1693.

1345 Titelprent door Jan Luyken.
De teekening is minder hoog dan de prent; door de aanbrenging op de prent van een velum neemt het benedendeel daarvan een gedeelte in van de plaats, waar op de teekening twee engeltjes boven Minerva zijn afgebeeld, en daardoor zijn deze veel meer in een hoek gedrongen. — Met de pen. — H. 114, B. 80 mm.

Th: Goodwyn, Moses en Aäron. 3de druk. 1694.

1358 Titelprent door Jan Luyken.
Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 120, B. 84 mm.

E Daarenboven nog eene teekening door denzelfde en van dezelfde afmeting, die echter niet is gegraveerd en welke hoogstwaarschijnlijk een eerste ontwerp voor deze titelprent is geweest. In het midden staat de Ark des Verbonds; daarachter staat Aäron in Hoogepriesterlijke kleeding en met eene schaal in de hand; aan de andere zijde staat Mozes met twee lichtstralen boven het hoofd en wijzende op de Tafelen der Wet, welke hij in den anderen arm vasthoudt. Bovenaan een velum ter plaatsing van het opschrift. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Jan Luyken, Het Menselyk Bedryf. 1694.

De geheele verzameling teekeningen voor dit werk is vermoedelijk van den aanvang af bijeen geweest. Zij vormde een deel van de collectie van Jhr. Johan Goll van Frankenstein, die 1 Juli 1833 werd verkocht, en ging voor *f* 450.— over aan den Heer J. G. B[n] Verstolk van Zoelen; bij de verkooping van diens verzameling 22 Maart 1847 werd zij voor *f* 660.— toegewezen aan den Heer Engelberts.

Alle zijn door Jan Luyken; met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — De titelprent H. 125, B. 89 mm., de andere H. 88—91, B. 71—75 mm. Hoogst waarschijnlijk zijn deze laatste afgesneden van het papier ter grootte zooals nu nog N°. 70, de Steenhouwer, heeft (H. 135, B. 77 mm.), waardoor ruimte overbleef, om boven de teekening het opschrift en eene korte spreuk, en onder de voorstelling het gedicht te schrijven, dat in den eersten druk onder de prenten is gegraveerd. De teekeningen hebben alle i. r. b. een volgnummer *1—100*.

1361 Titelprent.
Op de banderol is geschreven: *Het Menselyk Bedryf.* De schilderij met de voorstelling van den Mensch die te vergeefs tracht den Tijd vast te houden, naast den hoofdpersoon, ontbreekt op de teekening.

1362 i. r. b.: *1* — De Backer.

1363 i. r. b.: *2* — De Kleermaaker. — Op de teekening ontbreekt de figuur van den heer, dien men op de prent door de voordeur ziet.

1364 i. r. b.: *3* — De Timmerman.

1365 i. r. b.: *4* — De Metselaar.

1366 i. r. b.: *5* — De Glasemaaker.

1367 i. r. b.: *6* — De Lootgieter.

1368 i. r. b.: *7* — De Schrynwerker.

1369 i. r. b.: *8* — De Schuyermaaker.

1370 i. r. b.: *9* — De Beesem maaker.

1371 i. r. b.: *10* — De Mandemaaker.

1372 i. r. b.: *11* — De Seeve maaker.

1373 i. r. b.: *12* — De Stoelemaaker. — Op de teekening is de zoldering met balken aangegeven, verder boven de deur drie kleine vensters en naast de deur een gesloten raam. Op de ruimte boven de stoelen, die zich bevinden achter den man op den voorgrond, is eene ladder, langs welke een man naar de hoogere verdieping klimt, en achter den man, die den bundel stokken wegdraagt, is het van de zolder afhangende toestel, dat de beweegkracht voor den draaibank vormt, slechts even aangeduid. Op de prent zijn de zoldering en de ladder weggelaten, boven de deur zijn twee vrij hooge vensters en aan elke zijde een geopend raam, terwijl het toestel voor beweging over de geheele breedte der prent afgebeeld is.

1374 i. r. b.: *13* — De Gaarentwynder.

1375 i. r. b.: *14* — De Syreeder. — Op de teekening is het venster van de opkamer open, op de prent gesloten.

1376 i. r. b.: *15* — De Wolbereider. — Op de teekening is over het rek aan de overzijde, waar de gewasschen strengen worden gedroogd, gebladerte aangebracht, doch dit is niet op de prent.

1377 i. r. b.: *16* — De Weever.

1378 i. r. b.: *17* — De Droogscheerder. — Op de teekening is slechts ééne opening naast de deur, op de prent daarnaast nog eene tweede.

1379 i. r. b.: *18* — De Veruwer.

1380 i. r. b.: *19* — De Schoen maaker.

1381 i. r. b.: *20* — De Kammemaaker.

1382 i. r. b.: *21* — De Brillemaaker.

1383 i. r. b.: *22* — De Naaldemaaker. — Op de teekening is naast de deur een muur en daarvóór zitten twee arbeiders naast een staanden man. Op de prent is naast de deur een venster en zit slechts één man.

1384 i. r. b.: *23* — De Speldemaaker. — Op de teekening zijn de vensters, zoowel boven als naast de deur, rechthoekig, doch de deur zelve boogvormig; achter de vrouw op den voorgrond is slechts één man werkzaam bij een losstaand drijfwiel. Op de prent zijn de vensters boogvormig en de deur rechthoekig; het drijfwiel is bevestigd aan eene stelling van latten en daarbij zijn twee personen werkzaam.

1385 i. r. b.: *24* — De Gouddraadtrecker.

1386 i. r. b.: *25* — De Geelgieter.

1387 i. r. b.: *26* — De Tinne gieter.

1388 i. r. b.: *27* — De Balansemaaker. — Op de teekening is boven de deur een open raam op de halve breedte; op de prent is dit een tralievenster op de volle breedte.

1389 i. r. b.: *28* — De Smit. — Op de teekening is de voorstelling bij dag en werkt de arbeider op den tweeden grond bij een open venster. Op de prent is het avond, de achtergrond is donker en bij den arbeider staat eene kaars.

1390 i. r. b.: *29* — De Kooperslaager. — Op de teekening hamert de arbeider de bulten uit een schotel, op de prent uit een emmer.

1391 i. r. b.: *30* — De Lantaaren maaker. — Op de teekening zijn de vensters boven de deur met roeden; op de prent met traliewerk, terwijl op de plank daarnaast nog twee lantaarns zijn bijgevoegd.

1392 i. r. b.: *31* — De Messemaaker.

1393 i. r. b.: *32* — De Swaardveeger.

1394 i. r. b.: *33* — De Roeremaaker.

1395 i. r. b.: *34* — De Schaatsemaaker. — Op de teekening is aan den wand naast den hoofdpersoon een gesloten venster; aan den eersten stijl hangen twee booren. Op de prent zijn aan dien wand drie openingen naast elkaar, waardoorheen men voorbijgangers en huizen ziet, en hangen op den voorgrond eenige schaatsen.

1396 i. r. b.: *35* — De Boommaaker.

1397 i. r. b.: *36* — De Pompemaaker.

1398 i. r. b.: *37* — De Scheeps timmerman.

1399 i. r. b.: *38* — De Lyn draaier. — Op de teekening is niet aangegeven het reeds door den hoofdpersoon vervaardigde touw en evenmin dat op de baan naast hem, welke wel voorkomen op de prent.

1400 i. r. b.: *39* — De Seile maaker. — Op de teekening is aan de woning achter den boom boven de deur een raam; op de prent is dit vervangen door het uithangteeken van een anker.

1401 i. r. b.: *40* — De Kuiper.

1402 i. r. b.: *41* — De Olislaager. — Op de teekening is de deur, die naar de werkplaats voert, rechthoekig en zijn boven de straatdeur drie open vensters; op de prent is die toegang boogvormig en zijn de vensters met traliewerk.

1403 i. r. b.: *42* — De Kaarsemaaker. — Op de teekening is achter den hoofdpersoon een gesloten venster, dat even als de daarnaast geplaatste deur rechthoekig is; de kaarsen, aan de zoldering opgehangen, zijn vrij ver van elkander. Op de prent is het raam vervangen door een gemetselden boog; boven de deur is een boogvormig traliewerk aangebracht en de kaarsen hangen in zeer groot aantal onmiddellijk naast elkander.

1404 i. r. b.: *43* — De Vleeshouwer. — Op de teekening staat de man op den voorgrond rechtop achter het geslachte rund en schijnt het binnentredende dier te worden opgejaagd door een begeleider. Op de prent is deze laatste weggelaten en knielt de man op den voorgrond met de rechterknie op het dier; ook zijn de van den zolder afhangende latten veel uitgebreider voorgesteld dan op de teekening.

1405 i. r. b.: *44* — De Pasteibacker. — Op de teekening hangt vóór het raam een vogel en loopen op den achtergrond twee personen. Op de prent is dit gewijzigd in twee vogels en ééne vrouw.

1406 i. r. b.: *45* — De Suikerbacker. — Op de teekening is boven den ingang der fabriek eene versiering aangebracht van drie suikerbroodvormige voorwerpen; dit is op de prent weggelaten.

1407 i. r. b.: *46* — De Apoteeker. — Op de teekening ontbreken de raamroeden, die op de prent zijn aangebracht. De stoeptrede was eerst onjuist geteekend, doch werd verbeterd in den vorm, zooals die gegraveerd is.

1408 i. r. b.: *47* — De Hovenier.

1409 i. r. b.: *48* — De Moolenaar. — Op de teekening ontbreekt de brug over de vaart, die op de prent voorkomt.

1410 i. r. b.: *49* — De Brouwer. — Op de prent dragen de zes vaten op den voorgrond het merk van den Haan, hetgeen op de teekening niet het geval is.

1411 i. r. b.: *50* — De Grutter. — Op de teekening is even boven het paard de vloer van eene half hangende bovenkamer, waartoe toegang bestaat langs eene trap, boven welke een man staat met eene baal op den rug. Op de prent is dit alles weggelaten en vervangen door een groot tandrad, dat de beweging overbrengt; in verband daarmede is ook de geheele muur op den achtergrond gewijzigd.

1412 i. r. b.: *51* — De Waagemaaker. — Op de teekening rust het wiel op twee vrij dikke balken; op de prent zijn deze vervangen door twee dunne latten.

1413 i. r. b.: *52* — De Saalemaaker. — De ruiter draagt op de teekening eene muts, op de prent een bepluimden en gegalonneerden hoed.

1414 i. r. b.: *53* — De Blaasbalckemaaker.

1415 i. r. b.: *54* — De Draaier.

1416 i. r. b.: *55* — De Instrumentmaaker. — Op de teekening hangen vóór de opening naast de deur eenige blaasinstrumenten, op de prent drie violen.

1417 i. r. b.: *56* — De Chirurgyn.

1418 i. r. b.: *57* — De Pruikemaaker.

1419 i. r. b.: *58* — De Hoedemaaker. — Op de teekening ziet men naast de deur een open en een gesloten raam, op de prent twee open ramen.

1420 i. r. b.: *59* — De Leerbereider.

1421 i. r. b.: *60* — De Papiermaaker.

1422 i. r. b.: *61* — De Boeckdrucker.

1423 i. r. b.: *62* — De Plaatdrucker.

1424 i. r. b.: *63* — De Boeckbinder. — Op de teekening staat naast den hoofdpersoon op den grond eene pers, die op de prent weggelaten is.

1425 i. r. b.: *64* — De Schoolmeester. — Op de teekening zijn op den achtergrond drie vensters; achter den onderwijzer hangt tegen den muur eene lei met spons, en aan zijn lessenaar, dadelijk onder zijn bereik, de plak. Op de prent zijn op den achtergrond vier vensters; achter den hoofdpersoon hangen een fraai omlijst bord en de plak, terwijl het kleine langwerpige bord boven zijn hoofd en het schoolbord, dat tegen zijn lessenaar staat, zijn bijgevoegd.

1426 i. r. b.: *65* — De Orlosimaaker.

1427 i. r. b.: *66* — De Spiegelmaaker. — Op de teekening is de achterwand van het vertrek een muur, met een aantal spiegels behangen en waarvóór twee arbeiders aan eene toonbank werkzaam zijn. Op de prent is dit veranderd in eene open deur, waardoorheen men eene stadsgracht ziet en waarboven zich twee vensters bevinden.

1428 i. r. b.: *67* — De Glasblaaser.

1429 i. r. b.: *68* — De Bleeker.

1430 i. r. b.: *69* — De Steensaager.

1431 i. r. b.: *70* — De Steenhouwer. — Het blad voor deze teekening is op de volle grootte gebleven en niet afgeknipt. Boven de voorstelling is geschreven: *de Steenhouwer*, en daaronder een regel open gelaten ter invulling van de korte spreuk; onder de teekening staat het zesregelig gedicht, dat op de prent is gegraveerd, met kleine wijzigingen in enkele woorden.

1432 i. r. b.: *71* — De Tichgellaar. — Op de teekening ligt op de werktafel naast den hoofdpersoon een voorwerp om het leem glad te strijken; het schip in de rivier op den tweeden grond heeft eene hooge mast. Op de prent zijn zoowel bedoeld voorwerp als de mast weggelaten.

1433 i. r. b.: *72* — De Pottebacker. — De man, wiens hoofd vóór den oven zichtbaar is, draagt op de teekening eene muts, op de prent een hoed.

1434 i. r. b.: *73* — De Lym maaker.

1435 i. r. b.: *74* — De Veender.

1436 i. r. b.: *75* — De Bergwercker.

1437 i. r. b.: *76* — De Munter.

1438 i. r. b.: *77* — De Goudslaager.

1439 i. r. b.: *78* — De Silversmit.

1440 i. r. b.: *79* — De Goudsmit.

1441 i. r. b.: *80* — De Diamantslijper.

1442 i. r. b.: *81* — De Peerelgaater.

1443 i. r. b.: *82* — De Borduurder.

1444 i. r. b.: *83* — De Tapeitwerker. — Op de teekening is de deur boogvormig, op de prent rechthoekig en daarboven zijn twee tralievensters.

1445 i. r. b.: *84* — De Schilder.

1446 i. r. b.: *85* — De Plaatsnyder. — Op de teekening is de doorkijk door de deur niet voleindigd, doch wit gelaten; ook ontbreken de schilderijen tegen den achtermuur en de raamroeden, die op de prent zijn bijgevoegd.

1447 i. r. b.: *86* — De Beeldhouwer.

1448 i. r. b.: *87* — De Musikant. — De twee personen aan het spinet achter den hoofdpersoon zijn op de teekening bijgevoegd over de oorspronkelijk aldaar geplaatste instrumenten tegen den achterwand.

1449 i. r. b.: *88* — De Astrologist.

1450 i. r. b.: *89* — De Advokaat.

1451 i. r. b.: *90* — De Scheider. — Op de teekening is het venster op den achtergrond open, op de prent voorzien van traliewerk.

1452 i. r. b.: *91* — De Docter.

1453 i. r. b.: *92* — De Leeraar.

1454 i. r. b.: *93* — De Landman.

1455 i. r. b.: *94* — De Zeeman.

1456 i. r. b.: *95* — De Visser.

1457 i. r. b.: *96* — De Jaager.

1458 i. r. b.: *97* — De Koopman. — In verhouding tot de teekening is op de prent de hoogte der deur vrij belangrijk ingekort en zijn daardoor de twee daarboven aangebrachte vensters even zooveel hooger geworden.

1459 i. r. b.: *98* — De Krygsman. — Op de prent is de figuur achter den hoofdpersoon meer zichtbaar dan op de teekening; zijn hoofddeksel, oorspronkelijk een ronde hoed, is veranderd in een driekanten steek.

1460 i. r. b.: *99* — De Heerscher.

1461 i. r. b.: *100* — De Doodgraaver.

Daarenboven nog de navolgende teekeningen, die kennelijk behooren tot dezelfde serie, doch niet gegraveerd zijn, en waarschijnlijk moeten worden beschouwd als eene eerste opvatting, waarvoor eene latere, wel gegraveerde voorstelling in de plaats is gekomen.

F De Schoenmaker (zie N°. 1380). — Hier zit de arbeider op zijn driestal vóór zijn winkel op straat, in de schaduw van een boom. Hij is bezig den pikdraad door een schoen te halen; nevens hem bevinden zich zijne werktuigen, achter hem vertoont zich de leerjongen. Op den achtergrond rechts twee vrouwen, komende uit eene dorpsstraat. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

G De Instrumentmaker (zie N°. 1416). — Hier is de winkel van buiten af gezien; daarbinnen zit de werkman; aan de pui hangen twee strijkstokken, drie violen en eene luit; vooraan op het nedergeslagen luik liggen eene luit, eene viool, eene viola de gamba en daartegen leunt een strijkinstrument, dat het meest overeenkomt met den Noorschen balk of hommel. Daarnaast slaapt een hond. — Onafgewerkte schets met de pen.

H De Steenbakker (zie N°. 1432). — De voorstelling gelijkt veel op de gegraveerde, doch is genomen van de tegenzijde. Aan de tafel staat de

arbeider alleen en werpt een klomp leem in den vorm, terwijl daarnaast het werktuig ligt om het leem vast te drukken. Links naast hem de jongen, die de leemklompen opraapt. Meer achterwaarts rechts twee personen onder een boom, en nog verder links een groot huis in aanbouw, waarheen langs eene helling wagens met steenen worden aangevoerd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

I De Heerscher (zie N°. 1460). — Hier gaat de vorst van de linkerzijde uit zijn paleis op een binnenhof, dat op den achtergrond wordt afgesloten door een boog, waarbij zich een aantal menschen bevinden. Hij heeft de Koninklijke kroon op het hoofd, den schepter in de linkerhand en den rijksappel in de rechter; hij draagt een langen mantel, waarvan het einde wordt opgehouden door den page, die hem met een drietal soldaten volgt. — Met de pen, alleen de mantel opgewasschen met O. I. inkt.

J. Ray, De Werelt van haar Begin tot haar Eynde. 1694.

1465 Titelprent door Jan Luyken.
Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 123, B. 80 mm.

A. van Berkel, Amerikaansche Voyagien. 1695.

Door Casper Luyken.

*1483 Wonderlyke Manier hoe een Indiaan tot Capityn gemaakt werd. — Op de teekening is slechts één reiziger in eene hangmat, terwijl ook het velum niet aangegeven is. — Met de pen. — H. 177, B. 293 mm.

N. Heinsius, Den vermakelyken Avanturier, ofte de Levens-loop van Mirandor. 1695.

Door Casper Luyken.

*1487 De advokaat met het hoofd verward in de sporten van de brandladder. Op de teekening zijn de sterren niet aangegeven; de aldaar aanwezige beteekening: *J. Luiken* is onjuist. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 129, B. 81 mm.

Du Mont, Nieuwe Reyse naa de Levant of het Oosten. 1695.

1507 Titelprent door Jan Luyken.
Op de teekening is niet aanwezig het kasteel boven op den berg op den achtergrond; de lucht is geheel met rook vervuld, waaroverheen bij het graveeren het velum gebracht is. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 164, B. 130 mm.

E. Benoit, Historie der Gereformeerde Kerken van Vrankryk. 1696.

Alle door Jan Luyken.

1531 Titelprent.

Het bovenste gedeelte, dat naar deze teekening door A. Halweg is gegraveerd, is zeer nauwkeurig gevolgd; alleen is op de prent de Bijbel, die naast den gedooden man op den voorgrond ligt, veranderd in het voetstuk eener kolom.

Het door J. Luyken zelf gegraveerde benedengedeelte is op de teekening slechts eene niet uitgewerkte schets, die wel in hoofdzaak gevolgd, doch op verscheidene plaatsen gewijzigd is. — Met de pen. — H. 287, B. 176 mm.

1538 Vervolging in Rochell. — Op de prent zijn bijna in alle figuren min of meer belangrijke wijzigingen gebracht in kleeding en houding, zoowel op den voorgrond als in de groepen meer achterwaarts de stad verlatende. De algemeene ordonnantie is echter geheel gevolgd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 273, B. 355 mm.

1544 Het weg vlugten der Gereformeerde uyt Vrankryk. — Op de prent zijn twee figuren bijgevoegd in het midden achter de groep van den ruiter, die door soldaten aangehouden wordt, terwijl aan de andere zijde bij de groep van den man, die van zijne kleederen beroofd wordt, slechts één ruiter afgebeeld is, in plaats van twee, zooals op de teekening. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 281, B. 356 mm.

M. Alting, Descriptio, secundum antiquos Agri Batavi & Frisii. 1697.

1582 Vignet door Jan Luyken.

Op de prent is de teekening wel in het algemeen gevolgd, doch zijn een aantal wijzigingen aangebracht zoowel in de vijf hoofdfiguren als ook vooral in de Romeinsche wapenen bovenop en aan den voet van het pedestal. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 114, B. 175 mm.

A. Bogaert, De Roomsche Monarchy. 1697.

Door Jan Luyken.

1586 Afschetsing van Rome door Romulus. — Op de teekening ontbreekt de wijwaterkwast op den voorgrond onder den priester, terwijl de persoon onmiddellijk achter hem — hier een offerknaap met korte kleeding — op de prent is veranderd in een Augur met sleepend gewaad en een lituus in de hand. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 184, B. 138 mm.

1590 De sleep, gaande naer de renbaan. — Op de teekening zijn de gebouwen en figuren op den achtergrond slechts even aangeduid. — Met de pen. — H. 182, B. 326 mm.

N. Heinsius, Don Clarazel de Gontarnos, ofte den buitenspoorigen Dolenden Ridder. 1697.

*1595 Titelprent door Casper Luyken.

Op de teekening heeft de hoofdpersoon een zwaard in de hand en aan den anderen arm een grillig uitgesneden schild; zijn volger draagt een spits hooddeksel en in de eene hand eene beurs, in de andere eene lans. Op de prent ziet men den ridder met eene lans in de hand en een rond schild, terwijl de schildknaap eene barret op het hoofd heeft en in de hand eene beurs omhooghoudt; ook is daar bijgevoegd het engeltje, dat den ridder kroont. Van de vier medaillons zijn die van Melie en Arcalaus uitgewerkt en van de namen voorzien; voor de beide andere zijn slechts eenige krabbels aangebracht. Het gebouw op den achtergrond bij het tweegevecht tusschen den reus en den ridder is op de prent eenigszins gewijzigd. Op het velum is geschreven: *Don Clarazel de gontarnos of de Buyten-Sporige dolende Ridder door N H.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 136, B. 82 mm.

C. van Yk, De Nederlandsche Scheeps-bouw-konst open gestelt. 1697.

Door Jan Luyken.

1653 Het benedengedeelte van de titelprent, voorstellende het afloopen van een schip.

Op de prent zijn eenige kleine wijzigingen gebracht in de figuren en in de bootjes op den voorgrond; op den achtergrond is onmiddellijk achter het schip een boom bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 53, B. 158 mm.

1665 Galeyen inde Middellandsche Zee. — Op de prent zijn eenige veranderingen aangebracht in sommige vlaggen en in de gebouwen der havenstad. — Met de pen. — H. 238, B. 356 mm.

Adreskaart „in Beuningen." c^a^. 1697.

Door Casper Luyken.

*1668 Op de teekening ontbreekt het opschrift; op den voorgrond staan twee geopende doozen; de achterwand is geheel effen van tint met eene flauwe aanduiding van de deur; de man, die op den tweeden grond bezig is met afwegen, is gekleed in eene kamerjapon. Op de prent is dit gewijzigd in drie doozen en in een wand met eene groote lichtopening boven de deur, terwijl de bedoelde persoon een kort gewaad draagt. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 208, B. 181 mm.

L. van den Bosch, Treur-toonneel der doorluchtige Mannen. 1698.

Alle door Jan Luyken. — H. 169—174, B. 130—138 mm.

1715 Alvarez de Luna onthoofd. — i. r. b.: *6* — Op de teekening heeft het gebouw op den voorgrond boven de bogen vijf vensters en dat op den tweeden grond drie, terwijl het schavot naast de galg slechts met één dwarsbalk afgesloten is. Op de prent zijn dit geworden drie vensters, vier vensters en twee dwarsbalken. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1719 Johanna Gray onthoofd. — i. r. b.: *10* — Op de teekening draagt de man met den wijden broek op den voorgrond een kind op den arm en houdt de ruiter zijn hoed in de hand; op de prent staat de eerste alleen en heeft de tweede een kind vóór zich op het paard zitten, terwijl ook de gebouwen op den achtergrond gewijzigd zijn. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1726 P. Caraffa vermoord. — Op de teekening houdt de gevallen man op den voorgrond zijn hoed in de hand; op de prent ligt de hoed naast hem op den grond, terwijl verder de gebouwen op den achtergrond gewijzigd zijn. — Met de pen.

W. Cave, Apostolische Oudheden. — Apostolische Mannen. — Kerkelyke Oudheden. 1698.

Kleine voorstellingen door Jan Luyken, onder de groote figuren naar I. Goeree. — H. 74—80, B. 94—112 mm.

1762 Matthias Apostel. — Op de prent is de vorm van den tafelpoot en van den zetel op den voorgrond gewijzigd. — Schets met de pen.

1764 Lukas Evangelist. — Op de teekening wordt de martelaar gevoerd langs een stadsmuur, die op de prent veranderd is in een landschap, terwijl aldaar de geheele groep onder den boom op den tweeden grond ontbreekt. — Schets met de pen.

1769 Titus, Bisschop van Kreta. — Schets met de pen.

1773 Ignatius, Bisschop van Antiochien. — Schets met de pen.

1780 Pantenus, Catechist te Alexandriën. — Schets met de pen.

1781 Klemens, Catechist te Alexandriën. — Op de prent is de vorm van de bank op den voorgrond gewijzigd en is de toehoorder, die vlak vóór het spreekgestoelte zit, bij de voorstelling gevoegd. — Schets met de pen.

L. le Comte, Beschryvinge van het machtige Keyserryk China. 1698.

Door Casper Luyken.

*1807 Groote Jacht vande Keyser van China. — Op de teekening heeft de man op den voorgrond, onmiddellijk naast den boom, eene muts op het hoofd en is gewapend met een zwaard, een pijlkoker en eene speer; de tweede grond aan de andere zijde wordt ingenomen door een aantal muzikanten, enkele te voet, doch de meeste te paard; deze zijn geschaard naast de baan, waarin een tijger, een zwijn en een hert worden gejaagd, die achtervolgd worden door ruiters en verscheidene personen te voet. Op de prent heeft eerstbedoelde persoon een ontbloot hoofd en draagt alleen eene speer; weggelaten zijn het vervolgde hert, de vervolgers te voet en de geheele groep muzikanten op den tweeden grond; in de plaats daarvan is gekomen, de jacht op twee luipaarden door verscheidene ruiters. — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 162, B. 274 mm.

W. Dampier, Nieuwe Reystogt rondom de Werreld. 1698.

Door Casper Luyken.

*1808 Titelprent.

Schets, met belangrijke veranderingen gegraveerd. De figuur van den reiziger, die het kleed wegneemt van den aardbol, is geheel onveranderd en de stroomgod op den voorgrond grootendeels. Op de teekening ziet men naast deze laatste figuur een krokodil, naast den aardbol een leeuw en een reiger en meer achterwaarts vier Indianen, waarvan de eene op een olifant zit; het opschrift is aangebracht op eene banderol. Op de prent is dit alles weggelaten en vervangen door een aap, die den boom beklimt, door eene zeekoe, een visch en een vogel vóór den aardbol en eenige kostbare voorwerpen naast den schrijver. Achter dezen ziet men twee Indianen en onmiddellijk naast hem een neger, die hem helpt bij het ontdekken van den aardbol en naast wiens hoofd geheel op den achtergrond nog eenige personen onder palmboomen zijn afgebeeld. Het opschrift staat op een uitgeschulpt velum. — Met de pen. — H. 171, B. 133 mm. — De beteekening: *J. Luiken* op de teekening is onjuist.

*1811 Optocht van den Sultan van Mindanao. — Op de teekening worden alle palankijns gedragen met de hand aan de boomen en is alleen die van Kapt. Swan met eene overhuiving. Op de prent rusten de boomen op de schouders der dragers en is de aangeduide versiering ook toegepast op de drie draagstoelen op den voorgrond; verder zijn verschillende kleine veranderingen aangebracht in figuren, kleeding en huizen. — Met de pen. — H. 168, B. 302 mm.

Flavius Josephus, Alle de Werken. 1698. 8°.

Alle door Jan Luyken. — H. 71—78, B. 81—85 mm.

JOODSCHE GESCHIEDENISSEN. DEEL I.

1860 Simson doodt den leeuw. — Op de teekening ontbreken de twee personen op den achtergrond en gebeurt de handeling onder een palmboom, die op de prent veranderd is in een wingerd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1863 David en Goliath. — Op de teekening heeft Goliath midden in het schild eene uitstekende punt, die op de prent is weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1883 Jona in zee geworpen. — Op de prent is aan beide zijden van den voorsteven de bevestiging der ankers gewijzigd. — Met de pen.

1888 De jongelingen in den vurigen oven. — Op de teekening ziet men slechts ééne uitgestrekte hand van den koning; één der drie jongelingen houdt de handen naar boven uitgebreid en de engel staat boven de nedergevallen krijgsknechten. Op de prent is bij de eerstgenoemde figuur nog de tweede hand bijgevoegd, welke den schepter vasthoudt; de drie jongelingen staan op eene rij met gevouwen handen en de engel tegenover de vluchtende soldaten. — Met de pen.

DEEL II.

1889 Terugkeer uit de Babylonische Ballingschap. — Met de pen.

1892 Mordechai geëerd. — Op de teekening ontbreekt de kroon boven den tulband van Mordechai, zooals op de prent is voorgesteld. — Met de pen.

1894 Alexander de Groote knielt in den Tempel. — Op de teekening is het altaar veel lager dan op de prent, waar het zich een eind boven de omringende priesters verheft. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1899 Judas Makkabëus bestrijdt het leger van Antiochus Eupator. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1901 Simon vermoord gedurende een gastmaal. — Op de prent zijn de nedervallende man en de groote wijnkruik op den voorgrond bijgevoegd. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1906 Dood van een roover en van zijn gezin. — Op de teekening schuift de rots op den voorgrond vóór de volgende, waar de bak met krijgslieden wordt nedergelaten; op de prent is tusschen beide eene groote open ruimte. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1907 Wagenrennen te Jerusalem. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Joodsche Oorlogen.

1918 Pilatus doet eene samenscholing der Joden met stokslagen uiteenjagen. — Op de teekening staat Pilatus, op de prent zit hij; ook zijn verschillende wijzigingen gebracht in de menigte op den voorgrond. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1923 Antiochus Epiphanes spreekt de moeder en hare zeven zonen toe. — Op de teekening staat op den voorgrond tegenover den koning een groot bekken; op de prent is dit veranderd in een krijgsman, terwijl naast hem een aantal buitgemaakte voorwerpen zijn opgestapeld. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1924 Dood der zeven zonen. — Op de teekening ontbreekt de man, die het vuur stookt, en staat de koning met zijn gevolg op den voorgrond daarnaast. Op de prent is hij naar den achtergrond verplaatst en is die plek ingenomen door een grooten hond aan een ketting geheel op den voorgrond en daarachter de pers, waarin één der broeders wordt verpletterd. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Egesippus.

1935 Scheepsstrijd op de zee van Tiberias. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1936 Vespasianus beveelt de gevangene Joden te dooden. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1937 Uitval der Joden uit den Tempel. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1938 Placidus drijft de Joden in de Jordaan. — Schets met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1940 Titus doet de gevangene Joden kruisigen. — Op de teekening staat Titus aan de eene zijde bij den voet van het kruis, dat opgericht wordt, aan de andere zijde een onderbevelhebber, die zijne bevelen geeft, naast de groep van den man, die op het kruis gelegd wordt. Op de prent is die onderbevelhebber weggelaten en zijn zoowel Titus als de bedoelde groep naar de andere zijde overgebracht, terwijl het groote opgerichte kruis in het midden daarbij gevoegd is. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

J Daarenboven nog de voorstelling van Esther vóór Ahasveros, welke ongetwijfeld het eerste ontwerp is geweest voor N°. 1891. Op de teekening knielt Esther, gesteund door ééne harer staatsjuffers; op den tweeden grond is de troon, waartoe vijf treden den toegang verleenen en uit welks zetel de koning oprijst. Aan wederzijden van die treden en onder den boog daarnaast staan hovelingen en krijgslieden. Op de prent zijn Esther en hare geleidster slechts weinig gewijzigd en is nog eene staatsjuffer bijgevoegd, die de sleep van haar kleed houdt; de troon is zonder treden en de koning is daarvan afgekomen tot naast Esther en reikt haar den schepter toe, terwijl achter hem een hoveling aandachtig daarnaar ziet. In de ruimte naast den troon zijn twee pilasters aangebracht. — Met de pen.

J. L. Gottfried, Historische Kronyck. 1698.

Alle H. 102—105, B. 146—155 mm.

1960 Door Jan Luyken. — Moedwil bij eene begrafenis in de Riddarholmskerk te Stockholm. — Op de prent zijn verscheidene personen bijgevoegd. — Schets met de pen.

1965 Door Jan Luyken. — Vier brandstichters te Praag verbrand. — Op de teekening is de verst verwijderde veroordeelde niet bij zijn paal afgebeeld; deze figuur is op de prent bijgevoegd en die van den brandstichter tegenover den rechter gewijzigd. — Met de pen.

1973 Door Jan Luyken. — Lakeien dobbelende op de lijkkist van den Hertog van Luynes. — Op de teekening is naast den ingang der zaal een venster; de omgevallen stoel op den voorgrond is van de bovenzijde afgebeeld en de lijkkist staat op twee schragen. Op de prent is op eerstbedoelde plaats eene kolom met cannelures, de stoel ziet men van de onderzijde, de kist rust op eenige blokken hout en daartegen is een degen geplaatst. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*1988 Door Casper Luyken. — De Hervormde kerk te Wesel opengebroken. — i. r. b.: *III : 987* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

1993 Door Jan Luyken. — Shah Sefi toont aan zijne zuster de hoofden van hare vermoorde kinderen. — Schets met de pen.

*2005 Door Casper Luyken. — Oproer te Londen. — Op de prent zijn de ramen onder het wapenschild van den boogvorm veranderd in den rechthoekigen en draagt de plunderaar midden in de voorstelling een grooten bundel op het hoofd in de plaats van een stoel. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2006 Door Casper Luyken. — Het Gantespel te Bergen in Noorwegen. — Op de teekening staat tusschen de mannen op den voorgrond een hond, het ondergedeelte van de bank daarnaast is boogvormig, aan die bank ziet men eene leuning en van den daarop zittenden man ziet men ook den tweeden arm en hand uitgestrekt. Op de prent is de hond, zoowel als de leuning en de hand weggelaten en steunt de bank op een ruw bewerkt onderstel. — Met de pen, opgewasschen met bister.

*2028 Door Casper Luyken. — Oproer te Lyon. — Met de pen, opgewasschen met bister.

*2029 Door Casper Luyken. — Hevig onweder. — i. r. b.: *III. 1422* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2043 Door Casper Luyken. — Ontploffing bij het beleg van Namen. — i. r. b.: *IV: p: 163.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2045 Door Casper Luyken. — Dood van Masaniello. — i. r. b.: *IV: p: 203* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2047 Door Casper Luyken. — Don Carlo di Padiglia en Don Pedro de Silva terechtgesteld. — Met de pen.

2048 Door Jan Luyken. — Aanval op de karos van den Hertog de Beaufort. — Op de prent is de houding van den koetsier gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

*2059 Door Casper Luyken. — Pest te Napels. — i. r. b.: *IV. 542.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2064 Door Casper Luyken. — Oproer te Weenen. — i. r. b.: *IV: p: 610.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2065 Door Casper Luyken. — Aanval op den Heer Wagtendonck bij Vaals. — i. r. b.: *IV. p: 614.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2068 Door Jan Luyken. — Ontsteltenis in het Russische leger door de verschijning van twee hazen. Op de teekening staat achter de tent op den voorgrond een boom, die op de prent is weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2071 Door Jan Luyken. — Bespotting van Don Pedro, Regent van Portugal. — Op de teekening loopt naast de paarden een page en aan de andere zijde een hazewind; op de prent is de eerste figuur weggelaten en nog een hond bijgevoegd. — i. r. b.: *IV. p: 698* — Met de pen.

2072 Door Jan Luyken. — Eerste steenlegging van eene sluis door den Aartsbisschop van Toulouse. — Met de pen.

2075 Door Jan Luyken. — Gevecht van een dog en een jongen leeuw te Londen. — Op de teekening is vóór het groote gebouw eene schutting opgericht, waarboven zich talrijke toeschouwers vertoonen; op de prent is dit alles weggelaten. — i. r. b.: *IV. 763.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

2078 Door Jan Luyken. — Inval der Tartaren in Polen. — Op de teekening zijn aan den staart van het paard van den bevelhebber twee mannen gebonden; op de prent is dit veranderd in een man en eene vrouw, terwijl de man, die vóór den stoet gaat, in plaats van met eene sabel, gewapend is met eene strijdbijl. — i. r. b.: *IV: 802.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2081 Door Jan Luyken. — Sterfbed van Paus Alexander VII. — Op de teekening hebben de twee zittende figuren op den voorgrond kardinaalshoeden op het hoofd en is de achter hen staande figuur blootshoofds; op de prent is dit juist omgekeerd; ook rust de zittende figuur naast het ledikant op een leunstoel in plaats van op eene tabouret. — b. i. h. m.: *IV: p: 830.* — Met de pen.

2083 Door Jan Luyken. — Schaking van Catharina van Orleans. — i. r. b.: *IV. 851.* — Met de pen.

2092 Door Jan Luyken. — Luchtverschijnsel in Zwaben. — Op de prent is de kerktoren veel verder afgebracht, eenige figuren op den tweeden grond zijn gewijzigd en de geit is bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2093 Door Casper Luyken. — Overstrooming te Parijs. — i. r. b.: *IV: p: 950.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2094 Door Jan Luyken. — Brand van Londen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*2105 Door Casper Luyken. — Selim IV, Shah van Perzië, doet zijn broeder van het gezicht berooven. — i. r. b.: *IV. 1054.* — Met de pen.

2119 Door Jan Luyken. — Vertrek van Willem III naar Engeland. — Schets met de pen.

2121 Door Jan Luyken. — Het vernielen van Katholieke kapellen te Londen. — Met de pen, opgewasschen met bister.

2123 Door Jan Luyken. — Voorstelling op straat te Aberdeen. — Met de pen, opgewasschen met bister.

2137 Door Jan Luyken. — Beleg van Groningen. — Op de prent is weggelaten de bandelier van den krijgsman op den voorgrond. — Met de pen, opgewasschen met bister.

2155 Door Jan Luyken. — Slag aan de Theiss. — Schets met de pen.

2161 Door Jan Luyken. — Gillis en Courdil, twee Hervormde predikanten in Anjou, vóór de Synode. — Op de teekening zijn verscheidene toehoorders blootshoofds, die op de prent een hoed op hebben. — Met de pen, opgewasschen met bister.

2166 Door Jan Luyken. — Tooneelbrand te Kopenhagen. — Schets met de pen.

2171 Door Jan Luyken. — Aardbeving op Jamaica. — Schets met de pen.

*2172 Door Casper Luyken. — Lakeien dobbelende op de lijkkist van den Hertog van Luynes. — Teekening voor de prent, waarvan alleen een proefdruk vervaardigd is (zie N°. 1973). Op de teekening zijn nog twee figuren achter het hoofdeinde der kist, die op de prent zijn weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

C. Ripa, Iconologia. 1698.

2193 Titelprent door Jan Luyken.

Op de teekening ziet men op de benedenste voorstelling de teekenschool met leerlingen aan beide zijden van den onderwijzer. Op de prent bevinden zij zich alleen aan ééne zijde achter hem, terwijl aan de zijde, waar de nieuw aangekomenen binnentreden, eene open deur met een doorkijk op een stadsplein wordt gezien. — Met de pen. — H. 130, B. 71 mm.

Kaart van Opsterland. 1698.

*2216 Vignet door Casper Luyken.

Op de prent zijn de figuren op den achtergrond door Jan Luyken gegraveerd. Zij zijn in houding gewijzigd en op kleiner schaal uitgevoerd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 193, B. 537 mm.

C. Weigel, Abbildung Der gemein-nützlichen Hauptstände. 1698.

Door Casper Luyken.

*2226 Der Tantzmeister. — Op de teekening is de wuivende doek in de eene hand slechts even aangegeven; op de prent is op den achtergrond boven de uitgestrekte arm een basrelief aangebracht tegen den muur en een derde persoon gevoegd bij de twee muzikanten. — Met de pen. — H. 83, B. 77 mm.

Elizabetha Jocelyn, Uyterste Wille van een Moeder aan haar toekomende Kind. 1699.

Door Jan Luyken.

2279 Titelprent.

Op de prent is de vrouw hooger geplaatst en daardoor ook het tablet, terwijl de houding van haren daarop rustenden arm gewijzigd is. Bijgevoegd zijn de wereldbol en de steenen bij haren voet en het boek op haren schoot, benevens de twee engeljes boven het tablet. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 125, B. 83 mm.

2294 De Keizer bedroefd door de hovaardij zijner dochter Julia. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 89, B. 73 mm.

G. Leti, Het Leven van Philips de II, Koning van Spanien. 1699.

Door Jan Luyken.

2297 Huwelijk van Prins Philips II. — Op de prent is de knielende figuur achter den prins en het afhangende kleed over de galerij bijgevoegd. — Met de pen. — H. 129, B. 71 mm.

Het Leven en Bedryf van .... Julius Mazaryn, Cardinaal. 1699.

Door Casper Luyken.

*2322 Mazaryn in Cardinaals gewaat geeft aan veel grooten gehoor. — De zittende figuur op den voorgrond heeft op de teekening een hoed op het hoofd en is op de prent blootshoofds. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 124, B. 74 mm.

De op de teekening gestelde beteekening: *J. Luiken* is onjuist.

Don Francisco de Quevedo, De vol-geestige Werken. 1699.

*2337 Door Casper Luyken.

De besete Deurwaarder. — Op de prent is de derde persoon achter den koorknaap weggelaten, het gordijn naast het altaar bijgevoegd en de achtergrond der kerk gewijzigd. — Met de pen. — H. 122, B. 80 mm.

L. van Zanten, Treur-tooneel der doorluchtige Vrouwen. 1699.

Door Jan Luyken. — H. 165—169, B. 137 mm.

2347 Drahomir door de aarde verzwolgen. — i. r. b.: *4*. — Schets met de pen.

2354 Bellinda de Corzora verbrand. — i. r. b.: *11* — Op de teekening houdt de veroordeelde de handen gevouwen, terwijl zij op de prent op haar voorhoofd wijst. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

G. Arnold, Waare Afbeelding der eerste Christenen. 1700.

Alle door Jan Luyken. — H. 123—127, B. 146—155 mm.

2358 Doop in eene rivier. — i. r. b.: *2* — Met de pen.

2362 Agnes door een roofvogel van haar belager gered. — Op de prent zijn eenige wijzigingen gebracht in de gebouwen op den tweeden grond. — i. r. b.: *6* — Met de pen.

2365 Vrouwen te zamen binnenshuis aan den arbeid. — Op de teekening heeft de vrouw, zittende naast de staande, op den voorgrond, in hare hand een garenwinder; naast haar in het midden staat een ledige stoel. Op de prent heeft eerstbedoelde figuur een vlasstok in de hand; de stoel is vervangen door eene op den grond zittende vrouw; bijgevoegd zijn de doorkijkjes door de rechthoekige deur in een keuken, en aan de andere zijde door den boog in een tuin. Eindelijk loopen daar de balken, in plaats van naar den achtergrond, dwars door het vertrek. — i. r. b.: *9* — Met de pen.

2369 Het lezen der H. Schrift. — Met de pen.

2375 Doop op straat te Constantinopel tijdens een onweder. — i. r. b.: *19* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2378 Avondmaalsviering op eenvoudige wijze. — Op de teekening biedt de voorganger den beker aan en ziet men achter hem eene boogvormige opening en eene openstaande deur; op de prent zijn achter hem twee rechthoekige vensters, en is de plechtigheid veranderd in het aanbieden van het brood, terwijl de bank op den voorgrond van vorm veranderd is. — i. r. b.: *22* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2379 Reizigers begroeten elkander met een kus. — Op de prent is op den voorgrond bijgevoegd een nedergeworpen valies met staf, terwijl de loopende vrouw achter den man, die zijn valies op den rug draagt, is vervangen door eene vrouw met een klein kind op een ezel. — Met de pen.

Op de achterzijde van deze teekening is een brief aan Jan Luyken geschreven, waarschijnlijk door den uitgever van het werk, welke gedeeltelijk afgesneden is, doch zich weder geheel laat herstellen:

vrint luijken Daar sullen soo mij d.... unkt
nogh wel 8 schetsen of ordinantien.... zijn
soo dat ik denk dat in het Eersst.... e Deel
wel 24 plaaten sullen kome Daaro.... m moet
daar mede spoet Gemaakt wor.... den.

2380 Begroeting met een kus in de bijeenkomsten. — Op de teekening bevinden zich de staande en de zittende vrouw op den tweeden grond in gesprek; op de prent reiken zij elkander de hand. — Met de pen.

2382 Secunda, ziende hare zuster geeselen, verklaart ook Christin te zijn. — Op de prent is de houding van den in het midden staanden beul gewijzigd, evenals de gebouwen op den achtergrond. — i. r. b.: *26* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2383 Brooduitdeeling aan de armen. — i. r. b.: *27* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2392 Spiridion zet zijn gast zwijnenvleesch voor. — Op de prent zijn de beide doorkijkjes gewijzigd; door het venster ziet men een palmboom in plaats van een gebouw en buiten de deur zit een man, nabij den ingang. Ook heeft de staande vrouw achter Spiridion een ketel in de hand. — i. r. b.: *36* — Met de pen.

2394 Onthoofding van Didymus. — i. r. b.: *38* — Met de pen.

2395 Christenen in de Arena worden door de wilde dieren niet aangeroerd. — i. r. b.: *39* — Met de pen.

2396 Laurentius op het rooster. — i. r. b.: *40* — Met de pen.

2398 Gevangene in boeien gesloten. — i. r. b.: *42* — Met de pen.

2399 Geeseling in een verwulf. — Op de prent zijn de beide geeselingen onveranderd overgenomen, doch op de teekening ziet men tusschen den beul en den martelaar op den voorgrond door, een Romeinschen bevelhebber met twee soldaten; op de prent is deze groep vervangen door een derden martelaar, wiens lichaam met krauwels wordt opgescheurd. — i. r. b.: *43* — Met de pen.

2400 Geeseling in de open lucht. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. De op de teekening aanwezige woorden: *Ian Luijken* zijn niet in het handschrift van den vervaardiger.

2410 Dood van Paula. — Op de prent is de vorm van het ledikant en de houding van de vrouw, die aan het voeteneinde zit, gewijzigd. — i. r. b.: *53* — Met de pen.

2411 Begrafenis door zangers begeleid. — i. r. b.: *54* — Met de pen.

2412 Tiburtius op gloeiende kolen gaande. — Op de teekening heeft de martelaar het bovenlijf half bedekt; op de prent is dat geheel naakt. — i. r. b.: *55* — Met de pen.

2413 Antonius de kluizenaar en de bezeten dochter van een soldaat. — i. r. b.: *56* — Met de pen.

2418 Hilarion door een bezetene opgetild. — i. r. b.: *61* — Met de pen.

2421 Gezicht van Perpetua. — Op de prent zijn achter de figuren op den tweeden grond boomen bijgevoegd. — i. r. b.: *64* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2422 Gezicht van Jakobus en Gezicht van Agapius. — Op de teekening is achter den rug van Agapius een groote steen, die tevens dient tot afscheiding van de beide voorstellingen. Op de prent is het grootste gedeelte van dien steen weggelaten, een versierde rand als afscheiding aangebracht en ook door de schaduw op den voorgrond aangeduid, dat men met twee gebeurtenissen te doen heeft. De vrouw, die aan Jakobus verschijnt, vertoont hem op de teekening een doek, terwijl zij hem op de prent twee koorden toewerpt. — i. r. b.: *65* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2426 Telemachus poogt de gladiatoren te scheiden. — i. r. b.: *69* — Met de pen.

M. Zueris van Boxhorn, Nederlandsche Historie. 1700.

Alle door Casper Luyken. — Met de pen. — H. 136—142, B. 86—90 mm.

*2450 Godsoordeel met een gloeiend ijzer. — Op de prent zijn weggelaten: de hellebaarden zichtbaar achter den man, aan wien het ijzer wordt aangeboden, en de ronde bak met kolen naast het altaar, en is op die plaats gebracht het vierkante kolenbekken, dat op de teekening vóór het altaar staat.

*2454 Noel Fere verbrand. — Op de prent is de hond achter den beul bijgevoegd.

*2457 Pijniging der Waldenzen door bijen. — Op de prent is tegen de randlijn, onmiddellijk naast den veroordeelde, de monnik veranderd in twee hellebardiers en zijn de gebouwen op den achtergrond gewijzigd; bijgevoegd is de rechter te paard boven het hoofd van den beul.

Ethica Naturalis. (circa 1700).

Alle door Jan Luyken. — H. 100, B. 113—117 mm.

Deze teekeningen zijn kennelijk oorspronkelijk ook samengevat geweest in een boek of album, waarbij dan de achterzijde door Jan Luyken werd beschreven met het gedicht behoorende bij de telkens volgende teekening. Opmerking verdient, dat, terwijl de prenten hiernaar vervaardigd te Neurenberg uitkwamen met Latijnsche bijschriften, achter op de teekeningen de gedichten staan behoorende bij het veel later uitgekomen werk: *Beschouwing der Wereld. 1708*, waarin de copiën voorkomen van de prenten uit de Ethica Naturalis. Verder is de opvolging der onderwerpen eene andere dan hetzij in het éene of in het andere van de twee bovengenoemde boeken.

2463 II de Maan. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, de teksten van: III de Sterren.

2464 III de Sterren. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, de teksten van: VIII de Wolken.

2469 VIII de Wolken. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: IX de Regen.

2470 IX. de Regen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, de teksten van: XII de Donder.

2472 XI de Sneeuw — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: LIV de Nevel.

2473 XII de Donder. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop onbeschreven.

2480 XIX. de Woestijn. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: LI het Ys.

2484 XXIII de Akker. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XL de Metalen.

2485 XXIV de Steen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XXXIX. de Klip, met invoeging van een zestal regels in het oorspronkelijk vervaardigde vers.

2489 XXVIII de Kruiden. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, de teksten van: XXVII. de Bloemen.

2492 XXXI de Fontein. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XXX de Beek, met twee veranderingen gedurende het vervaardigen aangebracht.

2493 XXXII de Rivier. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, de teksten van: XXXVII de Oever.

2494 XXXIII de Waterval. — Op de prent is bijgevoegd naast den zittenden man een hoed, en achter den staanden man een reisbuidel. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: LVIII de Muis.

2495 XXXIV het Moeras. — Met de pen. — Achterop, het gedicht van: XXI de Heide.

2496 XXXV het Bosch. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, de teksten van: XXVI de Boomen.

2500 XXXIX de Klip. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XXXVIII. de Zee.

JAN LUYKEN 1700. N°. 2512.

2501 XL de Metalen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XLII. de Parel.

2504 XLIII de Morgenstond. — Met de pen en verder met waterverf in kleuren. — Achterop, het gedicht van: XLIV. de Middag.

2507 XLVI de Middernacht. — Op de prent is weggelaten de plank met eenige voorwerpen tegen de achterzijde van het ledikant, terwijl de op tafel staande lamp veranderd is in eene nachtlamp. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XIV de Wind.

2512 LI. het Ys. — Op de teekening heeft het groote huis op den tweeden grond twee rijen van vijf en drie vensters boven elkaar; op de prent slechts ééne rij van drie groote vensters. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: X de Hagel.

2520 LIX de Os. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: LX het Paard.

2521 LX het Paard. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: LXII het Schaap.

2522 LXI de Ezel. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop niet beschreven.

2523 LXII het Schaap. — Met de pen, opgewasschen met O. I. ink. — Achterop, het gedicht van: LXIII de Bok.

2534 LXXIII de Zwaan. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: LVII de Kat.

2535 LXXIV de Mos. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: LXXII het Gevogelte.

2555 XCIV de Honger. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XCVI. het Ongedierte.

2558 XCVII de Overstrooming. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — Achterop, het gedicht van: XCIX de Aardbeving.

K Behalve deze is nog aanwezig eene teekening, die men, hoewel zij een kleiner formaat heeft, toch onder deze serie kan brengen, omdat op de achterzijde geschreven staat het gedicht van: XLVI, de Middernacht.

Zij stelt voor eene vrouw, die zich vooroverbuigt over een turfvuur om een zwavelstok te doen ontvlammen, ten einde daarmede de lamp op te steken, welke zij in de hand houdt. Op den voorgrond naast haar eene zittende kat, en naast het vuur de tang. — Met de pen. — H. 75, B. 74 mm.

Naar deze teekening bestaat geene prent, doch wel eene prentteekening door Bagelaar.

W. Goeree, Mosaize Historie der Hebreeuwse Kerke. 1700.

Alle door Jan Luyken. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Deel I.

2579 Titelprent. — 120 mm. in doorsnede.

2581 Vignetten rondom: *De Reys-togten van Abraham*; alle 42 mm. in doorsnede.

2. Abram verlaat Ur.

3. Abram bouwt een altaar.

4. Farao rooft Saraï.

5. Saraï aan Abram teruggegeven.

6. Scheiding van Abram en Loth. — Op de teekening staan beide tegenover elkaar in ongeveer gelijke houding, met uitgestrekte armen; op de prent is de figuur van Abram in veel rustiger houding gebracht.

7. Abram overziet het land Kanaän.

10. Abram ontmoet Melchizedek. Op de prent is weggelaten het zwaard aan Abrams zijde, doch zijn achter hem op den voorgrond twee personen bijgevoegd.

11. Gods verbond met Abram. — Op de teekening zit deze als in overdenking; op de prent maakt hij eene levendige beweging met de rechterhand, om de rondvliegende vogels te verjagen.

12. Hagar door Saraï vernederd. — Op de teekening staat de meesteres, met twee schapen naast zich, de weggaande Hagar na te kijken; op de prent geeft Saraï aanwijzingen aan eene dienstmaagd, die naast haar staat, terwijl aan de andere zijde eene tweede in knielende houding met haren arbeid bezig is.

13. De geboorte van Izak aangekondigd.

14. Instelling der besnijdenis.

15. Abraham ontvangt de drie mannen. — Op de teekening hebben deze laatste vleugels, hetgeen op de prent weggelaten is.

16. Geboorte van Izak.

17. Ismaël bespot Izak. — Op de teekening zit Hagar naast Abraham onder den boom, terwijl Sara met Izak op den schoot zich aan de andere zijde bevindt en naast haar Ismaël staat. Op de prent is eerstbedoelde plaats ingenomen door Sara en het kind; dientengevolge is ook de figuur van Ismaël omgekeerd, terwijl de open hoek nu wordt ingenomen door eene vrouw, die een koelvat en eene kan nederzet.

18. Hagar weggezonden.

19. Abraham offert Izak.

20. Begrafenis van Sara. — Op de teekening staat vóór den ingang van de spelonk van Machpela eene baar, waarop eene lijkkist; aan weerszijden staat een man, verder achterwaarts twee anderen. Op de prent is die kist in mummievorm en nog open; er achter staan Abraham en twee mannen, die een laatsten blik op de overledene werpen, terwijl op den voorgrond twee mannen het deksel optillen, om de kist te sluiten.

21. Ontmoeting van Eliëzer en Rebekka.

22. Begrafenis van Abraham. — Op de prent zijn op den voorgrond twee personen bijgevoegd, waarvan de eene spreekt tot de mannen, die reeds in de spelonk zijn afgedaald, en de andere tegenover den ingang zit.

2584 Eliëzer vraagt Rebekka ten huwelijk voor Izak. — Op de prent zijn op den voorgrond naast het waschbekken eenige zwaarden bijgevoegd. — H. 272, B. 374 mm.

2585 Verbond van Jakob en Laban. — Op de prent is eenige wijziging gebracht in de personen, die werkzaam zijn aan het monument. — H. 272, B. 374 mm.

DEEL II.

2588 Titelprent.
Op de teekening is achter den herder op den voorgrond, één persoon, op de prent zijn er twee. — 120 mm. in doorsnede.

2592 Begrafenis van Jakob. — Op de prent is in het inwendige van het graf eenige verandering gebracht, meer pilaren als steun van het gewelf aangeduid en de figuur weggelaten, die op de teekening voorkomt in aandachtige beschouwing der aldaar reeds aanwezige kisten. — H. 274, B. 443 mm.

DEEL III.

2593 Titelprent.
Op de prent is eene vrij belangrijke wijziging gemaakt in de groep voorwerpen boven de voorstelling van de redding van Mozes. — 120 mm. in doorsnede.

2594 Verdrukking van de Israëlieten in Egypte. — Op de teekening is in de lucht een kruisje gezet en daarnaast door Jan Luyken zelf geschreven: *Dit is de groote van Jacobs gegrafenis.* Op de prent zijn slechts zeer kleine veranderingen gebracht in de figuren op den achtergrond.. — H. 295, B. 568 mm.

2595 Het water in bloed veranderd. — Op de prent zijn bijgevoegd de twee watervogels op den voorgrond, terwijl de figuur van Mozes veranderd is; op de teekening slaat hij het water met groote heftigheid, op de prent strekt hij zijn staf boven het water uit. Ook is de boom boven de tent op den tweeden grond veranderd in een palmboom. — H. 274, B. 356 mm.

2602 De plaag van de duisternis. — H. 280, B. 363 mm.

2604 De Israëlieten te Elim. — Op de prent zijn slechts enkele kleine veranderingen aangebracht, zooals de bijvoeging der mannen op den tweeden grond, die in de palmboomen geklommen zijn. — H. 273, B. 528 mm.

2607 Aäron maakt de teekening van het Gouden Kalf. — H. 272, B. 363 mm.

2608 Vervaardiging van het altaar voor het Gouden Kalf. — Op de teekening is aan den oven nog eene tweede opening naast de daarvóór staande personen; deze is op de prent weggelaten. — H. 273, B. 362 mm.

2609 Aanbidding van het Gouden Kalf. — Op de teekening bevindt zich naast den man met den beker eene dansende vrouw, die den triangel bespeelt, terwijl de grond slechts planten vertoont; op de prent is de vrouw weggelaten, doch is de bodem bedekt met allerlei muziekinstrumenten. — H. 268, B. 362 mm.

Onder de teekening is geplakt eene strook papier, waarop in drukletters geschreven is het onderschrift, dat op de prent is gegraveerd: *Ende zy stonden des morgens vroeg op; en Offerden Brand-offer, en Dank-offer, en zaten neder om te Eten en te Drinken, daar na stonden zy op om te Spelen. Exod. XXXII. 6.*

DEEL IV.

2610 Titelprent.

Op de teekening bevinden zich achter de spinnende vrouw op den voorgrond, twee personen, op de prent drie.

2611 De bouw van den Tabernakel. — De teekening van deze voorstelling is in twee aaneensluitende gedeelten, overeenkomend met de twee koperen platen, op welke de prent gegraveerd is. Op de teekening van de eene helft staat op den voorgrond Aäron met een staf in de hand, terwijl op den derden grond in het midden twee personen de afbeelding beschouwen van den zevenarmigen kandelaar. Op de prent is de staf weggelaten en is de kandelaar vervangen door de tafel der toonbrooden.

Op de andere helft is op de prent eenige verandering gebracht in de werkplaats op den tweeden grond, waar de groote koperen voorwerpen voor den eeredienst worden vervaardigd. Verder zijn op den achtergrond de rijen tenten verder uit elkaar geplaatst en zijn de figuren op de daartusschen liggende gedeelten dientengevolge gewijzigd. — H. 285, B. 426 en 420, samen 846 mm.

2613 Het ombinden van den gordel aan de Priesters. — H. 130, B. 164 mm.

2623 i. d. m. is in drukletters geschreven: *Jehu doed de Seventig hoofden der Zonen Achabs binnen Jizreël in twee hoopen leggen, en vertoondse aan het Volk. II. Kon. X.* — H. 275, B. 358 mm.

L Nog is aanwezig de teekening door Jan Luyken voor de door een ander gegraveerde prent, voorstellende de Banieren der XII Stammen Israëls, zie pag. 490. Op gelijke wijze als op de prent is aan de benedenzijde van elke banier de naam van den stam vermeld met enkele kleine verschillen in de spelling.

De vier kleine vignetten onder aan de prent evenwel zijn door Luyken niet ingevuld, maar alleen is door hem de aanwijzing op die plaats geschreven van hetgeen daar moest worden voorgesteld, als:

D. *den Hof met vier rievieren — de granaat appel.*

C. *Schip met de Wolk en vijer kolom.*

B. *een Boek met een ploeg.*

A. *een Spheer met de aardkloot.*

H. 282, B. 173 mm.

Historie des Ouden en Nieuwen Testaments. 1700. (Groote Bijbel van Mortier).

Alle door Jan Luyken. De teekeningen voor de prenten zijn H. 137—141, B. 197—205 mm., die voor de vignetten H. 72—85, B. 145—164 mm., die voor N°. 2658 H. 154, B. 212 mm., en die voor N°. 2659 H. 145, B. 164 mm.

2629 Het Yverwater. — Op de prent zijn bijgevoegd de groep priesters links van het altaar, de voorwerpen voor den tempeldienst op den voorgrond onder het altaar en naast den Hoogepriester, en de middenstijl aan de voorzijde van den Tabernakel. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2636 Afgoderij van Manasse. — Op de teekening is ook boven het groote altaar op den tweeden grond rook aangegeven, hetgeen op de prent weggelaten is. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2638 Ezra doet de wet voorlezen. — Op de prent zijn de gebouwen op den achtergrond gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2639 Mordechai in zegepraal rondgevoerd. — Op de prent is aan den vóór hem gaanden Haman een stok in de opgeheven rechterhand gegeven, en is het daarachter aanwezige gebouw op den tweeden grond gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2640 Ptolomeüs Philopater tracht den Tempel binnen te dringen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2641 Verlossing der Joden van Ptolomeüs Philopater. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2645 Jezus predikt op het Loofhutten-feest. — Op de prent zijn bijgevoegd de festoenen om de pilaren op den voorgrond en eene derde figuur bij het tweetal aan den voet van die kolommen, terwijl het hoofdgebouw van den Tempel meer op den achtergrond is gebracht en de plaats van het groote altaar veranderd is. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2646 Jezus' intocht te Jerusalem. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2647 De vervloekte vijgeboom. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2649 De gast zonder bruiloftskleed. — Op de prent is bijgevoegd een kleine jongen, die den sleep ophoudt van den mantel des Konings. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2654 Paulus en de waarzeggende dienstmaagd te Philippi. — Op de prent is het gebouw op den tweeden grond links gewijzigd door het aanbrengen van versieringen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2658 Vignet voor de kaart: Voyage des Enfans d'Israel.... d'Egypte.... au Pays de Canaan. — Op de prent is tusschen de met elkaar sprekende man en vrouw op den voorgrond nog een kind bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2659 Vignet voor de kaart: Terre Sainte. — Op de prent is de houding van den knielenden man achter de draagbaar op den voorgrond gewijzigd, door hem af te beelden met gevouwen handen in plaats van met vermoeid nederhangende armen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2661 Vignet: Geloof, Hoop en Liefde. — Op de teekening is niet afgebeeld het geraamte, dat door den engel vertreden wordt, en rust deze op eene wolk; ook ontbreekt de omlijsting. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2663 Vignet: De Hongerigen gespijzigd. — Met de pen.

2664 Vignet: De Geboorte van Jezus. — Zonder de omlijsting. — Met de pen.

2665 Vignet: De Wijzen uit het Oosten. — Op de prent zijn de gebouwen op den achtergrond gewijzigd. De omlijsting is op de teekening met rood krijt aangegeven. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2666 Vignet: De Dorstigen gelaafd. — Met de pen.

2667 Vignet: Jezus op de tinne des Tempels. — Op de teekening heeft de Satan geene vleugels; de omlijsting is met rood krijt aangegeven. — Met de pen.

2668 Vignet: De Vreemdelingen geherbergd. — Met de pen.

2671 Vignet: Genezing van den Waterzuchtige. — i. r. b.: *luc. 14.* — Met de pen.

2673 Vignet: De Genoodigden ter Bruiloft. — Op de teekening ontbreekt de omlijsting. — Met de pen.

2674 Vignet: De Penning der Weduwe. — i. r. b.: *luce. 21. 2 — Marc. 12. 41.* De beteekening i. r. o. is niet door Jan Luyken. — Met de pen.

2676 Vignet: De Zieken getroost. — Met de pen.

2677 Vignet: De Barmhartige Samaritaan. — De omlijsting is met rood krijt aangegeven. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2678 Vignet: Jezus bij Maria en Martha. — De omlijsting ontbreekt. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2681 Vignet: Zacheüs in den Vijgenboom. — De omlijsting ontbreekt. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2686 Vignet: Eutichus gevallen. — Zonder omlijsting. — Met de pen.

2690 Vignet: De zevenkoppige Draak. — De omlijsting is met rood krijt geteekend. — Met de pen.

Daarenboven behooren nog tot de Serie van afbeeldingen voor dit werk:

M De inwijding van Salomo's Tempel. — Op deze teekening wordt de Koning van voren gezien, en achter hem, door twee groote bogen, het voorhof met het altaar en daarachter de Tempel; door één dier bogen trekt eene talrijke kudde offervee. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Op N°. 2633 is de voorstelling genomen in het voorhof en met weglating van de bogen, zoowel als van het offervee; Salomo wordt van achteren gezien, en de hem omgevende menigte, hoewel gedeeltelijk gevolgd naar de teekening, is vrij belangrijk gewijzigd.

N Waarschijnlijk eerste schets voor de prent, voorstellende het binnendringen van Ptolomeüs Philopater in den Tempel. Hier is de Koning reeds in het Heilige vóór de afscheiding van het Heilige der Heiligen, en staat hij omringd van tempeldienaren, die trachten hem te bewegen van zijn voornemen af te zien, terwijl anderen geknield om hulp smeeken. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Op N°. 2640 is de voorstelling genomen op het voorhof van den Tempel.

Jan Huygen, Stichtelyke Rymen op verscheiden Stoffen. 1700.

Alle door Jan Luyken. — H. 86—96, B. 75—80 mm.

2691 Lofzingend gezelschap. — Met de pen.

Hiernaar is eene prentteekening vervaardigd door Bagelaar.

2692 Christus toont de teekenen zijner wonden. — Op de teekening is de geheele achtergrond slechts door een paar lijnen aangegeven. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Hiernaar is door Bagelaar eene verkleinde prentteekening vervaardigd.

2701 Man op den hangklok wijzende. — Op de prent is het venster naast de deur bijgevoegd. — Met de pen.

Jeremias Taylor, Historie van 't Leven en de Doot van onsen Saligmaker Jesus Christus. 1700.

Alle door Jan Luyken.

2703 De Aankondiging aan Maria. — H. 60, B. 139 mm. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2706 De Bruiloft te Kana. — H. 164, B. 140 mm. — Met de pen.

2710 De wonderbare Spijziging. — H. 261, B. 180 mm. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2716 De Opstanding. — Op de prent is de houding van den voorsten ter aarde geworpen soldaat iets veranderd; evenzoo de linkerhand van den engel. — H. 259, B. 180 mm. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

De prent is gegraveerd door Casper Luyken, doch vermeldt o. l. o.: *J. L. Inven.*

H. Ludolff, Allgemeine Schau-bühne der Welt. 1701.

Alle door Jan Luyken. — H. 116—123, B. 176—180 mm.

2759 Hongersnood in Duitschland. — Op de prent is bijgevoegd: twee personen en eene mand bij de groep op den voorgrond; daarachter de man, die in de ruïne van het verbrande huis kruipt, en een tweede aanvaller op den man in het midden op den tweeden grond. — Met de pen.

2763 Verworging van Mustapha, neef van Sultan Amurath IV. — Op de prent zijn eenige volgelingen bijgevoegd achter den bevelhebber, die staat toe te zien; verder is weggelaten het koord met kwasten, waarmede het groote gordijn is opgebonden, en gewijzigd de houding van den soldaat, die onmiddellijk achter den veroordeelde staat; deze houdt hier niet den rechterarm omlaag, maar opgeheven, om eene hellebaard vast te houden. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2799 Stierengevecht te Madrid. — Op de prent is weggelaten de gedoode stier op den voorgrond en zijn bijgevoegd enkele figuren in de arena. Op de teekening zijn de omliggende huizen slechts even aangegeven. — Met de pen.

2800 Oproer te Constantinopel. — Op de prent zijn bijgevoegd de pluimen op de mutsen der Janitzaren, zoowel op den voorgrond als bij de groep middenin; de houding van den rechterarm van den meest naar links geplaatsten persoon op den voorgrond is veranderd. — Met de pen.

2801 Het hoofd van den Hertog van Montmorency aan het volk vertoond. — Op de prent is de wijze, waarop het beulszwaard wordt vastgehouden gewijzigd, evenals eenige onderdeelen van de kleeding der toeschouwers. — Met de pen.

Voorne Caartboeck. 1701.

Alle door Jan Luyken. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2816 Vignet voor de kaart: Vier Polders. — H. 168, B. 189 mm.

2821 Vignet voor de kaart: Polder de Quacq. — H. 138, B. 188 mm.

2825 Vignet voor de kaart: de vrye Heerlykheid van Heenvliet. — H. 138, B. 301 mm.

823

Historie des Ouden en Nieuwen Testaments. 1703. (Kleine Bijbel van Mortier).

Alle door Jan Luyken. — H. 95—103, B. 147—150 mm.

2977 Hagar in de woestijn. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

2978 Abraham wil Izak offeren. — Met de pen.

2981 Ezau verkoopt zijn eerstgeboorterecht. — b. r. b.: *Gen. 15. 29.* — Met de pen.

2993 Jozef maakt zich aan zijne broeders bekend. — Op de prent is de houding van den meest naar links geplaatsten persoon op den voorgrond gewijzigd. — b. r. b.: *gen. 45.* — Met de pen.

2995 Harde dienst der Israëlieten in Egypte. — Op de prent zijn de gebouwen op den achtergrond rechts vervangen door steenovens. — Met de pen.

2999 Dood der eerstgeborenen in Egypte. — Met de pen.

3002 Lofzang der Israëlieten na den ondergang der Egyptenaren. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3011 Het Yverwater. — b. r. b.: *Numer. 5. 16.* — Met de pen.

3013 Terugkomst der verspieders. — Op de prent is weggelaten de korf met vruchten op den voorgrond. — b. r. b.: *Nom. 13. 26.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

3016 De tocht door den Jordaan. — Op de prent is de houding van Jozua gewijzigd en de persoon, tot wien hij spreekt, bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3022 Gideon laat zijne mannen drinken. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3024 Inwijding van Salomo's Tempel. — Op de teekening zijn de gebouwen rondom het voorhof slechts even aangeduid. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3031 Zacharias komt uit den Tempel. — Op de teekening zijn lijnen aangebracht, ten einde de eischen der perspectief in het oog te houden. — Met de pen.

3032 De Aankondiging aan Maria. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3034 De Beschrijving te Bethlehem. — b. r. b.: *lucas. 11. 1.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

3040 Jezus geneest de Zieken. — Op de prent zijn twee figuren gevoegd bij de groep op den voorgrond links. — Met de pen.

3042 De geraakte te Kapernaüm. — Op de prent is de houding van de armen van den zieke gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3043 Roeping van Levi. — Op de prent is de boog, waarachter Levi zit, grooter gemaakt en aan de voorzijde de tafel voor het uittellen van het geld bijgevoegd. — b. r. b.: *mat. 9. 9.* — Met de pen.

3044 Opwekking van den jongeling te Naïn. — Op de prent zijn de boomen achter de groep der personen deels weggelaten, deels veranderd in den stadsmuur. — Met de pen.

3047 Johannes de Dooper zendt zijne discipelen uit. — Op de prent is de staf van den voorsten discipel weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met Θ. I. inkt.

3050 De dochter van Herodias ontvangt het hoofd van Johannes den Dooper. — Met de pen.

3053 Jezus wandelt op de zee. — Met de pen.

3058 Jezus predikt op het Loofhuttenfeest. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3061 De tien melaatschen. — o. r. o.: *lucas 17* — Met de pen.

3064 i. d. m.: *de Vervloekte Vygeboom. Marc: 11 : 13.* — Op de prent is in de groep achter Jezus eene figuur weggelaten en de houding van de tweede veranderd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3065 De Arbeiders werpen den Zoon buiten den wijngaard. — Met de pen.

3066 i. d. m.: *de gast sonder Bruyloftskleed. Math: 22 : 1.* — Met de pen.

3067 De wijze en de dwaze Maagden. — Op de prent is de houding van de figuur, onmiddelijk achter de slapende vrouw, gewijzigd. — Met de pen.

3071 Jezus gevangengenomen. — b. r. b.: *Joan. 18.* — Met de pen.

3079 De doop van den Kamerling. — b. r. b.: *hand. 8. 38.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

Naar deze teekening is eene prentteekening vervaardigd door B. Martini.

3083 Genezing van den kreupele te Lystre. — Op de prent is vóór het gebouw, waar de kreupele zit, een ingang met zuilen bijgevoegd; evenzoo bij den tempel op den tweeden grond eene reeks zuilen. — Met de pen, opgewasschen met bister.

Naar deze teekening heeft B. Martini eene prentteekening gemaakt.

O Eindelijk bevindt zich nog in deze Serie eene niet gegraveerde teekening, waarschijnlijk een eerste denkbeeld voor N°. 3031, Zacharias komt uit den Tempel. Hier staat hij op den voorgrond en wordt van achteren gezien, terwijl het achter eene balustrade knielende volk zich geheel op den achtergrond bevindt. Op de teekening is door Jan Luyken geschreven: *de kandelaar aan de Zuyd-kant. de Taafel aan de noort-kant.* — Met de pen.

Flavius Josephus, Alle de Werken. 1704. folio.

Alle door Jan Luyken. — De teekeningen voor de kleine prenten H. 98—102, B. 145—151 mm.

3158 Jozef verkocht. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3159 Jozef legt de droomen uit van den Bakker en van den Schenker. — Op de prent is het hoofddeksel van den Bakker en de houding der armen van Jozef gewijzigd en de schaal op den voorgrond weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3161 Jozef onthaalt zijne broeders. — Op de teekening is de dienaar, die een schotel op de tafel nederzet, later bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3162 Verdrukking der Israëlieten in Egypte. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3166 De bloeiende staf van Aäron. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3173 Amasa door Joab gedood. — Op de prent is Joab zonder mantel en is zijn bovenlijf gewijzigd, ten einde hem met de linkerhand den doodelijken stoot te doen toebrengen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3174 Bathseba knielt vóór David. — Op de prent is de bouworde van de achterzijde van het vertrek gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3176 Elia in de grot. — Met de pen.

3178 Godolia vermoord. — Met de pen.

3193 Herodes op de vlucht. — Op de prent is bijgevoegd het schild op den voorgrond, en een persoon naast de ter aarde liggende vrouw op den tweeden grond. Op de teekening is de houding van deze laatste, die oorspronkelijk met een vooroverhangend hoofd was afgebeeld, gewijzigd in de geheel achteroverliggende, zooals ook op de prent overgenomen is. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3196 Herodes doet Aristobulus verdrinken. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3204 Herodes beproeft zich zelf te dooden. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3212 Herodes in het bad. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3213 Pheroras knielt vóór Herodes. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3220 Beleg van Jotapata. — Op de prent is aan de bewapening van den man op den voorgrond een boog en pijlkoker toegevoegd; de stadsmuur is voorzien van kanteelen, de toren tegen de rechter randlijn is weggelaten en de houding van Simeas op den muur, gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

3223 Zacharias in den Tempel vermoord. — Met de pen.

3237 Scheepsstrijd op het meer van Gennezaret. — Met de pen.

3240 De Zondvloed. — Op de prent zijn verschillende onderdeelen bijgevoegd, namelijk in hoofdzaak: de rhinoceros op den berg rechts, een aantal kleine dieren, het kind met de slang, en de door een buffel omvergeworpen man op den voorgrond; in het water de zwemmende en met menschen beladen olifant en giraffe. — i. d. m.: *Le Deluge gen. VII.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 320, B. 410 mm.

3243 De Wetgeving op Sinaï. — Op de teekening is de vorm van den berg slechts even aangeduid; op de prent is die veel meer uitgewerkt en gedeeltelijk gewijzigd. — i. d. m.: *Dieu donne la Loy Exod: XIX.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 322, B. 415 mm.

3249 Inwijding van Salomo's Tempel. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 157, B. 206 mm.

3250 Het Heilige der Heiligen. — Op de prent zijn bijgevoegd de handboomen der Ark en de versieringen van den grond. — i. r. o.: *1 Koning 7* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 159, B. 206 mm.

3252 Pompejus verovert Jerusalem. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 218, B. 410 mm.

3253 Herodes beoorloogt de Roovers. — Op de prent zijn van de acht kisten met krijgslieden drie weggelaten, evenals de roover, die in de holte bovenaan naast den ketting van den tweeden bak staat; de figuur, welke zich in het midden op eene rotspunt met een uitgetrokken zwaard bevindt, is bijgevoegd en enkele personen zijn gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 319, B. 412 mm.

3254 De Verwoesting van Jerusalem. — i. d. m.: *Destruction de Ierusalem & du Temple II Rois XXV.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 320, B. 412 mm.

J. Luiken, De zedelyke en stichtelyke Gezangen. 1704.

Alle door Jan Luyken. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — N°. 3255 H. 130, B. 87 mm., de andere H. 87—89, B. 71—74 mm.

3255 Titelprent.
Op de teekening was de vrouw op den voorgrond rechts eerst afgebeeld met opgeheven hoofd, dat echter veranderd is in eene gebogen houding, gelijk het op de prent overgenomen is. Op deze laatste is verder de wereldbol, waarop deze vrouw met den voet rust, overgebracht naar het midden der voorstelling en is het brandende hart op de tafel bijgevoegd, terwijl eenige kleine veranderingen zijn gemaakt in de kleeding der vier vrouwen.

3258 Dat telt al af. — Op de prent zijn bijgevoegd de zonnewijzer tegen den muur en de koeien in het weiland.

3259 Om een beter. — Op de prent is de figuur geheel op den voorgrond, weggelaten en zijn de beide groepen van elkaar begroetende reizigers op den tweeden grond, bijgevoegd.

3262 Groot, onder klein aanzien.

3264 Van hier tot beter.

3267 Hoe liefelyk is 't licht! — Op de prent is de houding veranderd van den rechterarm der vrouw, die de kaars vasthoudt, terwijl niet zijn overgenomen de op de teekening aangeduide versieringen op de beide muren.

3268 Vryheid, Blyheid.

3269 Op dat hy ons hielp.

3271 Die opgestaan is, zal ons ook doen opstaan.

3276 i. d. b. m.: *Een waardige Boode.* — i. d. m. voluit geschreven de beide teksten, die ook onder de prent zijn gedrukt. Op de prent zijn weggelaten het bankje en de pantoffels vóór de bedstede, terwijl de tak met bladeren en de lange veder, die te voorschijn komen uit de armen van den Engel, onderling omgewisseld zijn, ten einde deze gedaante in overeenstemming te doen zijn met de daarbij gevoegde beschrijving.

De la Neuville, Historie van Holland. 1704.

3279 Titelprent door Jan Luyken.
Op de prent is de reeks van vijf standbeelden der stadhouders vervangen door vijf borstbeelden en daarnaast is geplaatst een leeuw met den pijlbundel; boven dezen is eene stralende zon bijgevoegd, terwijl de op de teekening wit gelaten wapenschilden ingevuld zijn met de wapens der provinciën. Op de teekening is de benedenste lijn van de plek, bestemd voor het opschrift, gewijzigd en daaronder geschreven: *dit lijntie staad niet.* — Met de pen. — H. 142, B. 86 mm.

H. Bouman, Waereld vol Stryd. 1706.

3393 Titelprent door Jan Luyken.

Op de teekening heeft de grijsaard, die achter den wereldbol staat, eene roede in de hand, en de jongeling een geesel; op de prent is dit juist andersom, terwijl op den voorgrond vóór de weenende vrouw eenige voorwerpen bijgevoegd zijn. — Met de pen. — H. 120, B. 79 mm.

Schabaalje, Leven van Jesus. 1707.

P Titelprent door Jan Luyken, gegraveerd door een ander. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 168, B. 133 mm.

La Sainte Bible par D. Martin. 1707.

Alle door Jan Luyken.

3453 Gedeelte van den rand, boven rechts: Les Bêtes de Sacrifice. — Op de teekening houdt de priester de eene hand uitgestrekt, op de prent draagt hij aan dien arm een korf, waarin een vogel; ook is aldaar de rook van het altaar op den achtergrond weggelaten. — H. 71, B. 62 mm. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3454 Gedeelte van den rand, rechts beneden: Le Souverain Sacrificateur. — Op de teekening houdt hij in de eene hand eene vaas met brandend reukwerk, welke tevens rust op een altaar; op de prent is dit laatste weggelaten en de vaas vervangen door een wierookvat aan kettingen. — H. 114, B. 60 mm. — Met de pen.

3455 Groot vignet voor de kaart: Le Pais de Canaan. — Op de teekening is door Luyken daar, waar op de kaart het opschrift staat, geschreven: *onderstel of deese plaats groot genoeg is, tot de letters, dan sou ick de deur van 't graft, gemerckt A wat meer naa 't midden van de Rots setten: men sou dit ook wel nog wat hooger op kunnen laaten schieten.* — Op de prent is bijgevoegd: het rund van Lukas, en de boom tusschen Jezus en Maria Magdalena, op den achtergrond. — H. 170, B. 434 mm. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Teatre de la Guerre sur le Rhein, Moessele, Mayn etc. 1707.

*3456 Vignet door Casper Luyken.

De teekening is aan de zijde van het optrekkende leger minder uitgebreid dan de prent en vertoont op den tweeden grond ruiterij op marsch of in slagorde geschaard, en behalve de ontploffing bij eene kerk aldaar, nog eene in brand gestoken stad geheel op den achtergrond. Boven den opperbevelhebber is eene trompet met wapperend doek aangegeven. Op de prent zijn bijgevoegd de geheele voorstelling in de lucht, benevens het velum en eenige op den voorgrond liggende wapenen, terwijl de schets voor het verderaf gelegen gedeelte geheel veranderd is. — Met de pen. — H. 242, B. 390 mm.

Jan Luiken, Beschouwing der Wereld. 1708.

3464 Titelprent door Jan Luyken.
De teekening is minder hoog dan de prent en daardoor zonder de cherubijnen bovenaan in de wolk. Op het voetstuk is door den teekenaar geschreven: *Beschou | wingg | Der Weere | ld*, op 4 regels. — Met de pen. — H. 120, B. 85 mm.

Historiae celebriores Veteris Testamenti iconibus repraesentatae. 1708.

Alle door Jan Luyken. Oorspronkelijk was onder elke teekening op een witten strook door den teekenaar zelf en enkele malen door eene andere hand, de uitlegging der voorstelling en de tekst geschreven en nu en dan gewijzigd. De meeste dier strooken zijn afgeknipt, doch onder de teekening op het opzetpapier geplakt.

3471 *Noach gaat uyt de arcke. I. Mosis. 8. 15.* — Op de prent zijn verscheidene dieren bijgevoegd, zooals de slang, de egels en andere kleine beesten op den voorgrond, de vogels boven de groep van Noach en zijn gezin, enz. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3497 *Jacob en Josep komen t'samen. Genesis. XLVI. 31.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3498 *I. Moses. 49. Prophetie Iacobs zyner 12 Zoonen.* — Op de prent is het raam veel grooter gemaakt, het uitzicht daardoorheen meer uitgewerkt, de houding van een der daarvóór zittende zonen gewijzigd, en de voorwerpen op de tafel naast het bed weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3513 *2. Moses. 18. 15. Moses sit om het volck te righten, Jetro geeft hem raat.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3515 *Exod: XXXVIII. Oprigting des Tabernaakels.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3522 *Josuwa. 7. 23. Achan voor Josuwa.* — Op de teekening ligt de man, die zich naast Jozua bevindt, geknield; op de prent staat hij in gebogen houding. — Met de pen.

3523 *Josuwa. 9. De inwoonders van Gibion komen voor Josuwa.* — Met de pen

3524 Jozua doet de zon stilstaan. — Met de pen.

3525 *Rigteren. 1. 6. Adoni-Becek.* — Op de prent is verandering gebracht in den vorm van de bijl van den beul, terwijl de kroon op den voorgrond veranderd is in een helm. Ook is de stad op den achtergrond voorgesteld als geheel verwoest in plaats van brandende. — Met de pen.

3541 *1. Samuwel. 10. 22. Saul tot koning verkooren verstak sig tusschen de Vaaten.* — Op de prent is eenige wijziging gebracht in de versiering der vaten. — Met de pen.

3548 David ontmoet Abigaïl. — Op de teekening zijn op den voorgrond drie beladen ezels vóór elkaar; op de prent is de voorste daarvan met zijne twee begeleiders weggelaten, en is deze groep vervangen door twee dienaren, die een geslacht dier neerleggen. Ook zijn de twee figuren naast Abigaïl bijgevoegd. — Met de pen.

3552 *2 Samuwel 1 : 1 a 15. De Amalekiters Zoon brengt tyding van Sauls doot.* — Op de teekening houdt de man op den tweeden grond, achter de knielende figuur, eene speer in de uitgestrekte hand; op de prent scheurt hij zijn gewaad. — Met de pen.

3553 *De Moordenaars brengen het hooft, van Isboseths, voor David, en werden gestraft. 2. Samuwel. 4. 8.* — Op de teekening zijn de beide moordenaars blootshoofds en ligt het hoofd van den vermoorde op een schotel; op de prent dragen zij helmen en draagt de eene het hoofd in een doek. — Met de pen.

3554 *2 Sam. 6. David brengt de Arke Gods van Baalim Iuda.* — Met de pen.

3562 Salomo bij den tempelbouw. — Op de teekening zijn op den tweeden grond veel uitgebreider bouwwerken aangebracht dan op de prent. — Met de pen.

3564 *1. Coningen. 12. 16. Israel schyd sig van Rehabeam af.* — Op de prent zijn enkele kleine wijzigingen gebracht in de volksmenigte en is aan het podium eene steenen afsluiting toegevoegd. — Met de pen.

3565 *1. Coningen. 13. 5. 6.* — Jerobeams kalverdienst. — Met de pen.

3571 *Obadia spijst en drenckt de Propheeten. 1 Koningen. 18. 13.* — Met de pen.

3572 *1. Coningen. 18. 38. Offerhande Elias teegen de Propheeten Baals.* — Op de teekening staan op den voorgrond eenige waterkruiken, die op de prent zijn weggelaten. — Met de pen.

3574 *Nabot gestenigt. 1. Coningen. 21. 13.* — Met de pen.

3580 *2. Koningen. 3 v 11. De 3 kooningen, voor Elisa.* — Op de teekening zit de profeet en dragen twee koningen eene kroon, terwijl de derde een helm op heeft; op de prent staat Elisa en hebben alle drie de koningen een helm op het hoofd. — Met de pen.

3583 *Elisa werpt meel in de Moespot. 2 Koningen. 4. 38.* — Op de prent is de geheele omgeving van den boog op den tweeden grond gewijzigd, evenals de houding van den man, die juist binnentreedt, terwijl de daarnaast zittende figuur is bijgevoegd. — Met de pen.

3585 Verlossing van Samaria. — Met de pen.

3586 *Isabel van de honden opgegeeten. 2. Coningen. 9. 35.* — Met de pen.

3587 *Een doode geworpen in Elisaas graf, werd leevindig. 2 Koningen, 13. 21.* — Op de teekening kijkt de verrezene naar de omstanders, op de prent naar het geraamte van Elisa; ook is aldaar de ruïne achter het graf gewijzigd. — Met de pen.

3588 *II Coningen. 18. 4. Hiskia laat de hoogte wegneemen, beelde verbreeken, bosschen uytroeijen &c.* — Op de teekening is het voetstuk op den voorgrond vierkant, op de prent rond; ook heeft aldaar de man, die snel naar de Koperen Slang loopt, eene haak in de hand in plaats van een hamer, en is de persoon, die in den boom takken afhouwt, bijgevoegd. — Met de pen.

3590 *Hiskia op het kranck bet. 2 Koningen. 20.* — Met de pen.

3592 *Davit siet de slaanden Engel. 1. Cronica. 21. 16.* — Het gebouw op den tweeden grond is op de prent eenigszins gewijzigd. — Met de pen.

3593 *2 Cronij. 18. Micha proffenteert voor Achgab en Josafat.* — Op de prent is de houding, zoowel van den profeet, als van de beide koningen, gewijzigd. — Met de pen.

3595 *Esdra. 8.* — Terugkeer uit de Babylonische ballingschap. — Verscheidene figuren zijn op de prent iets gewijzigd. — Met de pen.

3596 Het Loofhuttenfeest. — Op de prent met eenige wijziging in de figuren. — Met de pen.

3597 *nehemia 41. Nehemia maakt dat Ierusalem weer gebouwt werd.* — Op de prent zijn verscheidene figuren op den tweeden grond en op den achtergrond veranderd, en zijn de werktuigen op den voorgrond bijgevoegd. — Met de pen.

3598 Mordechai in zegepraal rondgeleid. — Met de pen.

3602 *Jeremias verbreekt de kruijk voor de Ousten, in het dal des soons Hinnoms.* — Met de pen.

3604 *Jeremias werd uijt de kuijl gehaalt. Jeremias. 38. 13.* — Op de prent is de groep wapenen op den voorgrond bijgevoegd en de houding van den linkerarm van den profeet gewijzigd. — Met de pen.

3606 *Daniel. 3. 21. Nebucadnesar doet Sadrach, Mesach en Abednego in de gloeiende ooven werpen.* — Op de teekening spreekt de koning tot de twee personen op den voorgrond en is achter hem eene reeks gebouwen aangeduid. Op de prent geeft de koning een bevel aan een naast hem staanden krijgsman; de groep wapens op den voorgrond is zeer vermeerderd en de gebouwen zijn weggelaten en vervangen door eene versiering, waardoor gelegenheid is gevonden eene groote ruimte rondom den oven ledig te laten. — Met de pen.

3614 Tobias vangt den visch. — Met de pen.

3615 *De Oude Tobias werd siende. Tobi. 11. 10.* — Op de teekening heeft de jonge Tobias zijn staf in de hand, op de prent ligt die naast hem op den grond; verder is de ingang van het huis van boogvormig, rechthoekig geworden, het huis zelf is meer vooruitgekomen en de achtergrond is geheel gewijzigd. — Met de pen.

3619 *De wijsen van Oosten. Matt: 2. 11.* — Op de teekening is geheel op den voorgrond een rechthoekig blok steen; op de prent is dat gewijzigd in een grooten mand. — Met de pen.

3621 *Johannes de Dooper predicht inde woestijne. Matt. 3.* — Op de teekening staat Johannes met grootendeels ontbloot bovenlijf, op de prent is hij geheel gekleed; ook is de boom achter hem veranderd. — Met de pen.

3623 De Bergrede. — Met de pen.

3625 *Matt. 13. 2. Iesus spreekt veele Dingen tot de schaaren, in een schip zynde.* — Met de pen.

3631 Christus geneest een bezetene. — o. i. h. m.: *Matt. 17. 14 Marc. 9. 16. Luic. 9. 37.* — Op de teekening bevindt zich op den voorgrond in het midden eene figuur, die op de prent is weggelaten, terwijl aldaar de vader van den lijder in plaats van staande, knielende voorgesteld is. — Met de pen.

3632 *Math. 25. 14. Luce. 19. 12.* — Op de teekening is afgebeeld de gelijkenis van den Dienstknecht, die het ééne, hem toevertrouwde, talent weder aan zijn heer teruggeeft. Op de prent is dit door weglating van den doek en het geld veranderd in de voorstelling van den Schuldenaar, die onvermogend is zijn heer te betalen. — Met de pen.

3634 *Matt. 21. 12. Marc 11. 15. luc. 19. 45. Johan. 2. 14.* — De tempelreiniging. — Op de prent is de rechterarm van Jezus en de houding van enkele figuren gewijzigd en zijn op den voorgrond eenige voorwerpen bijgevoegd. — Met de pen.

3635 De Schattingpenning. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3636 *Matt. 24. 1. Marc. 13. 1. Luce. 21. 5.* — Jezus wijst zijne discipelen op den Tempel. — Met de pen.

3638 Het Laatste Oordeel. — Op de prent met eenige kleine veranderingen in enkele figuren. — Met de pen.

3645 De Geraakte nedergelaten door het dak. — Op de prent is weggelaten de figuur onmiddelijk naast Christus, en zijn enkele figuren meer naar achteren gewijzigd. — Met de pen.

3646 *Matt 9. 20. Marc. 5. 25. luce. 8. 43. Een vrouwe raakt de soom van Christus kleet.* — Op de teekening is behalve de vrouw, die achter Jezus zijn kleed aanraakt, nog eene tweede vóór hem geknield, terwijl de beide daartegenover staande mannen op den voorgrond op den rug gezien worden. Op de prent is de knielende vrouw vervangen door een staanden man, en worden de beide mannen van voren gezien. — Met de pen.

3647 *Marc 12. 41. luce. 21. 1.* — De penning der Weduwe. — Met de pen.

3650 *Zagarias, siet den Engel bij de Reuck altaar. luce. 1. 8. 15. — hij sette ook de kandelaar in de tente zuytwars. Exodus. 2 boeck moses. 40. 24. Siet van den altaar.* — De oorspronkelijke teekening is van dezelfde zijde als de prent, doch op de achterzijde doorgetrokken, zooals die op het koper gebracht is. Op de prent zijn de handboomen van het altaar bijgevoegd. — Met de pen.

3653 De aanbidding door de Herders. — Met de pen.

3656 *Christus Twalef jaaren out zijnd, onder de leeraars in den Tempel. luce 2. 46.* — Met de pen.

3657 *De doode Jongeling van Nain, verweckt. lucas. 7. 11.* — Op de teekening bevinden zich op den voorgrond twee kinderen, op de prent drie. — Met de pen.

3661 *het verlooren, en weeder gevonde schaap. luce. 15. 3.* — Op de teekening zijn de schapen en de hoenders op den voorgrond slechts even aangeduid. — Met de pen.

3664 *De Rijkeman en laaserus. luce 16. 19.* — Op de prent is op den voorgrond, achter den dienaar, die de spijs aanbrengt, nog een hond bijgevoegd en op den tweeden grond nog een dienaar aan elke zijde van de twee in het midden staande figuren. — Met de pen.

3666 *De Tien melaatse. luce 17. 12.* — Op de prent is wijziging gebracht in het handgebaar van Jezus. — Met de pen.

3667 Bartimeüs, de blinde. — Met de pen.

3668 Zacheüs in den vijgeboom. — Op de prent is het handgebaar van Jezus veranderd in wenken; de twee tegenover Jezus staande personen zijn meer achteruit gebracht en daardoor is de stam van den vijgeboom zichtbaar geworden, terwijl aan die zijde op den voorgrond eene vrouw is weggelaten en op den tweeden grond de boom is vervangen door een gebouw. — Met de pen.

3669 Intocht van Jezus in Jerusalem. — Op de prent is de man op den voorgrond, achter den knielenden persoon, gewijzigd. — Met de pen.

3670 *De Emouws gangers. luc. 24. 13. 16.* — Op de teekening zijn de drie figuren voorzien van stokken, welke op de prent zijn weggelaten. — Met de pen.

3671 De Bruiloft te Kana. — Met de pen.

3672 *bethesda. Joan. 5. 2. 6.* — Op de teekening houdt de zieke den eenen arm langs het lichaam en den anderen op de borst, op de prent beide op de borst. — Met de pen.

3673 *uijtdeeling der brooden. Matt. 15. 32. Marc. 8. 2. 6.* — Op de prent zijn enkele figuren bijgevoegd. — Schets met de pen.

3675 *De goede Herder. Joh. 10.* — Met de pen.

3677 Christus aan het volk vertoond. — Op de prent is wijziging gebracht in de gebouwen, vooral in die op den achtergrond. — Met de pen.

3681 *Het pinckster feest. Act. 2. 1. 2.* — Op de prent is de geheele linker bovenhoek ingenomen door een sterk bewogen gordijn, dat op de teekening met potlood later is bijgevoegd en slechts even aangeduid. — Met de pen.

3685 *Actor. 9. 36. Tabita verweckt.* — De zittende figuur, welke op de prent op den voorgrond in het midden gezien wordt, was op de teekening oorspronkelijk niet aanwezig, doch is daarop met potlood aangegeven. — Met de pen.

3686 *Actor. 10. 1. 2. 6.* — Cornelius en de Engel. — Op de teekening wordt Cornelius van achteren gezien en wendt hij het hoofd om naar den engel; op de prent is dit gewijzigd en is hij afgebeeld van ter zijde en geheel naar den engel gekeerd. — Met de pen.

3688 *De Tovenaar door Paulus, met blindheijt geslaagen. Act. 13. 11.* — Op de teekening staan op den voorgrond twee krijgslieden; op de prent zijn aldaar twee zittende figuren en is de blind wegloopende man c[a] 10 mm. grooter gemaakt, welke wijzigingen reeds op de teekening met potlood aangeduid zijn. — Met de pen.

3689 *Paulus predickt in de Ariopagus. Actor. 17. 22.* — Op de prent is de houding van arm en hand van den man, midden op den voorgrond, gewijzigd. — Met de pen.

3690 *Paulus voor Agrippa. Act 25. 23.* — Op de prent is op den voorgrond bijgevoegd eene zittende figuur, welke op de teekening oorspronkelijk ontbrak, doch daarop met potlood aangeduid is. — Met de pen.

3691 *Paulus met de adder aan de hand. Actor. 28. 3.* — Op de prent is de houding gewijzigd van de figuur op den tweeden grond naast den ingang, en van twee der zittende figuren op den voorgrond. Naast deze laatste zijn de wapentuigen bijgevoegd. — Met de pen.

Bovendien zijn nog drie teekeningen aanwezig, die blijkbaar oorspronkelijk bij deze serie behoorden, doch om de een of andere reden niet gegraveerd zijn.

Q Gideon doet zijne manschappen bij de beek drinken. — Met de pen.

R *Potholomeus Philopater verschrickt. 3. Macha. 6. 17.* — Twee in de wolken verschijnende engelen doen het leger ijlings op de vlucht slaan; op den voorgrond de koning op zijn strijdwagen, aan de andere zijde de krijgsknechten en op den tweeden grond de wild daartusschendoor rennende olifanten. — Met de pen.

S *luce. 7. 37.* — De boetvaardige Zondares. — Op den voorgrond ligt Jezus op den rustbank uitgestrekt en worden zijne voeten door de diep gebogene vrouw met de haren afgedroogd. Achter Jezus staat een man met vertoornd gelaat naar haar te zien; verder Simon de Farizeër met andere gasten rondom de tafel, en meer achterwaarts nog verscheidene personen. — Met de pen.

Print-verbeeldingen der Historien des Ouden en Nieuwen Testaments. 1708. (Icones Biblicae).

Alle door Jan Luyken. — H. 314—335, B. 406—433 mm.

3693 i. d. m.: *Adam geeft alle het Gedierte haare Naamen. Genesis. 2. 19.* — Op de prent zijn bij eenige dieren kleine wijzigingen aangebracht. — Met de pen.

3695 i. d. m.: *Abram, en Lot scheijden. Genesis. 13.* — Met de pen.

3696 i. d. m.: *Jacob en Esau, ontmoeten malkander. Gen: 33.* — Met de pen.

3697 i. d. m.: *Joseph werd verkocht. Genesis. 37.* — Met de pen.

3698 i. d. m.: *Joseph verkoopt kooren, En zijn Broeders koomen tot hem. Genesis. 42. 5.* — Op de prent is eene wijziging gebracht in de groep onmiddellijk achter Jozef. — Met de pen.

3699 i. d. m.: *De ontmoetinch van Jacob en Joseph. Genesis. 46.* — Op de prent is het kasteel boven op den berg op den achtergrond veranderd in eene piramide. — Met de pen.

3709 i. d. m.: *De kinderen Israels versaamelen het Mana. Exodus: het Tweede boeck Mosis. Capittel: 16. vers. 14.* — Op de prent zijn wijzigingen aangebracht in sommige figuren op den voorgrond links. — Met de pen.

3710 i. d. m.: *Korah, Dathan, en Abiram, gestraft. Numeri. 16.* — Met de pen.

3711 i. d. m.: *De Kinderen Israels en haar Vee werden gedrenckt, met het waater uijt de Steenrots. Numeri: het 4 Boeck Mosis. Capittel. 20.* — Met de pen.

3713 i. d. m.: *Gideon in der nacht, verwind de midiannieten. Richteren: 7. eijgentlick vers 21. 22.* — Met de pen.

3714 i. d. m.: *David, verwind Goliat. 1. Samuel: 17. v. 52.* — Op de prent is het aantal aanvallende boogschutters op den tweeden grond belangrijk vermeerderd, het schild van Goliath is weggelaten en verschillende wijzigingen zijn aangebracht in de houding van Koning Saul, in diens hoofddeksel en in sommige figuren der soldaten. — Met de pen.

3716 i. d. m.: *De Coninginne van Scheba besoekt Salomon. 1. Coningen. 10.* — Op de teekening treedt Salomo zijne bezoekster welwillend tegemoet; op de prent wacht hij haar in plechtige houding af. Aldaar is de groep der staatsiejuffers verder achter de Koningin geplaatst, de twee gewapende ruiters op den voorgrond zijn veranderd in eenige trompetters te paard, en kleinere wijzigingen zijn gebracht in sommige figuren, zoowel op den voorgrond als op den tweeden grond en achter de beide vorstelijke personen. — Met de pen.

3717 i. d. m.: *Het Volck Israels word overtuijgd, door Elias Offer, welck door het vuur van den Heemel aangestooken en verteerd werd, en zij vallen op haar aangesigten. 1. Coningen. XVIII. 38.* — Op de prent zijn eenige wijzigingen gebracht in de groep rondom den Koning, o. a. door bijvoeging van het zonnescherm; verder is aan die zijde, verderaf dan de groep toeschouwers onmiddellijk achter Elia, nog eene tweede groep bijgevoegd, en is het altaar van Baäl met de daarbij behoorende priesters verderaf gebracht. Ook zijn de op de teekening voorkomende boomen op enkele uitzonderingen na weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3718 i. d. m.: *De Muuren van Jerusalem werden herboud, door Nehemia: nehemia: 3. 1. En: 4. 16. 18.* — Op de prent zijn verscheidene wijzigingen aangebracht, hoewel de algemeene ordonnantie behouden is. De voornaamste is, dat al de stellages vóór den toren op den voorgrond zijn vervangen door een hellend vlak, waartegen de steenen worden opgeheschen. Verder zijn de twee personen geheel op den voorgrond in het midden, door twee andere vervangen, terwijl bijgevoegd zijn de kalkoven op den achtergrond links en de omgeving daarvan, de steenzagerij op den tweeden grond in het midden en daarachter het afbreken der oude muren. — Met de pen.

3720 i. d. m.: *De Drie Mannen; Sadrach. Mesach, en Abed-Nego, uijt den vuurigen Oven verlost. Daniel. 3.* — Op de prent is de achtergrond geheel gewijzigd, terwijl het groote beeld achter den Koning bijgevoegd is. Deze laatste verandering is op de teekening met potlood aangeduid. — Met de pen.

3721 i. d. m.: *Jonas preedickt tot Ninnevee: Jonas. III. (bij de twee laatste, zijn de letters van de histori, te dicht boven tegen de lijst aan gestelt, en wat te klijn, het staat niet wel; de voorgaande zijn beeter.* — Met de pen

Aan dezen wenk is op de prent gevolg gegeven.

3722 i. d. m.: *De blijde Bootschap, van den Engel, aan de Herders. luc. 2. 8. NB. In de koopere plaat heb ick een Steen in den hoeck gestelt om met een te kunnen dienen tot een Tijtel van de plaaten ds niewen Testaments, tot een onderscheijding van die des ouden testaments.* — Met de pen.

Op de prent is die steen aangebracht, doch de voorzijde daarvan is wit gelaten.

3726 i. d. m.: *Christus deeld de vijf brooden, en Twee Visschen uijt, tot versaadiging van omtrent de vijfduijsent mannen, sonder de vrouwen ende kinderen. Mat. 14. 15.* — Met behoud der figuren van de teekening zijn op de prent nog talrijke personen daartusschen geplaatst. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3727 i. d. m.: *De wonderdaaden Christi, in het Land Genesareth: Marcus VI. vers. 53. Mattheuwes: XIII. vers. 34. Ende soo veele als er hem aanraakten, wierden gesont. Marckus. 6. v. 56.* — Op de prent is de linkerzijde van den voorgrond geheel naar de teekening gevolgd; de rechterzijde daarentegen, met de uitstalling der goederen en de drukte der koopers, is geheel nieuw en vervangt verscheidene andere groepen van zieken en van genezenen, die zich op de teekening vertoonen. De voorstellingen op den tweeden grond en op den achtergrond zijn vrijwel onveranderd overgenomen, alleen is eene groep weggelaten door het in de plaats daarvan aanbrengen van het huis op den tweeden grond tegen de linker randlijn van de prent. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3728 i. d. m.: *Laserus van den dode verweckt. Joannes. 11. 44.* — Op de prent zijn aan de rechterzijde eenige figuren tegen de randlijn bijgevoegd; daarentegen zijn de beide personen, welke onmiddellijk boven Lazarus tegen de helling van den heuvel staan, weggelaten. — Met de pen.

3729 i. d. m.: *Zacheus op de wilde vijgeboom. luc. 19.* — Op de prent zijn op den voorgrond naast den zwaarbeladen man in het midden, een hond en eene geit bijgevoegd. — Met de pen.

3730 i. d. m.: *Bartimeus de blinde aan den wegh: Marc. 10. 46.* — Op de prent zijn aan de rechterzijde tegen de randlijn eenige figuren bijgevoegd. — Met de pen.

3733 i. l. o.: *Het laatste oordeel. Matt. 24. vers. 3. Ende 25. vers. 31.* — Op de prent is wel de algemeene ordonnantie der teekening gevolgd en zijn zeer vele figuren ongewijzigd overgenomen, doch daartegenover zijn ook een aantal andere weggelaten of nieuwe daarbij gevoegd; zoo is de geheele linkerhoek op den voorgrond nieuw, evenals de groep met omkranste hoofden in het midden op den tweeden grond en die, welke zich aan de rechterzijde onder de Hel bevindt. — Met de pen.

3734 i. d. m.: *Christus werd gevangen. Joannis. 18.* — Met de pen.

3736 i. d. m.: *Christus wert uijtgeleijd, om gekruijst te worden. luce: 23. vers 27.* — Op de prent zijn eenige weinig beduidende wijzigingen aangebracht in de kleeding der vrouwen op den voorgrond, en is het aantal personen, die den heuvel Golgotha beklimmen, vrij aanzienlijk vermeerderd. — Met de pen.

3738 i. d. m.: *Petrus Predekaatsi, op den Pinckster Dagh. Hand. 2.* — Met de pen.

3740 i. d. m.: *Paulus bekeert. Handelingen. 9. 3. en 22. 6. en 26. 12.* — Met de pen.

3741 i. d. m.: *Het volck en de Priester van Lijsteren, willen, aan de Apostelen, (Paulus en Barnabas,) offeren, brengende ossen, en kransen, Handelingen 14. 8. 13.* — Op de prent is weggelaten de hond bij de omgevallen zuilen op den voorgrond, en het offergerei vóór den priester. Daarentegen zijn bijgevoegd de vier volgelingen van dezen priester en een derde offerstier; ten gevolge van dit laatste is de geheele groep toeschouwers daarachter gewijzigd, gelijk ook is gebeurd met het groote gebouw op den achtergrond. — Met de pen.

Nog behooren bij deze Serie de navolgende teekeningen, die blijkbaar oorspronkelijk voor hetzelfde doel vervaardigd, bij het graveeren der prent, zeer belangrijk veranderd zijn.

T i. d. m.: *De Toorn van Babel, werd geboud. Genesis. 11. 3.* — Het gebouw wordt hier afgebeeld bijna over de volle breedte van de geheele voorstelling, terwijl men bezig is aan den derden omgang te bouwen; de afbeelding is genomen bij den aanvang van de helling, waarlangs de bouwmaterialen naar boven worden vervoerd. Op prent N°. 3694 is van de teekening alleen overgenomen de groep arbeiders, die kalk en steenen maken, op den voorgrond links; doch verder is de toren, waarvan reeds vier omgangen gereed zijn, veel meer naar den achtergrond gebracht en is eene veel grootere uitgestrektheid van de omringende vlakte zichtbaar. — Met de pen.

U i. d. m.: *David verheugd zich voor de Arcke: 2 Samuel 6.* — Op de teekening is afgebeeld het begin van het verhaal der overbrenging van de Ark des Verbonds door een stoet, waarin David, met de harp te midden van de bespelers van verschillende instrumenten, vooropgaat, terwijl op den tweeden grond het gewijde voorwerp gezien wordt, staande op een wagen, die door twee runderen getrokken wordt, en daarbij de straf door Uza beloopen wegens het oneerbiedig aanroeren van het heiligdom. De voorstelling is genomen in eene landelijke streek met palmboomen tusschen de huizen. Op de prent N°. 3715 zijn alleen overgenomen de groep muzikanten op den voorgrond rechts, en enkele figuren onder de toeschouwers op den voorgrond links. Hier is echter afgebeeld het einde van de overbrenging, de binnenkomst te Jeruzalem en de beschouwing door Michal van haren echtgenoot David, die dansende heengaat vóór de door vier priesters gedragen Ark. In verband daarmede bestaat ook de omgeving slechts uit groote gebouwen.

V i. d. m.: *Loofhutten feest Nehemia. 8.* — Op de teekening is het oogenblik genomen, dat ieder aan alle zijden bezig is met het oprichten der loofhutten, waarvan in de meeste gevallen het getimmerte gereed is, doch waarvoor de takken in tal van voertuigen aangevoerd worden. Op de prent N°. 3719 is de familiegroep op den voorgrond links en de algemeene ordonnantie van de woningen en van de loofhutten overgenomen, doch het oogenblik is gekozen, dat de hutten geheel gereed zijn en alle bezet door de familieleden van elk huis, terwijl het feest zoowel daarbinnen als op straat in vollen gang is.

JAN LUYKEN 1710. N°. 3803.

Jan Luiken, De onwaardige Wereld. 1710.

Alle door Jan Luyken. — De titelprent H. 164, B. 122 mm., de andere H. 100—105, B. 113—117 mm.

Deze teekeningen geven den indruk, dat oorspronkelijk het plan bestond, dit werk op grooter schaal te graveeren, dan geschied is. Zij schijnen samen in een album vereenigd te zijn geweest en verscheidene zijn op de achterzijde door Luyken beschreven met het gedicht behoorende bij de daarop volgende teekening.

3796 Titelprent.
Op de voorzijde van het altaar is geschreven: *De Onwaadige* (sic) *Weereld Vertoont in Sinnebeelde.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3797 't Verkeerde Regiment. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3798 Het gewigtige Onderscheid. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3799 't Ondoenelyk bestaan. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3803 De gevaarlyke Stand. — Op de teekening komt uit de wolk alleen eene hand van doodsbeenderen, die de schaar vasthoudt; op de prent is de geheele arm, het hoofd en de andere schouder daarbij gevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3804 Het Slecht-schynende Recht. — Op de prent zijn de gebouwen op den achtergrond vervangen door een bouwvalligen toren. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3805 D'Onwyze Koopman. — Op de prent is de vorm van de kraan geheel gewijzigd, en zijn de schepen achter de hoofdpersonen nog meer naar achteren gebracht. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3806 De Welbedachtzaamheid. — Op de prent is de kleeding van den man, die zijne schatten wegzendt, gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3808 De Wettige Regeering. — Op de prent is de vorm van het pak, dat de oude man draagt, veranderd en is op den achtergrond de beladen wagen met twee paarden vervangen door een ezel en zijn drijver. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3814 De Ontrouwe Vriend. — Op de prent is het uithangteeken aan de herberg bijgevoegd. Aan de achterzijde het gedicht van N°. 3815. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3817 De Schadelyke Moeite. — Aan de achterzijde het gedicht van N°. 3818. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3821 De Beelden-dienst. — Aan de achterzijde het gedicht van N°. 3822. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3823 De Onvoorzichtige Voorzichtigheid. — Op de prent is zoowel de houding als de kleeding der beide hoofdpersonen iets gewijzigd, de twee personen op den tweeden grond ziet men niet langer van achteren maar van voren, en zoowel zij, als het zich daarachter bevindende gebouw, zijn overgebracht naar de andere zijde van de voorstelling, terwijl het stadsgezicht aan de linkerzijde geheel anders is dan het daarmede overeenkomende gedeelte van de teekening. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3824. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3830 De Onnoodige Vracht. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3831. — Met de pen.

3833 Het besten, is het minst. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3834. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3835 Het voordeelig weg-ruimen. — Op de prent heeft de luisterende persoon op den voorgrond een hoed op het hoofd in plaats van eene muts en is de koe weggelaten naast hem op den tweeden grond. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3836. — Met de pen.

3836 Het Vat van Oneer. — Op de prent zijn aan den gevel op den voorgrond de rechthoekige vensters vervangen door boogramen en de boom achter de vuilniskar door drie woningen. Weggelaten zijn de hond op den voorgrond, de wingerd tegen den eersten gevel en de kerk op den achtergrond. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3837. — Met de pen.

3839 De Achter laag. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3840. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3840 De luide Roep. — Op de prent is het gebouw achter den hoofdpersoon weggelaten. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3842. — Met de pen.

3842 De Ongelyke Kans. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3843. — Met de pen.

3844 Het Sterf-bed, van de Deugd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3845 Het Sterf-bed, van de Ondeugd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3846 Dit is het Overblyfzel. — Op de prent heeft de meest naar voren staande persoon een langer gewaad en eene eenigszins andere houding dan op de teekening. Daarentegen is het gewaad van zijn metgezel korter. Weggelaten zijn de boomen en de kar op den achtergrond. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Gelijk reeds hierboven opgemerkt is, zijn de prenten van deze Serie op kleiner schaal uitgevoerd dan de oorspronkelijke teekeningen. Daartoe vervaardigde Jan Luyken op de gewenschte afmeting nieuwe schetsen, waarop alleen in enkele lijnen de plaatsing der hoofdfiguren aangegeven werd. — De titelprent H. 134, B. 85 mm., de andere H. 75—78, B. 70—80 mm.

3796 Titelprent; deze alleen is meer in bizonderheden afgewerkt. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3800	De Waardige Verandering.
3801	De moedwillige Armoede.
3802	De wettige Stryd.
3804	Het Slecht-schynende Recht.
3805	D'Onwyze Koopman.
3807	De gedreigde Stand.
3811	De Overdenking des Doods.
3812	De Scheiding.
3813	De Weg ten Hemel.
3816	't Onordentelyk Huishouden.
3818	De Poort des Doods.
3820	De Weegschaal.
3821	De Beelden-dienst.
3822	De Krankzinnigheid.
3825	De Gulde Boom.
3826	De Dronkenschap.
3827	De Voortwyzer.
3828	De Achteloosheid.
3829	De Slofheid.
3830	De Onnoodige Vracht.
3831	De Verkeerde Genegentheid.
3833	Het besten, is het minst.
3834	De Onwisse Veelheid.
3835	Het voordeelig weg-ruimen.
3836	Het Vat van Oneer.
3840	De luide Roep.
3841	De Onvaste Steun.
3842	De Ongelyke Kans.
3843	De Vergankelykheid.
3844	Het Sterf-bed, van de Deugd.
3845	Het Sterf-bed, van de Ondeugd.

Jan Luiken, De Bykorf des Gemoeds. 1711.

In de Verzameling Van Eeghen bevindt zich het oorspronkelijke handschrift van dit werk door Jan Luyken, in zijn geheel, zoowel wat betreft de teekeningen als de gedichten en teksten. Op de achterzijde van elke prent is het gedicht geschreven van de volgende voorstelling, terwijl alles voorafgegaan wordt door de Voorrede. — De titelprent is H. 124, B. 112 mm., de andere teekeningen H. 72—74, B. 78—80 mm., het geheele blad is H. 198, B. 158 mm.

N°. 3849—3861 en 3863—3871 zijn met de pen, opgewasschen met bister; N°. 3848, 3862 en 3872—3949 met de pen.

De verzameling is o.a. verkocht in de veiling van Jacob de Vos, 30 October 1833, voor *f* 450.—.

3848 Titelprent op 4°-formaat.
Deze is op de prent verkleind tot 8°-formaat, daarbij is de houding der knielende vrouw gewijzigd en de daarachter voorgestelde palmboom veranderd in eene bloemvaas. Op de teekening is op het voetstuk geschreven: *De Bykorf, des Gemoets.*

3849 *Het Vaartuijgh.*

3850 *Het Oud Gebouw.*

3851 *De Bruch.*

3852 *De Zee Baak.*

3853 *De moolen door waater beweegd.*

3854 *De Willegeboom.*

3855 *De Schild pad.*

3856 *Het Verschiet.*

3857 *De Treck Schuijt.*

3858 *Het Koopvaarddij Schip.*

3859 *De Ploegh.*

3860 *De Oyevaar.*

3861 *De Risp.*

3862 *De Klimop.*

3863 *De Noot.*

3864 *De Moddermoolen*

3865 *De Gans.*

Die 't Klockien luijden hoordt,
Denck om de Heemel poort.

36.

Beeter bij tijts als te laat.

Strijdet om in te gaan door de enge poorte:
want veele (ſegge ick u) ſullen ſoecken in te:
gaan, ende en ſullen niet konnen: [namelijck]
naa dat de heere des huis ſal op geſtaan Zijn, en:
de de deure ſal geſlooten hebben: ende ghij
ſult beginnen buijten te ſtaan, ende aan de
deure te kloppen, ſeggende, Heere Heere doet
ons open, ende hij ſal antwoorden ende tot
u ſeggen, Ick en kenne u niet van waar ghij:
Zijt. luc. 13. v. 24. 25.

AN LUYKEN 1711. No. 3866.

3866 *De Poortklock.* — Op de prent is bij de toesnellende personen een hond gevoegd.

3867 *De Molleval.* — Op de prent is de muts van den man veranderd in een hoed.

3868 *Het Nieuw Gebouw.*

3869 *De Waagen.*

3870 *De Waater moolen.*

3871 *De Ende kooij.*

3872 *De Dommekracht.*

3873 *De Post.*

3874 *Het Kamille veld.*

3875 *De Voogel Struijs.*

3876 *De Salm.*

3877 *De Ert.*

3878 *De Mier.*

3879 *Het Been.*

3880 *Het Vee.*

3881 *Het Schuijn.*

3882 *De Karros.* — Op de prent is de voerman veel meer zichtbaar dan op de teekening.

3883 *De Kam.* — Op de prent is de bank op den voorgrond veranderd, het raam naast de deur is weggelaten en vervangen door eene kast.

3884 *Het Aanbeeld.*

3885 *De Arend.*

3886 *De Wandel Stock.*

3887 *De Glasdraager.*

3888 *De Vreemdelinch.*

3889 *De Aapevreugd.*

3890 *De Eene hand wast de ander.*

3891 *De Hand Schoen*

3892 *De Podegros.* — Op de prent zijn de voorwerpen bovenop de kast en op de deurlijst gewijzigd.

3893 *De Kruijwaagen.*

3894 *Het Gilde Kalf.*

3895 *De Kalckoven.*

3896 *De Weerschijn.*

3897 *Het Gasthuijs.* — Op de prent is de galerij op den achtergrond gewijzigd.

3898 *De Reijger.*

3899 *De Packgoed'ren.*

3900 *Het Gastmaal.*

3901 *Het Slaagers huijs.*

3902 *De Papagij.*

3903 *De berch Etnaa.*

3904 *De berch Heek'laa.*

3905 *Het Waapen huijs.*

3906 *De Beibel.* — Op de prent is boven de deur een boog bijgevoegd.

3907 *De Wipbruch.*

3908 *De Slanch.*

3909 *De Kluijsenaar.*

3910 *Het Al'pisse Geberchte.*

3911 *Het Ancker.*

3912 *De Saagh.*

3913 *De Sethaack.*

3914 *De Kraan.* — Op de prent zijn weggelaten de hond bij de twee toeschouwers en de daarachter aanwezige figuren, die vervangen zijn door eene kist, die opgeheschen wordt.

3915 *De Bijl.* — Op de prent heeft de man een veel korter gewaad gekregen en zijn bijgevoegd zijne op den grond liggende kleederen.

3916 *De Haamer.*

3917 *De Entinch.*

3918 *De Koe.*

3919 *De reijsende Man.*

3920 *De Sleutel.* — Op de prent is de deurklopper bijgevoegd.

3921 *De Mot.*

3922 *De Knip.*

3923 *Het Vat.*

3924 *Het Medicinaale kruijd.* — Op de prent is bijgevoegd de stoeptrede vóór de tafel.

3925 *De Kimmelioen.*

3926 *De Eegel.*

3927 *De Slack.* — Op de prent is het gewelf gewijzigd en is de kleeding van den staanden man iets veranderd.

3928 *De Boor.*

3929 *De Verhuijsingh.* — Op de prent is de gevel van het ontruimde huis gewijzigd.

3930 *De Moriaen.*

3931 *Het Jonge kalf.*

3932 *Het Proveniers Huys.*

3933 *De Rente-brief.* — Op de prent is boven de deur een boog en zijn in de vensters afbeeldingen van wapens bijgevoegd.

3934 *De loojereij.*

3935 *De Heij.*

3936 *De Hoogen dijck.*

3937 *De Bot.*

3938 *De Teertuijn.*

3939 *De Toorn.*

3940 *Het Cannon.*

3941 *De Sinaas appel.*

3942 *De Draaij Spil.*

3943 *De Ooverhaal.*

3944 *Het Kool-Saad.*

3945 *De Schut Sluijs.*

3946 *Het Moster Saad.*

3947 *De Doodt-kist.*

3948 *De Aanspreeker.* — Op de prent is achter den hoofdpersoon nog een man bijgevoegd.

3949 *De Begraffenis.* — Op de prent is de kleeding der twee jongens op den voorgrond veranderd.

Jan Luiken, Het Leerzaam Huisraad. 1711.

Alle door Jan Luyken. — De titelprent H. 165, B. 134 mm., de andere H. 78—80, B. 84 mm.

Deze teekeningen dragen het kenmerk, dat zij oorspronkelijk in één band bijeengevoegd waren; elke daarvan is op de achterzijde beschreven door Luyken met het gedicht, behoorende bij de daarop volgende afbeelding.

3950 Titelprent.
De teekening is in 4°-formaat genomen en bij het graveeren der prent verkleind. Op deze laatste is het groote boek op den voorgrond afgebeeld met den rug naar voren, in plaats van met de sloten, en is weggelaten het kinderhoofd boven den uitgestrekten arm van den hoofdpersoon. Op de deur van de kast, achteraan in het midden: *Het Leersaam Huis-raat.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3953 Het Bed. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3954. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3955 De Tang. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3956. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3956 De Doofpot. — Op de prent zijn bijgevoegd de boog boven de deur en de pilaar naast de haardplaat. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3957. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3957 De Kas. — Op de prent is eenige wijziging gebracht in den vorm der pullen op de kast. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3958. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3960 De Pot. — Op de prent is bijgevoegd de plank boven het raam. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3961. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3961 De Schotel. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3962. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3962 Het Vuurslag. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3963. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3963 De Kandelaar. — Op de prent is bijgevoegd het frontispice boven de deur en dat boven het raam daarnaast. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3964. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3964 De Kaarssnuiter. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3965. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3965 De Spiegel. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3966. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3966 De Schuijer. — Op de prent zijn bijgevoegd de gordijnen vóór de vensters en de vaas op tafel; gewijzigd is het tafelkleed en de pul bovenop de kast, evenals het patroon der vensterroeden. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3967. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3967 De Kapstok. — Op de prent zijn de vensters boven de deur tot bovenaan doorgetrokken. Op de teekening ziet men de zoldering daarboven. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3968. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3968 Het Horologie. — Op de prent zijn de voorwerpen op de kast gewijzigd. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3969. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3970 De Boeke-kas. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3971. — Met de pen.

3971 De Luiwagen. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3972. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3973 Het Spinnewiel. — Op de teekening is het venster gesloten; op de prent is het open en geeft het een doorkijk op eenige huizen. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3974. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3974 De Was-tobben. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3975. — Met de pen.

3975 De Emmer. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3976. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3976 De Lamp. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3977. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3977 De Blaasbalk. — Op de prent zijn weggelaten de balken der zoldering en het venster boven de deur, en bijgevoegd twee koppen op de deurlijst. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3978. — Met de pen.

3978 De Sulfer-bak. — Op de prent zijn bijgevoegd de voorwerpen op de deurlijst. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3979. — Met de pen.

3979 De Suikerbos. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3980. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3980 De Mortier. — Op de prent zijn weggelaten de balken van de zoldering en bijgevoegd de twee schilderijen tegen den muur. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3981. — Met de pen.

3982 De Wieg. — Op de prent zijn bijgevoegd de voorwerpen op de deurlijst. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3983. — Met de pen.

3984 Het Porselyn. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3985. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3986 De Pan. — Op de teekening is het venster achter het hoofd der vrouw open en ziet men daardoor een boom; op de prent is het door een gordijn bedekt en is daarboven een boog bijgevoegd. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3987. — Met de pen.

3987 Het Mes. — Op de teekening brengt de vrouw een grooten schotel met spijs; op de prent een boterkop, welke op de teekening reeds op tafel staat. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3988. — Met de pen.

3988 De Rooster. — Op de prent is bijgevoegd de doek aan den stijl tusschen het raam en de deur, en de visch op den schotel op den voorgrond. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3989. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

3990 De Ásveeger. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3991. — Met de pen.

3994 De Kan. — Op de prent is bijgevoegd de boog boven de deur. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3995. — Met de pen.

3995 De Lantaaren. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3996. — Met de pen.

3996 Het Thee en Koffy-gereedschap. — Op de prent is bijgevoegd het kannetje op het komfoor op den voorgrond, en de zoldering gewijzigd door het aanbrengen van een dwarsbalk. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3997. — Met de pen.

3997 Het Kabinet. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3998. — Met de pen.

3998 De Heugel. — Op de achterzijde het gedicht van N°. 3999. — Met de pen.

4000 De Juweel-koffer. — Op de prent is het venster gesloten, dat op de teekening geopend is, en zijn eenige voorwerpen bijgevoegd op de bovenste plank der geopende kast. — Met de pen.

A. Spinniker, De Werken en Vergelding der Barmhertigheid en Onbarmhertigheid. 1711.

4004 Door Jan Luyken. — De Vreemdeling niet geherbergd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 85, B. 79 mm.

Tweede Serie van 42 Bijbelprenten. 1712.

Alle door Jan Luyken. — H. 120—122, B. 69 mm.

4015 Gideon met het Vlies. — i. d. b. m.: *Iudicum. Richteren. 6. 38.* — Met de pen.

4016 Manoach's Offer. — i. d. b. m.: *Iudicum Richteren 13. 20.* — Met de pen.

4017 Boaz en Ruth. — i. d. b. m.: *Ruth: 2. vers. 5.* — Met de pen.
Hiernaar bestaat eene prentteekening door Bagelaar.

4018 David en Jonathan. — i. d. b. m.: *Samuel. 20. 41.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4020 Job en zijne vrienden. — i. d. b. m.: *Job. 1. 8. Jacobus. 5. 11.* — Op de teekening zitten drie personen tegenover Job op den grond en staat de vierde naast hem; op de prent is die plaats ingenomen door de vrouw van Job en zitten vier personen bij elkaar. Ook zijn de gebouwen op den achtergrond veranderd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4022 Jeremia uit den kuil getrokken. — i. d. b. m.: *Jeremia. 38. 13.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4023 Daniël biddende. — i. d. b. m.: *Daniel. 6. 11.* — Op de prent zijn de vensters rechthoekig in plaats van boogvormig en is het gebouw weggelaten, dat men op de teekening door dat venster ziet. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

Hiernaar bestaat eene prentteekening door Bagelaar.

4024 Prediking van Jona. — i. d. b. m.: *Jona. 2. 5. Matt. 12. 41.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4030 De Verheerlijking op den Berg. — i. d. b. m.: *Matheuws. 17. 1.* (doorgehaald) en met eene andere hand daarboven geschreven: *Markus. 9.* — Op de prent houdt Johannes niet langer de hand boven het voorhoofd, maar staart hij naar de verschijning. Mozes en Elia staan daar op dezelfde plaats als op de teekening en zijn dus bij het graveeren omgewisseld; de houding van beide is gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4035 De Verloren Zoon. — i. d. m.: *luc. 15. 20.* — Op de prent is de houding van den zoon, en het gebouw op den achtergrond gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4038 Jezus en Nikodemus. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4041 Jezus aan de Zee van Tiberias. — i. d. b. m.: *Joan. 21. 1.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4046 Cornelius en de Engel. — Op de prent is aan de kleeding van Cornelius de haarband weggelaten, doch zijn het zwaard en de mantel bijgevoegd; de achtergrond is gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

J. Luiken, De Schriftuurlyke Geschiedenissen en Gelykenissen. 1712.

Alle door Jan Luyken, behalve N°. 4067, 4142, 4143 en 4171, die door Casper Luyken zijn vervaardigd. Aan de meeste bevindt zich nog de marge met het opschrift door den teekenaar. — De titelprent voor het Nieuwe Testament, N°. 4240, H. 198, B. 146 mm., de andere H. 99—110, B. 139—148 mm.

*4067 Door Casper Luyken.

Abram gaat uit zyn land. — Op de prent zijn bijgevoegd de geiten op den voorgrond; daarentegen is weggelaten de geheele stoet dienaren en lastdieren, die op de teekening aanwezig is tusschen de groep op den voorgrond en die, welke langs den bergrand trekt. Zij is vervangen door bouwvallen en struikgewas. — Met de pen.

4101 i. d. m.: *De Vorschen. Exodus. 8.* — Op de prent heeft de dienaar achter den geknielden man op den voorgrond een geesel in de hand gekregen. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4104 i. d. m.: *Pest onder 't vee. Exodus. 9. 1.* — Op de prent is op den tweeden grond bijgevoegd de zieke ezel, die ondersteund wordt, terwijl het daarbij op den grond liggende paard van voren in plaats van van achteren afgebeeld is. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4107 i. d. m.: *De Sprinck hanen. Exodus. 10. 14* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4119 i. d. m.: *Nadab en Abihu gestraft. Levit. 10. 1. 2.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

*4142 Door Casper Luyken.
Ruth en Naomi. — Met de pen.

*4143 Door Casper Luyken.
Ruth en Boaz. — Met de pen.

*4171 Door Casper Luyken.
Davids laatste vermaning aan Salomo. — Op de teekening staan achter Salomo nog twee krijgslieden, doch later is daar met rood krijt de omtrek van een stoel overheengezet. Op de prent komt dan ook deze verandering voor, terwijl verder de lage bank met rollen erop op den voorgrond, is weggelaten, en het tapijt en de doorkijk door het venster zijn bijgevoegd. — Met de pen.

4197 Elisa maakt den inhoud der moespot weder gezond. — Met de pen.

4198 i. d. m.: *Naman de Sirrier, wast sich in de Jordaane.* — Met de pen.

4199 i. d. m.: *Joram, de Koning Israëls. wert, van Jehu, met een pijl, van achteren doorschooten: Ahasia de koning van Juda vlucht: II. Regum. 9.* — Met de pen.

4200 i. d. m.: *Jsabel van de honden opgegeeten: handen, voeten en de harsenschaal alleen overgebleeven zijnde.* — Met de pen.

4215 De Maaltijd van Belzasar. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4218 i. d. m.: *de Bel tot babel. vierde aanhangsel. vers. 17.* — Op de prent is het ronde altaar tusschen de kolommen bijgevoegd, en het aantal vazen vóór het beeld van den afgod vermeerderd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4227 De Oude Tobias in huis. — Op de prent is weggelaten de gedekte tafel, waaraan de oude lieden zitten, en is daarentegen de vrouw een groote bundel vlas op de knieën gelegd. Verder zijn een aantal kleine wijzigingen gebracht in het gordijn, in de voorwerpen rondom den haard, in die vóór het venster en in den vorm der deur en der poort op den achtergrond. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4228 De Jonge Tobias op reis. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4229 Tehuiskomst van den Jongen Tobias. — Op de prent is bijgevoegd de jonge vrouw, die door de moeder naar binnen wordt gebracht, de reisstaven op den voorgrond en de geheele groep lastdieren en dienaars op den tweeden grond. Gewijzigd is de houding van den arm van den jongen man; het gewaad van den Engel is van onderen korter gemaakt en de deur boogvormig in plaats van rechthoekig. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4232 i. d. m.: *De smalle wegh in Esra. 4 Esra. 7. 6.* — Op de teekening staat de Engel meest vooraan; hij bedekt gedeeltelijk zijn toehoorder en wordt van achteren gezien; op de prent zijn de figuren omgeplaatst en ziet men den Engel van voren. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4233 i. d. m.: *Ezras optocht met de zijne. Ezra. 7.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4234 i. d. m.: *De muuren van Jerusalem herbout. Nehemia. 3. en 4. 17.* — Op de prent is op den voorgrond eene groep wapentuig bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4239 i. d. m.: *Potlo Meus verschrickt. 3. Mach: 6. 17.* — Op de prent is de houding van sommige der krijgslieden op den voorgrond gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4240 Titelprent voor het Nieuwe Testament. — Op de prent is bij de voorwerpen boven op den grooten steen eene flesch gevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4241 De Aankondiging aan Zacharias. — i. d. m.: *luc. 1. 11.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4242 De Aankondiging aan Maria. — Op de prent zijn in den muur achter Maria twee nissen bijgevoegd, de doek op haar hoofd is weggelaten en de voorwerpen naast haar op den voorgrond zijn gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met bister. — De beteekening op de teekening is niet door Jan Luyken.

4243 De Aankondiging aan de Herders. — i. d. m.: *luc. 2. 8.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4249 De twaalfjarige Jezus in den Tempel. — i. d. m.: *luc. 2. 46.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4251 De Verzoeking in de Woestijn. — i. d. m.: *Matt. 4. 1.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4256 i. d. m.: *Christus begind te Predeken. Matth. 4. 17.* — Met de pen.

4257 i. d. m.: *Christus werpt de duijvelen uijt. Matt. 8. 16.* — Met de pen.

4264 i. d. m.: *De agtendartigjaarige krancke. Joan. 5.* — Op de prent zijn bijgevoegd de matten en andere voorwerpen naast het bed. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4265 i. d. m.: *Christus gaat door het gesaaide. Matt. 12. 1.* — Op de prent is aan de linkerzijde het koren op den voorgrond weggelaten en zijn de figuren op den tweeden grond aldaar gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4266 De Bergrede. — i. d. m.: *Matt. 5.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4272 Jezus door vele vrouwen gevolgd. — Op de prent zijn weggelaten de beide groote zonnehoeden op het hoofd van twee vrouwen op den tweeden grond. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4276 i. d. m.: *De gelijkenis van het onkruijt. Matt. 13. 24. en 37.* en volgnummer: *37.* — Op de teekening liggen drie mannen bij elkaar te slapen; op de prent is één hunner grootendeels verborgen achter eene mand. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4278 i. d. m.: *De gelykenis van het suurdesem. Matt. 13. 33.* en volgnummer: *39.* — Op de prent is weggelaten het kind achter de vrouw en bijgevoegd het gordijn naast den oven en het begroeide latwerk boven den ingang; verder zijn vensters en deur rechthoekig in plaats van boogvormig en is de doorkijk buiten de deur geheel veranderd; op de teekening spreken buiten het huis twee mannen met elkander, terwijl in de verte een beladen ezel nadert; op de prent ligt bij den ingang een hond, verderaf zijn twee schapen en achteraan een molen met waterrad. — Met de pen.

4280 i. d. m.: *de koopman die schoone peerlen soeckt. Matt 13. 45.* en volgnummer: *40.* — Met de pen.

4285 i. d. m.: *De Mosies werden bijgebracht. Matt. 10. 29.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4291 i. d. m.: *Het eeten met ongewasse handen. Marc. 7. 1. 2.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4292 i. d. m.: *De blinde leydt de blinde. Matt. 15. 14.* — Met de pen.

4293 De Kananeesche vrouw. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4299 i. d. m.: *Petrus neemt de Stater uyt de mont van de vis. Matt. 17. 24.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4302 i. d. m.: *Christus sent seventig desiepelen uijt, twe, en twe. luc. 10. 1.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4303 i. d. m.: *De blindgeboorene geneesen. Joan. 9.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4305 i. d. m.: *De Samaritaan. luce. 10. 30.* en volgnummer: *57.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4307 i. d. m.: *De vrind eijst broot van zijn vrind. luc. 11. 5.* en volgnummer: *59.* — Op de prent heeft de aanvrager een lang, in plaats van een kort gewaad aan en zijn de huizen op den achtergrond gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4308 i. d. m.: *Eens Rijken mensches land hadde welgedraagen. luc. 12. 10*, en volgnummer: *60*. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4309 i. d. m.: *De waakende Dienstknegt. luc. 12. 35*. — Op de prent is de houding van den linkerarm gewijzigd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4317 De Gelijkenis van het Verloren Schaap. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4318 De Gelijkenis van den Verloren Penning. — Op de prent is de kip op den voorgrond bijgevoegd, en zijn de figuren op den tweeden grond links geheel veranderd. — Met de pen.

4320 De Gelijkenis van den Onrechtvaardigen Rentmeester. — Op de prent is naast de deur een venster aangebracht en rechts daarvan eene kast met verscheidene voorwerpen er bovenop, ter plaatse, waar op de teekening het raam afgebeeld is. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4321 i. d. m.: *Laserus en de Rijkeman. luc. 16. 19*. — Met de pen.

4323 i. d. m.: *De gestrenge Rigter. luc. 18. 1.* en het volgnummer: *76*. — Op de prent is naast den staanden krijgsknecht op den tweeden grond nog een tweede, zittende, bijgevoegd. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4324 i. d. m.: *De kinderen bij Christus gebragt. Matt. 19. 13. | Marc. 10. 13. | luc. 15. 15*. — Op de prent zijn weggelaten de beide figuren naast de meest naar links geplaatste vrouw met haar kind op den arm, n.l. rechts eene lange vrouwengestalte, links een loopend kind. Ook zijn de huizen achter de groep van menschen geheel veranderd. — Met de pen.

4325 De Rijke Jongeling. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4328 De twee blinden aan den weg. — Met de pen.

4329 i. d. m.: *Sacheus op de wilde vijgeboom. luc. 19. 1*. — Op de prent is de houding van Zacheüs veranderd. — Met de pen.

4330 De intocht in Jerusalem. — Met de pen.

4331 i. d. m.: *Christus drijft de koopers en verkoopers uijt den Tempel. Matt. 21. 12*. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4334 i. d. m.: *De wijn gaard Dienaars. Matt. 21. 33*. — Met de pen.

4335 i. d. m.: *De gast sonder bruijlofskleet. Matt. 22. 1.* en het volgnummer: *93*. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4336 i. d. m.: *De Schatting pengh aan Kristus vertoont. Matt. 22. 15*. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4339 i. d. m.: *Twee sullen'er op een bedde leggen. luc. 17. 34*. — Op de prent is de stoel op den voorgrond veranderd. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4340 i. d. m.: *Twee sullen'er op den acker zijn. Matt 24. 40.* — Op de prent zijn bijgevoegd de runderen vóór den ploeg. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4341 i. d. m.: *Twee vrouwen sullen maalen. Matt. 24. 41.* — Op de prent is de vorm van den molen geheel veranderd, met liggende in plaats van met staande steenen. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4342 i. d. m.: *Dief komt bij nagt. Matt. 24. 42.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4345 i. d. m.: *De jongsten dagh. Matt. 25. 31.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4347 i. d. m.: *De dorstigen werden gedrenckt. Matt. 25. 35.* — Op de prent is achter de vrouw, die uit het huis komt, nog een knaap bijgevoegd, benevens de hond op den voorgrond links. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4348 i. d. m.: *De vremdelingen werden geherbergt. Matt. 25. 35.* — Op de prent zijn de vensters van het huis rechthoekig in plaats van boogvormig; de reiziger heeft een grooten hoed op den rug hangen en in de mand, welke zijne vrouw op den rug heeft, is een klein kind bij de andere voorwerpen bijgevoegd. Ook heeft het loopende kind een lang gewaad in plaats van een kort. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4355 Jezus in Gethsemané. — i. d. m.: *luc. 22. 39.* — Met de pen.

4360 Jezus valt neder onder het kruis. — i. d. m.: *Joan. 19. 17.* — Met de pen, opgewasschen met bister.

4361 De Kruisiging. — i. d. m.: *Joan. 19. 18.* — Op de teekening bestaat de groep op den voorgrond uit drie personen, waarvan de eene, zittende, op de prent is weggelaten. — Met de pen, opgewasschen met bister.

4362 Christus begraven. — i. d. m.: *Joan. 19. 39.* — Op de teekening bedekt de staande persoon, die men tusschen de twee voorste dragers ziet, zijn gelaat met eene slip van zijn mantel, en zijn over de vaas met specerijen en de doeken, die op den voorgrond geteekend zijn, met potlood de figuren der twee zittende vrouwen aangeduid, zooals die op de prent voorkomen. Aldaar ziet eerstbedoelde persoon opwaarts. — Met de pen.

4364 Jezus verschijnt aan Maria Magdalena. — i. d. m.: *Joan. 20.* — Met de pen.

4376 i. d. m.: *Tabitha verweckt. Hand. 9. 36.* — Op de prent zijn de beide nissen in den muur achter het bed weggelaten en is die plaats aangevuld met kleedingstukken. — Met de pen.

4380 i. d. m.: *Pauwlus drijft de waarseggende geest uijt. Hand. 16. 16.* — Met de pen.

4382 i. d. m.: *De Ephesers verbranden haar boecken. Hand. 19. 19.* — Met de pen.

4384 i. d. m.: *Paulus schipbreuck. Hand. 27. 33.* — Op de prent zijn de zwemmende figuren iets gewijzigd. — Met de pen.

4385 Paulus met de adder. — Met de pen.

4387 Het voorlezen der zendbrieven. — i. d. m.: *Collossensen. 4. 16. Thessa. 5. 27.* — Met de pen.

J. Luiken, Des Menschen Begin, Midden en Einde. 1712.

Alle door Jan Luyken. Zij dragen blijk vroeger bijeen gebonden geweest te zijn, daar op de achterzijde het bijschrift staat behoorende bij de volgende prent. — H. 92, B. 80 mm.

4389 Het Kindje Gebooren. — Op de achterzijde de teksten van N°. 4390. — Met de pen.

4391 Het Kindje krygt Pap. — Op de achterzijde de teksten van N°. 4392. — Met de pen.

4393 De Leiband. — Op de achterzijde de teksten van N°. 4394. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

4411 De Blaas. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt.

J. Luiken, Jezus en de Ziel. 1714. (Uitgave met groote prenten).

Alle door Jan Luyken. — Met de pen. — N°. 4440, H. 113, B. 80 mm.; de andere H. 86—88, B. 69—71 mm.

4440 Titelprent.
Deze is oorspronkelijk minder hoog aangelegd dan de prent geworden is, welke grootte door eene tweede, later daaronder gestelde benedenrandlijn, aangewezen wordt. Daardoor is op de prent de geheele voorstelling 8 mm. lager gebracht en alzoo bovenaan ruimte gewonnen voor de wolk met engeltjes, die op de teekening niet voorkomt.

4441 I. de Ziel zit tegenover het Vleesch.

4442 II. de Ziel wederspreekt het Vleesch.

4443 III. de Ziel in een bloemhof.

4444 IV. de Ziel ontmoet de Zonde.

4445 V. de Ziel beklimt den heuvel, waarop het kruis staat.

4446 VI. de Ziel beschouwt den regen.

4447 VII. de Ziel wordt door Jezus ontmoet. — Op de prent is op den voorgrond eene springende bron bijgevoegd.

4448 VIII. de Ziel door den Duivel van Jezus afgetrokken.

4449 IX. Jezus doet in het hart der Ziel eene fontein opspringen

4450 X. Jezus en de Ziel bij den opgang der zon.

4451 XI. Jezus en de Ziel bij een hevigen storm.

4452 XII. de Ziel wordt door Jezus voorgelicht.

4453 XIII. de Ziel tegen den stroom roeiende.

4454 XIV. Jezus vindt de Ziel slapende.

4458 XVIII Jezus en de Ziel beschouwen den sterrenhemel.

4467 XXVII de Ziel houdt Jezus stevig vast.

4472 XXXII de Ziel toont haar hart aan de Wereld.

P. J. Entrop, De Kerkelyke en Joodsche Geschiedenissen verkort. 1762.

*4485 Door Casper Luyken, waarschijnlijk in 1708 vervaardigd.

De Joden uit Spanje verdreven. — Op de teekening zit achter in de boot de tweede persoon tusschen den bevelhebber en den staanden hellebardier; op de prent zit hij achter den bevelhebber en houdt hij het roer vast. — Met de pen. — H. 122, B. 178 mm.

Het Nieuwe Testament. 1775.

4487 Titelprent door Jan Luyken.

De steen draagt het opschrift: *Het nieuwe* | *Testame* | *nt.* — i. d. m.: *Bekeert u, ende gelooft den Euangelie. Mar. 1. 15.* — Met de pen. — H. 107, B. 59 mm.

Teekeningen door Jan Luyken, naar welke mij geene prenten bekend zijn.

De reeds vermelde teekeningen A—V.

W Eene zittende vrouw, met de hand onder het hoofd; naast haar een doodshoofd, aan hare voeten een paar beenderen.

Deze teekening is uit den eersten tijd van Luyken's werkzaamheid en komt overeen b.v. met de behandeling der vignetten in de *Water-Weerelt* en in den *Zee-fakkel.* — Gewasschen met O. I. inkt. — H. 145, B. 128 mm.

X De Amsterdamsche Stedemaagd met de scheepskroon op het hoofd, houdende in de eene hand het wapenschild der stad, in de andere de speer met den vrijheidshoed, zit op den troon, waartoe vier treden toegang verleenen. Rechts van haar staat Mercurius en reikt een papier met twee afhangende zegels aan eene vrouw, die op de eerste trede staat; achter haar vertoonen zich nog een drietal personen en onder een gordijn door is een doorkijk in een ruim vertrek. Links van den hoofdpersoon zit Neptunus met een leeuw aan zijne voeten; achter hem staan een

drietal personen, waaronder een lictor, en daarachter vertoonen zich scheepsmasten. Meer op den voorgrond staan twee figuren, terwijl in het midden op de tweede trede twee kinderen zitten, naast welke een boek en eene schildpad afgebeeld zijn. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 131, B. 198 mm.

Y Titelprent.

In het midden zit Apollo met eene stralende zon om het hoofd en in de handen een schepter en een bol. Naast hem, doch iets lager, zit links Minerva met helm en speer en met het schild tegen haar zetel gesteund; daarnaast op den voorgrond, de uil. Rechts zit Jupiter met kroon, schepter en bliksem, en naast zich de adelaar. In het midden tusschen de beide vogels een naar rechts gewende, rustende leeuw. Boven deze groep een velum voor het opschrift. — Met de pen. — H. 108, B. 59 mm.

Z Titelprent.

Naast een voetstuk aan de rechterzijde, waarop een opengeslagen boek, een kruis, een beker en een hart geplaatst zijn, zit eene vrouw met naar boven geslagen blik, terwijl zij op het boek wijst en met den eenen voet de Wereld vertrapt; achter haar is het Anker der Hoop afgebeeld, terwijl boven haar in eene wolk drie engeltjes nederdalen met een palmtak en eene kroon. Op de voorzijde van het voetstuk is gelegenheid voor het opschrift. — Met de pen. — H. 118, B. 67 mm.

AA Titelprent.

In het midden ligt de wereldbol op een ruwen steen; daarachter staat met gebaren van wanhoop en met verwaaide haren een naar links gekeerd man, en nog meer achterwaarts zijn steile rotsen. Op den voorgrond in het midden een bloeiende rozenstruik. Rechts een vergezicht met een hert, dat onder een palmboom uit de beek drinkt, en boven die groep de stralende zon. Op de voorzijde van den steen is gelegenheid voor het opschrift. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 102, B. 116 mm.

BB Titelprent.

Op eene verhevenheid, waarvan de voorzijde bestemd is om den titel op te nemen, staat eene vrouw en reikt eene geopende rol, vroeger met drie zegels gesloten, aan de links van haar staande Hoogepriester en Priester, die dit geschenk eerbiedig aannemen. Op den voorgrond rechts ligt een verbroken altaar en verschillende voorwerpen voor den offerdienst. Achter de vrouw staan aan weerszijden verscheidene toejuichende mannen, terwijl rechts naast haar, met eene wetsrol in den arm, in dankende houding een grijsaard zit, welke, te oordeelen naar de twee stralen boven zijn hoofd, Mozes voorstelt; meer achterwaarts dragen twee tempeldienaars het brandende altaar weg. Op den achtergrond links de Tempel, rechts een rookend altaar op eene hoogte. Het geheel wordt beschenen door hemelsch licht uit eene wolk, waarin zich verscheidene cherubijnen en engelen bevinden. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 352, B. 239 mm.

CC Rechts onder een boom staat een herder, steunende op zijn herdersstaf en toeziende op zijne schapen, die zich bij eene beek verkwikken; links een uitgebreid landschap met een berg aan den horizont. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 88, B. 65 mm.

DD Christus in heerlijkheid, zittende op de wolken, met de voeten op den aardbol en omgeven door engelen. Vóór hem staan rechts de vijf Wijze, links de vijf Dwaze Maagden. — Met de pen. — H. 38, B. 79 mm.

EE Door de opengeslagen gordijnen eener tent ziet men het inwendige daarvan, waar een man in Oostersch gewaad zit met uitgestrekte rechterhand. Aan weerszijde van de tent zijn nog eenige andere onder boomen afgebeeld. Op den voorgrond rechts schijnt eene banderol aan te duiden, dat aldaar een titel, zij het dan ook slechts een zeer korte, moest worden geplaatst. Op de achterzijde vertoont de teekening sporen, dat zij op eene plaat is doorgetrokken. — Met de pen. — H. 32, B. 79 mm.

FF Vignet voor eene kaart. Een groote steen, bestemd om het opschrift op te nemen, is bovenop bedekt met takken en daarnaast ligt een kompas, eene Jakobsladder en een dieplood. Aan de beide zijden personen in Turksch gewaad: links staat één met eene strijdbijl in de hand; rechts zit een ander op den grond met de pijp in den mond, terwijl twee andere achter hem staan, van wie de eene een drinkglas aanbiedt. Op de achterzijde vertoont de teekening sporen, dat zij op eene plaat is doorgetrokken. — Met de pen opgewasschen met O. I. inkt. — H. 188, B. 218 mm.

GG Links zit Jezus met de eene hand op het hoofd van een kind en de andere uitgestrekt naar een tweetal, die door de moeder tot hem worden gebracht, doch eenigszins schuw terugwijken. Achter den hoofdpersoon op den voorgrond zit een man, dien men op den rug ziet, terwijl de tweede grond geheel gevuld is met toeschouwers, waaronder eene vrouw met een kind op den arm, die door een der discipelen wordt teruggewezen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 144, B. 188 mm.

De beteekening onderaan is later door een ander daarop gesteld.

HH De Rijke Dwaas. — De man zit links naast eene kolom en bij eene tafel en is geheel omringd door de bewijzen van de goede opbrengst zijner akkers. Hij wijst met de linkerhand naar den tweeden grond, waar nog meer voorraad wordt aangebracht en waar men meer op den achtergrond bezig is een groot huis te bouwen. — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 151, B. 195 mm.

II Jozef verkocht. — Links op den voorgrond de put; rondom dezen ziet men zes der broeders, waarvan de eene het geld ontvangt van den gewapenden handelaar tegenover hem; achter dezen staan een vijftal dienaars met Jozef in hun midden en daarachter twee kameelen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 140, B. 180 mm.

JAN LUYKEN. LETTER JJ.

JJ Jozef verkoopt graan in Egypte. — Links op een podium vóór zijn paleis staat de Onderkoning, terwijl tegenover hem zijne broeders geknield ter aarde liggen, om spijze verzoekende. Aan weerszijden van het podium ziet men de tafels, waar het gekochte betaald wordt, en op den voorgrond rechts de nog onbeladen ezels; over den geheelen tweeden grond is men bezig met het afleveren en weghalen van het graan uit de pakhuizen, die het plein afsluiten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 168, B. 262 mm.

KK De Koopman, die schoone paarlen zoekt. — De hoofdpersoon staat in het midden naar rechts gekeerd, waar op den voorgrond een handelaar hem eene schelp vertoont en een bediende een mand met nieuwen voorraad aanbrengt; daarachter eene duin, waarbovenop een vuurtoren staat. Links een gezicht op het strand met twee mannen, die een zwaar voorwerp dragen en daarachter twee aan den oever liggende vaartuigen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 103, B. 116 mm.

LL De Aanbidding van Jezus door de Wijzen uit het Oosten. — Links zit Maria met het Kind op den schoot; naast haar staat Jozef, achter haar ziet men den ezel. Tegenover hen knielen twee der bezoekers en staat de derde, terwijl door den boogvormigen ingang hun gevolg zich vertoont. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 117, B. 139 mm.

MM Rechts zit Jezus naast de Jakobsbron en spreekt tot de tegenover hem staande Samaritaansche vrouw. Links op den tweeden grond de discipelen, die terugkeeren uit de stad. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 123, B. 176 mm.

NN In het midden van het Voorhof des Tempels staat Jezus naar links gekeerd en verjaagt met zijn geesel van touwkens de kooplieden, die de vlucht nemen, terwijl zij hunne korven en kooien met vogels mededragen, en op den voorgrond een wisselaar den val van zijne tafel tracht te verhoeden. Achter den hoofdpersoon staan twee der discipelen; rechts meer achterwaarts een aantal toeschouwers. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 123, B. 176 mm.

OO De opwekking van den Jongeling van Naïn. — o. r. o. beteekend: *J. Luiken.* — Met de pen. — H. 221, B. 143 mm.

PP Jezus met zijne discipelen gaande langs een blinde, die aan den voet van een boom zit en door een der omstanders op den Heer opmerkzaam wordt gemaakt. — o. r. o. beteekend: *I. Luiken.* — Met de pen. — H. 222, B. 143 mm.

QQ Het Laatste Oordeel. — Bovenaan verschijnt Christus in zijne glorie omgeven door engelen, waarvan vele de bazuin blazen, en geloofshelden uit het Oude en Nieuwe Verbond, waaronder Mozes, David en Johannes de Dooper bizonder te herkennen zijn. Beneden op den voorgrond staan de dooden uit de graven op, en overvalt deze dag den menschen, die gastmalen houden, of huwen, of aan hunne dagelijksche bezigheden zijn. Verderaf links eene menigte, die te vergeefs tracht den Dood

te grijpen, rechts de Wijze en Dwaze Maagden; nog verder verschillende tooneelen van de redding van sommigen en de veroordeeling van anderen. Eindelijk rechts het opstijgen der gezaligden en links het Helsche Vuur.

Op de teekening duiden de cijfers *1—24* het verband aan tusschen de daarop voorkomende groepen met de teksten op eene bijgevoegde uitlegging in handschrift. — i. d. m. heeft J. Luyken geschreven: *Dese verbeeldingh moet anders-om geconcidreert werden, soo, dat de saaligen aan de rechter, en de onsaalige aan de lincker hand, van den Richter Christo koomen te staan.* — Met de pen en met sapverf. — H. 457, B. 298 mm.

Volgens eene aanteekening op de achterzijde is deze teekening afkomstig uit de verzameling van Jonkheer Johan Goll van Frankenstein, die 1 Juli 1833 werd verkocht.

RR Twee bejaarde lieden, de man in een rooden mantel gehuld, de vrouw met een doek over het hoofd, loopen bij nacht door eene straat, voorafgegaan door de dienstbode, die aan haar rechterarm eene zeer groote lantaarn draagt, wier schijnsel den grond verlicht. — De beteekening i. r. o. is niet authentiek. — Aquarel. — H. 125, B. 119 mm.

Vermoedelijk is dit eene der twee teekeningen, met sapverven en voorstellende eene kaars en lantaarnlicht, welke oorspronkelijk door Jan Luyken waren ten geschenke gegeven aan vrouwe Johanna Koerten, echtgenoote van Adriaen Blok en welke later deel uitmaakten van de verzameling van C. Ploos van Amstel. (Bernardus de Bosch, Redevoering over Jan Luyken als kunstenaar beschouwd, gehouden 6 December 1796 in het Genootschap onder de zinspreuk: Concordia et Libertate en op den 10 Jan. 1798 in de Maatschappij Felix Meritis te Amsterdam).

Teekeningen door Casper Luyken, naar welke mij geene prenten bekend zijn.

SS Straatmuziekanten. — In eene straat heeft links eene dame de bovenhelft der deur geopend om te luisteren naar de muziek van drie mannen, die twee violen en een violoncel bespelen; achter hen vertoonen zich drie luisterende jongens. Aan de achterzijde beteekend: *C. Luyken fecit.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 157, B. 234 mm.

TT Gezicht op den Muizentoren. — Op den voorgrond twee schuiten, liggende bij den oever, waar zich een man en een paard bevinden, het laatste opgetuigd om het vaartuig tegen den stroom op te trekken. Op den achtergrond links van den toren, de stad Bingen, rechts een berg. Aan de achterzijde een gedeelte van een verder afgeknipt opschrift door

JAN LUYKEN. LETTER PP.

C. Luyken: *n. in den ryn.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 133, B. 189 mm.

UU Gezicht op de Stad Neurenberg. — Op den voorgrond het ommuurde slotplein, gevende het uitzicht op de daken der stad, waarboven zich de kerken verheffen en waarachter zich de heuvelachtige omgeving vertoont. Op de achterzijde is door C. Luyken geschreven: *de Stat Nuerenbergh van het slot naa't Leve getekent. 1700.* — o. l. o. beteekend: *C Luyken advi delinavidt.* Daarnaast is door eene andere hand het opschrift van de achterzijde herhaald met weglating van het jaartal. — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 140, B. 329 mm.

Serie afbeeldingen van Straatventers. — Gedeelte van de „Zestien stuks straatloopers door C. Luyken," welke 3 Maart 1800 in de veiling C. Ploos van Amstel à *f* 26.— werden verkocht aan Fokke.

De meeste hebben op de achterzijde een volgnummer en verscheidene den roep, waarmede de afgebeelde persoon de koopwaar placht kenbaar te maken. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 126—136, B. 82—94 mm.

VV Man, met een schootsvel voor, die een ketel aan het hengsel over den linkerschouder draagt; achtergrond eene Amsterdamsche gracht met boomen tegenover de huizen, van welke het voorste eene hooge stoep heeft. Op de achterzijde: *N°. 1. Ketel Lap.*

WW Marskramer, die achter zijn rug een dikken stok houdt, vermoedelijk bestemd tot steun zijner mars; achtergrond een groot gebouw aan een plein. Op de achterzijde: *N°. 2. Kammen en Bril.*

XX Man met een kruiwagen, waarop twee vaten en een bak; achtergrond eene onaanzienlijke straat. Op de achterzijde: *N°. 3. Engelse bokkem als Zalem.*

YY Vrouw op trippen, met een beugeltasch aan den gordel en in de hand eene kleine mand met hengsel; achtergrond een groot huis met hooge stoep. Op de achterzijde: *N°. 4. Breekje wat. Breekje wat.*

ZZ Vrouw gekleed in jak en rok en met een kruiwagen met fruit; achtergrond eene Amsterdamsche gracht. — Op de achterzijde: *N°. 7. Appelen en peeren.*

AAA Vrouw, die in de hand vóór het lichaam een langen stok draagt, waaraan naast elkaar allerlei stoffers hangen. Op den achtergrond twee woningen, een boom en eene kleine kerk.

BBB Man, die met beide handen vóór zijn lichaam een zware mand met opgestapelde ronde kolen draagt. Achtergrond eene Amsterdamsche gracht, waarin eene schuit met twee mannen en waarover eene brug voert naar de overzijde met onaanzienlijke huizen.

CCC Vrouw, die aan den linkerarm eene mand met hengsel draagt, waarvan de inhoud onder een doek verborgen is; achtergrond eene nauwe straat met lage huizen, waaronder één met sterk rookenden schoorsteen. Op de achterzijde: *Nº. 9. Feijlen.*

DDD Vrouw op trippen en blootshoofds, die met de rechterhand over den linkerschouder een pak matten draagt, die bovenaan samengebonden zijn; achtergrond eene rij huizen aan eene stadsgracht, waarover een brug ligt. Op de achterzijde: *Nº. 11. Matten van doen.*

EEE Schoorsteenveger in linnen gewaad met den kap achterovergeslagen, twee bezems op den rug en over den rechterschouder twee lange dunne stokken en een touw; achtergrond een huis tusschen boomen aan een water. Op de achterzijde: *Nº. 12.*

FFF Man, die met een aanzienlijken voorraad zeven op den rug van eene Amsterdamsche brug komt; achtergrond een huis aan de overzijde van het water. Op de achterzijde: *Nº. 14.*

GGG Man met eene groote gesloten doos vóór het lichaam hangende, terwijl hij in de rechterhand twee korte staafjes, waarschijnlijk pijpen lak, houdt, en in de linkerhand twee bossen veeren pennen; achtergrond eenige woningen en eene stadsgracht. Op de achterzijde: *Nº. 15. Pennen Pennen, die wel versnede benne Poeijer en Lak.*

HHH Deftig heer met geborduurden rok, witte allongepruik, degen en stok, wandelend in het park van een buitenverblijf, dat men op den achtergrond ziet. — Met de pen en verder behandeld met sapverf. — H. 84, B. 77 mm.

III Man in Spaansch kostuum, degen en steek en een zeer lange rotting onder den rechterarm; achtergrond een groot huis. — Met de pen en verder behandeld met sapverf. — H. 83, B. 74 mm.

JJJ Man, die met over elkaar geslagen beenen op een stoel zit, en de pijp uit den mond genomen heeft, om lachend naar rechts te zien. Beteekend: *C. Luijken. f.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 197, B. 143 mm.

KKK Deftig heer van achteren gezien, met lange pruik en degen en den hoed onder den linkerarm; achtergrond de Dam te Amsterdam met het Stadhuis. — Met de pen. — H. 150, B. 150 mm.

LLL Deftig heer met gepluimden hoed en degen, die met een hond wandelt in het park van het buitenverblijf, dat men op den achtergrond rechts ziet en waartoe eene hooge stoep toegang verleent; daarbij twee personen en links een derde, die eene fontein beschouwt. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 148, B. 148 mm.

MMM Landschap. — Op den voorgrond rechts eene vrouw, die bezig is eene koe te melken; daarnaast eene liggende koe bij een hek en een wilgenboom. Op den achtergrond links nog eene liggende koe en daarachter eene oppervlakte water, waarop verscheidene schepen. Alles verlicht door

OP DE ACHTERZIJDE: De Stat Nierenbergh

CASPER LUYKEN 1700. LETTER UU.

Slot. na't Leeven gelekent:

= flot naÌt Leve gelekent 1700 - -

de ondergaande zon. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 83, B. 141 mm.

Hiernaar bestaat eene prentteekening door H. Spilman.

NNN Binnenhuis. — Aan eene ronde tafel zit een heer, van achteren gezien en met een kopje in de linkerhand; tegenover hem eene dame, die een tweede kopje wil vullen uit den vóór haar staanden ketel. Achter de tafel staan twee dames en een heer, terwijl rechts een meisje met een presenteerblad loopt. — i. r. o. beteekend: *C Luijken*. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 88, B. 129 mm.

OOO Rustende arbeiders. — Links zit een man, die den hoed vóór het gezicht houdt; tegenover hem staan een kind en eene vrouw, die eene kruik in de hand houdt naast een maaier, wiens zeis naast hem op den voorgrond ligt en die rust tegen eene helling. Rechts bovenop die helling ziet men een stadsmuur en huizen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 84, B. 129 mm.

PPP Schaatsenrijder, van achteren gezien, met den haak over den linkerschouder; links op den voorgrond een jongen op eene prikslede, verderaf nog een schaatsenrijder en de ijsvlakte, aan het einde waarvan zich een molen bevindt. Rechts de oever der rivier met huizen en een bladerlooze boom, onder welke twee mannen op eene bank zitten. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 78, B. 143 mm.

QQQ Studieblad met vier figuren van deftige heeren, links drie bij elkaar staande, waarvan de eene met een mantel om de schouders; rechts de vierde met uitgetrokken degen in eene houding van verdediging. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 73, B. 113 mm.

Ter vergelijking zijn nog bij deze verzameling gevoegd de navolgende teekeningen door anderen, die echter in meerdere of mindere mate den invloed hebben ondervonden van Jan en Casper Luyken, en wier werk daardoor aanleiding geven kan tot verwarring ten opzichte van den vervaardiger.

C. van Noorde.

a In Memoriam van Jan Luyken.

Aan eene schrijftafel zit links eene vrouw met een boek in de eene hand en eene pen in de andere; rechts staat een kind, dat de harp

bespeelt, en daarnaast eene duif. In het midden is tegen de voorzijde van een obelisk het portret van Jan Luyken gehangen met omschrift: *Joannes Luiken Gebooren te Amsterdam den 16 April 1649, aldaar overl: den 5 April 1712.* Achter de vrouw de voorstelling van verscheidene wandelaars, die een hoogen berg beklimmen, waarboven uit eene wolk licht straalt.

Rondom deze voorstelling zijn de reproducties gegeven der titelprenten door Luyken voor zijne eigene werken:

Boven: Voncken der Liefde Jesu.
Jezus en de Ziel.
De onwaardige Wereld.

Rechts: De Beschouwing der Wereld.
Het Leerzaam Huisraad.
De Bykorf des Gemoeds.

Links: Zedelyke en Stichtelyke Gezangen.
Lof en Oordeel der Werken der Barmhartigheid.
Het Menselyk Bedryf.

Onderaan in het midden is de titelprent door P. Sluiter van des Menschen Begin, Midden en Einde gereproduceerd. Daarnaast leest men: *C. V Noord 1757.* — Gewasschen met O. I. inkt. — H. 234, B. 182 mm.

b Abraham knielt vóór de drie engelen. — i. l. o.: *Gen. XVIII. 2.* — Met de pen. — H. 144, B. 195 mm.

c Abraham bedient de drie engelen. — i. r. o.: *Gen. 20.* (onjuiste tekst). — Met de pen. — H. 109, B. 150 mm.

d Abraham breekt zijne legerplaats op, om verder te trekken. — i. l. o.: *Gen. 20.* — Met de pen. — H. 109, B. 150 mm.

e Izak bouwt een altaar. — i. l. o.: *Gen. 26. 25.* — Met de pen. — H. 113, B. 170 mm.

f Jakob zendt zijne zonen, met uitzondering van Benjamin, uit om koren te koopen. — i. l. o.: *Gen. 42. 4.* — Met de pen. — H. 126, B. 175 mm.

g Jozefs broeders in diens woning. — i. l. o.: *Gen: 43. 24.* — Met de pen. — H. 124, B. 175 mm.

h Simson slapende in den schoot van Dalila, die de verborgen Filistijnen wenkt nabij te komen. — i. l. o.: *Richt. XVI.* — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 103, B. 142 mm.

i Simson ontwaakt en verjaagt de Filistijnen. — i. l. o.: *Richt. XVI.* — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 100, B. 144 mm.

j Het afgehouwen hoofd van Isboseth wordt aan David gebracht. — i. r. o.: *2 Sam. 4. 8.* — Met de pen. — H. 106, B. 172 mm.

k David giet het water uit, dat gehaald was uit den put van Bethlehem. — i. r. o.: *2 Sam. 23. 14.* — Met de pen. — H. 107, B. 173 mm.

CASPER LUYKEN. LETTER WW.

l Elia ontmoet Achab in den wijngaard van Naboth. — i. l. o.: *1 Kon: 21. 17.* — Met de pen. — H. 130, B. 100 mm.

m Elia en Elisa op weg naar den Jordaan. — i. l. o.: *2. Kon. 2.* — Met de pen. — H. 133, B. 99 mm.

n Prediking van Johannes den Dooper. — i. r. o.: *Matt. III. 4.* — Met de pen. — H. 130, B. 187 mm.

o De blinde leidsman van den blinde. — i. r. o.: *Luc: VI.* — Met de pen. — H. 132, B. 183 mm.

p De gelijkenis van het Verloren Schaap. — i. l. o.: *Luc: XV.* — Met de pen. — H. 132, B. 183 mm.

q De terugkeerende discipelen zien Jezus bij den Jakobsput spreken met de Samaritaansche vrouw. — i. r. o.: *Joan: 4. 5.* — Met de pen. — H. 132, B. 181 mm.

r Stefanus vóór den Joodschen Raad. — i. l. o.: *Actor. 7.* — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 107, B. 145 mm.

s Steeniging van Stefanus. — i. l. o.: *Actor. VII.* — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 109, B. 147 mm.

t Cornelius ontvangt Petrus in zijn huis. — i. r. o.: *hand: X. 26.* — Met de pen. — H. 131, B. 194 mm.

Vincent van der Vinne.

u Op eene open plaats vóór eene boerenwoning staat een boer en werpt uit een bak graan korrels op een hoop; op den voorgrond rechts liggen koornmeterswerktuigen. — Met de pen. — H. 92, B. 114 mm.

v Dezelfde persoon als op de voorgaande teekening; tegenover hem staat een man, die een op den grond rustenden graanzak openhoudt. Op den tweeden grond rechts het boerenhuis, met twee boomen ervóór. — Met de pen. — H. 90, B. 114 mm.

Onbekende Meesters.

w Gideon wringt het vlies uit. — i. l. o.: *Jud 6. 36.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 137, B. 206 mm.

x Twee vrouwen in gesprek; rechts achter haar een muur, links op den achtergrond een toren achter boomen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 107, B. 148 mm.

y Schaatsenrijder; op den tweeden grond eene arreslede op het ijs en daarachter een molen. — Met de pen, opgewasschen met bister. — H. 110 B. 78 mm.

z Galathea op haar schelpwagen, omringd door Zeegoden; op den achtergrond Polyphemus te midden der rotsen. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 138, B. 184 mm.

aa Links zit een bejaard man, die een groot boek vasthoudt, en door een hem verschijnenden engel wordt gewezen naar den achtergrond, waar een aantal vrouwen bij een toren staan aan de haven. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 101, B. 148 mm.

bb In een uitgestrekt landschap zitten op den voorgrond zes broeders van Jozef en zien toe, hoe de vier anderen op den tweeden grond hem in den kuil werpen. — i. l. o.: *Gen. XXXVII. 21.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 240, B. 372 mm.

cc Links op den voorgrond komen de broeders van Jozef met hunne lastdieren aan. Op den tweeden grond vóór het paleis, een overdekt podium, waar de Onderkoning zit, terwijl op de straat eene talrijke menigte hem begroet. — i. l. o.: *Gen XLI. XLII.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 241, B. 372 mm.

dd Links zit een Romeinsch bevelhebber, omgeven door zijne soldaten, en ontroert hevig, als hij ziet, hoe een vóór hem gebrachte gevangene zich zelf doorsteekt. Op den voorgrond ligt het lijk van een tweeden gevangene met afgehouwen hoofd, terwijl meer achterwaarts een derde wordt vastgehouden. — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 250, B. 340 mm.

ee Rooftocht der Tartaren. — Op den voorgrond rechts eene ruiterschaar, op den tweeden grond de geroofde kudden. — i. l. b.: *Crimse Tarters: pag. 8.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 132, B. 177 mm.

De prent bevindt zich in: *J. L. Godfried, Zee en Land Reysen.* 8°. Deel 17, pag. 32 van de Landschappen der Tarters.

ff Een Turksche vorst, omringd door de lijken der door hem gedoode gevangenen, wil hetzelfde lot doen ondergaan aan verscheidene aan boomen gebonden slaven. — i. l. b.: *Mouette Pag: 15—17.* — Met de pen, opgewasschen met O. I. inkt. — H. 128, B. 181 mm.

De prent bevindt zich in: *J. L. Godfried, Zee en Land Reysen.* 8°. Deel 27, pag. 32 van de Slavernye van Mouette.

KOPEREN PLATEN

VERVAARDIGD DOOR

JAN EN CASPER LUYKEN

AANWEZIG

IN DE VERZAMELING

VAN EEGHEN.

1688. D. R. Kamphuyzen, Stichtelyke Rymen.

956 Titelprent.

1689. P. Huygen, De Beginselen van Gods Koninkryk in den Mensch.

991 Titelprent.

993 De dieren, die in een ander element willen leven.

999 De Stempelsnijder.

1005 De afgerukte boomtak.

1006 Jezus beitelt een stuk van de rots af.

1010 De schijnende zon van Gods liefde.

1011 De man, in bewondering van het uitspansel.

1012 Het opgetoomde jonge paard.

1694. Het Menselyk Bedryf.

1367 De Loodgieter.

1369 De Schuiermaker.

*1374 De Garentwijnder.

**1376 De Wolbereider.

*1377 De Wever.

**1378 De Droogscheerder.

1379	De Verver.
**1385	De Gouddraadtrekker.
*1386	De Geelgieter.
*1387	De Tinnegieter.
**1390	De Koperslager.
1403	De Kaarsenmaker.
*1410	De Brouwer.
**1411	De Grutter.
*1417	De Chirurgijn.
1427	De Spiegelmaker.
**1432	De Tichelaar.
1434	De Lijmmaker.
1435	De Veender.
**1436	De Bergwerker.
1451	De Scheider.
1452	De Dokter.
*1459	De Krijgsman.

1700. JAN HUYGEN, STICHTELYKE RYMEN.

2691	Het lofzingend Gezelschap.
2692	Jezus toont de teekenen zijner wonden.
2695	De biddende Ziel.
2696	De geloovige Ziel.
2699	De man in bewondering van de natuur.
2701	De man bij de hangklok.

Benevens de 2[de] copie naar N°. 2695 voor de uitgave van Jacob ter Beek.

ADDENDA EN CORRIGENDA.

pag. 1. regel 2 v. b. staat Caspar, lees Casper. Hoewel de naam soms voorkomt zooals oorspronkelijk was afgedrukt, zoo is de andere spelling toch veel meer gebruikelijk.

SCHAT DER ZIELEN OFTE BEGEERDER. 1678.

pag. 4. regel 14 v. o. — Het origineel van N°. 5 is te onderscheiden van de copie, doordat daarop behalve de duim vier vingers van de hand zijn aangeduid, terwijl de boom op den achtergrond, onmiddellijk naast den zwaar beschaduwden stam op den voorgrond, behandeld is met arceeringen aan de rechterzijde. Op de copie zijn slechts drie vingers te zien en is bedoelde boom aan de linkerzijde beschaduwd.

Van den *Desiderius Peregrinus* bestaat nog eene uitgave van hetzelfde jaar en bij denzelfden uitgever, doch welke de hier aangegeven merken der vervaardigers van de prenten niet heeft.

P. BOR, NEDERLANDSCHE OORLOGEN. 1679—1684.

pag. 10. N°. 57. De verkleinde copie naar een gedeelte van deze prent komt voor in: *De Lydens-Geschiedenis van den Zaligmaker en zyner eerste Navolgeren. Haarlem, MDCCXCI.* 8°.

pag. 12. N°. 62. Eene verkleinde copie bevindt zich in: *G. Leti, Het Leven van Elisabeth,* in den 3^{den} druk van 1720 te Amsterdam bij Nicolaas ten Hoorn. — b. r. b.: *2^{e} Deel. P. 97* — i. d. m.: *Prins Willem de eerste vermoord.* — H. 118, B. 72 mm.

pag. 13. N°. 65. Eenige figuren van deze prent zijn overgenomen op de prent: *Beleg van Stralsund,* in Deel III van: *P. Valckenier, Das verwirrete Europa. 1683.*

LE MERCURE HOLLANDOIS. 1673—1686.

pag. 18. N°. 83. Er bestaat van deze prent ook een staat, waar de banderol het opschrift draagt: *Die Insul Rügen.* en welke blijkens den goeden druk ouder is dan de staat met het Hollandsche opschrift. Het is mij echter niet bekend, voor welk werk die heeft gediend.

S. Blankaart, Collectanea Medico-Physica. 1680—1688.

pag. 24. Van dit boek bestaat eene Duitsche vertaling van 1690, welke ik echter niet gezien heb.

C. van Dyk, Osteologia. 1680.

pag. 30. De prenten N°. 185, 187, 188 en 190 zijn in de breedte afgebeeld.

P. Valckenier, Das verwirrete Europa. 1677—1683.

pag. 32. N°. 201. Deze prent is gevolgd naar eene grootere afbeelding, waarop Romeyn de Hooghe hetzelfde onderwerp behandelde.

De copie, die voorkomt in: *La Galerie agréable du Monde,* is eene andere dan die door Harrewijn, en grooter dan het origineel. In de lucht zijn verschillende zinnebeeldige gestalten aangebracht; eene daarvan houdt een papier in de hand, met het opschrift: *A l'invincible Monarque Jean III Sobieski, par la grace de Dieu Roi de Pologne et de Prusse, Grand-Duc de Lithuanie, Russie, Massovie, etc. Vainqueur des Turcs.* — o. i. h. m.: *Fr. Grata S. R. M. Polon. Secret. delin.* — i. d. m.: *Jean III avant Sobieski, Roi de Pologne. — à Leide, Chez Pierre van der Aa.* — H. 265, B. 365 mm.

M. Vossius, Annales Hollandiae Zelandiaeque. 1680.

pag. 33. N°. 207. Van de vrouw op den leeuw is eene copie van dezelfde zijde aangebracht op een vignet van eene kaart van de Oostenrijksche Nederlanden in een Atlas, uitgegeven door Justus Danckerts te Amsterdam.

Groote Zee-Atlas of Water-Werelt. (1680).

pag. 35. N°. 212. Het vignet op de Paskaart van de Oostzee, voorstellende een smid in zijne werkplaats, is eene copie van de tegenzijde naar eene prent door Marcus Gheraarts, voorkomende in: *De vvarachtighe Fabvlen der Dieren.... Ghedruct te Brugghe inde Peerde strate by Pieter de Clerck, ghezwoore drucker der Co Ma, den XXVI Augusti 1567. Om en ten coste van den voorn: Marcus Gheraarts.* 4°.

Deze prent komt opgesneden weder voor in: *(J. v. d. Vondel), Vorsteliicke Warande der Dieren.... Amstelredam. By Dirck Pietersz, boeckvercooper op 't Water, in de Witte Persse, recht over de Koren-merct. Anno 1617.* 4°.

Op het origineel hamert de smid met de linkerhand.

pag. 36. N°. 214. Eene copie van de tegenzijde naar het tweede vignet bevindt zich op de kaart: *De Noordelyckste Zee kusten van America,* in den Atlas van 27 kaarten „tot Amsterdam by Frederick de Wit, in de Calverstraet by den Dam inde Witte Paskaart." z. j.

pag. 37. N°. 222. Naar op deze kaart voorkomende twee strijdende schepen komt eene copie van de tegenzijde voor op het vignet voor den gedrukten titel van: *De Taeffelen der Sinuum, Tangentium en Secantium.... 't Amsterdam by Johannes van Keulen 1698.*

J. v. Loon en C. J. Vooght, De nieuwe groote lichtende Zee-Fackel. (1681).

pag. 48. N°. 280. Bovenstaande opmerking geldt ook voor het oorlogsschip, dat op deze kaart voorkomt.

pag. 54. regel 7 v. o. staat N°. 228, lees N°. 226.

H. de Groot, Nederlandtsche Jaerboeken. 1681.

pag. 57. N°. 339. Bij het onderschrift van den 2den Staat bij te voegen: b. l. b.: *Tom: I. N° 29*

E. Melton, Zee- en Land-Reizen. 1681.

pag. 62. regel 10 v. o. — Behalve door de hier reeds vermelde verschillen in de bijschriften zijn de origineelen en de zeer nauwkeurig gevolgde copiën te onderkennen aan de navolgende bizonderheden:

N°. 349. Op het origineel raakt de linkerschouder van de figuur met de halve maan op het hoofd, de rechter randlijn; op de copie blijven beide van elkander verwijderd.

N°. 351. Op het origineel staan vier beelden op de lijst boven de poort, die zich op den achtergrond vertoont, en heeft de slanke toren ter linkerzijde daarvan drie vensters. Op de copie is slechts één beeld op den linkerhoek en zijn de vensters weggelaten.

N°. 352. Op het origineel is op het voetstuk van den meest naar rechts geplaatsten pilaar een beschaduwd gedeelte tusschen de schouders van de twee daarvóór staande mannen; verder raakt de linkerpost van de deur op den tweeden grond de achterzijde van het hoofd van den priester, die daarin staat. Op de copie is die plaats op het voetstuk wit gelaten en ziet men tusschen de deurpost en het hoofd een onbeschaduwd gedeelte.

N°. 353. Op het origineel is de waterval aangeduid door lijnen, die, van boven naar beneden doorloopende, geregeld naast elkaar zijn gesteld. Op de copie wordt hij aangeduid door telkens afgebroken lijnen, waartusschen zich onbeschaduwde plekken vertoonen.

N°. 354. Op het origineel is de kerk op den tweeden grond in goeden staat; op de copie is zij een bouwval.

N°. 357. Op het origineel is de meest naar rechts afgebeelde persoon op den voorgrond eenige mm. van de rechter randlijn verwijderd; op de copie wordt hij gedeeltelijk door die lijn bedekt.

N°. 358. Op het origineel is eene ruimte tusschen de rechter randlijn en den omhulden priester op den voorgrond; op de copie wordt die lijn geraakt door den kap en den rug van dien persoon.

E. Brown, Reysen. 1682.

pag. 71. N°. 411. Op sommige exemplaren van den tweeden druk heeft de copie van deze prent b. r. b.: *Fol: 29*, op andere *Fol: 95*. Vermoedelijk is dit veroorzaakt, doordat er eerst niet op was gelet, dat de pagineering der drie boeken in den 2den druk doorloopt.

P. Cunaeus, De Republyk der Hebreen. 1682.

pag. 80. regel 1 v. b. — Verdere copiën naar prenten uit dit werk zijn de volgende:

a. In den *Kleinen Bijbel van Mortier, 1703*:
de copiën van de tegenzijde naar N°. 448, 449 en 451—454.

b. In: *J. Watts, Kort Begrip der geheele Schriftuurlyke Historie. Te Amsterdam, By Isaak Tirion in de Kalverstraat, by den Dam, in Hugo Grotius, 1742.* 8°:

b. r. b.: *Bladz. 52.* — Zeer nauwkeurige copie van dezelfde zijde naar N°. 446, de Tabernakel met het Voorhof, met aanwijzingen *1—4*, waarvan de verklaring i. d. m. staat. Op het origineel staat vóór de groep van vijf personen geheel rechts in het Voorhof, een laag tafeltje op den grond, hetgeen op de copie ontbreekt. — H. 128, B. 163 mm.

b. r. b.: *Bladz. 54.* — Copie van dezelfde zijde naar N°. 444, de Tabernakel van binnen, met de verklaring i. d. m. Op het origineel is de pilaar, die zich bevindt bij den ingang van het Heilige der Heiligen, afgebeeld op het losse gordijn als daarvóór staande; op de copie is dit niet het geval. Aldaar is bijgevoegd de slagschaduw aan den voet van den Zevenarmigen Kandelaar. — H. 128, B. 168 mm.

b. r. b.: *Bladz 58* — Copie van de tegenzijde naar N°. 456, de Tabernakel van buiten; de ingang is naar rechts. Daarboven, voorgesteld als op een afzonderlijk papier, de copie van dezelfde zijde naar 10 voorwerpen en figuren, voorkomende op N°. 429, de Priesterkleeding met aanwijzingen *1—10*; i. d. m. de verklaring van een en ander. — H. 128, B. 144 mm.

De 2de druk van dit boek verscheen 1746 bij denzelfden uitgever; de 3de (op den titel ook „Tweede” genoemd) in 1764 te Utrecht bij Willem Henrik Kroon, en de 4de (op den titel „Derde” genoemd) in 1775 te Utrecht bij de Wed. J. J. van Poolsum, Jan van Terveen en G. van den Brink Jansz. In al deze drukken komen de copiën onveranderd voor.

W. Goeree, Ontwerp der Menschkunde. 1682.

pag. 81. Er bestaat daarvan een 3de druk te Utrecht bij J. van Schoonhoven. 1755.

Pharmacopoea Amstelredamensis. 1682.

pag. 82. De 2de druk is bij Jan ten Hoorn 1683. — De copie wordt reeds gevonden in den 7den druk bij Nicolaes ten Hoorn. 1714. Op het origineel is de apotheker blootshoofds en ziet men den geheelen linkerschouder van den staanden bezoeker; op de copie draagt de eerste eene muts en is de bedoelde schouder grootendeels bedekt door de krullen van de pruik.

Scheffer, Historie van Lapland. 1682.

pag. 84. Verkleinde copiën van dezelfde zijde door J. Lamsvelt, naar prenten uit dit boek, komen voor in: *Het Vermaak der Tover-Hekzen van Lapen Fin-land. Leeuwarden, By Jan Klasen. 1716.* 8°. — H. 122, B. 75 mm.

Titelprent naar N°. 489. Op eene banderol in de lucht: *Historie van Lapland.* — i. d. m.: *Te Leeuwarden by Jan Klasen.*

pag. 6, naar N°. 494. — b. r. b.: *N°. 1.* — o. l. o.: *I: Lamsvelt fec.*
pag. 24, naar N°. 497. — b. r. b.: *N°. 2.*

Van dit boek verschenen een 2[de] en een 3[de] druk bij denzelfden uitgever, beide zonder jaartal.

pag. 85. C. STALPART VANDER WIEL, HONDERT SELDZAME AANMERKINGEN. 1682.

Het origineel is H. 144 mm., de copie 149 mm. Verder is de lucht, die men door het rechter venster ziet boven de witte wolk, op het origineel aangeduid door 7 horizontale lijnen boven de dwarsroede van het raam en 3 daaronder; op de copie heeft dit plaats door 10 lijnen boven die roede en 9 daaronder.

S. BLANKAART, DE KARTESIAANSE ACADEMIE. 1683.

pag. 92. De 4de druk van 1702 vermeldt op den titel „Derde druk."

Er bestaat van dit boek eene Duitsche vertaling onder den titel: *Cartesianische Academie, Oder Grund-Lehre Der Artzney-Kunst.... von Stephano Blancard.... ins Hochdeutsche übersetzet. Leipzig, Verlegts Johann Friedrich Gleditsch, Druckts Christoph Fleischer 1690.* 4 dln. 2 bdn. 8°.

Daarin komen voor copiën van dezelfde zijde naar de prenten volgens de uitgave van 1683.

b. l. b.: *pag 35, I Th:* naar N°. 537.
b. l. b.: *pag 156, I Th:* naar N°. 538.
b. l. b.: *pag 178, I Th:* naar N°. 539.
b. l. b.: *pag 44, III Th:* naar N°. 540.

In het mij ten dienste staande exemplaar van den 2[den] druk van 1693, bij denzelfden uitgever en zonder vermelding van drukker, komen geene prenten voor.

In den lateren druk van 1699 te Leipzig, bij Thomas Fritsch komen andere copiën voor.

b. l. b.: *pag. 34.* naar N°. 537.
b. l. b.: *pag. 147.* naar N°. 538.
b. l. b.: *pag. 167.* naar N°. 539.
b. l. b.: *pag. 422.* naar N°. 540.

V. D. B., LEEVEN EN DAADEN DER ZEEHELDEN. 1683.

pag. 92. regel 10 v. o. staat 245, lees 246.

N. LEMERY, HET PHILOSOOPHISCHE LABORATORIUM. 1683.

pag. 98. regel 6 van boven staat: *K. Digby, Theatrum Chimicum 1693.* — De beide eerste woorden moeten vervallen (Zie boek N°. 235, pag. 244).

S. BLANKAART, VERHANDELINGE VAN HET PODAGRA. 1684.

pag. 102. Eene Duitsche vertaling van dit werk, van 1693, is zonder titelprent.

S. BLANKAART, VERHANDELINGE VAN DE SCHEURBUIK. 1684.

pag. 102. Er bestaat eene Duitsche vertaling van dit werk van 1693, welke ik echter niet heb gezien.

T. VAN BRAGHT, MARTELAERS SPIEGEL. 1685.

pag. 124. Bij het gebruik der verkleinde copiën, welke voor: *'t Merg van de Historien der Martelaren, 1722*, waren vervaardigd, in de: *Lydens-Geschiedenis van den Zaligmaker, 1791*, zijn de volgende veranderingen aangebracht:

Copie naar N°. 679. — De figuur van Blandina is uitgeslepen en vervangen door Paulus, op den voorgrond ter aarde liggende.

Copie naar N°. 680. — De voorstelling is veranderd in de Verlossing van Petrus door het hoofd van Felicitas te wijzigen in dat van een oud man, doch de figuur verder onveranderd te laten. De cipier werd door het uitslijpen van den sleutelbos, het geven van ontbloote armen en beenen, het veranderen van het hoofd in dat van een jongeling en het bijvoegen van twee vleugels, tot een engel gemaakt.

Copie naar N°. 684. — Het jeugdige hoofd van den beschuldigde is veranderd, door bijvoeging van een langen baard.

Copie naar N°. 705. — Leonard Keyser en de wagen, waarop hij vervoerd wordt, zijn vervangen door twee loopende veroordeelden met de handen op den rug en eenige soldaten.

Copie naar N°. 711. — De beul, die Maria van Beckum aan de paal bindt, is uitgeslepen; daarentegen is aan den ledigen brandstaak naast haar een man bijgevoegd.

Copie naar N°. 721. — De beker, die aan Hasepoot wordt aangeboden en de daarnaast staande groote wijnkan, zijn vervangen door een papier, dat hem wordt voorgehouden.

S. SCHYNVOET, KORT-BONDIGE ZIN-SPREUKEN. 1689.

pag. 131. Bovenaan. — Mr. Jacob Boreel werd in 1661 Schout en was van 1681 tot 1691 Hoofdschout. (Zie J. E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam. 1903; dl. I, pag. 537).

B. J. B. Z., DEN WEGH DES LEVENS DOOR DE OVERDENCKINGE DES DOODTS. (1685).

pag. 133. N°. 795. De aldaar gemaakte onderstelling, dat het gedeeltelijk afgeknipte jaartal 1700 zoude wezen, kan niet juist zijn, daar de Wed. G. de Groot nog leefde in 1716.

G. CIEGLERUS, KONST-SPIEGEL DER WEERELTLIKKE VERMAKEN. 1687.

pag. 139. De aldaar vermelde druk in 12° zonder prenten is van 1654.

(J. LUYKEN), VONCKEN DER LIEFDE JESU. 1687.

pag. 145. De 2de druk is van 1691 bij de Wed. P. Arentsz.

G. TACHARD, REIS NA SIAM. 1687.

pag. 152. De copiën zijn van de origineelen te onderkennen aan de navolgende bizonderheden:

N°. 911. De verstverwijderde rij boomen van de laan achter het kasteel heeft op het origineel negen boomen, op de copie tien. Verder is op de copie de sterrenhemel onnatuurlijk sterk aangeduid.

N°. 912. De copie is in geheel ander formaat als het origineel en slechts H. 103, B. 135 mm.

N°. 913. Op het origineel zijn in de laan links van de pagode vooraan twee personen afgebeeld; op de copie is meer op den achtergrond nog eene derde figuur daarbij gevoegd.

N°. 914. Door de kleine afmeting der copie is de bovenrandlijn slechts 13 mm. verwijderd van het hoogste punt der versiering aan den achtersteven; op het origineel bedraagt die afstand 26 mm.

N°. 915. Op het origineel blijft het hoogste punt der versiering van den steven 12 mm. van de linker randlijn; op de copie wordt die lijn bijna geraakt.

N°. 916. Op het origineel ziet men op den achtergrond links een versierd inlandsch vaartuig, rechts een Europeesch schip; op de copie zijn daar bijgevoegd twee scheepjes aan den horizont.

N°. 917. Op het origineel staat de maan zeer dicht bij de linker randlijn boven den eersten knielenden dienaar; op de copie is dat hemellichaam meer naar rechts gebracht boven den derden Siamees. Ook hier is de sterrenhemel zeer sterk aangeduid.

P. Barbette, Alle de Medicynale Werken. 1688.

pag. 156. De titelprent van 1688 is, na uitslijping van het jaartal en verandering in *1700*, gebruikt voor den 7den druk, en zonder verdere wijziging in den 8sten druk, die ook bij Jan ten Hoorn in 1709 verscheen.

S. Blankaart, Schou-burg der Rupsen. 1688.

pag. 157. Van dit werk bestaat eene Duitsche vertaling onder den titel: *Schau-Platz Der Raupen, Würmer, Maden und Fliegenden Thiergen Welche daraus erzeuget werden.... von Steph Blankaart.... übersetzt Durch Johann Christian Rodochs.... Leipzig, In Verlegung Joh. Friedrich Gleditschen, Buchh: Im Jahre 1690.* 8°.

Hierin komen voor de copiën naar N°. 927 van dezelfde zijde, en naar N°. 928—944, 947 en 949 van de tegenzijde.

Titelprent naar N°. 927. Op het velum: *Schauplatz der Raupen, Würmer, Maden, und Fliegenden Thiergen.* — Op het origineel eindigen de beide omlaag hangende takken boven links in eene spiraalvormige wijngaardrank, hetgeen op de copie ontbreekt.

b. r. b.: *Pag. 5.* — Copie naar N°. 928; de worm *A* is rechts.
b. r. b.: *p. 15.* — Copie naar N°. 929; de rups *A* is rechts.
b. r. b.: *p. 17.* — Copie naar N°. 930; de rups *A* is rechts.
b. r. b.: *p. 23.* — Copie naar N°. 931; de rups *A* is rechts.
b. r. b.: *p. 25.* — Copie naar N°. 932; de rups *A* is rechts.
b. r. b.: *p. 28.* — Copie naar N°. 933; de larve *D* is rechts.
b. r. b.: *p. 32.* — Copie naar N°. 934; de rups *A* is rechts.
b. r. b.: *p. 36.* — Copie naar N°. 935; de rups *E* is rechts.
b. r. b.: *p. 46.* — Copie naar N°. 936; de pop *B* is rechts.
b. r. b.: *p. 61.* — Copie naar N°. 937; de made *A* is rechts.
b. r. b.: *Pag. 69.* — Copie naar N°. 938; het insect *O* is rechts.

b. r. b.: *p.* *95.* — Copie naar N°. 939; de woning *E* is rechts.
b. r. b.: *p.* *120.* — Copie naar N°. 940; de luis *B* is rechts.
b. r. b.: *p.* *123.* — Copie naar N°. 941; het ei *B* is rechts.
b. r. b.: *p.* *137.* — Copie naar N°. 942; de pop *B* is rechts.
b. l. b.: *p.* *146.* — Copie naar N°. 943; de galnoot *B* is rechts.
b. r. b.: *p.* *99.* — Copie naar N°. 944; de spin *B* is rechts.
b. r. b.: *p.* *55.* — Copie naar N°. 947; de kapel *C* is rechts.
b. r. b.: *p.* *56.* — Copie naar N°. 949; de kapel *D* is rechts.

J. BUNJAN, DE TEDERE INGEWANDEN VAN CHRISTI LIEFDE. 1689.

pag. 167. Het origineel en de drie daarnaar gemaakte copiën zijn kenbaar aan de volgende bizonderheden:

Op het origineel en op de copie van 1711 is de apostel achter Jezus voorgesteld met een kaal hoofd, en heeft het huisje met het schuine dak op den tweeden grond aan de voorzijde twee vensters en op zijde geen. Op de beide andere copiën heeft die apostel haar op het geheele hoofd en zijn aan bedoeld gebouw één venster aan de voorzijde en één op zijde.

Ter onderlinge onderscheiding diene, dat boven de deur van het groote huis op den tweeden grond op het origineel eene versiering is aangeduid, omgeven door twee lijnen, terwijl op de copie van 1711 de ruimte tusschen die deur en de vensters daarboven geheel wit is.

Op de copie van 1718 ziet men tusschen de hoofden der twee apostelen nog het bovengedeelte van een derde hoofd; dit ontbreekt op de copie bij Hendrik Walpot.

JACOB VAN HALMAAL, ONTLEDING OVER D'AMSTERDAMSCHE APOTHEEK. 1689.

pag. 171. Het onderscheid van het origineel van N°. 987, de Titelprent, met de zeer nauwkeurig daarnaar vervaardigde copie is te zien aan de aanduiding van den vloer onder het distilleertoestel op den voorgrond. Op het eerste ziet men daar vier horizontale lijnen, die ophouden op de helft van het vak tusschen de twee pooten en die de linker randlijn niet raken; daaronder zijn links van de mand met kruiden nog twee lijnen, die niet tot aan die pooten komen.

Op de copie is de vloer aldaar aangeduid door tien horizontale lijnen, die doorloopen tot de linker randlijn.

pag. 171. regel 13 van onderen staat 1741, lees 1742.

D. P. PERS, ROMEYNSCHEN ADELAER. 1689.

pag. 177. regel 7 van boven staat N°. 1038, 1040; daarbij moet worden gevoegd 1042.

pag. 177. regel 12 van boven staat 1041—1043; lees 1041, 1043.

G. WHELER, VOYAGE DE DALMATIE. 1689.

pag. 185. N°. 1099. Eene copie van dezelfde zijde, doch op de dubbele grootte, komt voor als vignet op eene kaart van: *Achaia Vetvs et nova*, uitgegeven bij J. B. Homann (zie boek N°. 434).

A. Geulings, Ethica. 1690.

pag. 189. N°. 1111. De hier genoemde copie komt voor in de Latijnsche uitgave van 1696 (niet 1693) en in den 2[den] druk in die taal, van 1709. Op het origineel ziet men op den voorgrond onder den zittenden man eene rol, een boek, een inktkoker en eene bos pennen op een papier; de kleinere ruimte op de copie heeft aldaar alleen eene rol, het bovenstuk van den inktkoker en een boek.

P. I. L. B. C., Goddelyke Liefdevlammen. 1691.

pag. 214. De aldaar gegeven uitlegging der vijf letters, waarin de namen der vervaardigers verscholen zijn, komt voor in: *J. L. van Doorninck, Vermomde en naamlooze Schryvers. 1883.* Uit eene gedachtenwisseling, voorkomende in den *Navorscher*, Deel XVI, pag. 172, 209, 237 en 300 blijkt echter, dat ook voor andere uitleggingen plaats is.

C. Commelin, Beschryving van Amsterdam. 1693.

pag. 234. N°. 1291. 3[de] Staat. — De *Nouvelle Statistique Historique d'Amsterdam* is niet van 1800 maar van c[a] 1812, daar daarin de beschrijving voorkomt van het Oude Stadhuis als Keizerlijk Paleis. Zie boek N°. 500, pag. 768.

pag. 235. regel 14 van onderen staat 1198, lees 1298.

Het Menselyk Bedryf. 1694.

pag. 268. Naar eenige prenten bestaan nog min of meer nauwkeurige copiën in eene serie, die, naar het formaat te oordeelen, bestemd is geweest voor een Almanak en waarvan mij de volgende bekend zijn:

de Apotheker	naar N°. 1407.
de Chirurgijn	naar N°. 1417.
de Schilder	naar N°. 1445.
de Plaatsnijder	naar N°. 1446.
de Astrologist	naar N°. 1449.
de Predikant	naar N°. 1453.

benevens met belangrijke afwijkingen van het origineel:

de Beeldhouwer	naar N°. 1447.
de Muzikant	naar N°. 1448.
de Vorst	naar N°. 1460.

H. 94, B. 54 mm.

J. Ray, De Werelt van haar Begin tot haar Einde. 1694.

pag. 270. regel 5—9 van onderen moet worden gelezen als volgt:

N°. 1466. — b. r. b.: *Pag. 1.*
N°. 1467. — b. r. b.: *Pag. 51.*
N°. 1468. — b. r. b.: *Pag. 164.*
N°. 1469. — b. r. b.: *Pag. 206.*

pag. 276. regel 5 v. b. — Alhier moet het volgende boek worden tusschengevoegd:

257A

Biblia Ectypa. Bildnüszen aus Heiliger Schrifft desz Alt- und Neuen Testaments . . . . neu hervorgebracht von Christoph Weigel, Kupfferstecher in Augs Purg. Anno. M.D.C.XCV. 4 dln. 1 bd. folio.

Volgens de voorrede zijn de teekeningen voor dezen prentbijbel vervaardigd door Georg Christoph Eimart voor het Oude, en de helft van het Nieuwe Testament, en door Johann Jacob von Sandrart voor het overige. De uitgever liet daarvan door verschillende graveurs prenten maken, waarvan sommige beteekend zijn door Elias Christophorus Heiss, I. U. Kraus en Christ. Weigel; ook in Nederland werd een gedeelte bewerkt, o.a. door Romeyn de Hooghe en door Jan Luyken.

De prenten staan 4 op één blad; elk H. 90 (of met de bijschriften 122), B. 76 mm.

Hierin 9 prenten door Jan Luyken.

1481 A — bladz. 37, boven links. — i. d. m.: *Josuae XI. 9. — Josua thät seinen Feindē, wie der Herr ihm gesagt hatte und verlähmet ihre Rosse und verbrant ihre Wagen*

1481 B — bladz. 37, beneden rechts. — i. d. m.: *Richt. I. 6. — Adonibesek werden an seinen händen und Füszen die daumen abgehauen*

1481 C — bladz. 40, boven links. — i. d. m.: *Buch der Richter IX. 53. — Ein Weib warff ein Stück von einē Mühlstein Abimelech auff den Kopff und zu brach ihm den Schedel*

1481 D — bladz. 41, boven links. — i. d. m.: *Richt. XIII. 20. — Der Engel des: Herren fahrt in der Lohe des: Opffers von Manoach hinweg gen Hīmel.*

1481 E — bladz. 42, boven links. — i. d. m.: *Buch der Richter XV. 15. — Simson tranck aus einem Esels kinbacken da Wasser heraus gieng, seinen Geist der vor durst ermattete, Zuerquickē.*

1481 F — bladz. 60, boven links. — i. d. m.: *I. König XI. 7. 8. — Salomon versündigt sich durch Verführung seiner Weiber an Gott mit Götzendienst.*

1481 G — bladz. 64, beneden rechts. — i. d. m.: *I. König XXII. 34. e seq. — Der König Achab wird bey Ramoth in Gilead mit einem Pfeil tödlich verwundet und stirbt deszelben Abends.*

1481 H — bladz. 67, beneden links. — i. d. m.: *II Buch der König VI. 7. — Da einer ein Holtz fället, fiel das Eisen in das Wasser: Elisa aber schneidet ein Holtz ab, u: stiesz daselbst hin, da schwam das Eisen*

1481 I — bladz. 70, beneden rechts. — i. d. m.: *II König XVIII. 4. — Hiskias that ab die höen, Zerbrach die Seulen und Zersties: die ehrne Schlange.*

E. Benoit, Historie der Gereformeerde Kerken van Vrankryk. 1696.

pag. 292. regel 15 van onderen moet worden gelezen:
Alle H. 274—288 mm.; N°. 1531 B. 175, N°. 1531*a* B. 757, N°. 1532 B. 547, de overige B. 347—369 mm.

M. Smallegange, Cronyk van Zeeland. 1696.

pag. 303. regel 10—15. De hier vermelde mededeeling is niet geheel juist. Zie de boeken N°. 461, 463 en 469.

M. Alting, Descriptio Agri Batavi & Frisii. 1697—1701.

pag. 305. regel 11 van onderen staat vier, lees: twee.

A. Bogaert, De Roomsche Monarchy. 1697.

pag. 307. regel 3—11 v. o. staat 1086—1091, lees 1586—1591.

C. de Bruyn, Reizen. 1698.

pag. 334. regel 21 van boven staat 1136 en 1137, lees 1736 en 1737.

Flavius Josephus, Alle de Werken. 1698. 8°.

pag. 352. Alle prenten van dit werk komen ook voor in de uitgave in 4°, bij Marten Schagen, 1736, in 2 dln; soms hebben deze het adres van Jan Bosch te Haarlem. De prenten zijn dan tusschen den tekst gedrukt en van achteren bedrukt.

pag. 355. regel 2 van onderen staat 1836, lees 1886.

C. Weigel, Gemein-nützlichen Haupt-Stände. 1698.

pag. 397. N°. 2221. De vergroote herhaling bevindt zich in: *P. Abraham a S. Clara, Neu-eröffnete Welt Galleria.* Zie boek N°. 381.

Ethica Naturalis. 1700.

pag. 476. Van de *Eeuwige Almanach* bestaat, behalve de hier beschrevene, nog eene oudere en eenigszins afwijkende uitgave.

Boven het opschrift en onder de benedenste reeks afbeeldingen zijn aangebracht de tafels van op- en ondergang der zon, welke later uitgeslepen zijn. Het opschrift geheel bovenaan is hier: *Wissel-vallige Oorlog en Vreede-Kansen 't Utrecht,* en de eerste regel van het opschrift in het midden: *Eeuwige Almanach met de Zons Op en Ondergang,* terwijl het zesregelig gedicht onder het bovenste opschrift geheel afwijkt van dat in den reeds beschreven Almanak en onderteekend is: *Allard.* Overigens zijn de beide staten geheel aan elkander gelijk.

Bovenbedoelde oudere staat bevindt zich in de ongeveer 1710 uitgekomen verzameling zinneprenten onder den titel: *La Cour de Momus et le Jardin de Mars en Europe. Amsterdam, C. Allard.* folio.

GROOTE BIJBEL VAN MORTIER. 1700.

pag. 494. regel 10 van onderen. De eerste copie naar N°. 2639, Mordechai rondgeleid, komt ook voor in: *Basnage, Histoire du vieux et du nouveau Testament.* Zie boek N°. 403.

pag. 497. N°. 2661. De hier gegeven beschrijving is minder juist en moet zijn: De drie Christelijke Hoofddeugden luisteren naar een engel, die het Evangelie brengt.

pag. 498. N°. 2675, staat Siloam, lees: Bethesda.

J. TAYLOR, HISTORIE VAN JESUS CHRISTUS. 1700.

pag. 502. N°. 2708, staat Siloam, lees: Bethesda.

KLEINE BIJBEL VAN MORTIER. 1703.

pag. 548. N°. 2975, staat Babel, lees: Elam.

THEATRE DE LA GUERRE EN ESPAGNE. 1703.

pag. 569. N°. 3100. De hier beschreven verkleinde copie heeft onderaan links, naast den mond van het kanon: *Carl Rembshart fecit aqua forti.*

Er bestaat nog eene verkleinde copie op dezelfde grootte als de andere, doch zonder naam van den vervaardiger. In plaats van het kanon en de wapentuigen is daarop i. r. o. afgebeeld een engeltje met de wapenschilden van Portugal en van Spanje, het laatste omgeven door den keten van het Gulden Vlies. Het opschrift luidt: *Regnorum Hispaniae et Portugalliae Tabula Generalis jam nuper edita, nunc denuo revisa, aucta e ad Usum Scholarum novissime accommodata a Ioh. Bapt. Homanno Noribergae. Cum Privilegio Sac: Caes: Majestatis.*

ICONES BIBLICAE. 1708.

pag. 658. regel 7 van onderen. — N°. 3717 en 3727 zijn zonder beteekening.

pag. 659. N°. 3693. Onder de eerste afdrukken staat de foutieve tekstaanduiding: *Genesis XI. v. 19*, hetgeen later verbeterd is.

pag. 699. Het jaartal 1712 is hier abusief gedrukt en behoort te staan boven boek N°. 441.

J. LUIKEN, JEZUS EN DE ZIEL. 1714.

pag. 737. regel 11 en 12 van onderen staat 4437 en 4438—4476; lees 4440 en 4441—4479.

TEEKENINGEN.

pag. 836. N°. 3721. regel 2 staat: *lijst*, lees: *lijn*.

GROOTE ZEE-ATLAS OF WATER-WERELT. (1680).

Er bestaat een Zee-atlas, uitgegeven bij Jacobus Robyn in de Nieuwebrug-steeg in den Stuerman te Amsterdam, met eene opdracht van 25 Augustus 1682, aan Mr Joan Huydekooper en bevattende 40 kaarten.

Aan het exemplaar, dat te mijner beschikking was, ontbreekt de titel, zoodat de bizonderheden daarvan mij onbekend zijn; de kaarten wijzen op eene uitgave ongeveer gelijktijdig met de opdracht.

In dezen Atlas bevinden zich de navolgende copiën uit de *Water-Wereldt*:

Pascaerte van 't Noordlyckste Deel van Europa.

Zeer nauwkeurige copie van dezelfde zijde naar N°. 215. — Op het origineel zijn op den voorgrond tusschen het vossevel en de koornschoof eenige grasplantjes aangebracht, die zichtbaar zijn vóór den steen met het opschrift; op de copie ontbreken deze.

Paskaert van Yslandt.

Copie van de tegenzijde naar het 1ste vignet van N°. 213; de ijsbeer staat rechts.

Nieuwe Paskaert van Spitsbergen.

Copie van de tegenzijde naar de vier hoofdfiguren van vignet N°. 215; de man met den hoogen pelsmuts staat links.

Paskaert van Cales tot Cadix.

Zeer nauwkeurige copie van dezelfde zijde naar het 1ste vignet van N°. 217; op de copie ontbreekt het 2de vignet.

Pascaert van .... de Middelandsche Zee.

Zeer nauwkeurige copie van dezelfde zijde naar het 1ste vignet van N°. 219; op de copie zijn de polsen der gevangen vrouw aaneengeketend, hetgeen op het origineel niet het geval is; ook ontbreekt op de copie het 2de vignet.

De Noordelyckste Zeekusten van America.

Gewijzigde copie van de tegenzijde naar het 2de vignet van N°. 214; de Indiaan bevindt zich rechts.

Pascaarte vande Zee custen van Guinea en Brasilia.

Gedeeltelijke copie van vignet N°. 225; zie de beschrijving pag. 38, alinea 3.

REGISTER.

De gewone cijfers verwijzen naar de bladzijde, waarop een boek of eene prent is *beschreven*, de cursieve naar die, waarop het boek of de prent wordt *vermeld*.

Deel I bevat blz. 1—406; Deel II bevat blz. 407 en volgende.

REGISTER

der Prenten, waarop een Cijfer voorkomt, hetzij als Volgnummer, hetzij als Pagineering.

1 N°. 97, 110, 181, 476, 494 (copie), 564, 655, 811, 919, 928, 972, 988, 988 (copie), 1099, 1184, 1184 (copie), 1221 (copie), 1227, 1250, 1339, 1347, 1362, 1450 (copie), 1466, 1499, 1500 (copie), 1561, 1572, 1576, 1581, 1582, 1584, 1585, 1618, 1797, 1859, 1877, 1896, 2196, 2236, 2357, 2358, 2409, 2462, 2702 A, 2704 (copie), 2809 2832, 2843, 2866, 3256, 3429, 3436, 3440, 3446; pag. 624 N°. 2, N°. 4, pag. 625 N°. 7, N°. 11; pag. 626 N°. 23; pag. 627 N°. 28, N°. 29; pag. 628 N°. 37, N°. 40; 3467, 3619, 3797, 4051, 4241, 4441.

2 N°. 50, 98, 150, 497 (copie), 565, 656, 929, 973, 989, 989 (copie), 1222 (copie), 1228, 1246, 1348, 1363, 1407 (copie), 1460 (2de copie), 1500, 1501 (copie), 1577, 1582, 1883, 1888, 1920, 2358, 2360, 2411, 2463, 2657, 2657 (copie), 2664 (copie), 2796, 2810, 2833, 2844, 2867, 3257, 3394, 3428, 3431, 3434, 3437, 3441, 3445; pag. 625 N°. 12; pag. 627 N°. 30, pag. 628 N°. 38, N°. 39; 3468, 3620, 3693, 3798, 4052, 4242, 4442.

3 N°. 51, 99, 350, 541, 564, 566, 626, 657, 930, 990, 990 (copie), 1223 (copie), 1229, 1364, 1449 (copie), 1501, 1502 (copie), 1583, 1819, 1863, 1887, 2234, 2359, 2362, 2413, 2464, 2797, 2811, 2834, 2868, 3035 (copie), 3240, 3258, 3360, 3438, 3442; pag. 624 N°. 3; pag. 625 N°. 5, N°. 8, N°. 13; pag. 627 N°. 31; 3453, 3469, 3621, 3799 4053, 4243, 4443.

4 N°. 100, 120, 523, 565, 658, 906, 931, 967, 1224 (copie), 1230, 1362 (copie), 1365, 1502, 1503 (copie), 1571, 1809, 1817, 1886, 2222, 2360, 2364, 2415, 2465, 2665 (copie), 2708, 2798, 2812, 2835, 2869, 3259, 3280, 3430, 3439, 3443; pag. 625 N°. 6, N°. 9, N°. 14; pag. 627, N°. 32; 3454, 3470, 3622, 3694, 3800, 4054, 4244, 4444.

5 N°. 52, 91 (copie), 101, 432 (copie), 478, 566, 659, 692 (copie), 714 (copie), 742 (copie), 769, 928 (copie), 932, 1231, 1366, 1388 (copie), 1450 (2de copie), 1503, 1504 (copie), 1584, 1810, 1828, 1832, 1862, 2337, 2361, 2366, 2417, 2466, 2466 (copie), 2722, 2813, 2836. 2845, 2872, 3036 (copie), 3260, 3262, 3427, 3435, 3444; pag. 627 N°. 33; 3455, 3471, 3695, 3801, 4055, 4245, 4445.

6 N°. 53, 91, 102, 473, 660, 928, 933, 988, 1232, 1367, 1447 (copie), 1459 (2de copie), 1504, 1505 (copie), 1654, 1849, 1911, 2253, 2362, 2368, 2419, 2467, 2667 (copie), 2814, 2837, 2846, 2870, 3241, 3260, 3261; pag. 624 N°. 1; pag. 626 N°. 15; pag. 627 N°. 34; 3472, 3623, 3802, 4056, 4246, 4446.

7 N°. 54, 479, 661, 934 989, 1233, 1368, 1370 (copie), 1414 (3de copie), 1505, 1661, 1811, 1826, 1893, 2227, 2363, 2370, 2380, 2417, 2421, 2468, 2675 (copie), 2709, 2815, 2838, 2847, 2873; pag. 625 N°. 10; 3261, 3262, 3473, 3696, 3803, 4057, 4247, 4447.

8 N°. 474, 662, 935, 990, 1369, 1429 (3de copie), 1436 (copie), 1506, 1817, 1854, 1864, 2322, 2364, 2372, 2423, 2469, 2677 (copie), 2816, 2839, 2848, 2874, 3263, 3272, 3375, 3430, 3447, 3474, 3697, 3804, 4058, 4248, 4448.

9 N°. 475, 663, 936, 972, 973, 1205, 1249, 1347, 1370, 1414 (copie), 1455 (2de copie), 1521, 1586 (copie), 1588 (copie), 1590 (copie), 1664, 1813, 1820, 1850, 1884, 2365, 2370, 2374, 2425, 2470, 2611, 2657, 2678 (copie), 2817, 2840, 2849, 2875, 3240, 3264, 3277, 3366, 3475, 3698, 3805, 4059, 4249, 4449.

10 N°. 55, 390, 664, 937, 1207, 1348, 1371, 1429 (copie), 1452 (2de copie), 1665, 1818, 1889, 1890, 1924, 2221, 2366, 2374, 2376, 2394, 2427, 2471, 2580, 2670 (copie), 2818, 2850, 2876, 3265, 3268, 3379, 3476, 3624, 3699, 3806, 4060, 4250, 4450.

11 N°. 507, 564, 665, 938, 1209, 1372, 1422 (copie), 1521, 1812, 1824, 1825, 1829, 2367, 2378, 2429, 2472, 2658, 2671 (copie), 2819, 2877, 3266; pag. 627 N°. 30; 3477, 3625, 3700, 3807, 4061, 4251, 4451.

12 N°. 565, 666, 939, 988, 988 (copie), 1211, 1373, 1417 (2de copie), 1424 (copie), 1814, 1819, 1823, 1831, 1891, 1925, 2254, 2368, 2380, 2386, 2431, 2473, 2673 (copie), 2820, 2878, 3267, 3478, 3626, 3701, 3808, 4062, 4252, 4452.

13 N°. 566, 667, 755 (copie), 940, 988, 989, 989 (copie), 1213, 1264, 1374, 1396 (copie), 1586, 1815, 1820, 1822, 1926, 2223, 2255, 2369, 2382, 2388, 2433, 2474, 2679 (copie), 2821, 2851, 2879, 3268, 3273, 3479, 3627, 3702, 3809, 4063, 4253, 4453.

14 N°. 56, 130, 568, 668, 941, 989, 1103, 1215, 1247, 1355, 1375, 1443 (copie), 1458 (2de copie), 1498, 1625, 1736 (copie), 1737 (copie), 1855, 1882, 2237, 2370, 2384, 2390, 2435, 2475, 2822, 2881, 3057 (copie), 3269, 3270, 3480, 3703, 3810, 4064, 4254, 4454.

15 N°. 669, 929 (copie), 942, 990, 990 (copie), 1217, 1265, 1376, 1382 (copie), 2224, 2238, 2256, 2357, 2371, 2386, 2392, 2437, 2476, 2672 (copie), 2823, 2880, 3265, 3270, 3481, 3628, 3704, 3811, 4065, 4255, 4455.

16 N°. 58, 360, 670, 721 (copie), 752 (copie), 760, 760 (copie), 943, 1219, 1377, 1410 (copie), 1878, 2372, 2376, 2388, 2439, 2477, 2659, 2681 (copie), 2824, 2852, 2882, 3269, 3271, 3482, 3629, 3705, 3812, 4066, 4256, 4456.

17 N°. 59, 550, 622, 671, 911 (copie), 930 (copie), 944, 972, 973, 1104, 1204, 1378, 1417 (copie), 1457 (2de copie), 1588 (copie), 1590 (copie), 2257, 2297, 2373, 2382, 2390, 2441, 2478, 2825, 2853, 2883, 3063 (copie), 3242, 3263, 3272, 3483, 3630, 3813, 4067, 4257, 4457.

18 N°. 60, 103 (copie), 537, 672, 945, 1197, 1205, 1379, 1441 (copie), pag. 322; 1821, 2228, 2374, 2384, 2392, 2443, 2479, 2674 (copie), 2854, 2884, 3241, 3271, 3273, 3484, 3631, 3706, 3814, 4068, 4258, 4458.

19 N°. 61, 371, 673, 946, 1206, 1380, 1452 (copie), 1527, 1614, 2225, 2312 (copie), 2375, 2394, 2445, 2480, 2704, 2855, 2885, 3067 (copie), 3274, 3276, 3485, 3707, 3815, 4069, 4259, 4459.

20 N°. 62, 674, 683 (copie), 929, 947, 1207, 1265, 1381, 1461 (copie), 1522, 1781 (copie), 2226, 2314, 2376, 2396, 2447, 2481, 2659, 2660, 2663 (copie), 2705 (copie), 2856, 2886, 3275, 3278, 3486, 3632, 3708, 3816, 4070, 4260, 4460.

21 N°. 63, 182, 675, 948, 1208, 1382, 1415 (copie), 1448 (2de copie), 1548, 1626, 2377, 2398, 2449, 2482, 2666 (copie), 2887, 3274, 3276, 3487, 3633, 3709, 3817, 4071, 4261, 4461.

22 N°. 602, 676, 930, 949, 1191, 1209, 1378 (copie), 1383, 1416 (2de copie), 2378, 2400, 2483, 2668 (copie), 2705 (copie), 2888, 3243, 3264, 3277, 3488, 3818, 4072, 4262, 4462.

23 N°. 677; pag. 128 N°. 931 (copie); 1197, 1210, 1374 (copie), 1384, 1915, 1916, 2239, 2379, 2402, 2484, 2669 (copie), 2889, 3247, 3275, 3489, 3819, 4073, 4263, 4463.

24 N°. 64, 678, 1211, 1385, 1386 (copie), 1445 (2de copie), 1614 (copie), 1615 (copie), 1735, 1746 (copie), 1747 (copie), 2297, 2380, 2404, 2485, 2676 (copie), 2890; pag. 626 N°. 17; 3490, 3634, 3710, 3820, 4074, 4264, 4464.

25 N°. 65, 103, 679, 716 (copie), 932 (copie), 1058 (copie), 1059 (copie), 1212, 1374 (3de copie), 1386, 1428 (copie), 1447 (2de copie), 1822, 2297, 2338, 2381, 2406, 2486, 2680 (copie), 2891, pag. 626 N°. 16; pag. 628 N°. 36; 3491, 3711, 3821, 4075, 4265, 4465.

26 N°. 66, 490, 680, 931, 1213, 1366 (copie), 1387, 1446 (2de copie), 2382, 2487, 2682 (copie), 2892, 3492, 3712, 3822, 4076, 4266, 4466.

27 N°. 67, 681, 1214, 1388, 1426 (2de copie), 1440 (copie), 2383, 2488, 2488 (copie), 2893, 3071 (copie), 3493, 3635, 3713, 3823, 4077, 4267, 4467.

28 N°. 68, 682, 933 (copie), 953, 1086, 1173, 1215, 1389, 1438 (copie), 1440 (2de copie), 2306, 2347, 2384, 2489, 2685 (copie), 2894, 3494, 3636, 3714, 3824, 4078, 4268, 4468.

29 N°. 339, 411 (copie), 683, 1216, 1385 (copie), 1390, 1439 (2de copie), 2385, 2490, 2683 (copie), 2895, 3495, 3637, 3715, 3825, 4079, 4269, 4469.

30 N°. 340, 528, 684, 817, 932, 1217, 1391, 1411 (copie), 1438 (2de copie), 2240, 2258, 2386, 2491, 2896, 3073 (copie), 3251, 3496, 3826, 4080, 4270, 4470.

31 N°. 343, 417, 564, 620, 685, 1218, 1266, 1392, 1419 (copie), 1437 (2de copie), 2229, 2241, 2387, 2492, 2897, 3077 (copie), 3497, 3638, 3716, 3827, 4081, 4271, 4471.

32 N°. 341, 476, 565, 686, 934 (copie), 1105, 1219, 1393, 1408 (copie), 1436 (2de copie), 1823, 2388, 2493, 2622 (copie), 2684 (copie), 2898, 3498, 3639, 3717, 3828, 4082, 4272, 4472.

33 N°. 564, 687, 982, 1394, 1425 (2de copie), 1457 (copie), 1531 A, 1824, 2259, 2328, 2389, 2494, 2899, 3085 (copie). 3254, 3499, 3640, 3829, 4083, 4273, 4473.

34 N°. 342, 514, 537 (copie), 564, 565, 688, 1395, 1416 (copie), 1423 (2de copie), 1570, 1673, 2260, 2390, 2495, 2686 (copie), 2900, 3500, 3641, 3718, 3830, 4084, 4274, 4474.

35 N°. 69, 104 (copie), 391, 537 (copie), 566, 689, 812, 1091 (copie), 1267, 1396, 1403 (copie), 1411 (2de copie), 1422 (2de copie), 1596, 2391, 2450, 2496, 2687 (copie), 2901, 3501, 3642, 3831, 4085, 4275, 4475.

36 N°. 569, 690, 933, 935 (copie), 978, 1381 (copie), 1397, 1421 (3de copie), 1434 (2de copie), 1528, 2392, 2497, 2902, 3086 (copie), 3502, 3643, 3719, 3832, 4086, 4276, 4476.

37 N°. 344, 691, 1363 (copie), 1386 (2de copie), 1398, 1424 (3de copie), 1674, 1825, 2305, 2393, 2488, 2498, 2903, 3087 (copie), 3293—3344 (copie), 3503, 3644, 3720, 3833, 4087, 4277, 4477.

38 N°. 372, 421 (copie), 692, 1399, 1460 (copie), 1522, 1674, 1753 (copie), 2323, 2394, 2499, 2904, 3504, 3721, 3834, 4088, 4278, 4478.

39 N°. 121, 183, 542, 693, 1268, 1390 (copie), 1390 (2de copie), 1392 (2de copie), 1400, 1587, 1826, 2235, 2395, 2500, 2689 (copie), 2905, 3252, 3505, 3835, 4089, 4279, 4479.

40 N°. 564, 635, 694, 934, 1401, 1458 (copie), 1736 (copie), 1737 (copie), 2396, 2501, 2690 (copie), 2906, 3362; pag. 626 N°. 24; 3506, 3722, 3836, 4090, 4280.

41 N°. 335, 412, 515, 565, 602, 695, 1106, 1402, 1402 (2de copie), 1459 (copie), 1572, 1587 (copie), 2397, 2502, 2907, 3507, 3723, 3837, 4091, 4281.

42 N°. 104, 407, 566, 696, 911, 1391 (2de copie), 1401 (copie), 1403, 1568, 2398, 2503, 2908, 3508, 3724, 3838, 4092, 4282.

43 N°. 614, 697, 1192, 1385 (2de copie), 1404, 1405 (2de copie), 1454 (copie), 1827, 2242, 2315, 2344, 2399, 2504, 2909, 3509, 3725, 3839, 4093, 4283.

44 N°. 540 (copie), 698, 1112, 1391 (copie), 1393 (2de copie), 1405, 1539, 1614, 2400, 2505, 2910. 3510, 3645, 3726, 3840, 4094, 4284.

45 N°. 699, 1394 (2de copie), 1406, 1453 (copie), 1604, 1828, 2401, 2506, 2911, 3511, 3646, 3727, 3841, 4095, 4285.

46 N°. 512, 700, 935, 936 (copie), 1113, 1269, 1407, 1420 (copie), 1483, 2402, 2507, 2912, 3512, 3647, 3728, 3842, 4096, 4286.

47 N°. 639, 701, 798. 1367 (copie), 1408, 1442 (2de copie), 2403, 2508, 2913, 3513, 3648, 3729, 3843, 4097, 4287.

48 N°. 702, 1114, 1383 (2de copie), 1409, 1434 (copie), 1492, 1492 (copie), 1523, 1714, 1730, 2404, 2509, 2914; pag. 628 N°. 35; 3514, 3649, 3730, 3844, 4098, 4288.

49 N°. 92 (copie), 93 (copie), 498, 602 (copie), 703, 1115, 1399 (copie), 1410, 2405, 2408, 2510, 2915; pag. 627 N°. 27; 3515, 3731, 3845, 4099, 4289.

50 N°. 491, 602 (copie), 704, 1087, 1371 (copie), 1389 (2de copie), 1411, 1798, 2324, 2406, 2511, 2916, 3516, 3650, 3732, 3846, 4100, 4290.

51 N°. 94 (copie), 373, 551, 705, 1392 (copie), 1412, 1467, 2261, 2408, 2512, 2917, 3457—3459, 3517, 3651, 3733, 4101, 4291.

52 N°. 131, 446 (copie), 706, 1058 (copie), 1059 (copie), 1078, 1365 (copie), 1413, 1413 (2de copie), 1467, 1524, 1746 (copie), 1747 (copie), 2243, 2262, 2409, 2513, 2918, 3460, 3461, 3518, 3652, 3734, 4102, 4292.

53 N°. 408, 492, 707, 1175, 1191, 1409 (copie), 1414, 1484, 1529, 1550, 1829, 2263, 2410, 2514, 2710, 2919, 3462, 3463, 3519, 3653, 3735, 4103, 4293.

54 N°. 184, 357, 444 (copie), 708, 1380 (2de copie), 1415, 1437 (copie), 1799, 1830, 2348, 2411, 2515, 2920, 3242, 3520, 3654, 3736, 4104, 4294.

55 N°. 709, 947 (copie), 1416, 1420 (2de copie), 1448 (copie), 1486, 2412, 2516, 2921, 3521, 3655, 3737, 4105, 4295.

56 N°. 392, 710, 949 (copie), 1266, 1383 (copie), 1417, 2244, 2353, 2413, 2517, 2922, 3522, 3656, 3738, 4106, 4296.

57 N°. 499, 526, 711, 813, 1329, 1402 (copie), 1418, 1418 (2de copie), 1718, 2414, 2518, 2923, 3382, 3523, 3657, 3739, 4107, 4297.

58 N°. 456 (copie), 712, 912—914 en 916 (copiën), 1419, 1426 (copie), 1443 (2de copie), 1486 (copie), 1597, 1774 (copie), 1927, 2245, 2264, 2350, 2415, 2519, 2924, 3524, 3658, 3740. 4108, 4298.

59 N°. 95 (copie), 105 (copie), 603, 612, 627, 713, 1420, 1421 (copie), 1725 (copie), 2230, 2233, 2246, 2416, 2520, 2925, 3525, 3659, 3741, 4109, 4299.

60 N°. 361, 714, 817, 1176, 1379 (2de copie), 1405 (copie), 1421, 1831, 1928, 2247, 2265, 2417, 2521, 2926, 3526, 3660, 3742, 4110, 4300.

61 N°. 527, 628, 715, 937 (copie), 1177, 1178, 1418 (copie), 1419 (2de copie), 1422, 1451 (2de copie), 1722, 1738, 1832, 2307, 2418, 2522, 2927, 3527, 3661, 3743, 4111, 4301.

62 N°. 92, 716, 1423, 1442 (copie), 1731, 1809, 2248, 2419, 2451, 2523, 2928, 3253, 3528, 3662, 4112, 4302.

63 N°. 93, 717, 1245, 1378 (2de copie), 1397 (2de copie), 1423 (copie), 1424, 1588 (copie), 2329, 2420, 2524, 2929, 3243; pag. 626 N°. 22; 3529, 3663, 4113, 4303.

64 N°. 718, 911 (copie), 1363 (2de copie), 1398 (2de copie), 1425, 1446 (copie), 1449 (3de copie), 2421, 2525, 2930, 3363, 3530, 3664, 4114, 4304.

65 N°. 493, 719, 979, 1109, 1377 (2de copie), 1397 (copie), 1426, 1588, 2249, 2422, 2526, 2931, 3531, 3665, 4115, 4305.

66 N°. 94, 132, 720, 1088, 1399 (2de copie), 1427, 1433 (copie), 1444 (2de copie), 1726, 1833, 2423, 2527, 2932, 3532, 3666, 4116, 4306.

67 N°. 351 (copie), 625, 721, 1394 (copie), 1428, 1428 (2de copie), 1512 (copie), 1834, 2220, 2250, 2424, 2528, 2933, 3533, 3667, 4117, 4307.

68 N°. 133, 151, 722, 1366 (2de copie), 1396 (2de copie), 1429, 1451 (copie), 2425, 2529, 2934, 3346, 3534, 3668, 4118, 4308.

69 N°. 552, 597, 723, 938 (copie), 1382 (2de copie), 1395 (copie), 1400 (2de copie), 1430, 1835, 2426, 2452, 2530, 2935, 3535, 3669, 4119, 4309.

70 N°. 724, 945—949, 1192, 1398 (copie), 1431, 1433 (2de copie), 1588 (copie), 2251, 2427, 2531, 2936, 3536, 3670, 4120, 4310.

71 N°. 725, 1061, 1159, 1180, 1375 (2de copie), 1431 (2de copie), 1432 1445 (copie), 2252, 2428, 2532, 2937, 3244, 3245, 3537, 3671, 4121, 4311.

72 N°. 500, 629, 726, 1365 (2de copie), 1380 (copie), 1433; pag. 322; 2232, 2429, 2533, 2938, 3538, 4122, 4312.

73 N°. 409, 494, 727, 1251, 1368 (copie), 1373 (3de copie), 1432 (2de copie), 1434, 2339, 2430, 2534, 2539, 2939, 3088, 3539, 4123, 4313.

74 N°. 728, 818, 911 (copie), 1368 (2de copie), 1369 (copie), 1376 (2de copie), 1435, 2345, 2431, 2535, 2940, 3540, 3672, 4124, 4314.

75 N°. 538, 729, 1143, 1246, 1401 (2de copie), 1404 (copie), 1427 (2de copie), 1436, 1589 (copie), 1836, 2432, 2536, 2941, 3541, 3673, 4125, 4315.

76 N°. 501, 538, 604, 730, 818, 936, 1415 (2de copie), 1431 (copie), 1437, 1525, 1867, 2266, 2433, 2537, 2538, 2942, 3542, 3674, 4126, 4316.

77 N°. 185, 374, 495, 731, 1252, 1406 (2de copie), 1430 (copie), 1438, 1732, 2267, 2434, 2534, 2538, 2943, 3543, 4127, 4317.

78 N°. 95, 598, 732, 1364 (2de copie), 1384 (2de copie), 1389 (copie), 1439, 1874, 2435, 2453, 2537, 2539, 2944, 3089, 3544, 3675, 4128, 4318.

79 N°. 105, 410, 496, 761, 761 (copie), 733, 907, 1248, 1412 (2de copie), 1425 (copie), 1440, 1441 (2de copie), 1487, 1837, 2436, 2540, 2945, 3545, 3676, 4129, 4319.

80 N°. 599, 613, 734, 819, 1079, 1384 (copie), 1430 (3de copie), 1441, 1615, 2437, 2541, 2594, 2946, 3546, 4130, 4320.

81 N°. 735, 920, 1362 (2de copie), 1427 (copie), 1442, 1487 (copie), 2438, 2542, 2947, 3547, 4131, 4321.

82 N°. 736, 1373 (copie), 1404 (2de copie), 1443, 1619, 1838, 2268, 2439, 2543, 2948, 3548, 3677, 4132, 4322.

83 N°. 600, 605, 737, 937, 1181, 1247, 1406 (copie), 1444, 1456 (2de copie), 1619, 1620, 1733, 2269, 2440, 2544, 2949, 3364, 3549, 3678, 4133, 4323.

84 N°. 627, 738, 982, 1444 (copie), 1445, 1800, 2231, 2441, 2545, 2950, 3090, 3550, 3679, 4134, 4324.

85 N°. 393, 739, 1408 (2de copie), 1432 (copie), 1446, 1589, 1590 (copie), 1739, 2442, 2546, 2589, 2951, 3551, 4135, 4325.

86 N°. 539, 630, 740, 1263, 1364 (copie), 1388 (2de copie), 1447, 1551, 2325, 2443, 2547, 2711 (copie), 2952, 3552, 3680, 4136, 4326.

87 N°. 497, 502, 539, 741, 1387 (copie), 1448, 2444, 2548, 2563—2570, 2953, 3553, 3681, 4137, 4327.

88 N°. 742, 814, 1410 (2de copie), 1435 (copie), 1449, 1493, 1493 (copie), 1530, 1839, 2349, 2445, 2549, 2712 (copie), 2954, 3554, 3682, 4138, 4328.

89 N°. 603 (copie), 743, 1192, 1335, 1450, 1456 (copie), 2330, 2446, 2550, 2955, 3555, 4139, 4329.

90 N°. 744, 1369 (2de copie), 1379 (copie), 1451, 1840, 2447, 2551, 2956; pag. 627 N°. 25; 3556, 3683, 4140, 4330.

91 N°. 615, 628, 745, 819, 1271, 1327, 1381 (2de copie), 1412 (copie), 1452, 1591 (copie), 1675, 2448, 2552, 2957, 3557, 4141, 4331.

92 N°. 513, 746, 1377 (copie), 1403 (2de copie), 1453, 1537, 1675, 2449, 2454, 2553, 2958, 3558, 3684, 4142, 4332.

93 N°. 516, 614, 747, 1376 (copie), 1454, 2554, 2959, 3559, 3685, 4143, 4333.

94 N°. 513, 748, 1413 (copie), 1455, 1523, 1562, 1614 (copie), 1615 (copie), 1776 (copie), 1802, 2555, 2960, 3560, 3686, 4144, 4334.

95 N°. 186, 411 (copie), 749, 939 (copie), 1062, 1372 (2de copie), 1455 (copie), 1456, 1590, 1841, 2270, 2331, 2340, 2556, 2961, 3561, 3687, 4145, 4335.

96 N°. 750, 938, 1370 (2de copie), 1372 (copie), 1457, 1740, 2271, 2557, 2711 (copie), 2962, 3562, 3688, 4146, 4336.

97 N°. 62 (copie), 375, 751, 1371 (2de copie), 1400 (copie), 1458, 1741, 1842, 2273, 2558, 2963, 3563, 4147, 4337.

98 N°. 354, 752, 762, 762 (copie), 1439 (copie), 1454 (2de copie), 1459, 1552, 2272, 2559, 2964, 3564, 3689, 4148, 4338.

99 N°. 351, 753, 944 (copie), 1352, 1375 (copie), 1460, 1843, 2274, 2560, 2965, 3365, 3690, 4149, 4339.

100 N°. 754, 1393 (copie), 1461, 1461 (2de copie), 2275, 2561, 2712 (copie), 2966, 3566, 3691, 4150, 4340.

101 N°. 755, 1591, 2276, 3567, 4151, 4341.

102 N°. 96 (copie), 756, 1146, 1553, 2277, 3568, 4152, 4342.

103 N°. 336, 352 (copie), 757, 2278, 3569, 4153, 4343.

104 N°. 758, 1598, 3570, 4154, 4344.

105 N°. 412, 1964, 2711, 3571, 4155, 4345.

106 N°. 106 (copie), 394, 1026, 1742, 1844, 1946, 2299, 3572, 4156, 4346.

107 N°. 544, 601, 1089, 1147, 1969, 2332, 3573, 4157, 4347.

108 N°. 187, 1961, 3574, 4158, 4348.

109 N°. 134, 1175 (copie), 1191, 1270, 1273, 1524, 2007, 2705, 3575, 4159, 4349.

110 N°. 1091 (copie), 1144, 2050, 2341, 2590, 2713, 3576, 4160, 4350.

111 N°. 553, 606, 2102, 2346, 2713 (copie), 3577, 4161, 4351.

112 N°. 1080, 1743, 1845, 2103, 2715, 3365, 3578, 4162, 4352.

113 N°. 1193, 1248, 1583, 2110, 3579, 4163, 4353.

114 N°. 540, 763, 763 (copie), 1846, 2111, 2582, 3580, 4164, 4354.

115 N°. 1719, 2112, 3581, 4165, 4355.

116 N°. 589, 1719 (copie), 2595, 3582, 4166, 4356.

117 N°. 1540, 2316, 3583, 4167, 4357.

118 N°. 188, 538, 908, 983, 1740 (copie), 3584, 4168, 4358.

119 N°. 2298, 2658, 3383, 3384, 3585, 4169, 4359.

120 N°. 446 (copie), 940 (copie), 1488, 1847, 2298, 3395, 3586, 4170, 4360.

121 N°. 1510, 1526, 3587, 4171, 4361.

122 N°. 107 (copie), 1155, 1488 (copie), 2351, 2596, 3588, 4172, 4362.

123 N°. 503, 543, 554, 764, 764 (copie), 941 (copie), 984, 1090, 1494, 1494 (copie); pag. 626 N°. 18; 3589, 4173, 4363.

124 N°. 604 (copie), 607, 921, 939, 1090, 1848, 2714 (copie), 3590, 4174, 4364.

125 N°. 362, 367, 376, 590, 657, 1599, 2713 (copie), 3591, 4175, 4365.

126 N°. 424, 1161, 3592, 4176, 4366.

127 N°. 111, 1742 (copie), 2317, 3593, 4177, 4367.

128 N°. 591, 944, 1727, 3594, 4178, 4368.

129 N°. 412, 1929, 3595, 4179, 4369.

130 N°. 395, 1057, 1772 (copie), 1930, 3347, 3596, 4180, 4370.

131 N°. 96, 2333. 3348, 3597, 4181, 4371.

132 N°. 592, 1272, 1285, 1605, 2455, 3349, 3598, 4182, 4372.

133 N°. 336, 504, 1676, 3599, 4183, 4373.

134 N°. 113, 2410, 2597, 3600, 4184, 4374.

135 N°. 142, 815, 1715, 3601, 4185, 4375.

136 N°. 189, 478, 605 (copie), 1849, 2326, 2456, 2715 (copie), 3350, 3602, 4186, 4376.

137 N°. 377, 596, 605 (copie), 942 (copie), 1676, 1744, 1850; pag. 626 N°. 19; 3603, 4187, 4377.

138 N°. 396, 537, 968, 1027, 1185, 1513, 2309, 2411, 3604, 4188, 4378.

139 N°. 917 (copie), 1058, 2352, 2457, 3605, 4189, 4379.

140 N°. 106, 1532, 2342, 2714 (copie), 3606, 4190, 4380.

141 N°. 353 (copie), 1063, 3607, 4191, 4381.

142 N°. 505, 539, 1091, 1618 (copie), 2412, 2598, 3608, 4192, 4382.

143 N°. 1745, 2413, 3609, 4193, 4383.

144 N°. 1103, 1746, 3610, 4194, 4384.

145 N°. 629, 1185 (copie), 1194, 1747, 3611, 4195, 4385.

146 N°. 453 (copie), 517, 943 (copie), 1677, 3612, 4196, 4386.

147 N°. 538 (copie), 615, 1627, 3613, 4197, 4387.

148 N°. 190, 912, 1525, 3614, 4198, 4388.

149 N°. 378, 1628, 3615, 4199.

150 N°. 544, 1677, 3616, 4200.

151 N°. 574, 3617, 4201.

152 N°. 2599, 4202.

153 N°. 673, 4203.

154 N°. 2600, 2715 (copie), 4204.

155 N°. 1107, 1148, 1274, 1330, 2414; pag. 626 N°. 21; 4205.

156 N°. 538 (copie), 686, 1917, 2299 (copie), 2415, 2571—78, 4206.

157 N°. 675, 1918, 3351, 4207.

158 N°. 135, 335, 940, 1331, 4208.

159 N°. 1108, 2308, 2416, 4209.

160 N°. 397, 791, 968, 2308, 2601, 4210.

161 N°. 107, 143, 518, 575, 969, 4211.

162 N°. 1092, 2354, 4212.

163 N°. 4213.

164 N°. 616, 1148, 1468, 1851, 1852; pag. 627 N°. 26; 4214.

165 N°. 201 (copie), 413, 1193, 1468, 1678, 1743 (copie), 4215.

166 N°. 122, 363, 2602, 4216.

167 N°. 109 (copie), 539 (copie), 3385, 4217.

168 N°. 111, 1028, 2418, 4218.

169 N°. 621, 678, 1678, 3386, 4219.

170 N°. 695, 941, 1679; pag. 322; 4220.

171 N°. 630, 4221.

172 N°. 2419, 2712, 4222.

173 N°. 799, 1093, 1853, 4223.

174 N°. 432 (copie), 980, 1275, 1679, 1735 (copie), 1803, 1854, 4224.

175 N°. 337, 1221 (copie), 1533, 4225.

176 N°. 364, 912 (copie), 913, 913 (copie), 914 (copie), 916 (copie), 1222 (copie), 3352; pag. 322; 4226.

177 N°. 608, 765, 765 (copie), 820, 913 (copie), 1223 (copie), 1723, 1810, 4227.

178 N°. 144, 152, 539 (copie), 1064, 1224 (copie), 1804, 4228.

179 N°. 912 (copie), 1081, 4229.

180 N°. 136, 473, 576, 942, 1512 (copie), 4230.

181 N°. 145, 1529, 1720, 2306 (copie), 4231.

182 N°. 146, 2334, 4232.

183 N°. 398, 4233.

184 N°. 914, 915, 916, 1600, 1710, 2420, 4234.

185 N°. 3396, 4235

186 N°. 1149, 1748, 2303 (copie), 2458, 2716 (copie), 4236.

187 N°. 1059, 1615, 4237.

188 N°. 414 (copie), 2359, 2459, 4238.

189 N°. 379, 1195, 2421, 3248, 3249, 4239.

190 N°. 153, 415 (copie), 543, 606 (copie), 2355, 2422.

191 N°. 1328, 2423.

192 N°. 1931.

193 N°. 1680.

194 N°. 943, 1530.

195 N°. 416 (copie), 612, 1156, 1477, 2591.

196 N°. 191.

198 N°. 606 (copie), 820. 1162, 2612. 3353.

199 N°. 399.

200 N°. 2318, 3354.

201 N°. 1716, 3387.

202 N°. 1094, 1680.
203 N°. 542, 1489, 1606, 3355, 3356.
204 N°. 1681, 1749, 2613, 3366.
205 N°. 1356, 1489 (copie), 1621, 1622.
206 N°. 1060, 1469, 1622, 1682.
207 N°. 137, 354 (copie), 1469, 1621; pag. 626 N°. 20.
208 N°. 577, 1332, 1681, 2343.
209 N°. 555, 1195, 2716 (copie), 3357.
210 N°. 108, 1682, 4436.
211 N°. 1855, 4436.
212 N°. 1527, 1554, 1856, 2614.
213 N°. 1512 (copie).
214 N°. 607 (copie), 1535, 2304, 2361, 2460, 2716.
215 N°. 1495, 1495 (copie).
216 N°. 192, 2335.
217 N°. 1194, 2299, 3367.
218 N°. 109, 2363.
219 N°. 365, 627, 2299, 2364.
220 N°. 1109, 2615.
221 N°. 417, 628, 770, 1193, 1528.
222 N°. 914 (copie), 915 (copie), 916 (copie), 1186, 1526, 1744 (copie).
223 N°. 556, 1655, 1656.
224 N°. 193, 821, 1333.
225 N°. 1109, 1717, 2309.
226 N°. 2327, 2616, 4483.
227 N°. 607 (copie), 625, 1116, 1933.
228 N°. 1029, 2298 (copie).
229 N°. 917, 1157, 1684.
230 N°. 400, 540, 1065, 1683, 3368.
231 N°. 380, 540.
232 N°. 578, 1110, 2617, 3369.
233 N°. 366, 1095, 1186 (copie).

234 N°. 629, 1095, 1186 (copie), 1475, 1683, 1684.

235 N°. 401, 1221.

236 N°. 640, 909, 1222, 1340.

237 N°. 194, 1223.

238 N°. 402, 1224, 1334, 1745 (copie), 1857.

239 N°. 1657, 1658.

240 N°. 1659, 1660, 1858, 2859, 3388.

241 N°. 355, 3370.

242 N°. 1030, 1357, 1555, 1746 (copie), 2336.

243 N°. 1935.

244 N°. 641, 1747 (copie), 1936.

245 N°. 2859.

246 N°. 541, 579, 630.

248 N°. 195, 1536, 1728.

250 N°. 381, 402, 1806, 2319.

251 N°. 367 (copie), 2424.

252 N°. 1066, 1685.

253 N°. 418 (copie), 1859.

254 N°. 196, 1096, 1860, 2303.

255 N°. 1096.

256 N°. 123, 1031.

257 N°. 108 (copie), 1556, 1686, 3371.

258 N°. 1685, 1811.

261 N°. 1195.

262 N°. 1729.

263 N°. 771, 1686.

266 N°. 1158, 1498, 1563, 1861.

267 N°. 147, 557, 1688.

268 N°. 1687, 1711, 1862, 1937.

269 N°. 2300.

270 N°. 382, 1570, 2300.

271 N°. 356, 3358.

350 N°. 141; pag. 490.

352 N°. 1939, 2307, 3378.

353 N°. 99 (copie), 1254, 1724.

354 N°. 1695, 1940, 2371, 2861, 3379.

355 N°. 824, 1564, 1696, 3253.

356 N°. 1748 (copie), 1919.

357 N°. 100 (copie), 1920.

358 N°. 101 (copie), 1034, 1815, 1867.

359 N°. 102 (copie), 1868.

360 N°. 1629, 1666.

361 N°. 357 (copie).

362 N°. 1083, 1255, 1695, 2592; pag. 322.

363 N°. 1696.

364 N°. 519, 772, 1068, 2301.

365 N°. 2432.

366 N°. 2861, 4485.

368 N°. 824, 2434.

369 N°. 1279, 1280, 1713.

370 N°. 1281.

371 N°. 124, 1869, 2373.

372 N°. 2604.

373 N°. 1256.

374 N°. 1870, 1941.

375 N°. 149, 2374.

377 N°. 1942.

378 N°. 627.

380 N°. 1602, 3380.

381 N°. 4486.

382 N°. 509, 1697.

383 N°. 386.

384 N°. 618, 1807.

385 N°. 1150.

387 N°. 1871.
388 N°. 831, 1872.
390 N°. 619, 1697.
391 N°. 628, 2308 (copie).
392 N°. 2298, 2621.
395 N°. 1698, 2310, 2375.
396 N°. 583.
397 N°. 387, 1610.
400 N°. 629, 2310.
401 N°. 520.
402 N°. 1698.
403 N°. 1873, 1943.
404 N°. 1725.
406 N°. 1035, 1874, 2376.
407 N°. 521, 620, 1699.
409 N°. 1342, 1944.
411 N°. 1878.
412 N°. 1122.
413 N°. 630.
414 N°. 584, 1699, 2311 (copie).
416 N°. 2584.
419 N°. 522, 1700.
420 N°. 2377.
422 N°. 540 (copie), 1571.
423 N°. 2378.
426 N°. 1700.
427 N°. 2297 (copie), 2306.
428 Pag. 490.
430 N°. 1875, 2436.
431 N°. 97, 1069, 1701.
432 N°. 1736 (copie).
433 N°. 1737 (copie), 1876.

435 N°. 98, 1611.
436 N°. 2622.
438 N°. 1603, 1701, 1702.
439 N°. 388.
440 N°. 1877.
441 N°. 388.
442 N°. 99.
445 N°. 1702.
446 N°. 100.
447 N°. 101.
448 N°. 782, 1126 (copie).
449 N°. 102, 358 (copie), 1703.
450 N°. 1704.
451 N°. 585.
452 N°. 642, 2302.
454 N°. 2379.
456 N°. 1703.
457 N°. 1879.
458 N°. 1036, 1704, 1880.
460 N°. 2862.
461 N°. 1257.
462 N°. 1705, 2623.
463 N°. 1070, 2624.
467 N°. 2438.
468 N°. 586.
470 N°. 1705.
472 N°. 1349, 1542, 1706, 2439.
474 N°. 510.
476 N°. 1286.
477 N°. 773.
478 N°. 1706.
480 N°. 1037, 2862.

481 N°. 116, 1881.

484 N°. 2440.

488 N°. 1572, 2381.

489 N°. 2660.

491 N°. 1565.

492 N°. 2442.

493 N°. 1707.

496 N°. 1287, 1566.

497 N°. 1921.

500 N°. 1071, 2312, 2605.

502 N°. 390, 1543.

504 N°. 1707.

506 N°. 125, 1258.

508 N°. 1883.

509 N°. 511.

513 N°. 2444.

514 N°. 2445.

516 N°. 587, 1072.

519 N°. 1544.

521 N°. 1038.

522 N°. 2446.

525 N°. 61 (copie).

527 N°. 391.

532 N°. 588, 609 (copie).

533 N°. 1738 (copie).

537 N°. 126.

542 N°. 800, 1749 (copie), 1885.

543 N°. 2448.

548 N°. 392.

549 N°. 2383.

552 N°. 2385.

557 N°. 1887.

559 N°. 2387.

560 N°. 2388.

568 N°. 1039.

571 N°. 2389.

572 N°. 2585.

574 N°. 1073.

576 N°. 1084, 2390.

577 N°. 393.

587 N°. 774.

588 N°. 1708.

592 N°. 1074, 1889, 2625.

594 N°. 1890.

595 N°. 1708.

597 N°. 1259.

598 N°. 394.

603 N°. 127, 2311.

609 N°. 2391.

611 N°. 2392, 2586.

615 N°. 1623, 2606.

616 N°. 1891.

618 N°. 609 (copie), 1260.

619 N°. 1085, 1892.

622 N°. 395.

628 N°. 1624.

630 N°. 396, 1893, 2393.

631 N°. 643, 801, 1894, 2303.

633 N°. 1040, 1123.

634 N°. 2303.

637 N°. 1631.

642 N°. 2311.

644 N°. 1739 (copie).

646 N°. 1895, 2626.

648 N°. 1896.
652 N°. 397.
653 N°. 644.
654 N°. 775.
655 N°. 405 (copie), 2627.
658 N°. 2587, 2607.
660 N°. 117.
662 N°. 1573.
663 N°. 1574.
664 N°. 118, 2608.
667 N°. 1923.
668 N°. 1575.
670 N°. 2609.
672 No. 1576, 1577.
673 N°. 1897.
675 N°. 398, 645, 1924.
679 N°. 2304.
681 N°. 1631.
682 N°. 1041, 2304.
685 N°. 2312.
687 N°. 802.
688 N°. 399, 1899, 2395.
689 N°. 646, 2628, 3254.
692 N°. 2397.
693 N°. 1261.
694 N°. 2399.
696 N°. 2401.
697 N°. 2403.
698 N°. 2405.
701 N°. 776.
703 N°. 647.
707 N°. 1042.

710 N°. 1075.
711 N°. 803.
714 N°. 1125.
722 N°. 400.
727 N°. 401, 648.
729 N°. 804.
735 N°. 1901.
736 N°. 1902.
741 N°. 1043.
747 N°. 649, 1044, 1076.
755 N°. 777.
763 N°. 1045.
765 N°. 650.
772 N°. 403.
773 N°. 1903.
781 N°. 545.
783 N°. 651.
795 N°. 404.
800 N°. 1047.
806 N°. 405.
807 N°. 652.
817 N°. 2305.
821 N°. 2305.
825 N°. 653.
827 N°. 1126.
828 N°. 1049.
829 N°. 1077.
831 N°. 1905.
832 N°. 1906.
833 N°. 654.
884 N°. 1907.
897 N°. 1051.

899	N°. 1052.
934	N°. 1909.
942	N°. 783.
992	N°. 3254 (copie).
1008	N°. 1127.
1012	N°. 1128.
1016	N°. 1129.
1024	N°. 1130.
1025	N°. 1131.
1037	N°. 1911.
1045	N°. 1912.
1074	N°. 1132.
1131	N°. 1913.
1148	N°. 1133.
1158	N°. 1134.
1594	N°. 1135.

LIJST DER PLATEN.

DEEL I.

DEEL II.

TEEKENINGEN

I N H O U D.